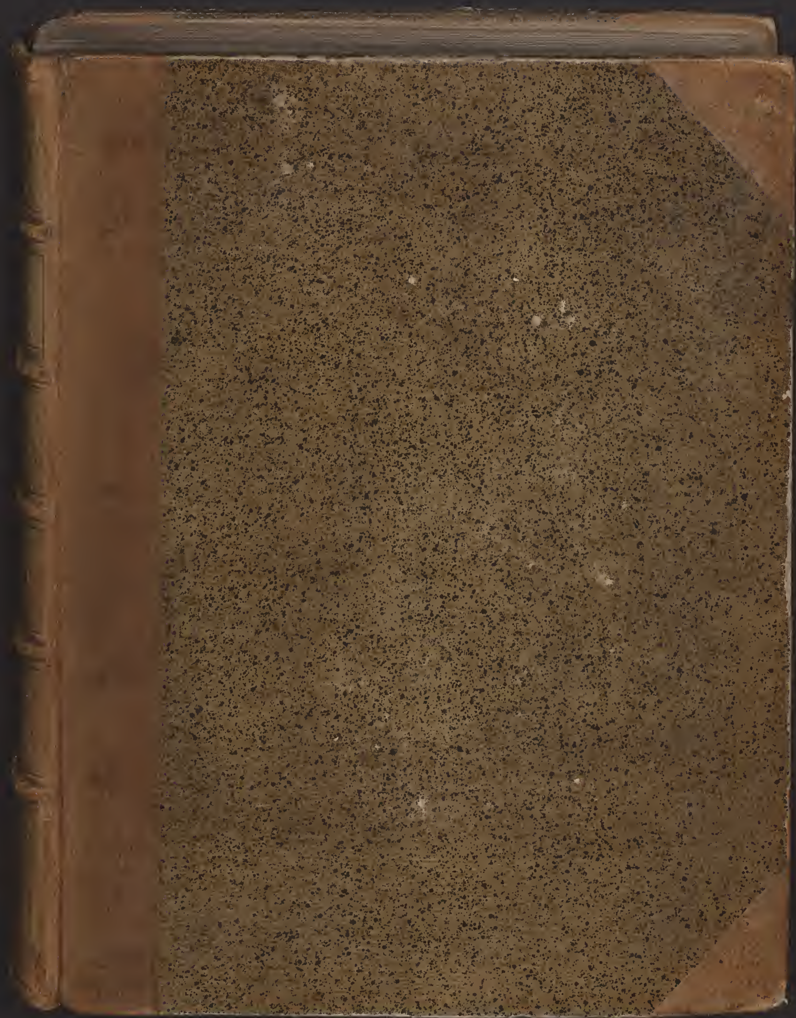

P. v. Gersdorff

Oeconomisk Reise

igiennem

de nordvestlige, nordlige, og nordostlige Kanter

af

Island,

ved

Olaus Olavius,

Kammer-Secretaire samt Tolder og constitueret Consumtions-Forvalter i Skagen,

tilligemed

Ole Henchels

Underretning

om de Islandske Svovel-Miiner og Svovel-Raffinering,

samt

Vice-Markscheider Christian Zieners

Beskrivelse

over nogle Surterbrands-Fielde i Island.

Efter H. K. M. Allernaadigste Befaling, ved det Vestind. Gvin. Rente- og General-Told-Cammers Foranstaltning, udgivne; med nogle Anmærkninger, Register og Forberedelse, samt et nyt Land-Charte og fleere Kaabberstykker.

Første Deel.

Kiobenhavn, 1780.

Trykt paa Gyldendals Forlag.

Forberedelse.

§. 1.

Da mig er blevet Allernaadigst befalet (*) paa det Kongelige Vestindiske Guineiske Rente- og General-Told-Kammers Vegne at besørge Udgivelsen af dette Værk, hvortil og hører at forfatte en Fortale dertil, vil det vel ikke mistroes, naar jeg forsikkrer, at det har været mig et saare vigtigt Ønske, at kunne allerunderdanigst efterkomme denne Pligt paa en passende Maade. Jeg haver derfor ofte overlagt hos mig selv, hvilken denne helst skulde være. Og da sagde det sig selv, at det, til Værkets Brug, eller rettere sagt, til at det Almindelige kunde ogsaa opnaae den ved dets Udgivelse Allernaadigst tilsigtede Nytte, maatte blive uomgiængelig fornødent, tydelig at beskrive og forklare dets An-

Indholdet og Anledningen dertil.

a An-

(*) Kongel. Resolut. 17 Jun. 1779.

Anledning, Indretning, og Øiemærke, hvilket og paa sit Sted nærmer skal blive udført. Men ikke det alleene. Da jeg videre overveiede dets Indhold, fandt jeg at dette ei alleene stod paa mangfoldige Steder i uadskillelig Sammenhæng fast med alle de Foranstaltninger af samme Slags, Island vedkommende, som ere blevne giorte i de seenere Tider, men og satte forud saadan en Kundskab om disse, som hverken kunde haves af Værket selv, (da Forfatterne ikke have havt Adgang til de Kilder, hvoraf den kunde hentes), eller af andre trykte Bøger, uden alt for adspredt og overalt uden fuldkommen Sammenhæng (*). Adskillige af de Ting, om hvilke det handler, havde og faaet mærkelige Forandringer, i de 4re til 5 Aar, som nu ere forløbne siden disse Reiser bleve begyndte. Det syntes altsaa fornødent at tilføie begge Slags Underretninger; de første for at befórde Bogens rette Forstaaelse og Anvendelse; de sidste for at den, efter sin Hensigt, skulde kunne fremstille de iblandt de Oeconomiske Indretninger i Island, om hvilke den handler, i den Tilstand, som de virkelig ere i paa denne Tiid, da den kommer for Lyset. Og dette maatte da naturligviis leede mig viidere frem til den Tanke, at jeg endog umuelig kunde retteligen fyldestgiore forbemældte allerunderdanigste Pligt, hvis jeg ikke tillige gav en nogenledes fuldstændig og sammenhængende Efterretning, i det mindste om det fornemste af hvad der er foranstaltet til det Islandske Nærings- og Handels-Væsens (thi at tage Justitz- Politie- og Kirke-Væsenet, ja endog de egentlige Kammer-Sager med, vilde

(*) De eeneste Steder, hvor noget herom haves trykt, ere Hr. Mallings Handlinger, de Islandske Maaneds-Tidender, og de aarlige Landstings-Acter.

vilde have ført mig alt for langt fra disse Reisers Sigte) Forbædring og Opkomst, under vor Allernaadigste Konges Regiering fra 1766, men dog fornemmelig fra 1770, til indeværende Aar 1780. Jeg tænkde desuden, at dette maaskee kunde blive til nogen Tieneste for dem, som i sin Tiid vilde beskrive vor Tiids-Alders store og gode Handlinger i det Almindelige. Thi hvad kan være større, hvad bædre, end at giøre Anlæg til at befordre, udviide, og forbædre de gamle Nærings-Veie, at danne nye, med eet Ord: at opdage og vinde tilforn ukiendte og ubenyttede Lande inden egne Grændser, at skabe Folk? Jeg kunde og ikke bære Tvil om, at jo enhver, som forstaaer sig paa Historier, vilde sande med mig, at fuldstændige Underretninger, i Særdeeleshed angaaende de oeconomiske Indretningers Oprindelse og Fremgang i de fremfarne Tiider, alt for meget savnes i den Nordiske Historie. Det kan og ei andet være; thi dette Slags Underretninger adspredes letteligen ved Tiidens Længde, ja endog glemmes saaledes, at Efterkommerne ikke sielden have seet sig nødte til at anvende megen Møie og Bekostning paa at indhente og samle paa nye adskillige Kundskaber af denne Art, som Forfædrene havde for længst bragt til Veie, men som have igien været forkomne i den mellemløbne Tiid. Endelig fandt jeg og herved en længe ønsket Leilighed til at fortsette de Antegnelser af samme Slags, hørende til de foregaaende Høilovlige Kongers, og deriblandt fornemmelig til Kong Friderich den 5tes Tiid, som jeg for 12 Aar siden har samlet i et andet Skrift (*), endskiønt min da værende Hensigt og Plan ikke

a 2 til-

(*) Udtoget af Vidalin og andre om Islands Opkomst. 1768.

tillod mig at kunne saa ganske binde dem tilsammen i en historisk Orden.

Stift-Amtmandens Ophold i Landet.

Stiftamtmandens Ophold i Landet.

§. 2. Omendskiønt Hans Majestæt Kong Christian den 7de, allereede fra sin Regierings Tiltrædelse, havde ved alle Leiligheder uafladelig udviist den samme Landsfaderlige Omhue for Islands Velfærd og Opkomst, som Hans Hoistsal. Hr. Fader, saa kunde dog ikke denne strax af Begyndelsen udbreede sine velgiørende Virkninger til enhver enkelt Deel deraf. Men dertil blev alt giort et meget stort Skridt, da de ved Handelen indtrufne Misligheder, samt Faare-Sygen, og fleere Aarsager, havde givet Anledning til at fastsætte den Regel, at Landets øverste Befalings-Mand, skulde i det mindste opholde sig der for nogen Tiid. Den første Grund hertil blev lagt (*) 1768, da afg. Hr. Conference-Raad Baron Prock blev beskikket til Stiftamtmand over Island og Færøe, i det ham med det samme blev Allernaadigst paalagt, at han, for personligen at erkyndige sig om disse Landes og der værende Forfatningers og Indretningers Beskaffenhed og Tilstand, ei alleene skulde da begive sig derhen ved første Leilighed, men og siden, saa ofte det agtedes fornødent og blev befalet, foretage saadan Reise, samt for at kunne give des paalideligere Erklæringer og Betænkninger i Stiftets Sager, idelig føre Brevvexling ei alleene med Betienterne, men og med andre af de kyndigste og beste Folk i disse Lande. Vel blev nu hans Reise til Island 1769 (†), af sine Aarsager, udsat til næste

(*) Kong. Resol. 1 Nov. samme Aar. (†) Kong. Resol. 11 Apr. samme Aar.

næste Foraar. Men ham blev derimod strængeligen befalet, ei alleene da ufeilbarlig at foretage den, men endog at forblive der i Landet Vinteren efter, om han, naar han kom, fandt det fornødent; Og da Hr. Justitzraad Thodal blev beskikket, i hans Sted, til Stiftamtmand, blev han endog udtrykkelig forbunden til (*) baade at forblive i Island 5 til 6 Aar, saa og derefter, saa ofte det blev befalet, at reise derhen paa en ham da foreskrivende Tiid. Det vil, haaber jeg, klarligen viise sig af den følgende Afhandling, hvor uskatteerlig Nytte Landet haver høstet, alleene i det oeconomiske Fag, af hans Nærværelse sammesteds nu paa 11te Aar. Og hvo kan vel lettelig forestille sig, hvor meget det ikke maae have savnet af den, som det kunde have havt af alle hans Formænd omtrent i et hundrede Aars Tiid, da de allerfleeste aldrig engang ere komne derhen? Thi det falder jo af sig selv, at saadan en Embeds-Mand, som enten bestandig eller den meeste Tiid er fraværende, maae for det meeste see blot med andres Øine, uden selv at kunne nogensinde faae de locale Kundskaber, der ere saa umistelige til at kunne rettelig oversee og foreslaae hvad der kan være tienligst til saadant et Lands almindelige eller særdeeles Beste og Opkomst, og endnu mindre være, ved indfaldende uhældige eller vanskelige Tilfælde, betimelig ved Haanden med det fornødne Overlæg, Raadførsel, og Anviisning for de andre Embeds-Mænd.

Land-Commissionen.

§. 3. Men endnu meget nærmer blev foranførte Øie- mærke *Dens Øiemærke i Almindelighed.*

(*) Kongel. Resolut. 23 Jan. 1770.

mærke (§. 2.) opnaaet ved at anordne den almindelige Land-Commission 1770, da Ober-Land-Commissarius og Vice-Raadmand i Christiania, nu Etats-Raad og Committeret i det Kongelige Bergværks-Directorio Andreas Holt, Lavmanden paa Færoe, nu Lavmand i Christianssand, Amtmand Thorkild Fieldsted, og forrige Kiobmand i Island, nu Cancellie-Raad, Thomas Windekilde, bleve befalede (*), i samme Aar at reise til Island, og opholde sig der indtil Skibenes Tilbagekomst 1771, for ei alleene at undersøge Landets og Indbyggernes Tilstand, men og at bringe i Forslag alt hvad der kunde tiene til dets og deres almindelige Beste og Opkomst. Deres Hoved-Diemærke skulde de vel rette paa de Poster især, som dem vare foreskrevne i deres Instruction; Men dem blev og desuden paalagt, ligeledes at tage alt andet, som kunde paa nogen Maade sigte til det samme Maal, i nøie Overveielse, og, efter Befindende giore Forslag derom. Og omendskiont baade de Kongelige Embeds-Mænd og andre i Landet blev anviist, endog ved en Forordning (†) saavel i det Islandske som Danske Sprog, hvorved det behagede Hans Majestæt offentlig at bekiendtgiore sin Allernaadigste Hensigt med Commissionen, at gaae dem til Haande med alle muelige Oplysninger; saa maatte de dog ingenlunde lade det ankomme derpaa, men bleve meget meer tilholdte desuden selv at erkyndige sig derom paa andre Maader, ja endog, saavidt muligt var, ved Omreiser i Landet og locale Undersøgninger, at sætte sig i Stand til at kunne give om alle Ting saa tilforladelig Efterretning og Oplysning, at Hans

(*) Kongel. Commissorium 20. Mart. 1770. (†) 15 Maji 1770.

Hans Majestæts Hensigter med Commissionen sikkert kunde opnaaes. Saa udstrakte vare disse; Og den Bekostning, som for dets Skyld blev udsat, svarede ogsaa dertil; thi hver af Commissarierne blev tillagt (*) 400 Rdlr. til Udreedning, og Commissions-Skriveren Studiosus Eyulf Johnssonius 300 Rdlr.; samt for sig og Commissionen til Skriv-Materialier 50 Rdlr.; frie Transport paa Hen- og Tilbage-Reisen for dem, med Folk, Levnets-Midler, og andet, som de førde med sig, eller kunde behøve fra Danmark; frie Boelig i Landet paa det Sted, dem blev anviist til at holde Commissionen, saa og Betaling for Skyds og Qvarteer paa deres Omreiser efter Regning; og i Diæt-Penge, fra den Tiid de ginge om Bord, og indtil de kom her tilbage fra Landet, hver Commissarius 3 Rdlr. og Commissions-Skriveren 2 Rdlr. daglig, og derforuden til en Haandlanger, til at føre de Instrumenter til astronomiske Observationer, hvilke det Kongelige Videnskabers Sælskab havde givet ham med, i samme Tiid 52 Rdlr., næst udtrykkelig Forsikkring ved deres Tilbagekomst, naar det blev befundet, at de havde udført deres Forretning vel og med behørig Nøiagtighed, om Kongelig Naade, hvilken de og alle for længst have nydt godt af.

§. 4. Men, for ret at bane mig Veien til at kunne beskrive hvad denne Commissions Forretninger have givet Anledning til i de indtil nu forløbne Aar, maae jeg endnu, af den for samme udfærdigede Allernaadigste Instruction (†), anføre de Hoved-Poster, som den i Særdeeleshed blev befalet at tage under Betragtning. Disse vare da

Dens særdeeles Øiemærker.

"1) Folke-

(*) Kongel. Resolut. 27 Martii samme Aar. (†) Dateret 22 Maji 1770.

"1) Folke-Mængdens Formindskelse, om nemlig denne havde Sted overalt i Landet, eller ikkun i visse, og da hvilke Sysseler; hvilke physiske, politiske, eller moralske Aarsager den maatte have havt, og hvorledes den, foruden de sædvanlige Næringsveies retskafne Drift, kunde afhielpes, saasom: ved store Jorders og Gaarders Deeling: ved fleere Huusmænds Nedsættelse paa de bebygte Gaardes Grunde: ved de nu øde, men dog tilforn beboede, og endnu beboelige Pladsers og Landstrækningers Besættelse og Bebyggelse: samt endelig ved Opmuntringer og Lettelse for unge Folk, som vilde indgaae Ægteskab og nedsette dem paa saadanne Steder.

2) Hvorledes den da begyndte Indretning med examinerede Jordemødre og Chirurgos kunde saaleedes udbredes i Landet, at den meenige Mand kunde have betimelig Hielp deraf i behøvende Tilfælde; og især hvad Antall af duelige Chirurgis og Jordemødre der kunde udfordres; paa hvilke Steder enhver af dem helst skulde nedsette sig; og hvorledes de, med mindst Byrde for Landet og Hans Majestets Kasse, kunde være at lønne.

3) Fiskeriets Udvidelse og Fiske-Virkningens Forbædring, og i Særdeelesheed: hvorledes den Skik, at bruge fleere Folk til en Fiskerbaad, end nødvendig behøves, efter dens Størrelse, og til Nytte ved Fiskeriet, kunde forandres: paa hvad Maade Indbyggerne ved Søekanten best kunde opmuntres til at bygge og vedligeholde saadant et Antall af Baade, at ingen Mangel derpaa skulde haves for Oplands-Folket, som i Vertiden søger til Søekysterne for at fiske: paa hvilke Havne det kunde agtes fornødent og tienligst at

virke

virke Fisken paa den terreneufske Maade: hvorledes man i Mangel af det fornødne Mandskab til Fiskeriet ved Fiske-Stederne kunde beqvemmest faae samme fra Oplandet: paa hvilke Steder Torske-Garns Brug, hvorved baade mindre Folk behøves, og meere Fisk kan fanges, fornemmelig kunde være at indføre med Nytte og Fordeel: hvorledes Flyndre- Silde- og Laxefangst, og overhoved Fiskeriet i Elver og færske Vande, best kunde indrettes og forbædres; samt endelig, hvorledes Opdagelsen af den nu saa længe forladte Østerbygd i Grønland beqvemmest kunde iværksettes i sin Tiid, naar man først havde dertil tienlige Fartøier, som overvintrede i Island.

4) En frie Handels Indførsel i Tiiden, og i det Øiemærke: hvad enten en frie Handel holdtes for nyttig eller ikke, ei alleene i Særdeelesshed i Hensigt til Landet og Hans Majestæts deraf hængende Interesse, men og til det almindelige, og den Indflydelse saadan Handel kunde have paa Kongens andre Stater: paa hvilken Maade en saadan Handel kunde være at anlægge og indrette, ja endog Veien dertil at bane endnu imedens Octroyen varede, og hvad dertil især kunde udfordres; til hvilken Ende, i alle Landets Fierdinger, paa det nøieste skulde udspørges og undersøges hvor der maatte findes brugelige Havne, først for smaa Fartøier af 15 til 20 Læster, og dernæst for større Skibe, ei alleene til Vinterleie, men og til Tilflugt for Storm og Uveir, for nogen kort Tiid; hvor langt saadanne Havne laae fra hinanden; og hvilke af dem især kunde agtes meest beqvemme til at befordre den Communication og Transport til Søes, til hvilken dette Land saa høiligen trænger.

 5) Ufor-

5) Uformalet Korns Indforsel til Landet, og altsaa, om saadanne smaa Meel- og Gryn-Qværner, som bruges paa Landet i Norge, kunde i sin Tiid indrettes i Island, til hvilken Ende ogsaa noie skulde eftersporges og undersoges, om og hvor i Landet Qværnsteen-Arter kunde findes.

6) Jordbruget, og da, saavidt Korn-Avlingen angik, at foreslaae tienlige Maader og Midler saavel til Landets eget vilde Korns Forplantelse og Dyrkelse, som til at de Feil, bestaaende i Mangel deels af Jordarternes vedborlige Valg og Sædens Behandling, deels af Kyndighed i at benytte, og især at tørre, det avlede Korn, (hvilke fornemmelig havde giort de indtil den Tiid foretagne Forsøg med Korn-Avlingen frugtesløse), kunde blive for Fremtiden rettede, og denne Deel af Jorddyrkningen med mindst Bekostning og Besværlighed sat i Drift; og saavidt angik det gangbare Islandske Jordbrug, hvorledes dette kunde forbædres, ved Engenes Indhegning og Rodning fra Tuer og andet, der baade hindrede Græssets Vært og Indhostning: ved Jordens Rogt med Giødning, Vanding og videre: ved Urtehaugers almindeligere Udbreedelse, samt saadanne i Landet vildvoxende Urters Dyrkelse, som maatte findes tienlige til Spiisning, Farverie, eller anden Nytte i Huusholdningen: ved Jordæblers, Roers, og Tobaks-Avling, samt Skov-Plantning af Fyrr- Gran- og Lærke- eller andre saadanne Træer, som der kunde voxe og komme til Nytte, og fornemmelig de, hvortil man kunde faae Planter i Landet selv: saasom Birk, nogle Arter af Piil og Aske-Træe, og endelig ved Sæterdrifters Anlæg eller Fornyelse, hvor denne lod sig giore.

7) Qvæg-

7) Qvæg = Avlingens Formeerelse og Forbædring, og da forst hvorvidt det kunde være giorligt og fordeelagtigt at holde og opælske en storre Mængde Hornqvæg, end indtil den Tiid pleiede at skee; og dernæst i Særdeelesheb, hvorledes den da allereede i en Deel Aar grasserende Syge iblandt Faarene kunde være at hæmme, dens viidere Udbreedelse at forebygge, eller Sygen selv aldeeles at standse og udrodde ved at nedslagte de syge Faar, odelægge de gamle og opbygge nye Faarehuuse, samt anskaffe frisk Besætning fra de endda ubesængte Steder.

8) At indhente fra Landfogeden en fuldstændig Jordebog over alt det Kongelige forbeholdne Gods i Landet, med Forklaring over hvad hver Gaard og Jord indbragte paa den Tiid, eller kunde indbringe, og derpaa, da der var at vente en storre Fliid for Landgodsets Forbædring hos Eiere end Fæstere, at foreslaae, om eller hvorvidt det kunde være tienligt at sælge dette Gods; og da især, hvorleedes det best kunde være at inddeele, eller hvad at bestemme, for at giore det mueligt for Opsidderne selv at kiobe deres paaboende Steder; samt viidere, hvorledes Kiobe-Conditionerne kunde indrettes derhen, at de da havende Indkomster af hver Gaard og Jord kunde for Fremtiden være i Sikkerhed, saavelsom paa hvad Sted Forhandlingen helst skulde skee.

9) Landets Inddeeling i 2de Amter, og da, endskiont samme allereede ved Forordningen af 15 Maji næst forhen var bleven anordnet, at tage i endnu nærmere Overveielse, om noget videre derom kunde findes fornodent at fastsætte, og deriblandt, om eet eller andet af de Sysseler, som efter Fier-

dingernes Inddeeling vare henlagte til det eene Amt, kunde maaskee beqvemmer henlægges til det andet: hvilken iblandt Hans Majestæts forbeholdne Kloster- eller Hoved-Gaarde paa Nord- eller Østerlandet kunde agtes beqvemmest til at anviises Amtmanden til Boepæl, og om samme kunde behøve nogen, og hvilken, Indretning eller Forbædring til saadan Brug.

10) Anstalt til Forsvar mod Søe-Rovere og andre fremmede Søefarende, (naar de, som ikke sielden er skeet, endog i vore Tiider, maatte forsøge at tilføie Indbyggerne Overlast), og især hvorledes saadant et Forsvars-Værk kunde være at indrette med mindst Bekostning for den Kongelige Cassa, og mindst Byrde for Landet, deels ved Haandrækning af Skyde- og Side-Gevær, Krud og Lod, deels ved at inddeele det unge Mandskab i visse Roder under Anførsel af nogle Formænd; hvilken Orden derved kunde blive at iagttage; paa hvilke Steder Gevæhr, Krud, og Lod skulde forvares; med videre derhen hørende.

11) De paa Kongelig Bekostning indrettede **Fabriker** paa Sønderlandet, deres Tilstand og Beskaffenhed, samt om eller hvorvidt deres Fortsættelse kunde agtes gavnlig for Landet og det Almindelige, og hvorvidt i Særdeleeshed tienligt, ei alleene at udbrede samme til andre Steder i Landet, men og at indføre andre nye og nyttige Indretninger, saasom Skindbereedning, Farverie, Reebslager- Smede- og andre Haandværks-Arbeider, samt beqvemmere Væver-Reedskaber, og overalt, Maaden og Midlerne hvorved alt saadant kunde sættes i Værk.

12) Mine-

12) Mineralier, Ertser, samt rare eller kostbare Steen-Arter, som enten alt vare opdagede, eller kunde opdages medens Commissarierne opholdt dem der i Landet; deraf skulde de lade sig give Prøver, og indlevere samme tilligemed Beskrivelse, saavel over hvert Stykke, som over Stederne, hvor de vare at finde, samt hvorvidt Fremforselen faldt let eller vanskelig. Om Steenkull skulde de ligeledes erkyndige dem, og, om de fandtes, foreslaae hvorledes de kunde best benyttes; ligesom og, i Hensigt til *Lignum fossile* eller Surterbranden, om den fandtes i nogen Mængde paa fleere Steder i Landet end den Gang vare bekiendte, og hvorvidt den kunde baade naaes og benyttes paa en beqvemmere og fuldkomnere Maade, end den da brugelige; samt hvorvidt der maatte være Leilighed til at virke Salt, i det mindste til Indbyggernes Fornødenhed, deels ved visse varme Bades Hielp, deels og ved Stranden paa sine Steder.

13) Mangelen af den saa fornødne Communication imellem Stederne eller Districterne i Landet; hvorledes samme kunde i Tiiden være at lette, om ikke at afhielpe; hvorledes og paa hvilke Steder saadant helst skulde begyndes, og hvorledes siden aarlig fortsættes, være sig til Lands, ved at giøre de endnu brugelige almindelige Landeveie beqvemmere til sit Brug; ved at opsøge nogle af de gamle over de vilde Fielde tvers og langs igiennem Landet, som da vare nedlagte; ved at anlægge nogle nye, og overalt, hvor Elver faldt, at indrette Broer eller Færger; eller til Søes, ved at holde paa visse Steder beqvemme Fartøier eller Jagter, som imod billig Fragt kunde føre Folk og Varer fra eet Sted til et andet, til

 hvil-

hvilket at befordre endog tillige Allernaadigst blev tilsagt Hielp af kyndige Folk, som kunde underviise og anføre Indbyggerne i Søefarten og Compassets Brug. I Henſigt til alt dette saavelsom alt andet sigtende til Indbyggernes almindelige Beste og Opkomst, som kunde opdages ved denne Forretning, skulde ellers nøie betænkes hvorledes Hensigten best kunde ventes opnaaet, enten ved Foranstaltninger alleene, eller tillige ved Præmier, hvis Indretning og Bestemmelse efter Beskaffenheden da og skulde foreslaaes."

Det var forgiæves, at ville bruge mange Ord om denne Foranstaltning. Enhver, som har Forstand paa dens Indhold, og kiender noget til Island, seer lettelig af sig selv, at der ikke er endog een eeneste Post af nogen Vigtighed, hørende til dets almindelige Velfærd, som jo er derved bleven havt for Øine. Og som den allereede i de faa Aar, som siden, indtil nu, ere forløbne, haver havt for dette Land adskillige særdeeles nyttige Virkninger, (hvoriblandt endog kan regnes Hr. Amtm. Stephensens ligesaa udførlige som mærkværdige Opmuntring til Sysselmændene 24 Jul. 1770 om Huusholdnings-Væsenets Forbædring (*), som næsten gandske er uddragen af Commissionens Instruction), og vil ufeilbarlig i Tiidens Længde have endnu mange fleere og større; saa vil den og visselig for dets Indbyggere blive et uforglemmeligt Mindesmærke af den Tiid, da Hans Excellence Hr. Geheime-Raad, nu tillige Staats-Minister, Schack Rathlou bestyrede dets Huusholdnings- og Kammer-Væsen.

§. 5.

(*) See Landst. Act. for 1770. No. 27.

§. 5. Commissarierne kom tilbage her til Staden den 14de Sept. 1771, og afleverede deres Forretning den 25de Nov. næst efter, til hvilken Tiid ogsaa de saavel for dem, som for Commissions-Skriveren, fastsatte Diæt-Penge (§. 3.) bleve forlængede (*). De i den Tiid indfaldne Forandringer i det Almindelige giorde, at Commissionens Arbeide ikke kunde da strax blive taget under Behandling. At extrahere dens Protocoll, og at bringe Indholdet af de mange dertil horende Betænkninger, Forslage og Indberetninger, i den Orden, som Instructionen havde lagt til Grund, medtog og for fleere end een Person, i meere end eet Aar, alle de Timer, som kunde levnes fra de dagligen løbende Forretninger. Men da de Islandske Sager 1773 vare blevne overdragne til det Kongel. Vestind. Guin. Rente- og General-Told-Kammer (†), og det Islandske Comptoir under samme, ogsaa, iblandt andre, just i dette Øiemærke stiftet (**), og denne Indretning end viidere havde naaet sin fuldkomne Fasthed ved ligeledes at indlemmes i Forordningen af 20 Oct. 1773 3 Art., saa blev og Udslaget af Commissionens heele Forretning forelagt Hans Kongelige Majestæt, som derpaa ved en egen Allerhøiest Befaling (††) behagede at bemyndige General-Told-Cammeret til at giøre i den Anledning alle de Indretninger og Forbædringer, som efter nærmere Undersøgelse, fandtes at kunne tiene til at ophielpe dette Land i alle Henseender, og

Commissariernes Tilbagekomst og Sagernes Overdragelse til General-Toldkammeret.

(*) Kongel. Resolut. 11 April 1772.

(†) Kongel. Resolut. 6 Maji, see Landst. Act. for 1773. N. XXIX. p. 28. Isl. Maaneds-Tid. 1. Aarg. S. 45.

(**) Kongel. Resolut. 1 Jun. 1773.

(††) 21 Mart. 1774 aftrykt i de Isl. Maaneds-Tid. 3 Aarg. S. 115. 116.

og deriblandt strax at giore Begyndelse med Medicinal-Væsenet, det Sondmørske Baadebyggerie og Fiskemaade, Havnenes Opmaaling, og Græsmarkernes Rogt, samt i øvrigt at foreslaae alt hvad der kunde befordre dets Opkomst. Hr. Kammerherre, nu Hans Excellence, Geheime-Raad og første Deputeret for de Kongelige Financer Hr. Joachim Gottsche Græve af Moltke, som den Tiid forestod General-Told-Kammeret, antog sig og disse Sager med al den Nidkierhed og Omsorg for det almindelige Beste, der er ham saa egen. Hans visse Øie oversaae det heele; han giennemtrængde letteligt det inderste af hver Deel især, og hans bekiendte mageløse Virksomhed satte dem med eet saaleedes i Gang, at endog de sidligste Slægter i Island aldrig vil kunne erindre de faa Aar, som denne Herre havde deres Fædernelands Huusholdnings- og Nærings-Væsen under sine Hænder, uden inderlig Taknemmelighed; ligesom den i lige Grad ømme og udbreedte Omhue, som han siden ved alle optænkelige Leiligheder har udviist for dette Land og dets Børn, vil giøre, at Nationen stedse vil regne ham blandt sine store Velgiørere.

Oeconomisk Fond for Landet.

Oeconomisk Fond for Landet.

§. 6. Een iblandt de allerførste Ting, som der ellers i værende Tiid var blevet tænkt paa til Beste for Island, var at faae giort et Slags Begyndelse til et oeconomisk Fond for samme. Hertil viiste sig og en føielig Leilighed ved den Sag, som Hans Majestæt 1759 (*) havde befalet at skulde anlægges ved en Commission mod forrige almindelige Handels-Compagnie

(*) Kongel. Resolut. 2 Maji samme Aar.

pagnie til Undgieldelse af den ved Octroyens 23 Art. anordnede Penge-Straf, for at have i Aaret 1768 fort slet og fordærvet Meel derhen. Ved denne Commission blev Compagniet, forst i Aaret 1772, domt til at bode 4400 Rdlr. (som og strax bleve nedlagte i den Kongelige Cassa) til Erstatning for, og Deeling imellem, de 21 fornærmede Handels-Districters Indbyggere. Men da værende Norske Cammer indsaae let, at den Nytte, som disse kunde have af denne Capital, naar den skulde uddeeles imellem saa mange, vilde kun blive aldeeles ubetydelig, men Capitalen dog derved med eet adspredes, hvorimod den, naar den blev holdt samlet, kunde blive en Begyndelse til et indtil den Tiid manglende Fond, der siden kunde anvendes til Landets almindelige Beste, saasom til Opmuntring for det forfaldne Jordbrug og andet deslige. Stiftamtmand Thodal var og af den Tanke, at Landet kunde i Tiiden hoste en meget storre Frugt af Renterne af denne Sum, naar den blev saaleedes anvendt, saavel ved Præmier til Opmuntring for dem, der vilde lægge sig efter Ager- og Havedyrkning, eller andre Forbædringer i det gangbare Jordbrug, som og til Sædekorn, samt Kaal- og Roefroe m.v. Og da dette 1773 blev foredraget Hans Kongelige Majestæt, fandt det og Hoistsammes Allernaadigste Bifald, at disse Penge skulde anlægges som et Fond til Islands almindelige Beste (*). Renterne deraf ere siden aarlig blevne, og blive fremdeeles, brugte til alle Slags Opmuntringer for Landets Nærings Væsen. Men jeg maae tale noget om hver for sig, af de Ting, der hore dertil, og da forst om

(*) Kong. Ref. 13 Apr. samme Aar, aftrykt i Isl. Maan. Tid. 3 Aarg. S. 114.

Jordbruget.

Fororðn. om ødeGaarders Optagelse 1776.

§. 7. Som dette er det største af alle Landets Nærings-Midler, ja, naar Tingene betragtes saaledes som de bør, efter deres naturlige Orden og Forbindelse, den eeneste sande Grundstøtte til alle de andre, saa er og i alle disse Aar en særdeeles Agtsomhed bleven anvendt derpaa, helst da det nu er en erkiendt Sandhed (*), at det, som yderlig forfaldet, er i høi Grad trængende til Hielp. Iblandt andet er heel bekiendt, at der ei alleene ere temmelig vidtløftige Landstrækninger uden for de nu beboede Bøigder, som enten aldrig have været beboede, eller som ere forladte allereede i de ældre Tider; men og at der fast overalt i disse Bøigder selv, eller inden sammes Grændser, er ikke en liden Mængde Gaarde og Huusmands-Pladse, som Tiid efter anden ere blevne øde, og derjblandt nogle ikkun for kort Tiid siden (†). Man vidste vel, at en Deel iblandt disse vare blevne ødelagte ved saadanne naturlige Omvæltelser, som stedse vilde giøre dem ubeboelige; Men derimod vidste man og, at ikke et ringe Antall var blevet øde deels alleene ved Vanrøgt, deels af saadanne Aarsager, som kunde give Haab om, at de kunde ophielpes igien. Intet kunde lettelig, meer end dette, være et talende Beviis paa Jordbrugets forfaldne Tilstand i Island; og intet mindre passende, naar man vilde lægge Haand paa Landets bædre Bebyggelse, Nærings-Veienes Udvidelse, og Folke-Mængdens

(*) See Mallings Handl. S. 517-18. Isl. M. Tid. 3 Aarg. S. 70-74.

(†) See dette Værk paa mangfoldige Steder og især S. 657. item Isl. M. Tid. 1 Aarg. Nov. 1773. S. 29. 30.

dens Tilvæxt, end at lade alle disse øde Steder ligge saaleedes hen uden viidere Agtsomhed. Derfor blev ogsaa denne Post iblandt andre anbefalet Land-Commissionen (§. 4. No. 1.), og den indhentede adskillige Forslage derom, af hvilke de fleeste, ligesom dens eget, ginge ud paa, at dem, der vilde optage saadanne øde Steder, maatte nødvendig forundes adskillige Frieheder, Opmuntringer, og Belonninger, ja endog Eiendom over de Jorde, som havde ligget ubeboede over 20 Aar; at saadanne af nyt optagne Jorder maatte være frie paa visse Aar fra Skatter og Afgifter; og Nybyggerne nyde en vis Hielp i Penge til de Omkostninger, som Bygningen og Optagelsen medførde. Stift-Amtmand Thodal yttrede end viidere 1774 sine Tanker i Særdeelesshed derhen, at den ved Kongel. Allern. Resolution af 8 Apr. 1760, til Fordeel for Folkemængdens Formeerelse, af Førstningen bevilgede, og ved en seenere 1774 (*) fornyede, samt for Fremtiden fastsatte Skatte-Frieh ed for fattige Nyegifte i Island føielig kunde anvendes til Beste for dem, der vilde optage nye Gaarde; som og at ingen Hindring enten maatte, eller kunde med Billighed, lægges i Veien for disses Optagelse i de store og almindelige Afretter, eller paa saadanne Udmarks-Jorder, som kunde ansees for Almindinger, da Eiendommen der enten maatte blive Kongens, eller Nybyggerens; hvorimod Eiendommen af saadanne nye Gaarde, som kunde blive optagne paa de Grunde, der tilhørde enkelte Eiere eller offentlige Stiftelser, maatte blive disses. Og hvad der endda ikke havde kundet, ved alle disse Forslage

 brin-

(*) 14 Mart. see Landst. Act. 1774. No. XXVII. S. 21. 22. item Isl. M. Tid. 3 Aarg. S. 49, 53.

bringes til en fuldkommen Bestemmelse, og især til at sette den derved lagte Plan i den fornødne Forbindelse, være sig med Eiendoms-Rettighederne, eller de øvrige af denne Indretning flydende Følger, og deriblandt, saavel at Eiendoms-Retten paa alle Gaarde af dette Slags, der maatte blive optagne enten i virkelige Almindinger, eller paa saadanne Grunde, som ikke tilhørde nogen vis Mand eller Stiftelse, kunde, som den kraftigste Opmuntring, tillige blive anvendt til dette Øiemærke, som og at Friehederne, og især Bygnings-Hielpen, kunde blive indrettede efter hvert enkelt Tilfælde og dets Omstændigheder; alt det blev derpaa paa det nøieste overlagt i Cammeret, og derefter opgivet til endnu yderligere Overlæg i Landet, og Virkningen heraf blev, at der allereede 1775 blev foranstaltet en offentlig Indbydelse (*), hvorved dem, der vilde mælde sig til at optage øde Gaarde, blev, paa forventende Allernaadigst Approbation, givet Haab om at vorde opmuntrede dertil ved passende Benaadninger. En Post som billig blev agtet saa meget nødvendigere, til paa en vis Maade at forberede Sagen, som man ikke var uvidende om, hvor lidet opmuntrende de fleeste Islandske Jord-Eieres Tænkemaade i den Henseende sædvanligen falder, ligesom det samme ogsaa kan sluttes af hvad man finder derom i offentlige Skrifter (†). Man fik og fra Stiftamtmanden Udkast til en Anordning herom; og da dette var blevet giennemgaaet af Cammeret og fore-

(*) See Landst. Act. for samme Aar No. XXIV. S. 31. og Isl. Maan. Tid. 3 Aarg. S. 78.

(†) See dette Værk S. 69. 161. 393. og fl. St. item Isl. Maan. Tid. 1 Aarg. Dec. S. 37. 38.

foredraget H. K. M. behagede det Høistsamme derefter at lade udstæde Forordningen af 15 April 1776 **om Frieheder for dem, som ville optage øde Jorder eller ubebygte Steder i Island**, hvilken derpaa blev udfærdiget saavel i det Islandske som det Danske Sprog. For at hæve al Mistydelse om dens egentlige Hensigt, er denne desuden, efter Cammerets Foranstaltning, bleven end ydermeere forklaret, og Sagen paa nye opmuntret 1777 (*). De Frieheder, og deriblandt en fuldkommen Eiendoms- og Odels-Ret, som den har tilsagt dette Slags Nyebyggere, vil jeg ikke opregne, da enhver kan læse dem i Forordningen selv. Men saa store og betydelige som disse i Sandhed ere, saa har dog H. M., foruden alt dette, ved en egen Allernaadigst Resolution (†) endnu behaget at forbeholde sig, efter Omstændighederne, at lægge dertil hvad viidere Understøttelser enten det heele Anlæg i Almindelighed, eller visse af Nyebyggerne i Særdeelesshed, maatte findes at behove. Vel er det nu saa, at denne priiselige Forordnings Iværksettelse ikke haver hidindtil, saavidt her vides, kundet bringes viidere, end alleene at 2de øde Gaarde ere optagne 1777 i Skaptefells Syssels Vester-Part, 3 Huusmands-Pladse i Grindevig paa Skalholts Bispestols Gods, 4re ved Hr. Amtmand Stephensen, og desuden 1 paa Hvalore, og 1 paa Lambestad paa Hans Majestæts Gods, af hvilke den sidste er opbygt af Præsten Hr. Arne Thorarensen, som Allernaadigst er beneficeret med denne Gaard med visse Frieheder; ligesom afgangne Sysselmand Rynulfsen 1777 ogsaa er bleven be-

(*) Landst. Act. No. XXX. S. 45. 46.

(†) 22 April 1776. See Isl. M. T. 3 Aarg. S. 168.

lønnet af Landhuusholdnings-Selskabet (§. 10.) for at have opbygt en Huusmands-Plads. 2 Bønders Forehavende med at optage en øde Gaard paa Vatnsfell i Guldbringe-Syssel sees og at være bekiendtgiort 1778 (*), sluttelig i Anledning af de ved Forordningen tilsagte Belønninger. Men om dette siden er blevet sat i Værk, haver jeg ikke fundet. Derimod haves vis Efterretning om, at 2 de H. K. M. tilhørende Gaarde, Maaberg og Klucka i Bardestrands-Syssel, som have ligget øde endog for 1660, ere, ved Sysselmand David Scheſings Omsorg, blevne igien optagne 1779, hvorfor og H. M. af Høistegen Drift (†) har tillagt enhver af Optagerne en Gave af 10 Rdlr., endskiønt de selv ikke have søgt om det allermindste viidere end Forordningen fastsætter. Men som man veed at Aarsagen til Sagens langsomme Fremgang fornemmelig har ligget deels i de mislige Aaringer, som man siden 1776 har havt der i Landet, deels og fornemmelig i den store Mangel paa Kreature til Besætning, hvori Pesten blandt Faarene, og de syge Faars almindelige Udrødning, haver sat den største Deel af samme i den Tiid; saa er det derimod med al Grund at haabe, allerhelst naar Embeds-Mændene paa hvert Sted ikke mangle i at giøre sit Beste for at drive Sagen, at denne høistnyttige og vigtige Foranstaltning vil kunne bringes i Gang, saasnart bædre Tiider komme, og Faarene kunne yngle op igien, hvilket sidste om faa Aar vil kunne ventes.

Forordning om Giærder og Tuers Jævning 1776.

§. 8. Angaaende **Jordbruget i og for sig selv**, er allereede (§. 4. No. 6.) mældt, hvorleedes samme blev anbefalet

(*) See Landst. Act. for samme Aar S. 28.
(†) Kongel. Resolut. 13 Mart. 1780.

falet til Land-Commissionens nøieste Overveielse. Den havde ogsaa ei alleene indgivet dens egne, men og indhentet andre kyndige Mænds Forslage derom, hvilke alle erkiendte Nødvendigheden og Vigtigheden af dets Forbædring. I Særdeeleshed vare de eenige i, at denne burde begyndes fra Tunenes eller Hiemme-Markernes, ja endog Engenes, retskafne Rogt, Giødningens Formeerelse og rette Behandling, med viidere af samme Slags. Men frem for andet forestillede de dog i denne Henseende, som en meget betydelig Skade for Landet, saavel de fra Tiid til anden alt meer og meer overhaandtagende Tuer, i det disse giøre Høeslætten overmaade vanskelig, ja endog hindre Græsvæxten selv; som at de Giærder, helst omkring Tunene eller Hiemme-Markene, som fra Alders Tiid have været anordnede ved de Islandske Love, og overalt i Brug, vare nu aldeeles forfaldne, deels formedelst Almuens Efterladenhed, deels af Mangel paa Opsyn, da de dog vare det beste Middel til at beskytte Markerne, saavel fra Kreaturerne, som for de skarpe Vinde, der blæse Jorden op, samt til at opholde Snee og Regn, saavelsom den frugtbargiørende Giødnings-Saft, der ellers saa lettelig flyder bort, og gaaer til Spilde. Ellers havde og Gen. Told-Cammeret allerede fra den Tiid, det fik de Islandske Sager under Hænder, fort idelig Brevvexling, saavel med den Islandske Student Theod. Thorotti, der opholdt sig i Sverrige paa Kongel. Bekostning, som med Stiftamtmanden i Island, angaaende adskillige til Jordbruget henhørende Materier, og efterat have deels ved denne Brevvexling, deels og af Land-Commissionens Acter, samt andre Underretninger, tilveiebragt de Efterretninger og Oplysninger, som kunde

kunde agtes meest fornødne til at giøre Begyndelse med dets Forbædring, bleve disse, i Kraft af forbemældte almindelige Befaling (§. 5.), tilstillede Stiftamtm. i Island, for, saavel i Anledning deraf, som af hvad viidere hans egne og andres Erfaringer maatte have viist at være fornødent eller nyttigt, at overlægge med Landets kyndigste Mænd, og derefter at forfatte et saadant Udkast til en Anordning om det heele Jordbrug, som kunde være passende efter Landets Omstændigheder. Vel ansaae man nu Tuernes Rødning og Græsmarkernes Røgt at være Hoved-Sagen. Dog holdt man det tillige for nyttigt, om deri tillige kunde blive indlemmet, saavel hvad de ældre Anordninger, og især den af 26 Februar 1754, alt havde foreskrevet, som hvad viidere Erfaringen siden maatte have viist at være det tienligste, til Korn- og Potatos-Avlingens, saavelsom til Hauge-Dyrkningens Befordring. Stiftamtmanden derimod, meest i Betragtning af de mange Hindringer, som han saae forud at ville møde Iværksettelsen, saa længe Indbyggerne endnu manglede baade saa meget i den fornødne Kundskab om Omgangs-Maaden, saa og de, til det avledes retskafne Anvendelse, behøvende Reedskaber, havde i det Udkast, hvilket han indsendte 1775, egentligen holdt sig alleene til Hiemmemarkernes Indhegning og Tuernes Jævning, og ikkun lidet berørt Korn- og Havedyrkningen, samt Patæters Avling, men aldeeles udeladt de øvrige Poster, og deriblandt Giødningens Formeerelse og Behandling, Mosers Udgravning, og fleere af samme Slags. Ikke desmindre fandt Cammeret dog al Aarsag til allerunderdanigst at forestille denne Sag, da det forlængst er bekiendt, at Hiemmemarkenes Røgt

Rogt og Forbædring bør gaae for Udmarkernes, og begge, eller i det mindste den første, for Have- og Agerdyrkningen; og altsaa, at Giærde-Reysningen og Tuernes Jævning vare, efter den naturlige Orden, de første Forbædringer, ligesom de i Særdeleshed ere yderst vigtige i Hensigt til Høebiærgningen og Kreaturernes Vinterfodring, saavidt denne ikke lidet beroer derpaa; hvorimod de øvrige Poster, saasom Madurters Dyrkning, Mosers Udtapning, Giødningens Blanding, og Græsværtens Formerelse, være sig ved indenlandskt eller fremmed Frøe, haabedes altid at kunne befordres for sig selv ved enkelte Opmuntringer, hvorom ogsaa ved Stiftamtmanden i næste Aar blev udfærdiget en offentlig Bekiendtgiørelse (*). Det blev desuden anseet for tienligere, at fastsette disse Ting ved en særdeeles Anordning, end, efter Land-Commissionens første Anlæg, at indlemme dem i den almindelige Politie-Ordning, da de ikke egentlig hørde dertil. Stiftamtmandens Anslage, over det aarlig foreskrivende Arbeydes Størrelse, fandtes ogsaa taaleligere og meer læmpede efter Almuens Kræfter og Leylighed, end Commissionens, hvilket billig maatte antages for langt større Forvissning om Efterlevelsens Mulighed, end om der var blevet foreskrevet meere, end Mængden kunde overkomme. Disse Anslage vare og for det meeste grundede paa saadanne Forsøg, som Stiftamtmanden selv havde giort. Og paa disse Grunde behagede Hans Kongelige Majestæt Allernaadigst at bifalde Udkastet, alleene med nogle enkelte Forandringer og nye Bestemmelser,

(*) Landt. Act. 1777. N. XXX. S. 46-47.

stemmelser, som ikke agtes fornødent stykkeviis at anføre, og derefter at lade Forordningen af 13. Maji 1776. om Giærder, samt Tuers Jævning med videre, Jordbruget i Island vedkommende, udfærdige, og det baade paa Islandsk og Dansk.

Hvad Fremgang denne Post hidtil haver havt ved Cammeret.

§. 9. At baade Faare-Sygen og de sidste haarde Aar have meget hindret denne høyst-nyttige Indretning i at kunne strax giøre saa hurtige Skridt, som den ellers ufeylbarlig havde kundet, er saa meget lettere at fatte, som de endog have giort, at det ikke engang er befundet mueligt, med Strænghed at tilholde Almuen aarlig at fuldføre det Maal af begge Slags Arbeyde, som Forordningen foreskriver, som en Pligt. Ikke desmindre er det meget kiendeligt, baade at Lysten hertil tiltager alt meer og meer, og at Sagen derefter aarligen vinder alt meere og meere Fremgang, og vil endnu med Tiden vinde en større, naar Mængden ret faaer Greb paa dette Slags Arbeyde. Det som strax af Begyndelsen ikke lidet haver hiulpet, er saavel Overbeviisningen om Sagens Nødvendighed og store Nytte (§. 8.), som og adskillige patriotiske Indbyggeres Exempler. Blandt dem havde især Provsten i Vester-Skaptefells-Syssel, Hr. John Steingrimsen (*) allerede siden 1761, og altsaa længe forend Forordningen udkom, meget udmærket sig ved den af ham fæstede Kongelige Gaard, Fell i Myrdal, i det han, skiønt hans Indkomst af Kaldet ikkun udgiorde omtrent 26 Rdlr. om Aaret, havde omkring Gaardens Marker og Huuse ladet sette 600 Favne Giærder,

og

(*) See og Mallings Handlinger S. 526-27.

og deriblandt 504 af Steen; lagt 30 Favne forsvarlig Steenbroe; afleedet Vandet, ved Grøfter og Render paa 2000 Alne, fra de Marker, som han saaledes havde ladet indhegne for Sandflugt og Oversvømmelse; udhugget i en Klippe en Faare-Stie for 200 Faar; opbygget Gaardens samtlige Huuse, og tækket Tømmeret med flade Steene; indrettet et Indelukke for 40 Heste; anvendt paa sine Steder en forbiløbende Bæk til at benytte en ufrugtbar Jord; samt til at føre Steenen til hans Giærder og Broelægning, som han med megen Møye havde ladet udhugge, samle og opgrave, ført Slæder i Brug, hvis Nytte hans Naboer først derved have lært; hvorfor, saavelsom for andre roesværdige Foretagender, hvorom meere paa sit Sted, ham Allernaadigst (*) er bleven tillagt en Præmie af 20 Danske Specier, foruden Indføds-Rettens Medallie i Sølv (†). Bonden Nicolaus Halldorsen (**) paa H. M. Gods i Guldbringe-Syssel, fik allerede 1776. skiænket en Slæde til at frembringe Steen til et nyt Giærdes Anlæg, omtrent af 200 Favnes Længde, for at beskytte Gaardens Mark mod Steen, Sand, og Grus, som Søen opkaster, med Løfte om en passende Belønning, naar Giærdet var færdigt. Efter 1777. Aars Beretninger fra Embedsmændene begyndte Giærde-Sætningen da allerede at vinde en mærkelig Fremgang. Den var nemlig ey alleene begyndt og fortsat i de fleeste Sysseler, men der bleve og nogle opgivne, som havde fuldført meere, end det i Forordningen foresatte Maal.

 Paa

(*) Kong. Resol. 10. Febr. 1777. (†) Kong. Cabinets Ordre 5. Febr. 1777.
(**) Ogsaa anført af Malling S. 522.

Paa Vestmannoe især havde Kiøbmand Klog, Assistent Eyultsen, Sognefogderne Johnssen og Gislesen, og Bonderne Nicolai Gudmundsen og John Einersen fremfor andre udmærket sig, og deriblandt Kiøbmanden opsat 143 og Assistenten 55 Favne Steengiærder. I Guldbringe-Syssel havde 20 af Beboerne opsat en Deel nye Giærder, og især Bonderne Arne Johnssen 60, og Sigurd Runolfssen 120 Favne. I Skagefiords-Syssel havde Bonderne Thorleif Claus Brynjulfssen, Hoskuld Gudmundsen, og Erik Johnssen opført, den første 50, den anden 6, og den tredie 16, Favne Jordgiærder over det i Forordningen foreskrevne Maal. I Arnæss-Syssel havde Gudmund Magnussen opsat i Foraaret 1777. 56 Favne Jordgiærder efter Islandsk Maal, og Halldor Hiortsen samme Aar 51 Favne Dansk Maal, foruden 450 Favne, som han havde sat op af egen Drift, i de foregaaende Aaringer, for Forordningen udkom, af hvilke Magnussen og Hiortsen af Arnæs-Syssel allernaadigst (*) bleve tillagte Præmier efter Forordningen, og den sidste desuden 5 Rdlr. for de Giærder, han tilforn havde opsat. Efterretningerne for Aaret 1778. tilholdt vel at Vinterens Strænghed, og den langt ud paa Sommeren vedholdende Iis og Frost i Jorden, havde meget hindret saavel Giærdesætningen, som Tuernes Jævning, saa at ikkun lidet derved var blevet udrettet i Myre-, Bardestrands- og Snæfellsnæss-Sysseler, samt Skaptefells-Syssels Øster-Deel, og Mule-Syssels Mid- og Sønder-Part, undtaget at nogle

(*) Kongel. Resolut. 13. April. 1778.

nogle faa i Øster-Skaptefells-Syssel, havde sat noget over det i Forordningen fastsatte Maal, hvorimod de fleeste ikke havde kundet overkomme at begynde, og endnu mindre fuldfort, det foreskrevne. Derimod blev indberettet fra Dale-Syssel, at de fleeste af Bonderne havde begyndt, og mange fuldfort, det paabudne Maal. I Arnæss og Rangervalle-Sysseler blev ogsaa Giærde-Sætningen da mældt at have faaet god Fremgang, og at fortsettes med megen Flid. Præsten Hr. Stephen Halldorsen af Oefiords-Syssel bekom og (*) Præmie efter Forordningen for de 18 Favne Giærder, som af de 34, hvilke han havde opsat, vare over det derudi foreskrevne. Efterretningerne for Aaret 1779. bevidne ligeledes Arnæss-Syssels Indbyggeres ideligen tiltagende Flid i at sette Tungiærder; og at dette Slags Indhegning forøges efter Haanden i Rangervalle-Syssel hos alle stræbsomme, og dem, der have Tienestefolk; men at den derimod gaaer seendrægtiger hos de Fattige, hvori saavel de vanskelige Aaringer, som Mangel af Øvelse, inden Sagen kommer i fuldkommen Gang, udfordre et Slags Medlidenhed. Paa nogle Gaarde i Oefiords-, og endnu fleere i Skagefiords-Syssel, var og da giort god Begyndelse dermed. I Anledning af disse ere og saavel de forbemældte Bønder af Skagefiords-Syssel Brynjulfssen, Gudmundsen, og Johnssen, som Præsterne Hr. John Høgnesen af Mule-, og Hr. Arne Thomsen af Oefiords-Syssel, samt Bonden Thorkild Sivertsen af Guldbringe-Syssel, hvis Beviser da indkom

(*) Kongel. Resolut. af 8. Mart. 1779.

kom i anbefalet Form, Allernaadigst tilkiendte de ved Forordningen anordnede Præmier, ligesom og Hr. Arne Thorarensen, Præst til Næs, Reikevig, og Laugarnæs i Guldbringe-Syssel blev skiænket en Steenvogn (*). Hr. Thomsen havde ellers i Aarene 1777. og 1778. sat tilsammen 150 Favne, og altsaa 118 over det Maal, som Forordningen fastsætter; Hr. Høgnesen 1778, 200 Favne, og altsaa 176 over Maalet; og Bonden Sivertsen i 2 Aar tilsammen 148, hvilket blev anseet for 132 over Maalet, da han ikke havde havt fleere Folk til Hielp, end alleene sin Søn paa 15 Aar. En Deel fleere have endnu mældt sig til dette Slags Præmier, hvilke de og kunne vente, saasnart deres Beviser indkomme i den anordnede Form. Med Tuernes Jævning er det gaaet langsommere, hvilket ey er at undre, da dette Slags Arbeyde er overmaade møysommeligt, udfordrer og et Haandelav, som enhver ikke haver. Til at lette og opmuntre dette havde man af Begyndelsen tænkt, at Tue-Plove kunde tiene, hvorfor ogsaa Klosterholder Vidalin paa Reynestad paa Nordlandet blev allerede 1777. forsynet med een. Siden ere og nogle virkelig blevne forlangte af een og anden. Men da Stiftamtmand Thodal haver befundet, at de ikke kunne giøre den Virkning, som den ved Forordningen anbefalede Maade, at jævne Tuer paa, har man igien til videre maattet afstaae fra disse Ploves Brug. Ellers havde dog Tunenes Jævning og Tuernes Oprødning, efter 1777. Aars Indberetninger, vundet nogen Fremgang i Guldbringe-Syssel ved Præsten

(*) Kongel. Resol. 13. Mart. 1780.

Præsten Hr. Thorarensens og Bonden Runulf Siverts-
sens Fliid. Jeg haver ikke kundet holde mig fra at an-
føre disse Ting stykkeviis, ligesom jeg og i alle de paafol-
gende Materier agter at giøre ligesaa, deels for at viise
den Oprindelse og Fremgang, som dette Slags Fliid haver
havt i Island i de Aar, jeg her handler om, deels og til
at udmærke, til Exempel og Opmuntring for andre, saa
mange, som jeg haver faaet Kundskab om, af de Mænd,
der have rækket Regieringen villige og hielpsomme Hænder,
til at bryde Isen i denne saa yderlig magtpaaliggende Sag.
At der dog ere mange fleere, derom kan ikke tvivles. Men
de have endnu ikke kundet blive fuldkommen bekiendte, for-
medelst at de formelige Beviser paa dette Slags Fliid ikke
kunne indløbe, helst fra de affsides liggende Kanter af Lan-
det, førend efter 1 og undertiden 2 Aars Tid. Dog
vil deres Anskaffelse for den følgende Tid blive meget lettet,
ved at Vedkommende er blevet tilladt, da formelige Tings-
Vidner, som Reglementet herom af 1778. (*) havde an-
ordnet, fandtes at medføre alt for megen Vanskelighed, at
betiene sig hertil af andre, af Øvrigheden bekræftede, troevær-
dige Beviisligheder.

§. 10. Een Ting maae jeg lægge til, som ikke lidet haver befordret Giærde-Sætningen i Island, og det er den særdeles Iver, med hvilken det Kongelige Landhuusholdnings-Selskab ogsaa paa sin Side har understøttet saavel den især, som alle øvrige Jordbrugets og Huusholdnings-Kunstens Deele, hvorom siden nærmer skal meldes. Jeg skylder med

Landhuus-holdnings-Selskabets Deeltagelse heri.

(*) See Landst. Act. for samme Aar N. XXIV. S. 22-24.

med Taknemmelighed de Herrer Etatsraaders Martfeldts og Hansens (af hvilke den første i Særdeleshed haver meddeelt mig en fuldstændig chronologisk Efterretning om alle Sælskabets Velgierninger mod Island lige fra dets Stiftelse og indtil Aaret 1779.) Godhed og Velvillighed, alt hvad her findes derom. Sælskabet haver da ey allene aarlig fra 1776. til 1780. udsat Præmier for Steengiærders Reysning der i Landet, men ogsaa, lige fra 1774. af, begyndt at uddeele Præmier og andre Agtelses-Tegn for dette Slags Fliid. Saaledes er den Nidkiærhed, som Provsten i Isefiords-Syssels Norderdeel Hr. Gudlaug Svensen til Kirkebol, nu til Vatnsfiord, havde udviist, i at udsette Præmier for Giærders Sættelse i hans Provstie (*), bleven i Aaret 1774. erkiendt af Sælskabet, med dets mindre Priis-Medaille i Sølv, som et Agtelses-Tegn. Ligeledes haver det 1776. tildømt Hr. Amtmand Stephensen dets mindre Medaille i Guld til et Æres-Tegn, og til Beviis paa Sælskabets udmærkede Fornøyelse over hans adskillige velmeente Foretagender, som nærmer paa sit Sted skulle anføres (†), og deriblandt for 420 Favne Steengiærder paa Kongens Gaard Bessested, for 400 Favne paa en anden Kongelig Gaard Svedholt, og desuden endnu for 70 Favne, samt en Præmies Udsettelse af 10 Rdlr. for Bønder, som vilde forbædre deres Gaarde, saavelsom for 4 øde Huusmands-Pladsers Istandsettelse. Provst Steingrimssen haver det for hans særdeeles Flid ogsaa i Giærde-Sætningen (§. 9.), tilkiendt til Belønning 1777. dets større Sølv-

(*) See og Malling S. 526. (†) See og Malling S. 520-21.

Solv-Medaille, og desuden 20 Rdlr. i Penge; forbemældte Hr. Arne Thorarenssen, iblandt andre Forbædringer i Landvæsenet, for 335 Favne Steengiærder (*), satte paa den ham til Brug forundte Kongelige Gaard Lambestad, dets store Solv-Medaille eller 20 Rdlr.; den nu afgangne Syssel mand i Guldbringe-Syssel, Hr. Gudmund Runulfsen, for at have, iblandt andet, indhegnet en Gaard og 2 Haver med 68 Favne Steengiærder, og desuden sat 500 Favne dobbelte, og 100 enkelte, af samme Slags (†), dets større Solv-Medaille eller 20 Rdlr.; Bonderne, John og Gudmund Egilssønner, i Selardals Sogn i Bardestrands-Syssel, for 415 Favne Giærder omkring deres paaboende Gaards Tun, omkring Udmarkerne 600, og desuden af hver for sig opsatte, den forste 80, og den sidste 60 Favne Giærder, deels af Steen og deels af Jord (**), en Belonning af 20 Rdlr. Kiobmand Hans Christensen, paa Holmen, for 151 Favne Steengiærder, satte paa egen Bekostning (††), dets mindre Solv-Medaille eller 10 Rdlr. samt Lavretsmand, Niels Hialtdalin, paa Heiderhuus paa Seltiarnenæs, for 96 Favne vel satte Steengiærder, en Belonning af 8 Rdlr. I Aaret 1778. haver Sælskabet tildeelt Sognefoged Thorfinn Thorbiornssen, paa Seltiarnenæs, 20 Rdlr., for at have sat 390 Favne Steengiærder om sit Tun, og desuden 20 Favne enkelte, samt lagt henimod 20 Favne Steenbroe over en Morads med videre; Kiobmand, Holger Jacobæus, paa Kieblevig, dets

 store

(*) See Malling S. 525.

(**) Sammesteds S. 521.

(†) Sammesteds S. 523.

(††) Sammesteds S. 523.

større Sølv-Medaille, blandt andet for at have forbædret Gaardens Bygninger, og opført mod Søen 80 Favne Steengiærder, samt udvidet og renset Tunet, og indhegnet samme med 244 Favne Steengiærder; og den 70 Aar gamle Leylænding Biarne Gunnlaugsen paa Andahrysdal, en Belonning af 12 Rdlr. for allene ved Hielp af en Dreng at have sat 66 Favne Steengiærder, og 16 Favne Jorddiger i Aaret 1777. I Aaret 1779. er Engelbret Larsen Hammer, en paa Krossevig i Bardestrands-Syssel boesat Norsk Fisker, af Sælskabet tillagt den største Præmie af 30 Rdlr. foruden andet, for 223 Favne Steengiærder, satte i Aarene 1777. og 1778.; Bonden Hialte Jonssen, paa Gilsaa i Oefiords-Syssel, en Præmie af 10 Rdlr. for 50 Favne velsatte Steengiærder med lidet Græstorv imellem; Enken, Helge Johnsdotter, paa Jorfe i Dale-Syssel, 5 Rdlr. for 27 Favne vel satte Steengiærder; Magnus Arngrimssen, paa Holum i samme Syssel, 4 Rdlr. for 25 Favne; Leylænding Gudmund Thordersen til Nordrehals i Kiose-Syssel 10 Rdlr., for at have forbedret Gaardens Bygninger, og anlagt en Kiøkkenhave, og indhegnet den med 42 Favne Giærde, samt sat 105 Favne Giærder af Steen og Torv, og gravet 291 Favne Grofter; og Arne Johnssen, paa den Kongelige Gaard Kirkebol i Guldbringe-Syssel, 10 Rdlr. for blandt andet at have sat 160 Favne Steengiærder, og 90 Favne af Steen og Torv, samt for at have gravet en Brønd. Endelig har Selskabet i indeværende Aar 1780. tilkiendt Peter Petersen, paa Sydregerde i Snæfellsnæss-Syssel, og hans Søster, 20 Rdlr., for

162 Fav-

162 Favne Steengiærder, satte af deres Fader, og Præsten, Hr. Thomas Skulesen, til Saurbæ Meenighed, den mindre Sølv-Medaille eller 10 Rdlr. for 100 Favne Steengiærder, satte i Aaret 1777. og 40 i Aaret 1779. Det er naturligt at Sælskabet haver kunnet finde Leilighed til at belønne saa mange, og opmuntre endnu fleere, i dette Fag, da dets Plan har strækket sig til alle; hvorimod Cammerets egentlig er stiilet ikkun paa Bondestanden og de Fattigste blandt Præsteskabet, som de meest Trængende. Maalet paa Arbeidet maae og blive langt større efter Sælskabets Liste, da det Heele haver kunnet komme der i Anslag til Belønning, hvorimod i Cammeret ikke kan komme i Betragtning til Belønning, uden den Deel, der overstiger det Maal, Forordningen haver anordnet, som en Pligt. Det er ellers mærkværdigt, at den Fremgang, som Giærde-Sætningen, saavelsom de andre til Jordbruget henhørende Forbedringer, hidindtil have giort paa de Steder, der have saadanne Embedsmænd, som gaae Almuen for med Exempel og Anviisning, er kiendelig større, end paa de andre.

§. 11. Fra Giærde-Sætningen gaaer jeg til Kornavlingen. Det er forlængst bekiendt af andre Skrifter (*), hvad Bekostning og Umage høistsalig Kong Friderich den 5. lod anvende paa at faae den forsøgt i Island. Og dette Slags Forsøg ere under vor nu regierende Allernaadigste Konge blevne fortsatte, eller retter igientagne, med saa meget større Fliid, som Indbyggerne have, siden Stiftamtmand Thodals Kornavlingen.

(*) Deo Regi Patr. S. 178-190. Olafsens og Povelsens Reise. S. 681-85. og 947-960.

dals Ankomst til samme i Aaret 1770., havt af hans grundige Insigt den allerbeste Anviisning, og i hans sikkre Erfaringer det beste Mønster, som de kunde ønske (*). Hans Majest. Kongen haver og, saavel i denne, som i mange fleere Landhuusholdningens Deele, behaget strax fra den Tid at lægge en langt meer udvidet Plan til dette Slags Kundskabers almindeligere Udbredelse, end den, der kan udføres ved enkelte Opmuntringer, og denne beroer paa offentlige Skrifter. Thi ingen Grund-Regel kan vel nogentid være vissere end denne, at der aldrig ved noget Middel kan lægges en fastere Grund til den practiske Huusholdnings-Kunst, allerhelst i et Land som Island, hvor den Lyst til at læse, som var hine Forfædre saa meget egen, haver indtil denne Dag holdt sig ved Lige, end ved de Theoretiske Sandheders almindelige Bekiendtgiørelse, og især ved at give Almuen i Hænder saadanne Skrifter, som ere passede til dette Øyemeed. Til denne Ende behagede det ogsaa Hans Majestæt 1771. Allernaadigst at lade godtgiøre Studiosus Thoroddi den heele Bekostning, saavel paa Trykningen af hans da udgivne: Þánkar um akuryrkiu á Islandi, d. e. Tanker om Agerdyrknings Indførsel i Island, som paa Indbindingen af 400 Exemplarer deraf, og siden at skiænke til Landet 1000 Exemplarer til at uddeeles der uden Betaling. Allerede 1773. havde ellers det Kongelige Rente-Cammer besørget Stiftamtmanden forsynet med en Deel Sæde-Korn til at begynde med. General-Told-Cammeret lagde ogsaa 1774. en Deel Dansk Vaar-Rug, Byg og Kartoffler, samt

(*) See og Maklings Handl. S. 519.

samt endnu 1775. noget Norsk Vaar-Rug, og noget Byg dertil; og disse Forsøg havde tildeels en meget god Lykke; thi Stiftamtmanden indhøstede 1774. (*) 5 Tdr. Byg og $1\frac{1}{4}$ Tde. Havre. 1775. lod han saae 1 Tde. Byg, og meddeelde adskillige, som havde forlangt det, noget til Udsæd. Han lod og af denne hans Afgrøde for 1774. male Gryn, for at beværte adskillige af Embedsmændene paa Landstinget, og derved at give dem endnu meere Opmuntring. Af Havren agtede han 1775. at giøre Prøve med 1 Tønde Dansk Havres Udsæd. Adskillige fleere Prøver bleve og giorte 1775. saasom hos Landstingsskriver Sivertsen, Syssel-mand Magnus Ketilsen (†), og nogle Præster; men at disse ikke havde allesteds det ønskte Udfald, det tilskrev man allene deels Mangel paa den fuldkomne Indsigt i at behandle dette Slags Jorddyrkning, deels den stærke Foraars-Kulde 1775, der standsede Sædens Væxt, deels Mangel paa Folk til paa eengang at kunne bestride Qvæg-Avlingen og Jorddyrkningen. Dog viiste alt dette noksom Indbyggernes beredvillighed til at opfylde Hans Majestæts faderlige Hensigter. Forsøgene til Korn-Avling er Stiftamtmanden siden aarlig vedbleven at fortsette; men hvad han avlede 1775. blev ikke fuldt saa godt som 1774, formedelst Sommerens Torhed og Mangel paa Regn, der hindrede Rugen, som ellers tegnede sig vel, fra at naae Fuldkommenhed.

(*) Om Udfaldet af dette Aars Forsøg, see og Isl. Maan. Tid. II. Aarg. S. 14-16.

(†) Om hans Forsøg med alle Slags Jorddyrkning til 1774. see Isl. Maan. Tid. I. Aarg. S. 113-122.

Foruden Rugen lod han 1775. udsaae ordinair Byg, hvoraf Cammeret havde sendt ham en liden Prove i Axene, samt noget Norsk saa kaldet Himmel-Byg og Havre, hvilket alt han fik høstet i Septembr. og fandt fuldkommen godt til Udsæd, ja bædre end han før havde avlet; han mældte og i hans Indberetning 1776., at have saa megen Forraad af det saaledes avlede, at han kunde hielpe dem med Udsæd, som efter hans Bekiendtgiørelse vilde mælde sig derom. Dette stemmer og overeens med hvad man ellers har mærket, at nemlig den anden Generation af Korn i Island haver slaaet bæder an, og givet en fordeelagtigere Høst, end den første. Sysselmand Magnus Ketilsen giorde sig 1776. godt Haab om sit Byg, hvoraf ligeledes den halve Tønde, som var af hans egen Avl fra 1774. havde tegnet sig best, og vilde altsaa blive ved med samme Udsæd, men troede ellers i sine Forsøg at finde Grund til den Formeening, at Vinter-Sæd, om den eengang kunde blive landvant i Island, vilde siældner slaae Feyl, end Vaar-Sæden, hvilket derimod Stiftamtmanden tager i Tvivl, ligesom det endnu beroer paa nærmere Erfarenhed. Paa Ørebacк, hos Landstingsskriver Sivertsen, samt hos den Sællandske Bonde, Ole Nielsen, tegnede Kornet sig 1776. temmelig vel. Denne Bonde var et Par Aar tilforn bleven formaaet af Studiosus Einer Brynjulfsen, den yngre, til at nedsette sig i Island, for deels selv at forsøge Agerdyrkning, deels at underviise andre deri, og overladt en Gaard (*); og da han befandtes at have meget gode Vidnes-

(*) See Isl. Maan. Tid. III. Aarg. S. 22.

Vidnesbyrd om hans Indsigt og Vindskibelighed i Agerdyrkningen, samt hans gode Forhold, bleve ham 1777. Allernaadigst tillagte (*) 15 Rdlr. aarlig i 2 Aar, med Løfte om videre Opmuntring, naar hans Fliid maatte blive bevidnet at have stiftet nogen kiendelig Nytte, hvilket Løfte alt er opfyldt 1779. (**) ved de ham da paa nye tillagte 15 Rdlr. aarlig i 2 Aar fra samme Aars Begyndelse at regne. Den Islandske Bondekarl Magnus Johnssen, som, saavidt jeg veed, efter den værdige Biskops, Hr. Hannes Finsens, Anlæg, havde paa 4de Aar lagt sig efter Jorddyrkningen hos Hr. Mag. Borrebye paa Bornholm, men som siden var gaaet tilbage til sit Fæderneland, var ogsaa ufeylbarlig bleven deelagtig i nogen Allernaadigst Opmuntring og Understøttelse, hvis ikke hans Død just paa den Tiid han skulde sætte sig ned, (som var desmeer at beklage, som Stiftamtmanden var fornøyet med hans Fliid og Forhold), var kommen i Veyen: Til Udsæd i Island blev ellers i Aaret 1776. alleene udsendt et lidet Partie Nordenfieldsk Rug og Byg; en Tønde Færøisk Byg, som man troede at vilde lykkes der best, for Climatets Ligheds Skyld, samt et lidet Partie Vinter-Rug og Hvede. Stiftamtmandens Byg-Høst for 1776. steeg ellers fuldkommen til 10 Tønder, og saavel af dette Byg, som af den hos ham avlede Rug, Havre og Himmel-Byg, indsendte han Prøver; og af det lidet, han havde faaet af Cammeret i Aarene, indhøstede han 16 Pund reent og stærk tørret Byg. Apotheker

(*) Kongelig Resolution 10. Februarii.

(**) Kongel. Resolut. 8. Martii samme Aar.

theker Johnssen fik ogsaa, efter adskillige Forsøg, 1776. en Tønde fyldigt og godt Byg af 10 Favne Land i Fiirkant. Forsøgene til Kornavling bleve ligeledes fortsatte i Aaret 1777. fornemmelig af Stiftamtmanden, som uden at aflade, stedse er vedbleven i sin sædvanlige Virksomhed, saavel i selv at udvide sin Erfaring i alt, hvad der hører til Jordbrugets Opkomst der i Landet, som at opmuntre andre til det samme. Han saaede og, som sædvanlig, i dette Aar: Rug, Byg, Havre og Himmel-Byg, men formedelst den meget stærke Kulde i Foraaret, og derpaa fulgte ufordeelagtige Veyrlig, havde han, da hans Indberetning for det Aar afgik, ikke det beste Haab om at faae noget modent. Det fremmede Byg vilde derfor det Aar ikke komme frem; Himmel-Bygget derimod, og den Norske Havre, havde voxet temmelig vel; men det dog best, der var avlet i Island, saavel hos ham, som hos andre, hvilket atter tiener til at bestyrke den foranførte Sætning, at Korn-Sorterne maae blive landvante, førend de ret kunne ventes at lykkes. Andre giorde og Forsøg, hvoriblandt Apothekerens ikke tegnede sig nær saa vel i dette, som i det forrige Aar; og Sysselmand Ketilsen formodede alleene at avle saa meget, som han kunde behøve til Udsæd for næste Aar. I Rangervalle-Syssel bleve giorte adskillige Forsøg 1774., som ikke mislykkedes. Derimod giorde Kulden og det slette Veyr Hinder i Afgrøden af de Forsøg, som bleve giorte 1777. paa Vestmannøe, og i Bardestrands-Syssel, dog vare Vedkommende sindede at fortsætte samme. I Aaret 1778. kunde dette Slags Forsøg, endskiønt de bleve

fortsatte

fortsatte med samme Fliid som før, ikke saae synderlig Fremgang formedelst det umilde Veirlig. Stiftamtmandens Korn tegnede i Augusti Maaned ikkun slet, og saae ikke ud til at faae fuldkommen Kiærne, blev og ey heller modent. Og ligesom Ketilsens Indavling 1777. ikkun havde været meget ringe, af slet modent Korn, saa tegnede og Vinter-Rugen 1778., endskiønt den havde overstridet Vinterens Strænghed, ikke til at blive moden. Derimod gav hans Vaar-Sæd af Byg et godt Haab. Om Byg-Sæden haves den samme Efterretning fra Sysselmændene, Schefing i Bardestrands-, og Magnussen i Rangervalle-Syssel. Aaret 1779., som endnu meget slettere, formedelst den i mange Uger i den beste Sommers Tid næsten daglig vedholdende Regn, end noget af de foregaaende, har været særdeeles ugunstigt for dette Slags Forsøg. Imidlertid er det at vente, at de blive fortsatte. Det er og let at forudsee, at de ville lykkes meer eller mindre, alt ligesom Sæde-Kornet, Omgangen, og hvert Aars Veyrlig ere fordeelagtige, eller ikke. Og Udfaldet i Tiidens Længde vil omtrent blive dette, at omendskiønt Korn-Avling neppe vil kunne nogensinde blive nogen Hoved-Artikel i det Islandske Jordbrug, vil den dog aldrig blive at sette reent af Sigte, men meget meer agtes at fortiene, ogsaa at tages med, som et Tilstød til Landnæringen, helst i de Egne, hvilke fremfor andre, ere beqvemme dertil, at forstaae, naar Kundskaben om den rette Omgang med dens Drift, efter Landets Himmel-Egn og Jordsmon, først er bleven nogenledes rodfæstet, og almindelig iblandt den bædre Deel af Landets Indbyggere.

Men forend jeg forlader denne Materie kan jeg ikke undlade at antegne, at en Bonde af Rangervalle-Syssel, ved Navn Erlend Sivertsen (*), haver givet et roesværdigt Exempel i denne Henseende, ved baade selv at indføre og undervise andre i hans Egn, om det i Island faldende vilde Korns Benyttelse og Behandling ved at tørre, træde, og male det, hvoraf adskillige i Aaret 1776. høstede god Frugt. Og da denne Væxt saa meget meer fortiener at opælskes i Rangervalle-Syssel, som den er een af de tienligste til at dæmpe den Sandflugt fra Hekla, for hvilken dette Syssel saa meget er udsat; ikke at mælde om, at det er just dette Slags Korn, som de gamle Islændere fornemmelig meenes at have dyrket (†), saa haver Hs. Kongl. Majestæt, i Betragtning af, saavel dette, som af denne gode Borgers lige roesværdige Opførsel ved Faare-Udrødningen, hvorom siden skal mældes, Allernaadigst tillagt ham (**) en Gave af 20 Danske Specier. Det Kongelige Danske Landhuusholdnings-Sælskab haver ey heller ladet denne Deel af det Islandske Jordbrug undgaae sin Agtsomhed. Den forbemældte Islandske Bonde-Karl, Magnus Johnssen, skiænkede det 1773. da han gik tilbage til Landet, forsynet med fornødne Reedskaber, en Tønde Rug, en Tønde Byg, og en Tønde Havre til Udsæd. 1777. tilsendte det Stiftamtmand Thodal 3de af dets Plove, til Uddeeling i Landet, tilligemed nogle Afhandlinger om samme Ploves Brug. 1778. sendte det Assistent (nu Kiøbmand paa Isefiord) Buseh paa Dyrefiord, ligele-

Landhuusholdnings-Sælskabets Fortienester heraf.

(*) Ogsaa nævnt af Malling S. 522. (†) See Olassens Reise S. 681.
(**) Kongel. Resol. 10. Febr. 1777.

ligeledes 2 Plove, til Befordring af Agerbruget der i Landet; ligesom og dets Belønning for Engelbret Larsen Hammer (§. 10.) 1779. ogsaa havde Hensigt til en liden Ager, som han havde anlagt.

§. 12. Havedyrkningen, for hvilken Hans Majestæt, vor nu regierende Allernaadigste Konge, lige fra sin Regierings Tiltrædelse af, har behaget at fortsætte de Opmuntringer, som under Hans Høistsalige Hr. Faders Regiering havde saa meget tient til baade at stadfæste dens Muelighed og Nytte i Island, saa og deels at forberede, deels at befordre dens Fremgang (*), var allereede, ved Hielp af Stiftamtmand Thodals, og adskillige baade Geistlige og Verdslige Embedsmænds Exempler, Opmuntringer, og Overtalelser, Tid efter anden bleven bragt saavidt, at 1776. Aars Indberetninger næsten ansaae den at kunne siges at være almindelig paa Sønderlandet. Stiftamtmanden havde især i dette Aar nogle 100de Frøe-Stokker af Kaal, for at forsyne dem, der vilde mælde sig om Frøe, hvortil han og havde efter Haanden fundet en Deel af Bonde-Standen at yttre megen Lyst. I Rangervalle-Syssel havde, foruden den adjungerede Sysselmand, John Johnssen, som 1774. havde avlet 2 Tønder Roer, samt en Deel Hvid- og Grøn-Kaal, 12 Bønder begyndt i Aaret 1776. at anlægge Kiøkkenhaver, blandt hvilke Arne Olafssen saaledes havde udmærket sig med Madurters Dyrkning, med hvilke han allereede i det første Aar, han havde lagt Haand derpaa, havde seet sig i Stand til at forsyne sit Huus, at han 1776. blev agtet Havedyrkningen.

f 2

(*) See Dev. Regi Patr. S. 312.

tet værdig til een af de Sølv-Medailler, som i forrige Land-væsens-Commissions-Tiid bleve slagne for flittige Bønder. Eyulf Johnssen af Brecke, og Gisser Isleiffsen af Dalsel, nøde ligeleedes det samme Aar hver en Opmuntring af 5 Rdlr. for deres Fliid i Havedyrkningen. Adskillige baade geistlige og verdslige Embedsmænd fandtes og at have foregaaet Almuen heri med opmuntrende Exempler, og deriblandt Hr. Stephen Thorlevsen, Provst i den Nordre Deel af Thingøes-Syssel, som, da han havde anlagt sig en Kaal- og Madurter-Have, blev af Cammeret 1776. efter hans Begiering, forsynet med nogle Sorter Havefrøe. I Isefiords-Syssel voxede Kaal og Roer temmelig vel 1774 (*). Sysselmand Magnus Ketilsen havde dyrket Kummen med megen Hæld, og mældte at det aldrig havde slaaet Feil. Han og andre bleve og 1776. forskaffede fra Cammeret de Sorter af Havefrøe, som de havde forlanget. Indberetningerne for Aaret 1777. have givet Beviis paa særdeeles ønskelige Virkninger, saavel af forbemældte Foranstaltning med at oversende Have-Frøe til Uddeeling, som og af Stiftamtmandens og andre Embedsmænds Velvillighed i ogsaa at meddeele andre af hvad de selv havde avlet af det Slags. Baade disses egen Fliid i selv at drive, og at opmuntre Havedyrkningen, erfares efter Haanden alt meer og meer at overbeviise Almuen om Nytten af denne for Island saa umistelige og vigtige Nærings-Green. Saaledes haver Landfogden alt siden 1766. aarlig avlet ey alleene Grøn-Kaal og Roer, men og Savoy-, Hvid- og Snit-

(*) See Isl. M. T. II. Aarg. S. 173.

Snit-Kaal, samt Sallat, Sillerie, Petersillie, Spinat, Log og fleere Slags Have-Urter. Paa Vestmannøe ere i Aarene 1776. og 1777. giorte adskillige Forsøg med Grønkaal og Roer. I Vester Skaptefells-Syssel have og mange af Almuen, opmuntrede saavel af 2de unavngivne Bønder paa Stedet, der skal viise en besynderlig Driftighed i at anlægge Haver og dyrke dem, som af Provst Steingrimssen, giort, med al Lykke, samme Slags Forsøg med det af Cammeret oversendte Frøe. I Arnæss-Syssel ventede man, at Dyrkningen af Kaal og Roer, snart vilde blive almindelig. I Rangervalle-Syssel bleve over 100de Haver anmældte at være i Drift. Men ingensteds findes dog Havedyrkningen at have tiltaget saa meget, som i Guldbringe-Syssel. Her haver Apotheker Johnssen iblandt andet avlet Botselske Roer, hvoraf en Prøve er nedsendt til Kiøbenhavn, og befunden meget god. Antallet af de her anlagte Haver til Kaal og Kartoffler var, efter de til Cammeret indkomne Lister, allereede steget i Aaret 1777. til 170, som overgaaer det halve af Beboernes Antal, og disse Havers Størrelse i Grindevigs-Sogn findes opgiven fra 11 til 75 Favne i Omkreds, og i de øvrige Sogne hos Bønderne fra 8 til 16 Favne, og hos de mindst formuende fra 3 til 6 Favne. De fleeste Haver findes dog i Reykevigs Ting-Sogn, hvilket, saavelsom Havedyrkningens Fremgang i de andre Ting-Sogne, foruden Stiftamtmandens fremlysende Efterdømme, er meget at tilskrive en Deel af Præsternes patriotiske Nidkiærhed. Saaledes mældes Haverne i Reykevigs Ting-Sogn siden 1768. ved

Sognepræstens Hr. Arne Thorarensens Exempel og fornuftige Forestillinger, at være formeerede, fra 20 til 86, som endog overstiger Beboernes Tal. De andre Præster, som meest have befordret Havedyrkningens Fremgang og Udvidelse, ere, foruden Hr. Elldjarnsen til Utskaale, og Provsten Thorgeirsen til Garde, fremfor andre, Hr. Gudlaugsen til Grindevig, som endog mældes at have med egne Hænder saaet og plantet hos de fleeste Bønder i Sognet, efterat de paa hans Tilskyndelse havde indhegnet Have-Pladserne og bearbeidet Jorden. Disse 4re Præsters Vindskibelighed i at befordre Havedyrkningen baade hos dem selv og andre haver og Hs. K. Majestæt anseet med Allernaadigst Velbehag, og derfor ey alleene befalet Gen. Told-Cammeret (*) at give dem hver især saadant tilkiende, men og opmuntret dem til at vedblive disse deres virksomme Bestræbelser, og indberette Udfaldet aarlig til Stiftamtmanden, for at det igien kunde mældes til Cammeret, hvad derved udrettes. Landfogden haver i adskillige Aar uddeelt til Almuen Kaal-Planter, som han haver optrukket paa Mistbænke. Veyrliget i Aaret 1777. var ellers meget ugunstigt; dog viiste de Begiæringer, som da indløb om Frøe af adskillige Slags, at Lysten til dette Slags Fliid ikke var bleven derved i mindste Maade svækket, hvorfor ogsaa Cammeret det paafølgende Foraar forsynede Stiftamtmanden, foruden Kløver-, St. Foin- og Ray-Græs, med nogle Pund Kaal- og Roe-Frøe til Uddeeling, ligesom og Syssselmand Ketilsen med noget Kaal- og Roe-Frøe, ikke at

(*) Kong. Resol. 13. April. 1778.

at nævne fleere. Indberetningerne for Aaret 1778. indeholde og, at Havedyrkningen, uagtet al den Hinder som det Aars slette Veyr havde giort deri, udbredede sig alt meer og meer, og fandt paa mange Steder et almindeligt Bifald. Kaal og Roer vare dog fornemmelig det, Mængden lagde sig efter. Og som man fornam, at den i nogle foregaaende Aar fortsatte Foranstaltning med at oversende Have-Frøe til frie Uddeeling, havde havt god Virkning til Haugedyrkningens Befordring, blev samme, med Hans Majestæts Allernaadigste Bifald (*), ogsaa fortsat samme Aar. Og da forbemældte Hr. Gudløgsen i Grindevig havde mældt, at den Fliid i Havedyrkningen, hvortil han havde søgt at opmuntre hans Sognemænd, og i 3 Aar seet 20 Haver anlagte, vilde ikke lidet opmuntres og udbredes, naar han havde noget i Hænder, til at understøtte de Fattigste med, behagede det Hans Majestæt tillige, at ham, til en Begyndelse, skulde overdrages 10 Rdlr. for at bruges til saadanne smaa Opmuntringer, saaledes som han fandt det meest passende. Den forbemældte Hr. Stephen Halldorsen af Oefiords-Syssel (§. 9.), som Amtmand Stephensen havde anmældt at have foregaaet andre med Exempel, i at anlægge 3 Kaal- og Madurte-Haver, blev ogsaa 1779. Allernaadigst belønnet med 10 Rdlr., og det saa meget heller, som Havedyrkningen endnu ikkun lidet haver kundet bringes i Gang paa Nordlandet, meest formedelst Fraliggenheden, samt den sildige Beseyling og deraf flydende Vanskelighed med at kunne faae Hauge-Frøe i rette Tiide. Efterretningerne

(*) Kongel. Resolut. 8. Mart. 1779.

gerne for Aaret 1779. have endnu stadfæstet Havedyrkningens erkiendte Nytte og dens Udbredelse, uanseet det særdeeles ugunstige Veirlig, som dette Aar har medfort. Fornemmelig mældes Grøn-Kaal- og Roe-Avlingen at være tiltagen paa Sønderlandet, og især i Rangervalle- og Arnæss-Sysseler. Man seer, med eet Ord, at Forsøgene til dette Slags Jorddyrkning sædvanlig lykkes vel, at Lysten til at igientage dem, udbreeder sig blandt Almuen, baade derfor, og fordi adskillige, saavel af de Kongelige Embedsmænd, som af Handelens Betiente, giore sig Umag for, baade selv at anlægge Haver, saa og at opmuntre andre dertil. Iblandt disse haver især det Kongelige Landhuusholdnings-Sælskab 1776. belønnet da værende Underkiøbmand paa Dyrefiord Jens Larsen Busch med dets større Sølv-Medaille, for en Haves Anlæg, og Kiøbmand Jacobæus paa Kieblevig 1778. (§. 10.) ogsaa for at have anlagt 2 Kiøkkenhaver, een større 20 Favne lang og 10 Favne breed, og en anden mindre, samt desuden 1777. Præsten Hr. Thorarensen ligeledes i Henseende til hans gode Exempel for Almuen, saavel i Havers Anlæg, som andre til Landvæsenet henhørende Forbædringer: Sognefoged Thorbiørnsen 1778. ogsaa i Betragtning af hans Anlæg af 2de smaa Kaalhaver, samt E. L. Hammer 1779. (ib.) for at have anlagt en Kaalhave. I dette Fag af Jorddyrkningen haver og Hs. Majest. Allernaadigst behaget at drage, ligesom i det foregaaende (§. 11.), Omsorg for, at saavel en grundig Kundskab og Indsigt, som Øvelsen og Erfaringen deri kunde blive udbreedet i Landet, i det

Landhuusholdnings-Sælskabets Opmuntringer hertil.

i det Hoistsamme 1770. (*), foruden at belonne Secret. Olavius for hans i samme Aar udgivne, saa kaldte Islendsk Urtagards-Bok, eller Afhändling om Urtehavers Anlæg i Island, Allernaadigst lod anskaffe 1000 Exemplarer af samme til frie Uddeeling. Forlæggerne af afgangne Vice-Lavmand Olafsens *Lachanolagie*, eller Afhandling om Madurters Dyrkning i bemældte Land, som udkom 1774. blev ligeledes Allernaadigst (†) godtgiort efter Regning den heele Bekostning paa dens Trykning og Indbinding, og desuden affiobte 500 Exemplarer til at uddeeles uden Betaling imellem de Fattige blandt Indbyggerne, efter en af Stiftamtmanden giorende Inddeeling. Saaledes give disse, endskiont alleene i et lidet Tall af Aar fortsatte, Forsog et fuldkommen grundet Haab om, at Havedyrkningen vil med Tiiden alt meer og meer nærme sig til det af Hans Kongelige Majestæt tilsigtede Maal, at blive almindelig, endog blandt Bonderne i Island; helst da man, som forbemældt, nu haver den Erfaring, at dertil ikke behoves viidere, end alleene, (saavidt den ved Handelen trufne Anstalt til at indføre Froe (**) ikke maatte findes aldeeles tilstrækkelig), at forsyne Vedkommende med noget deraf, indtil de kunne faae det af deres egen Avl, hvilket med Tiiden vist vil skee, samt at opmuntre dem, som udmærke sig i denne Green af Jordbruget, med nogle smaa Præmier. Og omendskiont denne i de andre Fierdinger af Landet ikke er bragt nær saavidt, som

g den

(*) Kongel. Resol. 8. Maji 1770. og Isl. M. Tid. 3. Aarg. S. 113-14.
(†) Kong. Res. 23. Jun. 1774., som og ibid. S. 116-17.
(**) See dette Værk S. 381. Anm.

den er paa Sønderlandet, saa kunne dog de iblandt forbemældte Forsøg, som høre til de Kanter, noksom forvisse om, at man ogsaa der kan vente en ligesaa god Fremgang deri, naar først Mængden alvorlig lægger Haand derpaa. Det bestyrker ogsaa Hr. Kammer-Junker Levetzau, i det han paa sin Reyse i Nordlandet i Aaret 1779., som endda var kun maadeligt, fandt Kiøbmandens Have i Oefiorden vel forsynet med alle Slags i Danmark gangbare Kiøkken-Urter. Sagen selv er overmaade vigtig, som for alle i Almindelighed, saa især for Søe-Districterne, endog saavidt Spedalskheden berettes nu at begynde at tage der Overhaand meer end tilforn (*).

Kartoffel-Avlingen. §. 13. Til Havedyrkningen kan man paa en viis Maade regne Kartoffel-Avlingen. Som den var een iblandt de Ting, som nogle i Island, opmuntrede ved Høilovlig Kong Friderich den 5tes Anstalter til samme Lands Opkomst, havde begyndt at lægge Haand paa; saa haver og Stiftamtmand Thodal, ligesaavel deri, som i alt andet, der hører til Jorddyrkningen, givet Indbyggerne et uforlignelig Exempel og Opmuntring. Han haver ey alleene strax fra sin Ankomst af lagt sig paa dette Slags Avl, men kunde endog allereede 1775. uddeele til adskillige af Indbyggerne, som mældte sig derom, 3 Tønder deraf til Udsæd. Syslelmand Magnus Ketilsen raadede ogsaa Bønderne i hans Syssel, heller at begynde med Kartoffler end Korn, deels fordi hines Avling er meget lettere at bringe til Fuldkommenhed, deels fordi den kan tiene til at giøre Jorden beqvem

(*) Isl. M. Tid. 1. Aarg. S. 15-16.

beqvem til Korn = Sæd; hans Kartoffler toge dog megen Skade af Nattefrost i Julii Maaned 1775. men i Aaret 1774. havde han været lykkelig dermed (*). Kartoffel-Avlingen havde ogsaa 1775. og 1776. en meget god Fremgang paa Sonderlandet (†), i det Stiftamtmanden sidstbemældte Aar indavlede 13½ Tonde, hvoriblandt nogle Stykker veyede 17½, et andet 15 Lod, og 2de Stykker frembragte en Afgrøde af 4 og 5¼ Pund i Vægt. I dette Aar uddeelede han 5 Tønder til Udsæd af de 7 han havde avlet 1775. Adskillige Bonder avlede og 1776. fra ¼, ½ til ¾ Td. Muurmester Thorgrim Thorlaksen 2 Tonder, og Apotheker Johnsen 6 Tonder. De Engelske middelmaadige Potatos fandt Stiftamtmanden tienligere til Udsæd, end de store rode, og anmærkede ellers, at denne Frugt kunde bringes til en ønskelig Fuldkommenhed i Island, saafremt man overalt var forsynet med Overflodighed af Heste-Møg. Adskillige af Embedsmændene, og deriblandt Landstingsskriver Sivertsen, havde og til denne Tiid idelig fortsat den hos dem begyndte Kartoffel-Avling, og Ketilsen lod endog, for end ydermeer at opmuntre Almuen i hans Syssel, ved en trykt Bekiendtgiorelse 1776. tilbyde de Lysthavende i hans Naboelav, at afhente uden Betaling af hans avlede Kartoffler til Plantning, saavidt de kunde tilstrække. For at giore denne Plantes Nytte meer bekiendt og almindelig i Island correspondered Cammeret ogsaa med Thorodi; og da det havde faaet fra ham saavel Bernsens Af-

(*) Islandske Maaneds-Tid. 2. Aargang Side 174-186.

(†) See og Isl. Maaneds-Tid. 3. Aarg. S. 23-25.

handling, der giver en temmelig fuldstændig og meget fattelig Anviisning til at plante, røgte, og bevare denne Frugt, især for Frost om Vinteren, som andre Anmærkninger angaaende Agerdyrkningen i de nordlige Egne i Sverrige, blev alt dette 1776. tilsendt Stiftamtmanden, som igien har overladt det til Sysselmand Ketilsen, for at udgives enten heelt eller i Udtog, hvilket sidste nu kan siges at være skeet, i det Islandske Oplag af hans Priis-Skrift, hvorom paa sit Sted viidere skal mældes. Stiftamtmanden yttrede ellers adskillige Tvivsmaale, understøttede med saadanne Grunde, som fortiene nøye Overveielse og Betænkning, i Hensigt til at Himmel-Egnen og Jordsmonnet i Island, og de nordlige Svenske Provindser, skiønt under samme Polihøide, vare saa forskiællige, at man, i Hensigt til Kartoffel- og Korn-Avling, samt tildeels til Træers Opælskning, ikke kunde saa lige giøre sikkre Slutninger fra det eene til det andet. Men at komme igien til Kartoffel-Avlingen i og for sig selv, da bleve ogsaa dermed giorte adskillige Forsøg paa Vestmannøe 1776. og 1777., og indtil sidstbemældte Aar at regne var dette Slags Avling kommen saavidt i Arnæs-Syssel, at man der ventede, at den snart vilde blive almindelig. Dog har den ingenstæds giort saadan Fremgang, som i Guldbringe-Syssel. Landfogden var her ogsaa iblandt dem, som i Aarene 1776. og 1777. uddeelede til adskillige andre Kartoffler til Udsæd af hans egen Avl. Dette Syssels Indhøstning 1776. beløb sig efter 1777. Aars Indberetninger til 60½ Tønde; men 1777. Aars ugunstige veyrlig hindrede igien denne Avling overmaade meget, saa

at

at Stiftamtmanden i dette Aar ikke indhøstede uden 4 til 5 Tønder. Aaret 1778. har ikke været gunstigere; dog mældte Syssellmændene Ketilsen i Dale-, Schefing i Bardestrands-, og Magnussen i Rangervalle-Syssel, at deres Kartoffler havde tegnet sig vel. At Aaret 1779., som et, hvis Liige i Mislighed, fornemmelig af vedvarende Regn-Veyr i den beste Sommers Tiid, neppe i Mands Minde har truffet Landet, ikke har kundet giort nogen fornøyelig Virkning paa denne nye Nærings Fremgang, er ikke at undre.

§. 14. Det Kongelige Landhuusholdnings-Sælskab haver og med en udmærket Virksomhed arbeydet paa sammes Udbredelse i Island. Thi ikke nok at det, ved at lade 1772. trykke og uddeele der i Landet 500 Exemplarer af den Islandske Oversettelse af vor brave Hr. Trojels velbekiendte Skrift om Kartoffel-Avlingen, som Secret. Olavius havde udarbeydet, haver saaledes sørget for at faae en grundig Kundskab om Omgangen dermed rodfæstet sammesteds, at det endog til viidere, ved nærmere Overlæg, er fundet undværligt, at lade trykke den Oversættelse af Bernsens Afhanling, som Thoroddi havde forfærdiget og indsendt ved forbemældte Leylighed (§. 13.). Men Sælskabet haver desuden søgt at give adskillige Lysthavende i Island i Hænder, de Midler, hvorved de strax kunde begynde at sette Prøver paa Udøvelsen af denne Kundskab, ved at lade, ved Rentekammerets Foranstaltning, 1773., oversende til Ørebacks Havn til Syssellmand Finsen 4 Fustager røde og hvide Kartoffler, og ligeledes 10 Tønder, fordeelte i lige Partier, til Kieblevigs, Bosands, Havnefiords og Hølmens

Landhuusholdnings-Sælskabets Fortienester af samme.

mens Havne, foruden een Pakke Kartoffel-Froe til hver Havn til Udsæd, i Fald Kartofflerne selv skulde mislykkes, hvilket alt paa sine Steder haver havt gode Virkninger (*). Endelig haver det, for endnu ydermer at opmuntre det samme, lige fra 1772. til 1780, begge iberegnede, udsat aarlig en Præmie for Kartofflers Dyrkning i Island, og en anden fra 1773. til 1780 for denne Dyrknings Befordring sammesteds (†). Det haver ogsaa virkelig havt den Fornøyelse, at kunne belønne adskillige i Island for dette Slags Jorddyrkning, saasom 1774. Secret. Olavius med den mindre Sølv-Medaille, for udviiste nøyagtige Fliid til Fordeel for Kartoffel-Avlen, (foruden nogle Anmærkninger over Kartofflernes Sygdomme, som dog endnu ikke ere trykte), ved de Forsøg, han havde giort dermed paa Hrappsøe i sidstbemældte og næstforrige Aar. 1776. Landfoged Skule Magnussen paa Vedøe, med den større Sølv-Medaille, for 8 Tønder Kartofflers Avl. 1777. Muurmester Thorgrim Thorlaksen (§. 13.), med 5 Rdlr. for noget over 2 Tønder, og Sysselmand Magnus Ketilsen med den mindre Sølv-Medaille eller 10 Rdlr. for 2 Tønder Kartoffler, samt for Kartoffel-Avlens Befordring der i Landet. 1778. den adjungerte Landfoged John Skulesen paa Vedøe, med den større Sølv-Medaille, for at have i Aarene 1776. og 1777. befordret denne Avl, ved at meddeele andre i Landet Kartoffler til Udsæd af hans egen Avling; hvortil endnu kan lægges, at

(*) See Isl. Maan. Tid. 1. Aarg. Oct. 1773. S. 12-13. Nov. S. 19.
(†) Begge bekiendtgiorte i Landst. Act. 1775. No. XXIV. S. 3-31.

at Assistent Busch paa Dyrefiord er bleven af Sælskabet 1778. forsynet med 1 Tønde Kartoffler til Udsæd; ligesom og at den Kiøbmand Jacobæus i samme Aar tillagte Præmie (§. 10.) tillige havde Hensigt til, at han havde indhegnet en Plads til Kartoffler. Arne Johnsens Belønning 1779. (§. 10.) sigtede ligeledes til at han havde avlet 2½ Tønde Kartoffler; i hvilken Henseende Bonden John Thorhallesen paa Alftanæs ogsaa er bleven 1780. belønnet for 2 Tønder med 5 Rdlr.

§. 15. Forsøgene med Træers Opælskning, endskiønt de ældre Tiiders Efterretninger ikke vel kunne tillade at nægte dens Mulighed, have derimod ikke hidindtil vundet nogen synderlig Fremgang. Ketilsen havde 1775. i 3 Aar opdraget en Fyrre-Plante af Froe (*), og desuden voxede hos ham nogle Hyben-Torne og Aske. Og da han yttrede det Ønske, at maatte faae Fyrre- og Gran-Frøe fra Norge, lod General-Told-Cammeret, i Tanke at disse, med Islands Clima saa overeensstemmende, Træer kunde voxe der, ved Hr. Justitz-Raad og Amtmand Hammer, forskaffe fra Romsdalen 2 Tønder Kongler, hvilke tilligemed velbemældte Amtmands udførlige Underviisning om Plantnings- og Omgangs-Maaden bleve i Aaret 1776. oversendte til Stiftamtmanden, deels til hans egen Afbetiening, og deels til Uddeeling til andre Lysthavende, saavelsom noget Froe af det til Indhegninger saa nyttige Siberiske Ærte-Træe eller *Robinia carragana*, med Anviisning til Maaden at behandle samme.

Træe-Plantningen.

(*) See Isl. M. Tid. 2. Aarg. S. 186.

me. Han mældte ellers 1776. stedse at have været u-hældig med hans Forsøg, saavel i at plante unge Træer, som at trække dem af Froe, uagtet han havde behandlet begge Deele med al muelig Omsorg. Dog holdt han det ikke for umueligt, at Fyrr og Gran kunde for-plantes i Island med Fliid og Omhyggelighed. Man fik og den Efterretning 1777. at disse Sorter vare saae-de og plantede, og at nogle af Gran-Planterne havde af Begyndelsen tegnet sig godt, samt at Ketilsens Fyrre-Plan-te havde 1776. faaet en god Fremvæxt. Landfogeden mæld-te ligeledes 1777. endda at have paa hans Boepæl Vedøe nogle, i de 2de næstafvigte Aar fra Danmark indførte, Frugt- og andre Træer, i temmelig god Grode, ligesom han og haabede, at Fisker-Skibenes tidlige Expedition vilde, blandt andre, ogsaa have den Nytte, at Træ-Plantnin-gen vilde med Tiiden lykkes bæder end for, i det unge Træer kunde komme tidliger over. Dette Aar sendte Cam-meret Stiftamtmanden ogsaa nogle unge Aspe-Træer med Anviisning til deres Plantning. Fleere havde han selv forskrevet, saavelsom Piile, i alt 230 unge Træer, men ikke havt synderlig lykke dermed. Af Aspe-Træerne havde kun eet slaaet an, og af Piilene havde han seet 7 Stykker at blomstre. Men Mislingelsen tilskrev han deels at Træ-erne vare ved Overførselen paa Skibene blevne fortørrede, og deels den usædvanlig kolde Sommer 1777., og hvo veed om ikke Gaarden Bessesteds Beliggenhed, hvor Stiftamt-manden boer, haver nogen Skyld. I Aarret 1778. for-anstaltede Cammeret paa nye nogle Tønder Fyrre Kongler,

samt noget Archangelsk Lærke-Froe oversendt til Stiftamtmanden baade til eget Brug og til Uddeeling. Men i dette Aar haver Træe-Plantningen havt ligesaa liden Lykke, som for. Endeel Planter, som Stiftamtmanden havde ladet sette, vare gangne ud formedelst den strænge Vinter, og ligeledes var det gaaet Sysselmand Ketilsen. Allt dette uagtet settes dog denne Post ikke af Sigte; men man vedbliver meget meer de giorte Anlæg til at fortsette de saaledes begyndte Forsøg af dette Slags, i Haab om at saadan Standhaftighed dog eengang maae vinde Seyer over alle Hindringer. Og dette Haab findes ikke lidet bestyrket derved, at Hr. Cammer-Junker Levetzau haver hos Kiøbmand Lynge i Oefiorden 1779. seet 2de smaa Pære-Træer, af hvilke det eene havde en fuldkommen stor Pære, som han vist troede at vilde blive moden, ligeledes en Ribsbusk med nogle Bær, samt nogle Linde-Træer, som altsammen stod meget godt. Thi kunne saadanne fremmede Træer, og især et Pære-Træe, komme saavidt paa Nordlandet, saa kunne de vist ligesaavel, ja endnu meget bæder, komme fort i andre mildere Egne i Landet, naar de kun kunne komme derover uden at have taget Skade paa Reysen, og blive siden rigtig behandlede. Om Fyrr og Gran, som oprindelig indfødde i det Nordiske Clima, er dette Haab endnu større, naar man først kan treffe paa det rette Greb med at trække dem af Froe; hvorfor ogsaa Cammeret endnu i Aaret 1780. har foranstaltet oversendt, saavel noget Fyrre- og Gran-Froe, hvormed Hans Excellence Hr. Gehei-

me-Raad og Stiftbefalingsmand Levetzau i Christiania, efter Anmodning haver seet det forsynet, som nogle Partier Fyrre- og Gran-Kongler baade fra det Nordenog Sondenfielske, de forste, som for, forskaffede ved Hr. Amtmand Hammer, og de sidste ved anden Foranstaltning fra Cammerets Side.

Andre Opmuntringer samt Skrifter Jordbruget overhoved vedkommende.

§. 16. Dette er da i Korthed, hvad der angaaer ethvert af de foranførte Emner især. Men der er desuden i forbemældte Tids-Rum foranstaltet adskilligt, som ikke har der kundet finde Plads. Jeg regner det alsaa til Jordbruget i Almindelighed. Og da ligesom Hr. Stiftamtmand Thodal haver, som allerede paa sine Steder er mældt, uafladelig viist den samme berømmelige Omhyggelighed for Hans Kongelige Majestæs Hensigters Opnaaelse til Landets Beste, i paa alle optænkelige Maader, at indføre og forfremme alle disse og fleere Ting, saa haver det og behaget Høystsamme ey alleene adskillige Gange derover at betegne ham sit Allernaadigste Velbehag, men og, til Tegn paa samme, at lade ham i Aaret 1777. tilstille Medaillen *Pro Meritis* i Guld (*), ligesom og Landhuusholdnings-Sælskabet, i lige Henseende, haver det samme Aar tilkiendt ham dets større Guld-Medaille. Dets Præmie for Sysselmand Runulfsen samme Aar (§. 10.) havde og Hensigt til, at han havde opbygget Huusene paa en leyet Gaard, bedækket Klipperne paa meer end 20 Steder med Jord, udgravet adskillige Moser, samt anlagt Vandledninger til Enge. 1778. haver det tilsendt Sysselmand Jacobsen

(*) Kong. Cabinets-Ordre 5. Febr 1777.

Jacobsen i Oefiords-Syssel 1 Pund hvidt, og 1 Pund rødt Klever-Froe, til at forsøge Klever-Sæd, og hvad Følger den vilde have i hans Egn, samt endnu i dette Aar 1780. belønnet, saavel bemældte Sysselmand, som Præsten Hr. Egil Elldjarnsen til Utskaale, for Forbædringer i Jordbruget, hver med dets mindre Sølv-Medaille eller 10 Rdlr., samt Peter Petersen paa Sydrigerde (§. 10.) for samme med 8 Rdlr. Sælskabets værdige Medlem Hr. Etatz-Raad og Handels-Directeur Hansen, er endog herudi gaaet videre, i at udsette aarlig fra 1775. til 1777. en Præmie af Sælskabets større Sølv-Medaille eller 20 Rdlr. for en Afhandling om nyttige Værter for Island. Dette Ønske haver han og været saa lykkelig at opnaae, i det Sysselmand Ketilsen 1778. vandt denne Priis. Hans virkelig nydelige Priisskrift med det Valsprog: Laudato ingentia rura, exiguum colito: og Titel: Nogle Forsøg, som ere giorte, med en Deel til Føde og anden nyttig Brug tienlige Sæde-Arter, som med Fordeel kunne dyrkes i Island, bør billigen agtes, efter Sælskabets Dom, saa meget bæder skikket, ey alleene til at underviise Islænderne om hvad de først og helst bør dyrke, men og at veylede dem, der agte at arbeyde paa det Islandske Jordbrugs Opkomst, til mueligste Visched om, hvad de fremfor andet bør opmuntre dem til, som det for den største Deel indeholder en raisonneret Historie om Forfatterens egne Forsøg, fast i alle Jordbrugets Deele, med hosføyede Grunde, hvorfor han har været meer eller mindre hældig, enten med det eene, eller det andet. Anvendelsen deraf

behover og nu ikke meer at opsettes, indtil den Danske Original kan udkomme i sin Orden iblandt Sælskabets Skrifter, da dette haver ey alleene foranstaltet den oversat paa Islandsk, og uddeelt der i Landet, men og foroget af Forfatteren selv med adskillige nyttige Anmærkninger, og iblandt andre, nogle (*) om Kartoffel-Avlingen, grundede paa Bernsens Afhandling, og den i Anledning af samme (§. 13.) ommældte Brevvexling, samt om Hor og Hamp (**), og endelig (***) om Fyrre- og Gran-Træer, som indeholder adskillige Tillæg og viidere Oplysninger om det, som for er mældt, angaaende hans Forsog til disse Træ-Arters Forplantelse, som jeg dog agter unodigt her at anfore. Dette Islandske Oplag er trykt i Hrappsoe 1779. 8. med Titel: Nockrar Tilrauner med nockrar Sádtegunder og Plöntur ɾc. Skriftet har ellers givet Anledning til, at Sælskabet i Aarene 1778. og 1779. haver udsat en nye Præmie aarlig for Kaalrodders Avl i Island, efterdi Forfatteren giver disse Fortrin næsten for alle Slags Have-Væxter. Men denne Priis haver ingen endnu vundet, saavidt jeg veed, hvorfor den atter er igientagen i dets sidste Liste for 1780. (†). Næst dette folger, efter Tiidens Orden, det Skrift af Hr. Biørn Halldorsen, Provst i Barderstrands-Syssel og Præst til Saudlauksdal, som Stiftamtmand Thodal indsendte til Cammeret 1778., mældende at Forfatteren onskede, at det, ligesom der var skeet med fleere Skrifter Huusholdnings-Væsenet vedkommende, maatte

Provst Halldorsens Skrift om Bondebruget.

(*) S. 70-75. (**) S. 77-80. (***) S. 85-91.
(†) S. 94. No. 17. §.

maatte blive trykt og uddeelt for Kongelig Regning. Det er indrettet som en Samtale imellem en gammel og en ung Landmand, hvori den første underretter den sidste om alle de vigtigste Ting, der høre til Bondebruget i Island, fornemmelig om alle Slags Jordbrug, Kreaturers Behandling, en Huusholdnings Bestyrelse, Børns Pleye og Opdragelse m. m. Cammeret kunde, ligesom Stiftamtmanden, ey andet end agte det i lige Grad, i Hensigt Indholdet, Planen, og Sproget, lige saa nyttigt, som fatteligt, og altsaa meget beqvemt, for Almuen. Thi som dets Forfatter er een af de saa Mænd i Landet, som med en erkiendt Indsigt i den Huusholdnings-Kunst, som kan passe sig der, foreener en prøvet Erfarenhed i sammes Udøvelse, saa fandtes og Theorien deri, deels bygget paa gode Danske, Svenske, og andre fremmede Skrifter, deels paa Erfaringer, som han har erhvervet ved igientagne Forsøg, baade hos sig selv og hos andre gode Landmænd i Island, hvorved han tillige haver anmærket, saavel de Virkninger slige Forsøg have havt, som Aarsagerne, hvorfor nogle af dem ere Mislingede, saavidt samme have kunnet regnes til nogen Feyl, enten ved deres Anstillelse eller ved deres Udførsel. Vel fandtes Indholdet meest egentlig stiilet paa det Sted eller Egn, hvor Forfatteren, selv boer; men ikke desmindre, lader det sig dog overhoved anvende paa heele Vesterlandet, saavidt Huusholdnings-Maaden er der i Almindelighed eens overalt, ja endog paa det heele Land, saavidt baade Himmel-Egnen, og de gangbare Nærings Midler ere i det væsentlige overalt de samme. Det er og med

Fliid, ja fast meer end noget af de oeconomiske Skrifter, som hidindtil ere udkomne, stiilet paa at opmuntre til at efterkomme og iværksette de i de seenere Tiider Allernaadigst anbefalede Anstalter til Jordbrugets og de øvrige Næringers Forbædring i Island. Og dette haver bevæget Hans Kongelige Majestæt Allernaadigst at bevilge (*), at ogsaa dette Skrift maatte for Høystsammes Regning trykkes, og Oplaget, som er bestemt til 800 Exemplarer, indbindes, til frie Uddeeling blandt Jordbrugerne i Island, som besørges ved Stiftamtmanden, samt at tilsige Forfatteren for hans paa Skriftet anvendte Fliid, af den Kongelige Cassa, en Skiænk af 2 Rdlr. for hvert trykt Ark, som det vil udgiøre. Det havde og nu allereede været baade trykt og uddeelt, hvis Cammeret, efter Hans Majestæts Allernaadigste Hensigt, havde kundet faaet Indbindingen og Trykningen besørget ved Bogtrykkeriet paa Hrappsøe. Men da det ey har kundet skee, haver Skriftets Udgave maattet udsettes til næstkommende Vinter, da den kan ventes besørget her i Staden, efter den dertil fra Cammeret allereede føyede Anstalt. Hertil bør jeg endnu lægge den nye Regnebog, kaldet: Vegleidsla til Talnalistarinnar &c. d. e. Veyviisning til Regnekunsten, anvendt paa den Islandske Huusholdning og Handel, som Secret. Olavius haver udgivet i Kiøbenhavn 1780. 8., i Hensigt til at afhielpe den bekiendte Mangel, som Island hidtil haver havt, paa brugbare Anviisninger til denne i det borgelige Liv saa høyt fornødne, ja aldeeles uundværlige Videnskab, da det har behaget

Secret. Olivii Regn bog.

(*) Kongel. Resolut. 8. Mart. 1779.

behaget Hans Kongelige Majestæt Allernaadigst at befale (*), at 1300 indhæftede Exemplarer deraf skulle modtages, og udbetales ham med 2 Mk. 4 ß. for hvert Stykke, til frie Uddeeling i Island, hvilken Cammeret foranstalter ved Stiftamtmanden og Biskopperne. Endelig kan jeg ikke holde mig fra at nævne paa dette Sted, den Afhandling om de Natur-Producter af Plante- og Dyre-Riget, hvilke man i Island helst skulde lægge Vind paa, som Secret. Olavius haver indgivet til Landhuusholdnings-Sælskabet, (i Anledning af dets 6te Theoretiske Priis-Spørsmaal for 1779. (†) af samme Indhold for Dannemark, Norge og Førstendømmerne), alleene med Anvendelse paa Island især, og som Sælskabet 1780. haver belønnet med dets største Sølv-Medaille og 20 Rdlr. i Penge, eller i alt med 40 Rdlr. Skriftet er til en stor Deel en Frugt af de Betragtninger, som han haver giort ved de Reyser, hvis Beskrivelse her udgives for Lyset, men som ikke beqvemmelig, i deres Samling og Sammenhæng, kunde finde Plads i dem. Og skiønt jeg ikkun løslig haver læst det igiennem, tør jeg dog med fuldkommen Overbeviisning ønske, for Manges Skyld i Island, at det jo før jo heller maatte behage Sælskabet at lade det oversætte og trykke paa Islandsk. Jeg vil kun lægge dette til, at da det er bekiendt, at alle de mange Vanskeligheder, og deriblandt Modstræbelsen af da værende octroyerede Privat-Handel, hvilke Hans Excellence Hr. Geheime-Raad, nu Stats-Minister, Greve Thott,

Secret. Olavii Priis-Skrift om Islandske Natur-Producter.

(*) Kongel. Resol. 27. Jul. 1780.

(†) See samme Aars Præmie-Liste S. 22/23.

Thott, havde at kiempes med, den Tiid han, under Hoilovlig Kong Friederich den Femtes Regiering, begyndte og drev det vigtige Værk, at see Islands Nærings-Væsen forbædret, kunde ikke hindre, at jo mange iblandt den bædre Deel af Indbyggerne sammesteds baade fik tydeligere Begreber om, og meere Smag paa mangfoldige nyttige Ting af dette Slags, end de nogensinde før havde havt, saa og fattede Lyst dertil; saa bør man nu saa meget visser kunne regne paa, at den udstrakte Omsorg, som saaledes anvendes paa at give dem grundige Anviisninger, nu i een og nu en anden Deel af Huusholdnings-Kunsten, baade ved de foranførte, og endnu fleere offentlige Skrifter, som jeg faaer Leylighed til at nævne i det følgende, vil efter Haanden alt meer og meer rodfæste og udbreede, baade dette Slags Videnskaber selv og deres Udøvelse. Og hvor var det ikke høyligen at ønske, at begge Deele eengang maatte vinde saa almindelig Indgang, og Huusholdnings-Videnskaberne blive søgte og dyrkede af Islænderne med den Fliid, som hiine Kundskaber, hvorved dette lidet Folk i sin Tiid, fremfor nogen anden Nation af lige Størrelse, har stiftet sig et Navn, som aldrig kan uddøe. Hvo veed og om det ikke, allereede nu, kan være at haabe, da Landets Studerende her ved Universitetet, giennemtrængte af taknemmelig Følelse af Hans Kongelige Majestæts uafladelige Omsorg for deres Fædernelands Oplysning i dette Fag, have i sidstafvigte Aar indgaaet et Sælskab, i den Hensigt, at hellige de frie Timer, som deres egentlige Academiske Studeringer kunne lade dem tilovers, baade til selv at dyrke, og

tillige

tillige at underviise deres Landsmænd, som om andre nyttige Kundskaber, saa især om den private Huusholdnings-Kunst (*); og gid den Standhaftighed, som virkelig udgiør et Hoved-Træk i dette Folkes Tænkemaade, vilde viise sig i at befordre dette Sælskabs uafbrudte Bestandighed! da det aldrig kan mangle, at det jo i Tidens Længde, naar det kommer til Kræfter, maae have de nyttigste Virkninger.

Jordebogs-Arbeydet.

De gamle Jordebøger indtil forrige Hundred-Aars Udgang.

§. 17. Med Jordbruget maae jeg samle, hvad der er udrettet under vor Allernaadigste Konges Regiering, til at faae en efterretlig Jordebog over Island, anseet at intet lettelig kan, bæder, end saadan en Jordebog, deels sætte enhver, som det er om at giøre, i Stand til at fælde en rigtig Dom om Landets sande Tilstand, deels bane Veyen til en med dets naturlige Frugtbarhed, forholdsmæssig Matrikul, som i Sandhed er, naar den indrettes, som den bør, den store Maalestok for Landmandens Fliid. At endog de Gamle, allerhelst de Geistlige, have indseet dette, derpaa give de adskillige catholske Biskoppers saa kaldte Maaldager over Kirkens Gods (†) et tydeligt Beviis, hvortil man og kan regne det saa kaldte, i HoleBispestoels Stifts-Kiste endnu be-

i varede

(*) Den 30. Aug. 1779. dets Øyemærke sees endnu ydermeer af dets Vedtægter, udgivne i Kiøbenhavn 1780. 8. baade paa Dansk og Islandsk.

(†) Tildeels nævnte i Arnes Isl. Rætterg. S. 273. Alleene at Biskop Andunns er, efter Biskoppernes Instruction, henført til 1398. i Stedet for 1318.

varede Sigurdar-Registur (af den bekiendte Biskop Jon Aresens Søn Hr. Sigurd, som var Hole Bispestols Officialis og Præst til Grenjadestad) forfattet 1525. over denne Bispestoels og Domkirkes Inventarium, samt deres Jordegods med dets Afgift og Strand-Rettigheder, og siden tydeliger udført 1550., og formeeret med Munkethveraa, Thingøre, Modrevalle og Reinestads-Klostere, samt da værende Beneficia eller Præstekalde i Hole-Stift, og endelig igientaget saavel 1569. da den første Evangeliske Biskop **Oluf Hialtesen** døde, som 1571. da Biskop **Gudbrand Thorlaksen** tiltraadde. Det samme viise og de adskillige Kongelige Befalinger, hvilke lige fra Reformationen af, og det heele forrige Hundrede-Aar igiennem, Tid efter anden ere udstædte, om at forfatte nøyagtige Jordeboger, saavel over det Kongelige, som andet Gods i Island, helst det publike, og som have givet Anledning til adskillige endnu overblevne Arbeyder af dette Slags, saasom: a) **Jordebogen af 1597.** (som haves i det Kongelige Cammer-Archiv) over Hans Majestæts da værende Gods, bestaaende af de 9 seculariserede Klostere, og de saa kaldte Ombuds-Jorder, saavelsom over begge Bispestolene, og Præstekaldene, efter Biskoppernes **Odd Einersens** og **Gudbrand Thorlaksens** deri indhæftede Originale Fortegnelser. b) **Foged Johan Kleins Jordebog** af 1639. ventelig forfattet i Følge den Kongelige Resolution af 27. Maji 1638. dens 6te Post (*). c) **Thomas Nicolaisens** (som var Statholder Henrich Bielkes Foged) af 1660, over alt Kongel. Majestæts

(*) See Ketilsens Saml. af Isl. Forordn. 2. Deel S. 417-418.

jestæts og Cronens Jordegods, som og Kongens visse Indkomst af Island, hvormed denne Statholder da var forleenet, mod en vis aarlig Afgift. d) Johan Kleins nye **Jordebog over Island** af 1681. lidet efterretlig, men dog deri mærkværdig, at den er den første, der anfører Selv-Eyer-Godset. e) En Jordebog af 1695. over det heele Land, men ellers af samme Beskaffenhed, som den næstforegaaende; samt endelig f) Justitz-Raad og Amtmand Møllers af 1698. endnu forvaret ved Cammeret, og inddeelt i 3 Parter: Den første bestaaende i de Optegnelser af dette Slags, som Sysselmændene i ethvert Syssel, efter da værende Rente-Cammers Befaling, havde giort paa Tingene, samlede i den Orden, som Sysslerne ligge, og følge paa hinanden; den anden af en Extract over Hans Majestæts forbeholdne Gods; og den tredie af en Extract af den almindelige Islandske Jordebog over Bispestolene Skalholt og Holum; hvorimod deri mangler, Præstekaldene, de Geistliges Mensal-Gods, saavelsom de Fattiges og Selv-Eyer-Godset, uden for saavidt det findes adspreedt i dens første Part. Der mangler og Grimsøe i Oefiords-Syssel, ligesom deri, saavelsom i de forrige Jordebøger, ikkun anføres Hovedgaardene, uden at nævne enten hvor mange Beboere, Huusmands-Pladse og Huusmænd, Bodemænd og deslige, eller Folkets og Qvægets Antal, hvad der kunde fødes paa hver Gaard med Høe eller Udegang, samt af hvilken Vigtighed Fiskeriet var m. v. Ellers er dog denne Jordebog bleven af kyndige Folk anseet for den fuldkomneste og beste, som haves for den Tiid, saa-

 vidt

vidt angaaer Landskyldernes Beløb og Qvildernes Antall.

Arnæ Magnæi Jordebog.

§. 18. Fremfor alting viiser dog den Instruction af 22. Maji 1702. (*), hvormed Høylovlig Kong Friderich den 4. lod forsyne den af ham anordnede Land-Commission, bestaaende af Prof. Arnas Magnæus og Laugmand Povel Widalin, hvis Hoved-Hensigt iblandt andet var, at faae en fuldkommen og efterretlig Jordebog over Landet bragt til Veye, og den Bekostning, som derpaa blev anvendt fra 1702. til 1714. at regne, hvor vigtig denne Sag er bleven anseet i den Tiid. Den Jordebog, som denne Commission lagde Grunden til, sædvanlig kaldet Arnæ Magnæi, og bestaaende i 15 Bind in Fol., haver og, skiønt den ikke er samlet, bragt i Orden, og oversat paa Dansk, forend efter hans Død, et meget stort Fortrin for alle de forrige, i Hensigt til dens Fuldstændighed, og den gode Underretning den giver om øde Gaarde, Huusmands-Pladser, Værboder og Fiskesteder. Derimod har den dog meget store Ufuldkommenheder, iblandt andet deri, at de Forretninger, hvorpaa den er bygget, ere, saavidt angaaer Leye-Qvildernes og Qvægets Antall, samt Fodring og Udegang, saavelsom de Mangler og Uleyligheder, der anføres ved hver Gaard, alleene grundede paa Beboernes eget Udsigende, uden nogen Besigtelse og Grandskning af Commissionen; at alleene da værende Beboeres og Bønders Antall er overalt anført, men derimod ikke det fulde Folke-Tall paa hver Gaard, uden paa meget faa Steder; at Gaar-

(*) See Arnes. Isl. Rætterg. S. 521. 22. Julii er en Trykfeyl.

Gaardenes Afgifter ere alleene anmældte, saaledes som de havde været tilforn, og som de vare paa den Tiid, men ikke hvorledes de burde være efter rigtig Jordvurdering; samt at Afgifterne paa mangfoldige Gaarde, og i Særdeleshed Klosternes Hiemmegaarde, Præstegaardene, og de fleeste Selv-Eyer-Gaarde, med eet Ord, de Gaarde, som Eyerne eller Besidderne selv brugede, og altsaa havde frie, er aldeeles udeladt, saavelsom nogle faa Gaarde selv; at alle Slags Jordegods, Kongens, det Publike, og Selv-Eyer-Godset, findes at være antegnet blot efter dets Beliggenhed, og altsaa det eene imellem det andet, da dog Instructionen havde befalet, at ethvert Slags skulde adskilles for sig, samt at her ganske fattes Mule-, begge Skaptefells-, og Bardestrands-Sysseler, hvortil Forretningerne tildeels maae være forkomne i Kiøbenhavns Ildebrand, da de vides at have været giorte i sin Tiid, men have siden ikke været at finde.

§. 19. Disse Mangler have givet Anledning til at tænke paa, at faae uddragen og samlet, ved Hielp af de forrige, saadan en Hoved-Jordebog, som baade kunde være saa fuldstændig og rigtig, som de havende Efterretninger kunde tilstede, og tillige beqvem til Brug, saavel ved Cammeret, som for enhver, der kunde behove dette Slags Underretninger. Det Kongelige Rente-Cammer bifaldt og understøttede dette Slags Arbeide saa meget meer, som det fuldkommen erkiendte dets udstrakte Nytte, og Landfoged Skule Magnussen paatog sig at giøre det. Han lagde deri til Grund ey alleene de foregaaende Jordebøger, med

Landfoged Skule Magnussens Harmon. Extract-Jordebog 1760.

derhen hørende Forretninger og andre Papiirer, men ogsaa de Specificationer, som herom vare indhentede fra samtlige Sysselmænd i Landet 1753., saavelsom de Tings-Vidner, der bleve tagne 1759. og 1760. for at bestemme den Allernaadigst anordnede Contribution af alle Slags Jordegods til det Islandske Tugthuus. Og herved er da bleven bragt til Veye den paa sit Sted (*) ommældte Harmoniske Extract-Jordebog over Island. Egentlig viiser den Jordegodsets Tilstand, saaledes som den var 1760, og kan derfor rettest benævnes efter dette Aar. Men Arbeydet selv blev ikke fuldfærdiget, og det sidste deraf afleveret til Cammeret, forend i Aaret 1769., da og Hans Majestæt Allernaadigst behagede (†) at tillægge Forfatteren, saavel for hans Umage, som Bekostninger derpaa, en Gratification af 400 Rdlr. Det er inddeelt i 5 Bind in Folio: det første over det Kongelige forbeholdne Gods, det andet over Bispestolenes og de Fattiges, samt de 4 Hospitalers; den tredie over Præstegaardene og det til Præsternes Underholdning henlagte; det fierde og femte over Selv-Eyer-Godset, saaledes, at hver Eyers Andeel er anført for sig selv, og henført til det Syssel og Tinglav, hvor hver Gaard er beliggende. Saaledes er da den forbemældte Forvirring og Ubeqvemhed ved Brugen af Magnæi Jordebog (§. 18.) herved afhiulpen, og den ved sammes Forfattelse tilsigtede Orden fuldkommen bragt i Stand. Men herved ere og, meer end ved noget af alle de foregaaende Arbeyder af dette Slags, forskaffet et herligt Middel, til ret at kunne sammenligne Landets

(*) S. 656. Anm. (†) Kong. Resol. 30. Maji 1769.

dets oeconomiske Tilstand for og ved Begyndelsen af nærværende Hundred-Aar, og paa den Tiid, da denne Jordebog er skreven, samt oversee Forholdet imellem begge, og deriblandt den mærkelige Afgang, som Indtægterne af Jordegodset have faaet i de seenere, imod de fremfarne Tiider, samt hvorledes især den store Afstagelse, som Jordebruget har faaet ved de mange øde Gaarde, Huusmands-Pladse og Værboder, (som vare i sin Tiid besatte med Folk, der, foruden at svare aarlig Afgift til Jorddrotten, vare tildeels at regne iblandt de beste Fiskerie), er geraaden til Afgang for Handelen og Fiskerierne; hvilket ogsaa Forfatteren overalt har havt for Øyne ved dette hans Arbeyde.

§. 20. Men endog herved var man ikke endda nær kommen til det Maal, som Høylovlig Kong Friderich den Fierde havde sigtet til, ved den af ham anordnede Land-Commissions Jordebogs-Arbeyde. Det traf sig altsaa des lykkeliger, at der i Aaret 1777., ved at eftersøge nogle andre Papiirer blandt det Magnæanske Legati Samlinger, bleve af en Hændelse fundne nogle Udkast, som syntes at staae i nogen Forbindelse med denne hans Forretning, og deriblandt en Efterretning om, at adskillige derhen hørende Papiirer vare endnu, imedens denne Commission havde varet, blevne sendte til Kiøbenhavn, og henlagte til Bevaring i Rente-Cammerets Archiv. Thi da General-Told-Cammeret vidste, at Magnæus ikke havde i levende Live faaet de til hans Jordebog henhørende Acter bragte i Orden, og Jordebogen udarbeydet i det reene, og at der følgelig endnu manglede adskilligt deri, som ikke engang havde kundet brin-

Fortsettelse af dette Slags Arbeyde 1777-78.

ges

ges tilveye ved den nye Jordebog af 1760. (§. 19.), greb samme saa meget villiger denne Leylighed fat, i Haab om at herved muelig kunde endnu udfindes noget, deels til videre Oplysning og Rettelse, deels og til Fortsættelse af Magnæi Jordebog. Det udsaae ligeledes hertil Landfoged Skule Magnussen, som den beqvemmeste, formedelst hans bekiendte noyagtige og udbreedte Kundskab om det Islandske Jordebogs-Væsen, og hans lange Øvelse derudi, saavel ved hans Embede, som ved hans forrige Arbeyde i dette Fag; og Udfaldet haver svaret til dette Haab, da man herved haver faaet udbragt

a) en ordentlig Jordebog over heele Bardestrands-Syssel, grundet paa et Udkast af A. Magnæus selv, og indrettet paa samme Maade, som de øvrige Deele af hans Jordebog, og altsaa ufeylbarlig af ham selv bestemt dertil. Den er ellers at ansee, som Fortsettelse deraf, da dette Syssel hidindtil har ganske manglet deri (§. 18.).

b) Et fuldstændigt Mandtall over det heele Land 1703. samt Antallet af Horn-Qvæg, Faar, og Heste for Mule-, begge Skaptefells- og Bardestrands-Sysseler, efter de Optegnelser, som A. Magnæus under Commissionen selv haver samlet for hvert Sogn og Gaard især, og som endnu forvares i Cammerets Archiv; hvorved da endnu een af de i det foregaaende (§. 18.) ommældte betydelige Mangler i Magnæi Jordebog er bleven ganske, og den anden tildeels afhiulpen; ligesom og dette Qvæg-Tall, saavidt

vidt det gaaer, giver en meget brugbar Anviisning til at kunne domme om enhver Gaards da værende Styrke eller Svaghed. Hertil haver Landfogden
c) endnu foyet: en egen udforlig Afhandling om nogle af de Omstændigheder, som mode ved det Islandske Jordegodses fastsættende Afgift og dens Afbetaling, saa og om Tiende, og i Særdeleshed 1. om Jordebøger, (hvoraf den i Forveyen (§. 17.) meddeelte Underretning om de ældre er uddragen). 2. Om Jorders Dyrhed eller Anslag til Skyld. 3. Om Grunden til en Gaards Afgifter. 4. Om disse Afgifter i sig selv. 5. Hvorledes Jordegods-Afgifterne betales og beregnes. 6. Aarsager til Jord-Afgiftens Aftagelse eller Affældning. 7. Om Tiende og dens Beregning, og 8. Forsøg til nogle Grund-Regler, hvorefter Afgiften tilligemed Tienden kunde fastsettes; foruden adskillige Tillæg, saasom over Fiskeriet i Guldbringe-Syssel 1771.; Anmærkning om Fiskefangstens ulige Deeling i Landet, samt Beregning over indbyrdes Fordeele og Tab ved den Islandske Huusholdning og Næring til Søes og Lands, som og en Prove-Tabelle over en Gaards Dyrhed og faste Qvilder, dens heele Besætning, Afgift, Tiende og Folketall.

Hans Kongelige Majestæt haver ogsaa behaget (*) Allernaadigst at belønne sidstbemældte Arbeyde med 300 Rdlr.;

 og

(*) Kongel. Resolut. 21. Dec. 1778.

og enhver som forstaaer ret at bruge saavel det, som det næst forrige, vil vist ikke mangle at finde deri en onskelig Veyleedning til adskillige hoistnyttige Udsigter i lige Grad til Beste for den offentlige, som for den private, Huusholdning, og deriblandt for Matricul-Væsenet i Island, i Fald dette engang kunde blive saa lykkeligt at faae en, efter dets sande Landhuusholdnings Grunde indrettet, Matricul. Noget herom i Almindelighed har jeg sagt paa sit Sted (*). Men Anvendelsen heraf paa hver Gaard især, som dog er det vigtigste, maae jeg, da den gaaer alt for vidt uden for mit nærværende Øyemærke, overlade til andre.

Faare-Sygen og Faare-Røgten.

Faare-Udryddningen og Anledningen til Forordningen derom.

§. 21. Det andet vigtige Nærings-Middel i Island er Faare-Avlingen, saavidt samme, overhoved at regne, er der omtrent at ansee for saa meget større, end Horn-Qvæg-Avlingen, som denne i Danmark er større end hin. Denne Deel af Næringen tildrog sig altsaa en saa meget ommere Omhue fra Regieringens Side, som en yderlig ondartet og smitsom Sygdom iblandt Faarene, ved at have raset i en Deel Aar, havde allereede inden Aaret 1769. udbreedet sin Fordærvelse meer end over den halve Deel af Landet, saa at det, som endda var uangrebet, stod daglig Fare for at blive underkastet en ligesaa bedrovelig Skiæbne. Det værste var, at Smitten ikke vilde paa nogen Maade lade sig tvinge; thi hvad Pleye der end blev given de syge Faar,

(*) S. 655-64. Anm.

Faar, hvad Læge-Midler der bleve anvendte (*), finge de dog jævnlig Sygdommen igien, uagtet de eengang havde ey alleene gaaet den igiennem, men og siden i rum Tiid holdt dem ganske friske, saavidt man kunde see. Land-Commissionen blev derfor iblandt andet 1770. med en særdeeles Eftertryk Allernaadigst anbefalet (§. 4. N. 7.), at overlægge og foreslaae de tienligste Midler til at faae denne Lande-Plage,

(*) Det feylede ellers ikke, at jo den visselig grundig studerte, og ligesaa veltænkende Landphysicus, afgangne Biarne Povelsen, tog sig Sygens Cuur alvorlig til Hierte. Thi man haver af ham ey alleene nogle saa kaldte velmeente Raad mod Udslættet paa Faarene af 14. Mart. 1771. grundede paa adskillige foregaaende Erfaringer, som han baade har indgivet paa Dansk til da værende Kongelige Land-Commission, saa og desuden paa Islandsk meddeelt adskillige i Landet selv; men ogsaa en temmelig udførlig og meget vel skreven Afhandling, under Titel: Vegviiser tl Lækningar - Reynslu vid Kláda - Fed á Islande. d. e. Veyviisning til Forsøg til Lægedom for de af Udslæt befængte Faar i Island af 17. Febr. 1775. og forfattet i Anledning, deels af den 11. Artik. i Forordn. af 12. Maji 1772. deels af en Skrivelse fra General-Told-Cammeret 1774., hvorved samme gav ham Underretning om et Læge-Middel, hvilket Thorodi havde berettet at være blevet brugt i Sverrige med megen Lykke. I denne Afhandling anføres endog nogle Forsøg til Lægedom for de befængte Faar, som en og anden i Island haver giort i den Tiid med meget god Virkning, og som mig ere desuden bekiendte af andre Underretninger. Og omendskiønt Mængdens Uvillighed og Ligegyldighed i at ville giøre ordentlige og stadige Forsøg, som han og klager over, haver i den Tiid hindret ham fra at kunne faae udrettet heri, hvad han havde ønsket, kunde det dog være nyttigt, om denne hans Afhandling blev bekiendtgiort ved Trykken, da den, ved agtsom og vel overlagt Anvendelse, kunde blive tienlig ogsaa mod de Sygdomme, som man veed at være sædvanlige og gangbare hos Faar, endog paa de Tiider, naar ingen Pest er tilstede.

ge, om mueligt, standset. Den fandt og lettelig, at en fuldkommen Udrødning af alle syge Faar vilde blive det sikkerste, ja det eeneste sikkre. Men Sagen var, hvorledes denne kunde best og beqvemmest settes i Værk. I Forstningen var Commissionen ikke saa ganske utilbøyelig til at bifalde afgangne Vice-Lavmand John Olaffens Forslag, at alle Faar i de samtlige af Sygdommen angrebne Sysseler skulde med eet nedslagtes, og Faarehuusene ødelægges. Siden derimod, efterat den havde nøyere overveyet Omstændighederne paa alle Sider, traadde den over til Hr. Stiftamtmand Thodals Meening: at saadan en almindelig Udrødning af alle syge Faar paa eengang, i saa vidtløftige Landstrækninger, vilde have saadanne Vanskeligheder, som med al Grund maatte agtes for uovervindelige: at det vilde falde alt for tungt for saa mange Sysselers Indbyggere, at undvære Faar et heelt Aar omkring, og blive umueligt for mange, at faae Besætning igien, og at følgelig denne Plan var alt for meget vovelig, om Udfaldet ikke blev lykkeligt; men derimod meget bædre, at begynde med at angribe Sygdommen fra Udkanterne af paa alle Steder, og siden, efter Haanden, at gaae alt længer og længer ind i de besængte Strækninger, saaledes at man hver Gang udvalgte til Udrødningen, saadanne Steder, som vare adskilte fra andre, ved Fielde, Elver, og andre naturlige Grændser, der kunde tiene i Stedet for Bevogtning eller Indspærring, hvilken ellers i Island paa de fleeste Steder ikke er giorlig. Dog alt dette skulde skee efter Overlæg med Embedsmændene og Almuen paa Stederne, paa det de

kunde

kunde blive des villigere til at befordre Sagen, hvilket og allereede i Aaret 1770. var blevet erfaret paa nogle Steder, hvor Syffelmændene havde formaaet Indbyggerne til at indgaae skriftlige Foreeninger derom. Efter dette Anlæg forfattede Stiftamtmanden og indsendte i Aaret 1771. et Udkast til en offentlig Anordning herom. Og da en saa vel grundet, og efter alle Omstændigheder saa afpasset, Plan ikke andet kunde end finde Hans Majestæts Allernaadigste Bifald, behagede det Høystsamme, at lade Forordningen om Midler til at forekomme Faare-Sygens Udbreedelse i Island udfærdige den 11. Maji 1772., saavel i det Islandske, som det Danske Sprog.

§. 22. Det var naturligt, at denne Foranstaltning maatte fortsettes i nogen Tiid, inden nogen tilforladelig Kundskab om Udfaldet kunde komme til Danmark. Den fik man og ikke forend i Aaret 1774. Men da saae man, at Udrødningen strax var bleven begyndt, saavel det første Aar paa den østlige Kant af den besængte Strækning, nemlig i Rangervalle-Syssel, som paa den vestlige, nemlig i Dale- og Bardestrands-Sysseler, af hvilket sidste Sygdommen dog ikkun var overgaaet en Deel. I Efterhøsten 1773. blev Udrødningen fortsat i de forbemældte, og begyndt i Snæfellsnæss- og Hnappedals-, samt mod Nordvest i den Deel af Strande-Syssel, som Sygen havde angrebet, hvorimod den ikke kunde begyndes i Myre- og Borgefiords-Sysseler, forend hine igien havde faaet nogen Besætning. Hertil fandt ellers Bardestrands-Syssel en onskelig Hielp inden sine egne Grændser, i det Sysselmand Sche-

Udrødningens Begyndelse og Fremgang paa Sønder- og Vesterlandet 1772-74.

 fing,

sing, (som ellers havde foranstaltet Udrødningen foretagen forend Forordningen blev bekiendtgiort (*)), formaaede Indbyggerne i den Deel af Sysselet, hvor Sygen ikke havde været, at skiænke de Skadelidte en Deel friske Faar og Lam. Dale-Syssel derimod tog meest sin Tilflugt, for at faae indkiøbt frisk Besætning, til Isefiords-Syssel, som altid havde været frie for denne Sygdom. Anskaffelsen af nye Besætning blev og i Begyndelsen ikke lidet befordret, som paa den eene Side ved Øvrighedens Foranstaltning, at de friske Faar ikke skulde betales dyrere, end efter da værende Land-Taxt, saa og ved de høye Priiser, for hvilke Søebønderne tilhandlede sig, ved Udrødningen, de syge Faar, til Slagtning; og denne Fordeel, saavelsom Udrødningens egen gode Fremgang (†), havde allerede 1774. ey alleene aldeeles ophævet de Klager, der bleve i Begyndelsen forte over denne Foranstaltning, men og opvakt i de Sysseler, helst paa Sønder- og Vesterlandet, til hvilke Udrødningen endda ikke var kommen, en almindelig Tilbøyelighed dertil, ja en saa utaalmodig Længsel efter ogsaa at udrødde deres syge Faar, at Øvrigheden saae sig nødt til at lægge Tømme derpaa. Dette var og ikke at undre, da den Erfaring, at Sygdommen, endskiønt eengang til Syne helbredet, dog idelig kom igien, havde givet saa mange af Indbyggerne den Overbeviisning, at denne var den eeneste Maade til at kunne med eet faae den fra Grunden udrøddet; hvorfor ogsaa Beboerne af Drange-Ting-Sogn eller Skogerstrand i Snæ-

(*) See Isl. M. Tid. 2. Aarg. S. 64.

(†) See Isl. Maan. Tid. 1. Aarg. Oct. 1773. S. 11-12.

i Snæfellsnæss-Syssel, bevægede af deres beqvemme Beliggenhed, allereede havde, efterat Sygen var indrykket hos dem 1765. og 1766., ey allene foretaget paa egen Haand de syge Faars Nedslagtning 1767. og 1768., og det ogsaa, for desto større Sikkerheds Skyld, paa et Par Gaarde, hvor det ey engang var bekiendt, at den havde nogensinde været, men og igientaget den 1771. paa nogle, som paa nye bleve mistænkte, skiønt det ikke var vist, at det virkelig var den grasserende Syge, hvoraf de vare angrebne. Saaledes var man inden 1774. ganske færdig med Udrødningen, ja haabede endog at blive det med Besætningen, af den øvrige Deel af Rangervalle-Syssel, hvilken ogsaa allereede 1776. ønskelig var kommen paa Fode igien. Men at dette Syssel havde medtaget næsten 4 Aar, dertil var Aarsagen, at dets Indbyggere havde, fra Skaptefells-Syssel, hvor Sygen aldrig havde været, forsynet sig med meget fleere Faar, end de havde havt, den Tiid Udrødningen skedde, hvilken Frihed det ikke blev agtet raadeligt at indskrænke, i det mindste for det første, for ikke at standse den begyndte Lyst til Udrødningen, helst da de nye Faar trivedes meget vel, og Vedkommende havde viist al muelig Fliid i at holde god Orden til Forordningens Efterlevelse. Bonden Erlendur Sivertsen (§. 11.) udmærkede sig ogsaa her i Særdeleshed derved, at endskiønt han alt nogle Aar før Udrødningen gik for sig, havde af egen Drift nedslagtet sine syge Faar og forskaffet sig friske, hvilke han ved omhyggelig Vogtning havde beholdt ubesmittede, fandt han sig dog ganske villig, tilligemed de andres

syge

syge Faar, at nedslagte sine friske, for ey at give Anstød mod Forordningens Efterlevelse.

Dens Fortsettelse og Fremgang Vesten fra indtil Hnappedals-Syssel 1774-76.

§. 23. Den Strækning af Dale-Syssel, som 1774. var bleven igien besat med friske Faar, var ganske fri for Sygen, da den Sygdom, som yttrede sig om Vinteren 1773-74. i en af disse Bøygder, blev ved nøyere Randsagning befunden at være af en anden Art, ligesom og alle de Faar, som da vare syge, bleve siden friske og sunde. Derimod blev Sygen endda ved i den Deel af dette Syssel, som ikke første Gang kunde blive foretagen (*). Her blev da Udrødningen fortsat fra om Høsten 1774. (†), saavel som i Snæfieldsnæs- og Hnappedals-Sysseler, og det med den Fremgang, at Udrødningen, saavel i disse 3de, som Bardestrands- og Strande-Sysseler, var fuldkommen bragt i Stand, og de fleeste Districter deraf igien forsynede med nogen frisk Besætning 1776. I Dale-Syssel gik denne fortsatte Udrødning, ligesom den første, særdeles hældig for sig; den nye Besætning lykkedes ogsaa vel. Derimod indsnege sig ved Udrødningen i Strande- og Hnappedals-Sysseler nogle Uordener, som lode befrygte Smittens Udbreedelse sammesteds paa nye, men disse bleve dog igien lykkeligen hævede ved Stiftamtmand Thodals betimelige Omsorg. Det besværligste var, at Indkiøbet af frisk Besætning faldt overalt paa denne Kant særdeles vanskeligt, deels formedelst den Vanmagt og Fattigdom, hvori hin langvarige Lande-Plage havde bragt dem, der trængde til

(*) See Isl. M. Tid. 1. Aarg. Jul. 1774. S. 102.

(†) See og Isl. Maaneds-Tid. 2. Aarg. S. 190-91.

til Besætning, deels formedelst Mangel paa den fornødne Mængde af friske Faar til saa mange Trængende paa eengang, deels og formedelst nogle haarde Aar, som indfaldt just i den Tiid, da Udrødningen saaledes gik for sig; og dette var Aarsagen, at man for den Gang ikke gik viidere frem fra Vesterkanten af.

§. 24. I Arnæss-Syssel giorde man sig derimod Haab om en hurtigere Fremgang, i Tillid til at dette kunde vente en nogenledes klækkelig Hielp til nye Besætning, ey allene fra Skaptefells-, men og fra Rangervalle-Syssel, helst da man var sindet, at indrette det saaledes, at den Besætning, som for det første blev indsat af nye, ikke skulde meget overstige Antallet af den udrøddede. Man begyndte saaledes Nedslagtningen i Arnæss-Syssel om Høsten 1775.; den blev fortsat om Efterhøsten 1776. (da den først udrensede Strækning blev begyndt at besættes paa nye), og fuldfort om Høsten 1777., da den tillige blev udstrækket, ey alleene til Guldbringe- og Kiose-Sysseler paa den sydlige, men og til Myre-Syssel paa den vestlige Kant. Borgefiords-Syssel, som man hidtil havde maattet lade staae tilbage, af Mangel paa Udveye til nye Besætning, blev endelig taget med om Høsten 1778., og Udrødningen sammesteds, og altsaa med det samme for heele Sonder- og Vesterlandet, aldeeles fuldbragt om Høsten 1779., alt med den Lykke, at den nye Besætning i alle de Sysseler paa disse Kanter, som inden 1776. vare blevne udrensede, havde til den Tiid faaet meget god Fremgang (*), og især saadan en

Dens viidere Fortsetteelse og Fuldbyrdelse paa Sønder- og Vesterlandet 1775-79.

(*) Islandske Maaneds-Tid. 3. Aargang Side 198-99.

i Rangervalle-Syssel, at det kunde komme Arnæss-Syssel til
Og endelig Hielp med friske Faar. Paa Nordlandet, der af samme Aar-
paa Nordlandet 1775-79. sag, som Borgefiords-Syssel, maatte lades tilbage, indtil man
paa de andre Steder var kommen nogenledes i Stand igien,
blev gaaet til Værks paa den selv samme Maade, med at angribe Sygen fra begge Udsiderne. Saaledes begyndtes Udrodningen sammesteds fra den vestlige Kant, eller i Hunevands-Syssel, 1775.; og da nogle derved indløbne Uordener, som lode befrygte at Smitten paa nye kunde indsnige sig, vare blevne hæmmede, blev fortfaret med Udrodningen der i Efterhøsten 1776. og 1777. Paa den østlige Side, nemlig i Norder-Syssel, hvor Sygen i 2 til 3 Aar havde faaet Indgang i nogle Strækninger (*), var ligeledes Tanken, at begynde paa samme Tiid som i Hunevands-Syssel, men en ligesaa uventet som usædvanlig Modstand, med fleere Vanskeligheder, som mødte der, giorde, at den maatte opsættes indtil de vare overvundne. Men da dette var skeet, blev Udrødningen ogsaa her foretagen 1776., og siden ufortøvet fortsat, saavel i Aaret 1777. i de tilgrændsende østlige Deele af Oefiords-Syssel, hvor 2487 Faar bleve nedslagtede, som og end viidere i Aaret 1778. baade i samme Syssel, hvor meer end 3000 Faar bleve nedslagtede, og i Skagefiords-Syssel, (hvor den ellers eengang tilforn var bleven forsøgt, skiønt ikke med ønskende Lykke, formedelst nogen indløben Uorden) (†), paa den vestlige Side af Herreds-Vandene, indtil den i Aaret 1779. er bleven fuld-

(*) See Isl. Maan. Tid. III. Aarg. S. 198.
(†) Isl. Maan. Tid. I. Aarg. April, 1774. S. 50.

fuldført i den Deel af begge disse Sysseler, som var tilbage, nemlig i det sidste paa den østlige Side af Herreds-Vandene, og i det første i de Districter, som mod Østen grændse dertil. Heraf er ellers kiendeligt, at man paa fleere end eet Sted paa Nordlandet har savnet hos Vedkommende baade den Agtsomhed i at forebygge Sygens Udbredelse (*), og den Nøyagtighed ved Udrødningens Iværksettelse, som blev viist paa andre Steder; Ligesom og syge Faars Indsnigelse til nogle af de udrensede Sysseler paa Vesterlandet satte samme 1777. ikke i liden Fare for at Sygen skulde udbreedes paa nye, hvilket dog blev afværget ved Stiftamtmandens alvorlige Foranstaltning (†). Men til at faae nye Besætning indkiøbt, som ogsaa her haver været det vanskeligste, haver i Særdeleshed Sysselmand Thorstensen, i Mule-Syssels Nord-Part, udmærket sig, i at gaae Oefiords-Syssels Indbyggere til Haande med al muelig Hielpsomhed, ligesom de i Skagefiords-Syssel have faaet nogen Hielp ved Indkiøb fra Sønderlandet, fornemmelig fra Rangervalle-Syssel. Saaledes er da de syge Faars Udrødning i Island lykkelig bleven fuldført fra 1772. til 1779. paa en Strækning som indbefatter meere end 150 Miiles Omkreds, saaledes at denne ufeylbarlig vilde have faaet sin fulde Besætning igien inden nogle faa Aar, hvis ikke de paafaldne usædvanlig foderløse og haarde Aaringer 1778. 1779. og 1780. havde igien medtaget en stor Deel af de paa nye anskaffede Faar. Men det kan dog i ingen

(*) See Isl. Maan. Tid. 2. Aarg. S. 63-64.

(†) See Landst. Act. for samme Aar N. XXX. S. 49-50.

Maade hindre, at jo denne Foranstaltning, som særdeeles mærkværdig, ja stor i sit Slags, vil altid blive een iblandt de mange uforgiængelige Ærestøtter for Kong Christian den 7des Regiæring. Dens Iværksettelse vil ligeledes blive et varigt Erindrings-Tegn, som den og er et talende Beviis, paa Stiftamtmand Thodals, ligesaa vel udtænkte, som sindigen udførte, Overlæg og Omsorg for Landets Velfærd, og en sand Roes for alle dem iblandt dets øvrige Embedsmænd, som herudi have, hver paa sit Sted, gaaet ham til Haande med retskaffen Iver og Agtsomhed. Thi herved er Landet, næst Himmelens Velsignelse, ey alleene blevet befriet igien fra denne saa almindelig ødelæggende Plage, og med det samme endog bragt til Veye et ikke lidet kraftigt Parallel-Beviis for de imod Horn-Qvæg-Sygen i Danmark (*) anbefalede Anstalter; men man haver og herved faaet en fuldkommen Visshed om, hvorledes man skal gaae dette Slags Ulykke i Møde, om den skulde nogen Tiid komme igien. Jeg haver altsaa troet, at det var nyttigt, at optegne stykkeviis, hvad jeg vidste derom, saavel for noget vider at oplyse og udføre, hvad Secret. Olavius (†) haver anført om den Sag, som og fornemmelig, at Efterkommerne kunde have saadanne samlede Efterretninger, angaaende den Omgang, som her er bleven brugt, at de, naar det behøvedes, kunde benytte dem, uden, som denne Gang, først at have nødigt, at see saadan en Plage an, og sukke under dens ødelæggende Virkninger i mange samfælde

(*) See Forordningen 30. Novembr. 1778.

(†) §. 161. S. 382/83. og 386/87.

de Aar, uden at vide, hvad de torde, eller skulde gribe til, for at faae den standset.

§. 25. Ikke nok at have lagt saadan en Plan til Sygens egen Udrødning, men endnu meere. Omendskiønt det strax ved Forordningens Udfærdigelse blev formodet, at de som udroddede de syge Faar, vilde behøve noget Slags Understøttelse, blev dog intet den Gang handlet, og altsaa ikke heller udtrykkelig tilsagt, derom. Saasnart det derimod var oplyst, at det baade vilde opmuntre dem meget til desto villiger at underkaste sig de med Udrødningen forbundne Uleyligheder og Fare, og tiene til at sætte saa mange af dem, som kunde ventes at ville tillægge sig nye Besætning, men som vare blevne alt for meget udarmede til ganske at kunne anskaffe samme af egen Formue, i Stand til at kunne des hastiger komme i Nærings-Vey igien, behagede det Hans Kongelige Majestæt Allernaadigst at anordne (*), at Indbyggerne i alle de Districter, hvor Faare-Sygen havde raset, og hvor de syge Faar efter Forordningen bleve udroddede, maatte, til Hielp til friske Faars Indkiøb, godtgiøres saa meget, som Skatterne af ethvert saadant District beløb for et Aar, og at Stedets Præst, Sognefogder, og Syſſelmand skulde træde sammen, for at bestemme Uddeelingen, til Forvisning om, at denne Understøttelse, ikke blev andre til Deel, end dem, den var tiltænkt. Og da der siden blev Spørsmaal om, hvilke og hvor mange

Understøttelse til nye Besætning m. v.

(*) Kongel. Resolut. 7. Maji 1775. See og Isl. Maan. Tid. 3. Aarg. S. 117.

Afgifter der skulde forstaaes under denne Gave, befalede Hans Majestæt end ydermeer (*), at derunder skulde indbefattes ey alleene den egentlige Skat, men og saavel den saa kaldte Giefteld (†), som Høystsammes Anpart af Tienden, baade hvor Udrødningen allereede da var skeet, og hvor den siden skulde skee. Men foruden dette havde Hans Majestæt allereede 1767. (**) frietaget alle Præster, Sysselmænd og deslige Betiente, saa og Kloster- og Ombudsholdere i de Districter, som Sygen havde angrebet, samt de Jordegods-Eyere, der havde deres fornemste Indkomst af Faare-Avlingen, fra at svare Extra-Skat for deres Tienestefolk baade for den foregaaende og følgende Tiid; ikke at nævne adskillige andre Formildelser i denne Skat, indtil den endelig er bleven, meest i Anledning af Faare-Sygen og Faare-Udrødningen, ganske ophævet i Island 1775. (††) og alle da værende Restancer deraf aldeeles eftergivne. Ligeledes have ogsaa Sysselmændene, saavelsom Forpagterne af Hans Majestæts Godser i forbemældte Districter, lige fra Høystsammes Tiltrædelse til Regieringen, og indtil nu, Tiid efter anden, i samme Henseende, ey alleene faaet adskillige Udsettelser med Afgifternes Betaling, men ogsaa, uagtet alle herved i Forstningen mødte Betænkeligheder (***), nydt

(*) Kongel. Resolut. af 24. Mart. 1777.

(†) See Arnesens Isl. Rætterg. S. 45-46. Anm.

(**) Kongelig Resolution 17. Martii. Landt. Act. 1767. N. XXXI. og 1768. N. XXVIII.

(††) Kongel. Resolut. 20. Martii. og Landst. Act. 1775. No. XV. p. 21. samt Isl. Maan. Tid. 3. Aarg. S. 76.

(***) See Landst. Act. for 1768. No. XXIIX. B. 3.

nydt mange og betydelige Eftergivelser i samme; og tilsidst har det endog 1779. (*) behaget Hans Majestæt, for alle de af Høystsammes Godser, som Sygen haver rammet, at paatage sig Allernaadigst at godtgiore, ved Liqvidation i Forpagtnings-Afgifterne i 3 paa hinanden følgende Aar, dem, der beviisligen opyngle eller anskaffe de ved Sygen uddøede Qvilder, 2 Rdlr. in Specie for hvert, (hvilket udgior det halve Værd deraf efter den fra forrige Tiider sædvanlige Landepriis) skiont ingen saadan Godtgiorelse haver været nogen Tiid betinget eller tilsagt ved Forpagtningernes Stiftelse. Disse Qvilder (bestaaende i en fast Besætning, eller pecudes ferreæ, deels af Køer, men meest af Faar, som ere uadskillelig hæftede til hver Gaard i Island imod en aarlig staaende Afgift), foraarsagede ellers, allerhelst i Forstningen, ikke liden Betænkelighed ved Faare-Udrødningens almindelige Iværksettelse; thi ey alleene maatte saa mange af Faare-Qvilderne, som endda vare overblevne i de befængte Landstrækninger, lige saavel udroddes, som de øvrige Faar; Men Vedkommende i Island fandtes og at være af heel ulige Meeninger om Ansvaret for hvad Sygen havde ødelagt af dette Slags Besætning. Nogle vilde nemlig kaste dette Ansvar enten ganske, eller dog for det meeste, paa Bønderne, hvorimod andre holdte for, at denne Skade, som blot casual, burde falde paa Hosbonden, som Eyer, og han altsaa, og ikke Bonden, blive pligtig at anskaffe Besætningen igien, naar Sygen engang ophørde. Man havde endog begyndt at reyse Processer herom allereede forend Udrød-

Ansvaret for Qvilderne.

(*) Kongel. Resol. 29. Mart. 1779.

Udrodningen gik for sig (*), hvilke ey alleene forudsaaes at ville blive uden al Nytte, (da der ikke kunde lægges Haand paa at anskaffe nye Besætning af Faar, forend man saae, hvorledes Udrodningen lykkedes); men og billig frygtedes, at ville udfalde til betydelig Besværing for Bondestanden, og dog endda lettelig kunne give den heele Sag en urigtig og for det almindelige skadelig Vending. Men begge disse Uleyligheder bleve lykkelig hævede; den første ved en af General-Told-Cammeret selv foranstaltet Bekiendtgiorelse (†), at Værdien af de Faare-Qvilder, der bleve nedslagtede ved Udrodningen, maatte besorges conserveret til Hielp til Indkiob af nye Besætning, naar Sygen engang ophorde; den anden ved en Foranstaltning igiennem det Danske Cancellie (**), at ingen Rættergang om forbemældte Ansvar for de faldne Faare-Qvilder paa Hans Majestæts Godser maatte finde Sted, indtil Erfaringen om Udrodningens Fremgang kunde give Leylighed til derom at indhente Hoystsammes Resolution. Alt dette haver fundet Allernaadigst Bifald (††), ligesom og det Udslag om dette Ansvar, hvilket Hans Majestæt, som for er mældt, har behaget at giore for sine Godser, ufeylbarlig vil jævne denne Sag for alle andre.

Faare-Røgtens Forbædring.

§. 26. Næst at faae Sygdommen hævet, er og imidlertid blevet alvorlig tænkt paa Faare-Røgtens Forbædring. Saaledes haver General-Told-Cammeret, i Anledning af nogle

(*) See Landst. Act. 1771. No. XXIII.

(†) See Landst. Act. 1774. N. XXVII. S. 22-23.

(**) Dat. 9. April. 1773.

(††) See forbemældte Resolution af 29. Mart. 1779.

nogle fra Thoroddi indhentede Anmærkninger, og de Erindringer, som Stiftamtmand Thodal, efter dets Anmodning, siden gav derover, allereede 1776. faaet offentlig bekiendtgiort, ved Stiftamtmanden og Amtmanden, en Politie-Anstalt, angaaende Faare-Huusenes bædre Indretning og Bygning efter et foresat Maal; samt Bukkenes Alder, Valg, Beskaffenhed, og anden saavel til Yngelens egen som især til Uldens Forbædring tienlig Behandling; hvilken Anstalt (*), som ellers staaer i Sammenhæng med Forordningen af 1772. dens 4. Artikel, ogsaa haver fundet Hans Kongelige Majestæts Allernaadigste Bifald (†). Cammeret har desuden allereede fra 1775. af, været betænkt paa at faae bragt til Veye en almindelig Underretning for Almuen i Island om den heele Faare-Rogt. I dette Oyemærke forsynede det Stiftamtmanden med en Svensk Afhandling derom, som det havde faaet, og overdrog ham at formaae Sysselmand Magnus Ketilsen, som en bekiendt lærd, og iblandt andre i Huusholdnings-Videnskaberne særdeeles kyndig, Mand, saavel i Anledning af dette, som og af Hastfers, om Faare-Opdrivningen (**), samt andre gode Skrifter om denne Nærings-Green, at forfatte en nye, indrettet til meenig Mands Brug. I Særdeelesshed onskede man, at han skulde tilfoye alt hvad han af egen Kundskab og Erfaring, samt efter Overlæg med andre kyndige Mænd i Landet, maatte finde nyttigst og passeligst paa dets og Indbyggernes Omstændigheder,

m hvilket

(*) Trykt i Landst. Act. 1776. N. XXI. S. 47-50.

(†) Kong. Resol. 24. Mart. 1777.

(**) See dette Værk §. 161. S. 383.

hvilket Hans Kongelige Majestæt (*) Allernaadigst behagede, ey alleene at maatte skee, men og at det heele Oplag skulde uden Betaling uddeeles for Hoistsammes Regning. Sysselmand Ketilsen haver derpaa udarbeydet en meget smuk Afhandling herom; og efterat denne er bleven igiennemseet, baade af Stiftamtmanden, og adskillige andre, iblandt hvilke især Provst Gunner Povelsens, men dog fornemmelig Hr. Amtmand Stephensens, Erindringer have givet ham Anledning til endnu at føye adskillige nyttige Anmærkninger dertil, er den udgiven ved Trykken paa Hrappsøe i Island 1778. i 8. under Titel: Underviisum þá Islendſku Saudfiár - Hirding. d. e. Underviisning om den Islandske Faare-Røgt, og heele Oplaget, for Hans Majestæts Regning, foranstaltet ved Stiftamtmanden overalt uddeelt uden Betaling 1779.; og herved er da en rigtig Kundskab om de fleeste til Faare-Avlens retskaffne Drift nodvendige Poster, som Secret. Olavius (†) ikke uden Grund har savnet, bleven ulige meer end for udbreedet i Island.

Forsøg til Faare-Klipning, og Betænkning derover.

§. 27. At kunne faae tilveyebragt baade meere og bædre Uld, er ogsaa at regne iblandt de Ting, som Cammeret haver beflittet sig paa. En offentlig Opmuntring dertil, saavelsom at holde Faarene i den Hensigt i Huus Vinteren over saavidt det kunde skee, blev derfor tillige indlemmet i den (§. 26.) ommældte Foranstaltning 1776. Sysselmændene David Schefing i Bardestrands- og Jacobsen i Oefiords-Syssel have fremfor andre lagt Haand paa

(*) Kongel. Resol. 10. Febr. 1777. (†) Anf. Sted S. 384-85.

paa dette Slags Forsøg, og især den sidste med temmelig Lykke. Thi han fik af sine Faar, som han lod klippe ved Junle-Tiider, og siden om Vinteren holde i Huus paa god Føde, dobbelt saa megen Uld, som før. Denne lod sig og meget bæder arbeyde end den, som efter Landets Maade plukkes af Faarene om Foraaret; og disse Faar selv gave langt større og feedere Lam, dobbelt saa megen Mælk, og meget meere Kiød og Tallig, da de bleve slagtede, hvilket sidste unægtelig vil være at tilskrive den gode Pleye, som de havde nydt. Han haver siden igientaget Forsøget, med den samme Lykke; men fordi Klipningen har maattet skee om Vinteren, have Faarene maattet, for Kuldens Skyld, holdes des længer inde, hvilket har medtaget en stor Deel Foder. Schefings Forsøg derimod lykkedes ikke slet saa vel; og de Faar som han havde ladet klippe om Sommeren 1777. mistede han om Vinteren efter. Det siger sig ellers selv, at Faare-Klipningen, i og for sig selv betragtet, er særdeeles fordeelagtig, og derfor meget at ønske, allerhelst om Spinden og Væven paa den udenlandske Maade, som nu er at vente, skulde blive almindeligere i Island, end den før har været. Det feyler og ikke paa, at man har søgt at opmuntre den. Men den store Vanskelighed, som Cammeret ogsaa har forudseet, er, at de klippede Faar kunne ikke begaae sig, naar de skulle gaae ude om Vinteren; og skulde Klipningen udsettes til den Tiid om Sommeren, da Faarene, blottede for Uld, kunne taale at være ude, da vilde den Deel af Ulden, som om Foraaret løsnes af sig selv, aldeeles gaae tabt. Klipningen kan alt-

saa ikke let vinde Fremgang hos dem, som ikke have Leylighed til at faae bragt til Veye saa meget Foder, at de kunne føde deres Faar paa Stald om Vinteren, men maae, deels ganske, deels for det meeste, behielpe sig med Udegang, hvilket og er Aarsagen, at det haver behaget Hans Kongelige Majestæt (*), for det første, at overlade denne Post til yderligere Forsøg og nærmere Erfarenhed. Derimod for alle dem, der ere bæder indrettede og forsynede, end Almuen, og især for dem, som kunne have tilstrækkelig Fodring, og disse ere mange, endog iblandt Bønderne, er det, som Ketilsen ogsaa haver erkiendt (†), vel værdt at tænke paa, at fortsætte dette Slags Forsøg, og i det mindste altid fodre en Deel af deres Faar paa Stald for at klippes, da de ville finde Omkostningen vederlagt i den meget større Frugt, som saadanne velholdne Kreature give i alle Henseender. De foderløse Aar 1778., 1779. og 1780. have ellers meer end noget andet standset dette Slags Forsøg. Men det er at haabe, at de blive efter Haanden igientagne, naar bædre Tiider komme. Een Ting endnu, Faare-Røgten vedkommende, som siden 1778. haver tilvendt sig Cammerets Agtsomhed, er, at Indbyggerne paa Vestmannøe, ikke, som andre i Island, malke deres Faar om Sommeren, og altsaa maae savne den ikke ringe Nytte, som heraf kan trækkes, da dog deres Næring i denne Tiid er meget indkneben, formedelst at Fiskeriet hos dem mange Aar i Rad næsten ganske har mislinget. Men ved at lade Sagen nærmere

Faare-Malkning paa Vestmannøe.

(*) Kongel. Resolut. 24 Mart. 1777.

(†) See hans Faare-Røgt 5. Cap. §. 5. og 6. S. 107-110,

nærmere undersøge er det fundet, at dette dog haver et Slags naturlig Grund deri, at Gaardenes Beete-Marker eller Græsgange paa disse Øer, ere alt for smaa og indskrænkede til at enhver Bonde kan, (som dog behøves, naar Faar skulle malkes), holde sine Faar nogenledes for sig selv, uden at bevogte og paa en vis Maade at indslutte dem paa en vis liden Strækning, hvilket aldeeles ikke stemmer overeens med den Friehed, som disse Kreaturers Natur nodvendigen udfordrer, hvorfor ogsaa Kiobmand Klog, maatte efter 3 Uger igien indstille det Forsøg med Faare-Malkningen, som han giorde i Aaret 1774. Faare-Malkningens Indførsel her vil altsaa komme an paa, om det findes giørligt at indrette, deels saadan en Lighed og Jævning i Faare-Avlingen selv imellem Bønderne, at den Mængde, som enhver af dem holder, staaer i rigtigt Forhold til den andens, deels og en fælles Bevogtning, som skulde gaae omkring imellem dem efter en vis foreskreven Orden. Begge Deele ere 1779. overladte til nærmere Overlæg og Afhandling paa Stedet, hvis Udfald i sin Tiid vil afgiøre den Post fra eller til. Ellers var det i Sandhed ikke lidet at ønske, at Hr. Provst Halldorsen vilde lade det Skrift om Qvæg-Avlens Vigtighed for Island, som han i sin Tiid har indsendt til det Kongelige Danske Landhuusholdnings-Sælskab, ventelig paa Dansk, men som Sælskabet 1776. har anmodet ham om at lade trykke paa Islandsk, udkomme i Trykken, i Betragtning af Forfatterens bekiendte Duelighed (§. 16.) til dette Slags Arbeyde.

Reensdyrene.

Reensdyrene. §. 28. Næst efter Faarene vil jeg nævne Reensdyrene, og da er det alt bekiendt (*), at Hr. Stiftamtmand Thodal foranstaltede nogle 1771. overførte fra Finmarken til Island, for at forsøge at forplante dem didhen, og med det samme baade en nye Benyttelse af de viidtloftige, men ubrugte, Fieldstrækninger, og at bereede Landet i Tiiden en hidtil ukiendt Nærings-Vey. De faa af disse, som man havde faaet levende til en Egn, som var beqvem til deres Underholdning, havde ey alleene naaet deres Kræfter igien, omendskiont de ved Ankomsten vare meget forkomne, men havde og 1776. allereede formeeret sig omtrent til 11 Stykker. Da nu Erfaringen saaledes havde viist, at dette Slags Dyr kunde leve og finde Føde i Island baade Vinter og Sommer, behagede Hans Kongelige Majestæt, da bemældte Hr. Stiftamtmand og Sysselmand Thorsten Magnussen giorde Anmodning derom, Allernaadigst at bevilge 1777. (†), at nogle fleere maatte sendes derover, og Bekostningen paa deres Indkiob, Pleye, og Overførsel udredes af Høyst sammes Cassa. Cammeret anskaffede altsaa i Finmarken 30 Stykker, nemlig 6 Hanner og 24 Hunner, af hvilke de 23 af begge Slags den samme Sommer kom levende og friske til Havnefiord i Island, endskiont de, da de bleve afskibede fra Finmarken, vare meget svage, formedelst den i samme Aar indfaldne strænge Vinter og kolde For-

(*) Isl. M. Tid. 2. Aarg. S. 55-60. og Malling S. 520.
(†) Kongel. Resolut. 10. Febr. samme Aar.

Foraar. Denne Anstalt blev ellers udført ved Amtmand Fielsted; og da værende Kiøbmand Buch paa Hammerfest gik ham deri til Haande med en særdeeles Velvillighed, i det han ey alleene forærede hertil de samtlige Dyr af hans eget Tillæg paa Sorøen, men og stod alle Omkostningerne indtil deres Afskibning, over hvilken hans Omhue Hans Kongelige Majestæt haver behaget, at lade ham ey alleene give sit Allernaadigste Velbehag tilkiende, men og, som et Tegn paa samme, tilstille en Sølv-Medaille (*). Efter dette Aars Efterretninger have disse sidste Dyr formeeret sig meget anseelig, og holde sig meest deels i Guldbringe-, og deels i Arnæss-Syssel, hvorimod de første, af Stiftamtmanden indførte, fornemmelig holde sig paa en vis Strækning i Rangervalle-Syssel. Og da det ikke er at tvivle paa, at jo den Art af Moss, som de fornemmelig bruge til deres Føde, voxer paa de allerfleeste Fielde i Island (†), saa var det at ønske, at enten Fliotsdals-Herredet i Mule-Syssel paa Østerlandet, eller maaskee endnu heller Nordlandet, kunde ogsaa faae nogle med Tiiden; da man skulde troe, at de kunde fast letter udbreede sig derfra, end fra noget andet Sted, igiennem de sammenhængende Field-Strækninger, som løbe langs efter det heele Land.

Handelen og Fiskerierne.

Det almind. Handels-Compagnies Fratrædelse fra Handelen.

§. 29. Det almindelige Handels-Compagnie havde formedelst Faare-Sygen i Island, Korn-Varenes høye Priis

(*) Kongel. Resol. 13. April. 1778. (†) See og dette Værk S. 255.

Priis, og fleere Aarsager, allereede 1770. ansøgt om Eftergivelse af den Forpagtnings-Afgift, det svarede til Kongen af Handelen paa Island. Men da det var for vel bekiendt, at en octroyeret Privat-Handel er ikke det Middel, hvorved Lande holdes i Velstand, mindre ophielpes, naar de ere komne paa Knæerne, og der desuden ved Land-Commissionens Instruction (§. 4. N. 4.) just i den samme Tiid, var sigtet paa en ganske anden Plan i Handelen, til at befordre Landets Beste og Opkomst, kunde denne Ansøgning ikke vinde Fremgang. Ikke desto mindre blev den dog i Aaret 1772. ey alleene igientagen, men og tilsidst udvidet derhen, at Priisen paa de Føde-Varer samt Korn-Brændeviin, som blev ført til Island, maatte forhøyes, eller, om dette ikke kunde skee, at Compagniet da maatte frietages fra Islands og Finmarkens Beseyling. Sagen blev derpaa udførligen undersøgt baade her og i Island, og derved, næst mange andre ikke lidet vigtige Betænkeligheder, befundet, at om end alt dette kunde blive Compagniet tilstaaet, vilde det endda være aldeeles uvist, om enten Handelens egen indvortes Forfatning, eller Landets Velfærd og Beste, vilde derved vinde nogen sand Befordring. Hans Kongelige Majestæt fandt altsaa ikke for godt at bevilge enten Afgiftens Eftergivelse eller Priisernes Forhøyelse; men erklærede derimod Allernaadigst (*) at ville frietage Compagniet fra Islands og Finmarkens viidere Beseyling, dog saaledes, at det blev overladt til Compagniet selv, at vælge, enten det helst ønskede at fratræde Beseylingen efter Octroyens Til-

(*) Kongel. Resol. 23. April. 1774.

Tilhold, eller og, om det heller vilde afstaae alle dets Friheder og Eyendomme for 286 for hver af de 1000de Actier, af hvilke det bestod, som var den Summa, til hvilken Interessenterne selv havde anslaget Actiernes sande Værd paa den Tiid (*). Og da de fleeste Interessentere udvalgte det sidste, men derimod begiærede 300 Rdlr. for enhver Actie, blev ogsaa dette Allernaadigst bevilget (†); de af Interessenterne, som ikke maatte vilde afstaae deres Actier for sidstbemældte Sum, skulde derimod nyde det, som efter samtlige Eyendommes og Effecters Realisation paa den i Octroyen anordnede Maade Tiid efter anden kunde udkomme for enhver Actie. Denne Betaling blev ellers Allernaadigst befalet at skulde besørges af den Kongelige Ober-Skatte-Direction (**), til hvilken saavel Actierne, som den af Handelen flydende Fordeel blev overdragen.

§. 30. Men forend jeg træder til at beskrive Virkningerne af denne Forandring, maae jeg, for at kunne give min Beretning den fornødne Sammenhæng, gaae noget lidet tilbage i Tiiden; og da falder fremfor andet her at erindre, at adskillige Anstalter, saavel til at forbædre Fiskeriet selv, som Fiske-Varenes Afsætning, vare alt begyndte at sættes i Værk fra 1759. til 1763. da Handelen paa Island forrige Gang blev dreven for Kongelig Regning. Saaledes havde Hs. Kong. M. Kong Friderich den 5te fra 1760. af (††) Anstalt til Fiskeriernes Forbædring før og i sammes Tiid.

n Allernaa-

(*) See Conventionen af 21. Mart. 1774. 1. Post. S. 3. 4. cf. S. 28-31.

(†) Kongel. Resol. 9. Maji 1774.

(**) Kongel. Resol. 16. Maji 1774.

(††) Kongel. Resol. 5. Febr. 1760.

Allernaadigst udsat Præmier for store Baades Bygning efter visse foreskrevne Modeller, med hvilke ogsaa Compagniet havde siden fortfaret i Anledning af Octroyen (*), indtil mod Slutningen af sammes Handels-Tiid, da de igien bleve indstillede, fordi de ikke syntes at have medført den tilsigtede Nytte. Klipfiske-Virkningen var og, i Følge samme allerhøyeste Befaling, bleven opmuntret i Hans Majestæts Handels-Tiid, meer end tilforn, og Compagniet havde ey alleene i Kraft af Octroyen (†) holdt den vedlige, men og forbædret og udvidet den, ved at indføre paa Sønder- og Vesterlandet den saa kaldte terreneusske Virkning, saavelsom Fiske-Rogns Nedsaltning til Udførsel, hvorved der virkelig er aabnet en nye Vey til de Islandske Fiske-Varers Afsætning i Spanien, Italien, og fleere Steder omkring det Middellandske Hav. I Aaret 1770. kom endnu hertil det bekiendte Anlæg til at faae den Søndmørske Baade-Bygning, Seylads, og Fiske-Maade indført i Island, hvortil da værende Kongel. Handels-Balance-Commission og Rente-Cammeret, saavel i Kraft af forbemældte Allerhøieste Resolution af 1760, (saavidt samme tilholdt, at ogsaa nogle Baade-Byggere fra Norge skulde sendes til Island), som i Betragtning af det i den Henseende forehavende Øyemærke med den Islandske Land-Commission (§. N. 3. 4.), fandt saa meget større Anledning, som man alt havde den Erfaring, at Torskegarnenes Brug i Havnefiorden, som Landfoged Skule Magnussen (**), efterat have lært 1752.

at

(*) 15. August. 1763. 39. Art. (†) 27. og 28. Art.

(**) Meere om ham, see hos Malling S. 523-25.

at kiende dem paa Søndmør, først gav Anledning til, havde giort, at dette Steds Handel var, fra en middelmaadig, bleven til een af de beste i Landet. Hans Majestæt lod altsaa, til denne Ende, afhandle med Compagniet: „At samme ey alleene skulde forsyne Indbyggerne i Island med alle til Baades Bygning og Fiske-Reedskaber fornødne Ting, til de ringeste Priiser, saasom enten Indkiøbs-Priiserne her i Staden, eller den Islandske Taxt, om denne faldt lettere, men og sende, fra Søndmør, der til Landet, 20 Mand, for der at bygge beqvemme store Fiskerbaade, lære Islænderne Torskegarns Binding og Brug, samt Søemandskab og Kundskab i at regiere deslige Fartøyer med Roer og Seyl, og besørge alt hvad dertil henhørde, imod at Compagniet, i Hensigt til de Bekostninger, som denne sidste Foranstaltning med a parte Skibes Befragtning og Udreedning, saa og dette Mandskabs Underholdning paa Reysen, og i Landet, med viidere udfordrede, skulde nyde hertil af Høystsammes Cassa en Understøttelse af 5000 Rdlr." Da dette saaledes Allernaadigst var bifaldet (*), foranstaltede Compagniet i Aarene 1771. og 1772. antagne og overførte, foruden en Assistent eller Opsyns-Mand, og en Fisker fra Kiøbenhavn, 19 Mand fra Molde, altsaa tilsammen 21 Mand, samt Materialier og Tilbehør, det første Aar til 50 Otteringer og Fiiremandsfar, og det sidste til 10 Otteringer og 20 Fiiremandsfar, fra sidstbemældte Sted, foruden en Mængde Fiske-Redskaber af Liiner, Seylgarn, Trosværk og Seylduger, med viidere, fra Kiøbenhavn, hvilket

Den Søndmørske Fiske-Anstalt især.

n 2

(*) Kongel. Resol. 29. Maji 1770.

ket alt blev fordeelt paa de 4 Havne Holmen, Grønnefiord, Patriksfiord og Isefiord, hvor dette Slags Fiskerie blev anlagt. De antagne Folk bleve tilstaaede anseelige Vilkaar saasom: 1. Frie Transport og Kost paa Reysen fra Norge til Island, og derfra igien tilbage til Norge, naar de, efter at have opholdt sig i Island i 3 Aar, ikke havde Lyst til at blive der længer, samt derefter for deres Personer Frihed for Udskrivning, paa deres Livs Tid. 2. For hver af Baade-Byggerne frie Huusværelse og 50 Rdlr. det første Aar, andet Aar 60 Rdlr. og det 3die Aar 70 Rdlr., og desuden 3 til 4 Rdlr. maanedlig fra den Dag de traadde i Compagniets Tieneste, og indtil de kom til Island, da deres aarlige Løn tog sin Begyndelse; og for hver af dem, der vare kyndige i Fiskerie, Liine- og Garn-Sætning, samt Seylads, foruden frie Huusrum 30 Rdlr. det første Aar, andet Aar 40, og det 3die 50 Rdlr. saa og 1½ til 2 Rdlr. maanedlig fra deres Antagelse indtil deres Ankomst til Island. 3. For hver Ottæring, som de byggede færdig og tiltaklede paa den søndmørske Maade, saaledes at Fiskeriet dermed kunde søges, til Arbeyslon for dem selv, og de af Islænderne, som de toge til Hielp, 30 Rdlr.; for et Fierdingfar 20 Rdlr.; for et Torskegarn, naar de selv sloge Snoret dertil 6 Mark, og naar ikke, 4 Mark; samt endelig 4. At enhver, som efter de 3 Aars Forløb vilde blive, og boesætte sig i Island, skulde skiænkes af Compagniet Tømmer til en Ottærings- eller Fierdingfars-Baad, samt Mast, Tougværk og Seyldug til Seylene, Hamp til 24 Torskegarn, og eengang for alle 30 Rdlr. til Boesættelse, enten

i reede

i reede Penge eller i Varer efter Taxten, dog med Vilkaar, at han blev forbunden at besette Baaden, naar den blev brugt til Fiskerie, allene med Islændere, samt undervise disse i Seylads, Garnbinding, Garn-, og Liine-Sætning, og anden til Fiskeriets Opkomst tienlig Kundskab (*). De første Foranstaltninger med Folkenes Antagelse og samtlige hertil hørende Fornødenheders Overførsel kan regnes at have kostet Compagniet over 5900 Rdlr. meere end Hans Majestæt skiænkede dertil; hvortil endnu kommer alt hvad siden er udbetalt til dette Mandskab, indtil samme, efterat have udtient sine paatagne Aar, enten gik tilbage til Norge, (hvilket en stor Deel giorde), eller udvalgte at forblive i Island. Foruden alt dette kiøbte ogsaa Compagniet, til frie Uddeeling der i Landet, for endnu ydermeer at befordre denne Sag, det heele Oplag af den Anviisning til Fiskefangsten og fornemmelig Garnbruget (Stutt ágrip um Fiskiveidar &c. kaldet) som Secret. Olavius 1771. udgav i Trykken (†). Saaledes feylede det aldeeles ikke, at det jo antog sig forbemældte Anlæg med al muelig Iver; og saa meget meer er det at beklage, at det, uagtet dets virkelig roesværdige Hensigt, og alle paa dets Udførsel anvendte Omkostninger, haver faaet saadant Udfald, at man nu for Haanden haver seet sig nødt til, at lade det til viidere beroe; helst da det ikke kan tages i Tvivl, at det jo kunde, naar det havde faaet Fremgang, tilveyebragt Island en vidtudstrakt Nytte. Men maaskee andre Tiider kunne faae bædre Lykke dermed. I det mindste synes det, som

 Secret.

(*) See de trykte Conditioner af 11. Jan. 1772.

(†) See dette Værk S. 98-99.

Secret. Olavius og andre have anmærket derom (*), saa langt fra ikke at kunne give Aarsag til at slutte, at det i sig selv bør agtes for ugiørligt, at det tvertimod endog meget bestyrker den Tanke, at det uden al Tvivl vilde have faaet ulige bædre Fremgang, om dets Udforsel strax af Begyndelsen havde været geleydet med et, paa grundig Erfaring og local Kundskab bygget, noyagtigt Valg af beleylige Steder dertil, samt rettelig understøttet af Handelens Betiente og Embedsmændene i Island, da det ventelig overalt havde havt ligesaa god Virkning, som det vides at have havt paa nogle enkelte Steder i det sidste Aar, da det blev drevet (†). I det mindste er ustridigt, at Garnbruget kan anvendes med Fordeel fast i alle Indfiorde over det heele Land; ligesom der haves Efterretninger om, at det indtil Aaret 1777. havde udbreedet sig fra Havnefiorden, paa Sydsiden til Niardvig og Kieblevig, og paa den Nordlige Side, til Kollefiorden, som og at mange i Guldbringe-Syssel havde, i Anledning af Torskegarnene, begyndt at sette Garn for Rognkegse eller Rundemaver, hvori den bekiendte Hr. Thorarenssen ogsaa havde giort den beste Fremgang. Den Frygt, som paa sine Steder i Norge haver bevæget saa mange til at være imod Garnbruget, at nemlig den Stank, som den Fisk, der døer i Garnene, og bliver liggende i Søen, skulde forvolde, kunde skrække den anden Fisk bort, findes for en stor Deel hævet ved Udfaldet af den Iagttagelse, som afgangne Landphysicus Povelsen

(*) See §. 49. S. 107-113. it. Isl. Maaneds-Tid. 1. Aarg. S. 60-61.
(†) See Isl. M. Tid. 1. Aarg. Dec. S. 33.

sen haver, just i denne Henseende, anstillet i sin Tiid i Havnefiorden, da han derved har bragt i Erfaring, at saadan død Fisk inden en meget kort Tiid, og længe forend den kan gaae i Forraadnelse, og foraarsage nogen Stank, maae være, indtil Beenene, opædt, af den utallige Mængde af Hav-Insecter, som holder sig i Fiordene, og hvoraf Torsken fornemmelig nærer sig, saa længe den staaer der (*). Inde i Fiordene, og inden for de gangbare Fiskemeed, er ey heller paa meget nær i den Grad at frygte for, at Fisken kan skrækkes bort ved smaa og enkelte Garn, som det er fundet i Norge, ja endog i Havnefiorden i Island i indeværende Aar, naar mange og store Garnsætninger paa eengang sættes ned enten paa Fiskemeedene selv, eller i Indløbene dertil, helst i det samme Fisken trækker ind til Landet, eller naar den først nyelig er ankommen. Ellers søgte dog Kiøbmanden paa Isefiord afgangne Hermann Nystrup i sin Tiid at befordre Fiskeriet sammesteds paa anden Maade, ved at udsette Præmier for sammes Drift, hvorfor ogsaa det Kongelige Landhuusholdnings-Sælskab 1775. tillagde ham dets større Sølv-Medaille til et Æres- og Agtelses-Tegn.

§. 31. Men ligesom Anlægget til det Søndmørske Fiskerie ikke har, for det første, opnaaet det ønskte Udfald, saa var det derimod det allerførste, som der blev lagt Haand paa, efterat Handelen nu sidst var kommen i Hans Majestæts Hænder, at faae bragt i Stand, den paa alle Tider

Det nye Anlæg til Fiske-Skibes Bygning og Udrustning 1775.

(*) See Isl. Maan. Tid. 3. Aarg. S. 26. o. f. og endnu udførliger S. 175-179.

der i høyeste Grad ønskelige, men i det sidste hundrede Aar og meere fremfor alle foregaaende Tiider saa inderligen ønskte Indretning (*), til at faae Fiskerierne, ey alleene i Island, men og i Finmarken og Færøe, drevne i det store. Hertil blev og strax 1775., efter dertil given Anledning fra den Kongelige Stats-Balance-Direction, Allernaadigst bestemte (†) 50 Hukkerter og ligesaa mange Jagter, de første baade til at føre Varer til og fra disse Lande, og til at fiske medens de vare der, de sidste blot til at fiske og giøre Reyser omkring disse Landes Kyster i Handelens Ærender, og overvintre sammesteds. De første af begge Slags Fartøyer ginge allereede til Island 1776. og dreve Fiskeriet samme Aar i Faxefiorden. Siden er det ey alleene fortsat i samme Fiord, men og efter Haanden, ligesom fleere af dette Slags Fartøyer ere blevne bygte og anskaffede, udstrakt til Breedefiorden, og viidere, til Patriksfiords og Bildedals, samt Dyre- og Isefiords Havne-Districter; og fra Aarene 1779. og 1780. er begyndt at giøre Forsøg dermed paa Øster- og Nordlandet. Til denne Fart er ellers indtil denne Tid i alt bygte og anskaffede, (foruden 1 Hukkert og 2 Jagter, som igien ere forliiste) 35 Hukkerter, 11 Jagter, og 2 Snouve. Anlægget er ypperligt, endog i Hensigt til, at give Indbyggerne, saavidt de tildeels bruges til Besætning paa Fisker-Fartøyerne, Øvelse i Seyladsen, men disses, og især Jagternes, Antal er endnu

(*) See Deo. Regi Patr. S. 263-64.

(†) Kongel. Resol. 13. April. 1775. ogsaa nævnt i Isl. Maan. Tid. 3. Aarg. S. 174-75. og 194.

endnu alt for lidet i Forhold til de Islandske Fiskeriers vidtløftige Strækning. De samtlige Jagter, paa 2 nær, som ere blevne brugte til Fiskerie og Transporter i Finmarken, (thi under Færoerne er dette Slags Fiskerie endnu ikke sat i Værk fra Handelens Side, meest af Mangel paa beqvemme Fiskebanker sammesteds, for saadanne Fartøyer), have holdt Vinterleye i Island, indtil det nu er blevet indrettet saaledes, at de største af dem ogsaa skulle bruges til at føre Varer til og fra Landet, og overvintre her i Staden. At Indbyggernes Fiskerie skulde, som nogle have meent saavel i de ældre som nyere Tiider, have at befrygte nogen Skade deraf, og især at Fisker-Skibene skulde trække Fisken fra Landet, ved at de pleye at udkaste i Søen Indvoldene og andet Affald af den Fisk, de fange, kan endog det, som foran (§. 30.) er erindret, nogenledes forsikkre Vedkommende om, at være kun en Formodning, uden tilstrækkelige naturlige Grunde. Desuden er og nu saa meget mindre Anledning til denne Frygt, som det endog er blevet udtrykkelig foranstaltet fra Handelens Side, at dette Affald skal, saavidt mueligt, giemmes paa Skibene, og føres ind til Landet, for at udkastes der.

Forordningen mod uberettiget Fiskerie og Handel 1776.

§. 32. Næst forbemældte Anlæg til Fiskeriets Udvidelse blev fremfor andet fundet fornødent, at see Handelen, meer end tilforn, sat i Sikkerhed for udvortes Fornærmelser, især af Fremmede. Hertil var saa meget større Anledning, som ey alleene Compagniet i de sidste Aaringer havde ført megen Klage over Fremmedes Snige-Handel, men ogsaa Indbyggerne over den Vold og Overlast, som nogle

Fremmede havde øvet, deels paa deres Baade og Fisker-Redskaber, deels og i deres Huuse. Vel haves nu adskillige Forbude herimod fra de ældre Tiider; men intet, som fandtes at være noksom afpasset til nærværende Omstændigheder, og overalt intet, som bestemt indeholdt eller var stiilet paa de Regler i begge Henseender, som vare blevne afhandlede med fremmede Magter, og deriblandt sidst med de Franske, fornemmelig ved de 2de allerhøyeste Rescripter af 16. Maji og 20. Jun. 1776., angaaende deres Fiskeres Forhold i Island. Den Kongelige Stats-Balance-Direction kunde altsaa ikke andet, end agte en nye almindelig Anordning herom at være fornøden. Og dette er da Anledningen til den fornyede Anordning og Forbud mod uberettiget Fiskerie og Handel omkring og paa Island af 1. April. 1776., som i Følge allerhøyest Befaling af 9. April. næst efter og saa er bleven udfærdiget i det Islandske Sprog, ligesom og et forløbigt Forbud herom allereede var foranstaltet bekiendtgiort i Island 1775 (*). Forordningens Indhold viiser ellers at samme, saavidt fremmede Nationer angaaer, overhoved er grundet paa det bekiendte Forbud for dem, paa at besøge Island, for enten at fiske eller handle, som, paa nogle enkelte Undtagelser og Friehedsbreve nær, findes ey alleene, fornemmelig fra først i det 15de Aarhundrede af, at være høytidelig bekræftet ved offentlige Fordrage, men og igientaget ved adskillige Leyligheder, og især ved Fordraget til Spiir 1544. hvilket

(*) See Landst. Act. for 1775. N. XV. S. 23-24. og Isl. Maan. Tid. 3 Aarg. S. 77.

ket siden bestandig har tient til Regel i dette Slags Underhandlinger med fremmede Magter. De særdeeles Bestemmelser, saasom: den her af nye anordnede Belønning for dem, der opdage og angive saadan ulovlig Handel; som og, hvorledes et almindeligt Forbud for Fremmede, paa at drive Fiskerie under Landets Kyster, samt i dets Fiorde, Bugter, og Havne er her blevet sat, i Stedet for den Frastand af 8, 6, til 4 Miile fra Landet, som sidstafvigte og nærværende Hundred-Aars Anordninger Tiid efter anden findes at have ansat; samt hvorledes Straffen for dette Slags Forbuders Overtrædelser, saavelsom den øvrige Omgang dermed, i Forhold til de adskillige Slags Tilfælde, som derved kunne møde, er bleven bestemt langt nøyer end tilforn, og dette især, saavidt angaaer de Fremmede, deels i Overeensstemmelse med de forbemældte Rescripter af 1766. og derhen hørende Afhandlinger, saavel i samme, som i det næstfølgende Aar, deels med Octroyen af 1763. saavelsom med Told-Rullen af 1768., og saavidt angaaer Indbyggerne, efter adskillige iblandt de ældre Anordninger, alleene at dens Størrelse er her bleven stiilet paa hvert Tilfældes Beskaffenhed, for at kunne give den des vissere Forhold; Alt dette kan ligeledes erfares af Forordningen selv, naar den holdes imod de foranførte ældre Anordninger, hvilke og tildeels findes at være deri udtrykkelig paaberaabte.

§. 33. Det vigtigste er dog Forandringen i Handelens indvortes Indretning, iværksat ved den af den Kongelige Stats-Balance-Direction foranstaltede, og efter Kon- *Forordningen om den Islandske Taxt og Handel 1776.*

Kongelig Allernaadigst Befaling 6. Jun. 1776., baade paa Islandsk og Dansk udfærdigede nye Forordning om den Islandske Taxt og Handel, af 30. Maji 1776. Den nærmerste Anledning dertil gave de mange Klager, som paa nogen Tiid havde begyndt at yttre sig over den Taxt paa de saa kaldte utaxerede Varer, som Compagniet 1770. havde faaet bekiendtgiort i Landet (*), og som allereede findes beskreven af andre (†); men dog fornemmelig, at den forrige Kongelige Taxt af 10. April. 1702. var for længst bleven, formedelst sin Ælde, upasselig til nærværende Tiider, saavel i Hensigt til Varernes Sorter, som deres Priiser. Den syntes ogsaa ikke, efter Ønske, skikket enten til at forebygge Snige-Handel, eller til at opmuntre Nærings-Midlernes Drift, da den havde sat saa meget ringe Priiser paa de Islandske Varer. De Grunde, hvorefter Varenes Priser i den nye Taxt ere udregnede, erfares i Almindelighed af Indledningen dertil, og af det særdeeles er alt det væsentligste allereede paa andre Steder (**) bekiendtgiort ved Trykken, saa at jeg ikke behøver at opholde mig derved. Mig er det nok at mælde paa dette Sted, at det ikke kan miskiendes, at jo denne Taxt haver mange mærkelige Fortrin fremfor alle de forrige. Thi uden at nævne, at Varenes Sorter deri ere langt nøyer passede efter nu værende Brug, saa falder og den derved indførte Indretning, at

al

(*) See Landst. Act. for 1770. N. XXVII.

(†) Isl. Maan. Tid. 1. Aarg. S. 129-144. og Islandophili eller Kr. N. Gudmandsens Anmærkn. over Compagniets Handel, 1. Hæfte S. 21-40.

(**) See Isl. Maan. Tid. 3. Aarg. S. 169-174.

al Regning ved Handelen skal alleene føres i Dansk Courant, lettere og beqvemmere i Handel og Vandel, end den forrige Beregning i Specie, helst da denne igien var ansat ulige for Søe- og for Land-Næringens Fremavl. Det er og en sand Beqvemhed i mangfoldige Henseender, og deriblandt i Hensigt til at forebygge visse Varers Forringelse og Bedærvelse, i Mangel af betimelig Afsætning, og derved at opmuntre Nærings-Midlerne selv, at denne Taxt har anordnet, at Handelsbetienterne paa alle Havne skulle være boesiddende i Landet, saa at Handelen nu, siden Nyt-Aar 1777., da Taxten blev indført, kan overalt drives det heele Aar igiennem, i Stedet for at saadant ikke kunde skee tilforn, uden paa nogle af Fiskerhavnene paa Sønder- og Vesterlandet; ligesom det ogsaa giver baade Landet og Handelen en onskelig Sikkerhed for opdigtede Restancer, hvorpaa man paa sine Tiider haver havt nogle, paa begge Sider, ligesaa ubehagelige, som skadelige, Prøver, at alle Handels-Restancer blive aarlig examinerede ved Retten, hvilket ellers allereede var indført 1775 (*). Det vigtigste er dog: 1) At Priiserne paa alle, saavel ind- som udførende, Varer ere blevne overhoved rettede efter den sande Værd, som begge Slags havde havt i Handel og Vandel i de 10 Aar fra 1764. til 1773. det eene i det andet beregnet, med dertil lagte Handels-Omkostninger, og altsaa langt meer handelsmæssige, end hine i den forrige Taxt, som vare til en stor Deel bygte blot paa vilkaarlige Anslag:

 2) At

(*) See Landst. Act. for 1775. N. XV. S. 22-23. og Isl. Maan. Tid. 3. Aarg. S. 77.

2) At alle Varer af begge Slags ere blevne saa fuldstændigen, som muligt, navngivne, og i Særdeleshed deres udfordrende Beskaffenhed og Dimensioner, ey alleene beskrevne og fastsatte, men samtlige Handeler desuden forsynede med autoriserede Prover af alle de Sorter, hvoraf disse kunde gives, i Stedet for at det meeste af alt dette var tilforn ubestemt, saa at meget utaxtmæssigt let kunde løbe med, uden at bemærkes. 3) At Maal og Vægt ere blevne satte paa en fast, og med dette Slags Indretning i Rigerne overeensstemmende, Fod, hvorved baade er stiftet en langt bædre Orden, og meere Vished i dette Slags Regenskabs-Væsen selv, og Landets Indbyggere tillige satte i meget større Sikkerhed for de Fornærmelser af dette Slags, som ikke sielden have i de fremfarne Tiider født de bitterste Klager (*), ved at den største Anledning dertil saaledes er bortfalden. 4) At Klipfisk, som virkes af Indbyggerne selv, er bleven optagen i Handels-Varernes Tal, og haver faaet en bestemt, ja fordeelagtig, Priis, hvorved dette Slags Vindskibelighed i Sandhed haver vundet en ønskelig Opmuntring; foruden at al den store Misfornøyelse, som begyndte at yttre sig sidst i Compagniets Tiid, i det samme deels giorde Vanskeligheder i at modtage dette Slags Fisk, deels søgte at trykke den saaledes i Priisen, at ingen kunde staae ved at lægge Vind derpaa (†), er herved bleven lykkeligen hævet. 5) At al den bløde eller ferske Fisk, som leveres

(*) See Islandophili Anmærkn. 1. Hæfte S. 5-8.
(†) See sammesteds S. 13-19.

leveres i Handelen, modtages nu efter Vægt, i Stedet for at den tilforn blev modtagen til Gildings, eller skatteret efter det blotte Øyesyn, hvilket ikke sielden gav Anledning til alt for grundede Besværinger, kunde og ikke andet, allerhelst naar Fiskegildingen blev udøvet paa den Maade, som den findes beskreven af en Mand, der selv har staaet i det forrige Compagnies Tieneste, som Kiøbmand paa en Fiskerhavn (*). 6) At denne nye Taxt haver, ved at ansette umalet Rug, Byg, og Havre blandt Handels-Varene, lagt Grund til at faae Korn-Maling indført, samt Bygført i Brug blandt Almuen, i Island; En Indretning i lige Grad nødvendig, til nogen Lettelse i Korn-Varenes høye Priiser, som nyttig til at spare Skibs-Rum for Handelen, og forskaffe Indbyggerne baade meere og bædre Meel af hver Tønde Sæd, end de før havde faaet. Ligesom det endelig 7) kan regnes iblandt de nyttige Virkninger af denne Taxt, at saavel hvad Handelen aarligen giver til de Fattige, som hvad der skal betales til Embedsmændene for de Forretninger, de kunne faae ved samme, er blevet fastsat ved et ordentlig Reglement (†), i Stedet for at dette, og helst det sidste, tilforn var ganske uvist, og blev derfor ikke betalt, uden paa visse Steder. Derimod er det en naturlig Følge af alle Varers Ansettelse efter deres nu værende virkelig høye Priiser med paagaaende Omkostninger, at de fleeste Nødvendigheder til Livets Ophold og Nærings-

(*) See sammesteds S. 8-13.

(†) Bekiendtgiort i Landst. Act. for 1777. N. XXX S. 39-42.

Nærings-Midlernes Drift, og med det samme Folkehold og Arbeydsløn i Landet, ere blevne derved i Almindelighed ulige dyrere end før (*). Og omendskiønt Forhøyelsen i Korn-Varernes Priiser kunde med god Grund endogsaa antages som et Middel til at opvække Indbyggerne til noget meere Agtsomhed paa deres eget Jordbrug, i Stedet for at Udfaldet havde viist, at de, af de ringe Priiser i forrige Taxt af 1702. paa Meel, Brod og Gryn, havde (tverimod Hensigten, som den Gang var at understøtte Landet efter adskillige paa hinanden fulgte meget dyre Aaringer) taget Anledning til at kaste Ringeagtelse paa deres eget Jordbrug, og lade samme i adskillige Henseender geraade i Vanrøgt; saa kunde man dog paa den anden Side ikke være i Forveyen saa aldeeles vis paa, at de Districters, og i Særdeelesshed Øster- og Nordlandets, Indbyggere, som fornemmelig leve af Land-Næring, kunde, med de satte Priiser paa deres Uldengods og Slagterie-Varer, stoppe den Forhøyelse paa de indførende Varer, som Planen til Taxten havde giort nødvendig; thi uagtet man forudsaae, at Qvæget, i Anledning af Slagter-Tiidens anordnede Udsettelse til længer hen paa Høsten, end før, vilde naae en større Kiødrighed og Fedme, og altsaa baade Kiødet og Talgen deraf forslaae desbæder i Vægten, saa havdet man dog ikke kundet giore nogen Prøve, hvorefter denne Vægts sædvanlige Beløb, eller det deraf flydende Forhold af Slagterie-Varernes Priiser, enten med den uden- eller indenlandske Handel, kunde bestemmes. Hans Kon-

(*) Isl. Maan. Tid. 3. Aarg. S. 184-87.

Kongelige Majestæt lod altsaa allereede ved Taxtens bekiendtgiorelse (*) Allernaadigst give Slagter-Districterne, og især Øster- og Nordlandet, Haab om Kiød-Priisernes Forhoyelse i Tiiden, naar en fordeelagtigere Afsætning for det Islandske Kiød kunde udfindes.

§. 34. De forudseete Vanskeligheder yttrede sig og allereede 1776. ved adskillige Forestillinger fra Landets Side, og det især om Kiød-Priisens Forhøyelse, som Vedkommende ansaae for saa meget nodvendigere, endog for at forebygge Afgang i denne Green af Handelen, der dog er den fornemste for alle Land-Districter, som de ikke troede, at nogen Mængde Kiød, om den end havdes, kunde blive overladt til samme, saa længe denne Priis blev staaende, anseet at den, som for det meeste grundet paa den Betaling, hvilken Octroyens 11. Art. havde ansat for Soe-Etaten, ikke paa meget nær kunde naae saadan Ligevægt med de ved denne Taxt anordnede hoye Priiser paa de indforende Varer, som den havde staaet i med hine lavere, hvilke disse havde havt i den gamle Taxt. Meel-Malingen blev antagen med almindeligt Bifald, som tienlig, foruden de for (§. 33.) anforte Øyemærker, ogsaa til at opnaae Taxtens Hensigt i at opmuntre Vindskibelighed. Man frygtede alleene, at det, uagtet Cammeret, efter den fra den Kongel. Stats-Balance-Direction givne Anledning, havde strax af Begyndelsen giort sig al Umage for at befordre den Sag, baade ved at anstille Eftersogninger om tienlig Steen til Qværnsteene i Island, og ved udførlig at opmuntre saa-

Nærmere Afhandlinger i Anledning deraf.

(*) Kongel. Resol. 6. Jun. 1776.

vel Landets Øvrighed og Embedsmænd, som Handels-Directionen til Maleværks Indførsel sammesteds, vilde medtage nogen Tiid, inden dette kunde blive gangbart hos meenig Mand, da Arbeydet var uvant, og Haandqværners Indkiøb kostbart for den Fattige. Det blev derfor af alle anseet som det beste Middel, til at vinde des hastigere Fremgang heri, om Indbyggerne kunde, deels til Modeller, og deels til at begynde Malingen med, faae skiænket til frie Uddeeling et passeligt Antal af færdiggiorte Haandqværne, hvorom og den Kongelige Stats-Balance-Direction strax ved Taxtens Udfærdigelse havde givet dem Haab, ligesom den allereede 1776. lod oversende nogle Haandqværne til Prøve. Fiskeriers Anlæggelse paa Nord- og Østerlandet, agtede ligeleedes samtlige Vedkommende for særdeeles ønskelig, til at de Steders Indbyggere kunde gives Leylighed til hiemme hos dem selv at kunne vinde fleere fordeelagtige Varer, saavel til deres Huusbrug som til deres Handel; ligesom og Nødvendigheden, saavel af dette Slags Anlæg selv, som at sette Præmier paa gode Fiskerbaades Bygning, samt ellers paa alle Maader at understøtte, ophielpe, og udvide det forfaldne Fiskerie og Fiskevær sammesteds, var alt blevet forudseet ved Taxtens Forfattelse. Derimod vare Besværingerne over Uldengodsets ringe Priis imod de indførende Varer at regne, saa meget større, som Uldarbeydet udgior den vigtigste Deel af den heele Nations industrie eller siddendes Gierning om Vinteren, og Uldengodset een af de største Artikler i det heele Lands, og især i Land-Districternes Handel til Udforsel. Det vanskeligste

ste var dog, at det grove Uldengods neppe kunde haabes, (hvor megen Umage derpaa end er anvendt, endnu under nærværende Kongel. Handel, ey alleene ved udforlige Opmuntringer, men og ved at oversende Modeller dertil), proportionmæssig forarbeydet for den derpaa satte Priis; og naar denne skulde forhøyes saaledes, at de Arbeydende kunde agte sig holdne dermed, kunde det ikke ventes afsat uden Tab enten her i Riget eller paa fremmede Steder; allerhelst da der, fra Landets Side, blev giort den Regning, at Værdien af dette Slags Uldengods i Handelen, naar Ulden blev fraregnet, ikke engang kunde paa meget nær slaae til at betale den Arbeydendes Føde, efter hvad denne koster paa nærværende Tiid (*). Der vare endog de, der ansaae det for skadeligt i høy Grad, at saa mange Mennesker skulde holdes i et Arbeyde, der er saa ufordeelagtigt, og desuden snarer tiener til at fordærve en stor Deel Uld, end til at forædle den; men derimod tienligere aldeeles at afskaffe saadan en Handels-Green, og i dets Sted at opmuntre til at anvende Ulden til noget bædre. Det fiine Uldengods, som ikke heller lønner de Arbeydendes Umage meget bæder end hiint (†), og som desuden tildeels allerede er gaaet af Mode i Handelen, var og ikkun saa meget mindre Haab om at faae afsat uden Skade, naar dets Priis blev forhøyet. Det blev derfor ønsket, at Handelen i dets Sted vilde modtage Spind paa fabrikmæsisg Maade, og til den

(*) See og Deo Regi Patr. S. 202-203. og Isl. Maan. 1. Aarg. Decbr. S. 40-42.

(†) See sidstbemældte Sted April. S. 58-60.

Ende forsyne Indbyggerne med autoriserede Prove-Hasper til at spinde efter. Klipfisk-Virkningens Indskrænkelse til Værtiden opvakte ogsaa Betænkeligheder, allerhelst hos de Steders Indbyggere, hvor denne vedvarer indtil langt ud paa Sommeren, i det de ansaae sig at være dermed udelukte fra det meeste af Fordeelen af denne Næring, da dog Taxten havde ey alleene sigtet til at tilvende dem samme, men og givet Anledning til, at dette kunde indrettes efter hvert Steds Omstændigheder, ligesom Fiskeriet faldt meer eller mindre overflodigt. Saaledes yttredes og Uvished om, hvor stor en Torsk skulde være, til at kunne ansees for Grov- og Middel-Platfisk, saavelsom om smaa Torsk eller Titlinger, ligesaavel som den storre, kunde antages færsk for at virkes til Klipfisk, med Onske, at begge Deele maatte blive bestemte, det forste for at undgaae egenvillig Behandling og deraf flydende Tvistigheder; det sidste for at de, der havde megen smaa Torsk, som ikkun haver en ringe Priis i Handelen, naar den bliver torret, kunde forvisses om den Adgang, som Taxten virkelig havde givet dem, til at vinde den Fordeel, som der er ved at sælge den færsk for at virkes til Klipfisk. Endelig blev onsket paa Oplands-Folkets Vegne, at vel virket saltet Smør maatte blive antaget blandt Handels-Varernes Tall, da det færske, som der alleene er ansat til Priis, ikke kan leveres uden af de faa, der boe nær ved Handelsstederne.

Udfaldet af samme 1777-1779. §. 35. Alle disse Poster bleve derpaa yderliger overlagte imellem den Kongelige Stats-Balance-Direction og General-Told-Cammeret, paa hvilket Overlæg Hans Majestæt

jestæt allereede 1777. (*) Allernaadigst behagede at fastsette følgende nærmere Bestemmelser: 1) At der skulde oversendes til Island forseglede Prøver af den mindste Middel-Plat- og Hængefisk, som maatte modtages i Handelen, da den Fisk, som var mindre, skulde ansees og betales for Titlinger. 2) At den Spilefisk, som virkes paa Vesterlandet, og ikke kunde passere for Grov- og Middel-Platfisk, maatte, naar den forekom, ikke betales anderledes end Hængefisk. 3) At da Torsken, enten den var stor eller liden, efter Taxten var indbefattet under færsk eller blød Fisk, Titlinger ogsaa derunder bleve antagne, naar de ikke vare alt for smaa. 4) At, naar Indbyggerne i Island i Tiiden beflittede sig paa at nedlægge Koe-Smør for sig, og behandlende det reenlig, samt viiste Prøver af saadant Smør, maatte paa saltet Smør settes saadan en Priis, som kunde være dem til Fordeel. Og da Maalet paa Tran-Tønderne, siden Taxtens Udstædelse, var, for at vinde den fornødne Eenformighed med fremmede Steder i dette Slags Handel, blevet forandret fra 136 til 120 Potter (†), blev 6) anordnet, at en Tønde Haakals- og Sæl-Tran, paa samme Maal, i Island skulde herefter betales med 7 Rdlr. 30 ß. og en Tønde Lever- og Hval-Tran med 5 Rdlr. 88 ß. De øvrige Poster bleve udsatte paa nærmere Erfaring og yderligere Oplysninger, dog med det Tilsagn fra den Kongelige Stats-Balance-Direction, at samme skulde findes villig til, efter befindende Omstændigheder, at lade Islæn-

(*) K. R. f 29. Maji aftr. i Landst. Act. for samme Aar N. XXX. S. 42-43.
(†) See Kongel. Rescript til Magistraten i Kiøbenhavn af 12. Febr. 1777.

derne vederfares al den Lettelse deri, som kunde bestaae med Billighed. Og da disse vare i Aaret 1778. end yderliger overlagte, behagede Stats-Balance-Directionen 1779. 1. Til Meel-Malingens Indførsel og Befordring i Island, at foranstalte (i Anledning af en derom da nylig falden Kongelig Allernaadigst Resolution (*)), at 200 Par Haand-Qværne Steene skulde oversendes derhen, for at uddeeles der uden Betaling. 2. At overdrage Handels-Directionen at udfinde og iværksette den beste Indretning, som maatte findes muelig til Anlæg saavel af Fiskerie, som større Beqvemhed i Handelen for Nord- og Øster-landet, ja endog at recommendere samme den Sag, som vigtig, paa det beste. 3. At, da Priisens Forhøyelse paa det grove Uldengods endnu for Tiden maatte beroe, skulde derimod Handels-Directionen, til Indførsel og Befordring af Spinderie, i Stedet for det fiine, besørge oversendte Prøver af Garn, for at man her kunde blive underrettet, om Indbyggerne kunde og vilde spinde saadant Garn og til hvad Priis? samt at der skulde oversendes nogle Haspen af det Slags, som her bruges, paa det Indbyggerne kunde blive bekiendte med samme; ligesom og høybemældte Stats-Balance-Direction ey alleene anmodede Cammeret at inddrage fra Betienterne i Landet Forslag til hvorledes Spinden og Væven, især af Vadmel, kunde befordres og bringes i bædre Gang, men og end ydermeer behagede at indgaae, at de Islandske Fabrik-Anstalter skulde beholde Fremgang med at forarbeyde grove Varer, saavel til Afsætning

(*) 8. Mart. 1779.

ning og Brug i Landet, som for at sendes hid for at sælges; saavelsom 4. At Klipfiskens Virkning i Værtiden, som Handels-Directionen da allereede havde foranstaltet, efter den Anledning som Taxte-Forordningens 5te Art. havde givet til dens vilkaarlige Bestemmelse efter Handelens Omstændigheder, maatte skee paa visse Steder, og deriblandt fornemmelig paa Vesterlandet, hvor de fleeste smaa Torsk eller Titlinger falde. Alle disse Foranstaltninger haver Hans Kongelige Majestæt ey alleene Allernaadigst bifaldet (*), men og end ydermeer, efter den ligeledes dertil givne Anledning fra Stats-Balance-Directionen, behaget blandt andet at befale: 1. At Priisen paa det Islandske Faarekiød fra den Tiid skulde være 5 ß. pr. Lispd. høyere, end Taxten fastsetter, og altsaa for den beste Sort, eller Beedekiød, i Stedet for 15 ß., 20 ß. pr. Lispd. og for den anden og ringere, eller Gield-Faarekiød, i Stedet for 13 ß., 18 ß. pr. Lispd. hvorimod Taxtens Priis paa Oxekiødet endnu ikke skulde forandres; med hosføyet Tilladelse, at Kiød paa Handelerne maatte modtages til Nedslagtning fra midt i Septembr., for at lette baade den og Indbyggerne de af Slagteriets Udsettelse til længer ud paa Høsten flydende Uleyligheder; samt 2. at Handels-Directionen skulde føye Anstalt til, at Islandsk saltet Smør kunde blive modtaget til Forhandling her i Staden for Indbyggernes egen Regning, saaledes at dem, mod en billig Fragt, godtgiøres hvad Smøret kan udbringes til, og dette indtil de behandle deres Smør saaledes, at det, efter det dem ved Hans Maje-

(*) Kongel. Resol. 19. April. 1779.

Majestæts Resolution af 29. Maji 1777. givne Løfte kunde blive ansat i Taxten til en saadan Priis, som kunde være dem til Fordeel. Det var og en betydelig Lettelse for Indbyggerne, at Hans Majestæt Allernaadigst tillod, at Varer, som kunde frembydes til at betale de Restancer, der vare paadragne under den forrige Taxt, maatte afskrives efter de høyere Priiser, som de havde faaet i den nye (*).

Betænkning herover og især Meel-Malingens Fremgang i den Anledning.

§. 36. Det var unødigt at jeg skulde opholde mig med at forklare stykkeviis, hvor yderligen vigtigt alt det foranførte er for Island; thi saavel de (§. 34.) anførte Anledninger og Grunde dertil, som hvad Secret. Olavius haver erindret paa adskillige Steder i dette hans Skrift, nu om de ønskende Anstalter til Handelens Udvidelse, og Fiskeriernes Opmuntring paa Nord- og Østerlandet (†), nu om Indbyggernes store Trang til Forbædringer saavel i deres Uldarbeyde, Spinden, og Væven (**), som i deres Behandling af Smør og Ost (††), viise det meer end tydelig, at den Islandske Handel haver herved giort et betydeligt Skridt til Forbædring i sin Plan, ja i Sandhed saadant et, til at kunne naae det rigtige Forhold til Stedernes og Tiidens Omstændigheder, som den aldrig tilforn vides at have giort. Men jeg vil i dets Sted mælde noget i Særdeeleshed om Fremgangen af nogle

(*) Kongelig Resolution 30. Martii 1778. Landt. Act. for samme Aar N. XXIV. S. 20-21.

(†) S. 401. 456. 508-509. &c. (**) S. 632-33.

(††) S. 633-34.

nogle iblandt disse Ting, og da først om Meel-Malingen. Denne havde Cammeret (§. 34.) alt begyndt at opmuntre 1776. dog var dens Fremgang, i dette første Aar, ikkun meget ringe, ey alleene fordi Malingen medtog Almuen, som ey var øvet deri, megen Tiid og Arbeyde, deels fordi de Qværner, som den Gang bleve oversendte til Prøve fra Handelen, vare alt for faa, til at sette Sagen retskaffens i Gang. Da altsaa Stiftamtmanden ønskede sig een af de smaa Bække-Qværne, som bruges i Norge, blev samme med tilhørende Huus foranstaltet oversendt 1777. og Bekostningen dertil Allernaadigst skiænket af Hans Majestæts Cassa (*), i Haab at denne Indretning meer end noget andet vilde give Indbyggerne Lyst til at male selv, ja endog med Tiden opmuntre dem til at bekoste sig saadanne Vand-Qværner. Men inden denne Qværn engang kunde blive sat i Stand, fik man 1778. meget gode Efterretninger om det Bifald, som Malingen havde vundet, i det ey alleene de fra Handelens Side uddeelte Qværner vare komne i Brug, men nogle ogsaa havde begyndt at lægge sig efter at tilhugge Qværnsteene af Landets egen Steen. De, som ellers til denne Tiid meest havde arbeydet for Meel-Malingen, vare i Særdeelesshed Sysselmand Finsen i Arnæss-Syssel, som berettede, at mange der havde alt da lagt sig til Qværne af Islandsk Steen, som giorde god Nytte, saa at han endog haabede, at malet Meels Indførsel der vilde snart kunne undværes, naar tilstrækkelig Forraad af heel Rug og Byg blev indført. Bonden Ole Nielsen havde

(*) Kongel. Resol. 13. April. 1778.

de og meget hiulpet hertil, i det han havde gaaet adskillige, ey alleene i Naboelavet, men og i Rangervalle-Syssel, til Haande i at indrette Qværner af Islandsk Steen, og underviist dem i at male Meel og Gryn, samt at indrette Gryn-Solde. Sysselmand Thorsten Magnussen i Rangervalle-Syssel, efterat have opsat sin Haand-Qværn, og ved Omgangs-Breve i Sysselet giort Indretningen bekiendt, samt ladet folge Prover af Meel af Rug og Byg, som tildeels var voxet hos ham selv, og indbudet alle og enhver at betiene sig af Qværnen for at prove og lære, og endelig foreviist Brod, som var bagt af det saaledes formalede Meel, i hvilket alt den adjungerte Sysselmand John Johnssen gik ham ivrig til Haande, haver skaffet Meel-Malingen megen Indgang hos Almuen. I Oefiords-Syssel havde Sysselmand Jacobsen intet Meel kiobt siden 1776. men alleene umalet Korn, som han havde ladet male. En-deel af Indbyggerne der havde ogsaa kiobt umalet Korn og selv malet paa den eene af de til ham fra Handelen henflottede Qværne, og Bonden John Sigurdsen ophugget en Haand-qværn-Steen, som ventedes at kunne holde Prove. Adjunctus Biarne Einersen i Bardestrands-Syssel, og een af de i Landet boesatte Fiskere, som i sin Tiid haver været Mollersvend i Trundhiem, havde 1778. indrettet og opsat 2de smaa Vand-Qværne, som han des visser haabede at kunne komme til almindelig Nytte, som en Qværn af dette Slags ikkun kostede 5 til 6 Rdlr., og kunde dog male en halv Tønde fiint Meel om Dagen, hvorfor Cammeret strax overdrog Einersen at sette den Beskrivelse over

dette

dette Slags Qværne, som han havde indsendt, i fuldstændig Form, og lade den trykke i Landet, med Løfte om Omkostningernes Godtgiørelse efter billig Regning. Det føyede og Anstalt baade til Exemplarernes Fordeeling, og til anden behøvende Understøttelse af denne Sag, ligesom det ellers fra 1776. af, ved alle givne Leyligheder, havde, i Følge Taxte-Forordningens Hensigt, paadrevet, at saavel heelt Korn, som fleere Qværner maatte blive førte til Landet. Da dette blev forestilt Hans Kongelige Majestæt befalede Høystsamme (*) blandt andet, at Cammeret end viidere skulde correspondere med den Kongelige Stats-Balance-Direction om fleere Haandqværners Oversendelse til frie Uddeeling paa de Steder, hvor dette efter Omstændighederne maatte findes meest fornødent; at Sysselmændene i Arnæs-, Oefiords- og Rangervalle-Sysseler, samt den adjungerte Sysselmand i sidstbemældte Syssel, hvor Meel-Malingen havde havt saa god en Fremgang, maatte tilkiendegives Hans Majestæts Velbehag, saavel over denne Sag i Almindelighed, og den Fliid, hvormed de havde befordret samme, som især derover, at man søgde at tildanne Qværne og Qværnsteene i Landet selv; at nysnævnte Norske Fisker for sin Fliid i at gaae Einersen til Haande heri maatte tillægges 6 Rdlr., og Bonden Sigurdssen, for at have lagt Fliid paa at udhugge Qværnsteene, 5 Rdlr., samt at Einersen selv, paa samme Maade, som forbemældte Sysselmænd, maatte opmuntres, og den af ham indsendte Beskrivelse trykkes for Kongelig Regning til frie Uddeeling,

 hvilket

(*) Kongel. Resol. 8. Mart. 1779.

hvilket kan ventes at skee her i Staden i tilkommende Vinter, efter den Anstalt, som Cammeret paa nye haver foyet dertil, da det befandtes, at de dertil horende Træ-Stykker ikke kunde faaes udstukne i Island. Paa Udfaldet heraf beroer det endnu med at indfore Vandqværn til Oefiorden, som Syssélmanden sammesteds har ønsket, da Leyligheden dertil paa dette Sted synes at falde ganske beqvem. Efterretningerne for 1779. bekræfte ligeledes Korn-Malingens gode Fremgang. Saaledes berettede Sysselmand Finsen, at den gaaer immer videre i Arnæss-Syssel, da mange havde der begyndt at giore sig Qværner af Islandske Steene, og Sysselmand Magnussen mældte at have, for Rangervalle-Syssel renonceret ved Handelen paa alt Meel, Gryn, og Brod, ja Qværnsteene selv, og alleene begiert heel Rug og Byg i Stedet. Sysselmand Johnssen haver ogsaa udladt sig med meget gode Udsigter til Malingens Udbredelse i Thingoes-Syssel; og Sysselmand Jacobsen atter berettet, at den stedse tog ønskelig til i Oefiords-Syssel, saaat umalet Byg var det, som Mængden helst begiærede og kiobte; de skiænkede Haandqværne (§. 35.) havde især tient mange til Opmuntring; og desuden havde nogle driftige Bønder, og deriblandt Hallgrim Magnussen paa Gryte, Simon Bech, og Thorvalld paa Kollgrimstade, ophugget af Islandsk Steen, den forste 3, den anden 2, og den tredie 1 Par Qværnsteene, som de baade selv havde brugt, og solgt Parret for 90 ß., hvilket er meget under den Priis, som Taxten har sat, for den ringeste

geste Sort, hvorfor og Hans Majestæt (*) Allernaadigst har tillagt enhver af disse 2 Rdlr. til end viidere Opmuntring. Bemældte Sysselmand holder sig endog forsikkret om, at Korn-Malingen sammesteds vil blive almindelig om nogle Aar, ligesom og det Kongelige Landhuusholdnings-Selskab 1779. haver fundet Leylighed til at belønne den Norske Fisker Engelbret Larsen Hammer (§. 10.) af Bardestrands-Syssel ogsaa i Hensigt til, at han havde været behielpelig ved 2 Vandqværners Opbyggelse i den Egn. Saavidt er da denne nye Indretning kommen i disse faa Aar, og det er ikke at tvivle paa, at den snart bringes viidere; thi Almuen fattes vist ikke paa Begreb og Hændighed til at fatte og sette saadanne nyttige Ting i Værk, naar den kun bliver rettelig anviist, opmuntret, og understøttet, og Bekostningen ikke overgaaer dens Kræfter.

§. 37. Med Anlæg til Fiskerie paa Nord- og Østerlandet (§. 35.) er og giort nogen Begyndelse. Thi foruden det forommeldte Forsøg sammesteds med nogle af Handelens Fisker-Skibe (§. 31.) ere ogsaa samtlige Østerlandets Kiøbmand, efter dertil givne igientagne Anledninger fra Cammeret paa Grund af Indbyggernes Ønske, blevne i de sidstafvigte Aaringer tilholdte fra Handelens Side at opmuntre og understøtte Fiskeriet der, saavidt de kunde, samt i denne Henseende at have aarlig i Agt, at deres Handelssteder altid kunde være forsynede med de dertil behøvende Fornødenheder, og til des visser at kunne faae dette i Drift, er endog i indeværende Aar 1780. føyet ved

Anlæg til Fiskerie paa Nord- og Østerlandet.

q 3 Rode-

(*) Kongel. Resolut. 13. Mart. 1778.

Rodefiords-Handel Anstalt til et ordentligt Anlæg af dette Slags, som alt er blevet forsynet saavel med Reedskaber fra Sonderlandet, samt med en Fiskerbaad til Model; bygt her i Staden paa den Nord-Amerikanske Maade, som med en erfaren Formand til at forestaae Anlægget; til hvilken sidste Bekostning Cammeret ogsaa haver indgaaet at ville udvirke noget Tilskud. Olafsfiordens beqvemme Beliggenhed (*) haver og 1779. givet Anledning til at oprette et lidet Anlæg til Salterie til Klipfisk-Virkning sammesteds, som og allereede det forste Aar haver viist god Virkning, og givet Stedets Indbyggere en onskelig Opmuntring i deres Næring. Vanskeligheden er kun, at her mangler Havn for store Fartoyer til at indtage den virkede Fisk, saa at Kiobmanden endog har foreslaaet, at forflytte Salteriet til Riisoen. Men da dette forudsaaes at ville alt for meget forsinke Fiskeriet selv, fra hvilket Riisoen ligger meget afsides, men Olafsfiorden derimod særdeles beleylig, er besluttet at fortsette den begyndte Fiske-Virkning i Olafsfiorden, naar Indbyggerne vilde opfylde deres Tilbud at fore den virkede Fisk dersra til Oefiords Havn uden Betaling, hvilket de for det forste heller have villet paatage sig, end at miste Anlægget. Men denne Besværlighed, som virkelig er betydelig, kan maaskee en modnere Erfaring viise Vey til at overvinde, som meget var at onske, da Olafsfiorden haver altid været bekiendt for et af de beste Fiskesteder paa Nordlandet. Oefiords Havn er og i Aar 1780. bleven forsynet med en Baad paa Amerikansk Maade, for at ogsaa der kunde

(*) See dette Værk S. 337-343.

kunde giores Prøve, hvorvidt den kunde tiene til Modell. 1779. er ligeledes fra Handelens Side, efter given Anledning fra Cammeret, føyet Anstalt til at anlægge et ligesaadant Salterie til Klipfiske-Virkning i Kete-Sogn paa Skagen i Hunevands-Syssel og Skagestrands Handels-District. Og da dette fandt Vanskeligheder, haver Handelen dog saa langt fra ikke villet lade Sagen i sig selv fare, helst da Skagen virkelig er een iblandt de gode Fiske-Pladser paa Nordlandet, at den meget meer i Aar haver fattet det Anslag, at giore, i Stedet, Forsøg til et lige Anlægs Oprettelse i Sælnæsvig sammesteds; ligesom den og, for at opmuntre Færsk-Vands-Fiskeriet, haver, efter Overlæg med Cammeret, stillet Ordre til at efterforske og udsøge, hvilket der kunde være det beqvemmeste Sted i sidstbemældte Handels-District til saaledes at anlægge et Laxe-Salterie, omtrent midt paa Strøget af de mange laxrige Elver, som der falde, at Indbyggerne fra samtlige omliggende Egne mageligst kunde føre Laxen færsk dertil, og altsaa derved bringe en større Mængde deraf til Veye, og samme siden, naar den var saltet, beqvemmelig føres til Søes til Handelsstedet til viidere Udførsel; hvilket saa meget meer var at ønske, at maatte komme til Virkelighed, som det haver al Anseelse til (*), at Laxefiskeriet i denne Egn, naar det ret blev drevet, kunde blive af megen Betydenhed, saavel for Handelen, som Stedets Indbyggere. Saadant et Laxe-Salterie haver ogsaa Handelen, i alle de foregaaende Aar, underholdt ved Hvitaaln

(*) See dette Værk S. 228/33.

Hvitaaln i Borgefiorden (*), endskiønt ikke med ønskende Lykke. Men det Anlæg af samme Slags, som den havde ønsket at indrette paa Skalholt, for at benytte Laxefiskeriet i Hvitaaen i Arnæss-Syssel, maatte den igien staae fra, da det befandtes ugiørligt at gaae med Baade op og ned ad denne Elv, og Forselen af den færske Lax til Ørebaks Handel var alt for lang, til at den kunde blive ubedærvet og tienlig til Saltning til Udførsel. For at ophielpe Færsk-Vands-Fiskeriet og Sælhunde-Fangsten i Vester-Skaptefells-Syssel, som i forrige Tiider ere blevne drevne med megen Nytte, men nu i lang Tiid fast ganske forsømte, tildeels af mangel paa Reedskaber, da dog denne Egn, som deels ikke selv forsynet med beleylige Fiskevær, deels alt for fraliggende fra de Sønderlandske, meget kunde trænge dertil, haver Hans Kongelige Majestæt Allernaadigst tilladt General-Told-Cammeret (†) for det første at overdrage Sysselmanden paa Stedet Lyder Gudmundsen 20 Rdlr., paa det han, efter hans Kundskab om disse Steders Omstændigheder, kunde bruge samme til at opmuntre saavel Forelle-fangsten, fornemmelig i den store Søe Heidarvatn, samt Elvene Kudefliot og Skaptaa, som Sælhunde-Fangsten, fornemmelig i Dyrhole-Oos, men dog især til nogen Hielp til de meest fornødne Redskaber for de af Indbyggerne, som han kunde have Haab om at ville føre sig den best til Nytte. Efterretning om Udfaldet har man endnu ikke kundet have. Men den anordnede Indretning til større Beqvemhed

(*) See og Islandske Maaneds-Tid. Nov. 1773. 1. Aarg. S. 18-19.
(†) Kongel. Resolut. af 8. Mart. 1779.

hed for Handelen paa Øster- og Nordlandet, ved nye Handelsſteders Anlæg (§. 35.), er endnu ikke begyndt at ſettes i Værk. Men uſtridigt er det, at den er høyſtnyttig, ja endog ſaa umiſtelig, helſt for den ſtore Strækning paa begge Sider af Langenæſſet, ſom alt for langt fraliggende fra Vapnefiords- og Huſevigs-Handelsſteder, at man uden den umuelig kan haabe at faae Fiſkeriet, og fornemmelig Haakalle- og Sælhundefangſten, paa diſſe Kanter drevne til den Fordeel for Handelen og Landet, ſom denne ſidſtes Vigtighed med al Grund kan love, naar Afſætningens nu værende næſten ganſke uovervindelige Beſværligheder ſaaledes bleve lettede. Ikke at mælde om, at den ſtore Afgang og Forſinkelſe, ſom Næringen naturligviis maae lide ved lange Handels-Reyſer om Sommeren (*), helſt paa de Kanter, hvor denne er kun kort, kunde meget formindſkes derved.

§. 38. En beqvemmere Spinden og Væven haver General-Told-Cammeret, overbeviiſt om Indbyggernes ſtore Trang dertil, i alle de Aar, ſom ſamme haver havt de Islandſke Sager, og allermeeſt ſiden 1776. ſøgt at ſee opmuntret ved idelig Brevvexling derom med Handelen, Øvrigheden, og andre i Landet. Handelen, ſaavel i Anledning deraf, ſom af den Kongelige Stats-Balance-Directions Befaling 1779. (§. 35.), ſendte ligeledes til Island i ſamme Aar nogle faa Prøver af Garn og Haſper, hvilket haver havt den Virkning, at een og anden haver hidſendt noget Garn deels til Salg, og deels til Prøve. Beqvemmere Spinden og Væven.

(*) See Isl. Maan. Tid. 2. Aarg. S. 123-126.

Især haver dog Cammeret faaet fra Mule-Syssel i bemældte Aar Prøver af 3 Slags Garn, som er befundet tienligt til Fabrikernes Brug her i Staden, og derfor blevet i indeværende Aar omdeelt af Handelen til Nord- og Østerlandets- samt Ørebaks- og Stickesholms-Havne, med Tilsagn, ey alleene at modtage hvad Garn, der kunde svare til disse Prøver, til en fastsat Priis, men og andet fiint Garn, som maatte frembydes, om det end ikke var saa ganske efter Prøverne, for at sælges her i Staden til best muelig Fordeel for de Arbeydende. Dette er vel ønskeligt; men det alleene vil dog neppe kunne strække til at faae Uldforarbeydningen omdannet i den Grad, og med den Hurtighed, som den trænger dertil; thi det er baade en stor Sag i og for sig selv at faae indført og rodfæstet en tildeels nye Arbeyds-Maade, naar mange hundrede Aars Øvelse og Vane haver giort en anden næsten til en Natur hos et heelt Folk. Dernæst er og dette Land saa vidtløftigt, og Indbyggernes Boepæle saa adspreedte, at det kan tage Tiid, inden engang den behøvende Kundskab om de saaledes indsendte Prøvers Beskaffenhed, kan forplantes til mange af dem, af hvilke Fabrik-Spind kan ventes, om endog fleere Prøver, som Hensigten er, giøres derefter i Landet, til viidere Omdeeling; og hvad da ikke, inden den Uvante kan naae Haandelavet og Færdigheden i dette nye Arbeyde? Naar derimod den af den Kongelige Stats-Balance-Direction resolverte Fortsettelse af Reykeviigs Fabrik (§. 35.) kunde give Anledning til, at denne eengang kunde blive det, Høystsalig Kong Friderich den 5te stiftede den til: en Plan-

Planteskole for en bædre Spinden og Væven i Landet; Og naar tillige de, (endskiønt disse endnu ikkun ere faa), som enten have Vævstole paa Dansk Maade, eller viidere Anstalter til et Slags Huusfabrik, vilde, foruden at arbeyde for dem selv, søge at udbreede dette Slags Fliid og Kundskab, ved at antage Lærlinge, som igien kunde forplante samme omkring i Landet, hver til sit Sted, vilde saadant ufeylbarlig overmaade meget befordre denne Indretnings hurtige Fremgang; ligesom og de, der have nogen Huusfabrik, vilde selv paa denne Maade vinde baade Ære og Glæde af at have gavnet det Almindelige og Efterkommerne, i Stedet for at de faa Indretninger af dette Slags, som en og anden i den fremfarne Tiid haver havt der i Landet, sædvanligen ere uddøde igien med dem, der have begyndt dem. Og at det ikke er noget utænkeligt, at oprette Huusfabriker i Island, derpaa har man Beviis i Hr. Amtmand Stephensen, som har anskaffet sig saadan en, og derpaa nu i rum Tiid ladet aarlig forfærdige forskiællige Slags Tøyer, hvorfor, iblandt andet, han ey alleene 1776. har nydt Belønning af Landhuusholdnings-Sælskabet, men og faaet Allernaadigst tilstaaet (*), som Præmie, i 3 Aar, fra 1780. Aars Begyndelse at regne, 1 Rdlr 48 ß., for ethvert Stykke hos ham forarbeydet Kersey, som aarligen modtages i Handelen, foruden en lige Præmie for ethvert af de 25 Stykker, som han saaledes havde leveret i Aarene 1778. og 1779. Men ikke det alleene, Præsten Hr. John Høgnesen af Mule-Syssel, som ikkun haver havt et ringe

(*) Kong. Resol. 13. Mart. 1780.

Kald, haver 1779. sendt Cammeret Prover af 3 Slags Klæde, som han har ladet forarbeyde paa en Dansk Vævstol, og som her er anseet at være 3, 4 til 5 Mk. værd pr. Alen, endog saaledes som det var, uden at være appreteret paa fabrikmæssig Maade, hvilket dog altid er at regne for saadan en Forædling af Ulden, som, saavidt den kunde tilstrække, kunde giøre udenlandske Klæde-Varer undværlige for Almuen, hvorfor ogsaa General-Told-Cammeret haver søgt at opmuntre Præsten til at fortsette dette Slags Forarbeydning. Sagen er i lige Grad ønskelig, som vigtig; thi Landets Velfærd hænger til saa stor en Deel af Uldens Forarbeydning, at det ingenlunde kan taale at den standses; og den nærværende er af den Beskaffenhed, at det ikke i Fremtiden kan bestaae ved den alleene, da det der arbeydes nu ikke meer kan finde saadan Afsætning, som lønner Umagen (§. 34.). Men ikke det alleene, Tabet af hvad der allereede er spildt ved denne Arbeydsmaade for den Danske Staat, og for Island, baade i Uld og Arbeyde, nu i nogle Hundrede Aar, gaaer i Tønder Guld; helst naar det lægges til, at alle de udenlandske Klæde-Varer, som ere forbrugte i Island, den meeste Deel af al denne lange Tid, ere blevne forskrevne fra udenrigs Steder. Ja dette Tab er uden Modsigelse at regne iblandt de store Aarsager til dette Lands nærværende Fattigdom.

Adskillige andre Foranstaltninger Handelen vedkommende.

§. 39. Til den paatænkte Udvidelse af den Islandske Kiød-Handel (§. 33.) have Omstændighederne siden 1777. ikke tilladt, at foretage viidere, end alleene at underrette Handelens Betiente paa Slagter-Havnene om

Om-

Omgangen med Kiodsaltning til udenrigs Handel, blandt andet ved at meddeele dem Hr. Etats-Raad Martfeldts bekiendte Priisskrift derom, da baade Faare-Sygen, de syge Faars Udrodning, og de sidste 3de haarde Aar i Island, det indeværende iberegnet, have næsten ganske standset alt Slagterie til Handel sammesteds. Samme Aarsager have og hidindtil hindret Indbyggerne fra at kunne benytte den Allernaadigst forundte Frihed til Handel med saltet Smør (§. 34. 35.), hvilken dog er at haabe ved bædre Tiider, helst da Hendes Majestæt vor Allernaadigste Dronning (*) haver nu sat saa mange i Stand til at kunne lære den rette Omgang med Smør-Saltningen. Omgangen med Smæltningen af Tallig er allereede foreskreven ved et offentligt Reglement (†). Ligesom det overalt er foranstaltet, at Kiøbmændene skulle holde Contrabøger med Almuen, og Sysselmændene aarlig overlægge med dem, hvad der skal reqvireres, til Udsalg i Landet, for at baade Indførselen af undværlige Varer des bæder kan indskrænkes, og Mængden af de nødvendige og nyttige passes efter hvert Steds Fornødenhed. Det er og en nye Indretning ved Handelen, at Danske Banco-Sedler paa 1 og 5 Rdlr. ere indførte i Island ved Forordningen af 22. April. 1778. (**). Virkningerne deraf vil Tiden best viise.

§. 40. Iblandt de Ting, som høre til Handelens nyeste De Islandske Studenteres og Skole-Disciplers Forings-Frihed.

(*) See dette Værk S. 634. Anmærkn.

(†) See Landst. Act. for 1778. No. XXIV. S. 21-22.

(**) Ogsaa føyet i Islandsk Oversettelse til Landstings-Acten for 1778.

nyeste Forandringer, fortiener og de Islandske Studenteres og Skole-Disciplers Forings-Frihed saa meget des heller at anmærkes for sig selv, som dens Virkning og Øyemærke er af særdeles Vigtighed, ey alleene for dette Land, men og for Staaten. I de ældre Tiider, og saa længe Handels-Forpagtninger ikke endnu vare kiendte i Island, viise baade Lovene og Historien, at enhver der vilde enten lære noget eller forsøge sig paa fremmede Steder, kunde, naar han havde Evne dertil, tage med sig fra Landet, saa mange Varer, som han havde nødige til sit Ophold udenlands. Under de Forpagtninger af enkelte Havne, som siden bleve indførte, fandt ogsaa denne Sag ikke synderlig Vanskelighed. Men under Compagnierne, og allermest dem, der have været i Besiddelse af Handelen i nærværende Hundred-Aar fra 1734. til 1758. haver den havt meget store Besværligheder, i det de, med langt større Strænghed, end nogen Tiid tilforn, have øvet Magten til eene at tilholde sig Fordeelen af alle de Handels-Varer, som udførdes fra Island. Det behøver ikke at forklares vidtløftig, at dette maatte, saa længe det varede, heel vældigen hindre Virkningen af alle de Anstalter, som de Høylovlige Konger i samme Tiid føyede paa andre Maader, være sig til at vedligeholde Lærdom og gode Kundskaber der i Landet, eller til at udbreede og formeere disse; thi det siger sig selv, at de maatte naturligviis blive vanskelige eller umuelige at naae, i den Grad, som Midlerne dertil bleve indskrænkede eller afskaarne, ved den Tvang, som Handelen lagde

derpaa.

derpaa. Vel var enhver Student i denne Tiid betinget en aarlig Foring af Islandske Varer til 8 Rdlrs. Værd, efter Taxten af 1702. at regne (*). Men det Beløb, som deraf kunde udbringes ved Forhandling her i Staden, var alt for ubetydeligt, til at kunne give dem det Tilstød til de dem Allernaadigst forundte Academiske Stipendia, som deres Ophold og Studeringer udfordrede. Ingen af Landets Børn kunde altsaa i denne Tiid forfremme sig ved Universitetet, uden alleene de faa, der kunde have klækkelig Understøttelse af reede Penge, enten af egne Midler, eller af enkelte Velgiøreres Gavmildhed, og det vare sædvanlig ikkun omtrent en halv Snees, og meget sielden en Snees eller nogle fleere Personer ad Gangen, hvilket Antall var alt for lidet for et Land, som behøver meer end 200 studerte Embedsmænd, og deriblandt ikke faa, hvis Embeder kræve saadanne Indsigter, som ikke have hidindtil kundet naaes i Landet selv. Dette bevægede Kong Friderich den 5te, (da Høystsamme havde til alle hans øvrige priiselige Foranstaltninger til at ophielpe Island, ogsaa føyet denne, at tage Handelen til sig), 1760. Allernaadigst at udvide de Academiske Studerendes Forings-Frihed til 20 Rdlr. aarlig for enhver af dem (†). Og da denne Benaadning tillige blev indlemmet i Octroyen af 15. August. 1763. (**) have ey alleene disse i forrige almindelige Handels-Compagnies Tiid bestandigen været i Besiddelse deraf, men Compagniet lod endog enhver af de

(*) See Deo. Regi Patr. S. 98.

(†) Kongel. Resolut. 8. April. samme Aar. (**) See sammes 37. Art.

de Discipler, som i Folge Hoystbemældte Konges Foranstaltning af 1759. (*), ere i værende Tiid komne fra Island for at oplæres i de Latinske Skoler i Sællands Stift, nyde, som de havde nydt i Hans Majestæts Handels-Tiid, halv Føring mod en Student, endskiønt samme ikke var betinget ved Octroyen. Dette var en Velvillighed, som fortiener at erkiendes. Derimod var det et sandt Feyltrin af Compagniet, at det i Aarene 1768. og og 1771. satte Forsøg paa at faae de Studerendes Antall og Academiske Aar indskrænkede. Det burde og seet forud, at dette var af det Slags Ting, som umuelig kunde vinde Regiæringens Bifald. Ellers maae dog tilstaaes, at adskillige Misbruge ved Førings-Friehedens Brug gave ikke liden Anledning dertil. Men da Handelen nu paa nye var kommen i Hans Majestæts Hænder, og Handels-Taxten blev forandret 1776., blev med det samme dragen Omsorg for, at forbemældte Kongelige Benaading kunde blive forsikkret, ey alleene de Islandske Studentere, som opholdt sig her ved Universitetet, men og dem, som efterdags maatte reyse udenlands paa Kongelige eller Academiske Stipendia. I denne Henseende behagede Hans Majestæt Allernaadigst at fastsette (†), at enhver af dem herefter, som hidindtil, skulde aarlig nyde fragtfrie hidførte fra Island Varer af Landets Producter, (hvortil især alle Slags Fisk, Tran, Tallig, Uldengods og Ederduun, bleve navnlig udseete), indtil for 20 Rdlr. efter Taxten

(*) See Deo Regi Patr. §. 74. S. 313-316.

(†) Kongel. Resol. 6. Jun. 1776.

Taxten af 1702. og det saaledes, at disse Forings-Varer skulde gaae ind, og leveres, i Handelerne i Island, imod Beviis af Kiøbmændene paa hvert Sted, og igien udbetales af Handelen her i Staden, efter den Udsalgs-Priis, hvorefter Taxten paa disse Varer er bleven udregnet. Herved er da forebygget baade den Afgang, som Handelen tilforn har lidt ved disse Varers Forhandling til andre, saa og al den Besværlighed, som de Studerende før have havt ved denne Forhandling, saavelsom Hazarden ved disse Varers Forsel over Havet. Men ikke det alleene: Da det tillige blev betænkt, at de høyere Indkiøbs-Priiser, som den nye Handels-Taxt havde sat paa de Islandske Varer, vilde i den Grad, som Forings-Varerne nu faldt dyrere end før, formindske Fordeelen deraf, især for dem, der maatte behøve selv at indkiøbe disse i Island, behagede det den Kongelige Stats-Balance-Direction, efter Overlæg med General-Told-Cammeret 1777. (*), at tillægge hver Student af Handelens Cassa aarlig i 5 Aar saa meget som Forskiællen af Fordeelen, eller rettere, Indkiøbet paa Foringen kunde regnes til, efter den gamle og nye Taxt, hvilket for hver Student blev anslaget til 20 Rdlr., og for hver Disciple til 10 Rdlr., ligesom og Disciplernes Forings-Frihed derved allerførst er bleven sat paa en fast og sikker Fod. Den forrige Misbrug, at Forings-Friheden undertiden er bleven saadanne Personer til Deel, som ikke havde Ret dertil, er ogsaa nu forebygget, ved at det kommer an paa et aarligt Beviis fra Universitetet og Biskoppen i Siællands

 Stift,

(*) 28. April.

Stift, hvilke der have Adgang til at nyde samme. Og saaledes er da, ved denne nye Indretning i Handelen, og-saa blevet sørget for, ey alleene at vedligeholde, men og at udvide foranførte Benaadninger til Videnskabernes Opkomst og Udbreedelse, som Islands store Velgiører Kong Friderich den Femte har forundt sammes Børn. Og som det er kiendeligt, at disse i de 20 Aars Tiid, som de have nydt godt deraf, have ey alleene sat mange Fattige i Stand til at blive duelige Mænd, men og givet dem Leylighed til at dyrke adskillige tilforn ukiendte Deele af Videnskaberne, saa vil det ikke feyle, at de i Tiidens Længde ville blive et Middel, baade til at forfremme de tilforn dyrkede Videnskaber, og til at indføre adskillige nye, og allerhelst dem, hvortil Landets almindelige Beste meest vides at trænge.

De Islandske Kysters Opmaaling.

De Islandske Kysters Opmaaling, og især det første Anlæg dertil.

§. 41. Een iblandt de særdeeles mærkværdige og vigtige Ting, som ere blevne foretagne siden Hans Kongelige Majestæt tog Handelen til sig, er **Opmaalingen af de Islandske Kyster, Havne, og Fiskerbanker m. v.**, til den Ende at Riget i sin Tiid kunde faae en fuldstændig Søe-Atlas over de Islandske Strømme, som i Hensigt til Handelen og Fiskerierne haver en saa erkiendt og ubreedet Nytte, men som det indtil denne Dag saa ganske har savnet. Anledningen, til at lægge Haand paa den Sag, gav Land-Commissionens Instruction (§. 3. N. 4.), og dens Vigtighed giorde, at den blev een iblandt dem, som Hans Majestæt 1774. fremfor andet

andet paalagde Cammeret (§. 5.) at giøre Begyndelse med. Samme søgte derfor strax til den Kongelige Søe-Etat, deels om Hielp af de til en saadan Undersøgning og Opmaaling behøvende Folk, Instrumenter, og andre fornødne Ting, deels om Raad og Veyledning, angaaende den Maade, paa hvilken dette med mindst Bekostning, og dog med størst Paalidelighed, kunde settes i Verk. Det fik og saavel derfra, som siden fra Skippernes Laugshuus, adskillige Anviisninger til den til Undersøgningen behøvende Instruction og Instrumenter; men de saaleedes fornødne Folk, Instrumenter, og Fartøyer syntes Søe-Etaten den Gang ikke at kunne undvære i saa lang Tiid, som et saa vidt udseende Arbeyde forudsaaes at udfordre. Da nu Cammeret var overbeviist om, at denne Forretning umuelig kunde blive tilbørligen udført, uden eet eller fleere passelige Fartøyer, forsynede med kyndige Anførere og Mandskab, foruden en Landmaaler eller Tegner, saa vendte det sig herom til den Islandske Handels-Direction. Den var og fuldkommen eenig med denne dets Plan. Men da alle de Skibe, som Handelen havde paa den Tiid, enten vare alt for smaa eller alt for store, maatte Sagen standse, indtil det sidst i Aaret 1775. blev bragt derhen ved den Kongelige Søe-Etat, at samme overlod hertil een af Holmens Kongebaade, imod at den skulde i sin Tiid leveres tilbage i den samme Stand, som den blev modtagen. Man vendte sig altsaa igien til Handelen, som det Sted, hvorfra denne Foranstaltning, som saa nøye forbunden dermed, best kunde bestyres i overeensstemmelse med de ved samme i den Tiid begyndte nye Anlæg til Handelens og Fiskeriernes Udvidelse (§. 31.). Man

meddeelede samme saavel alle de Efterretninger, man havde kundet udfinde om Havne i Island, deels af den gamle Historie, og deels af Land-Commissions-Acterne, som og baade de Udkast til Instructionen, og de andre Underretninger, til Forretningens Befordring, som man havde indhentet og samlet. Og da Handels-Directionen havde i Foraaret 1776. modtaget hertil af Søe-Etaten Brigantinen Postillionen, besørgede den samme ufortøvet udrustet, og Skipper Hans Erik Minor, som blev antagen til at føre den, forsynet med Instruction, Instrumenter, og alle andre til Reysen behøvende Fornødenheder, hvorpaa Hans Majestæt Allernaadigst behagede at befale (*), at Bekostningen hertil skulde udredes af Handelens Cassa.

Sk. Minors Afførdigelse og Arbeyde 1776-77. og sammes Udfald.

§. 42. Skipper Minor gik altsaa i Aaret 1776. til Island og fortsatte i samme Aar sine Jagttagelser og Opmaalinger, som han begyndte fra den sydligste Pynt af Guldbringe-Syssels Kyster, eller uden for Pynten af Reykenæs fra de saa kaldte Fugle-Skiær af, og indtil Syd-Hukken af Borgefiorden, og bragte derved til Veye, som allereede er udarbeydet i reent, foruden Opmaalings-Journalen:

1) Et retviisende Plat Søe-Charte fra Reykianæs og Fugleskiærene langs Landet forbi Skagen, og viidere langs Faxefiordens Syd- og Øster-Kant, med alle der befindende Havne og Fiorde, samt Skiær og Klipper, indtil Lang-Holme-Tangen, eller Syd-Hukken af Borgefiorden. Scala paa dette Charte er afdeelt i Miile, hver til 2400 Danske Fod.
2) Et misviisende Havne-Charte over alle i denne Strækning forekommende Havne, og Anker-Pladse, inddeelt i 4re store

(*) Kongel. Resol. 6. Junii 1776.

store Cartoucher, saasom a) over Hvalfiorden, Krossviik, Andridsøes, og Maries-Havne. b) Over Holmens-Havn, Reykiaviik, Eydsviik, Knudsviik, Jonge Jans Vinterhavn, Leervaagene, Tærnøe-Sund og Kollefiorden, og altsaa strækkende sig fra Sydernæss til Kialarnæs, med de der inden for liggende Eylænder, Akerøe, Orfvarsøe, Engøe, Vedøe, Lundøe, og Tærnøe. c) Over Havnefiord. d) Over Skiæriafiord; samt i 5 smaa Cartouchtr, saasom a) Strømsvik. b) Vatnsløsevik. c) Kieblevik. d) Bosands-Havn, og e) Thorshavn.

3) Fire Prospecter eller Land-Kiendinger: 1. Over Fugle-Skiærene og Landet fra Reykenæs til Skagen. 2. Mærkerne for Indseylingen til Havnefiord. 3. Mærkerne for Indseylingen til Skiæriefiorden. 4. Udsigt af heele Faxefiorden fra Skagen, og heele Bugten rundt, til Vester- eller Snæfells-Jøkelen, tagen lidet uden for Enden af Skagens Rev, samt

4. Udtog af Opmaalings-Journalen eller en udførlig Beskrivelse, svarende til forbemældte reentegnede Charter, over alle de saaledes opmaalte Havne, Fiorde, og Viiger, hvori alle de til Ind- og Udseylingen, Grundene, Skibenes Fortøyning, Vandets Afvexling med Flod og Ebbe m. v. hørende Jagttagelser ere med Fliid udmærkede og samlede.

Dette Aars roelige Veyrlig bevægede ham ellers til fornemmelig at holde sig til Strandbredden, for at kunne faae alle Fiorde og Viiger, som findes i Mængde paa dette Strøg, des noyer undersøgte og opmaalte, hvorfor han ikke kunde faae Fiskebankene tillige opmaalte. I det følgende Aar 1777, efterat være forsynet med Studiosus Friisser, som Tegner,

fortsatte han Arbeydet i Sælskab med denne fra forbemældte Syd-Huk af Borgefiorden, over alt det øvrige af Faxefiorden, og rundt omkring Snæfells-Næssets Kyster, lige indtil Alptefiorden og Narfeyre, kort norden for Stickesholms Havn, af hvilket Arbeyde allereede er bragt i reent: Et nyt, ved trigonometriske og astronomiske Observationer verificeret, og af bemældte Hr. Friisser tegnet, retviisende Pas-Charte over den heele Faxefiord, fra Reykenæss til Snæfellsnæss, samt Snæfells-Næssets vestlige Strandkant, og altsaa tillige den Deel af Breedefiorden, som støder dertil, med de deri beliggende Øer langs med denne Kyst, hvilken Strækning han havde ønsket, og faaet af Directionen samtykt, at maatte aflægges samlet, for at en saa meget større Deel, af disse med hinanden sammenhængende Kyster af Landet, kunde med eet Øyekast oversees. Her findes og afsat det blinde Fugle-Skiær, som ikke kunde findes det forrige Aar, formedelst stormende Veyr. Udtoget af Opmaalings-Journalen, eller den til dette Charte hørende Beskrivelse, er ligeledes fortsat lige til Hraunsfiorden, og altsaa næsten ligesaa langt som Chartet selv. Men speciale Charter til dette Aars Opmaaling ere endnu ikke bragte i det reene, formedelst at det heele Arbeyde uhældigviis blev afbrudt i Aaret 1778. da den brave Minor, som da igien var kommen til Island, for at fortsette samme, kuldseylede med en Baad, og omkom paa Havnefiorden tæt ved sit Skib, tilligemed Hr. Friisser og fleere Folk, inden han engang fik begyndt hans Arbeyde for det Aar. En Ulykke, der var i al Sandhed at beklage, da disse 2 Mænd, med deres gode Indsigter og ufortrodne

trodne Arbeydsomhed, foreenede en udmærket Lyst til dette Arbeyde og Nidkiærhed for samme. Den Standsning, som dette haver lidt herved er og nu bleven saa meget længere, som den af sin Soemands-Erfarenhed bekiendte (*) Søren O. Malling, der var, som af Begyndelsen udseet til at forestaae, saa nu sidst til at fortsette Arbeydet efter Minors Død, faldt i en Sygdom og døede her i Staden, just i Foraaret 1779. da Skibet allereede laae udrustet paa nye til disse Reysers Fortsettelse. Men da dette Arbeydes Nytte er saa yderlig betydelig, ey alleene for den egentlige Islandske Handel og Fiskerier især, men kan ogsaa i adskillige Henseender blive det for Rigets Soefart og Handel i Almindelighed, kan det saa meget mindre drages i Tvivl, at jo den Kongl. Stats-Balance-Direction besørger det fortsat og uafbrudt bragt til Ende, som det fremfor andre Anstalter af dette Slags er blevet af Hans Majestæt Allernaadigst anbefalet (§. 41.). Det vanskelige, som deraf staaer tilbage, er alleene Kysten fra Ørebak til Østerhorn, for Mangel af bekiendte Havne, for at tage sin Tilflugt til i paakommende Uveyr, samt Breedefiorden, formedelst sammes mangfoldige Indfiorde, og næsten utallige Øer. Men naar denne er opmaalt, vil det være let, saavel at fuldføre det øvrige, som at tilføye paa det af Minor efterladte almindelige Charte, saavel det inderste af denne Fiord, som den vestlige Kyst af samme, indtil Pynten af Bardestranden, hvilket Chartet selv viiser, at han haver havt i Sinde

Betænkning over dette Arbeyde.

(*) Derpaa haves Prøve i hans Anhang om Søechartemes Feyl, og Forslag til sammes Forbædring, trykt bag ved Lamhauges Efterretning om Strømmene ved Færøerne.

i Sinde tillige at aflægge derpaa, for at have den heele Udsigt og Strækning af Kysterne, fra Reykenæs til denne Pynt, paa eet Sted. Det vil og ingenlunde medtage megen Tiid, at tilfoye Fiskebankerne, som endnu mangle paa afgangne Minors efterladte Charter, naar man, efter det allereede dertil giorte Anlæg, tager til Hielp hvad Fisker-Skipperne have siden 1776. bragt i Erfaring derom. Og denne er da den Foranstaltning, som Secret. Olavius haver havt for Øyne ved de saa ofte i dette hans Værk ommældte Havne- og Fisker-Charter.

Hr. Capitain Wleugels Charter.

§. 43. Ellers er dette ikke det eeneste, som i disse Aar er skeet til denne Sags Fremme. Thi da de Herrer Officeerer paa et Par Kongelige Skibe, som i Aaret 1776. krydsede under Island, havde, efter dertil given Anledning fra det Kongelige Admiralitæt, besorget nogle Soecharter, optagne over adskillige Fiorde sammesteds, og Admiralitætet i Særdeelesshed ansaae de 5 deriblandt, som Hr. Capit. Wleugel havde foranstaltet optagne over: a) Lodmundar- og Seidisfiord. b) Lodmundarfiord for sig. c) Seidisfiord for sig. d) Faskrudsfiord og e) Breiddals-Bugten paa Østerlandet, at være bragte til den Fuldkommenhed, at de kunde fortiene at komme for Lyset, foreenede General-Told-Cammeret sig med samme, at de maatte stikkes af Soe-Etatens Kaaberstikker, Hr. O. N. Flint, imod at Cammeret besorgede betalt den halve Bekostning paa Pladerne, Trykken, og Papiiret, samt en Douceur til ham. Herved er og Soefarten bleven beriget med:

a) Et Kaart over Breiddals-Bugten, (dette næsten almindelige

delige Tilflugtsted og Leye for alle Skibe, der ville søge Øster-landets Kyster), med de der uden for liggende Øer og Skiær, optaget med Fregatten Kiel i Aaret 1776. under Søe-Capitain Wleugels Direction ved Sec. Lieut. Stub, tilligemed en Deel af Cadetterne, samt

b) Kaarter over Faskrudsfiord, Lodmunderfiord og Seidisfiord; ligeledes optagne med Fregatten Kiel i samme Aar, den første ved Lieut. Krieger tilligemed en Deel Cadetter, de andre ved Officeererne og Cadetterne paa bemældte Fregatte; alle paa een Plade, men, saavel disse, som det først ommældte, med nøyagtige Lodskud over Dybene, samt oplyselig Forklaring over Indseylingen, Grundene, og andre til Søefarten paa disse Steder henhørende Jagttagelser.

Foruden disse haver og Hr. Capit. Wleugel foræret General-Told-Cammeret et af ham samlet og aflagt Situations-Charte over Østerlandets Kyster, fra Vester-Horn Nord efter til Borgefiorden, saaledes som Landstrækningen ved Peylinger og Observationer af Bredden ere befundne, samt nogle Lod-Skud uden for Landet, dog alleene i Tegning, da han ikke fandt dette Chart fuldkommen nok udarbeydet til at kunne stikkes. Saa meget haver da forbemældte Krydstog, endog uden at regne Hr. Capit. Lütkens Charte over Patriksfiorden, som heller ikke endnu er udgivet, gavnet Soefarten, hvorfor og Hans Kongelige Majestæt, efterat de 2de førstbemældte Charter i Aaret 1778. vare blevne færdige, behagede ey alleene (*) Allernaadigst at bifalde forbemældte imellem Admiralitætet og Cammeret truffne

(*) Kongel. Resol. 26. April. 1779.

Foreening til at befordre de af Capit. Wleugel tegnede Charters Udgivelse til almindelig Nytte, samt at Cammerets Andeel af Omkostningerne, saavelsom en Douceur til Kaaberstikkeren af 20 Rdlr. for hver Plade, maatte gotgiores af Høystsammes Cassa; men ogsaa at befale Cammeret, at tilkiendegive Hr. Capit. Wleugel sit Allerhøyeste Velbehag over hans ved disse Charter udviiste Fliid og Omhue, samt til Beviis derpaa at tilstille ham Medaillen Pro Meritis i Sølv.

Vey- og Post-Væsenet

Anledningen til disse Sagers Behandling.

§. 44. Den store Ligegyldighed, med hvilken Vey-Væsenet, formedelst Mangel, deels paa passende Anordninger derom, deels og i at efterleve dem, som der haves, baade i Lands-Loven og seenere Foranstaltninger, er blevet i lang Tiid behandlet i Island, og som saa ofte findes beklaget i denne Reysebeskrivelse, haver ey kundet andet end ansees for een iblandt de mærkelige Hindringer for dette Lands Næring, og deraf flydende Velstand. Den haver og i Sandhed giort den store Vanskelighed, Besværlighed, og Fare ved Forseler og Reyser, som Landets egen naturlige Beskaffenhed ellers medfører, endnu meget større; hvilken Uleylighed desuden er bleven saa meget føleligere, som de fleeste og største Forseler og Reyser nu i lang Tiid, siden Farten til Soes omkring Landet, med smaa Fartøyer, saa ganske er ophørt, have maattet skee alleene til Lands. Denne var derfor een iblandt de Ting, som den sidste Islandske Land-Commission blev befalet at undersøge, samt deels at indhente, deels og selv at give Forslage

om

om (§. 4. N. 13.). Udslaget af disse, saavidt angik Communicationen til Lands, faldt ud derpaa: 1) At saa mange af de i forrige Tiider brugte, men nu enten tildeels eller aldeeles nedlagte Veye over Fieldene midt i Landet, som endnu maatte findes at være, eller kunne blive, befarelige for ridende Folk og belæssede Heste (thi meere er ikke at tænke paa paa saadanne Steder), maatte igien optages og settes i Stand; og 2) At Veyenes Forbædring imellem og igiennem, eller inden Bøygderne, hvor den fandtes giorlig (og det er den virkelig paa de fleeste Steder), maatte paadrives med større Fliid end hidindtil, og især Sysselmændene, hver i sit District, aarlig føye Anstalt dertil paa saadan en Maade, som kunde være taaleligst for Almuen, baade i Hensigt til Tiid og Bekostning. Cammeret tog derpaa alt dette for sig, og efter at have selv overveyet det, opgav det paa nye allereede i Aaret 1774. til Landets Embedsmænd til endnu nærmere Overlæg og Bestemmelse. Og Udfaldet blev, i Hensigt til Fieldveyene midt igiennem Landet, saavelsom nogle blandt hine imellem Bøygderne, at siden adskillige naturlige Omvæltelser befandtes at have giort en Deel af dem, som vare blevne brugte i de ældre Tiider, aldeeles ubefarelige, og yderligen fordærvet andre, saa kunde ingen Forbædring ventes at kunne finde Sted ved dette Slags Veye, uden saavidt Varder eller Vartegn, samt nogen Rodning kunde der blive giorlig paa sine Steder. Herved er det og hidtil forblevet, uden for saavidt den gamle Fieldvey Sprenge-Sanden, imellem Sønder- og Nordlandet, er bleven nu begyndt at bruges hyppiger, end i lang Tiid tilforn, siden den i Aaret 1772. blev paa nye befaret til Prø-

ve, og tillige udforlig beskreven af Hr. Einer Brynjulfssen, den ældre.

Nye Anordning om Veyene 1776. §. 45. Derimod fik Cammeret ved denne Brev-Verling, saavidt angik de øvrige Landveyes, sam Bøygde Veyenes Forbædring, tilveyebragt et Udkast til en Anordning. Det sammenlignede dermed, saavel hvad den Islandske Lov forlængst havde anordnet om Veye, Broer, og Færger, som hvad Amtmand Fieldsted havde indlemmet derom i hans Udkast til Politie-Ordning for Island. Og da alt dette fandtes i det væsentlige, at være overeensstemmende, behagede Hans Kongelige Majestæt 1766. at lade udfærdige et Allernaadigst Rescript om Veyenes Forbædring i Island (*). Det er overflødigt, at jeg skulde opholde mig med at meddeele Indholdet deraf, da det haves allereede bekiendtgiort ved Trykken (†). Nok at mælde, at adskillige Poster i Forslaget dertil bleve derved endnu nøyer læmpede efter Landets Omstændigheder, saasom: at der ikke behovedes at sees paa, at lægge Veyene i lige Linie, uden hvor Leyligheden beqvemmelig kunde tillade saadant; at man ikke maatte foretage sig at sprænge Klipper med Krud, uden hvor man kunde have kyndige Folk til Opsigt med Omgangen dermed; at der i at anlægge Broer af Træe over Aaer og Bække maatte iagttages den Lemfældighed, som deels den bekiendte Mangel af Tømmer i Landet, deels den store Vanskelighed, om ikke Umuelighed, i at holde dem vedlige, som mange Steders Beliggenhed lægger i Veyen, kunde giøre fornøden; at ikkun maadelige Stykker

af

(*) 29. Apr. ogsaa nævnt i Isl. Maan. Tid. 3. Aarg. S. 168.
(†) I Landst. Bogen for 1776. N. XXIV. S. 53-61.

af Veyene skulde hvert Aar foretages, paa det Arbeydet kunde blive des forsvarliger giort, og at den heele Boygd skulde deri komme til Hielp, paa det det kunde blive des lettere, ved fælles og samlede Kræfter; at Tiiden dertil maatte lades ubestemt, for at kunne des bæder passes efter hvert Aars Omstændigheder, og deriblandt især efter Veyrligets Beqvemhed; og overalt, at alle de særdeeles Bestemmelser ved Sagens Iværksettelse, som Erfaringen maatte viise at ville blive fornødne, maatte, som alle deslige Politie-Anstalter, overlades til Øvrighedens nærmere Foranstaltning. Intet er ellers vissere, end at utallige Veye i Island kunde faae saadan Forbædring, som kunde geraade til anseelig Lettelse i Næringen, naar dette Rescripts Efterlevelse bliver, som den bør, paadreven og overholdt. Thi dertil udfordres ey viidere, næst fornuftige Overtalelser til Almuen, end alleene et vel overlagt Anlæg af vedkommende Embedsmænd til Arbeydets Bestyrelse og Inddeeling, samt agtpaagivende Opsyn med dets Drift. Og derom bør man ikke tvivle, da dette er en Pligt, og dennes Udøvelse saa meget nyttig for Landet, og for hver Mand. Man haver og erfaret, at der allereede 1777. var begyndt at lægges Haand paa de alfare Veyes Forbædring i Snæfellsnæss-Syssel, som og at samme havde 1778. vundet nogen Fremgang i Dale-Syssel, Mule-Syssels Sønder Deel, og Skaptefells-Syssels Øster Deel, samt end viidere 1779. i Øefiords-, Skagefiords-, og Hunevands-Sysseler. Nogle enkelte Mænd have og fremfor andre udviist Nidkiærhed heri, og iblandt disse afgangne Sysselmand Rynulfsen, og Kiøbmand Christensen, ogsaa

i denne Henseende 1777. erholdt af Landhuusholdnings-Sælskabet de for (§. 10.) ommældte Belonninger. Saa at der er alt Haab om, at denne Anordning ey alleene paa disse Steder, men og paa de andre, hvor sammes Iværksettelse haver fundet større Vanskeligheder, vil med Tiiden kunne naae det dermed Allernaadigst tilsigtede Øyemærke, helst naar de haarde Tiider, som i disse sidste Aar have trykket den største Deel af Landet, og nødt Mængden til at henvende alle dens Kræfter og Fliid paa det blotte Livs-Ophold, ophøre, og bædre Tiider giøre det muueligt, at drive denne Indretning med fuldkommen Eftertryk.

Broen paa Jøkelsaae og Skieløber-Kunsten.

§. 46. Til Vey-Væsenet regnes **Broen paa Jøkelsaae** i Norder-Mule-Syssel, med saa meget bædre Grund, som forhemældte Allerhøyeste Anordning udtrykkelig haver samlet dermed hvad der angaaer Broer og Færger i Island, og anbefalet disse, ligesaavel som Veyene, til General-Told-Cammerets Omsorg og Opsyn. Secret. **Olavius** haver allereede temmelig udførlig handlet om denne Broe (*). Jeg vil kun føye til, at den allereede 1757. befandtes saa brøstfældig, at den blev agtet trængende til en Hoved-Reparation, eller egentlig til at ombygges af nye. Dog skedde intet af Deelene, da Sysselmand **Wium** satte sig imod, at Indbyggerne i hans Deel af Sysselet skulde giøre Tilskud til Omkostningen. Man faldt altsaa paa 1761., at der skulde indrettes Færger i Stedet for Broen. Men saavel Beliggenheden, som Elvens foranderlige Grund og Løb, og fleere Omstændigheder, fandtes snart at giøre det umueligt, at finde noget

(*) §. 179. S. 440-42.

get Sted i Nærheden, hvor Færger kunde anlægges med forventende Nytte, ligesom og forbemældte Aarsager havde tvunget til igien at nedlægge nogle, som der havde været anlagte for 20 til 29 Aar siden. Herved, som og ved det, at en Broe paa denne Elv vidstes at være bleven holdt ved Magt, endog fra de ældste Tiider af, var altsaa godtgiort, at den var umistelig, naar ikke Communicationen paa denne Kant af Landet skulde blive alt for besværlig, ja tildeels ganske afbrydes; det blev end ydermeer bekræftet med en Judicial-Forretning 1769., samt ved en anden 1772., (da Færgernes Anlæggelse igien var bragt paa Bane 1770.), at denne ikke kunde settes i Værk med den fuldkomne Nytte. Imidlertid er Broen bleven hængende i alle disse Aar i sin forfaldne Tilstand, meest i Anledning af, at der ikke nogensinde i alle de fremfarne Tiider var foyet nogen Anstalt til stedse at kunne have i Forraad de fornødne Midler til sammes Vedligeholdelse, enten ved Broepenge, eller paa anden Maade, og Sysselets Indbyggere nu ikke fandt sig i Stand til at bekoste dens Opbyggelse. Men da alle disse Omstændigheder bleve andragne, og Cammeret havde faaet, ved den Islandske Handels-Direction, giort Anslag paa, hvorledes Hoved-Bielkerne dertil kunde med mindst Bekostning, og dog til fuldkommen Varighed og Styrke, anskaffes og apteres, haver det behaget Hans Majestæt (*) ey alleene Allernaadigst at bifalde dette, men og at skiænke Indbyggerne den heele Bekostning af Hoved-Bielkernes Indkiøb, Aptering, Beslag, og Overførsel til Island, hvilken og alt er foranstaltet ved eet

(*) Kongel. Resol. 8. Maji 1780.

eet af de Handels-Skibe, som i Aar ere gangne til Vapnefiord, samt derhos end ydermeer at bemyndige Cammeret til, ved Stiftamtmanden og Amtmanden, at besørge foranstaltet et Reglement, saavel til Sammenskud af hvad nu videre maatte mangle til Broens Ombygning, som og til dens Vedligeholdelse for Fremtiden. Saaledes kan man ikke forestille sig andet, end at herved jo er forebygget den Frygt for denne Broes Nedlæggelse, som Secret. Olavius haver udladt sig med, vist ikke uden Grund, da den unægtelig er i hoy Grad uomgængelig til en beqvem Communication, ey alleene imellem dem, der boe paa begge Sider af Jøkelsaaen, men og for mange andre af Landets Indbyggere, da Broen just ligger lige i den alfare Vey for alle dem, endog fra andre Fierdinger i Landet, hvis Reyser falde Norden og Østen om paa Field-Siden. Og da det er at formode, at Skieløber-Kunsten, om den kunde blive noget almindelig der i Landet, vilde ey allene kunne giore Communicationen, helst over Fieldene, lettere om Vinteren, men og blive et Middel til at forebygge, at ikke saa mange, som hidindtil, skulde saa ynkelig sette Livet til ved dette Slags Reyser (*), haver Hans Majestæt, da der indlob Efterretning om, at Underassistent Buch ved Husevigs Handel besad denne Kunst, ligeledes fundet for godt (†) Allernaadigst at befale, at dersom Stift- og Amtmanden maatte finde samme Kunst efter de locale Omstændigheder nyttig i Landet, og Buch at være færdig nok, til at kunne underviise andre deri, maatte de efter Omstændighederne fastsette og udlove en Præmie til ham, for

Skieløber-Kunsten.

(*) See dette Værk S. 185. 369. (†) Kong. Resol. 13. Mart. 1780.

for enhver af de 3 første han forsvarlig oplærede i denne Øvelse, ligesom og disse, naar de igien havde oplært andre deri, kunde giore sig Haab om en passende Belønning.

§. 47. Næst efter Vey-Væsenet vil jeg sette Post-Væsenet, som væsentligen hørende til den Deel af Communicationen til Lands, hvorom jeg handler paa dette Sted. I Hensigt til det sidste er det bekiendt, at Mangel af en offentlig Indretning i Island til ordentlig Befordring, paa visse bestemte Tiider, af Breve enten i den Kongelige Tieneste eller private Ærender, haver giort, at denne hidindtil har maattet skee, enten ved egne leyede Bud, eller ved Leylighed. Det første er faldet særdeeles kostbart, og det sidste derimod ligesaa langsomt, som uvist og usikkert, efterdi adskillige saadanne Reysende ikke altid have draget den fornødne Omsorg for de medhavte Breves Forvaring og Besørgelse, ligesom og Brevene ikke sielden ere, om ikke ganske forkomne, dog alt for længe opholdte, til en ikke liden Sinkelse og Hinder i den Hurtighed, som Indholdet har udkrævet. Dette har givet adskillige fornuftige Mænd, saavel tilforn, som i de til den sidste Land-Commission indgivne Forslage, Anledning til at ønske et Post-Væsens Indretning. Og derfor begyndte Cammeret allereede 1774. paa at indhente nærmere Oplysninger om, hvilke Steder i enhver Fierding af Landet kunde blive de beleyligste til derfra at befordre Fierdingens Breve, i det mindste nogle visse Gange om Aaret, til og fra Bessested, hvor Stiftamtmanden boer. Han angav ogsaa den Vey, som han holdt for den gienneste, til at faae Breve befordrede derhen, saavel fra Nord-, som Øster- og Vesterlandet.

Post-Væsenet, og det første Reglement derom 1776.

det. Men da Cammeret endnu, efterat have overveyet denne, syntes at behøve yderligere Oplysninger om nogle fleere herhen hørende locale Omstændigheder, overdrog det ham at see, efter Overlæg med de øvrige Embedsmænd paa Landstinget 1775., besørget et Udkast til Reglement om denne Sag, hvortil ham tillige bleve meddeelte de Anmærkninger, som det havde fundet fornødne at giøre ved hans første Udladelse herom. Dette nærmere Udkast sendte han i Efterhøsten 1775., og da der tillige forehavdes den Indretning, (som siden er sat i Værk, og endnu holdt ved lige), ved den Islandske Handel, at een af Fisker-Jagterne skulde hvert Foraar gaae fra Island til Kiøbenhavn, for at bringe de behøvende Efterretninger om Landets og Næringernes Tilstand, til at Handelen kunde saa meget vissere passe sine Operationer derefter; saa fandtes der at være, (for ogsaa at have en dermed overeensstemmende Indretning i Landet selv), saa meget meere Aarsag til at befordre denne Sag til Hans Majestæts Approbation, hvilken ogsaa paafulgte ved Allernaadigst Rescript til Stiftamtmanden og Amtmanden (*) af 13. Maji 1776., angaaende et Anlæg til en Post-Væsens Indretning i Island, samt Resolution af 23. næst efter; helst da alt det locale i Forslaget naturligviis maatte komme an paa de Bestemmelser, som Vedkommende havde overlagt og fastsat paa Stedet.

Nærmere Reglement derom 1779.

§. 48. Men saasom herved endnu ikkun var fastsat Postgangen til Bessested, saa blev tillige end viidere befalet, at bringe i Forslag, hvorleedes, og paa hvilke Tiider af Aaret,

(*) Ogsaa nævnt i de Isl. Maan. Tid. 3. Aarg. S. 169.

en ligedan Postgang kunde indrettes fra Bessested igien til samtlige Sysseler i Landet, paa det alle offentlige Befalinger og Foranstaltninger kunde saa meget sikkrer og for blive befordrede. Og omendskiønt Hans Majestæt for det første havde Allernaadigst paataget sig, at bestride Omkostningen paa Post-Indretningen, blev det dog agtet fornødent, at der strax fra Begyndelsen blev tænkt paa en Plan, som kunde sette samme i Stand til, i det mindste i Tiiden, at holde sig selv, og maaskee at give noget Overskud til een eller anden almindelig Nødtorft. Der blev altsaa tillige Allernaadigst befalet, end viidere at foreslaae, hvad Postpenge der skulde betales for private Breve, saavel overhoved igiennem den heele Postvey, som og paa samme, fra Sted til Sted, samt at fastsette, hvilke Breve, der skulde gaae frie eller ikke, efter de Grund-Sætninger, som ere antagne ved de her i Rigerne nu giældende Anordninger derom. Dette Forslag indkom 1778., og derved ere Postpengene nu blevne bestemte; og omendskiønt disse ere ikkun ansatte overmaade ringe, er saadant dog agtet tienligt, for at give Indretningen desto bædre Indgang. Det har og, til større forventende Beqvemhed, giort nogle Forandringer i den forrige Indretning; og da Stiftamtmanden og Amtmanden have iblandt andet herved sigtet til, at Brevene fra Bessested kunde gaae tilbage med de samme Post-Bud, som bringe Breve derhen, saa er det ved forrige Rescript befalede Forslag, om Postens Retour eller Gang fra Bessested, ikke endnu kommet i Stand. Imidlertid haver dog dette sidste vundet Hans Majestæts allerhøyeste Bifald, ved derpaa udstædet Allernaadigst Re-

script af 8. Jul. 1779. angaaende Postpenge og viidere en Post-Indretning i Island vedkommende, anseet at denne er eragtet at kunne allerbest forbædres Tiid efter anden ved de Erfaringer, som dens egen Iværksættelse giver Anledning til, indtil den endelig kan bringes til al Fuldkommenhed. Iblandt disse Forbædringer er ogsaa at regne det nærmere Forslag, om Postens Retour eller Gang fra Bessested, hvilket paa nye er anbefalet ved sidstbemældte Rescript, i Fald denne ikke findes at kunne opnaaes ved det af Stiftamtmanden dertil giorte Anlæg. Ellers haver Hans Majestæt tillige befalet, at Indretningen skulde ufortøvet begyndes at settes i Værk, paa en beqvem Tiid af Aaret.

Medicinal-Væsenet.

Apothekets Adskillelse fra Landphysicatet.

§. 49. Endskiønt Medicinal-Væsenet ikke kan være egentligen at regne til det oeconomiske Fag, kan jeg dog ikke holde mig fra, ogsaa her at tilføye et Par Ord derom, deels fordi Naturkyndigheden, hvilken det første nødvendigen forudsetter, haver i alle Henseender saa vidtløftig og betydelig Indflydelse i det sidste, deels og fordi det Islandske Medicinal-Væsens Stiftelse og første Indretning endog udtrykkelig er bleven stiilet derpaa (*), hvilket og ventelig har været een Aarsag med, hvorfor dette tillige er blevet indlemmet under den sidste Land-Commission (§. 4. N. 2.). Af det jeg paa et andet Sted (†) har mældt om dets Begyndelse og Fremgang indtil

(*) See dette Værk S. 318. Anm.

(†) See Deo Regi Patr. §. 72-73. S. 300-311.

indtil 1767. sees iblandt andet, at det af Forsningen var indrettet saaledes, at Landphysicus skulde tillige holde Apothek, da adskillige Omstændigheder giorde det fornødent, at den heele Indretning maatte for det første være i een Mands Haand. Men i sig selv var dette dog en sand Byrde for ham, ja tildeels umueligt, at han kunde tilstrækkelig oppasse Apotheket paa alle Tiider, helst naar han behøvede at giøre Reyser i hans andre Embeds-Forretninger. Den Sikkerhed, som Landet havde for Apothekets tilbørlige Behandling, beroede og alleene paa den Tiltroe, man havde til hans Person, da den ellers i Rigerne anordnede Opsigt med dette Slags Stiftelser ikke kunde der settes i Værk, saa længe Apotheket vare i hans egne Hænder. Dette har da bevæget Hans Kongelige Majestæt (*) til at giøre heri den Hoved-Forandring: At Apotheket efterdags skulde separeres fra Landphysicatet, samt derhos at anordne: 1) At Apothekeren skulde af Collegio Medico forsynes med Instruction (†) om de behøvende Medicamenter, samt siden forestaae Apotheket under vedkommende Amtmands Opsigt og Landphysici Tilsyn, hvilken ellers aarlig skulde visitere Apotheket paa anordnet Maade. 2) At de 200 Rdlr. som efter Allernaadigst Resolution af 18. Mart. 1760. aarligen skiænkes af den Kongelige Cassa til frie Medicamenter, samt de 200 Rdlr, som efter Octroyen af 15. August. 1763. 38. Post udbetales af Handelen til samme Brug, skulde fra 1772. Aars Begyndelse at regne, overlades Apothekeren til Forvaltning, imod

 at

(*) Kongel. Resolut. 18. Mart. 1772.
(†) Den findes og alt bekiendtgiort i Landst. Act. for 1772. N. 27.

at han bliver ansvarlig til Medicamenternes Anskaffelse, samt at han aflægger Regning for samme, som revideres af Landphysicus, og af ham med vedkommende Amtmand attesteres, alleene at Apothekeren deraf nyder, som Løn, 50 Rdlr. 3) At det skulde overdrages til Stiftamtmanden, som vedkommende Amtmand, at besørge den Bygning, som for Kongelig Regning er bleven opført af Grundmuur til Landphysici Bolig og Apotheket, deelt imellem dem, samt foranstalte, og siden indsende til nærmere Allernaadigst Approbation, en ordentlig Forretning over Apothekets Aflevering, hvori tillige, saavidt det maatte agtes fornødent, blev at skionne, hvad billig Refusion Landphysicus kunde tilkomme at nyde af Apothekeren for det Forraad af Medicamenter og Instrumenter, som da maatte forefindes ved Apotheket, viidere end der kunde regnes til sammes Inventarium. Endelig blev alt dette Allernaadigst geleydet med det særdeeles mærkværdige Tillæg: ,, At andre ikke maatte, ved det Apothekeren meddeelende Privilegium, udelukkes fra i Fremtiden at indrette fleere Apotheker i Island, naar eengang Omstændighederne kunde give Anledning dertil". Apothekets og Landphysicatets Separation er herefter bleven af Stiftamtmanden sat i Værk 1772., og den derover giorte Forretning Allernaadigst approberet 1774. (*). Og herved haver da Medicinal-Indretningen i Island ey alleene faaet den samme Form, som overalt i Rigerne, (hvorfor ogsaa Forordningen om Medicis og Apothekere af 4. Decembr. 1672. er bleven 1773. indført

(*) Kongel. Resolut. 11. April. samme Aar.

indført og bekiendtgiort i Landet (*)), men og bundet langt meere Fasthed, i det den nu ey meer blot beroer paa een Mand. Adskillige smaa Indretninger i Apotheket, som Landphysicus havde bekostet medens han havde samme, bleve ham af Hans Majestæt godtgiorte, og Apothekeren desuden Allernaadigst forundte 200 Rdlr. til Hielp til et Laboratorii Opbyggelse under Stiftamtmandens Opsyn, baade for at vinde des bædre Plads i Hovedbygningen, saa og for at sette samme desto meere i Sikkerhed for Ildsvaade.

§. 50. Indretningen med Fierdings-Chirurgi haver og siden 1766., da den først blev stiftet, faaet mærkelige Forbædringer. Saaledes ere Candidati Chirurgiæ fra Island 1768. (†) blevne benaadede med Adgang til Stipendia ved Universitætet. Saaledes ere og 1772. (**) de 2de Kongelige Gaarde Biarnarhofn og Brecka, imod en fastsat Godtgiorelse til da værende Forpagtere af Arnestappens Ombud og Skrede Kloster, hvortil de havde hørt, Allernaadigst overdragne til bestandig frie Boepæle, den første for da værende og efterkommende Chirurgus i Vesterfierdingen, og den anden for den i Østerfierdingen, som da først blev beskikket, og efter Rescriptet af 20. Jun. 1766. tillagt foruden 66 Rdlr. i aarlig Løn, 50 Rdlr. eengang for alle til Instrumenter og Bøger, saaledes at disse skulde blive som Inventarium ved Embedet under Landphysici Tilsyn. Den Contingent af 16 Rdlr., som efter Rescriptet skulde svares af Landphysici Indkomster,

Forbædringer ved den Chirurgiske Indretning.

(*) See Landst. Act. for 1773. N. XXXV. S. 32-45.

(†) Rescr. 8. Apr trykt i Landst. Act. for 1768. N. XXVIII. 2.

(**) Kongel. Resolut. af 7. Mart. samme Aar.

komster, til enhver af Chirurgis, er nu fastsat (*), at skal fra 1772. Aars Begyndelse af, svares af de til Apotheket og det ovrige Medicinal-Væsen Allernaadigst henlagte 400 Rdlr. og passere Apothekeren til Udgift, men at det aarlige Belob af frie Medicamenter, som enhver Chirurgus desuden bør have til Uddeeling til de Fattige, skal, efter foregaaende Overlæg med Landphysico, fastsettes af Stiftamtmanden. Endelig er det og Allernaadigst tilladt 1777. (†), at de Chirurgis tillagte Contingenter, maae herefter, for saa meget meer at see dem forsikkrede om deres Betaling, erlægges af Vedkommende til Landfogeden, som igien paa Altinget udbetaler samme til enhver især, og ligeledes besorger de derved faldende Restancer inddrevne efter Forordningen af 15. April. 1776. ved prompte Execution, ligesom de Kongelige; dog er siden indgaaet, at Apothekeren kan selv betale sin Andeel til Chirurgi, imod aarlig at skaffe Landfogeden Beviis for Betalingens Rigtighed. Til saa meget meer at kunne opnaae god Orden i Lægekunstens Udovelse, men især ved den Chirurgiske, og Jordemoder-Indretningen der i Landet, haver ellers afgangne Landphysicus Povelsen i forbemældte Tids-Rum udfærdiget adskillige nyttige Erindringer, af hvilke nogle endog, ved Ovrighedens Foranstaltning, findes at være offentlig bekiendtgiorte (**) til almindelig Efterlevelse.

Andre Opmuntringer for Lægekunstens Udovelse.

§. 51. De Udkast til Medicinal-Væsenets end ydermeere Udvidelse, som siden ere giorte, fornemmelig af Land-Com-

(*) Kongel. Resol. 11. April. 1774.

(†) Kongel Resol 21. April. samme Aar, trykt i Landt. Act. 1777. S. 44.

(**) See Landst. Act. for 1771. N. XXV. og 1774. S. 37-40.

Commissionen, beroe endnu paa Udfindelsen af Midler dertil. Imidlertid er Lægekunstens Udøvelse i Island bleven ved alle forekommende Leyligheder Allernaadigst opmuntret, hvorpaa, iblandt fleere, kan tiene til Exempel Provsten John Steingrimsen, saavidt den Belonning, hvilken ham blev tillagt 1777. saavel af Hans Majestæt, som Landhuusholdnings-Sælskabet, ogsaa sigtede til, at han med hans Indsigt i Urte-Videnskaben, samt Praxin i Medicin og Chirurgie, havde ey alleene kommet fattige Syge til Hielp uden Betaling (*), men ogsaa skiænket dem de behovende Lægemidler; ligesom og Hans Kongelige Majestæt ey alleene har behaget at erkiende den Hielpsomhed, som Præsten til Grund i Oefiords-Syssel Hr. Johnssen har udviist mod Syge i hans Egn, med Allernaadigst Velbehag, men og at tillægge ham en Understøttelse af 30 Rdlr. til gode Lægemidlers Anskaffelse (†), hvilket endog er blevet 2den Gang igientaget (**), alleene med den Betingelse, at han ikke lader sig Lægemidlerne betale af Almuen.

Den Astronomiske Indretning.

§. 52. Iblandt de nye Indretninger til nyttige Kundskabers Indførsel og Udbredelse i Island bør man regne den Astronomiske. Den første Begyndelse dertil i de nyere Tider blev giort ved de Observationer, som afgangne N. Horrebow, efter det Kongel. Videnskabers-Sælskabs Foranstalt- *Det første Anlæg til samme paa Stadestad.*

(*) See og Mallings Handl. S. 527.

(†) Kongel. Resol. 13. April. 1778.

(**) Kongel. Resol. 20. Mart. 1780.

ning, foretog der i sin Tiid, og som tildeels haves trykte i hans bekiendte Efterretninger om Island. Men den nærmerste Grund lagde dog den Forretning af samme Slags, som Studiosus Johnssonius blev overdragen, med det samme han gik til Island, som Skriver ved Land-Commissionen 1770. (§. 3.); Thi da han, formedelst Sygdom, maatte blive tilbage i Landet, da Commissionen var endt, blev han Allernaadigst beskikket til Observator sammesteds 1772. (*). Ellers var Hensigten den Gang, at Indretningen selv skulde giøres, og et beqvemt Sted til at bygge et Observatorium udsøges, paa Stadestad Præstegaard paa Vesterlandet, hvorfor han tillige blev benaadet med Successions-Bestalling paa dette Kald. Han skulde strax giøre Begyndelse med de befalte Jagttagelser, imod at nyde 80 Rdlr. til Løn, indtil han kunde tiltræde Kaldet, og den Eleemosynarius, som Kaldet er paalagt at holde, skulde baade være ham til Hielp, og med det samme selv lære Astronomien, og derfor en beqvem Person, med Biskoppens Raad, udsøges dertil. Til Observators Løn, samt Indretningen selv, og de Instrumenter, som endda kunde behøves, foruden de, som allereede vare anskaffede, eller som kunde overlades hertil fra Kiøbenhavns Observatorio, behagede Hans Majestæt Allernaadigst at skiænke 380 Rdlr. af Auctions-Pengene Sondenfields i Norge, hvoraf de 50 strax bleve anvendte til Instrumenters Indkiøb, men de øvrige 330 oversendte til Stiftamtmanden, samt Embedsmændene i Landet befalede, at gaae til Haande

(*) Kongelig Bestalling og Instruct. 21. Maji samme Aar.

de ved Indretningens Istandsettelse (*), og om Observator endnu maatte findes at behøve meere af Instrumenter eller Bøger, blev han anviist at mælde sig herom, enten ved Videnskabernes Sælskab, eller hos Professor Astronomiæ, ligesom og Stiftamtmanden Allernaadigst blev overdraget, baade da og for Fremtiden, at have Opsigt med, at Hans Majestæts Hensigt med denne Indretning kunde blive opfyldt.

§: 53. Da Skibenes sildige Ankomst til Island i Aaret 1772. hindrede dens Iværksettelse paa Stadestad samme Aar, saa gav saadant Anledning til at tænke paa dens Forlæggelse til Bessested. Og da dette Sted sandtes meget beqvemmere baade for den anordnede Opsigt derover, og for den Haandrækning og Foranstaltninger, som den kunde udfordre, foruden at en større Mængde af Folk, som der jævnlig er tilstede, billig ansaaes at være meer opmuntrende, behagede Hans Majestæt 1773. Allernaadigst at befale (†), at Observatorium skulde foranstaltes indrettet paa Bessested, hvor saadant fandtes beleyligst. I Særdeelesshed ønskedes, at Indretningen dertil maatte blive anbragt i Taarnet af den sammesteds forehavende nye grundmurede Kirke. Men da det frygtedes, at den til Kirkebygningen henlagte Summa ikke vilde blive tilstrækkelig, naar dette skulde skee, bevilgede Hans Majestæt 1774. (**), at Observatorium i dets Sted maatte indrettes ved en Høystsamme tilhørende, og ikkun nogle 100de Skridt fra Bessested beliggende, liden Gaard Lambhuus, som

Dens Forlæggelse til Bessested og videre Fremgang.

(*) Rescr. til Stiftamtmanden 21. Maji, og forrige Norske Cammers Skrivelse til samme 27. Maji 1772.

(†) Kongel. Rescr. 6. Maji 1773. (**) Kongel. Rescr. 5. Maji 1774.

som tillige Allernaadigst blev udlagt til bestandig frie Boepæl og Brug for Observator, imod at dens Opsiddere skulde forsynes med andre Boeliger. I værende Tiid var han ellers bleven, ved Stiftamtmandens Foranstaltning, forsynet med en Leylighed, til, saavidt skee kunde, nafbrudt at fortsette de forehavende Jagttagelser. Og hvad der, i Anledning af Observatorii Anlæggelse paa Besseſted, enten da for det første, til Indretningen selv, eller siden aarlig, kunde behøves meere, end dertil af Forstningen var tilstaaet, blev Stiftamtmanden ligeledes tilladt at udtælle. Men Successions-Bestallingen paa Stadestads Kald blev Observator derimod befalet at give tilbage, da den nu ikke meer, formedelst denne Forandring med Observatorium, kunde komme ham til Nytte, hvorimod ham blev tilsagt 100 Rdlr. Løn, naar Kaldet i sin Tiid blev ledigt. Vel blev nu Indretningens viidere Fremgang standset i nogen Tiid, formedelst hans mellemkomne Dødsfald, da den Person, som blev udseet i hans Sted, forlod igien denne sin Bestemmelse, inden han kunde tiltræde den. Men da en nye 1778. (*) ey alleene er bleven antagen, men er og, efterat have en i rum Tiid nydt den brave Hr. Professor Bugges Anviisning, virkelig gaaet til Island i Faraaret 1779. forsynet baade med fleere Instrumenter og andre Hielpe-Midler, kan nu være at vente, at dette Institut snart faaer sin fornødne Fasthed, allerhelst da Observators Instruction (†) ey alleene nøyagtig og udførlig haver bestemt den heele Omgang med de giørende Jagttagelser, men og Indretningen selv er derved sat under fælles Opsigt, der i Landet af Stiftamtmanden,

(*) Kongel. Resol. 22. Julii. (†) 21. April. 1779.

amtmanden, og her i Staden, foruden Professor Astronomiæ især, af det Kongelige Videnskabers-Selskab, til hvilket aarlig skal indsendes et fuldstændigt, og af Stiftamtmanden bekræftet, Udskrift af Observations-Protocollen. For at giøre Gaarden saa meget meer nyttig og frugtbringende til Observators Underholdning, er ogsaa bleven sørget, i det det Kongelige Danske Cancellie (*), (som ellers har besørget denne heele Foranstaltning), har overdraget Stiftamtmanden at foranstalte de paa dens Jordbrug behøvende Forbedringer af en dertil liggende Myrs Udtapning, samt Indhegning og viidere, paa Indretningens egen Bekostning.

Den gamle Islandske Literatur.

Dens Fremgang fra 1730. men i sær fra 1770. til nærværende Tiid.

§. 54. Med det samme jeg mælder om nogle af de nærværende Anstalter til nyttige Kundskabers Udbreedelse i Island, haver jeg ikke troet at burde undlade, at tillægge et Par Ord om denne, helst da jeg finder mig overbeviist om, at Forntidens Skrifter, saavidt de stille os Forfædrenes Historie og Love, Tænke- og Levemaade, borgerlige og huuslige Indretninger for Øyne, indeholde mangfoldige Efterretninger, som kunne have en meget frugtbar Anvendelse i Huusholdnings-Kunsten, endog i vore Tiider. Det er ellers forlængst bekiendt (†), at Sal. Prof. Arnas Magnæus skiænkede til Kiøbenhavns Universitet, ved Testament af 1730., ey alleene alt hvad Ildebranden havde levnet af hans anseelige haandskrevne

(*) Skr. 8. April. 1780.

(†) See Hofm. Saml. af Fund. for Danm. T. 1. p. 212-15. og 275 76.

ne og trykte Samlinger af gamle Nordiske, og deriblandt Islandske, Sager, men og hans og Frues samtlige efterladte Midler, til Understøttelse, saavel for de fornødne Folk, baade til at dyrke dette Slags Lærdom, og til efter Haanden at udarbeyde til Trykken de mangfoldige derhen hørende endda utryke Skrifter, som og til disses Udgivelse selv. Da værende Executores af dette Testament, Etatz-Raaderne Bartholin og Gram, som vidste Mandens Plan, giorde derpaa Udkast til Fundation for denne Stiftelse. Men da den Forretning han i sin Tiid havde havt med det Islandske Jordebogs-Arbeyde (§. 18.) ikke endda var bragt i Rigtighed, blev Sagen ey alleene indtil dette var skeet, men og en Deel Aar efter, staaende derved, at nogle Stipendiarii bleve antagne og jævnligen holdte. Endelig fik Sal. Pro-Cantzler Pontoppidan, i Anledning af hvad hans Instruction (*) havde paalagt ham i denne Henseende, Fundationen bragt i Stand, hvilken og blev Allernaadigst approberet den 18. Jan. 1760. Den viiser udførlig Stiftelsens heele Indretning, hvorfor jeg ikke behøver at mælde derom, da den alt haves trykt (†); dog hvilede det fornemste, nemlig de gamle Haandskrifters Udgivelse i Trykken, endskiønt ham allereede var blevet anbefalet at paadrive den, uden den ønskte og tilsigtede Iværksettelse, uden saavidt Stiftelsen, efter 2de Allerhøyeste særdeeles Befalinger (**), understøttede da værende Stipendiarius John Olafsen til at bestride Trykningen af hans bekiendte Skrifter de Bap-

(*) 2. Maji 1755. 13. Art.

(†) Hofm. Fund. T. X. Append. om Kiøbenhavn S. 2. = 11.

(**) Rescr. 27. April. 1771. og 5. Mart. 1772.

Baptismo af 1770. og de cognatione spirituali af 1771. Dette har da bevæget Hans Kongelige Majestæt 1772. (*) Allernaadigst at anordne en bestandig Commission af lærde Mænd, (iblandt hvilke Hans Excellence Hr. Geheime-Raad Luxdorph er den første), for, i Samling med Stiftelsens Ephoris, iblandt andet at overlægge, og, saa hastig som skee kunde, at iværksette de Midler, hvorved den kunde, i Følge Fundatzen, komme i bestandig Drift og Gang, saaledes at der idelig kunde blive arbeydet paa, at ey alleene de største og betydeligste utrykte Værker kunde i sin Tiid komme for Lyset, men og at eet eller andet grundigt Skrift kunde, om mueligt, aarlig befordres til Trykken. Commissionen haver i Kraft heraf allereede udgivet *Kristni-Saga* og *Þátt af Isleifi Biskupi* 1773., *Saga af Gunnlaugi Ormstungu* 1775., og *Hungurvaka*, *Páls Biskups Saga*, samt *Thorvallds Vidförla Saga* 1778. ved hvilken Leylighed Hs. Kongel. Majestæt (†) Allernaadigst har behaget at skiænke Stiftelsen et Tusinde Rigsdaler, til Hielp til Trykning-Omkostninger, da det den selv havde til overs fra dens staaende aarlige Udgifter ikke fandtes tilstrækkeligt til at bestride hine, naar noget stort Værk skulde udgives. Foruden dette haver ellers Commissionen i alle de forløbne Aar i Særdeeleshed beflittet sig paa, som noget af det vanskeligste, og dog høyligen fornødne til sammes Øyemærke, at kunne faae bragt til Veye, saavel ordentlig chronologie over en Deel iblandt de Islandske Historier, som Forklaringer over nogle af de betydeligste blandt de

gamle

(*) Commissorium af 24. Septbr. samme Aar.

(†) Kongel. Resol. 1. Febr. 1779.

gamle Skalders mangfoldige, deels afbrudte, deels heele, Vers og Sange, hvilke findes adspredte overalt i Historierne, men dog fornemmelig dem, der haves samlede i begge de saa kaldte Edder. I det forste er Biskoppen paa Skalholt Hr. D. Finnr Johnssen, og i det sidste Provsten Hr. Gunner Povelsen, frem for andre gaaet til Haande; saa at det forste, som nu kan ventes fra Commissionen, vil være en Deel, til den gamle Nordiske Gudelære henhorende, Stykker af den saa kaldte *Edda Sæmundi*, og *Grettis-Saga*, med Hr. Biskop Johnssens Chronologie og Anmærkninger, samt Hr. Povelsens Forklaring over Versene. Men alt hvad den endnu haver kundet udrette heri bliver dog ikkun lidet, naar det holdes imod Hans Kongel. Hoyheds Arve-Prinds Friderichs ulignelige Foranstaltning i at lade udgive paa Hoystegen Bekostning, ey alleene en Samling af de beste og storste iblandt de gamle Islandske Original-Skribentere over den Norske Historie, saasom *Snorre Sturlesens Heimskringla*, Kong Sverris Historie af Abbed Carl til Thingore, og K. Haagen Haagensens, af Norges Riges Historograph *Sturla Thordersen*, men og Historien om de fleeste af Middel-Alderens Danske Konger, *Knytlinga-Saga* kaldet, af hvilket prægtige Arbeyde 2de Tomer af *Heimskringla* allereede haves udfærdigede i Aarene 1777. og 1778. ved den uforglemmelige Justitz-Raad Schonning, ligesom den 3die Tome, der alt er under Pressen, saavelsom det ovrige, kan ventes uafbrudt fortsat i hans Sted ved en anden bekiendt lærd Mand. Jeg forbigaaer at opregne de adskillige meget gode, for utrykte, Stykker, horende til den gamle Islandske Literatur, som alt have faaet Plads i den

i den af Sal. Etats-Raad Langebek 1772. begyndte store Samling af *Scriptores rerum Danicarum medii ævii*, der, ligesom den først efter hans Død 1776. udkomne 4de Tome deraf, fortsettes, ved Hr. Cammerherre Suhm, og trykkes for Kongelig Regning. Derimod kan jeg ikke undlade at mælde noget om den hos private saa overmaade rare, og i disse Lande virkeligen mageløse, Ædelmodighed, med hvilken Hr. Cammerherren, (foruden hans egne mangfoldige og vigtige Arbeyder i den Danske og Norske Literatur overhoved (*)), befordrer den gamle Islandske, i det han ey alleene nu i mange Aar haver lønnet adskillige Studerende, for at udarbeyde gamle Islandske Skrifter til Trykken, men og udgiver disse deres Arbeyder Tiid efter anden paa sin Bekostning. Heraf haves allereede det nye og meget forbædrede Oplag af *Islands Landnamabok* ved Hr. Biskop Hannes Finsen 1774.; *Orkneyinga Saga* ved Jonas Jonæus; og *Rymbegla*, med tilhørende ældre og nyere Afhandlinger, ved Stephen Biørnssen, begge af 1780.; og endnu ere at vente: en Latinsk Oversettelse samt *Variantes* og Registere til det Islandske Oplag af *Nials Saga* af 1772., ved John Johnsonius, næsten færdig fra Pressen: *Egils Saga Skallagrimssonar* med samtlige hans overblevne Vers og Sange, ved Gudmund Magnæus, hvoraf en stor Deel allereede er aftrykt; *Eyrbyggia-Saga*, ved Gr. J. Thorkelin, ogsaa begyndt at trykkes; alle temmelig anseelige Værker, foruden et harmonisk Udtog af de gamle Islandske Aarbøger; og vist nok meget meere, som jeg ey har faaet Kundskab om.

(*) Nævnte i Hist. Efterr. om Danske Adelsm. 2. Deel. S. 196-200.

Viidere fortiene ogsaa at nævnes i dette Fag de adskillige gode Stykker, meest hørende til den gamle Norske og Islandske Lovkyndighed, hvilke Hr. Thorkelin Tiid efter anden haver ladet komme for Lyset, saasom den gamle Islandske eller Thorlaks og Ketils Kirke-Lov 1775. Kongs-Erfda og Rikisstiorn i Norge 1777. Den nye eller Biskop Arnes Islandske Kirke-Lov 1778. Analecta ad Historiam & jus Publicum Norvegiæ 1778. og Vafthrudnismál 1779. helst da han ved Hans Kongelige Majestæts Gavmildhed er bleven understøttet til det første af disse Skrifters Udgivelse, og med det samme opmuntret til de andre; Ligesom og Hans Majestæt 1778. haver udviist den Naade imod Rector paa Holum i Island Mag. Halfdan Einersen for hans Arbeyde i den Islandske Lærde Historie, at lade ham tilstille Indfods-Rettens Medaille, samt den rare Medaille for Hendes Majestæt Dronningen, hvortil Hans Kongelige Høyhed Arve-Printsen Naadigst haver behaget at føye sin egen. Jeg maae slutte med alleene at nævne Hr. Biskop D. Johnssens Historia Ecclesiastica Islandiæ, udgiven paa offentlig Bekostning fra 1772. til 1778. i 4 Bind i 4to., saavidt den, foruden de egentlige Islandske Kirke-Sager, antænder et stort Lys i mangfoldige Ting, saavel i den Danske og Norske Historie, som i den gamle Literatur. Men saa mange og kraftige Opmuntringer og Understøttelser, saa oplivende Exempler, lade ingen Tvivl tilbage, at jo den Danske Staat vil vinde og siden ævig haandhæve hos de kommende Slægter det Fortrin i dette Slags Literatur, hvortil den haver saa retmæssig, saa ustridig en Adgang, da den haver det Original-Sprog, hvori

fast

fast alle dertil horende Skrifter ere forfattede, saaledes i sin Magt, som ingen anden Nation paa Jorden.

Mineralier, samt Anlæg til Saltværk.

§. 55. Endogsaa Mineralier, Steen- og Jord-Arter, samt andre Naturalier (§. 4. N. 12.), saavidt de ere anseete at kunne have noget Slags nyttig Indflydelse i Huusholdnings-Væsenet, eller blive Midler til Næringernes Opkomst og Befordring, have ey heller savnet den forholdsmæssige Agtsomhed fra Regieringens Side. Det viise ey alleene Henchels og Zieners Reyser, for Svovelets og Surterbrandens Skyld, men ogsaa det 8de Stykke af Secret. Olavii Reyse, saavelsom de adskillige Forsøg og Foranstaltninger, som ere blevne giorte i Anledning af disse, og som alt findes stykkeviis anførte paa sine Steder i dette Verk. Hertil kan jeg endnu lægge, at Undersogningen af den røde Bolus fra Oxehver i Norder-Syssel (*) er for det første udfalden saaledes: „At Hofmalerne Getreuer, Rüde, og Bræstrup, have ikke anseet den at have Corpus nok til at dække Træe, ey heller at give nogen god rod Farve". Men at dette ikkun viiser, at disse gode Folk enten ikke maae have havt Indsigt nok til at behandle denne for den fremmede Materie, eller ikke anvendt nogen ret Fliid derpaa, det kan noksom erfares af den ligesaa troeværdige som kyndige Theater-Maler Cramers Betænkning, i det han ey alleene „har holdt den for god i alle Henseender, „ men og, ved at applicere den paa et Bræt ved Siden af Hol-

Naturalier i Almindelighed, og især den røde Bolus.

y 2 „ landsk

(*) S. 570. Anm.

„landsk Brunrødt, haver giort saadanne Prøver dermed, at „Bygnings-Directionen ikke har kundet see, naar den første „af disse Prøver alleene undtages, nogen synderlig Forskiæl „paa denne Islandske og den Hollandske Farve af dette „Slags, hvorfor ogsaa Directionen har troet, at Brugen „af den Islandske Bolus burde og kunde indføres, allerhelst „naar den blev noget meer renset, og ret bekiendt, blandt an„dre for dem, der handle med slige Ting". Den kan endog ventes end ydérliger undersøgt i sin Tiid, da Hr. Justitz-Raad og Laborant Müller haver havt den Godhed at paatage sig saadant.

Anlæg til Saltværk paa Reykenæs.

§. 56. Men det som dog, fremfor alt andet af dette Slags, fortiener at anføres, er den tildeels allereede fra forrige Hundred-Aar af paatænkte (*) Anstalt, at virke Salt af Søevand, og siden at tørre det, alleene ved Hielp af de heede Kilders Varme, uden noget Brændsel, hvilken nu er sat i Værk ved det for Kongelig Regning indrettede nye Saltværk paa Reykenæs i Isefiords-Syssel. Dets Anlæg og Fremgang fra 1772. og omtrent til midt i Aaret 1776. kan jeg her forbigaae, som allereede beskreven af andre (†). I sidstbemældte Aar blev det ellers bragt saavidt, at man, ved en Forretning af Kunst-Mester Valter og Lærling Adam Usler fra Walløe Saltværk i Norge, som da bleve oversendte til Island, fik bestemt hvorvidt Værket, efter Stedets og de heede Kilders Beliggenhed, kunde udvides, og hvorledes alt-

(*) See Johan Eggertsens Forslage om Island af 1682.

(†) See Isl. Maan. Tid. 1. Aarg. S. 10. 11. og 34. 2. Aarg. S. 24. 25. men især 3. Aarg. S. 157-66.

altsaa dets Indretning endelig skulde blive, hvilken Udvidelse og nye Indretning, (som ellers var stiilet paa 56 Salt-Pander), dog blev udsat for 1777. (*), og alleene indrettet et Vaanigs-Huus for Arbeyderne, af Materialierne af de første smaa Kaage-Huuse, hvilke da ey meer passede til Værkets udvidede Drift; en Steen-Slæde, til Brug ved de foreslaaende Bygninger, og en stor Baad, til Transporten til Soes til og fra Værket, samt Allernaadigst approberet, at Gaarden Reykefiord maatte, deels ved Kiøb og deels ved Mageskifte, mod 2 de andre Kongel. Gaarde Audkula og Byrnustad, forskaffes Hans Majestæt til Eyendom, paa det Høystsamme kunde faae frie Raadighed over Grunden, som Værket var bygt paa, hvilket Kiøb og Mageskifte samme Aar blev sat i Værk, og Gaarden, imod sædvanlig Afgift, overladt Syßelmand Arnorsen, som Saltværkets Inspecteur til Beboelse, paa det han kunde være des nærmere til det daglige Opsyn derved. Men da baade Værkets foreslagne Udvidelse, og det giorte Anslag over Omkostningerne dertil, vare blevne undersøgte, saavel af Oberbergamtet, som af Betienterne ved Walløe Saltværk, og Forslaget om begge Deele, (endskiønt Bekostningens Sum ikke kunde forud saa ganske nøye bestemmes), befundet at være vel overlagt; man ogsaa havde faaet fra Inspecteuren paa Reykenæs de fornødne Oplysninger om, at det som allerførst kunde behøves, ey alleene til Arbeydets Lettelse og Omkostningernes Besparelse i Tiiden, men og med det samme til at kunne begynde den forehavende Udvidelse i den rette Orden, var en Vandmaskine eller Rath-

 Stube,

(*) Kongel. Resol. 17. Febr. samme Aar.

Stube, samt et nyt Pompehuus og Stangværk med tilhørende Indretning og Arbeyde af Tømmer og Jern, fornemmelig i Hensigt til at lette Søevandets Opfordring, som, naar Værket blev udvidet, forudsaaes at ville blive Arbeyderne umuelig at bestride blot ved et simpelt Pompeværk, som indtil den Tiid var blevet brugt; saa blev alt dette foranstaltet tildannet ved Walløe Saltværk, og foruden andet meere Inventarium oversendt til Reykenæs 1778. med de fornødne Haandverksfolk, og deriblandt een i Kunstmaskiners Indretning og Sammensætning erfaren Mand. Alt dette haver Hans Kongelige Majestæt ey alleene behaget Allernaadigst at approbere (*), men og tillige at beænyndige General-Told-Cammeret, til fremdeeles paa beste Maade, for Høystsammes Regning, ligeledes at foranstalte, det som end viidere, efter den af Arnorsen og Walter lagte Plan var fundet fornødent og tienligt til Værkets Udvidelse og fuldkomne Istandsettelse, hvilket dog i næstafvigte og indeværende Aar ey haver kundet blive efter Ønske befordret, formedelst Mangel af Skibs-Rum til de dertil hørende Fornødenheders Overførsel, og Fragternes deraf flydende Kostbarhed. Ellers er Hensigten, at Værkets Bygninger for den følgende Tiid skulle saa meget mueligt opføres af Grundmur, deels af Tegl- og deels af Islandsk Steen, som kan haves paa Stedet, da det er erfaret, at Bygninger af Tømmer forraadne alt for hastig, ved de af de heede Kilder opstigende Dampe. Det Salt som virkes ved dette Værk modtages af Handelen, som Styrtegods, ved Værket, efter en af Cammeret derom truffen Afhandling, for

(*) Kongel. Resol. 30. April. 1778.

for 2 Rdlr. Tonden beregnet til 10 Skiepp. eller 176 Potter, og føres med deus Fartøyer til Ise- og Dyrefiords-, samt Patrikfiords- og Bildedals-Handelssteder.

§. 57. Men som Gaarden Reykhole i Bardestrands-Syssel er bleven af alle anseet beqvem, endog til et meget større Anlæg til Saltværk, end forbemældte Reykenæs, saa er og, allereede fra den sidste Land-Commissions Tilbagekomst af, blevet tænkt og arbeydet paa et nyt Anlæg til Saltværk paa det Sted. Men saavel Sysselmand Ketilsens og Lavmand Fieldsteds Beskrivelse og Tegninger derover, som og de Efterretninger, hvilke den adjungerede Sysselmand i Bardestrands-Syssel, Biarne Einersen, siden haver forskaffet Cammeret, have, uagtet al den Fliid, han har anvendt derpaa, altid ladet i Uvished adskillige ikke lidet vigtige Poster i denne Henseende, saasom: 1) Hvorvidt Indseylingen til Reykhole, og Landingen sammesteds, var saaledes beskaffen, at beladte Skibe kunde uden Fare indløbe og udlosse der, samt igien indtage Ladning. 2) De heede Kilders rette Høyde over Havets sædvanlige Flodemaal, som man nødvendig behøvede nøyagttigen at vide, naar noget Anlæg der skulde foretages, hvorimod den, af Mangel paa Instrumenter, fandtes ulige angiven af dem alle. 3) Om nogen, og da hvilken, Indretning best kunde giøres for at opleede det salte Vand til de heede Kilder, og hvilke Bygninger der maatte agtes fornødne til Saltkaagning ved disse; samt 4) Hvorledes den imellem Kilderne og den salte Søe beliggende Mose fandtes beskaffen, og især hvorvidt det kunde agtes giørligt, at afleede til en Side det deri staaende Vand, for derved at forebygge,

Anstalt til et lige Anlæg paa Reykhole i Barde-strands-Syssel.

at ikke Soevandet paa det Sted, hvor man vilde anvende det til Saltkaagning, skulde blive for meget forsødet med hint, samt hvorvidt en fast Vey imellem Kilderne og Søen kunde staae til at anlægge over bemældte Mose. Det behagede altsaa Hans Kongel. Majestæt, da dette blev Høystsamme foredraget 1776. at befale Cammeret (*), at føye alle endda udfordrende Foranstaltninger i Hensigt til de ved Reykhole befindende heede Kilders og øvrige ved samme forekommende Omstændigheders Undersøgning, samt at bevilge, at de dertil medgaaende Omkostninger maatte udbetales af Høystsammes Cassa. Cammeret giorde og strax ved Bergværks-Directorium Anstalt til at faae udsøgt, ved Oberberg-Amtet, saadanne Folk, som besadde Kyndighed i Maskin-Væsen, Nivellering, og andre til dette Øyemærke fornødne Indsigter, for ey alleene at undersøge forbemældte Poster, men og at forfatte Overslag over alle de Indretninger, som maatte agtes nødvendige, om et Saltværks Anlæg fandtes giørligt paa dette Sted. Dette blev ogsaa den anden Hoved-Hensigt af Walters og Uslers forbemældte Reyse til Island 1776., hvilke, foruden et Charte over Reykhole, forfærdiget af den sidste, have bragt den Oplysning til Veye: „At det Sted, hvor de heede Kilder findes, ligger 1000 til 1500 Favne i Sydvest fra Søen, som i Flodtiden holder 12 til 15 Favne Vand; at Hoved-Kilden Krablande, med 5 andre nær derved, giver Leylighed til en Kummes Anlæggelse, hvori kunde nedsættes 24 Salt-Pander, der skulde indbygges i et Huus af 30 Alnes Længde; at det varme Vand kunde igien afleedes herfra, ved indmu-

(*) Kongel. Resol. 15. Jan. samme Aar.

indmurede Render, til en anden Kumme, hvor 16 Kaage-Pander, og 2 Torke-Pander kunde indrettes; at endnu 10 Pander kunde anbringes over nogle af de andre heede Kilder paa Stedet; og at man for at tilveyebringe, til Værkets Bygninger, den fornødne Steen, som maatte hugges og sprænges ud af de omliggende Klipper, maatte giore en Mose befarelig, og anskaffe 3 Steen-Vogne og 4 til 6 Steen-Slæder med fornødne Heste, samt en Mur og Dæmning opføres for at samle Søevandet". Til de øvrige Bygninger og Indretninger, saasom Pompehuus, Rathstube, Reservoir, Magazin o. s. v. have de ogsaa giort almindelige Udkast og Forslage, dog uden at have kundet bestemme de egentlige Bekostninger. Ved 124 Kaage-Pander, som de have anseet at kunne anbringes paa dette Sted, have de meent at kunne virkes om Maaneden 125 Tdr. Salt. Og herved er da bledet oplyst, at dette Værk, om det kom i Stand, vilde blive meget større, endskiønt tillige anseelig kostbarere, end hint paa Reykenæs. For Aaret 1777. blev dette nye Anlæg for det første udsat(*). Men da Cammeret havde nærmer overlagt Sagen med Oberberg-Amtet, behagede Hans Kongelige Majestæt paa nye Allernaadigst at befale samme 1778. (†), at anvende al Umage paa at forskaffe et nøyagtigt Overslag, (hvilket endda ikke havde kundet bringes til Veye), over hvad Anlægget vilde koste, naar det blev indrettet efter det af Usler giorte Anslag, saavelsom at foranledige en Befaling til den, der forestod Havne-Opmaalingen,

(*) Kongel. Res. 17. Febr. samme Aar.

(†) Den anf. Kongel. Resolut. af 30. April. samme Aar.

gen, at han endnu den samme Sommer, medens han opholdt sig paa Breedefiorden, skulde nøye undersøge Indseylingen til Reykhole, saa at man kunde faae fuld Vished derom til næste Høst, paa det dette, tilligemed hvad viidere Oplysninger herom, der vare agtede fornødne at indhente, kunde blive Hans Majestæt nærmere forestilt, da det var Høystsammes Ønske, at et fordeelagtigt Saltværk paa Reykhole kunde blive sat i Stand. Den befalede Anstalt til Indseylingens Undersøgning blev ufortøvet føyet; men da Havne-Opmaalingen just blev afbrudt det samme Aar (§. 42.), og man ikke hidindtil haver kundet faae viidere Vished om den Post, end den, som er anført paa sit Sted i dette Værk (*), der ikke kan agtes at være fuldkommelig efterrettelig, saa er man bleven nødt til at lade Anlægget til Saltværk paa Reykholum for det første beroe. Et fuldstændigt Overslag over Bekostningen vil og neppe kunne ventes forend der lægges Haand paa Arbeydet selv, da der først kan ret dømmes om, hvad der bliver at giøre.

Oeconomiske Reyser, og disse Reyser især.

Thoroddi Reyse i Sverrige 1773-79.

§. 58. Ligesom Hans Kongelige Majestæt ved offentlige Anordninger, Belonninger, og Skrifter Allernaadigst haver søgt at udbreede i Island en grundig Kundskab om alle Nærings-Væsenets Deele, saa haver og Høystsamme, til dette Øyemærke, lige fra 1773. til 1780. bekostet adskillige Reyser

(*) S. 649-51. Anm.

Reyser baade inden- og udenlands. Den første af dette Slags Reysende var den oft nævnte Islandske Student Theodorus Thoroddi, hvilken, i Anledning af hans Ønske at kunne faae Leylighed til endnu meer at udviide, især i Sverrige og Norge, den Indsigt i de Practiske Deele af Huusholdnings-Kunsten, hvorpaa han ved hans Afhandling om Agerdyrkningen (§. 11.) havde givet et Slags Forsmag, blev 1773.(*) tillagt paa 2 Aar et Kongeligt Reyse-Stipendium af 300 Rdlr. aarlig. Ved hans Instruction blev ham ellers paalagt i Almindelighed, at iagttage alt det, som kunde tiene til Huusholdnings-Kunstens Forbædring i Island, efter dets Himmel-Egn og øvrige Beskaffenhed; men dog i Særdeleshed: 1) Hvorledes Fædriften best kunde forbædres, og Antallet saavel af Horn-Qvæg som Faar forøges; Faarene fodres, røgtes, behandles, præserveres og læges for deres gangbare Svagheder, samt hvorledes det, som begge Slags Kreature give af sig, kunde anvendes til meest muelig Nytte, saavel i Indbyggernes daglige Huusholdning, som og i Handelen, med alt hvad der viidere kunde høre til Horn-Qvæg- og Faare-Avlingen, efter Landets Omstændigheder. 2) Hvorledes Engedyrkningen, med alt hvad dertil hører, i Henseende til at forskaffe tilstrækkeligt Forraad af Foder, og befordre Fædriftens deraf flydende Opkomst, kunde forbædres, og altsaa: hvilke Jord-Arter især, efter grundig Kundskab om deres Forskiællighed, kunde blive de tienligste til Engbund; hvorledes de kunde beqvemmest blandes; hvorvidt Græs-Væxten ved Klever-Sæd og andet bringes til større Fuldkommenhed;

z 2 hvorledes

(*) Kongel. Resol 26. April. samme Aar.

hvorledes Tuer paa Græsmarkerne best udroddes, og for Fremtiden forkommes, samt Engbunden selv renses fra Moss; hvorledes Moser og Moradser med mindst Bekostning udgraves og opdiges, og Jorden ved Blanding, enten af Aske fra de ildsprudende Bierge, eller af andre Jord-Arter, betages sin Suurhed, og giøres frugtbar; i hvilket Øyemærke ham ogsaa bleve tilstillede adskillige, i Anledning af Land-Commissionens Eftersporgseler, den Tiid fra Island indsendte Jord-Arter, med Udtog af de dermed fulgte Beretninger, for at han kunde tage dem med sig, og sporge sig til Raads hos en og anden i Huusholdnings-Videnskaberne og Naturlæren kyndig Mand om deres Beskaffenhed. I øvrigt skulde han i denne Henseende lægge Mærke til, hvorledes Græs-Markerne best kunde giødes, og Giødselen foroges; hvorvidt Soe-Græs og Tang benyttes, ey alleene til Giødning, men og til Foderets Formeerelse, og hvorledes samme i begge Henseender best kunde behandles, samt endelig hvorledes Engenes Indhegning best kunde skee, og deriblandt hvad Slags Væxter der kunde blive de tienligste til levende Giærder der i Landet. 3) Hvorledes Havedyrkningen, fornemmelig i Hensigt til de Urter, som under en kold Himmel-Egn frem for andre best kunne lykkes, og som meest kunne tiene til Brug for Almuen, saasom Kaal, Rodder, Roer, og især Kartofler, kunde fordeelagtigst og nyttigst drives; hvad Tiid ethvert Slags helst skulde saaes og plantes; hvilken Behandling og Jord-Art, for ethvert, var den tienligste, og hvorledes det, som avledes deraf, kunde siden best bevares og anvendes til meenig Mands Nytte. Dette var hans Hoved-

Sag

Sag i Hensigt til Jorddyrkningen; hvorimod ham, i Hensigt til Korn-Avlingen, alleene blev forelagt at agte paa, hvad Slags Korn i et koldt Clima best kunde fremkomme, og hvad man fornemmelig havde at iagttage ved dets Behandling. Hans anden Hoved-Sag var 4) Alt hvad der kunde tiene til Fiskeriernes Befordring og Forbædring i Island, saavel i Hensigt til Fangsten i sig selv, som Fiskens Behandling efter dens adskillige Sorter, som og dens forskiællige Brug i Indbyggernes Huusholdning og i Handelen, og til denne Ende: hvilke Baade og Fartøyer der kunde være de tienligste til at drive Fiskeriet med i Island; hvilke Slags Fiske-Reedskaber de beqvemmeste, og især paa hvilke Steder i Havet og i Fiordene eet eller andet Fiske-Reedskab kunde fremfor andre være gavnligt eller skadeligt; en Kundskab, som han fornemmelig skulde søge i Trundhiems Stift, baade ved selv at besee Fiskerierne sammesteds, saa og ved at raadføre sig derom med kyndige Folk paa ethvert Sted. Ham var ellers paalagt først at reyse til Sverrige, hvor Huusholdnings-Videnskaberne meget agtes og dyrkes, og hvor adskillige Egne særdeles meget nærme sig til det Islandske Clima, paa det han des bæder kunde, efterat have underrettet sig om dets Landbrug, Fædrift, og Natur-Producters Anvendelse m. m. blive i Stand til at sette hver Post i Ligning med Island, og derefter at giore sig sikkre og tilforladelige Slutninger om dens Mulighed eller ikke. I Særdeeleshed skulde han reyse til Upsala, for der at benytte Linnæi og andre Lærdes Forelæsninger i Naturlæren og Huusholdnings-Kunsten. Og da den ham dertil foresatte 2 Aars Tiid fandtes for kort, blev

det ham forundte Stipendium ey alleene Allernaadigst forlænget paa et Aar 1774. (*), samt endnu paa eet Aar, og desuden forøget med 100 Rdlr., ved en anden 1776. (†), men ham endog tillagt 1778. (**) 400 Rdlr. eengang for alle til hans Ophold i Sverrige, som saaledes varede fra 1773. til i Foraaret 1779. Fra Reysen til Norge er han siden bleven Allernaadigst frietagen, da de nye Anstalter til de Islandske Fiskeriers udviidede Drift, som imedens han endnu opholdt sig i Sverrige, allereede vare blevne begyndte at settes i Værk (§. 31. 37.), fandtes at have giort denne Reyse undværlig. Men om de øvrige Ting, hvilke ham vare foreskrevne, og deriblandt især, foruden meget andet, om adskillige Sæde-Arter for Island, om Faare-Røgten, Uldarbeydet, Landbruget, samt Svovel- og Saltvirkningen, haver Cammeret, ved de Beretninger, som han Tiid efter anden har indsendt efter hans Instruction, erholdet adskillige ikke ubrugbare Anmærkninger, hvoraf nogle findes anmældte i denne Forberedelse, og nogle i Værket selv; Og nu bør man vente en fuldkomnere Anvendelse deraf, ved Leylighed af hans nye Reyse til Island, hvorom siden skal mældes.

Andre Reyser, og især Hr. Cammerjunker Levetzaus 1779.

§. 59. Næst denne Reyse folge efter Tiidens Orden Secret. Olavii 3de Reyser fra 1775. til 1777. samt Henchels og Zieners Reyser i det førstbemældte Aar, hvis Beskrivelser indeholdes i dette Værk, og om hvilke jeg altsaa maae forbeholde mig at give nærmere Underretning, indtil jeg kommer til at handle om dette især. Jeg gaaer saaledes lige til Cam-

(*) Kongel. Resol. 7. Novbr. samme Aar.

(†) 15. August. (**) 3. Septembr.

Cammerjunker og Auscultant i General-Told-Cammeret Hr. Hans Christoph. Diderich Victor von Levetzaus Reyse i Aaret 1779. Da han af at bivaane Collegii Behandlinger af de Islandske Sager havde fattet Lyst til at lære nærmer at kiende, og til den Ende at besee, dette Land, og Hans Kongelige Majestæt (*) havde bevilget ham ey alleene en Understøttelse til denne Reyse, som var ansat omtrent paa 1½ Aar, men og at forbemældte Thoroddi, som da nyelig var kommen tilbage fra Sverrige, maatte paa Kongelig Bekostning giøre ham Sælskab paa Reysen, bleve ham ligeledes (†) foreskrevne, saavel til egen Paaagtning, som Overlæg med Embedsmændene og andre kyndige Folk i Landet, alle de vigtigste Poster, som staae i Samfund med Regieringens forehavende Foranstaltninger til Landets Opkomst, hvorpaa jeg vil anføre til Prøve: a) Hvad Mangler og Misbrug i Justitz- og Politie-Væsenet, der maatte gaae i Svang, og hvad Indflydelse, enten det eene eller det andet, maatte have paa Folkets, eller visse Steders, Velstand eller Afmagt. b) Jordbrugets Drift og Fremgang, saavel i Almindelighed, som paa de Kongelige Godser, og deriblandt ved Hoved-Gaardene, og især i den Henseende, hvor der maatte findes betydelige Strækninger af ubrugt Jord, som kunde anvendes til brugbar Engbund eller Græsmark; hvorvidt de Kongelige Anordninger og andre i Kraft deraf føyede Anstalter til Jordbrugets, Havedyrkningens, og Veyenes Forbædring, blive paadrevne og iværksatte; hvilke særdeeles Hindringer sam-

me

(*) Cabinets Bef. 3. Maji og Ref. 10. næst efter.
(†) Hans Instr. giennem. Gen. T. Camm. 18. Maji 1779.

me maatte finde paa et eller andet Sted; ved hvilke Midler disse best maatte kunne ryddes af Veyen, og overhoved, hvad der endnu kunde være, efter grundigt Overlæg og de befundne Omstændigheder, at paatænke til disse Tings endnu ydermeere Befordring enten overalt eller paa visse Steder. c) Handelen, Fiskerierne, og enhver Egns Handels-Producter, samt Omgangen dermed, og i Særdeleeshed, hvorvidt den blev dreven i Overeensstemmelse med den nye Handels-Forordning, og de derefter fra Regieringens Side foyede Foranstaltninger, være sig i Hensigt til Maal og Vægt, Varers Antagelse, Vragning, og andet, og hvorvidt Almuen maatte have Aarsag til at være tilfreds med Kiøbmændenes Opførsel og Handlemaade eller ikke; hvilke Mangler i Almindelighed meest maatte paaklages, samt hvad der i eet og andet maatte agtes tienligst til sammes Rettelse. d) Fabrik-Anlæggene, og i Særdeelesshed Saltværket paa Reykenæs, Svovel-Værket ved Husevig, og Ulden-Fabriken i Reykevig, og deriblandt ved Saltværket, hvorvidt Indretningen var kommen efter de sidste Foranstaltninger, hvad der stod tilbage, og hvad der endnu kunde være at opdage og iagttage til Anlæggets Forbædring: ved Svovel-Værket, baade Værket i sig selv, dets nu værende Indretning, og Raffinerings-Maaden, og hvad Forbædring derved kunde finde Sted, saa og Minernes Tilstand, og det Haab de kunde give for Fremtiden, samt hvorvidt de allereede anbefalede Forsigtigheds-Regler ved Svovelets Opgravning bleve iagttagne af vedkommende Almue, og hvorvidt fleere og andre kunde efter Omstændighederne være at foreskrive, og endelig ved

Uldfa-

Uldfabriken, Oeconomien ved Fabricationen, hvorledes de Mangler, som samme muelig kunde have, kunde best rettes, og overalt, hvorledes ey alleene Fabriken kunde giores meest nyttig, men og overhoved, i hvilken Tilstand Spinden og Væven fandtes i Island, samt hvilke Midler der maatte findes at være de tienligste og letteste til at faae indført blandt meenig Mand en beqvemmere og fordeelagtigere Drift, end hidindtil, af denne Green af den huuslige Vindskibelighed. e) Indbyggernes Sæder og Skikke, saavidt de enten viise noget besynderlig til at oplyse Nationens Characteer, eller især have nogen middel- eller umiddelbar Indflydelse paa det almindelige. Hans Reyse var anlagt, at skulle gaae i Aaret 1779. til Sønderlandet, og da først til Landstinget, og derfra til Nordlandet, og i Aaret 1780., efterat have overvintret paa Sønderlandet, til Isefiords-Syssel paa Vesterlandet igiennem Borgefiords-, Myre-, Snæfellsnæss-, og Dale-, samt tillige, om muligt, Bardestrands-Syssel, hvilken Plan han og erfares at have fulgt, saavidt som Omstændighederne have kundet tillade. Han blev forsynet til Reysen, ey alleene med Underretninger om Regieringens Foranstaltninger i forbemældte Emner, samt Anviisning til de Skrifter, som han med meest Nytte kunde tage til Raads ved sine Jagttagelser, men og med et aabent Brev, hvorved baade Embedsmændene og andre i Landet blev anbefalet at gaae ham i alle Ting til Haande.

§. 60. At Studiosus Thoroddi blev Allernaadigst befalet (§. 58.) at giore Hr. Cammerjunkeren Sælskab paa denne Reyse, skedde meest af den Aarsag, at han, ved paa nye *Thoroddis Reyse med ham.*

at see og tage i Overveyelse baade Landets egen naturlige Beskaffenhed og Huusholdnings-Væsenets nærværende Tilstand paa Stederne selv, kunde faae des bædre Leylighed til at anstille en tilforladelig Sammenligning imellem dette og de meer dyrkede Svenske Provintser, omtrent under samme Clima, som han havde lært at kiende, og derved at blive des vissere paa hvad deraf kunde, med forventende Nytte, sættes i Værk i Island. Da saaledes denne hans Reyse ikke saa meget var at ansee for en nye, som meere for en Fortsættelse af hans Reyse i Sverrige, og især som et Middel til, at Oyemærket deraf (§. 58.) kunde vorde des bæder opnaaet, saa blev ham af General-Told-Cammeret anbefalet, som den første Hoved-Post, at have alle de Stykker af hans første Instruction, som angaae Fædriften og Jordbruget (§. 58. N. 1. 2. 3.) ogsaa her for Oyne, saaledes at han, ved nu at see og underrette sig om det Islandske Jordbrugs, samt Fædriftens nærværende Tilstand, saavel i Almindelighed, som paa ethvert Sted, hvor han kom, i Særdeelesshed, og ved at sammenligne dette med Jordbruget og Fædriften i de nordlige Provintser af Sverrige, kunde, med den fornødne Overbeviisning, giore sine Anmærkninger om alt hvad der i begge Henseender kunde findes tienligst og giorligt i Island, samt hvilke Midler, som de meest naturlige, simple, paa Erfaring meest grundede, samt med Landet og Folket best passende, kunde være at anvende dertil. I Hensigt til Fabrik-Væsenet, og deriblandt Svovel- og Saltvirkningen, samt Uld-Fabricationen, som, i Anledning af de adskillige Anmærkninger, som han Tiid efter anden havde givet Cammeret derom, medens han var i Sverri-

ge,

ge, var den anden Hoved-Post, blev ham i Almindelighed forelagt det samme til Paaagtning og Indberetning, som Cammerjunker Levetzau (§. 59. d.), paa det nær, at han ogsaa skulde tage Leyligheden til at anlægge Saltværk paa Reykhole i Bardestrands-Syssel i nøye Øyesyn og Overveyelse. Men foruden dette blev ham viidere paalagt at beflitte sig paa, hvad andre gode og nyttige Jagttagelser, en saadan Reyse kunde give Leyligged til, være sig i Hensigt til Natur-Historien, Fiskerierne, Handelen eller andet, allerhelst saadanne, som enten kunde indeholde eller leede til noget almindelig nyttigt. Hr. Cammerjunker Levetzau skulde han desuden, som født i Landet, og kyndig i dets Sprog, gaae til Haande med al muelig Underretning, og igien hos ham faae Oplysning om de seeneste Oeconomiske Anordninger og Foranstaltninger for Island, alt til des bædre Befordring af begges fælles Arbeyde.

§. 61. Og som det indtil vore Tiider har været en ikke lidet beklagelig Sandhed, at en fuldkommen practisk og paa egne Erfaringer bygget Kundskab, om de i Naboe-Landene Tiid efter anden, til beste for Nærings-Væsenet, giorte Opdagelser, og disses rette Anvendelse, haver været hidintil alt for meget rar blandt Embedsmændene i Island, og fast det meeste dog altid maae komme an paa disse, naar noget i dette Fag enten skal forbædres, eller noget nyt tilborligen udføres eller befordres; saa haver det end viidere behaget Hans Kongelige Majestæt, for ogsaa at gaae denne Mangel i Møde, og for at sette den da nyelig beskikkede Vice-Lavmand i Nord- og Vester-Lavdommet i Island, Hr. Stephen Thorarensen, i Stand til, ved dette Embedes Tiltrædelse, at udrette

Vice-Lavmand Thorarensens Reyse i Norge 1779.

rette noget nyttigt til Befordring af Høystsammes Hensigter med Jordbrugets og øvrige Nærings-Veyes Forbædring sammesteds, paa Hans Excellence Hr. Geheime-Raad Greve Moltkes Forestilling, at bevilge (*) bemældte Vice-Lavmand en Allernaadigst Understøttelse af 300 Rdlr. for dermed at foretage i eet Aar en Reyse i adskillige Egne af Norge, for at erhverve fuldstændige Kundskaber om Jordbrugets og den øvrige Land-Huusholdnings Behandlings-Maade sammesteds. Den Instruction, som tillige blev Allernaadigst approberet for ham, og som det, (uagtet samme i det væsentligste stemmer overeens med den første for Thoroddi §. 58.), maae være mig tilladt at meddeele Udtog af, for desto tydeliger at kunne viise denne Reyses Hensigter i al deres Strækning, paalagde ham: 1) At give i Almindelighed Agt paa alt, hvad han kunde tænke, at kunne tiene og anvendes til Huusholdnings-Væsenets og Jordbrugets Forbædring i Island, saavidt dette Lands Himmel-Egn, Beliggenhed, og øvrige Beskaffenhed kunde tillade; og da Høebiergningen egentlig er det, hvorpaa det Islandske Jordbrug fornemmelig ankommer, da 2) i Særdeeleshed at see sig forhvervet al muelig Kundskab, angaaende de Ting, der høre til Hiemme-Markers og Enges, og altsaa overhoved til Græs-Markernes vedbørlige Røgt og Forbædring, samt i saadan Henseende lære at kiende Jord-Arternes forskiællige Beskaffenhed, hvilke deriblandt ere best skikkede til at kunne give god Græs- og Høebond, samt hvorledes saadant, i Mangel af god Jord, best kunde bringes til Veye, ved at blande fleere Jord-Arter, og da hvilke, tilsammen;

(*) Kongel. Resol. 12. April. 1779.

sammen; hvorledes ujævne og tuede, samt mosgroede Marker lettest og beqvemmest kunde, ey alleene for eengang jævnes og renses fra Tuer og Moss, men ogsaa begge Deele for Fremtiden forebygges; hvorledes høye og tørre Marker i behøvende Tilfælde best kunde forsynes med Vand, helst paa de Steder, hvor rindende Vand haves, og hvor Beliggenheden kunde give Leylighed til at leede samme, ved Grøfter, omkring paa Marken; hvorledes baade den egentlige Giødning af Horn-Qvæg, Faar og Heste, kunde være at behandle, og blande med hinanden til størst Nytte for Jorden, samt hvorledes den best kunde formeeres ved fremmed Tilsætning og Blanding, være sig af Moss-Arter, Dye- eller Myre-Jord, feedt Leer eller Mergel, Søetang eller andet, som dertil pleyer at bruges; hvorledes eller hvorvidt Græs-Væxten selv kunde staae til at formeeres ved Hielp af fremmed Græsfrøe, og da hvilke Sorter især, og med hvad Slags Behandling; samt overhoved, hvorledes Myrer eller Moser og Moradser, (hvoraf en Mængde forefindes fast overalt i Island), med mindst Bekostning og størst forventende Nytte kunde optages og indrettes til Engbund; hvad Slags Myrer eller Moser best kunde udsøges hertil; hvorledes disse skulde opdiges, og Grøfter derudi anlægges for at afleede Vandet; samt hvorledes Jorden siden, naar Vandet var afleedet, best kunde være at skille af med dens Suurhed, og i øvrigt at behandle, til at give god Græsbund, være sig ved at jævne, omarbeyde og giøde den, eller hvad viidere saadan Behandling udfordrer. 3) At agte paa alt hvad ham kunde forekomme i Norge, tienligt til Havedyrkningens Befordring i Island, fornemmelig i

Hensigt til de Urter, der i saadant koldt Clima, som det Islandske er, best kunde lykkes, samt de som helst kunde blive til Brug for meenig Mand, saasom Kaal, Rodder, Ræper, Kartofler og deslige; hvorledes Alting ved Havedyrkningen best kunde behandles; hvad Leye og Beliggenhed helst burde vælges til Have-Plads, saavel for at have meest muelig Beskyttelse for skarpe Vinde, som den meeste Nytte af Solens Varme; hvilken Jord-Art der er tienligst for hvert Slags Urter; paa hvilken Tiid ethvert Slags skulde saaes og plantes, og hvorledes de siden skulde dyrkes og opælskes; endelig hvorledes det deraf avlede sikkerst kunde giemmes, samt paa tienligste Maade til meenig Mands Brug tillaves og anvendes, med alt hvad viidere kunde falde at anmærke, saavel i denne Henseende, som i Hensigt til Fyrre-, Gran-, og Birke-Træers, samt de i Norge vildvoxende Buskvæxters Opælskning, hvad enten samme skeer ved Planter eller Frøe. 4) I Hensigt til Korn-Avlingen, endskiønt samme ikke blev anseet som nogen Hoved-Sag for Island, blev han dog tilholdt paa denne Reyse, allerhelst i Field-Boygderne, at lægge Mærke til alt det af Agerdyrkningen, som i nogen Maade kunde tænkes at staae til at anvendes i Island, være sig i Hensigt til Agerlandets Leye, Jord-Arternes Valg, Jordens Giødning og Bearbeyning, eller i Hensigt til Korn-Sorterne selv, Pløye- og Sædetiden, Behandlingen af Korn, som ikke bliver fuldmodent til at blive brugbart, med alt hvad viidere, Agerdyrkningen angaaende, som kunde agtes giørligt der i Landet; ligesom og hvad Indretninger, saavel af Haand- som Vandqværner til at male Korn, der maatte findes at

være de simpleste og letteste at iværksette i Island. 5) Saavidt som Fædriften, og især saavel Horn-Qvæg-, som Faare-Avlingen, er et meget vigtigt Nærings-Middel i Island, skulde han anvende den samme Agtsomhed, som ved 2den Post var anbefalet, paa alt hvad ham kunde forekomme tienligt til Fædriftens Forbædring og Befordring sammesteds, saavel i Hensigt til begge Slags Kreaturers Opælskning, Fodring, Rogt, og øvrige Behandling, samt Fæhuusenets Indretning, som og i Hensigt til deres Sygdomme og Svagheder, hvorledes de best kunne præserveres mod samme, og ved hvilke Midler læges, naar de blive syge, samt endelig hvorledes det Kreaturene give af sig, kunde best anvendes til Huusholdning og Handel. 6) Om alle disse Ting, og alt hvad dermed staaer i væsentlig Sammenhæng, saavidt saadant maatte forekomme ham paa Reysen, skulde han see sig forskaffet saa nøyagtig Kundskab, som muerligt, samt om de forskiællige Omgangs-Maader dermed, saavelsom de Reedskaber, der bruges i Norge i adskillige Egne, til enhver af forbemældte Nærings-Veye; og især af Omgangs-Maaderne, saadanne, som fremfor andre maatte findes, deels at være de beqvemmeste i og for sig selv, deels og de letteste og tienligste at anvende i Island. I Hensigt til Reedskaberne skulde han iagttage det selvsamme Valg, og endog desuden, saavidt mueligt var, forskaffe sig, om ikke Modeller, saa dog saadan en Afridsning, af dem deriblandt, som maatte findes at være de tienligste i Island, og dog sammesteds ubekiendte, at han derefter kunde i sin Tiid lade dem forfærdige i behøvende Tilfælde. For ellers at faae Kundskab om saa mange, som skee

kunde

kunde af de Forskiælligheder i forbemældte Poster, som falde i adskillige Egne af Norge, skulde han søge at komme saavidt omkring paa Landet, som muligt, og deriblandt helst til de Egne, hvor noget besynderlig nyttigt kunde falde at iagttage, alleene at han paa hvert Sted anvendte saa megen Tiid, som han kunde have nødig, til at giøre sig fuldstændigt Begreb om alt det, hvad der faldt at anmærke til Nytte for hans Øyemærke.

Udfaldet deraf.

§. 62. Saaleedes forbereedet, og desuden forsynet med Recommendations-Skrivelse fra Hans Excellence Hr. Geheime-Raad Greve Moltke til Hr. Cammerherre, nu Hans Excellence Hr. Geheime-Raad og Stiftamtmand, Levetzau i Christiania, (til hvis saavelsom Hr. Pastor Rynnings Raadførsel og Veyledning han ogsaa var henviist ved hans Instruction), og igien fra Stiftamtmanden til adskillige bekiendte Landmænd i Norge, fortsatte han Reysen i Aaret 1779. igiennem adskillige Egne af Christiania- og Trundhiems-Stifter. Og da den Indberetning, som han ved sin Tilbagekomst indgav om dens Udfald, fandtes at vidne om, at han havde derved anvendt megen Agtsomhed, og alle hans Anmærkninger, over hvad han havde seet og erfaret, at være samlede med Fliid og Skiønsomhed, og i Særdeeleshed uafbrudt anvendte paa Island, og de Forbædringer sammesteds, som kunde haabes at blive passende, og love nogen Fordeel for det Almindelige, saa fandt Hans Kongelige Majestæt for godt (*), da Indholdet deraf blev Høystsamme forelagt, ey alleene „at ansee dette Vice-Lavmandens Arbeyde med Allernaadigst

(*) Kongel. Resol. 8. Jun. 1780.

naadigst Velbehag, men og at befale, at samme skulde overgives til General-Told-Cammeret til Afbetiening ved de til Landbrugets og andre Næringers Forbædring og Udvidelse i Island hensigtende Foranstaltninger, saavelsom hvad anden tienlig Brug deraf maatte kunne giøres". Og da General-Told-Cammeret derpaa yderliger forestillede Indholdet, tilligemed Vice-Lavmandens da yttrede Ønske, at maatte endnu blive Allernaadigst understøttet, til at kunne lægge Haand paa at sette i Værk eet eller andet af det, som han saaledes i Norge havde bragt i Erfaring, behagede det Hans Majestæt end viidere (*) Allernaadigst at befale, „at det skulde overdrages Vice-Lavmand Thorarensen at undersøge, hvorvidt de af ham foreslagne Forbædringer i Island, saavel i det øvrige, som især i Hensigt til Engenes Forbædring og Mosers Udtapning, kunde der settes i Værk, samt ey alleene at udsøge og foreslaae til Begyndelse nogle dertil beqvemme Steder, men og selv give Anviisning til at bestyre Arbeydet derved, imod at nyde i 2 Aar 100 Rdlr. aarlig af den Kongelige Cassa, og desuden at kunne vente, naar de 2 Aar vare endte, og han da havde udrettet noget nyttigt, en Allernaadigst Gratification, i Forhold til hans Fliid og den derved tilveyebragte Nytte". I Følge heraf er han og af General-Told-Cammeret bleven instrueret, vel frem for alt andet angaaende det, som høystbemældte Resolution udtrykkelig lyder paa, men dog tillige paa alle de øvrige Poster, om hvilke hans Indberetning handlede. Det er ikke fornødent at jeg stykkeviis opregner disse, da de i Grunden ere de selvsamme,

(*) Kongel. Resol. 6. Julii 1780.

me, som allereede ere anforte i Forveyen (§. 61.). Denne i Sandhed haabefulde unge Mands Indsigter og Patriotisme give ogsaa Haab om, at forbemældte Kongelige Naade vil, om Gud sparer ham, have nogen ønskelig Virkning. I det mindste mangle ikke beqvemme Leyligheder til Mosers Udgravning i Island.

Studiosi Mohrs Reyse 1780.

§. 63. Endelig, da Directionen for den Kongelige Danske Porcelains-Fabrik her i Staden, i Anledning af at det, som paa sit Sted (*) er mældt, ikke havde hidtil vildet lykkes, at faae en tilstrækkelig Prove af den af Secret. Olavius opdagede Porcelain-Jord i Mokollsdalen i Strande-Syssel i Island, haver fundet fornodent, at lade denne Jord-Art endnu nærmer undersøge paa Stedet ved Studiosus Mohr, haver Hans Majestæt, efter Directionens Onske, Allernaadigst behaget at (†) befale, at der ogsaa fra Cammerets Side skulde bidrages til denne Undersognings-Reyse, og at ham til de 100 Rdlr., som ham bleve tillagte af Fabrikens Cassa, maatte tilstaaes et aarlig Tilskud af 200 Rdlr. i 2 Aar, dog at ham, foruden at eftersøge Porcelain-Jorden, tillige blev given til Undersogning og Indberetning een og anden Post i Oeconomien eller Naturhistorien, fornemmelig saavidt denne derudi har Indflydelse, hvorom Cammeret blev Allernaadigst bemyndiget at instruere ham, saaledes at hans Reyse i saadan Henseende kunde blive saa nyttig, som mueligt, og Omstændighederne vilde tillade. I Følge heraf er ham af samme, foruden Porcelains-Jordens forbemældte Under-

(*) See dette Værk S. 566.

(†) Kongel. Resol. 17. April. 1780.

Undersøgning, saavel paa det navngivne, som paa andre Steder, overalt paa hans Reyser i Landet, foreskrevet, at give Agt paa, antegne, og søge al muelig Underretning, saavel i Almindelighed om alle ham forekommende Naturalier, hvis Undersøgning maatte kunne give nogen nye Opdagelse eller Oplysning i Naturhistorien, fornemmelig saavidt denne maatte have Indflydelse i Oeconomien; som i Særdeeleshed om a) alle Slags Jord-, Leer- og Steen-Arter, som kunde være i nogen Maade mærkværdige, enten i Hensigt til Rarhed eller oeconomisk Nytte, saasom til Bygninger, Maling, eller Faverie, Mølle-Qværne- og Slibesteene m. v. som og hvorvidt der maatte findes nogen Mængde af den Islandske Gibs-Jord, samt af Spatagtige Zeolither. b) Metaller og Mineralier, og deriblandt især Blyants-Ertzen, saavel i Siglefiorden (*), som om den kunde treffes paa fleere Steder. c) Alle Slags Urter og Væxter til Lands og Vands, som maatte være enten rare, eller og nyttige, til Føde for Mennesker eller Kreature, til Lægedom, Farvning eller anden oeconomisk Brug, og altsaa tillige om alle Slags Søe-Græs, og Tang-Arter, samt Coraller og Søetræer. I Hensigt til Jord-, Leer-, Steen- og Ertz-Arterne er ham opgivet at antegne de Steder og Strækninger, hvor disse findes, i hvilken Mængde de falde; hvilken Omgangs-Maade og Reedskaber, der formeenes at være de mindst kostbare og dog de beqvemmeste til deres Brydning eller Udgravning; hvorledes denne med mindst Bekostning kunde skee; samt hvorvidt Stederne ligge meer eller mindre beleylig til disse Tings

(*) See dette Værk S. 594/96.

Forsel, enten til nærmerste Handelssted til Udbringelse, eller til andre Steder i Landet, hvor Indbyggerne kunde føre sig dem til Nytte. I Hensigt til Urterne er ham paa samme Maade forelagt, at anmærke den Brug, som Indbyggerne enten virkelig giøre, eller dog kunne giøre deraf. Men af alle de Naturalier, som maatte findes at være ubekiendte, rare, eller særdeeles mærkværdige, er ham paalagt at søge at forskaffe sig saadanne Prøver, saavelsom Exemplarer af deslige Væxter, at Tegninger deraf kunde derefter her i Staden forfærdiges om det maatte agtes fornødent; og endelig, om alt hvad han iagttager, at indgive ved hans Tilbagekomst en oplysel ig Beretning i systematisk Orden, tilligemed hans Betænkning og Forslag, hvorledes hver Ting kunde anvendes til størst Nytte i Oeconomien.

De Reyser som indeholdes i dette Værk, og især Secr. Olavii første Reyse 1775.

§. 64. Saaledes kommer jeg til de Reyser, som indeholdes i dette Værk, og da først til de 3, som ere giorte af Secretair **Olavius**. Anledningen dertil var denne: Den sidste Land-Commission var allereede blevet paalagt iblandt andet at erkyndige sig om de afsides liggende Kyster i Island, og hvorvidt de øde Pladser sammesteds kunde igien blive bebygte, hvormed altsaa Undersøgning om Hornstrandene, og det der faldende Drivetømmers Beskaffenhed, stod i Forbindelse. Dette kunde vel ikke skee formedelst disse Kysters lange Fraliggenhed og vidtløftige Strækning. Imidlertid bragte dog Commissionen til Veye adskillige Efterretninger, som ikke lidet bestyrkede den for længst fattede Tanke, at der paa sine Steder, og fremfor andre paa Langenæsset, paa Grændserne af Thingøes- og Mule-Sysseler, saavelsom paa Hornstrandene

strandene paa begge Sider af Cap de Nord i Isefiords- og Strande-Sysseler, kunde samles et ikke ubetydeligt Forraad, om ikke til Udforsel, saa dog til Huuse- og Baade-Bygning i Island selv. Endog dette sidste syntes noksom at fortiene en nærmere Undersogning, da Landet, som bekiendt, lider saa stor Mangel paa Tommer, hvorfor bemældte Olavius, som tilbød sig at foretage samme, blev i Foraaret 1775. af General-Told-Cammeret affærdiget for at undersoge Beskaffenheden af den heele Egn paa begge Sider af Cap de Nord i Island fra Jokelsfiordene af, og derfra langs Kysten Nord omkring Hornet, samt viidere forbi samme paa den anden Side, saa langt ind, som skee kunde, endog om mueligt lige til Reykefiords Havn. Det væsentlige af hans Instruction (*) haves allereede bekiendtgiort ved Trykken (†), hvorfor jeg ikke vil opholde mig dermed, men alleene mælde i Almindelighed, at det gik ud paa, at undersøge og efterforske alt hvad der kunde agtes at tiene til de tilforn beboede, men nu forladte og øde, Gaarders Optagelse og vedvarende Bebyggelse, til Søefartens Befordring, til Fiskeværs Anlæg og Fiskeriets Udvidelse, til Drive-Tømmerets Samling, Førsel og nyttigste Anvendelse, og overhoved alt det, der kunde staae i nogen Sammenhæng med disse Poster, eller flyde deraf; med eet Ord: alt hvad der kunde sigte til at ophielpe de gamle og aabne nye Nærings-Veye paa forbemældte Strækning, saavidt sammes naturlige Beskaffenhed kunde give Leylighed dertil.

(*) Udfærdiget 26. April samme Aar.
(†) See Isl. M. Tid. 3. Aarg. S. 126-27.

Hans anden Reyse 1776. og den tredie 1777.

§. 65. Han bereyste i dette Aar endog en meget større Strækning, end den ham var foresat (*), og fandtes ved hans Hiemkomst at have medbragt om disse tilforn alt for lidet bekiendte Steder, saadanne Oplysninger, som kunde love en meget nyttig Veyviisning ved de, saavel ved Cammeret som Handelen, forehavende Foranstaltninger til øde Gaarders Optagelse, Kysternes og Havnenes Opmaaling, Drivetømmerets Benyttelse, og Fiskeriernes Forbædring. Han indgav og efter Haanden adskillige fleere oeconomiske Underretninger, som siden ere bragte under nærmere Behandling, og tildeels benyttede paa sine Steder i dette Værk; og dette kunde da ey andet, end opmuntre til ogsaa at see forskaffede ligesaadanne Efterretninger, saavel fra Østerlandet, som fra de nord-østlige Kanter af Nordlandet, da disse Steder endda ligesaa lidet havdes stykkeviis beskrevne som hine, og samme Slags Efterretninger derfra altsaa vare ligesaa fornødne, naar noget skulde foretages der, med behøvende Vished, til Næringernes Forbædring. Han blev altsaa i Foraaret 1776. affærdiget paa nye til paa lige Maade at undersøge de egentlig saa kaldte Østfiorde fra Berefiorden af, og indtil Langenæs, samt, paa den anden Side af samme, saa langt ind i Nordlandet, som Tiiden kunde tillade ham at komme. Hensigten af denne Reyse var overhoved den samme, som af den første, og hans Instruction af lige Indhold med den forrige, alleene at den Post om de øde Gaarde blev tillige, i Anledning af denne Strœknings forskiællige Beskaffenhed fra hin, udstrakt til alt hvad der hørde til Landvæsenets

(*) See Indledn. til hans Reyse.

fenets nærværende Drift og muelige Forbæring i alle dets Deele efter hvert Steds Omstændigheder. Den Post om Søefarten blev, foruden det forrige, navnlig stiilet paa, hvorvidt der kunde findes brugbare Havne, helst for store Fartøyer, ey alleene til Ankerleye, samt Losning og Ladning om Sommeren, men og fornemmelig til Vinterleye og stadige Anlæg i det store, saavel til Forsel og Fart til Soes fra Sted til andet, som og til Fiskeriernes Sogning, i hvilken Henseende Eskefiords-Havn ved Rødefiorden, Raufarhavn paa Sletten i Norder-Syssel, samt andre Steder af lige Beskaffenhed, bleve frem for andre opgivne ham til Undersøgning. Den Post om Fiskerierne blev ligeledes noget nærmere bestemt, og i Særdeeleshed anstillet paa at efterforske, saavel om noget og hvad Slags Færsk-Vands-Fiskerie af Lax, Orreder, Foreller og deslige, der blev drevet nu om Stunder, samt hvorvidt dette kunde forbædres og udvides, som og hvorvidt der maatte findes Leylighed, enten under Kysterne, til fordeelagtig Sælhundefangst, og hvorvidt denne blev søgt, eller paa Havet, til Torske-, Helleflyndre-, Haakalle-, og andet Hav-Fiskerie. Endelig blev og tilføyet, at han saavidt foranførte Hoved-Øyemærke kunde tillade, ogsaa skulde vende sin Agtsomhed paa alle ham forekommende Naturalier, som enten maatte findes særdeeles mærkværdige, eller tienlige til nogen Nytte i Huusholdningen (*). Ved Hiemkomsten fra denne Reyse tilbod Olavius sig, endnu at ville bereyse den Strækning, som

(*) See og Islandske Maaneds-Tid. 3. Aarg. S. 133-34.

som endda stod tilbage af de nordlige Kanter af Landet, nemlig fra Husevigs-Havn paa Nordlandet, og indtil Steingrimsfiorden i Strande-Syssel paa Vesterlandet. Og da hans Kongelige Majestæt Allernaadigst havde approberet hans 2de forrige Reyser (*), og det end viidere fandtes ligesaa nodvendigt, endnu at have samme Slags Efterretninger fortsatte igiennem sidstbemældte Landstrækning, blev han den 3die Gang, efter Kongelig Befaling, 1777. (†) affærdiget, til at bereyse samme, med ligelydendende Instruction, med den han sidst havde havt, alleene at de Havne, som ham her bleve navnlig opgivne til Undersøgning, vare Flatøe paa Skialfandefiorden, Øefiorden, Grimsøe og Siglefiorden.

Udfaldet deraf og Anstalt til disse Reysers Udgivelse.

§. 66. Cammeret fandt sig ligesaa vel tilfreds med de paa denne Reyse, som med de paa de forrige, indhentede Oplysninger, iblandt hvilke især de derved opdagede Anviisninger til Porcellain-Jord og Blyant-Ertz opvakte den Opmærksomhed, som paa sine Steder (**) udforliger er mældt, ligesom og det Kongelige Landhuusholdnings-Sælskab blot af egen Drift belønnede den sidste 1778. med sin mindre Guld-Medaille. Man fandt endog al Aarsag til at troe, at det vilde blive særdeeles nyttigt, om saavel disse Reyser, som Henchels Undersøgninger over de Islandske Svovel-Miiner, samt Vice-Markscheider Zieners over Surterbrands-Fieldene sammesteds bleve udgivne ved Trykken, baade for at Hans Majestæts høyst-prise-

(*) Kongel. Resol. 19. Septbr. 1776. (†) Dat. 17. Mart. samme Aar.
(**) See Værket selv S. 66. 595-96. Anm. og denne Forberedelse §. 63.

priselige Omhue ogsaa for dette Slags Foranstaltninger ikke skulde blive det almindelige ubekiendt, saa og fordi disse Efterretningers Indhold i og for sig selv kunde formodes at ville blive til Behag for Elskere af physiske og oeconomiske Indsigter baade inden- og udenlands; men dog i Særdeeleshed Olavii Reyser til saadan en Veyviisning til det Islandske Nærings-Væsens og Handels Forbædring paa disse Kanter af Landet, som, rettelig brugt, kunde i Tiiden blive til en betydelig Nytte, ey alleene for Indbyggerne selv, men og for alle andre, som paa nogen Maade tage Deel i samme. Til dette Øyemærke blev det agtet tienligst, at alle de Poster, hvorpaa hans Reyser havde været stiilede, skulde uddrages af de Dagbøger, som han for hvert Aar havde indgivet, og samles hver for sig under visse Hoved-Materier, saasom: en chorographisk Beskrivelse; Naturhistorien; Land-Væsenet og Jordbruget; Fiskerierne saavel i det ferske som salte Vand; Seyladsen og Handelen, og endelig Drivetømmeret, samt at de øde Gaarde og Pladser, for baade at spare Rum, og for at kunne des mageliger oversees, skulde bringes i Tabeller, inddeelte i Rubriker, passede efter det, som der var fundet at anmærke ved enhver af dem. Saaledes dannet syntes dette Værk beqvemmeligst at kunne føre Titel af Oeconomisk Reyse igiennem de Nordvestlige, Nordlige, og Nordøstlige Kanter af Island, og især at kunne blive en passende Fortsettelse af den ved det Kongelige Videnskabers-Sælskab i Kiøbenhavn i sin Tiid foranstaltede, og siden udgivne, Reyse igiennem dette Land; allerhelst da denne ikkun haver i Almindelighed, og meget kort, beskrevet

Nord- og Østerlandet, og endda deri fornemmelig opholdt sig alleene ved Naturhistorien, men derimod ikke mældt uden ganske lidet om Landhuusholdningen, og næsten intet om Fiskerierne, Soefarten eller Handelen (*). Denne Værkets Udarbeyning fandtes best at kunne, mod en Belonning, passet efter Arbeydets Vidtløftighed, naar det var færdigt, og den derpaa anvendte Umage, overdrages Olavius selv, som den der best kiendte Dagbogernes Indhold. Alt dette, med meere derhen horende, behagede Hans Kongelige Majestæt Allernaadigst at bifalde (†), og desuden at tillade, at Omkostningerne hertil. saavidt en Forlægger ikke kunde formaaes til at paatage sig disse, enten aldeeles eller tildeels, maatte udredes af Hoystsammes Cassa. Og da Secret. Olavius Aaret efter havde indleveret Beskrivelsen over hans Reyser, saaledes omarbeydet, som herved var foreskrevet, fandt Hans Majestæt for godt (**), ey alleene, ligesom Reyserne selv vare blevne bekostede for Hoystsammes Regning, at belonne dette hans Arbeyde med 400 Rdlr., og Allernaadigst Tilsagn om Befordring, (hvilket han og allereede haver begyndt at nyde godt ad, da han er beskikket til Tolder og constitueret Consumptions-Forvalter i Skagen), men og at befale, at Værket, som bestemt til en Fortsettelse af Olafsens og Povelsens Reyse, skulde i alle Deele blive af samme Form og Anseelse, samt Trykningen og Forlaget af denne Reysebeskrivelse, tilligemed Henchels og Zieners Reyser og Undersognin-ger,

(*) See Fortalen til Olafsens og Povelsens Reyse.

(†) Kongel. Resol. 4. Maji 1778.

(**) Kongel. Resol. 17. Jun. 1779.

ger, overlades Bogtrykker Stein, imod at afgive til Cammerets Disposition et vist Antal af Exemplarer, men om fleere forlangedes, da at nyde dem betalte for en billig Priis, som Cammeret blev overdraget at bestemme. Men derimod bleve ham tillagte, til Hielp til at stikke i Kaaber de iblandt Tegningerne, som fremfor andre bleve anseete at fortiene saadant, 300 Rdlr., som og hvad Omkostninger, der kunde medgaae til Stikning, Papiir, og Aftryk af et nyt almindeligt Charte over Island, som Allernaadigst blev fundet fornødent at skulde følge med, deels til Oplysning ved disse Reyser selv, saavidt de følge Landstrækningen fra Sted til Sted, deels paa det de Rettelser og Forandringer i de forrige Charter, som de kunde give Anledning til, kunde tillige blive anbragte der paa.

§. 67. Saavidt om det første Stykke af dette Værk i og for sig selv. Det andet er Henchels Beretning om de Islandske Svovel-Miner, og Svovlets Raffinering sammesteds. Den første Anledning dertil var den Islandske Handels Klage over Mangel paa Afsætning af dette Slags Svovel, uden alleene til nogle faa af Riigernes Krudværker, hvilken General-Told-Cammeret fandt saa meget meer værd at lægge Mærke til, som det kunde sælges for ligesaa godt Kiøb, som det fremmede, og dette var ved Told-Anordningerne forbudet at indføres. Cammeret indhentede altsaa i Aarene 1773. og 1774. de Oplysninger herom, som jeg alt har anført paa sit Sted (*). Og da det deraf fattede den Formodning, deels at Minerne selv ikke bleve behandlede af Almuen Henchels Reyse.

(*) S. 715-17. Anm.

muen i Island med den fornødne Forsigtighed og Omhue for deres Vedligeholdelse; deels og at den der brugelige Omgangs-Maade med Svovelets Raffinering muelig kunde trænge til nogen Forbædring; Saa fandt det al Aarsag til at lade begge Deele undersøge. Det Kongelige Bergværks-Directorium udsøgte da hertil, paa dets Anmodning, Lærlingen ved Kongsbergs Sølv-Værk, Studiosus Metallurgiæ Hr. Ole Henchel, som afgik her fra Staden til Sønderlandet i Island i Maji Maaned 1775., og efterat have fra 31. October næst efter, da han kom tilbage med Husevigs Handels-Skib, til Januarii Maaneds Udgang 1776. bragt i Orden og udarbeydet de Jagttagelser, som han havde giort, haver meddeelt den Efterretning derom, som her findes aftrykt, paa nøgle ved Reysen indfaldne Omstændigheder, som og andre smaa Ting, nær. Hans Kongelige Majestæt haver og behaget (*) Allernaadigst at approbere saavel Reysen selv, som at de dertil medgangne Omkostninger maatte udreedes af Høystsammes Cassa.

Hr. Henchels Instruction, som, efter foregaaende Overlæg med det Kongelige Bergverks-Directorio, og Anviisning fra samme, blev udfærdiget af General-Told-Cammeret (†), var især stiilet paa: „At han skulde undersøge de Islandske „Svovel-Miiners Tilstand, og det først paa Sønderlandet, „dog ikkun i Krisevig, som det fornemste Sted, og siden paa „Nordlandet, og deriblandt fornemmelig baade Egnen ved „Myvand, og, om mueligt, alle deromkring liggende Steder, hvor Svovelet falder og pleyer at opgraves. De „Steder

(*) Kongel. Resol. 20. Jun. 1776. (†) 9. Maji 1775.

„ Steder selv, hvor Svovel fandtes, saavelsom de angrænd-
„ sende, skulde han, efterat have nøye begrandsket samme,
„ beskrive saa fuldstændig, som han kunde, og i den Henseen-
„ de tillige benævne Berg-Arterne paa hvert Sted. I Sær-
„ deeleshed skulde han underrette sig, om der af Svovel, som
„ maatte forefindes i en forvittret Jord, fandtes noget Spor
„ i Klippen under denne Jord, som derfor maatte underso-
„ ges ved Affyldning indtil man naaede Klippen, saavelsom
„ om Svovelet lod sig meer til Syne nærmerst i Dagen, end
„ ved Affynkning under den overste Jord-Skorpe. Maa-
„ den hvorledes Svovelet var i sin Tiid, især i Krisevig, ble-
„ vet tilvirket af saadan forvittret Jord, skulde han under-
„ søge, og ledsage sin Beskrivelse derover med Betænkning om
„ denne Maades Mangler og Fordeele. Dersom han fandt
„ enten at en Deel af denne Svovel-Jord, efterat være be-
„ nyttet, var bleven henlagt paa det samme Sted, eller og
„ at en Deel igien, efter Tilvirkningen, var bleven liggende i
„ Dynger paa et og andet Sted, saa skulde han anstille saa
„ nøyagtige og paalidelige Jagttagelser dermed, at man deraf
„ kunde komme i Erfaring, om Svovelet paa første Sted
„ meer eller mindre var blevet genereret, samt udforske hvor
„ lang en Tiid dertil var medgaaet. Ligesom han skulde for-
„ hverve sig fuldstændig Kundskab om den da gangbare Maa-
„ de at raffinere Svovelet paa, og de dertil brugende Reed-
„ skaber, saa skulde han og anvende al muelig Eftertanke paa
„ de Forbædringer derved, som kunde agtes tienlige eller
„ fornødne, og blandt andet i den Hensigt undersøge, hvor-
„ vidt de Leer-Arter, som fandtes i Nærheden, kunde bli-

„ blive tienlige til Retorter og Forlage ved Tilvirkningen.
„ Og da det er bekiendt, at der paa adskillige Steder i Js-
„ land opqvælde varme Kilder, som give tilkiende en betyde-
„ lig Heede i Grunden, skulde han saavel paa saadanne Ste-
„ der, som især paa hine, hvor Svovel faldt, undersøge, om
„ der fandtes saa stærk en Heede, at samme kunde anvendes
„ ved dets Tilvirkning. Overalt paa Reysen skulde han el-
„ lers optegne og medtage Stuffer af Berg-, Steen-, og
„ Jord-Arter med viidere, og i Almindelighed iagttage alt
„ hvad ham maatte forekomme i Natur-Videnskaben; samt
„ endelig, saavidt Tiiden og Leyligheden kunde tillade, op-
„ tage, om ikke et formelig geometrisk, dog et saa kaldet Ca-
„ valeer-Kaart, over de Steder, hvor Svovel-Jorden fin-
„ des og forarbeydes". Det kan ikke miskiendes at Hr. Hen-
chel jo haver giort sig al Fliid for at faae sit Ærende udrettet til Fornøyelse. Han har noksom lagt for Dagen, at Miinernes da værende skiødesløse Behandling gav al Aarsag at frygte for deres Ødelæggelse, ligesom og denne Behandling fornemmelig er Skyld i, at Svovelværket haver næsten maattet standse i sidstafvigte Aaringer, af Mangel paa tienlig Ertz. Han haver ligeledes omstændelig oplyst, at den hidtil brugelige Raffinerings-Maade haver saadanne Ufuldkommenheder, som ofte have giort det Jslandske Svovel kostbarere, og dog tildeels slettere, end det ellers kunde og burde blevet. Det han haver anmærket angaaende det første har allereede givet Anledning til den paa sit Sted (*) anmældte forløbende Foranstaltning til Svovelets forsynligere Opgravning, paa Nordlandet

(*) S. 694. Anm.

landet, end der tilforn er bleven iagttagen, hvis vedbørlige Efterlevelse ufeylbarlig vil kunne medføre sin store Nytte, saavel ved Husevigs Svovelværk, naar samme igien alvorlig skal fortsættes, som og ved Krisevigs Svovelværk, naar dette paa nye skulde blive optaget, hvilket Hr. Henchel selv (*) haver givet Haab om at kunne skee med Tiiden. De Forslage han har giort til Forbædring i Raffineringen kunne ikke heller mangle at komme i Betragtning, saasnart man faaer Udslag paa den endnu forehavende, og ligeledes paa sit Sted (†) ommældte, nærmere Anstalt til denne Sags Undersøgning. Det kan altsaa ikke tages i Tvivl, at herved jo er giort et meget vigtigt Skridt baade til Svovel-Minernes Conservation, og Raffineringens Forbædring for Fremtiden. Tvende Poster, som virkelig vare denne Reyses egentlige Sigte.

§. 68. At jeg nu skal komme til det tredie Stykke af dette Skrift, som indeholder en Beskrivelse over nogle Surterbrands-Fielde i Island, da havde Surterbrandens Beqvemhed, saavel til Mellem-Tag paa Bygninger, som og til Smede-Kull, og altsaa dens Vigtighed for dette skovløse Land, allerhelst naar den kunde faaes i den Mængde, at den tillige kunde anvendes til at virke Jern af den Myre-Malm, som findes der paa adskillige Steder, allereede givet Anledning til, at den Islandske Land-Commission 1770. ogsaa var blevet Allernaadigst anbefalet at undersøge samme (§. 4. N. 12.). Men da Surterbrands-Fieldenes alt for lange Fraliggenhed, ligeledes havde giort dette umueligt, foretog General-Told-Cammeret sig 1774. at faae, igiennem

Berg-

(*) S. 684-85. (†) S. 733. Anm.

Bergværks-Directorium, foranstaltet et fuldstændigt Forslag til denne Undersøgning, fornemmelig i Hensigt til, at man i noget kunde forbædre den i Island brugelige Maade, saavel i at udbryde Surterbranden, da denne fandtes at medføre alt for megen Fare og Besværlighed, som i at faae den nedbragt til Stranden eller paa det flade Land fra de steyle Fielde, saavidt meere end Halvparten af det udbrudte derved ofte gaaer igien til Spilde. Man indsaae lettelig, at dette udfordrede, at Surterbrandens Lage og Gange, samt Biergenes Dannelse og Beliggenhed maatte ordentlig undersøges af en bergkyndig Mand; Og derfor blev constitueret, nu Vice-Markscheider ved Kongsbergs Sølv-Værk, Christian Ziener i Foraaret 1775. paa Kongelig Bekostning affærdiget til Island, ved hvilken Reyse, hvorfra han kom tilbage i November samme Aar, han har tilveyebragt denne Beskrivelse:

Hans Instruction, som blev udstædet af Oberberg-Amtet (*), tilholdt ham i denne Henseende, „at besee og underso„ge saa mange Surterbrands-Fielde, som han kunde over„komme i en Sommers Tiid, og især dem, der ligge paa beg„ge Sider af det saa kaldte Isefiords-Dyb, nemlig Sti„gahlid, Grønnehlid, Strømnæshlid, Skorar, og Sand„vigsbierg, deels fordi disse Fielde ere saa mange, og ligge „saa kort fra hinanden indbyrdes og fra Isefiords Handels„sted, samt vedholde fremfor andre Fielde af dette Slags i „en Strækning af nogle Miile, og deels fordi Anviisninger„ne i Skore og Sandvigsbiergene vare angivne som sær„deeles fordeelagtige og beqvemme til Brydning. I Almin„delighed

(*) 21. April. 1775.

„ deligheb skulde han da anmærke paa hvad Maade den Fare, „ som Indbyggerne ere udsatte for, ved Surterbrandens „ Brydning, kunde afværges; hvorledes Surterbranden selv „ udbrydes i større Overflødighed end for; hvilke Redskaber „ der vilde blive de beqvemmeste dertil; og paa hvilken „ Maade den vundne Surterbrand kunde letter og beqvem„ mer bringes ned fra Bruddene. Dernæst skulde han nøye „ antegne ethvert Surterbrands-Lags forefundne Strækning „ og vedvarende Længde, dets Høyde eller Tykkelse, de der„ over værende andre Steen- eller Jordlage, besynderlig hvad „ der udgiør Fiinsteen og Sohlen, samt af hvad Godhed „ Surterbranden forefandtes; som og end viidere, ved et„ hvert Surtebrands-Lag især, om samme stoed til at behand„ le, som en Fløtz, hvorpaa man kunde inddrive en Stoll, „ og derefter afbygge Fløtzen ved Hielp af igiennemsettende „ Midler eller Bergfæster, eller om samme fandtes med saa „ liden Dagfyld eller Firſt over sig, at den med Sikkerhed „ og Fordeel kunde udbrydes oven fra, eller og, om nogen an„ den fordeelagtig Drift deraf kunde finde Sted. I Hen„ sigt til at kunne lette Surterbrandens Forsel til fraliggende „ Steder, skulde han give Oplysning om dens Lages Belig„ genhed, saavel fra Strand-Kanten, som flodbare Elver, „ Viiger, ferske Søer, og beboede Gaarde; og for at be„ fordre dens Nedbringelse udover de steyle Field-Sider, i „ Særdeelesshed undersøge, hvorvidt dertil kunde med Nytte og „ Fordeel anbringes Vinder, bestaaende af en, paa Udbyg„ ninger yderst paa den bratte Field-Side hvilende, Korb,

 „hvorom

„ hvorom var fæstet et Liin=Toug eller Jern=Lænke, forsynet i
„ hver Ende med en stor Tønde eller en Art Hund, paa den
„ Maade, at den fyldte Tønde, ved at nedgaae af egen Tyng-
„ de, skulde opdrage den tomme, som siden igien, naar den
„ var fyldt, giorde samme Tieneste; og i saa Fald skulde han
„ giore de behøvende Opmaalinger, og forfærdige Profil-
„ Ridser, som kunde udviise, hvad Bergs=Knuder der maat-
„ te bortskydes, eller de Steder, hvor en Maskine neden for
„ maatte afløse den oven for anbragte. Saavidt Tiiden og
„ Leyligheden tillod det, skulde han endog selv giore Forsøg
„ til Brydningens og de derved brugelige Redskabers Forbæ-
„ dring, samt medtage Prover af de Surterbrands=Lage,
„ som fornemmelig syntes at ville komme til Nytte, saavel-
„ som af de over og under Surterbranden befundne Steen-
„ eller Jordlage. Endelig blev ham, foruden dette hans
„ Hoved=Ærende, paalagt, saavidt han, uden at forsomme
„ samme, kunde vinde Tiid dertil, at paaagte og give Un-
„ derretning om, hvad ham maatte forekomme af Steen- eller
„ Leer=Arter, som ikke tilforn vare bemærkede eller angivne
„ af andre, og som kunde være nyttige til Bygninger eller
„ Mollebrug, saasom den Lava, der er bekiendt under Navn
„ af Rhinlandsk Molle=Steen, Slibe-Steen, Porcelain-
„ Valke=, eller anden Jord, tienlig til nogen Anvendelse i
„ Huusholdningen, saavelsom Salt- og Svovel=Arter, Steen-
„ kull og Metaller, og især hvorledes den mangesteds i Is-
„ land angivne Myre=Malm kunde, ved Hielp af Surter-
„ branden, føres til Nytte".

Naar

Naar dette sammenlignes med hans Beskrivelse, falder det vel lettelig i Øynene, at man ikke, paa meget nær, har opnaaet, endog i Hoved-Sagen, alt hvad der var sigtet til med denne Reyse. Imidlertid har man dog derved faaet en udforligere Underretning, end før, om Surterbrandens Leye i de omkring Isefiords-Dybet beliggende Fielde, samt en noyere Anviisning, saavel paa dem iblandt disse, saasom Stadardal, Strømnæshlid, og Skore, der kunde fremfor andre fortiene nærmere bergmæssig Undersøgning og Forsøg, som paa hiine, hvis ubeqvemme Beliggenhed ikke tillader noget Anlæg af det Slags. Herved er og tilveyebragt Vished om, at som det vil være ganske usikkert, og ventelig forgiæves, at vove Omkostninger derpaa paa saadanne Steder, hvor en alt for steyl og vanskelig Beliggenhed forhindrer Adgangen til Surterbrands-Lagene; saa vil og alt, hvad der med nogen sand Nytte kan foretages ved deslige utilgiængelige Steder, alleene bestaae i, at understøtte dem iblandt Indbyggerne, som meest udmærke sig ved Surterbrandens Brydning, med Brækkestænger, Kiilhakker, Spader, og andre dertil tienlige Reedskaber, i hvilket Øyemærke Cammeret ogsaa allereede 1778. haver besørget nogle oversendte til Syssel-manden i Isefiords-Syssel til frie Uddeeling. Endelig haver og dette viist det at være raadeligst for det første, at udsette de af Ziener foreslagne nærmere bergmæssige Forsøg, indtil man, foruden Stadardalen, som han selv haver angivet, kunde faae Anviisning paa nogle fleere Steder, hvis beqvemmere Beliggenhed kunde love et lykkeligere Udfald, iblandt

hvilke Hr. Secret. Olavius allereede her har udmærket 2de, det eene i Steingrimsfiorden (*), og det andet i Skirdals-brunen ved Berefiorden, som er en Arm af den bekiendte Breedefiord (†). Saaledes har da dette virkelig ikke lidet banet Veyen til, at denne Sag i Tiiden, meget letter end før, kan saaledes angribes, at noget derved kan ventes at vorde udrettet.

Nærmere Betænkning om Olavii Reyse især.

§. 69. Hvad Secretair Olavii Reyse i Særdeeleshed angaaer, vil det, som før (§. 64-66.) er mældt om sammes Hensigter, lettelig kunne sætte enhver kyndig i Stand til at dømme, hvorvidt han har giort disse Fyldest eller ikke. Det var altsaa upasseligt, om jeg vilde forekomme Læserens Dom herom. Jeg vil derfor ikkun sige i Almindelighed, at jeg, saavidt min Kundskab om Island strækker sig, ikke kan see rettere, end at han jo, overhoved at tale, haver givet mangfoldige brugbare Anviisninger til at stifte, drive, og befordre Næringer og Handel paa de af ham bereyste Strækninger, i det rette Forhold til enhver af disses Leye og naturlige Beqvemmeligheder: Anviisninger, som man aldrig før har havt saaledes samlede, at de med eet Øyekast kunde oversees og afmaales efter hvert Steds særdeeles Beliggenhed og Beskaffenhed, og alles Sammenhæng med hverandre indbyrdes. I Særdeeleshed giver det, han saa udførlig og stykkeviis har forklaret fra Sted til Sted, angaaende Leyligheden til Fiskerier og anden Fangst, baade i Havet og de ferske Vande, paa de nord-

(*) §. 62. S. 152.

(†) §. 251. S. 653.

nord- og østlige Kanter af Island, en levende Afbildning paa, hvor meget der endnu er at giøre, inden disse kunne siges at være anvendte til den Nytte for Indbyggernes Ophold og Statens Handel, som Naturen har dannet dem til, og som fleere end een af de fremmede Nationers Brug, skiønt ikkun af en Deel deraf, jeg meener Torske-Fiskeriet, meer end i hundrede Aar haver i Gierningen beviist at de kunde. Og endnu meer udbreedet og frugtbar vil, efter al Formodning, denne Oplysning blive, naar det engang behager det Kongel. Landhusholdnings-Sælskab at udgive for Lyset Forfatterens særdeeles Afhandling om Fiskerierne i Island, (S. 341. Anm.) hvilken det 1779. haver belønnet med dets mindre Guld-Medaille; saasom han deri, efter dets Dom, haver i en god Orden og meget omstændelig forklaret disse Fiskeriers Tilstand og Mangler, med Forslags-Midler til deres Forbædring. Dog skulde jeg for min Deel, (om jeg ellers torde bygge noget paa nogle Timers flygtige Læsning for næsten 2 Aar siden) ønske, til denne Afhandlings endnu større Fuldkommenhed, at een og anden af de nyeste Foranstaltninger i denne Henseende, som ikke have været Forfatteren ret bekiendte, paa den Tiid han skrev, maatte blive tilføyede paa sine Steder, inden den kom for Lyset. Jeg maae legge eet Ord til angaaende Opmaalingen af de Islandske Kyster (§. 42.); En Foranstaltning, hvis Fortsættelse der nu er saa meget større Aarsag at ønske, som de Franske Herrer Reysende (*) nylig have, ved

(*) *Kerguelen Trémarec* i hans Relation d'un Voyage dans la mer du Nord.

deres adskillige, meget brugbare og sammenhængende, Observationer og Beregninger lige fra Pynten af Isefiords Dyb og indtil Portland, og paa den anden Side fra Langenæs til Berrefiord, givet vore Islands-Farer den vigtige Oplysning og Advarsel, at de ikke engang noyagtigen vide det rette Sted paa Jordkloden, hvor Landet ligger, og altsaa endnu mindre, hvorleedes dets Deeles Leye forholder sig til det heele, og til hveranbre indbyrdes.

I Hensigt til denne Sag var det, at Secretaire Olavius blev paalagt (§. 64-65.) at søge, ved hans Reyser, al muelig Oplysning om Leyligheden til Soefart og Seylads paa de ham forekommende Strækninger. Det kan og vel ikke tages i Tvivl, at jo det han har bragt tilveye herom, vil anseelig lette og forkorte Kysternes Opmaaling, og med det samme spare en meget betydelig Deel af de Omkostninger, som samme ellers maatte have medtaget. Thi paa al den Strækning, som han haver beskrevet, vil, i det mindste saavidt angaaer Grundene, ikke meget meere være at giore i denne Henseende, end blot at følge hans Spor, og opmaale og aflægge kunstmæssig hvad han har anviist. Man indvende ikke, at han, saavidt Tiden og Leyligheden ikke have tilladt ham selv at giore Opmaalinger, haver maattet grunde sig paa de Efterretninger, som han haver faaet af Fiskere og andre Beboere paa hvert Sted; thi enhver veed jo, at dette Slags Kundskaber og Erfaringer have

Nord. Tydsk Overs. Leipz. 1772. 8. S. 20-30. 40-48. 54-55. 101-16. 205-12. 267-70. og især Messrs. *de Verdun de la Crenne*, le chev. *de Borda* & *Pingré* i deres Voyage Par. 1778. T. 1. P. 1. ch. 12. p. 243-52. it. 262-63. ch. 13. p. 264-69. T. 2. P. 3. ch. 21. p. 247-55.

de ogsaa for længst vundet sin Plads iblandt de Hielpemidler, der have bragt Soe-Karterne, helst over de nærmerst til Landene stødende Strømme, til deres nærværende Fuldkommenhed, ligesom de endnu ere de Søefarendes eeneste Rettesnoer, hvor disse Karters Veyviisning slipper, og det er jo paa alle Lodsmands-Farvande. Ja! jeg haver troer mig forbunden til, paa nogle Steder, at tilføye fleere af dette Slags Efterretninger, i den Tanke, at der muelig kunde i Tiden indtræffe Tilfælde, hvor endog disse kunde blive ligesaa nyttige, som nødige; og deri er jeg ikke lidet bleven bestyrket, siden jeg for faa Aar siden, mod al min Formodning, haver været Vidne til, at en ellers befaren Skipper, i en offentlig Forsamling, erklærede det for en vovelig Sag, at beseyle det store Isefiords Dyb indtil Reykenæs-Saltværk. Med de andre Materier, som Forfatteren haver afhandlet, vil jeg ikke opholde mig paa dette Sted; Nok, at dette hans Arbeyde fortiener ikke en ringe Plads iblandt de adskillige Skrifter, deels af hans egen Udarbeydning, deels af ældere Forfattere(*), med hvis Udgivelse han

(*) Disse Skrifter ere, forunden de paa sine Steder allereede anmældte: 1) Wahlboms Afhandling om Planternes Bryllup, af Linn. Amoen. Acad. Vol. 1. oversat paa Dansk og udgiven Khavn. 1771. 8. som det første Hæfte af Kiøbenhavns Patriotiske Samlinger, som ikke bleve viidere fortsatte. 2) Arne Bødvarsens Sange om Thorsten Oxefod, paa Islandsk, med Udgiverens Forklaring over de poetiske Ord og Talemaader, ibid. 1771. 8. 3) *Termini botanici*, som Grunden til Plantelæren, i Alphabetisk Orden, ib. 1772. 8. 4) *Nials Saga*, paa Islandsk, med Fortale, ib. 1772. 4. 5) Latinsk Oversættelse af den 1ste Deel af Biørns af Skardsaa Islandske Aarbog, trykt 1774. i det

han siden 1770. idelig haver søgt at tiene det Almindelige. At han ikke har levnet Naturhistorien nær saa megen Plads, som Næringerne og Handelen, vil hans Reysers Øyemærke (§. 64. 65.) noksom kunne undskylde. Maaskee vil det giore dette hans Arbeyde mindre begiærligt for Udlænderen. Men en Staat skylder jo dog altid, ligesom hver Mand, Nytten meere end Nysgierrigheden, sig selv meere end Fremmede.

Disse Skrifters Udgivelse.

§. 70. Jeg slutter med at aflægge Regnskab for min Omgang med Skriftets Udgivelse. Det første deri haver været at eftersee den Danske Stiil. Heri har jeg foreskrevet mig den samme Lov, som i sin Tiid, ved Olafsens og Povelsens Reyse, nemlig ikke at forandre noget af det væsentlige i Meeningen og Tankerne; og herpaa har jeg her kundet være saa meget sikkrere, som jeg idelig kunde spørge Secret. Olavius selv til Raads, hvor jeg fandt nogen Tvivl, ligesom han og haver læst den sidste Correctur næsten af hans heele Skrift. I Hensigt til Ord, Orden, og Vendinger i Stilen, saavel i hans, som i de andres Arbeyder, haver jeg derimod brugt noget meere Frihed; At vælge saadanne, som mig syntes de beqvemmeste, haver jeg af alle Kræfter stræbt, ligesom dette og haver været mit Ønske. Og om noget deri er feylet, bør ikke Forfatterne, men jeg alleene, bære Skylden derfor; haabende dog, at de, som selv

det nye Bogtrykkerie paa Hrappsøe, for hvis Indførsel han og fortiener at roses, da det allerede har frembragt nogle brugbare Skrifter af det Slags, hvortil Landet meest trænger, og kunde, retskaffens drevet, tiene i Tiiden til at befordre mange fleere for Lyset, hvilket og var Hensigten, hvorfor det blev indført.

selv have prøvet dette Slags Arbeyde, ville ikke have manglet at erfare, at Ting af denne Art lettelig kunne undløbe end og den stadigste Agtsomhed, helst i saa stor en Bog. Med de Anmærkninger, som hist og her ere tilføyede, har jeg alene sigtet til at alt det, som der er foretaget og viidere undersøgt i de Ting, som her handles om, baade i den Tiid, disse Reyser ere blevne giorte, og siden efter, kunde haves samlet paa eet Sted. Af Tegningerne ere alleene de valgte til at stikkes, som syntes de mærkværdigste, og i at forfærdige de fleeste af disse, er Studiosus Sæmund Magnussen Holm, af Erkiendtlighed for den Allernaadigste Understøttelse, hvilken han haver nydt, til at kunne viidere dyrke sin naturlige Gave og Lyst til Tegnekunsten, gaaet mig til Haande med al ønskende Beredvillighed. Ved Chartet har jeg, i Mangel af den fornødne Forraad af correspondérende Observationer af Landets Kyster og Hoved-Pynter rundt omkring, seet mig nødt til at følge det samme Anlæg af Ingenieur Kopfs Charte, som er blevet lagt til Grund for det af 1771, der findes i Olafsens og Povelsens Reyse. Det maae saaledes naturligviis have alle de samme unægtelige Feyl, som forbemældte Franske Herrer (*) have fundet ved dette, saavel i det heele Lands, som enkelte Steders, Længde og Bredde. Det eeneste altsaa, som her har kundet udrettes, haver været, at indrette Chartet saaledes, at det kunde tiene til Veyviisning ved Bogens Læsning, i hvilken Henseende jeg i Særdeeleshed

(*) Voyage de Mr. *de Verdun de la Crenne* Tom. I. pag. 250-251. Tom. II. pag. 245. 251. &c.

har beflittet mig paa, saa nøye som muueligt, baade at rette de i de forrige Charter indløbne Feyl i Stedernes Angivelse og Navne, saa og at tilføre hist og her adskillige fleere, ved hvilke, frem for andre, noget fandtes at mærke; hvorimod adskillige andre mindre fornødne, og tildeels urigtige, ere blevne udeladte, og deriblandt især en Deel af de Kirke-Tegn, som virkelig havde Sted i Kopfs Tiid, men nu ikke meer, siden de overflødige Capeller eller Hielpe-Kirker ere afskaffede ved Kongelige Anordninger. Grændserne imellem Hunevands- og Hegranæss-Sysseler ere blevne rettede, med andet meere, men Mule-Syssel haver jeg ikke fordristet mig til at afsætte efter den sidst anordnede Inddeeling (S. 429-30. Anm.), endskiønt jeg vidste Tinglaugene i hver Deel, da jeg ikke kunde tillige være viis paa de Punkter, igiennem hvilke Deelings-Linien just skulde trækkes. I at forfatte Registeret, hvori Alumnus Collegii Elersiani, Hr. Olav Olavsen, haver rækket mig Haanden, fandt jeg, at det vilde have medført alt for megen Vidtløftighed, og dog maaskee ikke blevet til synderlig Nytte, at optegne stykkeviis alle enkelte Tings og Steders Navne. Jeg haver altsaa valgt, alleene at anføre, af Stederne, de fornemste Fiorders, Vigers, Forbiærges, Øers, samt Kirke-Sognenes Navne, og af de andre Ting alleene de mærkværdigste, men derimod henført alt det øvrige til visse almindelige Artikler, under hvilke det syntes beqvemmest at høre, saasom Fugle, Urter o. s. f., i det Haab, at Elskere af dette Slags ikke løde sig fortryde den Umage, at slaae saadan en Artikel heel igiennem, da saadant

ikke

ikke koster stort meere Tiid eller Moie, end at søge hver Ting under sit Bogstav. Stiilen i disse Blade maae jeg undskylde; thi de Øyeblikke, som de ere skrevne i, have været alt for meget afbrudte og adspredte, til at kunne give dem den Udarbeydning, som jeg havde ønsket, og maaskee kundet, ved noget meere Roelighed. Men i at foredrage de Anleedninger, Grunde og Sammenhæng i Tingene, der have bestemt Tænkemaaden og Planerne i de Sager, jeg har mældt om, tor jeg haabe at have nogenledes truffet det Rette, da jeg har havt den Lykke, at kunne, næsten ved hvert Skridt, veileedes af de Udarbeydninger, som vedkommende Høye Collegier, og deriblandt fornemmelig det Kongelige Vestindiske Gvineiske Rente- og General-Told-Kammer, haver givet disse Sager ved at behandle dem. At indpreute mig denne Tænkemaade saaleedes, at jeg aldrig skulde tabe den af Sind og Sigte, det haver været en Pligt, hvilken jeg stedse haver forestillet mig at skylde Deres Excellences Hr. Geheimeraad Stemanns og Collegii ligesaa udbreedte som aarvaagne, og mig saa vel bekiendte, Omsorg for Islands Beste, og deriblandt ogsaa for at dette Skrift maatte blive saa nyttigt for samme, som mueligt; og dette sidste troede jeg best at kunne skee, naar det kunde give Efterkommerne i det mindste noget Slags Begreb om den Maade, paa hvilken der er tænkt og arbeydet for dette Land, i det Tiidsrum, her handles om. Og kunde jeg endnu dertil blive saa lykkelig, at dette kunde tiene nogle af mine Landsmænd som en Art af Anviisning til at kunne, bæder end for, oversee alle disse Ting i deres sande

For-

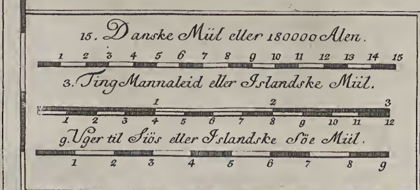
Forbindelse og Folger, og derefter, hver i sin, skiønt ikkun snævre Kreds, dog med foreenede Hierter og Hænder, arbeyde med paa den rette Maade til at opnaae deres Allernaadigste Konges landsfaderlige Hensigter, til deres Fædernelands Opkomst; saa vilde jeg ansee disse ringe Linier at have truffet den hældigste Stund. Kiøbenhavn den 30. Sept. 1780.

J. Erichsen.

Indled=

Faxa-fiördur

Breyde-fiördur

Circulus Polaris Arcticus

NORDLENDINGA FIORDUNGR

SUNNLENDINGA FIORDUNGR

VESTFIRDINGA FIORDUNGR

AUSTFIRDINGA FIORDUNGR

Longitudines a primo Meridiano per I. Ferri

I. G. Fridrich sculpsit Hafniæ

Indledning.

§. 1.

Det er ikke at undre, at Island haver havt den umilde Skiæbne, at blive et Maal for adskillige Skribenters Dadlen, saavel i Hensigt til dets naturlige som politiske Forfatning; thi de, som mest have udladt sig med saadant, have ikke havt nogen grundig Kundskab om Landets Omstændigheder; mindre beflittet sig paa den fornødne Forsigtighed i at dømme om nogen af Deelene, i Overeensstemmelse med Tingenes Natur. Borgemester Anderson, ikke at nævne fleere, er endnu i frisk Erindring! En Mand, der virkelig synes at have i ligesaa høi Grad manglet denne Forsigtighed og Betænksomhed, som han af nogle roeses for Vittighed og Lærdom; thi ellers havde han jo aldrig kundet overtalet sig til at troe og optegne, blot efter gemeene og løse Rygter, at en heel Nation, og det af lige Religion med ham selv, kunde være saa almindelig nedsiunken fast i alle optænkelige Udyder og Laster, som han beretter. Men endnu mindre er det at undre, Almindelige Betragtninger.

 at

at dette Land, som Naturen har anviist sit Sted ligesom i en Afkrog, under en til Syne mindre godgiørende eller kildrende Himmel-Egn, er blevet udsat for deslige Fordomme, da andre meget fordeelagtiger beliggende Lande have maattet friste det samme. Hvad hørde man vel ikke, især i de ældste Tider, om det for al Verden siden bekiendte og behagelige Ægypten? hvilket har givet Anledning til følgende Vers:

Ægyptum Casii solvens de rupe secabat
Nauta vagus. Nondum ullum illi nomenve decusve,
Sed pelago stagnante palus udæqve lacunæ.

Hvorledes Italien fordum blev udraabt for en Udørken, det er bekiendt af de gamle Efterretninger. At mange have holdt Tydskland for et udueligt Land, viise især de Skribenter, efter hvis Beskrivelser det var et vanskabt Land, der havde en kold Luft, var uskikket til Dyrkning, og fuldt af fæle Skovstrækninger og ufrugtbare Kiær; et Land uden Frugt-Træer eller Avling, uden Guld eller Sølv, og foragtet af alle. Men har nu ikke alt det forlængst maattet vige for den ikke mindre vittige end vindskibelige Kunstner og Jorddyrker? saa at Virkningen nu er bleven som Poeten synger:

Hoc qvodcunqve vides, qvæ nunc est maxima Roma,
Ante Phrygem Æneam collis & herba fuit.
Atqve ubi navali stant sacra palatia Phoebo
Evandri profugæ procubuere boves.

De Lande, der ligge under og ved Polar-Circlerne, skiønt Naturen har forundt dem Fiskerie og Jagt, maae ellers, formedelst deres Kulde og Ufrugtbarhed, være meget ubehagelige for dem, der ere vante til en mildere Himmel-Egn. Men om det end aldrig var, saa pleier det dog gierne at gaae saaledes, at naar man i et lidet

dyrket

dyrket eller aldeeles udyrket Land ikke finder alt det, hvormed Natur og Kunst har kiælet for En hiemme, da er det ligesom ingen Ting var til Maade. Da Araberne kom til Thessalien, et skiønt, ja ypperligt Land, da syntes de at være komne i en anden Verden, og funde strax noget at klage over, endogsaa det, at man ikke saae Huuse og Træer kaste deres Skygge imod Sonden. Thracien er bleven beskyldt for, hverken at have Himmel eller Jord nok. Ja det behagelige og af Skaberen saa velsignede Dannemark er heller ikke sluppet frie fra adskillige Ildesindedes Dadle-Syge, saa at von Justi selv, i de nyeste Tider, end ikke har undseet sig ved, i et af sine Skrifter at sige, at **Dannemark var, som det var kommet af Guds og Naturens Hænder**, skiønt Nationen havde allereede i den Tid giort anseelig Fremgang i Agerdyrkning, Kunster, og Videnskaber m. v. Men at jeg især skal vende mig til Island, da ligger den største Deel af denne, for sin Ubehagelighed saa meget udraabte Øe, inden den tempererte Luftkreds, og folgelig sydligere end Findmarken, hvilken man, endog i Hensigt til Kulden, fast mindre klager over. Maaskee dog at Klagen er grundet, og at den Grønlandske Drive-Iis har Skyld i Kuldens ulige Virkninger i begge Lande. Men ikke desmindre er den milde Skabers Godgiørenhed at priise, som har forundt Island adskillige betydelige Fordeele; Thi kan man jo ikke kalde det en Fordeel, at det nyder en ordentlig Afvexling af Vinter og Sommer? Sommeren, omtrent 4 Maaneder lang, naar man regner fra midt i Majo til midt i September, og tilstrækkelig nok, til at frembringe saftefuldt Græs til Kreaturenes Underholdning, hvilket Solen forretter i en meget kort Tid ved sit virkende Skin, saa at Blomstersvobene alt ere fuldkomne, og Froebælgene have skudt, forend den igien

Islands Fordeele.

fordunkles eller skiules om Efterhøsten af Fieldenes Forhæng. Overflødighed af Snee om Vinteren, der bedækker Jorden, og frugtbar Regn paa andre Aarets Tider, begge ikke ringe Herligheder, som en Deel af Jordklodens Beboere med Smerte maae savne, priise desuden ligesaa meget Giverens Forsyn, som de vidtløftige, om ikke snart overflødige Græsmarker og skiønne Enge, hvormed Landet er forsynet, naar det kun ikke manglede Dyrkning og Besætning. Hornqvæg, Faar og Heste trives vel ved denne Næring. Endog Fieldene frembringe Urter til Underholdning for Mennesker og Dyr. Seer man hen til Havet eller de ferske Vande, Elve og Søer, da indeholde disse en utallig Mængde Fisk af adskillige Arter. Omkring Landets Kyster, i Fiorde og Indviger, er Sælhundens og tildeels Hvalfiskenes Hiem. Ja foruden alt dette har Naturen været saa godgiørende imod dette Land, at der kunne voxe snart alle fornødne Have- og Kiøkken-Urter, Kornsæd neppe undtaget, naar det blev behandlet efter Kunstens Regler. Ikke at nævne adskillige Slags vilde Fugle, der give store Fordeele; Urter, som ere ei alleene tienlige til Lægedom, men og i sit Slags tilstrækkelige til at helbrede Landets gangbare Sygdomme, hvilket Hr. Doctor Kønig allereede har anmærket (*); Torv til Brændsel; beqvem Leer og Steen til Bygninger paa mangfoldige Steder, hvis de bleve brugte; samt meget andet. Og naar da Stranden eller Søekysterne tillige ere forsynede med Fiorde, Bugter, Indløb, Ankerpladse, Landinger og Havne, hvo vil da eller kan miskiende den milde Skabers velgiørende Haand imod dette Land, endskiønt det mangler Skov, Jern, Hamp og andet

til

(*) See hans inaugur. Differt. de remediorum indigenorum efficacia, især §. 32 og 33.

til nødvendigt Brug? Andre Lande mangler jo lige saa meget! Frygter derfor nogen Fremmed eller Ubekiendt for at boe i Landet, eller at paatage sig dets Sag, da kan den Frygt vel ikke reise sig blot af naturlige, men snarere af politiske Aarsager, hvilke altid lettere staae til at hæve end hine. Thi ihvorvel man ikke kan saa nær ved Polerne vente at finde hine Poeternes elysiske Marker, hvor ingen Kulde føles og ingen Heede matter, hvor henrykkende Sange, ligesom en harmonisk og fortryllende Musik, indtage Øret, og hvor en klar Himmel med ufordunklede Skyer stedse forlyster Øiet m. v.; saa bør dog ingenlunde saa mange Guds Velgierninger, som for ere opregnede, agtes for ringe, meget mindre lastes. Vel sandt, at Landets Beliggenhed i Hensigt til Danmark kunde synes at være Handelen til Hinder. Men om det laae nogle Grader længer imod Sønden, mon det da kunde være lige saa fiskeriigt? Derpaa har man Aarsag at tvile.

Hvad ellers denne dets Beskrivelse i Særdeelesbed angaaer, da haver jeg deri søgt at give al muelig Efterretning ikke om alle, men meest om de Ting, som mig vare anbefalede at undersøge, hvilket er skeet saaledes, at naar et eller andet udtrykkelig siges at forholde sig saa eller saa, da har jeg enten selv taget Tingene i Øiesyn, eller og bygget mit Udsagn derom paa overeensstemmende Fortællinger af troeværdige Folk, men hvor disse ei havdes, eller fandtes vaklende, har jeg anmærket saadant. Dette mødte dog meest naar man spurgte Fiskerne, ikke alleene om de store og sammenhængende Fiskebanker, men om de saa kaldte Fiskemeed eller Strøebanker, og disses Beliggenhed kort eller langt fra Landet, saavidt de ikke ganske nøiagtig vidste at bestemme Søe-Vekernes eller Milenes Antal. Det samme er og at sige om Ødegaardenes Navne, Denne Reise-Beskrivelse.

dog ikke saa ofte om Navnene selv, efterdi Provsterne og Præsterne gave mig med al Velvillighed god Oplysning derom, som meere om Tiden, naar saadanne Gaarde vare blevne forladte, og hvorvidt de kunde fortiene igien at beboes eller ikke; samt om Aarsagerne til Mangel af Fiskerie paa eet og andet Sted, med meere deslige. At jeg ikke, uagtet al min Hoiagtelse for Urtelæren, har kundet giøre nogen synderlig Opdagelse i Urteriiget, er deels at tilskrive den korte Tid, jeg havde, og deels at jeg, i Følge de mig tillagte Befalinger, maatte ansee det for min fornemste Pligt, som oftest at følge Søekysterne, ransage hver Krog, samt spørge om Fiskeriets Tilstand, i Haab om at kunne bringe saadanne Svar tilbage, hvoraf maaskee kunde flyde med Tiden, at Fiskernes Vilkaar bleve forbedrede, og visse hidtil ubeseilede Strækninger agtede beqvemme til at modtage Kiøbmands-Skibe og Ladninger. Dette Slags Undersøgelse var og langt meere vigtig, end om jeg med Møie havde kundet opdage een eller anden nye Plante, (hvoraf ventelig ikkun faa ere at finde, Cryptogamisterne undtagne), eller nogle ildsprudende Huller og andre slige Ting, der endnu maatte være ubekiendte og ubeskrevne. Ellers maae jeg tilstaae, at Urteriiget kunde virkelig fortiene en særdeeles Afhandling, saavidt det staaer i Sammenhæng med Lægemidlerne og Huusholdningen. Om det jeg haver fundet af Steenriiget, hvorpaa jeg jævnlig gav Agt, saavelsom nogle Leer- og Jord-Arter, der ere befundne at kunne anvendes til nyttig Brug, skal blive handlet paa sit Sted. Men overalt havde jeg neppe ventet at see Nordlandet, og langt mindre Østerlandet, saa græsriigt, samt saa rigelig forsynet med mange andre vigtige Herligheder, som jeg har fundet disse Landstrækninger; saa at de alleene synes at bie paa, at passende Huus-

hold-

holdnings-Love, aarvaagne Bestyrere af samme, en opmuntrende Handel, og andet deslige, skal række den godgiorende Natur hielpende Hænder.

§. 2.

Reiserne i Island og deres Sammenhæng.

For at undgaae al unodvendig Vidtloftighed og Igientagelser, som Dagboger pleie at medfore, vil jeg her kun kortelig mælde om mine Reisers Sammenhæng, at jeg, efter det Kongel. Vestindiske Guinæiske Rente- og General-Told-Kammers Befaling, reiste i Aaret 1775 første Gang til Island, med Fregatten Jægersborg, der lættede Anker paa Kiobenhavns Reed den 3 Jun., og ankrede igien den 16 Julii paa Dyrefiorden, en Havn som ligger i Vesterdeelen af Isefiords Syssel. Fra dette Sted gik Reisen for sig over Giemlefalls- og Breededalsheedene til Skutelsfiorden, samt videre derfra over Isefiordsdybet, foran Biarnenupen, omkring Jøkelfiordene, forbi Ritstaaen, Adelvigen, Cap de Nord, Reyke- og Ingolfsfiordene, og, kort sagt, alle Hornstrandene, lige til Stad i Steingrimsfiorden, samt Kirkebol i Langedalen over Steingrimsfiords Heeden; hvorfra jeg tog en Gienvei, over Giørfedals Heeden, for at besigte Havnen ved Flatøen paa Breedefiorden, hvorom jeg mundtlig var bleven anmodet, hvis Reisens Omstændigheder og Handels-Skibets Ophold der ved Landet det vilde tillade, hvilket ogsaa skedde, da det forblev paa Dyrefiords Havn til den 12 September, hvorfra det siden, efter fuldendt Hiemreise, naaede Kiobenhavns Reed den 29 October samme Aar.

I Aaret 1776 blev mig atter af samme Collegio anbefalet en nye Reise, da jeg forlod Kiobenhavn den 15 Junii, med Hækbaaden Sonderborg, der ankom paa Husevigs Havn i Norder-

Syssel

Syssel paa Nordlandet den 16 Julii. Fra dette Sted gik Reisen for sig til Melrackesletten, omkring Thistelfiorden og Langenæsset til Vapnefiorden, og videre igiennem Fliotsdals-Herredet til Niardvigen, saavelsom alle de saa kaldte Nordfiorde, samt Røde-, Fáskruds- og Stødvarfiordene, og endelig Breeddalen, med Bere- og Hammersfiorden, saa at Reisen denne Gang endtes ved Lonet paa Østerlandet. Derpaa tog jeg Veien tilbage den 7 Oct. med Handels-Skibet paa Berefiord, som lykkelig ankom til Kiøbenhavn den 6 Nov. næst efter.

Den tredie Reise blev mig befalet fra samme høie Sted i Aaret 1777. Jeg begav mig altsaa fra Kiøbenhavn den 15 Mai med Hukkert-Galeasen St. David, der var bestemt til Husevigs Handelssted paa Nordlandet i Island, hvilket den og lykkelig naaede den 26 Junii. Fra dette Sted, hvorfra den anden Reise i det sidstafvigte Aar var gaaet til de nordostlige og østlige Kanter, gik denne tredie nu over Nordlandet, vest efter, til Øe-, Olafs-, Hedins-, Sigle- og Skagefiorden, og derpaa videre igiennem Hunevands-Syssel, samt Rute-, Bitre- og Kollefiorden til Præstegaarden Stad udi Steingrimsfiorden, hvor den første Reise var bleven sluttet, og endelig til Dyrefiorden, hvor Fregatten Jægersborg laae seilfærdig, som efter at have fuldendt sin Hiemreise, ankom den 24 Nov. til Kiøbenhavn i god Beholdt.

§. 3.

Reiserne over Havet.

Paa disse Reiser over Havet forefaldt ikke meget mærkværdigt, uden hvad der sædvanlig pleier at indføres i de Søefarendes Dagbøger, og som her ei finder Sted; Ikke destomindre maatte det dog være tilladt at mælde: 1) at da man i en Uges Tid 1775 krydsede i Lye, sønden ved Fairhill, (hvor ingen blinde Skiær ere at

at befrygte,) for ikke atter at fordrives af N. V. Storm ind i Nordsoen, kom der nogle af Øens Indbyggere om Borde, hvis usle Omstændigheder satte mig i Forundring over, at den mægtige Engelske Stat ikke havde giort disse dens Undersaatter lykkeligere. Legemernes Bygning, Klædedragten, Baadene, Fisker-Reedskaberne og alle Ting viiste kun idel Fattigdom, da alt dette var omtrent af samme Beskaffenhed, som Strandboernes i Island. 2) Samme Foraar, da man efter Gisning stod henved 7 til 8 Mile fra Vesterjokelen til Soes foran Stapen, i stille Veir, blev forsøgt at kaste Loddet, og fandt man strax Bund paa 35 Favne Vand, hvilket gav Anledning til, at man satte Fisker-Krogen ud og fangede, iblandt en Deel Torsk og Flyndre, en middelmaadig stor Karfe, som jeg lignede med sal. **Eggert Olaffens** Tegning og Beskrivelse (*), og var det da læt at see af Bug- og Brystfinnernes Beliggenhed, at den hørde til *Pisces abdominales*, og altsaa er ingen *Sparus* eller *Perca*, paa hvilke, som *Pisces Thoracici*, Bugfinnerne sidde lige under Brystfinnerne, og langt mindre *Erythrinus* eller *Rubellio Auctorum*, hvilket tydelig sees af Tegningerne og Beskrivelserne derover hos **Fr. Willoughby** og andre; men virkelig en *Cyprinus pelagicus*, som og **Hr. Olaffen** i Forstningen har holdt den for at være. *Sparus* har for Exempel stærke Fortænder i Munden, *dentes robustos*, som ikke kan passe sig paa Karfen. *Perca* har en temmelig smal Snude og et smaapigget Skind, men Karfen ikke. *Erythrinus* og *Rubellio*, som betegne een og samme Fisk, har Tænder i Over- og Under-Kiæven, men Karfen kun i den overste alleene m. v. 3) Blev den 29 Mai 1777 paa 60 Gr. 1 Minut obser-

Betænkning om Karfen.

(*) Reise igiennem Island p. 359 og 996.

Magnet-Naalens Afvigelse. observeret Nordre Breedde Magnet-Naalens Afvigelse ved Udregning befunden at være 20 Gr. 49 Minuter (*). I hvilken Anledning man vel maatte spørge, om ikke det lidet Rum, som der er paa mange Skibe imellem begge Compasser, og en ofte paa somme udi Nathuusene svævende Røg fra Kabysen, kan giøre endeel til at forstyrre Magnet-Naalens Virkninger? Ligesom den for Ex. taber sin Kraft, naar man smører den i Hvedebrød. 4) Lod sig i samme Foraar til Syne den 3 Jun. i N. til O. om Aftenen Kl. 9½, da man krydsede paa 62 Gr. 30 Min. observeret N. Br. kort oven for Horizonten et lyserødt Legeme eller Luftsyn, der lignede et stort Huus, eller en Hoestak, afkappet eller noget afbuttet til begge Ender, og forsvandt efter 3 Minuters Forløb. Samme Tid var Vinden S. V. med Regnbyger og dog temmelig klar Luft, men om Formiddagen og til Kl. 2. havde Vinden blæst stærk fra N. V. 5) Efter at man paa denne samme Reise havde udstaaet langvarige og haarde Stormvinde, blev man tilsidst den 21 Junii, kort foran Langenæsset, omringet af den Grønlandske Drive-

Et Luftsyn.

(*) Den Franske Søe-Lieutenant Hr. Tremarec i sin Reise-Beschreibung nach der Nordsee, Leipzig 1772, beretter S. 116. angaaende denne Post saaledes: „Nachdem ich den 26sten (Junii) zu Mittage 43 „Meilen ostsüdostwärts mit einem starken Westwinde zurückgelegt „hatte, so beobachtete ich die Breite, und fand sie, wie den Tag „vorher, 60 Gr. 58 Minuten, wobey ich zugleich unter dem „14ten Grade 58 Minuten der westlichen Entfernung von dem „parisischen Mittagszirkel war. Weil ich in der Breite keinen „Unterschied hatte, nachdem ich seit vier und zwanzig Stunden „ostsüdostwärts geseegelt, so mutmaßte ich, daß die Abweichung „der Magnetnadel nur zwey Windstriche, oder 22 Gr. 30 Min. „betragen könne.„ Tvende andre Gange har han desuden iagttaget Magnet-Naalens Afvigelse, skiønt paa forskiellige Høider, hvorom hos ham kan eftersees S. 115. 124.

Drive-Iis, hvorpaa laae en stor Mængde Sælhunde, af hvilke Svartsiderne udgiorde det største Antal. I Haab om derfor at giore en god Fangst, blev Jollen sat over Borde, imedens Skibet laverede frem og tilbage imellem Iisskotsene. Man roede stiltiende bag om til de Stumper af Iisen, hvorpaa Sælhundene opholdt dem, men Fangsten gik den første Dag frugtesløs af, formedelst disse Søedyrs hastige Flugt, foraarsaget af Maaden, hvorpaa de bleve angrebne. Den anden Dag Kl. 11. satte man Jollen ud igien, under Anførsel af en Matros, der havde været paa Robbefangst ved Spitsbergen og Jan Mayen-Eiland. Samme raadede til, at man skulde roe foran og lige paa de Iisstykker, hvor Sælhundene laae, og det ikke uden at skrige og tude, omtrent i samme Tone som Sælhundene selv. Denne Maade lykkedes, og Sælhundene, jeg veed ikke enten meer af Vanghed, eller Nysgierrighed, hvilken sidste er disse Dyr ligesom medfød, bleve stille paa Iisen, alleene at de ved Folkenes Ankomst gave et Skrig og reisde sig op paa Bagbeenene til Modværge, saa at man fik 12 St. ihielslagne. Om Eftermiddagen giorde man endnu eet Forsøg, men forgiæves, og man mærkede tydelig Aarsagen dertil, som var, og blev siden ved Iagttagelser nærmere stadfæstet, at nemlig naar Thermometeret ikke stiger over Frysepunktet, har man under Island neppe at vente Sælhundene paa Iisen paa andre Tider, end fra Kl. 11. Formiddag til 2. om Eftermiddagen, eller i den varmeste Middags-Tid, forend de paa nye søge deres Føde, og derpaa siden længer ud paa Dagen, ligesom Varmen er til; men i Grønland, Spitsbergen og Nova Zembla, eller paa saadanne Steder, maae dette nødvendig forandre sig efter Klimatets Forskiellighed, fordi Sælhundene paa disse Steder ikke engang kunne

Sælhunde-Fangst paa Iisen.

vente den Grad af Varme, og følgelig maae, i Mangel af denne Naturens Virkning, lade sig nøie med en mindre Kiælenhed i denne Henseende. Den tredie Dag Kl. 11. Formiddag satte man atter Jollen ud og fik 14 Sælhunde, hvoriblant den største var 16 Qvarteer lang. Efter den Tid maatte man giøre sit Beste med at lægge Iisen fra sig, og søge den bestemte Havn, hvilket kort efter lykkedes. At der ellers ofte paa den heele Strækning imellem Cap de Nord og Langenæsset, samt paa fleere Steder, hvor Iisen pleier at indfinde sig, kunde giøres god Fangst, lader sig slutte af forbemældte Forsøg, naar ikkun Indbyggerne havde Mod, Redskaber og Færdighed til at angribe Fangsten paa den rette Maade.

§. 4.

Grunden til Ordenen i denne Beskrivelse.

Jeg har i det foregaaende (§. 2.) kortelig mældt, hvorledes mine Reiser bleve fortsatte, og hvor enhver af dem blev begyndt og endt; Men da mig siden er blevet befalet, hvilket og var nødvendigt til en bædre Orden og Lættelse for Læserne, at sammendrage alle Dagbøgerne i eet, samt at forkorte dem og udtrække og afhandle hvert Æmne for sig selv, saa har jeg, saavidt mueligt, søgt at følge sidstbemældte Plan, og gaaer derfor med mine Efterretninger ligefrem efter Landstrækningen, fra Sted til Sted, fra Fiord til Fiord, og fra et Sogn til et andet; Dog maae jeg derhos erindre, at da ikkun den sidste Reise, naar alleene Fliotsdals-Herredet i den anden undtages, blev indrettet sogneviis, saa er Sognenes Deeling ikke allevegne bleven mig saa ganske nøie bekiendt, hvilket og vel vil blive Læserne ligegyldigt.

Første Stykke
om
Isefiords-Syssel.

I. Afdeeling
om Landstrækningens Beskaffenhed fra Dyrefiorden til Geirolfsgnupen.

§. 5.

Ved Beskaffenhed paa dette Sted saavel i dette første Stykke, som i de følgende, forstaaer jeg ei alleene Strækningernes egen Beliggenhed, men og tillige alle de Mangler og Herligheder til Lands, som her findes antegnede, og som enten svække eller befordre Landmandens Fordeele, Fuglefangst og Ægvær (eller Steder, hvor vilde Fugles Æg kunne haves i Mængde) end ikke undtagne, og vil da først vende mig til Dyrefiorden, som den, hvor Reiserne først bleve begyndte: Oprindelsen til Navnet viser Landnama-Saga, som beretter at denne Fiord først blev bebygget af en landflygtig Sondmoring, ved Navn Diri, og siden kaldet efter ham. Fiorden er ellers heel lang, og løber henimod 5 Miile O. S. O. ind i Landet, med endeel Bugter og Afkroge til begge Sider, men i Breedden tversover foran, imellem Skagehukken, der ligger norden til ved Mundingen, og Slette- eller Hafnarnæsset paa den modsatte Side, som skiller Annexet Hraun fra Dyrefiorden.

Alftemyre Sogn, ansættes den for at være 2½ Miil. Indvendig derimod er den smallere paa sine Steder, men vel ikke paa noget Sted breedere, end for blev mældt. Den indsluttes af middelmaadig høie Fielde, der deels ere ordentlig dannede med Klipperader, som Slettenæsset, og deels uordentlig opkastede, som Myrefellet. Paa den sydlige Side har den tvende Kirkesogne, nemlig Hovedsognet Sande og Annexet Hraun, ligesom og norden til andre tvende, nemlig Myrar og Nup, hvortil hører Annexet Sæbol, skiønt dette udgiør den yderste og sydligste Deel af Ønundefiorden. I Hensigt til Egnens Beskaffenhed ligne alle 4 Sogne hinanden meget, naar alleene undtages de Steder sønden til, som ere udsatte for Fieldskred, og kunne kaldes noget nær middelmaadig græsrige, efterat man har givet Nup- og Lambedalen det fortiente Fortrin, saavidt de meget overgaae den øvrige Deel af Fiorden i denne Henseende. Fieldsiderne rundt omkring, saavelsom Gerdhamre-, Myre-, Giemlefalls- og Hiardar-Dalene m. f. paa Nordsiden, samt Hauke-, Medal-, Kirkebols-, Galtar-, Brecke-, Hvams-, Ketelsøre- og Kiaranstada-Dalene paa Sydsiden, bruges til Afret eller Beeteland, og give Faarene en god Græsning, hvorfor man og lægger meere Vind paa dem, end paa Hornqvæg-Avlingen, men Galtardal skal dog være iblandt de græsrigeste, hvorfor den og agtes tienlig til nye Gaardes Anlæggelse. Paa Sanden i Sæbols Kirkesogn skal sees Spor af gammel Agerdyrkning, ligesom og omkring Handelsstedet Thingøre, paa hvilket Sted den endog ikke synes at have været af ringe Betydenhed, med mindre Agerreenerne ikkun skulde udvise Levninger af igientagne Prøver. I de Tydskes eller Hansee-Stædernes Handels-Tid, skal Handelsstedet have staaet norden til

Spor af gammel Agerdyrkning.

og

og længer inde i Fiorden, end Thingøren, paa den saa kaldte Valsøre, hvor endnu sees Levninger af Huusene. Fieldveie, som Reisende betiene sig af, ere Giemlefallsheede imellem Dyre- og Onundefiorden; Lambedals- og Hiarderdalsskard imellem den første og Alftefiorden; Sandsheede imellem Gaardene Gerdhamre og Hals paa Ingialldssanden; Klukudalsheede, som fører til Valthiofsdal i Onundefiorden; foruden Skageskørd imellem Skagehliden og forberørte Ingialdssand; samt den bekiendte Glame, der løber tvers for Enden af denne saavelsom fleere Fiorde. Paa Sydsiden reiser man over Lokinhamre-Heeden fra Haukedal til Arnefiorden; og over Alftemyreheeden fra Kirkebolsdal til Fossdal i bemældte Fiord; men Hrafnsøreheede ligger imellem Gaarden Brecke og Hrafnsøredalen; samt Haukedalsheede imellem Ketelsøre og bemældte Dal; og Gliufraaeheede imellem Gliufraaedalen i Arnefiorden og Ketelsøre Gaard. Fieldegræs falder i forbemældte Sogne paa adskillige Steder, som dog ei agtes nødigt at opregne.

§. 6.

Onundefiorden er virkelig een af de smukkeste Fiorde paa Vesterlandet, og bestaaer, foruden Annexet Sæbol (§. 5.), af 2de Kirke-Sogne, Holt og Annexet Kirkebol i Valthiofsdalen, imellem hvilke der ligger den bekiendte og vanskelige Vei, som kaldes Dalsófære. Fiorden løber ind i Landet omtrent parallel med Dyrefiorden, og er ansat i Land-Chartet at være 4 Miile i Længden og $\frac{3}{4}$ Miil i Breedden, hvor den er breedest. Den indsluttes paa begge Sider af noget over middelmaadig høie Fielde, og især mod Sønden af Skagetaaen, men mod Norden af Saudanæsset eller Hviltarfieldene, samt ved Enden af andre mindre, der give

Onundefiordens Beskrivelse.

fra

fra sig nyttige Dale, hvoriblandt Korpe-, Hest- og Tungeda-lene ere de fornemste. Fuldkommelig den tredie Deel af Fiorden bliver tør ved Ebben, men sættes igien under Vand, naar Floden kommer, og kaldes da den Strækning, som saaledes udtørres, Vadle, fordi Hestene maae vade derigiennem, naar man med halv Flod vil reise derover. Den 3die Deel af Egnen inderst eller omkring Enden eller Bunden, og noget ud langs med begge Sider af Fiorden, er meget behagelig, og har overflødig Græsning, men er dog derhos besværet med Vand, som ikke saa let lader sig afleede paa den flade og hullede Mark, men vel ved Siderne; thi det vil desværre tage en lang Tid, inden Island kan blive i Stand til at betiene sig af Paternoster-Værker, Oehiule, Cononis-Snegle eller andre saadanne Vandleednings-Redskaber, ja endog den i Marsklandene brugelige Vandmølle, som dog er den beste og letteste. Den øvrige Egn i Ønundefiorden, og besynderlig Hviltar-stranden, er ikke nær saa græsriig, hvilket dog ikke hindrer, at jo baade Faare- og Hornqvæg-Avlingen have god Fremgang. Ellers

Flyvesand. har denne Egn taget en betydelig Skade, som behøver hastig Hielp, og bestaaer deri, at den daglig trues med Flyvesand, og det saa heftig, at begge Hiarderdalene og Thorestaderne ere mesten øde, samt et stort Stykke af Præstegaardens Mark deraf bedækket; hvilket giver Anledning at tænke paa, om ikke *Secale* (*), eller andre sandstillende Urter, kunde her anvendes med Nytte? Endelig falder det noget besynderligt, at alle Bønderne i disse folkerige Sogne,

Indvaaneres Klædedragt, Skikke og Sindsbeskaffenhed. ligesom nogle faa i Dyre- og Sugandefiorden, fremfor Landets øvrige Beboere, lade deres Skiægge voxe, og bruge en uforandret gammeldags Klædedragt, saaledes som denne findes aftegnet i sal.

Olaf-

(*) See *Linnæi* Amoenitat. academ. Vol. I. p. 358.

Olafsens Reise. Disse Bønder have og en særdeeles Tænkemaade for dem selv, gifte sielden deres Døttre til andre Sogne, eller tage sig Hustruer af fremmed Slægt, og ere ellers sagtfærdige og koldsindige. Deres Sæder synes nok saa reene, som andres, og deres Kiærlighed indbyrdes stor. Man kan og ikke nægte, at de jo ere tarvelige og temmelig reenfærdige i Mad og Drikke, staae dem og nok saa godt som deres Naboer. Til Skoe bruge de meget af Steenbide-Skind, hvoraf ofte om Dagen kunne medgaae 3 til 4 Par, men deres Føde bestaaer meest i Mælkemad, samt Steenbider og Rundemaver (*); Mandfolkene lægge og meere Vind paa Land- end paa Søe-Brug eller Fiskerie, og ere især flittige om Vinteren ved deres Uldarbeide. En gammel Bonde, omtrent af samme Beskaffenhed, saae jeg paa Langenæsset, hvis ærværdige graa Skiæg endnu i Længden overgik hines. Qvindekiønnets Dragt er ligesom andres i Landet, undtaget at Toppen paa Hovedet er, efter gammel Skik, noget breedere oven til end sædvanligt, samt at de bruge gierne en Rem, besat med Messing, i Stedet for at andre bruge Bælte. De Fieldveie, som gaae til Ønundefiorden paa den sydlige Side, ere i Forveien (§. 5.) anførte, men de som løbe derfra paa den nordlige Side, ere fornemmelig Breededalsheeden, der fører til Skutelsfiorden, ligesom Alftefiordsheeden til Alftefiorden.

§. 7.

Ved den saa kaldte Sugandefiord, der bestaaer af et lidet Kirkesogn, er 3 Miile i Længden, $\frac{1}{4}$ i Breedden, og ligger noget meer mod Østen end foregaaende Fiorde, imellem tvende høie og steile Sugandefiord.

(*) Den første Fisk er *Anarhichas lupus* og den sidste *Cyclopterus lumpus*.

steile Fielde, Saudenæs, og Udhukken Gølt paa Nordsiden, falder ikke meget andet at erindre, end at Egnen omkring Enden af samme, saa vel som Staderdalen, tilhørende Præstegaarden Stad, berettes at være temmelig græsriig, men den øvrige Deel derimod heel maver, og underkastet Sneeskreed om Vinteren paa sine Steder. Saudenæsset bruges til Beeteland for Faar paa de fleeste Tider af Aaret. Imellem Sugandefiorden og Skaalevigen ligger en liden Bugt, Keblevig kaldet, af hvilken man betiener sig til at lande udi, naar Vinden ikke staaer fra Havet; der falder og ofte Drivetømmer, som dog sædvanlig enten skylles bort igien, eller forstødes af den stærke Brænding. De Fieldveie, man reiser over fra Sugandefiorden, ere fornemmelig tvende: Klofningsheede, der ligger imellem Gaarden Eyre udi Ønundefiorden, og Vatnedalen; og Botnsheede, der løber fra bemældte Gaard til Selgeland i Skutelsfiorden.

Keblevig.

§. 8.

Skaalevig.

Ved at følge Kysterne ligefrem, kommer jeg nu til Skaalevigen, en kort Bugt, imellem Keblevigen og den yderste Pynt af Stigehliden eller Deilden, som kaldes i Landnama-Saga Stigagnupr, og sætter det store Isefiords-Dyb Grændser paa den nordvestlige Side. Skaalevig tilhører Annex-Kirken til Eyre i Skutelsfiorden, Hol i Bolungevig, og regnes blandt de meest græsrige Steder paa Vesterlandet, ligesom Seliedalen, der er bleven brugt til Afret og Sæter, men har efter Sigende aldrig været beboet, endskiønt den kunde være meget tienlig dertil. En stor Mængde Snee om Vinteren, og overhaands stærk Brænding tillige, trykke og hindre Næringen i Skaalevigen baade til Søes og Lands, men dog især den første, da Stedet, naar Brændingen

ikke

ikke var, ligger tæt ved Havet, særdeeles beleilig for Fiskeriet. Naar man ellers vil lande i Skaalevigen, saa vel som paa fleere paa samme Maade beliggende Steder, og Havet er meget oprort, især af N. V. N. og nordostlige Storme, maae nøie passes paa, ifald Ulykke skal forekommes, at man lader 24 Bolger i Rad, som ere de sværeste, brækkes paa Stranden inden man lander, dog saaledes, at Baaden just følger med til Landet paa Ryggen af den 24de; thi da ventes sikkert 3de mindre Bolger bag efter, og imedens de gaae forbi, kan Folkene faae Raadrum til at bierge Liv, Baad og Gods, om der ellers er nogen Redning. En god Roergiænger eller Styrer er vist nødvendig i saa Fald, samt at Baaden skyder saa stærk Fart som mueligt. Er ikke Brændingen saa stærk, som nyelig blev mældet, da falde kun 18, 12 eller 6 store Bolger i Rad, paa hvilke følge 3de smaa; en Orden i Havet, som er forunderlig! Dog kan det og hænde sig, at 4 smaa komme efter hinanden, men da kaldes den 4de *Aukabára*, det er Tillægsbølge, fordi den ikke er almindelig: og indseer man da let, hvorfor tunge og uhandlelige Baade ikke kunne bruges i Flæng ved Kysterne af Island. Neden under Stigegnupen eller Deilden staaer op af Vandet en Klippe, kaldet Andres. Stigehliden selv, som kort fra Bolungevigen fremviiser den bekiendte Surterbrand eller *Lignum fossile* (*), og er omtrent 1½ Miil lang, samt eet iblandt de høiere Fielde i Landet, bestaaer af ordentlig dannede og steile Klipperader, uden nogen synderlig Forstrand, naar de fra Fieldet løsnede Skreedsteene undtages, hvilket forvolder,

Bølgernes Orden ved Stranden.

Stigehlid, og Surterbrand sammestedes.

(*) See derom Udtoget af Vidalins Skrift *Deo, Regi & Patriæ* i Tillægget lit. A., og Einfahrer Zieners Beskrivelse over samme iblandt Tillæggene til denne Reise.

der, at Landingerne der ere heel maadelige, og ligeledes vanskeligt for Drivetommeret, som undertiden indfinder sig her, at hæfte paa denne Strandkant. Dog søger man Hvassleites-, Midleites- og Griotleitesbotene samt Krossevigen, i Nødsfald, og sees af nogle Levninger af Huustomter, at det sidste Sted er fordum blevet brugt endog til Fiskevær, som det der laae Havet nærmere end Bolungevigen, hvilket og vel har kundet gaae an med vestlige Vinde, men ikkun vanskelig i det modsatte Tilfælde. Man paastaaer endog, at de fra Bierget nedstyrtede Steene idelig forværre Landingerne. Kort fra den saa kaldte Ofære er et høit og steilt Bierg, hvor Strandmaager og Ritser eller Riter (*Larus albus* og *Larus Rissa Br.*) lægge deres Æg om Foraaret, men samme er

Bolungevig. uutilgiængeligt. Bolungevigen bestaaer af 3de Deele, Sydre-, Lifrar- og Hlidardalene, hvilke tvende første ere smukke og græsrige, men den sidste langt mavrere, skiønt de dog alle ere beboede. Gaardene Mydal, Hanhol og Geirestade, samt Kirkestedet Hol, have især taget en ikke ringe Skade ved den overmaade Mængde Flyvesand, som de i lang Tid have været underkastede, men som maaskee kunde afværges ved den Engelske Sandhavres Forplantning. Kort fra Fiskeleiet paa dette Sted, oven for en temmelig steil Molrust eller Banke af Strandsteene og Gruus, ligger et lidet Kiær

Drymla. eller Dam, Drymla kaldet, hvorind nogle have meent at burde graves en Canal, for at bruge Dammen til Skibsleie; men saadant er, endog med største Bekostning, næsten umueligt, deels formedelst Grunsbankens Høide, deels for Brændingens Skyld, som, især om Efterhøsten, falder meget stærk, skiønt man kan lande med lette Baade (*).

Vandet

(*) Dette findes og bekræftet ved en, efter Kammerets Foranstaltning, foretagen

Vandet i Drymle, som mudderagtigt, om ikke raadent, agtes desuden skadeligt for Fiskernes Sundhed. Op fra Bolungevigen gaae følgende Fieldveie: fra Sydredalen til Sugandefiorden, Gilsbreckeheede; fra Lifrardal til Selaaedal, Graaroe; fra Bolungevig til Sugandefiorden, item fra Skaalevig, Backeskard til Gaarden Gielte i bemældte Fiord, og fra Bolungevigen til Skaalevigen, Skaalevigsheede, samt Hestekleif, fra samme Viig til Onundefiorden, hvilke alle dog siges at være heel maadelige, naar Skaalevigsheeden undtages. Fieldveie.

§. 9.

Ved tvende lidet befarelige, steile, steenede og ufrugtbare Strækninger, Os- og Hnifsdals-Hlider kaldte, adskilles Bolungevigen fra Skutelsfiorden, der udgior Hoved-Sognet, som endes paa den sydostlige Side ved Arnenæsset. Kirkebolshlid og Gleidarhialle, kaldes 2 hoie Fielde, der staae som Kiempemuure ved begge Sider af denne Fiord. Hnifsdalen har Roes for sin Frugtbarhed, som den og virkelig fortiener, ikke mindre end Egnen indvendig paa samme Side, men den modsatte er maver. Enge-, Kirkebols-, Foss- og Tungedalene kunne ei heller lastes i den Skutelsfiord.

tagen Undersøgning over dette Sted ved Sysselmand Arnorsen i Aaret 1776, som end viidere viiser, at ei alleene den største Deel af dette Kiær, som i alt regnes at være 160 Favne langt og 48 Favne breedt, er allereede tilgroet, saa at det endnu tilbageværende Vand, der ikke er fuldt en Favn dybt, ikkun udgiør omtrent 58 Favne i Længden og 17 i Breedden, men og at Kiærets Grund ligger omtrent 2 Favne høiere, end Søens Overflade, og i det mindste $1\frac{1}{2}$ Favn høiere, end Strandbredden, uden for Gruusbanken, hvoraf vilde følge, at alt Vandet af Kiæret maatte flyde ud i Søen, fra hvilken det ikkun ligger omtrent 50 Favne i lige Linie, med mindre dets heele Bund blev udgravet til forholdsmæssig Dybde med Søevandets Høide. E.

i den Henseende, men det behageligste i denne Fiord, næst Havnen selv, er Eyren, eller det Sted, hvor Handelshuusene staae, som endog med Tiden synes at kunne spaae sig en Kiøbstæds Anlæg. I det mindste er Stedet meget beqvemt dertil, af følgende Aarsager, nemlig: at Grunden er fast, jevn, vedholdende, og rummelig, Egnen i sig selv sund og tør, og Udsigten behagelig; at det haver overflødigt Fiskerie af adskillige Slags, paa alle eller dog de fleeste Aarets Tider; Græsning for Køer og Faar, om ikke i Mængde, dog til nødvendig Huusbrug; overflødig Plads til Kiøkkenhavers Anlæg; Torveskiær i Egnen, i det mindste ikke langt borte, samt Vand i Nærværelsen, saavel til daglig Huusholdning, naar Brønde graves med Forsigtighed, som til Valke- og andet Slags Møller. Det ligger desuden beleilig for den indenlandske Handel, omtrent midt i Herredet, hvor de fleeste reise forbi, og er let at sætte i Forsvarsstand ved Bolværker, da det er ligesom indsluttet af Naturen. Havnen er tryg, Indseilingen reen, og Ankerpladse uden for i Nærværelsen: kort sagt, intet Sted paa Landet, end ikke Oefiorden selv, har jeg seet, som kan lignes med dette, naar et saadant Anlæg skulde paatænkes.

Tienlig til en Kiøbstæds Anlæggelse.

§. 10.

Ved den vest-sydvestlige Side af Isefiordsdybet møde endnu 4 Fiorde: Alfte-, Eydes-, Hest- og Skøtufiorden, hvoraf de 3de første høre til Annex-Kirken Eyre, men den sidste til Hoved-Kirken Øger tilligemed Laugardalen, Øen Viger, samt den Bygd der ligger langs med Strandkanten, lige hen til Gaarden Latrum. Alftefiorden, der ligger tæt ved Siden af Skutelsfiorden, løber omtrent 2 Miile Sydvest ind i Landet, er kuns ½ Miil breed, og omgives af et meget høit og steilt Field, Saudavigs-

Alftefiord.

blid

hlid kaldet, paa den nordvestlige Side, men, paa den modsatte, af et andet lavere, ved Navn Siøttungahliden. Disse Fieldes Udhukker ere Arnenæs og Rambsnæs. Den pyramidalske og hoie Fieldtop Kofre er, ligesom Tindestolen paa Nordlandet, bleven berømt for at overgaae andre Fielde i rare Steene, og det især, naar man om Natten for St. Hans Dag vilde gaae op paa Toppen af samme, da der ved et Vand skulde findes Ønskesteene og andre saadanne rare Ting; men Kofren fortiener intet mindre end denne Roes; thi den bestaaer, foruden rodt Leer og Sand, af lutter gemeent Saxum, og er desuden neppe tilgiængelig. Fiorden giver ellers, i Henseende til Græsrigheden, Onundesiorden ikke meget efter paa den nordvestlige Side, men Siøttungahliden bestaaer af en skarpere og meer steenet Egn, skiønt den lige fuldt bruges til Beeteland for en Hob Faar, baade Sommer og Vinter. Selgelands- og Hattedalene ere bevoxne med smaat Birk, Piil og Reyner eller Røn (*) (*Sorbus aucuparia*). Paa den saa kaldte Langøre, der beskiærmer Havnen, sees endnu Levninger eller 10 aflange og 4 runde Huuse og Ildsteder, hvilke sidste ventelig have tient til Transmæltning. Den Tydske Kramboed, som man kaldede den, var heel stor, men alle de andre mindre. At denne

Kofre.

Gamle Handelshuuse.

(*) Udi Isefiords-Syssel omhugges ikke Rønnetræet, saavidt jeg veed, eller anvendes til Huusbrug, hvilket ventelig er Aarsagen, at det udi Hest-, Skøtu- og Mioefiorden naaer en 6 til 8 Alnes Hoide; thi man troer, at hvis dette Slags Træe bruges til Huusebygning, da kan hverken Barselkoner forløses, eller Kreature trives derinde; og hvis det bruges til Baade, meenes dem at forestaae den visse Undergang. Aarsagen til denne Overtroe vil uden Tvil blive, at nogle, der have undt Træet godt, og fundet Behag i at lade det voxe urørt, have indbildt Almuen dette, som siden er blevet troet af Mand efter Mand. Men med Birke-Skovene er det gaaet langt anderledes.

denne Handel ellers ikke har været af saa ringe Betydenhed, viiser Bodernes Antal, og at disse Kiøbmænd just ikke have havt i Sinde at rykke saa hastig op, synes en Skandse eller Giærde at give tilkiende, som de have ladet opkaste tvers over heele Øren oven til, for at spærre Tilgangen fra Landsiden om Natten til Handelshuusene. Ved den nordlige Side af Langøre seer man nær ved Strandkanten et temmelig stort Vand eller Kiær, som vel for nærværende Tid er meestendeels tilgroet med Jord, Mos og Urter, men som i forrige Tider meenes at have været dybere. Ind i dette Kiær, Skipatiørn kaldet, meenes de Tydske om Vinteren at have lagt deres Skibe, og tør man ikke ganske forkaste denne Meening, thi uagtet Mølrusten eller Strandbanken uden for, er falden sammen neden til, saa har den dog oven til en stor Kloft, som synes for saavidt at bestyrke Almuens Sagn, at man har fort Skibe der igiennem. Det vilde og, med Bekostning, ikke blive umueligt, at leede Søevandet herind, men dog for nærværende Tid vanskeligere end for, da Søen ikke synes at staae nær saa høit, som tilforn.

§. 11.

Eydeefiord. Paa den østlige Side af Eydeefiorden, som vel er kortere end den foregaaende, men derhos breedere, skyder sig noget meer mod Østen, og adskilles fra Hestfiorden alleene ved Enden, af en smal Hals, kaldet Asar, ligger det høie og klippefulde Field Hesten, men Eyrarfieldet lige derimod. Foten eller Fotertaaen gaaer altsaa ud imellem Hest- og Eydeefiorden som en Fortsættelse af Hestfieldet. Den saa kaldte Kleifeh vam er bevoxen med Krat og Birk, men i øvrigt er Fiorden steenet og ufrugtbar, naar et Stykke Land paa den nordvestlige Side ved og omkring Præste-

gaarden

gaarden Eyre undtages. Torfehiallene, og især Griotdalen, frembringe drøg Torv til Brændsel, hvorefter man burde søge paa alle Steder i Landet, hvor Haab derom kunde haves, hvilket dog fast overalt forsømmes, til ubodelig Skade for Giødselen, Jorddyrkningen, og Birkeskovene.

§. 12.

Hest- og Skøtufiordene.

Hestfiorden og Skøtufiorden, hvilke Hvitenæs-Fieldet adskiller, ere omtrent af samme Beskaffenhed, saavidt de begge ere steenede og meget ufrugtbare paa Græs, ligesom og Skardstranden, Ogurnæsset, Strandselievig, Thernevig og den heele Strækning, lige til Gaarden Latrum, naar man undtager Laugardalen, der virkelig er græsriig; begge have overmaade slette Veie, der dog burde og kunde meget forbædres, derimod ere de forsynede af Naturen med en kion Piile- og Birkeskov, som ikke lidet kunde befordre Fædriftens Fremvext. Til Beeteland eller Afret betiener man sig især af de Fieldstrækninger, som ligge ved Enden af disse Fiorde, og er det vist, at slige Afretter ei have været agtede ringe i forrige Tider; thi ellers havde Forfædrene ikke giort sig den Umage, at sætte Steengiærder tvers over Enden eller det inderste af Fiordene, imellem det øverste af begge Fieldsider, hvilket dog baade Skøtufiorden og Hestfiorden virkelig udviise at være skeet. Paa begge Fieldstrækningerne, inden for Enden af disse Fiorde, samles Fieldegræs. Hestfiordsheeden ligger imellem Hest- og Dyrefiorden, ligesom Skøtufiordsheeden imellem denne og Høedalen udi Vatnsfiords Kirkesogn: tvende Veie, som man troer at have Rødning nødig. At der kan være Ankerplads inden for Gaarden Eyre i Skøtufiorden, kan vel være rimeligt, men jeg erindrede ikke at undersøge det.

§. 13.

Foran ved Mundingen af Hestfiorden, eller næsten midt imellem samme og Skotufiorden, ligger en temmelig høi og stor Oe, Vigur kaldet, som vel ikke er noget ordentligt Fiskevær, men besøges dog undertiden af nogle faa Landbonder, som samle sig der om Høsten og Foraaret, for Nærhedens Skyld, til at søge Fiskeriet. Ved den sydvestlige Ende er den baade selv lav, saa vel som de Strandklipper, der omgive den, men imod N. N. O. er den meget høiere noget oven for Søekanten, og dannet som et Bierg, hvorunder ligger en Klipperad, kaldet Straumberg, der gaaer ud i Søen. Dens nordvestlige Kant er og mod Havets Overlast forsynet med vedholdende, skiønt ikke meget høie, Klipper. Den ligger et godt Stykke fra det faste Land, nemlig Foten og Øger- samt Hvitenæsset, og er kun maadelig græsriig, hvilket kommer deraf, at Grunden eller Jordsmonnet er meget tor, og derhos saa sey, at man kan vikle Jordarten som et Stykke Skind om sine Fingre, uden at den gaaer i Stykker, og er altsaa særdeeles tienlig til Brændsel, da den fatter Ild næsten ligesaa hastig som tørt Brænde, og brænder uden at give den mindste stinkende Lugt fra sig. Den er derfor, efter al Formodning, det samme Slags Jordart, som den Cartheuser (*) vil have forstaaet ved hans *Humus densa, quæ sola humi species ab aqua non dissolvitur*, og som Wallerius (**) kalder *Humus vegetabilis turfacea, fibrosa*, hvilken ved Destillation ikkun frembringer en rødagtig Viinsteens-Spiritus og en sortagtig Olie, der ligner Viinsteenens, som vel ei kan andet være, da denne Jord bestaaer af nøie med hinanden forbundne og ligesom sammenknyttede

Den Vigur.

Jordmonnets Beskaffenhed.

(*) See hans *Element. Mineral.* p. 53.
(**) *Mineralog.* p. 11.

de Græsrødder. Regn falder paa denne Øe ikke saa ofte, som paa det faste Land, da Fiordene ligesom sue samme til sig, og dette gior en Deel til Jordartens Seyhed. For 25 til 26 Aar siden var intet eller kun saare ubetydeligt Ægvær paa Øen, men ved den nærværende Opsidders Omhyggelighed er samme temmelig tiltaget, og endog bragt saa vidt, at Æderfuglen har flyttet sig lige hiem til Gaarden, og er saa tam, at den bygger Reeder inde i Huusene, og uden for Vinduerne, foruden de til den med Fliid indrettede Steenhytter, hvor man kan tage den paa Skiødet, medens man beseer Æggene, hvilke den kun sielden berøves, eller i det høieste kun 2 til 3 om Aaret; og er dette et Beviis paa, hvad en kiælen Omgang mod disse Dyr kan udrette. Man forjager og derfor alle Hunde fra Øen, og passer især paa, ikke at løsne et Skud paa den Tid Fuglen samles om Foraaret, eller medens den udklækker Ungerne, hvilket og burde være forbudet de Danske Efterliggere paa alle slige Steder, saa vel som hvor Landsælen med sine Unger opholder sig, paa det begge Slags Dyr ikke med eet skulle skræmmes bort. Naar Æderfuglens Unger ere saa tilvoxne, at det er Tid for dem at komme paa Vandet, da indfinde sig sædvanlig ved Reeden 6, 8 til 10 Hunner, og gaae foran Moderen med Ungerne ligesom i Procession til det Sted, hvor hun vil have dem hen, men Hannerne har jeg aldrig seet i dette Følgeskab. I den saa kaldte Bæjarvig er en behagelig og sikker Landing, men derimod i Vogen ved Vogbuden, ved Gvendarbuden og i Brunnvigen, ikke saa tilforladelig, naar Vinden blæser fra O. og N. N. O., ligesom man ei heller kan lande med Sikkerhed paa Øens nordvestlige Side, eller i Gvendarvogen i Paalands-Vinde. Ved Nordtangene, og ligeleedes paa den Side, som vender til Fotartaaen, Ægvær.

er Vandet omkring Øen lavt, og ikke frit for blinde Skiær, endskiønt man har havt Exempel paa, at en Hollænder, der løb ind norden for Øen, har ankret inden for Brunnvigs-Skiærene, og ligget ubeskadiget en hæftig Paalands-Storm af; hvilket vel kunde lade sig giøre, da Bunden bestaaer af fast Leer blandet med hvidt Sand. Vandet falder her, foruden den saa kaldte Gvendarbrunn, d.e. Biskop Gudmund den Godes Brønd, paa 3de Steder temmelig godt, men det som er nærmerst ved Gaarden agtes dog for det sundeste. At Muus eller Katte aldrig skal have kundet levet paa denne Øe, tilskriver man den Stank, som Jorden i de mangfoldige Lundehuller eller Lundens (*alca arctica*) egen Ureenlighed, blandet med denne Jord medfører, hvilken forbemældte Dyr ei skal kunne taale. Tærner (*Sternæ*) og Teister, samt Svartbage, have og ligeleedes her deres Tilholdssted. Hvor beleiligt Øen ellers ligger til Fiskerie og Haakallefangst i Isefiordsdybet, fast heele Aaret igiennem, sees endog af Chartet. Møl eller Gruus falder her overflødig til Klipfiskvirkning, ikke alleene i Bæjarvigen selv, men og især paa Øens østlige Side. Ligeleedes kan man og giøre sig en ikke liden Nytte af Cochleare og Syrer til Spise, hvorfor Vedkommende og ere faldne paa den Tanke, at det er lige saa unødvendigt, at anlægge her Kiøkkenhave, som at sætte Giærder omkring Tunet, da Øen er omflødt, og Cochleare kan bruges i Stedet for Kaal, men saadant opfylder ikke Forordningernes Hensigt. Sæter har man i forberørte Hestfiord, og bruger dertil, mod en vis aarlig Betaling til de Fattige, den Græsning som tilhører Christfiár-Jorden eller de Fattiges Gaard sammesteds, der længe har ligget øde. Faarene paa Øen leve for den største Deel af Tare, Taug, og andre Søevæxter om Vinteren, og naar

Muus og Katte leve ikke paa Øen.

Beleilighed til Fiskerie og Fiskevirkning.

de da komme hiem om Aftenen, lader man dem ligge om Natten i de saa kaldte Hellre, eller Huller, som Naturen har dannet i Klipperne oven for Hellrevigen; og har man lagt Mærke til, saavel paa denne Øe, som andre Steder i Landet, at jo ofter Faarene besøge Strandkanten, i den Maaned Væderne slippes til dem, jo fleere Tvillinger føde de i Foraaret efter, saa det er ikke rart, under ovenmældte Omstændigheder, at see 8, 10 til 12 Tvilling-Lam iblandt en Hiord, bestaaende af 100 Faar, men Trillinger ere langt rarere, undtaget naar Uaar, og deraf flydende Foedermangel, indfalder.

§. 14.

Hvor Øgers Kirkesogn slipper begynder Vatnsfiords Sogn, der bestaaer af 4 Fiorde: Mioe-, Vatns-, Reyke- og Isefiorden, hvilke alle ligge ved Siden af hinanden i Rad inderst og sønden for Isefiordsdybet. Mioe og Isefiorden ere omtrent lige lange, nemlig 2¼ Miile, og vel ½ Miil breede, men Vatnsfiorden er kun, mod hine at regne, en liden Bugt, saavelsom Reykefiorden, skiønt den sidste dog er større end Vatnsfiorden. Vatnsfiordsnæsset adskiller Mioe- og Vatnsfiorden, men Reykenæsset Reyke- og Isefiorden. De Fielde som ligge derimellem ere ikke meget høie. Reykenæsset er især bekiendt for dets Hverer eller varme Kilder, over hvilke Saltværket er anlagt, hvis Mage vel ei findes, og som giør, om ikke Naturen, saa dog Indbildningskraften, en ikke liden Ære. Uden Soel og Ild drives Værket Sommer og Vinter, alleene ved den underjordiske Varme. Saltets Fiinhed priiser desuden Mesteren (*). Egnen i alle disse

Mioe-, Vatns-, Reyke- og Isefiordene.

Nyt Saltværk.

 Fiorde

(*) Meere om dette Saltværk see Islandske Maaneds-Tidender 3 Aarg. Jul. p. 157-166. *E.*

Fiorde overhoved, Høedalen undtagen, er meget steenet og ufrugtbar paa Græs, men derhos ere baade Mioe- og Isefiorden forsynede med en, efter Landets Beskaffenhed, ikke ringe Birke-Skov, hvoraf Indbyggerne betiene dem til Kull, samt andre Huusfornødenheder; Faarene finde sig og vel derved. Paa Mioefiorden ligger en liden Øe, Hrutøe kaldet, som efter Beretning har snukke Græsgange og Ægvær. Foran ved Vatnsfiorden er og en Øe, Borgarøen, tilhørende Kirken i Vatnsfiord, hvilken giver betydelige Fordeele, ei allene af overflødig Græsning og Beeteland, især for unge Faar, men og af Ægvær af Ederfugle, Lunder, Teister, Svartbage og Tærner, foruden at den tillige har gode Landinger. Imellem Mioe- og Isefiorden ligger Hestekleifen, en meget vanskelig Vei, men Glame, der bestaaer for den største Deel af Jokel eller Land-Jis, løber forbi Enden af alle forbemældte Fiorde, hvorfra man kan komme, enten man vil til Onunde-, Dyre- eller Arnefiorden.

Hrutøe. Borgarøe. Fieldveie.

§. 15.

Langedals-strand.

Kirkebols-Sogn indbefatter den saa kaldte Langedals-strand, en Strækning, der ligger østen for og ved Enden af Isefiordsdybet, og løber næsten fra S. til N. imellem Kaldelonet og det inderste af Isefiorden, grændser altsaa til Snæfields og Vatnsfiords Kirkesogne, og udgiør henved 6 Miile i Længden, men indsluttes bag til af øde Fielde og Heeder, som adskille samme fra Arnes Kirkesogn og Steingrimsfiorden. Langedalsstranden er i Bøygden kun middelmaadig græsriig, men har mange Dale, der bruges til Afret og Beeteland, og deriblandt Skialdfanna-, Hraun-, Láge-, Mid-, Kule-, Lange-, Efrabols-, Huse-, Geite-, Saur-, Alftekrogs- og Giørfedalene. Nogle af disse

Dale

Dale frembringe Krat, af Piil og Birk, tienligt til Kull og Brændsel, men Hraundalen ansees, for sin overflodige Græsrigheds Skyld, beqvem til nye Gaarders Anlæggelse. Det er læt at slutte, at Faareavlingen maa være det fornemste Næringsmiddel paa dette Sted, som den og virkelig er, da Bønderne kun lidet lægge dem paa Søebruget; dog staae de sig almindelig bæder, end hine ved Søekanten. Hvad da ikke, om Landbruget blev retskaffens drevet? hvori saavel Tunene, der ere uden Giærder, samt tuede, lidet rogtede, og ilde behandlede, som Engene tydelig udviise, hoiligen at feile. Til Reisendes Tieneste have de Gamle ophittet adskillige Fieldveie, som stode til Langedalsstranden eller Kirkebols- Sogn, og især Skalmardalsheeden, imellem Giorfedalen og Skalmerfiorden udi Bardestrands-Syssel: Kollefiordsheeden, imellem Laugebolsdalen og Kollefiorden i samme Syssel: Thorskefiords- og Gufedalsheede, der løbe fra Langedalen til Thorskefiorden og Gufedal: Steingrimsfiords-Heede, imellem bemældte Langedal og Steingrimsfiorden, og Ofeigsfiords-Heede, der forer fra Hraundalen til Trekellisvigen udi Strande-Syssel, samt fra Skialdfannedal over Drangejøkel, som paa Lonsiden kaldes Loonjøkel, men paa den modsatte Drangejøkel. Over de fleeste af disse Heeder har jeg selv reist, men er ikke bleven vaer, at man paa nogen af dem, naar et lidet Stykke af Thorskefiordsheeden undtages, haver giort sig Umage for, at kaste den mindste Steen af Veien, og langt mindre at opreise de saa høit nødvendige Varder eller Vartegn, til Veiviisning for Reisende, og især for Ubekiendte, som i Mangel deraf let kunne fare vilde. Forberørte Hraundal berettes at indeholde Svartetorf (humus atra inflammabilis) i Mængde.

Fieldveie.

Svartetorf.

§. 16.

§. 16.

Snæfielde-strand.

Norden for oftbemældte Isefiordsdyb, denne store, kostelige og med mangeslags Fiske-Slægter og Arter, fast heele Aaret igiennem, velsignede Arm af Havet, ligger Snæfieldestranden, eller Snæfielde-Kirkesogn, der strækker sig mod Nordvest til midt i det høie, steile og farlige Forbierg Biarnenup, som adskiller Jokelfiordene og Isefiordsdybet, men mod Østen til midt i forommældte Kaldalon, en kort Bugt, som er om Vinteren underkastet en Hob Snee, da den ligger nær ved Roden af Drangejøkelen, et hoit Iisbierg, hvorover man dog, i Mangel af Fart til Soes, fører Drivetømmer paa Heste, fra Drange og andre tilgrændsende Driveplådse, til Langedals- og Snæfielde-Strandene, samt til Vatnsfiords-, Øgers-, ja endog til Gufedals- og fleere Sogne i Bardestrands-Syssel, skiønt ofte med saa megen Fare, Bekostning og Møie, at man maae ynkes derover. Denne Strækning, eller Kirkesogn, kan med al Sandhed baade roeses og lastes; thi endskiønt Naturen har underkastet den en meget umild Skiæbne i Hensigt til de nordlige Vindes haardnakkede Raserie, og dermed følgende umaadelige Sneefog, som (da det ei alleene kan paakomme i en Hast, men og tillige vedvare i 3 til 4 Uger, saaleedes, at man ved en Liine maae leede sig frem fra Gaardene til Udhuusene, for at give Kreaturene Foeder;) hartad synes at giore den ubeboelig for noget Menneske, saa foraarsager dog den skiulende og opvarmende Snee saadan deilig Græsning, ihvorvel Iisen sielden gaaer op forend midt om Sommeren, at Kreaturene ikke have nødigt at mangle Vinterfoeder; Men Sognet agtes meget meere for at være, og er, det græsrigeste omkring heele Isefiordsdybet, hvorfor og mange der maae søge Hielp. Ja Naturen er saa virkende paa

dette

dette Sted om Foraaret, at Græsstraaene endog trænge sig op igiennem Sneen, for at nyde Solens Varme. De fornemste Fieldveie i dette Sogn ere Snæfieldeheeden, Skardene, og Bæarheeden, hvilke alle løbe hen til Jokelfiordene. Maagebierget har tilforn givet Fordeel af Fugl og Æg, men for nærværende Tid betiener man sig ikke deraf. Ellers er endnu noget vigtigt i dette Sogn, nemlig den bekiendte Ædøe, der ligger ikkun ganske kort fra det faste Land, og er en af de smukkeste og fordeelagtigste Øer i heele Landet, saavel formedelst Ægvær af Ædersugle, Teister, Lunder og Terner, samt Sælhunde-, Haakalle- og Fiskefangst tæt omkring Øen, hvis den blev dreven, som og Græsning paa Øen selv, men dog fornemmelig paa Øehliden; Ikke at mælde om, at denne Øe er forsynet med en god Havn, trygge Landinger, Udegang for Stude om Vinteren, Torv til Brændsel, og Krat-Skov paa bemældte Øehlid. Med et Ord, jeg veed ikke hvad Ædøen mangler til at være et meget godt Sted, undtaget at Veien derfra til Kirke er lang og besværlig. Bæardalen paa Snæfieldestranden agtes tienlig til fleere Boeliger, end der findes for nærværende Tid. Fieldveie. Ædøe.

§. 17.

Jøkelfiordene ere uden til imod Havsiden, eller tvers over, imellem Biarnenupen og det steile Field Grønnehliden, fuldkommelig $1\frac{1}{2}$ Miil breede, og deele sig, foruden den korte Bugt Grunnevigen, inden til, udi 5 andre mindre Fiorde, der kaldes Leire-, Hrafns-, Lone-, Veideleyse- og Hestørefiord, hvilke alle, den sidste undtagen, høre til Grunnevigs Kirke-Sogn, ligesom Furu- og Reykefiordene, beliggende paa hin Side af Cap de Nord. Grunnevigen, som bestaaer ikkun af fire Gaarde, Jøkelfiordene. Grunnevig.

Præstegaarden Stad iberegnet, er temmelig græsriig, ligesom Staderhliden paa sin Maade, der giver en Hob Faar god Underholdning baade Vinter og Sommer. At Gaarden Kollsaae, som for nærværende Tid ikkun skal være ansat for 4 Hundrede i Dyrhed, og ligger ved Siden af bemældte Staderhlid, vist maae tilforn have staaet i Skyld for 30 Hundrede, eller meere, synes

Spor af gammel Ager- og Havedyrkning. Hiemmemarkens Størrelse, og de deromkring i gamle Dage opreyste, skiønt nu, ligesom i heele Landet, ganske forfaldne, Giærder tydelig at give tilkiende. Agerlandet sammestedє, som har indtaget en temmelig stor Strækning, men er nu bevoxet med Lyng og Krat, samt en Tomt af 20 Favne i Fiirkant, som ligger tæt ved Sædelandet, og som ventelig haver tient til Kiøkkenhave, bære desuden Vidne om, at Ager- og Havedyrkning, endog saa langt mod Norden, ikke heller tilforn er bleven forsømt. Agrene vare ellers usædvanlig breede, og indrettede efter den gamle Agerdyrkningsmaade.

Leirefiord. Ved forberørte Leirefiord, som udgiør en liden Afkrog, 1 Miil lang, samt $\frac{3}{4}$ Miil breed, og løber S. O. ind i Landet, forefalder ikke noget behageligt at anmærke, thi for det første er den fast det ganske Aar igiennem belagt med en Mængde Snee. Dernæst er heele Enden af samme besat med en hæslig Jøkel, der kaster fra sig store mælkefarvede Elver, som giøre det salte Vand langt omkring hvidagtigt, og falder desuden undertiden ned og flyder frem i store Dynger, hvilket skal have forvoldet, at Gaarden Øldugil (*) for længe siden er forladt, og staaer ikke igien til at blive beboet. Viidere befindes Fiorden paa mange Steder at være fuld af blinde Skiær, og endelig berettes ingen Fiske at besøge samme,

Foreller

(*) See Biskop Wilchens Maaldag eller Jordebog, hvor denne Gaard findes anført.

Foreller alleene undtagne, som af og til siges at opholde sig ved Udløbet af forberørte Elver.

Hrapps- eller Hrafnsfiorden bestaaer af en snæver, men derhos vel $1\frac{1}{2}$ Miil lang Bugt, som er forsynet med temmelig god Græsning, besynderlig for Faar. Skorarheeden ligger imellem Hrafns- og Furufiorden, men Lonagnupen, et steilt Forbierg, adskiller den første fra Lonafiorden. Imod Sydvest, og næsten inde ved Enden af Hrafnsfiorden, ligger den saa kaldte Skipøre, som ventelig har faaet Navn af Engelske eller Irske Skibe, som man meener at have besøgt dette Sted sidste gang, omtrent for 69 Aar siden; og er det ikke urimeligt, at det jo forholder sig saaleedes; thi der sees endnu tydelige Mærker til, hvor den saa kaldte Irske eller Irlændernes Kramboed har staaet, som befandtes at have været 12 Favne lang, 3 Favne breed, og afdeelt i 2de Parter eller Kammere, hvoraf det eene ventelig har hørt Overmændene til, men det andet tient til Pakhuus samt Værelse for de underhavende Folk. Den eene Gavl-Væg var endnu over 1 Alen høi, og de andre ikke nær gangne til Grunde. Irlændernes Hensigt med at beseile denne Havn, troer jeg vist at have været at handle ei alleene med Indbyggerne i Jokelfiordene, men og tillige med alle dem, der boede omkring Hornstrandene, at forstaae, imellem Hornbierget og de saa kaldte Drangetinde, hvilke nogenleedes magelig synes at have kundet besøgt dette Sted, men Reyke- og Isefiorden ikke, med mindre de paa en saa lang Reise skulde spilde 3 til 4 Uger i den beste Hoeslæts Tid. Saaleedes er Handelsstedernes Fraliggenhed een iblant Hoved-Aarsagerne, at Hornstrandene ikke have fleere Beboere.

Hrafnsfiord.

Skipøre og gamle Kiøbmandshuuse der.

Lonafiorden har ikke fleere end een beboet Gaard, nemlig Qvium. Den ligger ellers ved Siden af Hrafnsfiorden, og deeler

Lonafiord.

ler sig inderst i 3de smaa Afkroge, Loon kaldte, hvoraf det dybeste, tæt under en Klippe, er kun 12 Favne dybt, og ikke uden Bund, som Bonderne have indbildet sig. Fiorden har sit Navn af disse Loon, og ansættes i Længden for at være 2 Miile, men i Breedden ikke meget over en halv. Inderst, eller omkring Enden af Bugten, er Egnen fast overalt bedækket med Snee lige ned til Soen, hvoriblant dog om Sommeren fremstikke adskillige Urter, endog af u-
Urter. sædvanlig stor Bæxt, saasom: begge *Angelicæ*, *Rhodiola*, *Ranunculus nivalis* og *acris*, samt *Hypericum perforatum* og *Geranium sylvestre* m. fl. Paa begge Sider er Strandkanten, eller Fieldsiderne oven for samme, meget ubehagelige, formedelst mange steile Forbierge og Klipper, der foraarsage, at man ikke kan reise dem forbi til Lands, allermindst om Vinterdage, uden største Livsfare. Til Beeteland for Faar, besynderlig om Sommerdage, (thi for Sneeskreed om Vinteren er intet Dyr sammesteds sikkert,) syntes Fieldsiderne at være meget beqvemme, skiønt de ikke vare græsrige, naar det Stykke Land alleene undtages, som berettedes at tilhøre Ødegaarden Loonbiarnarstade.

Fra den sydostlige Side og noget længer end midtveis inde i
Veideleysefiord. Veideleysefiorden, som baade er kortere og smallere end nysbemældte Loonafiord, skyder ud en temmelig lang og breed Odde eller
Langøre. Pynt, kaldet Langøre, hvor man forsikkrede, at Irlænderne skulde have havt deres Tilholdssted i forrige Tider, ligesom i Hrafnsfiorden, og at Levningerne af deres Huuse viisde den selvsamme Indretning; men uagtet jeg længe søgde derefter, kunde jeg dog ikke blive Tomterne vaer, hvilket den mørke Taage maaskee var Skyld i, der ikke tillod at see andet mærkværdigt paa Stedet, end en Hob nedstyrtede Steene fra Fieldet, der gave tilkiende, at paa Pynten ikke

ikke maae være alt for tryg en Boepæl, allermindst om Vinterdage eller naar stærk Regn indfalder, med mindre Huusene skulde staae tæt ved Soen. Til Faareavling berettedes Egnen omkring Fiorden at være tienlig, skiont den baade var skarp og steenet, hvilket uden Tvil har forvoldet, at her ikke findes fleere end 3de beboede Gaarde: Steigur, Steinolfstade og Mardarøre. Til Slutning vil jeg anføre Indbyggernes Tanker, som meente, at hvis man nogen Tid kunde faae i Sinde at lade et lidet Fartoi beseyle en af Havnene i Jokelfiordene, saa kunde det for dem, der boe paa Hornstrandene, være lige meget, enten Langoren eller Skiporen blev udvalgt dertil, da man fra Hloduvigen, som ligger norden for, ved Cap de Nord, over det saa kaldte Hløduvigsskard, ikke skal have længere Vei, end at man jo i Jokelfiordene kan høre Brændingen der, naar den er stærkest, samt over Skorárheeden til Hrafnfiorden kun 1½ Miil, alleene, at Langoren var saa sikker for Fieldskreed som Skiporen.

§. 18.

Det er tydelig at see af Chartet, at Hestørefiorden, der er meget smal indvendig, ikkun 1½ Miil lang, har alleene 2de beboede Gaarde, Sletten og Hestøre, og tilhører Præstekaldet Stad i Adelvig, ligger ikke ganske parallel med de øvrige Jokelfiorde, men strækker sig meer imod Nordost end hine, hvorfor den og har den Fordeel for sig selv, at Bolgerne fra Havet deels standse ved Biarnenupen, deels væltes ind paa Veideleyse og Loonefiorden, deels og stode an paa Grønnehliden, og fornemmelig paa Slettenæsset og Hestøren, hvor de adspreedes og næsten forsvinde, inden de kunne række Hestorefiords Havn, hvilken ikke alleene et af de Danske Handels-Skibe for 14 til 15 Aar siden tog sin Til- Hestørefiord.

 flugt

Besøgt af Fremmede. flugt til, men som de Franske Hvalfangere, Irlændere, Engelændere, og især Hollænderne, i forrige Tider siges at have ideligen besøgt. Hestørefiorden bestaaer ellers af en, til Faarenes Underholdning tienlig, skiønt steenet og maver, Egn, hvortil ikke lidet hielper, at Bugten inderst skal være bevoxen med temmelig stor Birkeskov, efter Landets Omstændigheder. Paa Sletten ere Landingerne heel usikkre, naar Vinden staaer fra Havet, ligesom ved

Grønnehlid. den ganske Kyst af Grønnehliden, et $3\frac{1}{2}$ Miil langt og meget steilt Field, der ligger tvers over for Stigehliden (§. 8.) paa den nordlige Side af Isefiordsdybet, og adskiller samme fra Bugten Adelvig. Den yderste Pynt af Grønnehliden kaldes Ritur, eller Ritanupr. Fieldet er i øvrigt ligesom sammensat af 2de Deele, den underste og overste, hvilke den saa kaldte Breidhylle, og der oven paa liggende Surterbrands-Strog, heelt igiennem adskiller, som et vedholdende Lag. I bemældte Breidhylle, der for andre, end bevante, er heel vanskelig at bestige, undtaget ved de saa kaldte Innrebringer,

Surterbrand. hvor Adgangen ei er meget besværlig, har Surterbranden sit fornemste Sæde, saa at man fra Søen af, i hvor høit end Hyllen ligger oven for samme, kunde see Enden af Branden staaende ud af Bierget, og omgiven deels med Sand og deels med bevægelige Klipper, som Indbyggerne sprænge op med Jern-Redskaber, og siden styrte, tilligemed Surterbranden selv, ned til Stranden, hvilket unægtelig koster megen Umage, men som dog ei blev regnet paa, om man kunde beholde den opgravne Træeart ubeskadiget. Til Surterbranden sees intet Tegn paa den Side af Fieldet, som vender til Adelvigen, uden, efter Beretning, øverst i Staderdalen, hvorfor Brandlaget maae ophøre midt eller længer inde i Fieldet, paa de andre Steder. Ved Klippernes Leye i Grønnehliden har

Naturen

Naturen ellers iagttaget et Slags Orden, og lagt hist og her 9 Rader under, og ligesaa mange oven paa Breidhyllen, men atter paa andre Steder 11 oven paa, og samme Antal neden under. I Ritanupen og Stapen, en Klippe som staaer tæt derunder, fanger man Soe-Fugle paa samme Maade, som i Hornbierget (§. 22.). Fuglefangst.

§. 19.

Imellem forbemældte Ritanup og Strømnæsset ligger den saa kaldte Adelvig, en Bugt, der udgior i Breedden 1, men i Længden ikkun ½ Miil, og løber ud i 3de andre mindre Viger, Sæbols-, Mid- og Latrevigen, hvilken sidste grændser til Rekevigen, der adskilles fra Adelvigen ved nysanførte Strømnæs. Egnen i alle 3de Viger, hvilke tilsammen have 10 beboede Gaarde, ligesom i Staderdalen, kan kaldes behagelig og meer end middelmaadig græsriig, skiønt Engene ere besværede med staaende Vand, og Tunene, som sædvanlig, skiødesløs behandlede. Adelvigsheeden ligger imellem Sletten og Staderdalen, men Rekevigsskard imellem Adel- og Rekevigen. I Strømnæshliden falder Surterbrand, ligesom i Grønnehlid, men Klipperaderne ere der ikke saa ordentlig inddeelte, som i denne, uagtet Surterbrands-Laget strækker sig langs det heele Field, som fuldkommelig er 1 Miil i Længden. Paa begge Sider af Strømnæsset sees ellers Surterbrands-Stumpene at stikke frem imellem Klipperne, hvoraf sluttes at Laget maae gaae heelt igiennem Fieldet, men Adgangen til Stedet, hvor Surterbranden ligger, er, saavidt det kunde skiønnes, nok saa besværlig i Strømnæs, som i Grønnehliden, endskiønt de meest forvovne Folk dog ligesuldt klavre der op, ligesom i den saa kaldte Skør, sprænge Træet ud, og lade det derpaa falde ned paa Stranden,

Adelvig. Fieldveie. Strømnæshlid og Surterbrandsammesteds.

den, hvor det splintres i mange Stykker, og siden igien opsamles. Mangel paa Kull er Aarsagen til al denne Møie og Fare. Adelvigens Havn og Fiskerie skal beskrives paa sit Sted; her vil jeg alleene mælde om de stridige Strømme i Havet, som hindre Indbyggerne sammesteds i deres Næring, skiønt de ei kunne ansees skadelige for fremmede Skibe, med mindre disse kom tæt under Landet. Strømmene ere: Strømnæs-, Súluskiærs- og Ragre-Rast. Strømnæsrasten er en meget stærk Strøm, som bestandig siges at løbe ud til Havet fra den saa kaldte Strømnæs Udhuk. Naar Vinden blæser, bruser denne Strøm saa hæftig, at man snarer skulde ansee den for en Række af blinde Skiær med Brænding ved, end for det den virkelig er, nemlig en aaben Soe, oprørt af Vind og Strømme; men i stille Veir fornemmes den neppe. Súluskiærsrasten gaaer ud fra Suluskiærene, ligesom Ragrerasten fra Forbierget Røgur, og agtes ikke slet saa betydelige som den første, men ere dog saa stærke, at naar haard Storm indfalder, da udbreede alle 3de Raster og samle sig saaledes i eet, at de, efter Beretning, indtage 2 Danske Miile i Breedden, hvoraf kan sluttes, at Overfarten med smaa Baade ikke maa paa saadan en Tid være alt for sikker; thi endskiønt disse holde dem tæt under Landet, saa vil dog Strømmen ideligen trække dem til sig og ud til Havet; og naar man seer en Skye af Nordvest, eller nordlige Vinde, stige op ved Horizonten, er det et sikkert Tegn til at Strømmene ere i Bevægelse. Ellers er det mærkværdigt ved disse Raster, at naar Vinden gaaer til Vesten, da berettes de og at forflytte sig et heelt Stykke mod Vesten, og naar Vinden springer om til Norden, trække de sig og med til den Kant, og det endog noget i Forveien, saa at man ofte af disse Strømme kan slutte, hvad Vind der vil blæse Dagen efter.

Raster eller stridige Strømme.

§. 20.

§. 20.

Norden for Adelvigen og Strømnæsset ligger Rekevigen, som af en Feil kaldes i Landchartet Reikiavik, en liden Bugt bestaaende ikkun af een Gaard, 6 Hundrede i Dyrhed, som tilhører Hans Majestæt Kongen. Rekevigen berettes at være underkastet en Mængde Snee om Vinteren, samt stærk Brænding og Taage, saa vel paa denne som andre Aarets Tider, hvilke Uleiligheder man tilskriver Opsiddernes bestandige Fattigdom, da dog Gaarden ligger meget beleilig til Fiskerie, er forsynet med tvende store Forelle-Vande, der indtage den meeste Deel af det flade Land i Bugten, og giver desuden Adelvigen ikke meget efter i Græsrighed. Vigen, som i Midten bestaaer af fiint Sand, ligger og godt for Strøget af Drivetømmeret, skiønt der ikke fandtes noget deraf sidst i Julii Maaned 1775. Hveste kaldes et meget høit Field eller Udhuk, der adskiller Fliotene fra forbemældte Rekevig. Til Hvesten findes fast intet Spor i Landchartet, skiønt samme er en temmelig langt udløbende Fieldstrækning, men Rekevigen og Fliotene ligge der ligesom uadskilte i een og den samme Bugt. I Fliotene, en Bugt, der omtrent er af samme Breedde som Adelvigen, men kortere, ere 3de Gaarde, Tunge, Glumstade og Atlestade, hvilke alle tilhøre Kongen, og regnes for at være 16 Hundrede i Dyrhed. Disse Gaarde skal længe have havt den Skiæbne, at naar de høit i 2 til 3 Aar have været beboede, skal de atter af og til i lige saa lang Tid have manglet Beboere, hvortil man om Sommerdage ikke saa læt skal kunne spore Aarsagen; thi naar man i klart Veir seer de deilige Fieldsider og meget græsrige Marker og Dale, samt den store færske Søe, der berettes at vrimle med Foreller heele Aaret igiennem, ikke at tale om andet Fiskerie, saa

Rekevig.

Hveste, et Forbierg.

Fliot.

maatte man snart falde paa, at Fliotene vare et meget godt Sted; men naar man paa den anden Side seer hen til de Uleiligheder, som denne Bugt, saa vel som fleere omkring Kysten af Cap de Nord, mældes at være underkastede, saasom: fast bestandig Taage fra Havet om Sommeren, især naar nordlige Vinde blæse, som forvolder at Høet raadner paa Marken: Brænding, især om Efterhøsten, der forhindrer Fiskeriet: samt overhaands Snee og Drive-Iis om Vinteren, saa faaer man fuld Aarsag til at forandre sine forrige Tanker, hvorfor og alle, eller de fleeste af de Bønder, som have boet i Fliotene, skal have maattet flytte bort forarmede igien. Ved Stranden bestaaer denne Bugt for det meeste af fiint Sand, som Brændingen paa sine Steder har opkastet i store Dynger.

§. 21.

Den østlige Side af Fliotene indsluttes af den saa kaldte Atlestadehlid og det steile Forbierg Røgur, hvorfra Ragreraſten (§. 19.) løber ud i Havet. Østen, og ikke vesten for denne Pynt, ligge trende smaa Bugter: Ragra-, Hauga- og Sandvigen. Haugavigen kaldes i Landchartet Hagavik, men det første er dog dens rette Navn. Man har og aflagt Fliotene og Haugavigen i eet, da de dog adskilles baade ved Røguren og Ragravigen. Ved Ragra- og Haugavigen, som ere udsatte for Brænding, og have ikkun en snæver Strandkant, og en steenet Egn, er intet synderligt at erindre, men i Breedhyllen oven for Sandvigen, der tilhører Præstegaarden Stad i Adelvig, falder Surterbrand, som undertiden opgraves, naar der er godt at lande, og tørt Veirlig indfalder; thi ellers er det meget farligt, at opholde sig længe paa dette Sted, formedelst en Hob Steene, som idelig falde ned fra Bierget. Adgangen er og heel vanskelig, skiønt jeg med Nød,

Andre smaa Bugter.

Surterbrand i Sandvigen.

fik

fik klavret der op; og befandt jeg da Branden, som med Enden gik horizontal ud til Dagen, at bestaae af 19 Sliiser, eller adskilte tynde Lag, med fiint rødt Leer imellem, og i det øvrige omgiven med Klipper. Denne Art kaldede man Fieldbrand. Paa Veien tilbage blev jeg ellers ufornødentlig indviklet i et Leerskreed, som faldt ned fra Roden af Bierget, men min Ledsager var lige fuldt uforfærdet, holdt mig stivt i Armene for Ligevægtens Skyld, og endelig, da Skreeden vilde falde i Søen, raadede til, at vi begge skulde rive os løse op af Leeret, og springe i en Hast hver til sin Side, hvilket og rigtig lykkedes. Hvor Sandvigen slipper begynde de saa kaldte Vester-Almindinger, det er saadan en Strækning paa Kysten, hvor enhver uden Forskiel har Tilladelse til at betiene sig af de der faldende Herligheder, saasom opdrevne Hvalfiske, Drivetømmer, Ægvær, og Sælhundefangst, i hvilken sidste Henseende Kirfisbaasen meget berømmes. Heele Balastranden, beliggende imellem Sand- og Kiaransvigen, og bestaaende af lutter biergefulde og ufrugtbare Kyster, tillige med Krosshammersvigen, høre altsaa til disse Vester-Almindinger, som efter Beretning ikke faae Ende førend ved Kialarsgnupen. Vester-Almindinger. Balastrand.

Kiaransvig, Hløduvig og Hælarvig (*) ere 3de beboede Bugter, som ligge ved Siden af hinanden imellem Balastranden og Hælarvigsbierget, og hvoraf den første er ikkun liden i Omkreds og maadelig græsriig, med usikkre Landinger, men de tvende sidste temmelig store, jævne, behagelige om Sommeren, og forsynede omtrent med ligesaa god Græsning som Fliotene, saa at dersom Taagen og Brændingen ikke vare til Hinder, maatte man ansee begge Steder for nydelige Boepæle. Strandkanten midt i disse Bugter Kiarans-, Hlødu- og Hælarvig.

(*) I Wilchins Maaldag eller Jordebog kaldes Hælarvigen Heliarvig.

Bugter bestaaer ligesom i Fliotene af fiint Sand, og ikke af Møl eller Gruus. I Landnama-Saga (*) er Kiaransvigen bekiendt af den Avelsgaard, som den navnkundige og velhavende Geirmund Heliarskind oprettede der, og Hloduvigen ikke mindre, formedelst Vebiorn Vegeirsens og Søstkenes Ankomst derhen fra Norge om Høsten, efterat have paadraget sig Haagen Jarls Vrede. For nærværende Tid tilhører Kiaransvigen Kirken paa Holt udi Onundesfiorden, og Hloduvig Kirken paa Stad i Grunnevig, men Hælarvig Vatnsfiords Kirke. Fra det saa kaldte Hælarvigsbierg, som er omtrent 1 Miil i Længden, og desuden hoit og steilt, med en saare small Strandkant, løber ud den bekiendte Hælarvigsrast, en stridig Strøm, efter Beretning, noget nær af samme Styrke som Strømnæsrasten (§. 19.). Denne Biergstrækning, der adskiller nysanførte Hælar- eller Heliarvig fra Høfnen, ansees af Sigemændene, det er dem, som lade sig hidse ved Fæster eller Toug ned i Bierget efter Fugl og Æg, hvoraf der falder en stor Mængde, for nok saa farlig som det vældige Hornbierg selv, formedelst sammes Løshed og den Mængde Steene, den skyder fra sig, fornemmelig i fugtigt Veir. Ved Enden af Hafnarbugten, som er nærmerst ved Cap de Nord, og ikkun ¾ Miil lang, men uden Tvil breedere, end den findes aflagt i Chartet, staaer Gaarden Høfn, som er beboet, og tilhører Kirken paa Eyre i Eydisfiord. Man maae tilstaae, at Skaberen ikke har været sparsom paa sin Godgiørenhed, den gang denne Bugt blev dannet; thi foruden rigeligt Strand-Fiskerie og Forellefangst, ere baade Dalene, Fieldsiderne, Tunet eller Hiemme-Marken og Engene, forsynede med overflødigt Græs, hvortil kommer en tryg Landing og brugbar

Hælarvigs-Bierg og Rast.

Høfn.

(*) Kiøbenh. Oplag S. 126 og 157.

var Havn om Sommerdage i Nærværelsen; ikke at tale om Hornbierget, der og giver sine Fordeele. Dog maae jeg erindre, at Landingen, som roeses saa meget, kom mig heel mistænkelig for, efterdi den laae tæt ved en lav Klippe-Rad eller Bælte, der gik ud i Søen, og det paa Havsiden, hvorpaa Bølgerne endelig maae kunne støde an, og foraarsage Uroe ved Strandbredden; men Erfarenhed, og Fiskernes Forsikkringer, faae her at gielde for gode Vidner. Gaarden selv var ellers næt opbygget af Drivetømmer, Stok paa Stok ligesom i Norge, og Gulvet beklædt med samme, uden at man havde giort sig Umage for at skiære Brædder deraf, eller engang at hugge Tømmeret firkantet. Det vanskeligste for Indbyggerne er at søge Kirke; thi de maae, efter Sigende, enten reise 5 Miile til Lands over meget farlige Fieldveie, eller til Søes en langt længere Vei, og det over fire Raster eller stridige Strømme, som ikke ere bædre. Man har derfor grebet til at lade vie et Stykke af Tunet eller Hiemme-Marken, for deri at begrave de Døde om Vinteren, som ellers ikke uden største Vanskelighed vilde have kundet føres til Kirke. Af slige Gravsteder fandt man paa Stedet 10, hvoraf de 9 vendede, som sædvanlig, imod Øster og Vester, men det eene, hvorunder berettedes at hvile en nyelig begraven gammel Bonde, noget nær imod S. og N., hvilket saaledes skulde være skeet efter hans sidste Villie, som og at en liden Bønnebog, samt Ulfarsrimur, et Heltedigt om en christen Konge i Saxen, tillige med ham vare blevne jordede. Paa Døren af Bondens efterladte Gaard stod Navnet Jehovah næt udskaaret. Man maae ellers ansee det for den største Lykke for Island, at den sande Gudsdyrkelse har slaaet der overalt saa faste Rødder, at der snart ikke findes Spor til mindste Overtroe, naar maaskee et Sted ikke langt

Gravsteder i Tunet.

fra Strømnæsset undtages; og har til denne Religionens Rodfæstelse ikke lidet hiulpet Mangel af Leilighed til Udsvævelser. Har altsaa Handelen længe været ligesom sluttet i Lænker, saa har dog Guds Ord faaet desto friere Løb. Enden af Hofnen ved Strandkanten bestaaer som sædvanlig af dyngeviis opkastet fiint Sand, og ikke af Møl. Jeg erindrer ellers ved denne Leilighed, at mange Skribenter, og deriblant den store Ridder von Linne, have yttret deres Tanker om Havets Aftagelse; men neppe troer jeg, at man kan nogensteds see tydeligere Mærker dertil, end i Hofnen, da man der endog 500 Favne høier oppe, end Vandet for nærværende Tid gaaer, endog med den stærkeste Brænding, finder Træer 6 Alne lange og derover, som ere opskyllede i forrige Tider, og nu deels heel-, deels halv-skiulte med Grønsvær, deels og bevoxne med Græs og Urter, især af den Cryptogamiske Classe. Man saae end ydermeere paa sine Steder, langt oven for den nu beboede Gaard Hofnen, meget tykke Træestumper stikkende ud af Jorden, hvor Grunden ved Vand eller andre Hændelser var omvæltet; de gamle Nøst-Tomter stode og meget høier oppe paa Landet, end de nyere. I den saa kaldte Sulustape, beliggende under forbemældte Hælarvigsbierg, en Klippe som staaer lodret op, og berettes at være 15 Favne i Høiden over Vandet, fanges Hafsule-Unger (*Pelecanus Bassanus junior*) om Foraaret. Gaarden Horn, den nordligste i heele Island, fordi den ligger ved Siden af Cap de Nord, er 4 Hundrede i Dyrhed og tilhører Rafnsøre Kirke. Den har kun liden Græsning, hvorfor Beboeren meest nærer sig af Forelle- og Sælhunde-Fangst, samt Fiskerie, uagtet Landingerne ikke ere alt for sikkre.

Vandets Aftagelse.

Sulustape.

Horn.

§. 22.

Cap de Nord eller det bekiendte Hornbierg, hvis fornemste Top, Kalfetindene, angives lodret at være 900 Alne høi, adskiller Vester- og Østerstrandene. Hornsteene-Rasten gaaer ud til Havet fra dette Forbierg, og holdes for at være langt stærkere, end nogen af alle de øvrige Raster eller stridige Strømme omkring Hornstrandene, hvilket deels sluttes deraf, at den undertiden berettes at foreene sig med Ørfidurs-Rasten, saaat begge paa den Maade udgiøre i Breedden $2\frac{1}{4}$ Danske Miile, og deels at den første, besynderlig om Efterhøsten i Stormveir og indfaldende Brænding, skal saaledes oprøre Vandet, at det endog overstænker det nederste af Bierget selv, hvorunder ingen sikkre Landinger ere at finde, efterdi Forstranden baade er smal, og overalt besat med en Mængde Steene. I Hornbierget opholder sig ellers et betydeligt Antal Svartfugle (*Alca Linn. Fn. Sv.* 120.) af særskilte Arter, hvoraf Indbyggerne fange en Deel, og samle tillige Æggene paa den Maade, som Vice-Lavmand Olafsen tydelig har beskrevet (*), men hverken bruges her Haandfæste, ikke heller klavrer man op i Bierget, som Debes beretter at være brugeligt paa Færøe. Nogle Steder af Bierget, uagtet samme siges at være nok saa tæt besatte med Fugl, som de andre, besøges dog aldrig, formedelst at de Gamle (ventelig for nogen dem bekiendt Farligheds Skyld) have indbildet Folk, at der skulde opholde sig Trold eller Jætter, hvilken Indbildning Sigemændene blindt hen følge uden at ransage Tingen. I øvrigt falder læt at begribe, at et Par Bønder, med en Tieneste-Karl og Pige, ikke nær kunne overkomme at samle alle de Æg, eller fange den Fugl, som har sit Tilhold i begge forbemældte store Field-

Cap de Nord.

Hornsteene-Rast.

Svartfugle-Fangst.

(*) Reise igiennem Island S. 564.

Fieldstrækninger, Horn- og Hælarvigs-Bierget, da det første er henved 1½ Miil i Længden, og allermindst tillige at føre sig til Nytte den store Mængde af Fugl, som der ligger langs Strandkanten ihielslagen af Ovenfaldet eller de Steene, som styrte ned fra Klipperne, og for hvilke man endog, nær ved Kysten til Baads, maae tage sig vare; hvortil endnu kan lægges, at Sige-Reedskaberne ere alt for kostbare for nogle faa fattige Bønder at overkomme.

Betænkning derover. Havde derfor ei alleene Høfnen, men ogsaa Hlodu- og Hælarvigen fleere Beboere, hvortil de synes vel skikkede, saa vilde Fuglefangsten der drives med større Fordeel, besynderlig, hvis man derhos, naar roeligt Foraars-Veir indfaldt, brugde samme Maade, som Skagefiordens Beboere ved Drangøen, at fange Fuglen paa Fleker, eller Flaader (*), i hvilken Henseende en erfaren Mand, forskreven fra bemeldte Herred, dog vilde i Forstningen blive fornøden.

Latra- og Hrollaugs-vig. Latravigen, hørende til Gaarden Horn, er den nærmerste Bugt østen for Cap de Nord, og ikke Hrollaugs- eller Hrollveifsvigen, som den kaldtes paa Stedet, thi Hrollaugsvigen ligger østen for Latravigen igien, og udgiør Begyndelsen af de saa kaldte Øster-Almindinger. Hrollaugsvigen synes aldrig at have været beboet, thi den bestaaer, ligesom Latravigen, af lutter ufrugtbar Egn, Klipper og Steene; men det er tydelig at see, at der i forrige Tider have været Faare-Huuse, som ventelig have hørt til

Biarnenæs. Gaarden Biarnenæs. Imellem Hrollaugsvigen og de saa kaldte Holkabætur ligger Biarnenæsset, som foruden Haakalle- og

Holkabætur. Sælhunde-Fangst, samt andet Fiskerie, er temmelig vel forsynet med Græsning og Beeteland, især for Faar. Holkabæterne derimod bestaae af nogle smaa ufrugtbare, og, ligesom den nysbeskrevne

(*) Sammesteds §. 743. S. 707.

ſkrevne Kyſt fra Hornet af, med Brændinger beſatte Bugter; dog ere de bekiendte deraf, at een af Islandsfarerne i Aaret 1727. ſkal have forliiſt juſt paa dette Sted, og ikke under Hornbierget (*); dette lader [o]gſaa til at være meer rimeligt, thi det vilde have været ganſke umueligt for en ubevant Matros, ſom alleene kom derfra med Livet, ſaavelſom for alle andre, at klavre op Hornbierget. Vel ſandt, at der oven for Holkebæterne ogſaa ligger et middelmaadig ſteilt Bierg, men man kan dog ſee, at det til Nød er beſtigeligt paa et par Steder, helſt naar det er om Livet at giøre. Ved Drifende, en Bæk, endes Øſter-Almindingerne, ſom altſaa indbefatte nys anførte ſmaa Bugter tillige med Hrollaugsvigen, men ikke Smidievigen (**), thi den tilhører Kirken i Øgre ved Iſefiordsdybet. Smidievigsbierget er ikke ſaa høit eller ſtort, ſom Horn- og Hælarvigsbierget, og Smidievigsraſten ikke heller ſaa ſtærk, ſom forbemældte ſtridige Strømme. I Smidievigsbierget fanges Fugle og ſamles Æg, paa ſamme Maade, ſom i de andre Bierge. Gaarden Smidievig ſtaaer høit oven for Søekanten i en liden Dal, da man ikke har kundet faae anden beleiligere Plads. Den ſkal ikkun være fire Hundrede i Dyrhed, men meer mangle Græsning, end Fordeele af Søen. Landingen er øyenſynlig uſikker, naar Vinden ſtaaer fra Havet, hvilket tillige gielder om Dybevigen og Hvannagrene, tvende ſmaa og ufrugtbare Bugter, kort Øſten for Smidievigen. Barden er et middelmaadig høit Forbierg, ſom adſkiller Smidie- og Bardsvigen, og kan for ſaa vidt kaldes unyttigt, at det ikke giver nogen Fordeel i Huusholdningen. Ved den øſtlige Side af Bardsvigen

Smidievig.

Barde.

Bardsvig.

G ligger

(*) See Olaffens Reiſe S. 513.

(**) Sammeſteds S. 505.

ligger Fieldet Strømnæs, fra hvis yderste Pynt en liden Rast lø-
Strømnæs-raft. ber ud til Havet, kaldet Strømnæsraft. Grændseskiællet imel-
lem Bards- og Bolungevigen, mældes at være paa dette Sted. Gaarden Bardsvig staaer ved den Nordvestlige Side af Bugten, et godt Stykke fra Søen, og er nættere opbygget af Drivetømmer, saavelsom Baade- og Fiske-Husene der paa Stedet, end de fleeste andre Gaarde paa Hornstrandene, hvortil og ikke haves Mangel paa Bygnings-Ævne. Egnen i Bardsvigen er god, thi ei alleene Fieldsiderne, og de derunder liggende flade Marker, samt Dalene, men ogsaa Hiemmemarken, ere smukke og overflødig græsrige, skiønt Flyvesandet dog efter Beretning, ofte giør samme en betydelig Skade. Det store og deilige Forellevand, beliggende midt i Dalen, forøger og ikke mindre, end andre tilhørende Herligheder, denne Bugtes Fordeele, naar ikkun disse ikke bleve igien formindskede ved stærk Brænding, Snee, Iis og Taage. Gaarden angives at være 6 Hundrede i Dyrhed, og at tilhøre Kirken paa Hrappsøre, hvoraf den dog lige saa lidet synes at kunne høste nogen betydelig Fordeel, som andre langt bortliggende Kirker af deres Eiendomme paa Hornstrandene. I øvrigt viiser Bardsvigen, som ved Enden bestaaer af fiint Strandsand og ikke af Mol, lige saa tydelige Spor af Havvandets Aftagelse i de seenere Tider, som Hafnarbugten (§. 21.).

§. 23.

Bolungavig. Bolungavig er en $\frac{1}{2}$ Miil lang og $1\frac{1}{4}$ Miil breed Bugt, tæt Østen for Strømnæsset (§. 22.). Den haver en beboet Gaard af lige Navn med Bugten selv, som er 8 Hundrede i Dyrhed og tilhører, efter Beretning, Præstegaarden Hrappsøre, men Beboerne søge Kirken paa Stad i Grunnevig. Egnen kan kaldes middel-

middelmaadig græsrig, men de usikkre Landinger standse derimod Næringen af Soen. I Furefiorden, som er lidet over en Miil lang, og noget nær ¾ Miil breed, findes nu ingen beboede Gaarde, undtagen Furefiorden selv, men i forrige Tider troes der at have staaet 6, eller fleere, andre, hvis Navne Beboerne paa Stedet dog ikke vidste at angive, eller berette, hvor længe samme skulde have ligget øde, undtagen een eneste, som skal have staaet ved Enden af Fiorden. At Egnen baade endnu er, og har før været i Stand til at underholde fleere Familier, kan ei heller kaldes i Tvil, da den er overalt behagelig og græsrig, og især, naar tillige betragtes adskillige andre Herligheder, som denne Bugt er forsynet med. De 2de Ting jeg hørde fornemmelig at klages over paa Stedet vare Handelsstedernes og Kirkernes Fraliggenhed; begge af megen Vigtighed, som baade burde og kunde let ændres. Østen for, og tæt ved Siden af Furefiorden, imellem Furefiordsgnupen, (hvorunder er en Klet eller enkelt opstaaende Klippe, kaldet Kanne, efter Beretning, 20 Favne høi over Vandet, som Svartfuglen bygger Reede udi), og Udhukken Tharelátersnæs, ligger en, omtrent ¾ Miil breed og lige saa lang Bugt, der har faaet Navn af Tharelátersfiord. I denne Fiord skal tilforn have været en beboet Gaard, af lige Navn med Fiorden selv, men samme berettes for Mands Minde at være igien ødelagt, af Drangejøkelen, som bedækker Enden af denne Bugt, og især af det Leer og Gruus, som Vandene derfra føre med sig, saa at den ikke meere agtes at kunne blive tienlig til Beboelse, efterdi heele Egnen er ufrugtbar, steenet og maver. At Fisk og aldrig, saa vidt man veed, er bleven fanget inde paa Tharelaters- eller Leire-Fiorden udi Jøkelfiordene, tilskrives det hvidagtige Jøkelvand, hvormed

Furefiord.

Kanne, en Klippe.

Tharelatersnæs og Fiord.

Fieldveie. det salte blandes. Reykefiordsheide ligger imellem Reyke- og Tharelatersfiorden, men Svartskardsheide imellem den sidste og Furefiorden. Imellem Tharelatersnes og Geirolfsgnupen, ligge, ligesom i eet, 2de Bugter, Reykefiorden og Siglevigen, som i Breedden udgiore tilsammen $1\frac{1}{4}$ Miil, men neppe $\frac{3}{4}$ Miil i Længden. Gaarden Reykefiord berettes at være 12 Hundrede i Dyrhed, og tilhører 3de Bønder. Af adskillige Omstændigheder kunde tydelig mærkes, at Tunet omkring denne Gaard har været stort, smukt, og græsrigt, i forrige Tider, men aldrig kan vel gives en bædre Leilighed til ret at see, som i et klart Speil, den noget nær ganske forfaldne Jorddyrkning og Landhuusholdning end paa dette Sted; thi Hiemmemarken var paa nogle Skridt nær bevoxet med mangfoldige Slags skadelige Mosß-Arter, hvoriblandt og vilde Urter fandtes (*). Omtrent en halv Fierding Veis oven for Søekanten,

Reykefiord.

(*) Kort før end jeg ankom til Reykefiorden, tildrog sig den Hændelse, at Bonden paa Stedet havde forsømt at trække sin Baad op paa Stranden, hvorfor samme drev bort med en Fralands-Vind. Da nu Bonden fik dette Uhæld at vide, satte han sig paa et Træe, der fløð ved Stranden, og lod sig derpaa drive ud til Havs bag efter Baaden, som dog naturligviis drev meget hastigere end Træet. Dette varede det meeste af Natten, og Bonden maatte ride paa Træet, indtil endelig Vinden gik om, og førde begge Deele til Land igien. Men da Bonden herved var bleven ganske udmattet og forkiølet, drev Nøden ham til at krybe til sit Hiem paa Hænder og Fødder, hvoraf hans Albuer, og i sær Knæeskallene, bleve ynkelig saarede; og anfører jeg dette alleene, for at vise, hvad Folk paa denne Kant af Landet ere i Stand til at vove for deres Næring. Ingen kan nægte, at der jo i Reykefiorden er Tømmer nok til at bygge fleere, end een eller to Baade, men hvortil skal man her brnge mange Baade? Hvortil skulle disse Bønder fiske meere end de spise daglig? og hvorfor fange fleere Haakalle eller Sælhunde, end de behøve til Lyøning? da al Afsætning er dem afskaaren formedelst Veiens Besværlighed og Længde til de nærmeste Handelssteder.

kanten vældede op 2de Hverer eller varme Kilder, med 6 til 8te Aabninger, hvori dog Vandet ikke var heedere end saa, at man vel kunde taale at dyppe Fingeren deri. Paa den vestlige Side af Gaarden laae og endnu een Hver, varmere end de andre, men lige saa langt, om ikke længer fra Søen. Sammeslags Kildevæld befandtes ligeledes ved Gaarden Kirkebol, skiønt ikke varmere end hine, saa at de lige saa lidet som de første synes at kunne med nogen Fordeel anvendes til Saltkogerier, da Kilderne ligge deels for langt borte fra Søen, deels og fattes behørig Grad af Varme; men til at opgrave Svovel, synes her vel at kunne være Leilighed, da Naturen selv, besynderlig ved Gaarden Kirkebol, giver tilkiende, at Jorden ikke er fattig paa dette Slags *Phlogiston*, hvilket og meenes at giælde om mange fleere af de Steder, hvor varme Bade eller Kilder have deres Udspring. Need efter Dalen falder en stor mælkefarvet Elv, der springer ud af Drangejøkelen, som ligger tvers for Enden af Fiorden, med 3de jævnsides staaende Klippetoppe, der rage op af den blaaeglindsende Jøkel selv. Denne Elv har ei alleene giort det forrige Kirkested, Kirkebol kaldet, men og den øvrige omliggende Egn, som ellers er overalt behagelig og græsrig, en betydelig Skade, allerhelst paa Udmarkene. Siden dette Kirkested blev ødelagt, (hvis sidste Præst skal have heddet Hr. Pante, eller Pantaleon, og været en klog Mand *in Arte magica*, eller rettere sagt: *Arte physica occultiori*, samt havt sit Sæde som Sogneherre paa Stad i Grunnevig, hvortil dette var annecteret), har man ofte været nødsaget at begrave de Døde, hvor man best fandt Leilighed, og er den dertil udsøgte Plads ikke langt fra Gaarden Reykefiord i Tunet. Nogle bruge den Maade, at giemme Liigene i et Udhuus, fra om Vinteren og indtil om

Varme Kilder.

Elve fra Drangejøkelen.

Forladt Kirkested.

 Foraa-

Foraaret, at Veiene og Veiret blive bædre. Enhver vil altsaa føle og indsee, hvor høit nødvendig en Kirke er paa slige Steder. Enden af Reykefiorden bestaaer i øvrigt af fiint Sand, som i Fliotene, men Landingen lader til at være langt sikkrere, formedelst at nogle smaa Skiær, som Baadene løbe inden for, betage Bølgerne noget af deres Magt, inden de naae Landet.

Siglevig. Siglevig kaldes en liden Bugt, som ligger imellem Reykefiord og Geirolfsgnupen, et bekiendt Forbierg, der adskiller Isefiords- og Strande-Sysseler. Man har troet, at denne Vig haver været beboet i forrige Tider (*), men bekiendte gamle Folk paa Stedet nægtede det ganske; Egnen seer og ei ud dertil; thi den er mestendeels bar for Græs, og desuden udelukket fra andre Herligheder, saasom Fiskerie og Forellefangst. Vel sandt, at der findes Levninger af tvende Huustomter; men man fortæller: at en landflygtig Misdæder, ved Navn Gudmund Hrobiartsen, som siden skal være aflivet og begraven, ikke langt fra Gaarden Reykefiord, skal tillige med sin Kone have havt der sit Tilholdssted. Siglevigen hører ellers, efter Beretning, til Thingørekloster, men hvorledes den, om saa er, kan være kommen dertil, vides ikke, skiønt saadant maa være skeet i de seenere Tider, efterdi den indtil Aaret 1706, lige som Gaarden Kirkebol, hvorunder den ventelig har hørt, findes anført i Tienderegningerne som Bonde-Eie, eller Eiendom. I øvrigt er Strandbredden baade steil og klippeagtig, hvorfor Landingen ei alleene er usikker, men Drivetømmeret har og ondt ved at hæfte fast paa dette Sted, uagtet samme i andre Henseender ligger meget beleiligt for dets Drev til Landet.

2. Af-

(*) See Reise igiennem Island S. 502.

2. Afdeeling
om Jordbruget.

§. 24.

Efter at have saaleedes stykkeviis meddeelt Efterretning om Egnens og Kysternes naturlige Beskaffenhed, fra Dyrefiorden til Geirolfsgnupen, vil jeg gaae lidet tilbage igien, og give et samlet Begreb, saavel om Hiemme- og Udmarkenes nærværende Rogt, som og om Havedyrkningens Fremgang paa denne Strækning. Den første Post er kortelig nævnet paa nogle Steder i Forveien (§. 6. 19. 23.), hvorfor jeg her ikke synes at behøve at lægge videre til, end dette følgende: at hvor Vand, Fieldskreed, eller Sandflugt eengang have faaet Indgang, der har man ladet disse ubehindret giøre al den Skade de kunde, og hvor de gamle Giærder ere enten siunkne eller nedfaldne, eller paa andre Maader ødelagte, hvilket allevegne findes at være skeet, der ere de ikke endnu blevne igien opreiste. Tunene eller Hiemmemarkene ere altsaa ufredede, tuede, skaldede og forfaldne i større eller mindre Grad; ligesom og Udmarkene fulde af Myrer og skadelige syrlige staaende Vædsker, hvilket alt fra Grunden af maatte ved gode Anstalter sættes i Stand, inden Jordbruget kan fortiene Navn af en Nærings- eller en Hovednærings-Vei, endog i Hensigt til Hornqvæg- og Faare-Avlingen; ikke at tale om Agerdyrkning, til hvilken at drive med nogen sand Fordeel, allermindst i Almindelighed, neppe vil gives megen Anleedning paa denne Strækning. Dog, hvis man dermed skulde giøre Prøver, troer jeg, at visse udsøgte Steder paa Langedals-Stranden, samt i Alfte- Skutels- Onunde- og Dyre-

Landbrugets Tilstand i Almindelighed.

Dyre-Fiorden maatte blive de beqvemmeste; thi paa Kolsaaen i Jokelfiordene, hvor Veirliget er langt umildere, end ved Isefiords-dybet, er ikke let at begribe, hvorfor de Gamle have begyndt med Agerdyrkning (§. 17.).

Havedyrkning. Angaaende Havedyrkningen paa bemældte Strækning af Isefiords-Syssel, kan jeg med Vished berette, at man i Aaret 1775. ikkun blev 3de Kiøkkenhaver vaer: Den 1ste paa Thingøre udi Dyrefiorden, anlagt af Underkiøbmand Busch: Den 2den paa Isefiords Handelssted, og den 3die paa Præstegaarden Kirkbol i Langedalen. I den første Have, som var omgiven med anseelige Jordvolde, havde Grøn- og Hvidkaal skudt sig op den 5te September til en temmelig Hoide, men den sidste loed dog ei til at ville sætte til Hoveder, hvilket og hverken skal være skeet der, eller paa andre Steder i Landet, maaskee fordi Jorden ikke er dyb og løs nok omkring Roeden, ved det man ei ved Siden af den, som sædvanlig stikker et Hul ned med Plantepælen, eller og, at Hypningen forsømmes; om ellers ikke Mangel af Varme haver den meeste Skyld. Salat, Thymian, Mirian, Hvideroer, Endiven og Kaalrabi under Jorden, gave ei de fremmede af samme Slags meget efter, men Rodebeder, Petersilie, og især guule Nodder vare mindre. Den sidste Vært er og altid noget vanskelig, besynderlig, naar man ikke iagttager Udsædstiden, som fornuftige Urtegaardsmænd ansee for at være den beqvemmeste i April-Maaned, med Nye-Tænding, efter den gamle Maade, hvilket man dog ikke let kan rette sig efter i Island, da Frosten endnu til den Tid, som oftest, er i Jorden. Kartoflerne vilde paa dette Sted slet ikke lykkes, thi endskiønt Stængelen eller Toppen var høi, saa befandtes dog Æblene ganske smaa og usle, hvilket uden Tvivl kom deraf, at

at Jorden feilede den behørige Sand; Bladene vare desuden mestendeels sorte og henvisnede, hvori deels Nattefrosten havde Skyld, og deels de kolde østlige Vinde, som i al Sandhed ere de skadeligste for alle Væxter i Landet. Rug og Byg stoed og paa samme Tid i Haven 5 Qvarteer høit, men ingen af Deelene endnu moden, som vel ei heller kunde ventes, men lige fuldt var dog let at see, at Kiærnen ikkun vilde blive liden, og Høsten maadelig. I Aaret 1777, imedens jeg biede paa Skibets Afreise, besaae jeg denne Have endnu een Gang sidst i September, og befandt den omtrent i samme Omstændigheder som før, undtaget, at man og denne Gang havde tillige saaet til Snittebønner, der virkelig vilde have kommet til Modenhed, hvis ikke Kulden i denne Sommer havde været usædvanlig stærk. Kropsalaten agtede slet ikke Kulden, men voxde lige fuldt. For den udviiste Fliid i denne Henseende har ellers det Kongel. Danske Landhuusholdnings-Selskab belønnet bemældte Under-Kiøbmand (ikke at tale om andre fleere i Landet) med dets større Sølvmedaille, hvilken Goddædighed er desto meer priisværdig, som man ved saadanne Opmuntrings-Midler, om ikke alleene, saa dog for en stor Deel, vil blive i Stand til at opnaae sit Oiemeed med Havedyrkningens Befordring, der endelig i sin Tid vil udrette meget til Landets Beste. Den anden og tredie af forberørte Haver frembragte Grønkaal og Hviderøer, skiønt ikke i nogen Mængde, da Rummet kun var indskrænket. I Aaret 1777. havde ellers Kiøbmanden paa Isefiords-Handelssted anlagt en nye Kiøkkenhave, som var 12 Favne i Firkant. Udi samme fandtes midt i September-Maaned Kiørvel af 9 Tommers Høide, da Sillerie og Petersilie neppe vare komne op af Jorden. Grøn- og Hvid-Kaal vare efter Omstændighederne

H tem-

temmelig store, og Karsen fuldkommen 1 Alen høi, men Rediker og Rødløg havde mindre Fremgang. Viidere mærkværdigt, angaaende Landbruget og Havedyrkningen i den nordlige Deel af Isefiords-Syssel, falder ikke at berette, hvorfor jeg paa dette Sted til Slutning kortelig vil, efter min Indsigt, nævne de betydeligste Aarsager til Landbrugets slette Tilstand, tillige med de Hindringer, som hidtil synes at have staaet i Veien for Havedyrkningens Fremgang; og slaaer det da vel ikke Feil, at Landbruget jo er blevet sat tilbage, deels ved naturlige, deels og ved politiske Aarsager. Iblandt de første kunne regnes naturlige Ødelæggelser, haarde Aaringer, den Grønlandske Drive-Iis, og anstikkende Sygdomme blandt Indbyggerne, hvorom Aarbøgerne nokſom bære Vidne. Til de sidste høre Næringernes egen uordentlige Indretning, endog fra de ældre Tider, hvis skadelige Indflydelse endnu er bleven formeeret, saavel ved Øvrighedens Lunkenhed, endog noget nær fra Overgivelsens Tid af, som og ved Enehandelens alt for trykkende Virkninger m. v. Folkemængdens Aftagelse, som igien har havt dens Udspring fra samme Kilder, har ogsaa giort jo længere jo større Skaar saavel i Landbruget, som i de andre Næringer, fornemmelig efterat en hærskende Selvraadighed iblant Tienestefolkene er kommen dertil. Havedyrkningen derimod synes at være forsømt deels af Mangel saavel paa Indsigt i alt hvad dertil udfordres, som paa overbeviisende practiske Exempler, deels af Ukyndighed om dens store Nytte.

§. 25.

Det tydeligste Beviis paa Jordbrugets Aftagelse ere de mange øde Gaarde og Huusmands-Pladser, over hvilke jeg har beflittet mig paa at samle en fuldstændig Fortegnelse saavidt jeg har kundet bringe

bringe i Erfaring. Ved denne Fortegnelse er alleene at mærke a) at de som i den sidste Pille findes betegnede med 3 Stierner, ere af Vedkommende paa Stederne selv blevne anseete frem for andre skikkede til at opbygges og beboes igien, enten formedelst god Græsning, græsriigt Tun, Beeteland, Fiskerie eller andre Herligheder tillige, hvilket paa et hvert Sted og ved hver Gaard at igientage, jeg ved disse Tegn har søgt at undgaae, som noget jeg troede at ville blive Læserne alt for kiedsommeligt. b) De Gaarde som ere betegnede med 2 Stierner, ere vel anseete at behøve større Forbædring end hine, men dog under saadant Vilkaar ligeleedes at være beboelige; hvori mod de, som ikkun betegnes med een Stierne eller Halvmaane ☽ berettes ei at kunne, eller fortiene at beboes, hvilket uagtet jeg dog ikke har villet gaae dem forbi, da de maaskee efter nøie Besigtelse kunne findes beboelige. c) Giver Fortegnelsen tilkiende, de meest bekiendte Aarsager til Gaardenes Ødelæggelse; og skiønt en Stierne ligeleedes er sat ved nogle af samme, saasom naar en Gaard er bleven øde ved Mangel paa Vand, da gives derved at forstaae, at saadan Gaard ligefuldt kan optages igien, naar enten en Brønd graves, eller Vandet bliver tilført paa andre Maader, og samme ere fundne at være muelige. d) Har man ikke agtet nødvændigt at giøre sig nogen Betænkelighed derover, enten Annex-Sognene eller Hoved-Sognene bleve satte først eller sidst, men derimod har jeg paa nogle faa Steder, lagt enten Fiordenes eller andre udmærkende Navne til, naar Sognenes Deeling ikke tilfulde var mig bekiendt. e) De Hovedgaardes Navne, under hvilke enten de ødelagte Hiáleier eller Huusmands Pladse eller andre Gaarde, bygte i deres Ziemme Marker, tilforn have hørt, ere tillige, saa ofte som mueligt, blevne antegnede, for desto meere Vis-

Øde Gaarde, og Forklaring over Fortegnelsen paa samme.

heds Skyld. f) Hvor man ikke haver faaet Aarstallet at viide, er samme sat aabent, i hvilket Fald Gaardene sædvanlig ere forladte i det forrige Aarhundrede eller og før; Ellers kan vel ei andet ventes, end at jo Underretningerne om disse Aarstall maae være Ubestandighed underkastede, naar og hvor man end sporger sig for, helst om Gaardene ikke ere odelagte i Mands Minde. g) Hvor en ode Gaard enten har været brugt eller bruges endnu til Sæter, er saadant ved et † givet tilkiende. Overalt slaaer vel ikke Feil, endskiont disse Lister indeholde en temmelig Mængde ode Gaarde, at der dog hist og her paa selvsamme Strækninger kunne findes fleere, som jeg i den korte Tiid ikke kunde faae opspurgte, hvilket og vel allereede nu vil være oplyst, ved de fra den heele Geistlighed i Landet, efter Befaling, indgivne Fortegnelser til Hr. Stiftamtmand Thodal, dette Evne vedkommende.

Fortegnelse paa øde Gaarde i Isefiords Syssel.

Kirke-Sogn.	No.	Øde Gaard. Navn.	Aarst.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarsager.
Hraun og Sande udi Dyrefiorden.	1	Slettenes, Hialeie fra Selvog	ˌ ˌ ˌ	* * *
	2	Thorgerdebæ udi Hraundalen	ˌ ˌ ˌ	* *
	3	Hloduul, tilhørende Svensøre	ˌ ˌ ˌ	* *
	4	Sæbol udi Haukedalen	ˌ ˌ ˌ	* * *
	5	Skamfotarmyre ibid.	ˌ ˌ ˌ	* * *
	6	Ørrestade	ˌ ˌ ˌ	* *
	7	Nesstade	ˌ ˌ ˌ	* *
	8	Koltur	ˌ ˌ ˌ	* *
	9	Gate, Hialeie fra Medaldal	1707	* * *
	10	Stadartun	ˌ ˌ ˌ	ødelagt af Mangel paa Vand *

Kirke-

Kirke-Sogn.	No.	Øde Gaard. Navn.	Aarst.	Bekiendte Ødelæggelss. Aarsager.
Hraun og Sande udi Dyrefiorden.	11	Galterdal, Hialeie fra Sande som den forrige.	„ „ „	* * *
	12	Solheime tilhørende Brecke	„ „ „	* * *
	13	Hladnes	1709	* *
Myrum Nup og Sæbol ibid.	14	Borger, Hial. fra Lambed.	„ „ „	forladt formedelst Fieldskred D
	15	Hrafnabiorg, Hial. fr. Næfranes	„ „ „	mangler Græsning D
	16	Héenup	1707	* * *
	17	Nefiakot	1707	* * *
	18	Hladsnes eller Hladsmór hos Alvidre	„ „ „	ødelagt af Vand og Fieldskred D
Holt- og Kirkebol udi Ønundefiord.	19	Mulekot tilhørende Hafurs-hest	„ „ „	* *
	20	Et ubenævnt Kot Hial. fra Mosvalle	„ „ „	* * *
	21	Hvannakre paa Saudanæsset	„ „ „	*
	22	Klofninger i Klofningsdalen	„ „ „	*
	23	Brandhole i Hestdal	„ „ „	* *
Stad udi	24	Arnkelsbrecke i Biarnedal	„ „ „	* * *
Sugandef.	„	„ „ „ „ „	„ „ „	„ „ „
Hol og Eyre udi Skutelsfiorden.	25	Myrkofe Hial. fra Hol	„ „ „	* * *
	26	Huusetun	„ „ „	* * *
	27	Endnu en ubenævnt Hialeie fra Hol	„ „ „	* * *
	28	Et Kot udi Lifrard.	„ „ „	* * *
	29	Minnebackesel udi Skaalevigen	„ „ „	* * * †
	30	Kroppstade ibid.	„ „ „	* * * †

Kirke-Sogn.	No.	Øde Gaard. Navn.	Aarst.	Bekiendte Ødelæggels-Aarsager.
Øgur og Eyre udi Eydisfiorden.	31	Hals, Hial. fra Øgur	1707	* *
	32	Helgemór, Hial. fra Hvitenes	1709	* *
	33	Kross	= = =	* *
	34	Glumstade udi Hestfiorden	= = =	* *
	35	Hestfiardarkot	= = =	* * †
Vatnsfiord.	36	Midhuus	1698	* *
	37	Vatnsfiordskot	1759	* * *
	38	Tókustade udi Isefiorden	= = =	D
	39	8-9 Gaarde udi Hoedalen	1590-1600	deraf ansees i det mindste 4 beboelige
Kirkebol.	40	Vigdisestade udi Langedal.	= = =	* *
	41	Laugabolssel	= = =	* * †
	42	Efrabol	= = =	ødelagt af Elven D
	43	Skeggestade	1707	= = ved Fieldskred † D
	44	Kule i Kuledal	= = =	* *
	45	Thorestade	1710	* *
	46	Grof i Tungeland	= = =	* *
	47	Fornetun i Hvannadalen	= = =	* *
	48	Erichsstade udi Arngerdeøreland	= = =	* *
	49	Gunnvarestade	= = =	* *
	50	Brackstade	= = =	uvist om har været beboet eller ikke, skiønt den fortiente at beboes.
	51	Lon udi Lonbugten	1741	ødelagte ved et svært Jøkelfald D
	52	3 andre ibid.	Dito	
Snæfield.	53	Havardstade		
	54	Gullhuus, begge Hial. fra Præstegaarden	1720	* * *

Kirke-

Kirke-Sogn.	No.	Øde Gaard. Navn.	Aarst.	Bekiendte Ødelæggelf. Aarsager.
Stad i Grunnevig.	55	Midhuus, Hial. fra Præsteg.	= = =	* *
	56	Siafartun ligesaa	= = =	* *
	57	Sutarabuder Wilch. maldage Svartabuder	= = =	* * *
	58	Øldugil	= = =	ødelagt af Jokelen D
	59	Svidningsstade Fostbr. Sag. *membr.* Svidinstade	= = =	ligeledes D
	60	Lonbiarnestade udi Lonefiorden	= = =	* *
	61	Gautastade ibid.	= = =	forladte formedelst Sneeskreed D
	62	Kallstade udi Veideleysef.	= = =	forladte af samme Aarsag D
	63	Saltvigen udi Furufiord.	= = =	* * *
	64	En Deel ubenævnte Gaarde ibid.	= = =	* * *
	65	Tharelatersfiord	= = =	omkastet af Jokel-Elver D
	66	Kirkebol, et gammelt Kirkested udi Reykefiorden	1706	Kan beboes, naar Gaarden flyttes bort fra Elvebredden.
	67	Sæbol ibid. Hial. fra Kirkebol	1706	* * *
	68	Fremrahorn ibid.	= = =	omvæltet ved Jokelens Overgang D
	69	Nedrahorn ibid.	= = =	* *
Stad udi Adelvig.	70	Tunge udi Fliotene	1763	* * *
	71	Glumstade ibid.	1763	* * *
	72	Atlestade ibid.	1764	* * *

Kirke-

Kirke-Sogn.	No.	Øde Gaard. Navn.	Aarst.	Bekiendte Ødeleggelſ Aarſager.
Stad i Adelvig.	73	Rekevig ved Cap de Nord, tilhør. Myre Kirke	1708	* *
	74	Biarnenes	1720	* *
	75	Bardsvig	1772	* * *
	76	Smidievig	1708	* *

§. 26.

Bygnings-Evne til ſlige Gaarde.

Til ſaadanne øde Gaarders Opbyggelſe har man paa Strækningen imellem Biarnenupen og Dyrefiorden, naar alleene de nærmerſte Gaarde ved Drangejøkelen paa Langedals-Stranden undtages, ikke andet Bygnings-Evne, foruden Steen og Leer til at muure med, ſom ſædvanlig ikke agtes, end Handels-Tømmer, ſom man maatte ønſke at kunne i dette Tilfælde haves for noget ringere, end ſædvanlig, Priis; men til at opbygge de øde Gaarde i Jøkelfiordene, ſamt dem imellem Adelvigen og Geirolfsgnupen, anſees Drivetømmeret at kunne anvendes med Nytte, og at kunne tilføres endog uden Hukkerters eller andre udenlandſke Fartøiers Hielp, hvis Befragtning til ſaadant Brug alleene ikke vilde ſtoppe, med mindre maaſkee Indbyggerne ſelv vare Eiere af ſaadanne Fartøier.

§. 27.

Midler til Hornſtrandenes bædre Beboelſe.

De naturlige Aarſager til Mangel af Beboere paa Hornſtrandene, nemlig Iis, Taage og ſtærk Brænding, ſom alle i mindre eller ſtørre Grad ere til Hinder i Næringen, og følgelig ſkrække Folk fra at ſætte ſig der ned, uagtet denne Strækning i viſſe Henſeender haver ſine Fordeele, ere alt i Forveien paa ſine Steder nævnte. De falde og lettelig i Øinene, ſaaſnart man betragter Beliggenheden. Dog maae vel de Politiſke, ſom beſtaae i Mangel paa Tilførſel og Afſætning, med eet Ord, paa al Slags Handel, og endnu meere

meere Mangelen paa Guds Ord eller Kirke i Nærværelsen, agtes for langt vigtigere; thi enhver, som har den mindste Følelse, vil uden Tvil finde, at denne sidste Aarsag, om end andre ikke vare, kand være nok til at afskrække christeligsindede Mennesker fra at sætte Boepæl i en Afkrog, hvor de fast ere udelukte fra al Samfund med den christne Kirke, uden maaskee et par Gange om Aaret. Men ligesaa umueligt som det er at hæve, skiønt mueligt ved Forsigtighed at undgaae, en Deel af de naturlige Aarsagers skadelige Virkninger, saa let synes det derimod at raade Bod paa de Politiske, og da den første, ved at beseile Hrapps- eller Veideleysefiorden (§. 17.), ligesom og den sidste, ved at besørge en Kirke opbygget i Furufiorden, hvilket sidste Religionens Haandhævelse endog nodvendig udfordrer. Saadant synes ellers, da dette Sted ligger beqvemmest at søge til, saavel for Meenigheden, som Præsten til Stad i Grunnevig, hvilken og fordum betienede Kirkebol, lettest at kunne sættes i Værk, ved at tillægge den nye Kirke, Gaardene Høfn, Horn, Hælarvig, Hløduvig, samt Smidie og Bardsvigen som nu ere øde (§. 25.), Item Bolungevig, Furu- og Reyke-Fiorden, horende til Stad i Grunnevig, saavelsom Drange og Skialdarbiarnavig. Præsten i Adelvig kom herved til at miste af sine Indkomster

Jorde-Tienden af Høfn 8 Hundr.			5 Fiske
Lausafiar eller Løsøre-Tienden 8 Hundr.	=	=	5
Lamme-Foder	=	=	10
Tienden af Horn	=	=	$2\frac{1}{2}$
Dags-Værk eller en Arbeids-Dag	=	=	5
Summa			$27\frac{1}{2}$ eller à Fisk $2\frac{1}{4}$ ß. $62\frac{3}{4}$ ß.

 Lamme-

	Transport	$27\frac{1}{2}$	eller à Fisk $2\frac{1}{4}$ ß. $62\frac{3}{4}$ ß.
Lamme-Foder		10 Fiske	
Tienden af Hløduvig		$2\frac{1}{2}$	
Dagsværk		5	
Lamme-Foder		10	
Tienden af Hælarvig 6 Hundr.		$3\frac{2}{3}$	
Dagsværk		5	
Lamme-Foder		10	
	Summa	$73\frac{2}{3}$	eller à Fisk $2\frac{1}{4}$ ß. 1 Rdlr. $69\frac{3}{4}$ ß.

Kirkens Tab sammesteds vilde blive:

Tienden af Høfn		10 Fiske
Lyse-Told		6
Tienden af Horn		$2\frac{1}{2}$
Lyse-Told		6
Tienden af Hælarvig		$3\frac{2}{3}$
Lyse-Told		6
Tienden af Hløduvig		$2\frac{1}{2}$
Lyse-Told		6
	Summa	$42\frac{2}{3}$ eller à Fisk $2\frac{1}{4}$ ß. 1 Rdlr.

Følgelig var baade Kirkens og Præstens Tab $116\frac{1}{3}$ Fisk eller 2 Rdlr. $69\frac{3}{4}$ ß. Præsten til Arnes derimod kom ei til at tabe meere end

Tienden af Drange 12 Hundr.		$7\frac{1}{2}$ Fisk
Losøre-Tienden af 8 Hundr. eller Dagsværk		5
Lamme-Foder		10
Tienden af Skialdarb. vig. 6 Hundr.		$3\frac{2}{3}$
Dagsværk		5
Lamme-Foder		10
	Summa	$41\frac{1}{6}$ Fisk eller $92\frac{5}{8}$ ß.

men

men fra Arnes Kirke gik

Tienden af Drange	⸗ ⸗ ⸗	$12\frac{1}{2}$ Fiske
Lyse-Told	⸗ ⸗ ⸗ ⸗	6
Tienden af Skialdarbiarnevig	⸗ ⸗	$3\frac{2}{3}$
Lyse-Told	⸗ ⸗ ⸗ ⸗	6
	Summa	$28\frac{1}{6}$ Fisk eller $63\frac{3}{8}$ ß.

Altsaa tabte Præsten og Kirken i Arnes $69\frac{1}{3}$ Fisk eller 1 Rdlr. 60 ß.; men bleve de Gaarde, som ligge øde i begge Sogne, tillige opbygte igien, saa blev dette Tab rigelig erstattet. Og hvis man ikke vilde berøve Præsten i Adelvig forbemeldte 4 Gaarde, eller det maatte synes for vanskeligt for Bønderne derfra at komme over Hornsteenerasten, kunde dog Kirken ligesuldt blive opbygget, i sær om nogle nye Gaarde i Reyke- og Furufiordene kunde faae Beboere. Til ellers at opbygge Kirken skulde de Bønder, der boe paa Drange, i Furu- og Reykefiordene, samt Bolungevigen, være pligtige, af det der paa Kysterne omflydende Drivetømmer, hvem det end maatte tilhøre, og det uden anden Betaling, end at de i 5 Aar, efterat Kirken var bleven færdig, bleve frietagne fra at betale Kirketiende; og dette kunde Kirken vel taale, saavidt dens Udgifter i den Tid ikke synes at kunne blive større, end Lyse-Toldenes Beløb. Ornamenter, saasom Altertavle og Klokker, formodes de Kirker i Isefiords Syssel, som maatte have noget saadant tilovers, gierne at ville, efter Anmodning fra Bifkoppen, overlade den nye Kirke. Her feilede da ei andet, end Kalk og Disk, som ventelig ei kan mistes fra de andre Kirker; men dertil vilde vel findes en Giver, naar alt det andet var i Stand. Naar denne Sags Nødvændighed, hvilken Strandboerne endog indstændig bade om at maatte andrages, ret tages i Betragtning, haaber man at dette eengang i sin Tid bliver sat i

Værk, skiønt med de Forandringer, som Omstændighederne da kunne findes at fordre.

§. 28.

Nye Gaarders Anlæg. Det vil blive et Spørsmaal, og det maaskee ikke af saa ringe Vigtighed, enten man, naar Boepælene i Landet skulle formeeres, giorde bædre i at opbygge nye Gaarde, eller at forbædre de allereede beboede, og opreise igien de gamle forladte, hvor Egnen var uforrasket, om ellers alle Deele ikke kunde foretages paa engang? man maae tilstaae, at Hiemmemarkene, eller de saa kaldte Tune, have været Grundvolden til Landvæsenets Styrke, i de ældre Tiider. Men hvor saare svag denne er for nærværende Tiid, det beviise noksom de overflodige Exempler som Landet fremviiser af Gaarde, der nu ikkun have een usel Opsidder, men have tilforn, foruden Hialeie- eller Huus-Mænd havt 3, 4, ja vel fleere Beboere. Men skulde man vel derfor forlade denne Grundvold, saa længe den endnu har nogen Styrke tilbage, og lægge en ganske nye fra Begyndelsen af, allerhelst da Mangelen paa Folk neppe kan tillade begge Deele paa eengang? Jeg troer Sagen fortiener at tages i Betænkning, og en vis Forsigtighed altsaa bruges i at udsætte Belonninger for nye Gaarders Optagelse; thi det falder af Fornødenhed, at man faaer baade hastiger og letter en lidet giødet Jord til at frembringe god Avl, end en ganske udyrket Heede, og folgelig et vaurøgtet Tun før til at give godt Hoe, end en aldeeles ufredet Plet eller Stykke af Udmarkene, hvilket og noget nær kan gielde om de Gaarde, som over en Snees Aar eller længer have ligget øde. Hensigten synes derfor best, og meest overeensstemmende med Landets nærværende svage Kræfter og Forfatning, at kunne opnaaes, ved at man først søger at forbædre og udviide de endnu beboede forfaldne Gaarde og op-

opreiser Hialeierne igien m. v. medens Mandskabet endnu ikke er meere talriigt, og siden optager de forladte Gamle; og naar det endda ikke skulde blive Boepæle nok for den tiltagende Folkemængde, da synes først Tiid at giore Udvandringer, og opsøge nye beqvemme Byggepladser. Hvis derimod saadant strax maatte agtes nødvendigt, vil dertil gives Leilighed paa adskillige Steder; thi en Gaards Herligheder bestaae ikke altid i, at den har 3, 4 til 5 Miiles Landstrækning, hvilket dog ikke er usædvanligt i Island; men meget meer deri, at Engene, og især Hiemmemarkene, blive saaleedes dyrkede, at de, i Stedet for 6 Køer, kunne fodre 12 efter nogen Tiid, hvilket vel er mueligt, da 2 Familier kunne nære sig af det samme Stykke Land, som een nu om Stunder. I Betragtning af forommældte Egnes Beskaffenhed, forudsat en grundig Jorddyrknings-Maade, synes mig da, som sagt, at Ønunde- og Alftefiordene kunde have fleere Gaarde, uagtet den første kan kaldes tæt beboet; Fliotene 7, i Steden for 3, da det er rimeligt, at Hav-Fiskerie og Forellefangst drevne med samlede Kræfter vilde lykkes bæder end nu; viidere Høfnen nok saa mange; og hvorfor da ei ligeledes Reyke- og Furufiordene? Men det er vist, at saavel de beboede Gaardes Forbædring, som de gamles Opbyggelse, og nye Gaardes Anlæg, vil blive af stor Vanskelighed, deels formedelst Indbyggernes egen kiendelige Afmagt, samt at Fordærvelsen er bleven alt for gammel, og deels fordi mange Bønder sædvanlig stole paa, at naar de først have forsømt at røgte deres egen Gaard, da skulle især de nyelig ødelagte Gaarders, som ligge dem nærmerst, samt Hialeiernes Marker, som de da tillige tage sig til Brug, erstatte dem Tabet m. v. indtil det Heele underkastes samme Skiæbne. Skal altsaa Landvæsenets Forbædring gaae for sig til nogen mærkelig

kelig Nytte, maae vedholdende fornuftige Overtalelser, Opsyn, og Veileedning idelig række Haanden, da det ellers er at befrygte, at alle Anordninger, som udgives derom, om disse end ere nok saa vel passende og fuldstændige, ville blive uden Virkning.

3. Afdeeling om Fiskerierne.

§. 29.

Fiske-Værene. Næst efter Jordbruget kommer jeg til Fiskerierne, som den anden Hoved-Næring, og da følger af Fornødenhed, at hvor Fiskerier skulle drives med Nytte, være sig paa Havet selv, eller i Indvige og Fiorde, der maae altid forudsættes brugbare og beqvemme Fiskevær eller Fiskeleier. Jeg vil herudi følge den eengang vedtagne Orden, og give efter Landstrækningen en kort Fortegnelse samt Betænkning over alle de Fiskevær, som findes paa Kysterne, fra Dyrefiorden af, og lige til Geirolfsgnupen. Disse ere da følgende: Hafner og Skier. a) Hafner og b) Skier, begge beliggende ved den sydlige Side yderst af Dyrefiorden (§. 5.), og altsaa nær ved Havet; begge skal baade være forsynede med Møl til Klipfiskvirkning, og temmelig Skage. sikkre Landinger, uagtet de ikke meget besøges. c) Skage, ligger længst ude, paa den modsatte Side i samme Fiord, og har en almindeligere Søgning om Foraaret, skiønt den dog ikke skal være forsynet med sikkre Landinger, men derimod med lige saa god Møl Sand. og andre Beqvemmeligheder, som hine. d) Sand, nærmerst ved Havet og Sønden til i Ønundefiorden (§. 6.), berettes baade at Kalføre. fattes Møl og gode Landinger, hvorimod e) Kalføren, paa den nordlige Side, har begge disse Fordeele, ihvorvel Mølen, ligesom oven

oven for Eyrar- eller Ørebothavnen falder, inden den sorteres, noget større end sædvanlig. f) **Vatnedals-os** g) **Stød** h) **Suder-** og i) **Norderøre**, hvoraf de tvende første ligge yderst og Sønden til ved Sugandafiorden (§. 7.), Suderøren noget længer inde paa samme Side, men Norderøren paa den Modsatte. Ved **Vatne-** og **Stadardalen** eller **Støden**, ligesom omkring heele Saudenæsset skal Landingerne være meget maadelige, endskiønt man dog, formedelst Nærheden ved Havet, betiener sig deraf især om Foraaret, men derimod have baade Suder- og Norderøren de Fordeele, som forbemældte Fiskevær mangle. k) **Bolungavig** (§. 8.), hvorhen den største Deel af Indbyggerne ved Isefiords Dybet søge, især om Foraaret, ligger meget beleilig saavel for Hav- som Indfiords-Fiskeriet, og kan altsaa billigen ansees for et af de vigtigste Fiskevær paa denne Kant af Landet, besynderlig da Bugten rigelig er forsynet med Mol til Plat- og Klipfiskvirkning, samt desuden med temmelig sikkre Landinger for de der brugelige smaa og store Baade, skiønt de sværere Sondmøi ske ikke vel lade sig regiere paa dette Sted. l) **Kalfe-** og m) **Selgedal**, ere 2de smaa Fiskevær kort inden for Bolungavigen, der have samme Fordeele som denne Bugt, uden for saa vidt Beliggenheden angaaer, da Fiske-Sværmen ikke sielden løber dem forbi. n) **Hafner** beliggende ved Siden af Arnenæsset, o) **Øgurnes** og p) **Øgurholme**, kunne alle 3de sættes i Ligning med l og m, undtaget saavidt Øgurnæsset haver besværlig Landing naar Vinden blæser fra Havet. q) Paa **Langedals-Stranden** (§. 15.) er frem for paa de fleste andre Steder i Isefiords-Syssel, en beqvem Leilighed til Klipfiskvirkning, thi Stranden er ikke alleene mestendeels jævn overalt, men og tillige forsynet med overflødig Mol, saavel ved Gaarden **Melgrasøre**, **Hafnar-**

Vatnedals-os. Stød. Suder- og Norderøre.

Bolungavig.

Kalfe- og Selgedal.

Hafner.

Øgurnes. Øgurholme.

Langedals-Strandens Virke-Pladser.

nardal og Nøtøre, som imellem denne og Arngierdeøren. Men jeg veed vel, at herimod kan indvendes, at Langedals-Stranden ligger inderst ved Enden af Isefiords-Dybet, og folgelig alt for langt affides, til at kunne betiene sig af ovenanførte Beqvemmelighed. Men da baade Torsk, Langer, Titlinger og Rokker, om Sommeren og Efterhøsten, ligesaavel fanges foran Langedals-Stranden, som paa Isefiorden selv, skiønt langt fra ikke i den Mængde, som nær ved Havet, saa falder det af sig selv, at man kunde med Nytte betiene sig af Molen, fornemmelig om Torske-Garnene kom ret i Brug. Og hvo indseer vel ikke, at Bønderne fra Bæum, Ædøe, samt de der boe yderst ved Reyke- og Mióefiorden, jo kunde faae kortere Vei at føre deres Blodfisk, eller den færske Fisk, hid, end til Skutelsfiorden, hvis et Sted paa Stranden selv blev udvalgt til Virknings Plads, hvilket maaskee og vilde opmuntre Naboerne at søge Fiskeriet bæder. r) Beriadalsaae og s) Snæfieldeørene ere ligeleedes tvende smaa Fiskevær, som for nærværende ikke meget søges, formedelst at Landingerne, i Hav- og Paalands-Vinde, virkelig kunne kaldes vanskelige; dog ligge de meget nær ved Fiskerierne, paa den Nordostlige Side af Isefiords-Dybet, og have desuden begge Mol til Klipfiskvirkning. t) Paa de saa kaldte Staderører, kort inden for Grunnevigen, udi Jokelfiordene, har og tilforn været et Fiskeleie, hvilket de der værende Tomte-Levninger tydelig udviise, og ansees samme at have været og endnu virkelig at være i alle Maader beqvemme dertil, ligesom, om man heller vilde, Gaarden Kollsaa selv, eller og Kióſen, da begge ere forsynede med gode Landinger, skiønt den sidste feiler Mol. Sandhuseøren udi Lonefiorden, synes og ikke i den Henseende at give Stadarørene noget efter, men Sletten er, formedelst stærk Brænding,

Beriadals-aae og Snæfieldeøre.

Staderører.

ding, mindre beqvem til Fiske-Leie, ihvorvel man ikke kan sætte noget ud paa dens Beliggenhed for Fiskeriet i Jokelfiordene selv, som ikke er langt borte. u) Fortiener Adelvigen sin Plads ikke iblant de ringeste Fiskeleier, besynderlig i Henseende til Haakallefangsten, dog have Landingerne paa dette Sted Ord for at være kun maadelig sikkre, og denne Bugt at feile Mol til Fiskevirkning, naar Sæbolsvigen undtages, som dog heller ikke har den i nogen Mængde. Endelig v) vil jeg indlemme i Fiskeværenes Antal Høfnen ved Cap de Nord (§. 21.) samt Furufiorden, endskiønt der ikke findes Leilighed til Klipfiskvirkning, da dem i øvrigt ikke fattes andet dertil. Disse ere da de Steder, som tilforn ere blevne udvalgte til Fiske-Vær, og af hvilke de fleste, baade tilforn ere blevne brugte, og bruges endnu med Nytte, og som fremdeeles bør haves i Sigte, da andre beqvemmere paa denne Kyst ingenlunde synes at kunne udsøges, ja ikke engang fleere anlægges; thi endskiønt baade Fliotene og Kiaransvig saavel som Hælar- og Hloduvigen (§. 21.) kunde have fordeelagtigt Fiskerie, saa ere dog ei alleene de usikkre Landinger og den stærke Brænding til Hinder for samme, men den fæle Taage forvolder og, at Fisken ei kan blive tør, hvortil kommer at alle disse Bugter have alleene fiint Sand, men ingen Mol, ved Søe-Siden. Men med Høfnen er det noget andet; thi har den end nogle ubehagelige Egenskaber tilfælles med hine nylig opregnede Bugter, saa har den og 2de gode, nemlig en paalidelig Landing og en Sommerhavn, hvorfor det kunde synes at være nyttigt, ja endog nødvændigt, til Handelens Opkomst, at man her anlagde et Fiskevær, da man ei alleene burde være forsynet med Haakalle-Reedskaber, og andre Ting som tiene til Fiskeriet, men Baadene maatte og ei være mindre end Sexæringer, i Fald Fiskerne agtede

Adelvig.

Høfn.

at betiene dem af Fangsten i og nær ved Hornsteenerasten (§. 22.). Men derimod kan Smidievigen, formedelst Landingernes Usikkerhed, ikke komme i Betragtning i denne Henseende, uagtet Indbyggerne fra Østerstrandene undertiden ved St. Hansdagstider, naar Veirliget er mest roeligt, søge derhen, for at fiske omkring Rasten eller Strømmen ved Cap de Nord. Om Adelvigens fordeelagtige Beliggenhed for Haakallefangsten er deels blevet mældt tilforn (lit. u.), og deels skal samme tydeliger viises i det efterfolgende. Men at de store Jøkelfiorde ei heller skulde feile meget i at kunne komme i Ligning dermed, eller endog med det fiskerige Isefiords-Dyb selv, med hvilket sidste de hænge sammen, troer jeg temmelig sikkert, naar ikkun Indbyggerne havde Fornue, og Fiskeleiene bleve anlagte paa de rette Steder (lit. t.). Bolungavigen (lit. k.) har alleene den Uleilighed ved sig, at den ligger vel langt fra Handelsstedet, hvorfor Indbyggerne, naar de skulle føre Blodfisk derhen om Foraaret, opholdes alt for længe fra deres Fiskerie, og sætte af den Aarsag Tiden ofte ud, saa at Fisken, som er bestemt til Klipfiskvirkningen, ofte ikke kommer paa Stedet, forend den er bleven kaset eller ankommen, og folgelig mindre beqvem til Saltning, end medens den er færsk. Det vilde altsaa, for at faae dette Uhæld afhiulpet, blive en nyttig, og dog ikkun ubetydelig, Bekostning for Handelen, om den selv holdt 2 store Baade til at afhente den færske Fisk, hvortil de Sondmorske, der dog henligge uden Nytte, formodentlig ville blive meget vel skikkede, eller om man paa Stedet indrettede Salterier, og siden lod den virkede Fisk bortføre ved Jagter, hvilket vel kunde lade sig giøre, da der er Ankerplads i Nærværelsen. Videre kan tiene til Roes for denne Bugt, frem for mange andre Fiskeleier, at omendskiønt man ikke alletider er i Stand til

der-

derfra at søge Havmeedene, saa ligge dog andre i Nærheden deraf (§. 30.), som paa visse Tider af Aaret, skiønt ikkun sielden, og allermindst for Haakalle-Fangsten ere saa fordeelagtige, som hine, der ligge længer ude. Suganda- Ønunde- og Dyrefiordens Fiskevær ere egentlig anlagte for Havfiskeriets Skyld, hvilket burde drives med saa store Baade eller Fisker-Buyser, at de kunde udholde de Uleiligheder, som Havet medfører.

§. 30.

Den som giør sig Haab om at leve eller berige sig ved Fiskefangsten, den maae ei alleene opsøge et beqvemt Sted paa Kysterne, men og derfra begive sig ud paa Havet, for at kunne hitte Fiskenes Opholds-Steder, hvilke jeg, for den nordlige Deel af Isefiords-Syssel, her vil opregne, i den samme Orden, som hidtil er fulgt. Disse Steder blive sædvanlig kaldte Fiskemeed eller Fiskebanker, ved hvilke første jeg dog egentlig forstaaer de Samlings-Pladse, som Fisken ikkun ubestandig, ligemeget af hvilken Slægt eller Art, opholder sig paa, og som have Vand af omtrent lige Dybhed. Fiskemeed vil altsaa sige det samme som Strøebanker. Ved Fiskebanker derimod synes billig at burde forstaaes de Steder, hvor Fisken fast bestandig samles eller har sit Tilhold, saasom ved Terreneuve, med meget ulige Dybt, ja endog pludselig af- og tiltagende Vand, samt Fieldaase, Halse, eller Klipper imellem, inden for hvilke Forskandsninger disse Havdyr ventelig deels søge Lye i paakommende Stormveir, eller og maaskee tillige et Slags Beskiærmelse mod Rovfiskenes Forfølgelse, og deels tage sin Tilflugt derhen for Fødens Skyld, samt for Yngelens Sikkerhed, som ellers maatte adspredes og forkomme i det vilde Hav. Men da jeg ei selv har kundet anstille Undersøgninger om denne Post, beroer

Fiskemeed og Fiskebanker.

den heele Beretning om Fiskemeedene og Fiskebankerne, naar de som ligge paa den S. Vestlige Side af Isefiords Dybet undtages, alleene paa Fiskernes Udsigende paa hvert Sted. De Fiskemeed altsaa, som berettedes at ligge fra 1 til 3 Miile nær Lander, og egentlig at høre til Dyrefiorden (§. 5.) (hvor man og efter Sædvane her vil begynde), bleve kaldte, Talknahvilter, Nafrancshøgg, Talkni, Klukker, Melar, Røgur, Hnufe, Moskier og Hellefot, alle med 30 til 45 Favne dybt Vand og Skiæl-Sand-Bund. 2) I Onunde- (§. 6.) og Sugandafiorden (§. 7.) Atlestadesteck, Eldinge Hamre, Qviarhæl, Qviarøje, Hundehæl, Stige, Viking og Rit, alle fra 2 til 4 Miile til Soes, med Leer- og Skiæl-Sand-Bund. De samme Meed søges og fra Skaalevigen (§. 8). Desuden er det saa kaldte Qviarmeed (*) foran Stigehliden (§. 8.), som baade søges af nysbemældte Fiorders Beboere, og ligeleedes af Fiskerne udi Bolungavigen, særdeeles bekiendt, ved det at et Fruentimmer, ved Navn Thurider, fra Halogeland i Norge, der fik Tilnavn af Sundafyller, fordi hun i en Hungers Nød sammesteds troedes at have hexet alle Sund fulde af Sild, opfandt eller stiftede samme, og bekom derfor til Belønning et kuldet Faar af hver Bonde i Isefiorden eller omkring Isefiords-Dybet. 3) Hvad angaaer Fiskemeedene ved Isefiords-Dybet, da vil det blive alt for vidtløftigt, at opgive ved Navn ethvert af dem, som høre ei alleene til Bolungavigen, men og tillige til de øvrige Fiskeleier samt Den Viger, Øger, og Ædøe m. f. hvorfor det maae være nok, at man med Vished kan berette, at der, fra nysbemældte Qviarmeed, beliggende 3 til 4 Miile ud til Havs uden for Stigehliden, og heele Veien igiennem paa den S. Vestlige Side af Isefiords-Dybet, ligge

Fiskemeed tilhørende Dyre.

Onunde- og Sugande-fiordene.

Bolungevig og Isefiords-Dybet.

(*) See Landnama-Saga, Kiøbenh. Oplag, S. 155.

ligge i en Rekke af 16 til 17 Miile tæt paa hinanden saavel Fiske- som Haakallemeed, med 20, 30 til 50 Favne dybt Vand og foranderlig Bund af Skiæl, Leer, og Sand, da derimod Vandets Dybde i Midten eller Renden af Isefiords-Dybet jevnlig er 80 Favne og derover. Om Antallet af Fiskemeedene foran Snæfieldestranden (§. 16.) giælder det samme; thi der kunne sættes Liiner fast overalt. Men af **Fiskebanker** i egentlig Forstand findes her ingen, uagtet Isefiords-Dybet fast heele Aaret er forsynet med Fiskerie. 4) Det samme har man Aarsag at tænke om Fiskemeedene og deres Mængde i Jokelfiordene (§. 17.), eller den nordlige Arm af Isefiords-Dybet, som udgior hen ved 7 Miile i Længden, endskiønt ikkun meget faa af disse Meed ere bekiendte ved Navn, da Fiskerne paa Stedet ere meget uformuende, og Fiskeriet altsaa næsten ligger ganske i Dvale. 5) Iblant de Fiske- og Haakallemeed som tilhøre Adelvigen, bleve angivne som meest bekiendte, begge **Mulene, Kollhette, Gelleland, Dalkinn, Diupeklett, Diupeskard, Beilusund, Krosse, Dalekollsaxle, Kop og Holmklett**, hvilke skulde ligge fra 1 til 3½ Miil nær Landet, paa høiest 60, og laveft 30 Favne Vand. 6) Fra Adelvigen til Hofnen, eller foran Rekevigen, Fliotene (§. 20.), samt Kiarans- Hlodu- og Hælarvigen (§ 21.), vidste man ikke af nogen ordentlige Fiskemeed at sige, hvorom og disse Steders Beboere ikkun lidet bekymrede dem, da de ingen Liiner brugte, men alleene Haandsnorer, som kunne stikkes ud med Fordeel, hvor man finder for got. 7) Ligge, efter Sigende, 2 til 3 Miile til Havs fra Hofnen, 3de fordeelagtige Fiske- og Haakallemeed, **Mule, Brandsmeed og Stapen**, med 30 til 50 Favne dybt Vand. 8) Paa den øvrige Strækning, fra Hornet af til Geirolfsholmen eller Geirolfsgnupen, kunde jeg, slut-

Snæfieldestranden.

Jokelfiordene.

Adelvigen.

Fliotene etc.

Hofnen.

Endelig Smidievig m. v. sluttelig af den ved No. 6. anførte Aarsag, ei faae opspurgt noget ordentligt Fiskemeed, uden alleene Smidievigs-Meedet, beliggende 1 Miil foran Landet, og bekiendt for den der faldende Mængde af Torsk og Haakalle, besynderlig om Foraaret. Endelig kan man 9) med god Grund regne Strømmene omkring Cap de Nord iblant de ikke mindst betydelige Fiskemeed, hvilket deels Fiskens egen Natur og Tilbøielighed til det Slags Vederqvægelse, som Strømmene medføre, deels ogsaa Hollændernes Exempel tydelig viise, da denne Nations Skibe ikke alleene den Gang jeg reiste her forbi, sidst i Julii Maaned, fiskede i Flokketal, i og omkring Sule- og Kagre- samt fornemmelig Hornsteenerasten, omtrent 2 Miile fra Landet, men ogsaa, efter Fiskernes Fortælning, fiske der heel ofte, naar disse Strømme holde sig nogenleedes roelige.

Hollændere fiske ved Nasterne.

§. 31.

Fiske-Slægter og Arter overhoved. Naar man først har været saa lykkelig at kunne treffe Fiskenes Boeliger i Havet, kan man komme i Erfaring, saavel om deres Slægter og Arter, som og paa hvilken Tid og i hvad Mængde enhver fornemmelig falder. Den mig meddeelte Instruction af 26de April 1775 haver især befalet, at give Oplysning om begge disse vigtige Poster; og dertil har jeg ikke vidst nogen sikkrere Vei, end at følge Natur-Systemet, i at bestemme de forefaldende Fiske-Slægter og Arter, og siden at anmælde paa hvert Sted, til hvilken Tid enhver fanges, og i hvad Mængde. Ved Ferskvands-Fiskerierne, eller Fersk- og Saltvands-Fiskerierne tillige, har jeg fulgt selvsamme Orden, og grundet Slægternes og Arternes Bestemmelse, deels paa egen Undersøgelse paa Stederne ved Hielp af Systema Naturæ, og deels paa Hr. Olassens og Povelsens Reise.

§. 32.

§. 32.

Mammalia Feræ ere da den første Klasse, som mig er forekommen, og deriblandt af Sælhunde-Slægten ikkun 3de Arter, nemlig: Sælhunde-Arter.

1) *Phoca* — Vadesæl.

2) — *Leonina*, formodentlig Blæresæl, og

3) — *Vitulina*, Landsel eller Landsælhund.

§. 33.

Iblant *Mammalia Cete*, eller den store Hvalfiske-Slægt, falde her fornemmelig at anføre: Hvalfiske-Arter.

1) *Balæna Grönlandica* eller Slettbagen.

2) — *tubere pinniformi*, eller Hnufubagen, begge ubugfoldede; de komme til Kysten af Island, skiønt ikke saa jævnlig som følgende bugfoldede Fiske.

3) — *Maxima ventre plicato*, eller Steipereyder.

4) — *Media, ventre plicato*, eller Hrefna.

5) — *Minima rostro acutissimo*, Nebbe-Hval eller Andarnefie, og

6) *Physeter macrocephalus*, Cachelotten eller Buren, der hører til samme Klasse, ligesaavel som

7) *Delphinus Orca*, eller Hundfisken.

8) — *Phocæna*, Hnyse, og

9) — *Delphis*, Spækhugger.

§. 34.

Af Rokke Slægten, som henhører til *amphibia nantes*, er kun een Art omkring forbemældte Kyster, nemlig *Raja vulgaris maxima*, der anvendes til Nytte i Huusholdning og Handel; men i øvrigt falde der dog desuden nogle mindre Rokke-Arter, og deriblandt Rokker.

Raja

Raja Fullonica, dorso toto aculeato, aculeorum ordine simplici ad oculos, duplici in cauda. Syst. Nat. Hal. Magdeb. 1755. hvilken jeg dog ikke for har seet anmældt at være funden ved Island; den forekom mig og ikke, undtaget i Hofnen ved Cap de Nord, og i

Haaer. Breeddalen paa Østerlandet. De Haa- eller Hay-Arter, som besøge N. V., N og N. Ost Kanten af Island, og som give Fordeel, ere fleere, end hine af Rokke-Slægten, og det især

1) *Squalus maximus*, Beenhaakall eller Brygde.
2) — *Carcharias*, eller den almindelig saa kaldte Haakall.
3) — *Glaucus*, eller Haamæren.
4) — *acanthias*, en liden Haaart, og
5) — *Spinax* eller Sort Haaen.

§. 35.

Steenbider. Iblandt *apodes* er *Anarhichas lupus* eller Steenbideren, som den kaldes paa Islandsk, og, som er adskilt fra den i Danmark saa kaldte Steenbider (§. 37.), den eneste Art, som endnu er bekiendt at falde omkring forbemældte Kyster:

§ 36.

Pisces jugulares findes derimod sammesteds i langt større Overflodighed, og det fornemmélig:

Torskearter. 1) *Gadus Morhua* eller Kabeliau.
2) — *Callarias*, en mindre, men dog særskilt Art fra hin, falder omkring Langenæsset og især ved Østfiordene. Begge kaldes Torsk i Landet, hvilket Navn jeg og lader dem i det efterfølgende beholde, thi deres Forskiællighed agtes ikke i Handelen.
3) — *minimus*, Smaa Torsk eller Titling.
4) — *Virens*, Graasey eller Upse.

5) *Gadus*

5) *Gadus Æglefinus*, Kuller, Hyser eller Iser.

6) — *Molva* eller Langer.

Den smaa *Blennius Europæus* kommer, for sin Ubetydeligheds Skyld i Handelen, her ikke i nogen Betragtning.

§. 37.

Til *Thoracici* henhøre — Thoracici.

1) *Cyclopterus lumpus*; denne er den Fisk, som paa Dansk kaldes Steenbider, paa Svensk Stenbit, og paa Islandsk Hrognkelse. Men naar Forskiel giores paa Kionnet, da kaldes Hannen paa Islandsk Raudmage, og Hunnen Grasleppa, ligesom de Svenske kalde den første Siurygg-Fisk (*) og den sidste Qvabbsuga, hvilket kommer overeens med Nordmændenes Qvappsoe.

2) *Cottus Scorpius*, Ulke eller Marhnut, nævner jeg alleene, men handler ikke viidere derom, skiønt deraf falder en Mængde paa sine Steder i Island, da man der endnu ikke er kommen saa vidt, at denne Fisk anvendes i Huusholdningen, hvil-

(*) Om denne Fiskeart kan det kaldes besynderligt som berettes, nemlig at naar Beenradet deraf igiennemdrages med et Tagel-Straa eller Hestehaar, og hænges op under Taget eller Loftet, da skal det selv kunne vende sig imod eller viise S. og N. (Ternstrøms *dissert. de Alandia.* 2. D. §. 53.). Og mon man da ikke med et Slags Grund kunde spørge, om en saadan Egenskab ikke ogsaa kunde findes i Beenradet paa andre Fiske og Dyr, og det endnu medens de ere levende? I det mindste er det forunderligt, at en Hest kan finde hiem, uagtet den følger en anden Vei tilbage, end fremad; samt at bemældte Dyr i den tykkeste Taage, Mørke, eller Sneefog, endog paa Iis, ikke gierne fare vilde, naar de maae raade dem selv; og endelig at Hunde og Trækfugle, men dog især de sidste, kunne reise lange Veie, uden at tabe deres Hiemstand, m. v.

hvilket og vel kunde være ligemeget, naar alle andre Nærings-Veie vare i god Drift.

3) *Pleuronectes Hippoglossus.* Helleflyndre, Qveite, Flydra eller Spraka.

Item samme Slægt tilhørende.

— — a) *Platessa*, Rødspætter.

— — b) *Flesus* eller Kole.

— — c) *Rhombus* eller Slætter, og

— — d) *passer* eller Skrubber, der falde ved Bere-fiorden paa Østerlandet, og paa fleere Steder.

§. 38.

Iblant *pisces abdominales* er Silde-Slægten den eeneste, som man bliver vaer omkring oftbemældte Kyster, og deraf alleene 2 Arter:

Sild. 1) *Clupea vulgaris* eller den egentlige Vaarsild, og

2) — *villosa*, som af Indbyggerne kaldes Lodna.

Paa andre Steder i Landet falde vel fleere Saltvands-Fiske Slægter og Arter, men de samme forbigaaes her med Fliid, ligesom *Pisces Branchiostegi*, hvoraf man endnu ikke har truffet nogen.

§. 39.

Fersk-Vands Fiske. Til Ferskvands-Fiskerierne eller Fersk- og Saltvands-Fiskerierne tillige, henhøre Aal, Lax, og Foreller. Vel fanges og Sælhundene undertiden i fersk Vand, men deres egentlige Opholds-Sted er dog i det salte, hvorfor de og der ere blevne henførte (§. 32).

Aal. Aalen er ikke meget bekiendt i Landet, men dog er man temmelig vis paa, at deraf falde 2de Arter, nemlig:

1) *Mu-*

1) *Muræna unicolor*, eller Landaal, og

2) — *Conger* (ventelig) Havaal.

§. 40.

Lax og Foreller ere i Slægt sammen. Af dem kiendes der, folgende Arter:

1) *Salmo nobilis autorum* eller *Salar. Linn.* Lax. Lax og Foreller.

2) — *Trutta*, Ørreder eller Aurride.

3) — *Fario*, den egentlig paa Dansk saa kaldte Forelle og paa Jslandsk Lækiasilungr.

4) — *Umbla*, Vandforelle, og

5) — *Lævis*, paa Jslandsk Reyder eller Bleykia.

§. 41.

Efterat Fiskenes Slægter og Arter saaledes ere bestemte, vil det falde let at forstaae hvad enhvers Benævnelse i det følgende betyder; jeg vil altsaa viidere give Oplysning ei alleene om Tiden, Maaden, og Stederne, benævnte Fiske fanges paa, men og i hvad Mængde de sædvanlig falde, og da begynde med *Mammalia feræ* eller Sælhunde-Slægten. Afhandlingens viidere Orden.

§. 42.

Den første Art af disse Søedyr er i Forveien (§. 32.) betegnet ved den saa kaldte Vadesæl, som vel, efter Beretning, ikkun sielden indfinder sig paa Dyre- Ønunde- eller Sugandafiordene, men paa Isefiords-Dybet derimod, samt i alle dets Afkroge eller Indfiorde, i desto større Mængde. Jøkelfiordene overhoved, saavelsom de fleste Bugter imellem Riten og Geirolfsgnupen, skal ei heller mangle Vadesælens Besøgelse. Den ankommer først i December Maaned, til ubodelig Skade for Fiskerierne, sædvanlig i sværmende Flokke, og forlader som oftest ikke Bugterne igien, for- Sælhunde-Fangst. Vadesæl.

end henimod Paaske, da de mindre Fiske-Arter imidlertid næsten ganske skye samme. Vadesælen er i sin Adfærd meget forskiellig saavel fra Landsælen, der føder og opfostrer sine Unger ved Kysterne, som og fra Utsælen, der fornemmelig, for at føde, besøger kort for Juul visse Øer paa Breedefiorden, og bliver da med Kieppe ihielslagen; thi Vadesælene fare frem ligesom rasende, da hine Arter derimod kunne kaldes tamme i Forhold til dem. Undertiden vrimler endog heele Dybet og Fiordene saaledes af Vadesæl, at Vandet staaer i eet Skum, men undertiden seer man ingen. Nu svømme de i Flokketal ligefrem, nu, forend man veed deraf, tilbage igien, kastende sig paa Nakken, besynderlig om nogen Fare er for Haanden. De synes saaledes i mange Deele at komme overeens med de Sælhunde, som opholde sig ved Kysten af Kamtschatka imellem Asia og America efter Stellers Beskrivelse, og fuldkommelig med dem, som Robbenslagerne fange ved Jan Mayen Eyland. Indbyggerne ved Isefiords-Dybet forfølge dem vel ofte med Flinter og Harpuner, men maae som oftest vende tilbage med uforrettet Sag, trætte og kiæde af et frugtesløst Arbeide. I Huusevigs District og paa Laugenæsset m. v. have derimod Indbyggerne bædre Lykke hermed, hvilket kommer deraf, at Bugternes naturlige Beliggenhed er dem meere gunstig. Hvad Raad man ellers skulde finde paa for at fange dette Slags Sælhunde paa Isefiords-Dybet, er ikke saa vist; thi at sætte Garn for dem paa 40 til 80 Favnes Dyb, og i saa breedt et Farvand at treffe just paa det Strog, hvor Sværmen farer frem, synes ikke vel mueligt, og om det end blev forsøgt, kan Tingenes Natur dog ikke love andet end et vaklende Udfald. At skyde disse Dyr med Flinter, lønner ikke Umagen, og at harpunere dem paa Islandsk Maade, vil fast blive

for-

forglæves. Derimod kunde maaskee paa de smale Fiorde, f. Ex. Alfte- Hest- Mioe- Ise- og Ind-Fiordene udi Jokelfiordene lykkes, at aflukke eller bespænde en stor Deel af disse med Garn om Natten, men saadan en Anstalt vilde udkræve fælles Kræfter og stor Bekostning, som Indbyggerne i deres nærværende Forfatning ingenlunde ere i Stand til at bestride. **Landsælen** (§. 32. No. 3.) haver sine Opholdssteder fast heele Aaret igiennem hist og her omkring Kysterne, og skydes da undertiden med Flinter, men især fanger man dens Unger i Garn kort før og imellem St. Hans- og Mariæ Besogelses-Dag, da de siden ellers forlade Moderen. I Dyre- Onunde- og Suganda-Fiordene er mig ikke bekiendt at disse Soedyr opholde sig, allermindst i nogen Mængde, men derimod befindes de i Alfte- Hest- og Skotn-Fiordene, ved Hvitenæsset, Ogurholme, Strandsel, Thernevig, Latre-, Skaalevig, og især ved Reykenæsset, samt omkring Isefiorden, og nær ved Gaarden Arngerdeore paa Langedals-Stranden. Udi Hrappsfiorden (§. 17.), som udgior en Arm af Jokelfiordene, ligger det saa kaldte **Qviildisloon** og 2 andre mindre i Nærheden. Med disse **Loon** eller Soedamme er det saaledes beskaffent, at et stort Steen-Rev Afgiærder og indslutter i hvert for sig en Deel salt Vand, hvorhen Sælhundene svomme, naar Revet ved hoie Vande eller ved Floden sættes under Vand, og forblive der saa længe de ei forurolige, eller til de faae Lyst til at søge Føde. Fangsten i Qviildis-Loonet blev anseet i forrige Tider for ligesaa fordeelagtig aarlig, som 1 Kviilde, det er 1 Koe i god Stand, eller 6 Malkefaar, hvoraf Loonet og har faaet sit Navn. Inderst i Loonafiorden findes og 3 betydelige Loon eller Soedamme, ligesom 2 i Hestørefiorden (§. 18.) af samme Beskaffenhed, hvori Sælhundene heele Aaret igiennem

Landsæl.

 skal

skal opholde sig i Flokketal, men dog meest talrige om Vinteren, og da deriblant en Deel meget store, kaldte Blødru eller Blære-sæle (§. 32. No. 2.), som frem for andre skye Garnene, eller og i vidrig Fald sønderrive samme. Paa fleere Steder i Jokelfiordene falde vel Sælhunde, saasom i Loonet under det saa kaldte Loonhorn m. v. men de fornemste ere i Forveien opgivne. Til at fange Ungerne, giver Foraarstiden her som sædvanlig den beste Anleedning. Under den saa kaldte ófære eller uføre kort fra Hælarvigen, ved Biarnenæsset, Suidie- og Bardsvigene, omkring Bolungevigs-Skiærene, samt paa den ostlige Side af Tharelatersfiorden eller ved Tharelatersnæsset, opholde sig og Landsælhunde, men dog fornemmelig paa de 2 sidste Steder af denne Hornstrandenes Strækning. Hvad Fangsten selv angaaer, da drives samme temmelig godt paa sine Steder, saasom ved Hvitenæsset, Thernevig, Latre, Reykenæsset og Arngerdeoren, hvor een Bonde, i eet Foraar, kan faae 15, 20, 30 ja vel og 40 Stykker eller derover. Paa andre derimod ligger den desto værr ligesom i Dvale, fornemmelig i Jokelfiordene efter Beretning, hvor ogsaa Uformuenheden syntes meest at hærske. Paa Hornstrandene er desuden Brændingen Skyld i, at denne Fangst ingenlunde drives eller kan drives, som den burde, og hvad skulde vel den sidste Stræknings Beboere giøre ved Trannen, om end dette Foretagende lykkedes for dem? I øvrigt bestaaer Maaden at fange Sælhundene, naar nogle faa Flinteskud undtages, allene i Garnbruget, eller i at udsætte de saa kaldte Sælenoder ved Strandkanten; men nogle have dog desuden tænkt, at det baade var giørligt og nyttigt, helst paa saadanne Steder, som ved Loonene udi Jokelfiordene, hvor disse Dyr have deres visse Gang frem og tilbage, at indhugge i Fludene eller i Strandklip-

Blødrusæl.

per

per og Steene, og befæste med Blye, skarpe Jernpigge, i Form af en Harpun, hvorpaa Sælhundene kunde blive hængende, hvilket og synes at kunne gaae an, om ikke denne Maade vilde have skadelige Folger, ved at affkrække disse Dyr fra at besoge Stederne igien. At Islænderne ellers, naar Sælhundene ligge paa Jisen, vilde finde sig vel ved at følge samme Maade, som Hollænderne berettes at have brugt ved Øen Schellingen, nemlig, at klæde sig ud i Ligning med Sælhunde, lokke disse til sig, og siden lade andre angribe dem bag fra, er vel ikke at twile paa; thi Hr. Stauning og fleere berette jo at Grønlænderne bruge samme Middel med Nytte.

§. 43.

Den, der i mange Aar har drevet Hvalfiske-Fangst og andet Fiskerie paa Isefiords-Dybet, og seet de Hvalfiske, som deels af Jisen og deels af Rovfiske, deels og med Harpuner ere blevne dræbte, og paa Stranden opkastede, den bor ikke tage i Betænkning at berette, at jo bemældte Soe-Strækning, heele Aaret igiennem, men dog fornemmelig fra September Maaneds Begyndelse til Martii Maaneds Udgang, besoges hyppigen af de i det foregaaende (§. 33.) angivne Arter, skiont, i mindre Mængde af de **Ubugfoldede** end af de **Bugfoldede**, da Delphin-Slægten derimod falder meest talrig. I denne Besøgelse berettes og Jokelfiordene, saavelsom de mindre Arme deraf, nemlig Loone- og Veideleysefiordene om Efterhosten især at blive deelagtige. Men **Buren** kommer meget sielden til Syne, uden naar den af Hændelse opdriver dod til Kysterne, da den vel medforer nogen Nytte i Huusholdningen, men ingen i Handelen, da Hvalrav eller *Sperma ceti* indtil Aaret 1777. ligesaa lidet som Hvaltrannen selv er bleven modtagen paa de fleeste, om ikke alle, Handels-Steder i Landet. Og hvad Nytte har

Hvalfiske-Fangsten.

har da Kongen, Landet og Handelen af denne Rigdoms-Kilde? Uden for saavidt en Fisk imellemstunder enten harpuneres af fremmede Nationer, eller rives ihiel af Hundfiske og Huydinger, eller omkommer i Isen samt af andre Tilfælde, og saaleedes driver dod til Stranden. Det er ellers bekiendt, deels af Landstings-Acterne og deels af andre Omstændigheder, at Indbyggerne selv paa adskillige Steder i Landet have tilforn lagt dem efter Hvalfiske-Fangst, og deriblant fornemmelig en Bonde-Familie ved Isefiords-Dybet, som drev samme indtil Aaret 1760. under Mærke af O. J. paa efterfølgende Maade. Man lod forfærdige en Skutul eller tynd, flad, og læt Harpun med 2 smaa skarpslebne Floie, af omtrent 1 Alens Længde, paa hvis eene Side Harpunerens Navn var indgravet, og Aarstallet paa den anden. Denne Harpun blev sat foran i en smækker Træe-Stang, henved 1 Tomme tyk i Giennem-Snit og 5 Alne lang. Naar Fangsten skulde gaae for sig, bleve 4 raske Roerskarle udvalgte, der skulde roe Fisken ind, men Harpuneren stod paa sin Post foran i Baaden, og da man ei gierne torde komme Fisken nærmer end paa 10 til 12 Favne, maatte Skotmanden eller Harpuneren være behændig i at ramme den saa langt fra, hvilket ei heller var saa svært for en der var vel øvet paa Landjorden i Forveien; men uagtet Harpuneren giorde sin Sag saa vel, at Blodet ofte fløi ud af den saarede Fisk, som undertiden beholdt baade Harpun og Stang, men undertiden ikkun Harpunen alleene, saa var dog Spillet dermed ikke vundet; thi da ingen Liine var fastgiort i Harpunen til noget, der kunde hindre Fisken i sin Fart, og udmatte den, saa lob den hen hvor den selv vilde, indtil den omsider døde, da det kom an paa, hvorfra Vinden blæste, og hvor Fisken af Bølgerne blev opkastet. Men længer tilforn skal man have bundet Riis-Knipper ved Liinen, og da

dre-

drevet Fangsten med meere Sikkerhed. Ved disse Øvelser blev ellers forbemældte Bondes ældste Søn, Th. O. som sædvanlig, især opdragen, for herudi at træde i Faderens Fodspor, men da han eengang havde i een Dag harpuneret 5 store Hvalfiske paa foranførte Maade, og ingen af disse drev op omkring Kysterne, blev han saa fortrydelig, at han besluttede, aldrig meere at forsøge denne Fangst, hvilket han og har holdt, og siden den Tid har ingen ved Isefiords-Dybet lagt Vind derpaa. Paa saadan Maade uddøer det nyttige i Landet. Sandt nok at Fangsten var uvis, men den lønnede dog som oftest rigelig de derpaa anvendte Omkostninger, og understøttede mange i paakommende Hungersnød. I Aaret 1775 dreve til Kysterne imellem Faxefiorden og Budenstad 9 Hvalfiske, deels, efter Beretning, halve, deels heele, og nogle med Harpuner, men saadant er og bliver dog ikkun en ustadig Fordeel, hvorfor man maatte ønske, 1) at de Danske Hvalfangere selv kunde drive Hvalfangst under Island, baade naar dem havde manglet bædre Fangst i Grønland, saa og ellers paa Hiemreisen derfra, da Kroppene, naar Spækket var afflænset, endog kunde føres til Lands, og komme der til Nytte; Samt dernæst 2) at den Islandske Hvalfangst maatte blive forbædret, om ikke for det første med andet, end Grønlændernes Maade, som skal bestaae deri, at man binder til Harpunen en Liine, og ved Enden af Liinen et opblæst stort Vadesæls-Skind, hvilket, udkastet i Vandet, standser Hvalfisken i dens Fart, og hindrer den fra at dukke under Vandet saa behændig og ofte som tilforn, da man imidlertid saarer den med Lænser, og endelig dræber og fører den til Lands. Skulde det og hænde, som ikke sielden treffer, at Fisken med Stiærten omvæltede Baadene, da ansees det nødvændigt, at Folkene vare forsynede med Spring-

pelse af Sælhunde-Skind, som Grønlænderne bruge, eller i Mangel af disse, med runde opblæste Blærer, mindre eller større efter Legemets Tyngde, bundne fast et Steds ved Halsen eller under Armene, for at holde Hovedet op af Vandet, indtil de kunde bierges, da der i øvrigt ei var meget at befrygte, men Fangsten langt vissere, end paa den nu brugelige Islandske Maade. Det vilde derfor ei blive uden Nytte, om nogle Danske eller Islændere, som havde vænnet sig til denne Fangst i Grønland, bleve paa nogen Tid skikkede til Island, for med deres Exempler at anviise Indbyggerne til Fangstens Forbædring, saavidt den efter Omstændighederne kunde finde Sted. Om Muelighеden, at harpunere de mindre Hvalarter, har man Aarsag at troe, at det samme bør giælde, som om de store Hvalfiske selv; men at drive dem paa Land med Steene som i Færøe, vil neppe ofte gives Leilighed til paa Isefiords-Dybet eller i Jøkelfiordene, formedelst den Dybde og Breedde, hvilken endog Indfiordene have, med mindre saadanne Hvale een eller anden Gang skulde løbe lige ind til Enden i en Afkrog, saasom ind i den saa kaldte Poll eller Skibsleiet i Skutelsfiorden, hvilket kun meget sielden skeer. Men derimod er man ganske vis paa, at kunne fange de store Hvalfiskes Unger endog ved den Islandske Harpuneer-Maade, naar de tillige med de Gamle komme ind paa Fiordene i Augusti Maaned (*); thi da forblive de der nogen Tid. Man veed og

(*) Denne Fangst er og ei alleene endnu i Brug i Arnefiorden, især i Hrapnsøre Kirke-Sogn inden Isefiords-Syssel, der skal have 2 til 3 deri øvede Bønder, som næsten aarlig harpunere 1, 2 til 3 Stykker af de unge Kalve af 20 til 30 Alnes Længde, men er og i Aaret 1779 bleven af Cammeret opmuntret med Tilsagn om passelig Præmie for dem, som frem for andre maatte findes at lægge Fliid derpaa. Fra den Deel af Arnefiorden, der hører

og af Erfaring, at Forældrene ikke forlade den saarede Unge, inden den har mistet Livet, men ere endog, efterat den er død, saa omhyggelige, at de søge at slæbe den bort med sig paa Ryggen. (*)

§. 44.

Endskiønt jeg i det foregaaende (§. 34.) i Henſigt til den naturlige Inddeeling, haver henført Rokkerne saavelsom de smaa (No. 4. 5.) og store (No. 1. 2. 3.) Haaers Slægt, under een og samme Artikel, da de alle høre til *amphibia nantes*, saa komme dog herefter, i Hensigt til Fangsten, ikkun de 3 store Haa-Arter for sig selv i Betragtning, men Rokkerne og de mindre Haaer tages under eet med Torske- Steenbider- og Flyndre-Slægten, efterdi alle disse fanges omtrent paa samme Maade og imellem hverandre med de selvsamme Redskaber. Den mærkværdigste iblant disse 3 Haa-Arter er da Bein-Haakallen eller Brygden, en stor og betydelig Saltvands-Fisk, som Hr. Bifkop Gunnerus i den 3. og 4de Deel af det Trondh. Sælsk. Skrifter tydelig har beskrevet, og hvorom det fortiener at erindres, at han ansætter noget nær som vist, at den største Brygde kan være 16 Favne lang, og 3 breed over Bugen, samt 5000 Skaalpund vægtig, og give 2 Læster eller 24 Tønder Lever, hvoraf kunde smæltes 16 Tønder Tran, saavidt dette føielig kunde give Anleedning til, nøiere at undersøge Tran- Haa- eller Haakalle-Fangsten.

hører til Barđestrands-Syssel, er desuden given Anledning til, for at lette Bekostningen derved, at det ved et Kongeligt Rescript af 23 Junii 1779 er blevet nærmere bestemt, hvor meget en Fremmed, paa hvis Grund en saaledes fanget Hval i Nødsfald bliver landsat, skal have til Vederlag for saadan Grundens Brug. E.

(*) Hermed kan ellers sammenlignes Wilse i hans Beskrivelse over Fridericia om Hvalfangsten i det lille Belt, og Arent Berntsen angaaende den i Norge i hans Tiid brugelige Maade at drive denne Fangst.

smæltnings-Maaden i Island, om ikke paa fleere Steder i Dannemark. Brygden besøger ellers ikke, saa vidt man har erfaret, eller faaet Beretning om, Isefiords-Dybet eller Jokelfiordene meget hyppig; dog lader den sig undertiden see ved Foraars og Midsommers-Tider; men den angribes ikke af nogen Fisker, da Maaden at fange den paa er Indbyggerne paa denne Kant aldeeles ubekiendt, og om den end er bekiendt, viiser dog Udfaldet, at man ikke har Mod nok til at lægge Haand paa Værket. Den egentlige Haakall (§. 34. No. 2.) derimod falder ei alleene iblant andre Fiske-Arter paa Havet uden for Dyre- Onunde- og Suganda-Fiorden, samt foran Skaalevigen, men og tillige omkring det heele Isefiords-Dyb, i Jokelfiordene, foran Adelvigen og lige hen til Hornet i betydelig Mængde, skiønt ikke paa alle Steder eller til alle Tider i lige Antall, thi Haakallen har, som alle andre Fiske, sin egen Gang og Vandrings-Maade. Den gaaer ikkun sagte frem, elsker meest det dybgaaende Vand, og lader til at være en Hader af Varme. Dens Graadighed udfordrer, at den maae opholde sig iblant de mindre Fiskearter, og derfor indfinder sig sædvanlig den første Sværm deraf midt i April-Maaned, paa de længst bortliggende Haakalle- eller Fiskemeed uden for Dyre- Onunde- og Suganda-Fiorden, hvor et Partie opholder sig til langt ud paa Sommeren, men en Deel derimod trækker ind paa Isefiords-Dybet og forbliver sammesteds til noget efter St. Hansdags Tider. I November og December yttrer sig den anden Sværm, og denne endog stærkere end den første, formedelst Vadesælens Ankomst, hvilken Haakallen forfølger, ligesom Sælhunden igien forfølger de mindre Fiske, hvilke sidste Haaen vel ogsaa jager efter, men er dog for Fiskerierne ikke nær saa farlig som Sælhundene. Endelig opholder

Haaen

Haaen sig paa Isefiords-Dybet til henimod Martii Maaneds Udgang, da den siden forlader samme, og moder eller foreener sig med den nye ankommende Sværm paa Havet uden for Stigehliden. Saaleedes omtrent er Haakallens Gang ved denne Kyst; men i Jokelfiordene og paa Havet, for April Maaned, er dens Vandrings-Maade mindre bekiendt, da Fangsten paa det forste Sted fast heele Aaret forsommes, og ud paa Havet vover ingen sig om Vinterdage. Om Haakallens Mængde og Opholds-Tid giælder, efter Beretning, det samme om Adelvigen, Smidie- og Bardsvigen m. v. som for er mældt. Men de Maader at fange den, som bruges paa denne Strækning af Landet, ere disse 3de, nemlig 1) med Haakalle-Lood, 2) ved Stiore og 3) med Sneiser. 1) Haakalle-Lood er et Reedskab, som ikke bruges nogensteds i Landet, saavidt mig er bekiendt, uden af en Bonde i Dyrefiorden navnlig Jon Skulesen. Samme er indrettet i Form af en Fiske-Liine, med saa mange Haakalle-Kroge paa, som man finder for godt, alleene at sammes Mængde nogenleedes afpasses efter Vandets Dybde, paa det man paa eengang ikke skal faae at bestille med alt for mange Haakalle, helst da de med eet og uden nogen Standsning bor optrækkes fra Bunden, at de ikke skulle faae Leilighed til med deres skarpe Tænder at giore Reedskabet Skade. Det synes unægteligt, at bemældte Haakalle-Lod eller Liine jo er meget fordeelagtigere, end de ovrige Reedskaber, formedelst Krogenes Mængde, som og at den ikke kan staae synderlig Fare, naar den er vel forsynet med Kraker eller Anker-Steene og Boier, hvorfor den og overalt burde indfores (*). Men det er og vist, at den langt overgaaer

Haakalle-Lood.

(*) Sysselmand Isfiord i sit Forslag til Haakalle-Fangstens Forbædring i Jo-

gaaer hine i Kostbarheden, hvilken til al Uhæld ventelig vil forhindre dens almindelige Brug. 2) Ved at ligge ved Stióre, forstaaes det samme som at ligge ved Krage eller Krake, og altsaa at

Stiore eller Krake.

Island, indgivet til General-Told-Cammeret 1775, anseer saadanne Haakalle-Liiner, som han og giver Fortrin for de 2de andre Maader at fange Haakall paa, best at kunne indrettes efter Beliggenheden og de Fiskendes Formue, paa 1, 2, til 300 Favne i Længden, jo længere jo bædre, hvor man har Plads dertil, men ikke tykkere end en fiin 9 Garns Trosse. Paa hver 100de Favne ansætter han i det høieste 10 Haakalle-Kroge af sædvanlig Størrelse og Dannelse, men hængende i Jærnlænker 2 til 3 Alne lange, paa det Haakallen ikke skal med sine skarpe Tænder skiære sig løs; ligesom han og udfordrer til hver saadan Liine i det mindste 4 Bøier, forsynede med Bøie Reeb, som ikke maatte være svagere end 12 Garns-Trosser, men foretrækker derimod svære Steene for de smaa Jærn-Ankere, da Fisken ikke kan forrykke eller forfløtte dem langt fra deres Sted, saa let som Ankerne, allerhelst naar Ankerkrogen arbeides løs fra Bunden. I den Betænkning, som herover er bleven indhentet fra Isefiords-Syssel, har dette Reedskab, i Henstigt til sin Indretning, vundet al Bifald, alleene man har frygtet for, at saavel dets Kostbarhed, som Vanskeligheden at forskaffe tienlig Madding til saa mange Haakalle-Kroge vilde blive til Hinder for dets almindelige Antagelse blant Almuen. I Snæfells-Næs-Syssel, og især i Olufsvigs Handels-District, er det i Aaret 1777, af Hr. Isfiord selv, samt nogle Bønder efter hans Exempel, bleven forsøgt med god Lykke. Derimod have Vedkommende i Oefiords-Syssel, hvilke det ogsaa er bleven opgivet til Undersøgning, agtet det utienligt sammesteds, formedelst dets Uhandlelighed, i den meget stærke Strøm, der gaaer paa de Banker, hvor dette Slags Fiskerie drives der i Egnen, 4 til 5 Danske Miile til Havs, paa 70, 80, 100, til 120 Favnes Dyb; hvortil endnu kommer, at den store Hazard for at miste Reedskabet, som denne Stedernes Beliggenhed medfører, giør endog den Hindring, som dets egen Kostbarhed lægger i Veien, saa meget større. I Henstigt til Krogenes Antall, samt det Rum, der behøves, imellem hver af dem, fortiener ellers at overveies hvad Hr. Secret. Olavius har erindret i 2 St. 3 Afd. §. 70. E.

at fiske liggende for Anker, da Baadene ikke røres af Stedet, men Fiskerne alleene udhænge derfra deres Vade eller Remmer af Oxe-huder, tillige med Haakalle-Krogene, paa et bestemt Meed, og saaleedes undertiden fange ad Gangen 16 til 24 Stykker, som med megen Besværlighed maae bogseres til Lands, om endog Veirliget er nok saa roeligt; men i det modsatte Tilfælde udtages kun Leveren, men Kroppene kastes i Søen, hvilket deels formindsker Fiskernes Fordeel, og deels siden skader Fiskeriet selv. Denne Maade, som almindelig bruges i Dyre- Øununde- og Suganda-Fiordene, saavelsom i Adelvigen, ja vel og undertiden i Bolungavigen om Foraaret, da man kalder den at fare i Haakallalegur eller at ligge for Haakall, er dog langt fordeelagtigere og sikkrere end den Østerlandske, hvorom skal mældes paa sit Sted. Det er ellers iagttaget, at Haakall ikke giærne fanges ved Isefiords-Dybet med sydlige Vinde, men derimod best med nye Maane, nordlige Vinde, i Begyndelsen af Sønder- og Nord-Fald, eller tiltagende Ebbe og Flod, samt naar Soelen først bryder frem. Blodsel, det er Spæk af en Sælhund, som nyelig er skudt eller dræbt, samt Heste- eller raadent Hvalfiske-Kiød, er den beste Madding for Haakallen. 3) Hneifer, ere Haakalle-Kroge, som hænges paa 3 til 4 Steder, eller ved hver Boie ind imellem Fiske-Liinerne. Saadanne bruges den meeste Tiid af Aaret inde i Isefiords-Dybet og giøre ofte stor Nytte (*), skiønt ikke i en kort Tiid saa betydelig, som hine forbemældte Hneifer.

(*) Sysselmand Isfiord, i forommældte Forslag, udsætter derimod paa Hneiferne, at de sætte Fiske-Liinerne i megen Usikkerhed, hvilket og synes at have temmelig god Grund, baade saavidt Haakallen, som er Fiskenes Fiende og Forfølger, derved bliver lokket just til det Sted, hvor Fisken skulde samles, og saavidt den, formedelst sin Størrelse og Styrke, let kan beskadige, ja ødelægge, Fiske-Liinerne. E.

mældte Reedskaber; men de ere ei heller saa kostbare. Hvad endelig angaaer Haakalle-Fangstens Drift, da var det ubilligt at nægte Fiskerne paa den S. Vestlige Side af Isefiords-Dybet, især siden Haakalls-Trannen blev forhoiet i Priisen, et mærkeligt Fortrin i den Henseende, frem for de fleeste andre i Landet, naar Fliotenes Beboere undtages, for hvilke jeg troer hine igien bør vige. Men i Dyre- Onunde- og Suganda-Fiordene drives Fangsten ingenlunde som den kunde eller burde, da Indbyggerne der synes intet mindre end oplagte til Fiskerie. At denne Fangst i Jokelfiordene ligger i Dvale, nogle enkelte Gange maaskee undtagne, er mældt tilforn. Derimod har Adelvigen altid havt Roes for duelige Soemænd, som jævnlig, fra Korsmisse til sidst i Julii Maaned, pleie især at lægge Vind paa Haakalle-Fangsten, endskiønt ofte forgiæves, da de saa tidt, formedelst Veirligets Ubestandighed, maae lade deres heele Bytte fare, for at biærge Livet saa godt som de kunne, hvorpaa, efter Fiskernes eget Forslag paa dette Sted, meenes at kunne raades Boed, om een Hukkert eller fleere vare til Stede paa Havet, især om Foraaret, naar den største Mængde af Haakall indfinder sig, for at imodtage de fangede Haakalle og føre dem til Lands, enten det saa var godt eller ondt Veir, for, i første Fald, at Baadene kunde blive liggende for at fange fleere, og at Fangsten, i det sidste, kunde blive reddet, imod at saadant Fartøi skulde for sin Umage beholde den 3die Deel af Fangsten, og i øvrigt selv fiske og beholde hvad den fik. I paakommende Storm, naar Baade ikke kunde lægge til Skibet, ansee Fiskerne nødvendigt, at det udsatte et Oxehoved eller en stor Boie, hvortil de fangede Haakalle kunde bindes, og lægges sammesteds til videre ved Stiore, eller og føres bag efter Fartøiet i Land, om Fangsten ei kunde hales

les op paa Dækket. Hollænderne berettes i saadanne Tilfælde tidt at være komne til Hielp, men hvorvidt Forslaget ellers staaer til at sættes i Værk, overlades til andres Dom; nok, at Haakalle-Fangsten er af den Vigtighed, at den paa alle muelige Maader fortiener at befordres. Fra Adelvigen til Geirolfsgnupen staaer denne Næring omtrent paa samme Fod som i Jokelfiordene. At Hollænderne selv fange Haakall skal man næsten aldrig blive vaer.

§. 45.

Det er bekræftet ved troeværdige Jagttagelser, at lige som Silden, noget nær til visse Tider, vandrer ud fra Norden, saa følge og adskillige andre Fiskearter med samme. Beviiser paa denne Sandhed sees tydelig, og som oftest, sidst i Martii- og først eller midt i April Maaned, paa Fiskemeedene uden for Dyre- Ønunde- og Sugandefiordene, samt paa det forbemældte Qviarmeed, hvor smaa og store Helleflyndre, tillige med Torske-Stiimen indfinde sig, og hvis hoire Floi vandrer viidere Sønder paa omkring og forbi Fuglebierget til Vester-Jokelen, hvorimod en Hob af den venstre fordeeler sig ind paa Isefiords-Dybet, hvor den forbliver indtil i December Maaned, da Sælhunden igien jager den bort. Efter disse Fiskearter følger sædvanlig Steenbide- (§. 35.) og Kulle-Stiimen, hvilken sidste foreener sig med Torsken, ligesom nogle faa af Steenbide-Slægten tage Deel i Opholds-Stedet paa Isefiords-Dybet; men fornemmelig vælge Steenbiderne dog, til deres Boepæl, de Fiskemeed, som høre til Bardestrands og den Vestlige Deel af Isefiords-Syssel, hvilket uden Tvil maae komme af Grundens Beskaffenhed, saavidt den gemeenlig bestaaer af Sand eller hvidagtig Skiæl-Sand, som Fiskens dermed tidt opfyldte Mave udviser. Den anden Stiim, bestaaende af Langer (§. 36. No. 6.) og Rokker (§. 34.) ankom-

Steenbide- Rokke- Torske- Helle- og anden Flyndre-Fangst.

mer sielden forend kort for, eller noget efter, St. Hansdag, da den deels løber forbi Fuglebierget, og deels fordeeler sig overalt i Isefiords-Dybet, opholder sig sammesteds, saavelsom inde paa Fiordene, og endelig tager Afskeed tilligemed, og til samme Tid som, Torsken. Det er ikke at twile paa, som og Fiskerne bekræftede, at Jokelfiordene jo blive deelagtige i alle disse Fiskearter, ja endog Indfiordene med, som Hrapps- Lone- og Veideleyse-Fiordene, uagtet Fangsten der ikke bliver dreven med synderlig Eftertryk; Thi de saa kaldte Stadarører have tilforn, ikke mindre end Diuped eller Dybet foran det store Forbierg Lonegnup, været bekiendte for et meget fordeelagtigt Fiskerie, især af Torsk og Helleflyndre, hvilket stadfæster denne Formodning; dog vil man for nærværende Tid paastaae, at Fisken ikke indfinder sig paa Jokelfiordene forend i August Maaned, hvilket i Hensigt til deres Beliggenhed er ubegribeligt. Ellers er mærkeligt, at Fiskerne vide at sige af 2 slags Fiske-Stiime, nemlig den, som kommer Norden, og den som kommer Sønden fra, hvilken første kaldes Nordan- og den anden Sunnanganga. Nordengangen opholder sig længe paa Stederne, og bestaaer af feed Fisk, men Søndengangen derimod er maver og ubestandig, da den ventelig iiler mod Norden for at søge Underholdning. Upsen eller Graaseien (§. 36. No. 4.) er en iblant Indbyggerne her ikke noksom bekiendt Art af Torsk, uagtet samme ofte, fornemmelig i Julii og August Maaneder, springer i store Flokke eller lader sig see paa Vandets Overflade. Det er bekiendt, at den ikkun sielden bider paa Kroge, og dette er Aarsagen, hvorfor Fiskerne vide saa lidet af den at sige, da de paa anden Maade ikke forstaae at fange den. Jeg udgav vel i Aaret 1771 en liden Afhandling om Torske-Garnenes Brug, og tillige beskrev kortelig

Maa-

Maaden at fange Sei paa, men til al Uhæld lagde de til Landet indsendte Nordmænd, som dog vare vante til dette Slags Fiskerie, ikke saaleedes Haand paa Værket, som det havde været at ønske, da den Islandske Bonde ikke er meget for noget Nyt, med mindre han bliver i Gierningen overbeviist om dets sande Nytte. Tharetorsken eller Titlingen (§. 36. No. 3.), hvis Opholdssted som oftest er nær ved Stranden, ansees ikke alleene i Dyrefiorden, men og omkring Isefiords-Dybet paa begge Sider, saavelsom i Jokelfiordene, og fornemmelig Hrappsfiorden, for den sædvanlige Efterhøst-Fangst, for hvilken Nattens tiltagende Længde og Mørke, der lokker Fisken til Landet, agtes som Forvarsel. Om forbemældte Fiskearters Vandring paa Adelvigs-Meedene, ved Fliotene, Hofnen, Bardsvig og Furefiorden, kan ellers, efter Sigende, giælde det samme, som før er berettet, nemlig at de jævnlig ankomme til disse Steder i Martii eller April Maaneder, og forblive der undertiden det heele Aar, men blive undertiden borte i September Maaned eller noget sildigere, hvortil endnu kan lægges, at Steenbidernes Opholdssted fornemmelig skal være i og omkring Rasterne, formedelst den der faldende Mængde af Muskflinger, som idelig vederqvæges af Strømmen, og som Steenbiderne derfor søge efter. Først om Foraaret berettes i øvrigt dette Slags Fisk at opholde sig langt ude paa Havet, men siden at nærme sig meer og meer til Landet, jo varmere der bliver i Veiret. Vesten for Isefiords-Dybet er og det samme blevet bemærket. Maaden at fange alle nysbemældte Fiskearter paa, saavel som de smaa Haa-Arter, hvilke og falde deriblandt, er 2 Slags, og det enten med Haldfære eller Haandsnører, og Looder eller Liiner. De som boe ved Havsiden bruge den første Maade, men de andre fornemmelig den sidste. Maaden at fange paa.

 Ved

Ved Haandsnorene er intet synderligt at anmærke; men af de Liiner, som bruges ved Isefiorden, udgiøre om Foraaret 12 en heel Liine-Sætning, men 10 om Vinteren, hvortil høre 4 opstaaende Liiner, Nidrestader kaldte, for at holde Anker-Steenene, samt ligesaa mange Boier, for at paaviise dem, i den første Tid, men kun 3 i den sidste. Paa enhver Liine ere 100 smaa Kroge, og 1½ Favn imellem hver, saa at en saadan Liinesætning kan overspænde et godt Stykke Veis. Om Foraaret bestaaer gierne Baadens Besætning af 7 Personer, men om Vinteren af 5, af hvilke enhver har sin bestemte Forretning, nemlig om Foraaret andæfe, det er, roe for at trække eller bevæge Baaden efter Liinen, 4re, og 2 om Vinteren. 1 trækker Looden eller Liinen op, 1 lægger Krogene til rette og sætter Madding derpaa, eller og stokker (det er samler Krogene i en dertil indrettet Kasse) hvis det giøres fornødent, da 1 skiær Maddingen i Stykker og haler Fisken ind i Baaden. Hvor behændig dette Arbeide gaaer for sig, er virkelig en Lyst at see, ligesom naar Bønderne i Skagefiorden skoe Heste, saa man kan billig sige om disse 2 Øvelser, at Lysten driver Verket. At ellers Fiskerierne omkring Isefiords-Dybet i næstafvigte 17 til 20 Aar mærkelig have blomstret, kan ikke kaldes i Tvil, naar Udførsels-Listene eftersees. Man maae og med Sandhed tilstaae, at Indbyggerne med yderste Fliid have søgt samme, og ikke været omme over deres Liiner, da disse fast bestandig fra Paaske til Mortensdag, Nat og Dag, have ligget i Vandet; ikke at tale om, hvad Vind de i forbemældte Tiid have lagt paa at sætte deres Reedskaber om Foraaret i god Stand, da disse næsten synes at være derved blevne uforbæderlige, saa at de burde tiene til Mønster for andre. Ikke destomindre er dog dette Sted behæftet med mægtige Hindringer, som me-

meget standse Fiskeriets muelige Flor, og bestaae deels i en ilde skikket Seilads, og deels i Mangel paa Folk om Sommeren, da Veiret er meest roeligt, og just den Tid, i hvilken Lange- og Rokke-Slægten hyppigst indfinder sig, ikke at tale om Anleedningerne paa Havet paa den Tiid til at fange Haakalle og andre Fiskearter. Folkemangelen angaaende, da er det vel sandt, at samme er stor, men hvor meget føleligere bliver den ikke, ved Næringernes uordentlige Blanding, og Landvæsenets ælendige Tilstand? Hvor meget sinke ikke Tuerne alleene Hoebiærgningens Fremgang, og hvor lang en Tid bliver der ikke spildt paa at sanke, i Afdale og paa Fiælde, det Hoe, som kunde haves tæt omkring Gaardene selv, naar man ikkun gad, og forstod at handle Jorden som den burde? Skulde vel en Bonde behøve en Tid af 13 Uger til at slaae Hoe for 1 Koe, 1 Qvie, og 6 Faar, naar Jordbruget var i en bædre, end sige i fuldkommen Stand? Saaledes er Landbrugets Forsømmelse den første og indvortes Aarsag, som har lagt Grunden til Landets nærværende ringe Forfatning, endog i de øvrige Næringer, og som følgelig nødvendigen maae raades Bod paa, forend samme kan vænte de udvortes Saar at kunne blive lægte. Hvad de vestlige Fiorde viidere angaaer, da ere det fornemmelig Steenbider, som sammesteds fanges, og det undertiden i temmelig stor Mængde, men undertiden ikkun i ringe Antal efter Omstændighederne; Torsken derimod holder sig sædvanlig længer borte fra Landet end Indbyggerne kunne komme, hvilket tilskrives Steenbidernes Graadighed og Anfald; og altsaa falder Torsken paa disse Steder fornemmelig i Hollændernes Lod, ligesom foran Adelvigen, hvor den største Deel af Torske-Stiimen ligeleedes skal holde sig temmelig langt borte. Steenbiderne føres ellers ikke ud, men tiene deels ferske, deels tørre,

Indbyggerne til Spiise, og deres Skind til Skoe. Om Fiskeriets Drift paa Strækningen imellem Adelvigen og Geirolfsgnupen, giælder i øvrigt, naar Høfnen og Furufiorden for saavidt undtages, det samme som om Jøkelfiordene, at den nemlig paa alle disse Steder ligger næsten i Dvale, hvilket deels kommer af uroeligt Veir og Brænding, deels og af Fiskernes Uformuenhed m. v. Man maatte vel og tænke, at de alt for smaa Baade havde herudi ikke den mindste Skyld; men Baadene ere vissélig paa denne Kant saa store, som de maadelige Landinger tillade, og om de end vare større, kunde de dog ikke udholde Stormene paa Havet, med mindre de havde brugbare Seil og andre Reedskaber, og maaskee endda neppe nok, hvorfor Jagter i den Henseende endelig maae agtes for høiligen nødvendige paa de Steder, hvor Havne findes, saavelsom og at Garnbruget, især paa Fiordene, maatte blive almindeligere end det hidtil har været. Endelig maae man beklage, at omendskiønt baade Skrubber og Rødspætter falde, ei alleene i Skutelsfiorden, men og tillige i mange andre Bugter og Fiorde, som Naturen har forsynet med Sandbund, agtes dog samme meget ringe, og fanges derfor hverken med Messing-Kroge, som skal være brugeligt i Jylland, eller med Garn, eller paa andre Maader, og udskibes følgelig ligesaa lidet, som Rav-Rækling, Fiskeravn (*), Sundemaver, og andet deslige.

§. 46.

(*) Vel findes færske Torske-Ravn første Gang at have faaet Plads, iblant andre Handels-Varer, udi Taxte-Forordningen af 30 Maji 1776, og Priisen paa en Pak- eller Straabaands-Tønde deraf, naar Ravnen er forsvarlig, ansat til 2 Rdlr. Tønden; men det er at frygte, at denne nye Handelsgreen vil meget lidet oplives ved dette Middel. I Aaret 1755 bleve fra Bergen udførte til Frankerige 9,408, og til Flandern 270 Tønder saltede

§. 46.

Den Fisk som almindelig kaldes Raud- eller Rundemaver (§. 37. No. 1.) ansees, naar den ankommer, som sædvanlig skeer i Martii Maaned, for et sikkert Forbud for en snart paafolgende Fiskesværm. Onundefiorden er fornemmelig bekiendt for denne Fisks Opholdstæd, hvor den og fanges i temmelig Mængde med Garn, om Foraaret indtil 14 Dage efter St. Hansdag; men at den og tillige falder i Dyre- og Suganda-Fiordene, ved heele Kysten omkring Isefiords-Dybet, i Indfiordene af Jokelfiordene, saavelsom i Bolungavigen, Furu- og Tharelaters-Fiordene, derom kan ikke være nogen Tvil, da Svartbagen (*Larus albus*) allevegne ved Skiærene og Stranden, hvor der er Thang og Thare med ikke alt for dybt Vand, trækker den levende paa Land. Fangstens Forsømmelse der foraarsages altsaa ikke af Mangel paa denne Fisk, men af Mangel paa de fornødne Anstalter. Man har mældt tilforn, at Rundemaven om Foraaret nærmer sig til Kysten, just i den Tid, da Fiskerne eller Mandfolkene opholde dem i Fiskerleiene, og da der altsaa hiemme ved Gaardene ei ere andre end Børn og Fruentimmer, til at passe denne Fangst. Men hvo kiender ikke selvraadige og styresløse Tieneste-Folkes Huuslighed og Stræbsomhed? og hvo kan vel nægte, at jo deres saa længe ustraffede Ulydighed i Island, alle Anordninger uagtede, har giort en stor Deel til alle Næringers Svækkelse sammestеds, trods mangen en brav Huusfaders Flittighed, i det en Hyrde-Dreng ikke sielden har opført

Rundemave-Fangsten.

tede Torske-Ravn à 6 Rdlr. Tønden, og fra Aalborg 1757 til Dannemark, Norge, og fremmede Stæder 21,400 tørre Flyndre (Olr. om Aalb. og Berg. Hand.) Men saadan Fordeel maae Island og den Islandske Handel endnu savne.

fort sig som Huusbond, og en vanartig Tienestepige som Huusmoder, naar de have fundet saaledes for godt? Ved Rundemavens Tillavning og Afsætning er alleene at anmærke, at samme udføres ikkun til Mundsmag, og imodtages begiærlig i Kiobenhavn, men har ikke vundet nogen gangbar Priis i Handelen. Naar Hovedet og Indvoldene af Hannen ere afskaarne, hænges samme i Vind uden Soel for at speeges eller torres, med Skindet paa, og deri bestaaer den heele Kunst; men Qvapsoen eller Hunnen duer ligesaa lidet til at torres, da den er alt for slap i Kiodet og maver, som de Rundemaver, der fanges sildig om Foraaret eller efter Leegetiden.

Dens Affats og Virkningsmaade.

§. 47.

Silde-Fangsten.

Naar man sætter forud, som en afbeviist Sag, og giver Agt paa Sildens Udvandring og Gang fra N. til S. forbi Island hvert Aar, saa vil vel ikke kunne kaldes i Tvil, at jo dens hoire Floi maae give betydelige Hobe fra sig ind paa Isefiords-Dybet, samt til de Nordvestlige Kanter af Landet, helst da baade Hvalfisken og Silet saa ofte indfinde sig sammesteds; men da Silden ikke sees der uden nogle enkelte Gange, og er ikke bleven i Mandsminde fanget, uden i Aaret 1773, saa formode nogle, at dens Mængde ei maae være betydelig, hvilken Formodning kan staae ved sit Værd, indtil der giores videre Forsøg. Nok, at Silet, hvorved Fiskerne egentlig forstaae Lange- og Torske-Yngel, kommer tillige med Hvidfuglegierene, det er, heele Flokke af Ritser, som idelig slaae ned iblant Siilet i Overfladen af Vandet, forend Fisken selv eller Hvalfiskene, hvilke Siilet bliver til Rov. Hvorfor skulde da ikke Anchois, Tobiiser, og Sild være med i dette Folge, ligesom paa andre Steder i Landet? alleene at man havde og vilde udsætte behorige Redskaber til denne Fangst.

§. 48.

Ved at gaae til Ferskvands-Fiskerierne, samt til de Fiskerier, som høre baade til det salte og ferske Vand tillige, vil jeg paa dette Sted lade mig nøie med blot at nævne Aalen (§. 39.), da man ikke engang skal være bleven den vaer, og langt mindre have fanget den i Isefiords-Syssel. Om Laxen har man og troet, at den ikke faldt omkring Kysterne, hverken i fersk eller salt Vand, lige fra Laxaae i Laxaaedal, i Dale-Syssel, og indtil Hrutefiords-Aaeh i Strande-Syssel, men at denne Meening ikke er rigtig, havde jeg saavelsom Hr. Provst G. Svensen og andre Tilstedeværende Anleedning til at overbeviises om i Aaret 1777, da man i Langedalsaaen ved Kirkebol fangede en Lax af samme Størrelse og Art som de middelmaadige i Halleraaen. Elver og ferske Søer, hvor Foreller eller Orreder falde, ere fornemmelig følgende, nemlig 1) Botns Lambedals- og Nupsaae, saavelsom Vadlene ved Præstegaarden Myrum udi Dyrefiorden. 2) Det store Sydredalsvand og dets Oos eller Udløb i Bolungevigen, som har denne Fisk endog i Overflødighed. 3) Selgelandsósen og Kirkebólsaaen i Skutelsfiorden. 4) Selgelandsosen og Hatterdalsaaen i Alftefiorden. 5) Hest- Skøtu- Mioe- og Isefiordsaaen, item Vatnsfiordsvandet eller Hopet og Høedals-Aaen. 6) Nautøre-ósen, Langedals-Mule- og Selaaen, hvilken sidste løber igiennem Hraun- og Skialdfannedalen fra Drangejøkelen, der ligger i eet med den saa kaldte Lonjøkel. 7) Tvende Elver i Kaldelónet og Sandøreosen. 8) Latre og Stadervandet i Adelvigen. 9) Hafnar-Bardsvigs- og Skore-Vandene, hvilket sidste ligger oppe til Fields paa den saa kaldte Skoreheede imellem Furu- og Hrapps-Fiordene, og hvor man tilforn skal have holdt Baade for at sætte

Ferskvands-Fiskerierne.

Garnene ud med, ja vel og fanget paa Dorg om Vinteren igiennem Isen med Kroge. Det salte Vand eller Fiordene i Isefiords-Syssel indeholde og en stor Mængde Foreller, hvorpaa til Exempel kunde anføres Skutuls- Eydis- og Hest-Fiordene, og ellers alle de øvrige sættes i Ligning dermed, da man af Erfarenhed sikkert tør giøre den Slutning, at hvor en Elv eller Bæk falder ud i det salte Vand, enten ved en Øre, eller Enden af en Fiord, og Grunden bestaaer af jævn flad Sand eller Leer, der opholde sig altid Foreller i mindre eller større Antal, og altsaa ei alleene i Isefiords-Dybet selv, men og i Jøkelfiordene besynderlig fra May Maaneds Begyndelse til August Maaneds Udgang, da Forellerne, naar Natten bliver mørk, løbe op i Elvene, og forlade disse igien naar Sneen tilvoxer paa Fieldene. Heraf sees da let, at Forelle-Fangsten, i og for sig selv betragtet, maatte kunne blive af temmelig stor Vigtighed, men at den for nærværende Tid ikkun drives meget koldsindig i de ferske Søer og Elver, og aldeeles ikke i det salte Vand, uden i Eydisfiorden, dertil troer man den rette Aarsag at være ei alleene Mangel paa Lyst men og tillige paa Tid; Thi saasnart Mandfolkene komme hiem fra Fiskeleiene, gaae de til Høe-Biærgningen, og anvende derpaa, formedelst Landbrugets fordærvede Tilstand, al den Tid af Sommeren som er tilbage. Qvindfolkene maae idelig følge Meierne i Hælene, for at rive og opsamle Høet iblant Tuer, i Myrer og Moradser, hist og her, ja undertiden heel langt borte fra Gaardene, hvorved de paa deres Maade ere ligesaa sysselsatte som Mandfolkene, uagtet Indhøstningen sædvanligen ikkun bliver af saare ringe Betydenhed. Imidlertid gaae ei alleene Forellerne frie, men det heele Sommer-Fiskerie i det salte Vand bliver ogsaa forsømt. Dog maae man derhos tilstaae, at om der

var

var ret Lyst, saa fandtes vel nogle ledige Timer til Forelle-Fangsten, helst naar den falder i Nærheden af Gaardene. Men da Bønderne fast overalt mangle saavel Ligge- eller Sætte- som Trække-Garn eller Voder (hvilke sidste dog især, da de kunne forfærdiges af Islandsk Traad af Tog eller de stride Haar, der hænge uden paa den anden Uld, ikke synes at falde Bondestanden for vanskelige eller kostbare at anskaffe), have ei heller synderlig Mod paa denne Næring, maatte begge Forhindringer roddes af Veien ved Exempler og Opmuntringer, hvoriblant jeg vel tør regne denne, om Foreller kunde blive for taalelig Priis modtagne ved Handelen til Udforsel.

§. 49.

Den Tiid man giorde Anstalt til at indføre den Søndmørske Fiskemaade i Island, var Hensigten unægtelig, at lære Indbyggerne Seiladsen og Torske-Garnenes Brug, men ingenlunde at fiske med Liiner eller Haandsnorer; thi de 2 sidste Maader forstaae Islænderne ganske vist nok saa godt som Nordmændene. Denne Hensigt var og tilforladelig god, og de Vilkaar, disse Folk bleve bevilgede, synes at have været saa fordeelagtige, at ingen simpel Fisker kunde vente dem bædre. Mandskabet kom til Island i alle Maader vel forsynet, saavel med Tømmer, som med kostbare Reedskaber; men det vare fremmede Fiskere, som kom til et fremmed Land, uden Kundskab om Fiskemeede, Strømme, Landinger, Veirlig, og Landets Skik; Endog Sproget og alting var fremmet for dem. Her behøvedes da en Mand, som skulde med Iver tage sig dem an, og deels selv deels ved andre underrette dem om, hvorleedes Fiskeriet skulde angribes, anskaffe dem det af Landets Producter, som de kunde behøve til Livets Ophold, og især med Overlæg anviise

Det Søndmørske Fiskerie og Garnbrug.

 dem,

dem, for deres svære Baade, saadanne Opholdssteder, som kunde være beleilige og sikkre, samt nær ved Fiskeriet, for at Livet ikke strax skulde blive dem suurt. Denne skulde være Sysselmanden; men han var til Aarene, og ventelig derfor ei meget for Nyt; siden det andet Aar var det hans Søn, et ungt Menneske, og maaskee ei heller meget for Anlægget. Skutulsfiorden, hvor Handelen nu drives, blev da det Sted, som Fiskerne blev anviist, vist for nær ved Kramboeden i visse Henseender, men derimod alt for langt fra Fiskeriet; hvortil endnu kommer, at man paa dette Sted maae rette sig efter Ebbe og Flod, hvormed en paapasselig Fisker juist ikke altid kan være tient. Baade bleve efter Haanden bygte; men man fik neppe Folk til een; Dog kom den endelig til Søes, og man fiskede derpaa med Looder og Haandsnører i Stedet for med Torskegarn, da dog dette var Hoved-Sagen og Anlæggets egentlige Hensigt. Men da Indbyggerne fiskede nok saa godt med langt mindre Bekostninger, begyndte de strax at studse, og ansaae sig ikke at kunne lære noget af dette Anlæg, men fandt derimod Baadene allevegne uhandlelige, hvor Brænding falder. Man behovede Folk til de andre Baade, men da Fordeelen ikke faldt i Øinene, vilde Indbyggerne nodig dertil, og man maatte lade det saa være. Den tredie Vinter bleve endelig Torske-Garnene udsatte 15 Gange fra Februarii Maaned, til midt i April, da Natten dog var begyndt at blive lys, og man fangede i denne korte Tiid 1100de af feed Torsk, Kuller og Langer, foruden en Sælhund, som tilligemed Fisken blev indviklet i Garnene; da bleve og giorte bædre Anstalter end før til at anskaffe fleere Folk til Baadene, men dette var mod Enden; Nordmændenes Tid var næsten omme, og de vilde hiem igien til deres Fæderneland, et Par undtagne, som ventelig

ei saae Udveie for sig hiemme. Man maatte ellers næsten slutte heraf, at den eller de Commissionairer, som antoge disse Folk i Norge, ikke just maae have truffet det hældigste Valg, men fast meer taget lige for Haanden, hvem der vilde gaae med, for siden at kunne blive frie for Udskrivning, og som maaskee ikke gad arbeidet hiemme, om ikke endog nogle aldeeles ubevante til Fiskerie ere løbne med. Imidlertid er det vist, at Garnbruget, ved disse saa kostbare Prøver, blev i 3 Aar ikke bragt videre paa dette Sted, end før er mældt. Men kunde Garnene bruges med Nytte den sidste Vinter, hvorfor da ikke ligeledes de øvrige, paa en beqvem Tid? Baadenes Bygningsmaade lader sig best dømme ved at sammenligne den Islandske og Søndmørske. De Islandske Baade, som bruges til Fiskerie i Isefiords-Syssel, ere Ottæringer, Sexæringer og Fem-Mandefar; de Søndmørske kan man give samme Navne, skiønt de ere forholdsmæssig større end hine. Ottæringerne bruges fra Paaske til St. Hansdag ved Havsiden da Veirliget, besynderlig i Forstningen, er meest uroeligt; de Søndmørske ligeleedes. De Islandske Baades Bemanding maae bestaae af 4, 5, 6 til 7 Personer efter deres Størrelse; de Søndmørske udfordre ikke mindre Antall, især naar der skal fiskes med Liiner. De Islandske ere skarp bygte, og beqvemme at roe med, ligesom de Hetlandske; de Søndmørske tvertimod. Med de Islandske kan man godt seile for Vinden; med de Søndmørske og nogenleedes; men de Islandske due ikke til at krydse med, hvorimod de Søndmørske, som fladbundede, ere bædre dertil, dog ikke uden den Vanskelighed, at man maae lade Seilet falde, hver Gang man vender, samt skyde Baglasten til Luvart, som medfører megen Møie, samt at man staaer Fare for at tabe, ved hver Slag-

 bov,

bov, lige saa meget som man vinder, naar Krydse-Rummet er snævert. De Islandske Baade styres gierne ved Hielp af de saa kaldte Styre-Tomme, som ere ubeqvemme; men de Sondmorske styres ved en Roerpind, hvilket vist er en Fordeel. De Islandske ere lette, saa at deres Besætning kan trække dem paa Land, naar og hvor det skal være; en Egenskab som fast alle Fiskeleier i Island, besynderlig ved Udhukkerne, uomgiængelig udfordre; De Sondmorske derimod behove hertil treedobbelt Mandskab, og er dette ikke ved Haanden, eller man maae tage sin Tilflugt til en Afkrog at løbe ind i, er man nødt til at lade Anker falde, og dog staae Fare for at forliise Baaden, hvis en stærk Storm reiser sig. En Islandsk Ottæring med 4 Par Aarer, Mast og Roer, kunde bekostes med 13 Rdlr., efter Taxten af 1702, ja vel med ringere, naar den blev giort af Drivetømmer, som dog, i at imodstaae Forraadnelse, næsten kan lignes med Eeg; En Sondmorsk derimod er neppe kostet med 72 Rdlr.; og hvor mange Soe-Bønder i Island kunne vel udreede saa stor en Sum Penge, foruden de til Baadens Udreedning behøvende Fiske-Reedskaber? Det skal desuden være forsøgt, at en Islandsk Baad skal være gaaet ud roende i Modvind for at fiske, paa selvsamme Tid, som de krydsende Nordmænd; men da hine havde ladet deres Baad med Fisk, og vare komne hiem igien, skiønt meget trætte, havde Nordmændene endda neppe opnaaet det samme Fiskemeed. Jeg vil lade denne Beretning staae ved sit Værd, og alleene giøre den Anmærkning, at man, den Tiid det Sondmørske Fiskerie blev anlagt i Island, enten ikke har givet nøie nok Agt paa dette Lands Strandbredder, som ere saa meget forskiellige fra de Norske, hvor man fast allevegne finder sikkrere Tilflugtssteder; eller man maae ikke have faaet de visseste

Efter-

Efterretninger om de Søndmørske Baades Bygnings-Maade; thi for det første falder deres Seilads heel vanskelig, af forbemældte Aarsager, fornemmelig imellem de høie Fielde; dernæst kunde disse Baade, for deres Sværheds Skyld, aldeeles ikke bruges i noget Fiskevær, som er uden Indløb lige for Havet, hvor Brænding daglig maae befrygtes, og saadanne Steder ere dog just de, hvor de burde bruges, og kunde meest behøves. Endelig ere de alt for kostbare i nærværende Forfatning, da man kan bekoste 6 Islandske Baade med de samme Penge, som een eeneste Søndmørsk; og mon da de 6 ei kunne fiske meere, end denne eene, om den end var fuldkommen brugbar? Men lad end disse Baade være ubeqvemme i visse Henseender; de have dog derimod en vigtig Fordeel deri frem for de Islandske, at de, formedelst deres Størrelse og Seilads, kunne ulige bæder holde ud paa Havet, og altsaa for saavidt meget befordre Torske- og Haakalle-Fangstens Fremgang, saa at jeg endog anseer dem som umistelige for at bruges tilligemed Fisker-Jagterne for Dyre- Ønunde- og Sugande-Fiorden, hvor en Deel Fiskemeed, som formodentlig ere de beste, ligge længer borte, end Indbyggerne kunne komme; disse Steder skulde da Fiskerne søge fra Martii Maaneds Udgang, til først i September, for med Haandsnører at fange Torsk, Helleflyndre og Steenbider, men Haakalle ved Stiore og paa Haakallelooder. Landingerne paa disse Steder staae vist ikke i Veien; thi paa Haukedals- og Ørekóten, samt inden for Suderøren haves saa god Leilighed for Baadene at ligge til Ankers, som nogen vil forlange, og Møl til Klipfisk-Virkning tillige i Nærheden. Men naar denne Tiid var forbi, da det blev usikkert at gaae ud paa Havet, skulde Fiskerne forføie sig til Ædøen, hvor Baadene kunne have den sikkerste Havn om Vinteren, for samme-

sammesteds at fiske med Torske-Garn, og Liiner tillige, om man vilde, medens Natten var mørk, samt med Haakalle-Lood at fange Haakall, der som oftest ved de Tider opholder sig iblant Torsken, en Fiærding Veis fra Øen. I Alfte- samt Eydis-Fiorden og fleere ere og visselig gode Havne for disse Baade, men naar man derfra skal søge Fiskeriet til Isefiords-Dybet, er Veien lang, og ikke saa let der, som paa Havet, at bruge Seil med Nytte. Til Torske-Garns-Bruget, om det eengang kom i Stand, saavelsom Liine-Fiskeriet paa Fiordene, samt allevegne hvor Islandske Ottæringer eller mindre Baade kunne bruges med lige saa stor Fordeel, der ville de Søndmørske blive alt for kostbare, ja neppe kunne stoppe de medgaaende Omkostninger. Men hvad man end maatte falde paa at bruge de Søndmørske Baade til, maatte altid forudsættes enten en tryg Ankerplads i Nærværelsen, eller en tilforladelig og sikker Landing. Men hvor de feile, anvendes disse Baade ikke med Fordeel, og altsaa hverken i Skaalevigen, Bolungavigen (omendskiønt lette Baade vel nok kunne biærges paa dette sidste Sted) Kalve- Selge- Hnifs- eller Arnedalene, ikke heller i Ogur, paa Snæfieldestranden, Sletten eller i Adelvigen, og langt mindre paa den øvrige Strækning imellem sidstbemældte Bugt og Geirolfsgnupen; Furufiorden, og maaskee Høfnen, alleene undtagne. I øvrigt synes det at være en afgiort Sag, at ligesaa lidet som den Islandske Baade-Bygnings-Maade i Almindelighed bør eller kan taale at forandres efter de indførte Modeller, ligesaa ubrugbar er og bliver den Søndmørske Seilads, ja endog den Søndenfieldske, som dog har mangfoldige Fordeele for hin, paa de skarpbygte Islandske Baade, hvorfor det var høiligen at ønske, at man kunde udfinde saadan en Middelvei imellem begge Bygnings-Maader, at

at man kunde benytte de vigtigste Fordeele enten af den Søndenfieldske eller anden endnu beqvemmere Seilads, samt faae den Islandske Baade-Bygning afpasset saavidt mueligt, efter Kysternes Beskaffenhed. (*) Men Skade var det, at Torske-Garnene ikke bleve forsøgte til Gavns imedens Nordmændene endnu opholdte dem paa Stedet, for at Landets Fiskere oftere kunde see og overbevises om deres virkelige Nytte, og derved veileedes til at fælde mildere Domme over dette Anlæg, end i Forstningen skedde; ja ret bedrøveligt, at ikke alleene Baadene selv, men og de øvrige saa kostbare Reedskaber skulle opraadne paa Stederne, uden at deraf høstes den mindste Frugt.

4. Afdeeling
Om blinde og aabne Skiær, samt Skibshavne, Ankerpladse, og andet Søefarten vedkommende.

§. 50.

Paa den sydlige Side af Dyrefiorden, et godt Stykke fra Landet, og nudt for den saakaldte Kieldedal, samt heelt ind efter langs samme Ankerplads i Dyrefiorden.

(*) Det er og blevet paatænkt at faae udregnet og forfærdiget i Kiøbenhavn saadan en Model til Baade-Bygning for Island, som kunde foreene den fornødne Beqvemhed til velindrettet Seilads, med den Lethed, som de Islandske Landingers Vanskelighed udfordrer. Men de af Forfatteren beskrevne, og ellers ved vedkommende Embedsmænds overeensstemmende Beretninger bekræftede store Vanskeligheder ved de Søndmørske Baades Brug paa de fleste Steder i Island have været Aarsag i, at det ved Kongel. Allern. Resolution af 21 Mart. 1774 (see Isl. Maaneds-Tid. 3 Aarg. p. 115.) befalede Overlæg, hvorvidt den Søndmørske Baade-Bygning og Fiske-Maade samt Seilads kunde følges der i Landet, ikke endnu har kundet naae saadant Udslag, som man havde ønsket. E.

P

samme Strandkant, men ikke længer ud imod Slettenæsset, formedelst Steengrund, er en ganske sikker Ankerplads for mindre og større Skibe, besynderlig i O. N. O., S. S. V. og S. Vestlige Vinde, med Skiælbund, og under neden fast Blaa-Leer, men 13 til 15 Favne Vand, da Fiorden ellers midt i Renden skal være 30 til 35 Favne dyb. Fieldene foraarsage svære Kastvinde. Haukedalsboten, som ligger kort inden for Kieldedalen, er frie for al svær Søegang, rummelig for mange Skibe, og har en fast sandblandet Leerbund, med 6, 8 til 16 Favne dybt Vand ligesom man vil ligge nær eller langt fra Renden. Havnen berettes, om Vinteren, aldrig at fryse til, og i Mands-Minde fortælles ingen Grønlandsk Drive-Iis, nogle faa Skotser undtagne, at være kommen ind paa denne Bugt, hvorfor endog de Farende selv maae tilstaae, at den ei alleene er en tryg Sommerhavn, men og erkiende den for tienlig til Vinterleie. Foran ved Fiskeværet paa Skagen, berettes og Hollænderne undertiden at kaste Anker, men den virkelige Havn, som Handels-Skibene aarlig beseile, ligger ved den sydlige Side midt inde i Fiorden inden for Thingøren, og er ligesaa sikker en Sommerhavn, som Haukedalsboten, med 12 til 16 Favne dybt Vand og middelmaadig fast Leerbund. Lodse- og Lade-Pladsen paa dette Sted er jævn og magelig, ligesom Indseilingen ganske frie for blinde Skiær; dog bør man ikke gaae alt for nær Landet neden for Gaarden Myrum, eftersom Vandet der uden for, især med Ebben, er noget vel lavt. Ud fra Skage-Pynten gaaer og et lidet Rev, for hvilket Fremmede ligeleedes maae tage sig vare. Ved den nordlige Side af Ønundefiorden, foran ved Fiskeleiet Kalføre, berettes Hollænderne undertiden at kaste Anker, ligesom og at oplægge deres Fartøier med høie Vande, naar dem feiler

Haukedalsbot.

Den rette Handels-Havn.

ler noget, oven for Eyrar- eller Ørebotén, hvilken er saaleedes beskiermet af Øren selv, at ingen betydelige Bølger kunne der reise sig fra Havet, har og dertil en hvid fast sandblandet Leerbund med 10 til 14 Favne dybt Vand. De Vinde, som her meest maae befrygtes, komme efter Beretning, og i Følge Fieldenes Beliggenhed, fra S. V. og V. S. V., men ere dog ikke farlige. I Aaret 1775 skal paa eengang her paa Bugten have ligget til Ankers henved 60 Fisker-Fartøier, og dog endda magelig kundet ligge langt fleere, hvilket noksom viiser dens Rummelighed; og altsaa kunde man saavel i Anleedning af denne Beretning, som bekiendte Folkes eenstemmige Forsikkring om, at den Grønlandske Drive-Iis ikkun meget sielden har indfundet sig her, let falde paa at Øreboten, ligesaavel som Haukedalsboten, maatte være en ikke ubeqvem Vinterhavn; men jeg tør ikke ganske bifalde denne Formodning, thi baade Beliggenheden, og andre Omstændigheder, synes at svække den, og deriblandt, at Haukedalsboten fryser, efter Beretning, aldrig til om Vinteren, men Øreboten ofte; Dernæst løbe endog ud i Önundefiorden meget svære Strømme med Flod og Ebbe, men disse fornemmes neppe i Dyrefiorden. Ved Enden af Önundefiorden ere og en Hob Vadler eller lavt Vand, som ofte fryser til med Iis, og brækker op igien, men med Dyrefiorden er det ikke saaleedes. Endelig samles til Önundefiorden, fra den meget fugtige Engbund, en Mængde fersk Vand, som hastig kan fryse til Iis, og forvolde Iisskreed paa denne Fiord, hvilket ikke er at befrygte i Dyrefiorden. Man kan derfor ikke saa frit forsikkre om Øreboteus Tryghed til Vinterleie, som man kan til Sommerhavn. Paa Indseilingen til Önundefiorden findes ingen blinde Skiær, men kort foran ved Saudenæsset skal ligge nogle faa, af hvilke Thorfinnsboden er meest bekiendt.

Ørebot.

 §. 51.

§. 51.

Paa 2 Steder i Sugandafiorden kaste Hollænderne om Foraaret meget ofte Anker, nemlig foran ved Staderdalen og Suderøren, uagtet begge ligge imod det aabne Hav. Om Vandets Dybde, eller Grundens Beskaffenhed, kan jeg intet sikkert mælde, da jeg ikke fik Leilighed til at besee Sugandafiorden; men saa meget er dog vist, at Bugten skraas foran, inden for og imellem Suder- og Norderørens Strandbredder er besat med blinde Skiær, hvorigiennem løber en strømmende Rende, til Nød beqvem for Baade, men ikke for havføre Skibe, at løbe igiennem. Disse Skiær ligge i Flod-Tiden ganske under Vand, og fordre altsaa Forsigtighed, at man ikke skal komme dem for nær, hvorfor og Fartøierne ikke bør gaae meget længer ind, end til Odden eller Pynten af Suderøren, hvor Fiskerhytterne staae. Paa Bugten foran Bolungavigen er og en Ankerplads paa 8 til 12 Favne Vand, og Leerbund, hvoraf Hollænderne undertiden betiene dem, ligesom man og, i Anleedning af Vandets og Grundens lige Beskaffenhed, kan baade lade Anker falde uden for Præstegaarden Eyre i Skutulsfiorden, og foran ved de saa kaldte Baase, skiønt begge disse Steder ere aabne. Pollen derimod, eller det egentlige Skibsleie og Havn for Isefiords Handelssted, er af Naturen paa alle Sider omgiæret med Land, og forsynet med en fast Leerbund, samt Vand af 9 til 10 Favnes Dyb. En snæver Canal udgiør Indløbet. (*) Det er vist at denne Skutulsfiords-Havn, som kunde rumme Kongens heele

Havne i Sugandefiorden.

Bolungevigen.

Skutulsfiords-Havn.

(*) Hr. Provst Gudlaug Svendsen i sin utrykte Beskrivelse over nogle Havne i Isefiords-Syssel, kalder Indløbet Mioo-Sund, og ansætter Havnens egen Dybde til 8 til 9 Favne, eller sommesteds meere, sommesteds mindre. E.

heele Flode, baade er og bør agtes for een af de smukkeste og tryggeste Sommerhavne som Island eier; men, om den og kunde være tienlig til Vinterleie, derom ere ulige Meeninger. De Søefarende troe det sidste eenstemmigen, men Kiøbmændene, som have ligget paa Stedet, og seet Iisens Tumlen, samt de Banker deraf, som vexelviis opkastes med O. S. O. og S. Vestlige Vinde og indfaldende Tøeveir om Vinteren, meene tvertimod. Hvo der har rettest, kommer an paa en Prøve. Men jeg for min Part kan ligesaa lidet som de Søefarende indsee, at Iisens Opkastning kan blive saa stærk, allermindst naar Skibene lagde sig heelt oppe i Bugten ved Præstegaarden, at den kan blive i Stand til at giøre et vel indklædt Tov nogen Skade; thi med sydlige Vinde trykkes Iisen ikkun sammen inde i Bugten, som ingensteds er at undgaae, naar ellers Havnen er rummelig; men de nordlige forvolde sædvanlig at Iisen fryser fast igien, og kan ei heller i nogen Mængde drive paa Tovene, naar Fartøierne ligge nær ved Landet paa det anførte Sted. Hvad den Grønlandske Drive-Iis angaaer, da skal i Aarene 1755, 56, og 57, uagtet al dens ankomne Mængde, intet deraf have kundet trænge sig ind paa Havnen selv, men derimod, om Vinteren 1774 skal den have besat meget af Pollen eller Skibsleiet, da den dog ei havde kundet giøre Skibene Skade, formedelst at den stod paa Grund førend den kunde komme nær til Landet, eller længst ind i Bugten. Til hvad Tiid ellers denne Havn bliver frie for den liggende Vinter-Iis, kan ei med Vished bestemmes; thi undertiden gaaer Iisen op, efter Beretning, i Februarii Maaned, undertiden sidst i Martio, men naar meget strænge Vintere indfalde, ikke førend i April Maaned, i hvilket sidste Tilfælde Skibene dog kunde iises ud, som paa saa mange andre Steder, om man fandt det fornødent. Lade-

 pladsen

pladsen paa Stedet er i øvrigt temmelig magelig, og Indseilingen frie for blinde Skiær, men Havnen ikke ganske for S. Ost og N. Vestlige Kastvinde.

§. 52.

Havne i Alfte- og Eydis-Fiordene.

I Alftefiorden er Langørebugten, hvor ingen stærk Soegang kan trænge ind fra Havet, forsynet med 6 til 14 Favne dybt Vand, og fast Leerbund overalt, men strax foran Pynten af Øren selv er Vandet 30 Favne dybt og derover. Lige fra Havet af, og ind paa Havnen, som kan modtage mange Skibe, ligge ingen aabne eller blinde Skiær i Veien, men Kastvinde fra V. N. Vest og S. S. Vest kunde maaskee være at befrygte, saavidt man kan dømme af Fiældenes Dannelse, og de derimellem liggende Dale. Længst oppe i Bugten er fiin Sand, hvori Hollænderne oplægge deres Fiskerhukkerter til Kalfatring, hvoraf man og kunde betiene sig, om Havnen blev brugt til Vinterleie, for at undgaae den Grønlandske Drive-Iis; thi den almindelige Vinter-Iis meenes aldeeles ikke at kunne blive farlig paa dette Sted, da Fiorden ikkun meget sielden skal lægge til, undtaget inde ved Enden, hvorfra Iisen ved indfaldende Tøeveir berettes at drive ud med eet, uden sædvanlig at hæfte paa Bugten. Den store Hattarørebót, som ligger heel langt inde, ved den østlige Side af Alftefiorden, med 10 til 12 Favne dybt Vand efter Beretning, og hvor man endnu skal kunne see Levninger af de tydske Kiøbmandshuuse, synes, om ikke at have været, saa dog at kunne blive en temmelig beqvem Vinterhavn; i det mindste vil Vinter-Iisens Opdyngelse neppe være der at befrygte, da Havnen ligger affides, og langt mindre den Grønlandske Iis, saa langt inde paa Fiorden. Paa den Vestlige Side af Eydesfiorden inden for Kirkestædet Eyre, er en rummelig og tryg Sommer-

Langørebugt.

Hattarørebot.

merhavn, som Hollænderne om Foraaret undertiden besøge. Midt paa denne Bugt udviiste Loddet at Grunden bestaaer af fast hvid- agtigt Leer blandet med Sand, og Vandets Dybde sammesteds at være 12 Favne, men 7 til 5 nærmer ved Landet. Heele Fiorden er frie for blinde Skiær, undtagen alleene den saa kaldte Breede-Bode, som skal ligge midt uden for Gabet eller noget nærmer mod Fotartaaen end Kambsnæsset. Nogle svære Stød af Kastvinde fra S. Vest, N. Vest og O. S. Ost maae man her være betænkt paa at gaae i Møde, men andre Tilfælde ere ikke her at befrygte. Naar man videre følger Isefiords-Dybet ind efter paa den sydvestlige Side, da mærker man ey alleene, at de saakaldte Bretskiær, som ere farlige nok for Ubekiendte, ligge heel langt fra Landet, foran ved Strandselievigen inden for Ogurholmene, og altsaa i Veien for de Fartøier, som skulle gaae til Saltværket, men og at der langs ind med samme Strandbred, og fornemmelig foran ved Breidfirdinge- samt Vatnsfiords-Næssene, ere hist og her blinde Skiær, skiønt meere farlige for Baade end for store Skibe, der bør holde sig paa Dybet omtrent midt i Farvandet. Ved Gaarden Hafnardal, paa Langedals-Stranden, i en liden Bugt, meenes tilforn at have været Havn eller Ankerplads. Samme ligger i Lye for O. og S. Ostlige Vinde, men derimod aaben for Havet.

Havn udi Eydisfiorden.

§. 53.

Havnen ved Ædøen (§. 16.) er saaleedes beskaffen, at Øen danner et Indløb, hvis Gab vender imod S. Ost, og er tvers over med næst mindste halvvoxen Flod, hvor den er smallest, 25 Favne i Breedden. Fra S. S. Ost og V. S. Vest løbe ind 2 de andre, meget smalle Vaage, som indvendig ved Øen selv støde sammen i eet, og udgiøre tillige med

Havnen ved Ædøen.

med forommældte Indløb, en liden Havn, som kan modtage 2 smaa Fartøier ad Gangen. Foran beskiærmes Havnen, af den saa kaldte Hafnarholme, paa begge Sider af Naustenæsset og Qviarbekken, 2 middelmaadig høie Klipper, og bag til af Øen selv, saa at ingen betydelig Søegang kan indtrænge sig der, undtaget noget lidet i Gabet selv, af S. Ost, der dog ikke vil kunne forvolde nogen Skade. Inden for Hafnarholmen, hvor fremmede Skibe, som tilforn berettes at have besøgt dette Sted, formodentlig have ankret, befandtes Vandets Dybde, under samme Omstændigheder som for blev mældet, at være 2 Favne med Leer-Bund, der hist og her var begroet med Søevæxter nemlig *Zostera maritima* og *Fucus filiformis.* Nærmer ved Qviarbekken, ved den Vestlige Side, var endnu lavere Vand, nemlig 1¾ Favn, med tangbevoxen Leerbund, men midt i Gabet ved Indløbet 4½, samt længer inde i Vaagen, forend man kom til Havnen selv, 2½ Favn. (*) Hvad Fremmede især maatte tage sig vaere for, er et lidet Skiær ved den N. Ostlige Side af Indgangen, Ufur kaldet, hvilket ikke kommer til Syne forend henimod Ebben, samt at man ei gaaer nær til den S. Ostlige Side af Øen, da der i S. S. Ost fra Kletten (en saa kaldet Klippe) ligge nogle blinde Skiær, som bør haves om Bagbord,

(*) Hr. Svendsen, som i Aaret 1770 har ladet denne Havn maale, har ansat dens egen Længde til 120 Favne, og Breedden næsten til det dobbelte, samt Vandets Dybde, hvor denne var størst, til 3 Favne, alt med smaa Strøm og vel halvfalden Søe. Men Indløbets Breedde ansætter han omtrent til 40 Favne, og dets Dybde, som Havnens egen. Denne liden Forskiæl, som dog ikke kan opvække mindste Tvil om denne Havns Brugbarhed, synes fornemmelig at reise sig af de ulige Omstændigheder, i hvilke, samt de Steders Adskillighed, paa hvilke begge de anførte Maal ere blevne tagne. E.

bord, men naar Fartøiet er dem forbi, har man en sikker Vei ind paa Havnen, undtaget hvor det forbemældte Ufskiær ligger. Lodse- og Lade-Pladsen er beleilig, samt næmt at komme til at giore Skibene faste til Klippene, hvis det giordes fornødent. Isen angaaende blev fortaalt at Havnen undertiden var ganske frie for samme om Vinteren, men at den dog undertiden fros til, hvilket og er rimeligt. Svære Strømme eller andre slige Uleiligheder har man ikke at befrygte, hvorfor Havnen billig kan agtes tienlig saavel til Vinter- som Sommer-Leie. Foran ved Præstegaarden Snæfield kaste Hollænderne ofte Anker naar Vinden blæser nordlig, men lette derimod og gaae til Søes i det modsatte Tilfælde.

§. 54.

I Hrappsfiorden, som er een iblant Jøkelfiordene, ligger en Havn, inden for den saa kaldte Skipøre. Samme er ei alleene rummelig, med fast Leerbund overalt, men og tillige frie for al stærk Søegang, samt blinde Skiær paa Indseilingen. Midt paa Bugten, hvor Fartøierne ventelig tilforn have ligget, befandtes Vandet 6 Favne dybt, og siden aftagende, jo nærmer man kom til Stranden, men foran ved Gaarden Alfstade, som ligger lige over for Skiporen, er Vandet ikkun 1, 2 til 3 Favne dybt, hvorfor man maae skye den Side af Fiorden. Kastvinde fra O. N. Ost, O. S. Ost, og sidlig om Efterhøsten fra N., efterdi denne Vind da blæser hæftigst, berettedes at skulle yttre sig paa dette Sted, skiønt efter al Formodning ikke til synderlig Hinder for Seiladsen. Om Havnen ved Langøren i Veideleysefiorden giælder det samme, som om den nysbeskrevne, thi den er ei alleene rummelig, med 6 til 7 Favne dybt Vand, og sandblandet Leerbund, men og indlukket, saavelsom Indgangen dertil ganske reen og frie for alle Forhindringer,

Havn udi Hrappsfiorden.

Item i Veideleysef.

Q ger,

ger, saa at begge disse Fiorde have trygge Sommerhavne, uagtet Fieldenes Hoide og Dannelse i den sidste syntes at give Formodning om Kastvinde fra Ost og V. S. Vest i paakommende Tilfælde. Ved Hestorefiorden, som af de fleeste ansees for tienlig til Sommer- og Vinter-Havn, vil jeg anmærke dette, at det kom mig for, som den S. Vestlige Vind helst kunde der viise sin Styrke, men de Folk, som have boet over 30 Aar her i Nærværelsen, forsikkrede, at der, hverken Vinter eller Sommer, kom nogen Soegang af Betydenhed, og ingen Kastvinde, ja, som er meest mærkværdigt, at den Gronlandske Drive-Iis, som ellers trænger sig ind paa alle Bugter og Kroge paa N. Vest- og Nord-Kanten af Landet, og efterlader sig ikke engang den saa kaldte Poll (§. 51.) i Skutulsfiorden selv, aldrig nogensinde skal have kundet snige sig ind paa Hestørefiorden, men altid maattet gaae forbi, og søge de andre Jokelfiorde, saavelsom Isefiords-Dybet. Indlobet til Havnen er ellers ganske reent, naar alleene Fartoierne passe paa, at holde sig midt i Farvandet, og folgelig at skye Hestøretangene, uden for hvilke der ligge smaa blinde Skiær, skiont ikkun kort fra Landet. Foran ved Gaarden Hestore, hvor Skibene just tilforn skal have kastet Anker, befandtes Vandet 4, 8 og 12 Favne dybt, ligesom man gik nær til eller længer fra Landet, med hvid Sandbund overalt, men i Renden selv berettes det at stige endog til 50 Favne. I stærk Frost om Vinteren skal Fiorden vel lægge til med Iis, men dog ikke uden dens inderste Deel, hvoraf sluttes, at her maae gaae en skiult Strøm i Vandet, skiont den ikke synderlig fornemmes, hvilket formodentlig og er Aarsag til Drive-Iisens Udeblivelse fra denne Bugt. (*)

Havn udi Hestorefiorden.

§. 55.

(*) Hr. Svendsen, som har anmærket det samme, tilskriver det de af Jøkelsfiordene udgaaende Strømme. E.

§. 55.

At Adelvigen er en temmelig tryg Sommerhavn, har man vel ikke nødigt at kalde i Tvil, efterdi Hollænderne, som hvert Aar ligge sammesteds til Ankers, give en tydelig Prøve derpaa. Dog anseees Latrevigen (§. 19.) for at være den sikkerste i N. og N. Ostlige Storme, ligesom Sæbolsvigen i S. S. V. og Vestlige Vinde, hvilket ogsaa Hollænderne berettes at skiønne paa, i det de, uagtet de allereede have kastet Anker, skal, ligesom Vinden vender sig, strax søge en anden Plads paa Havnen, som ellers er meget rummelig og forsynet med 11 til 18 Favne dybt Vand og Sandbund overalt. I Aaret 1775 laae dog ikke fleere af denne Nations Fartøier paa een Gang inde paa Adelvigen end 42, hvilket holdtes for noget rart. Videre berettes, at omendskiønt Fliotene (§. 20.) ligge aabne for N. Vest- og Nordlige Vinde, som komme fra Havet, saa skal de Søefarende dog i Nødsfald have kastet Anker paa Bugten, da samme er frie for blinde Skiær, og forsynet med Sand- og Skiæl-Sandbund, samt 15, 18, til 20 Favne dybt Vand. Paa Flødu- og Hælarvigen (§. 21.), der, ligesom Fliotene, ligge aabne for Havet, og følgelig ikke kunne tiene til Ankerplads, uden maaskee i Nødsfald, er Vandets Dybde 7 til 11 Favne med Sandbund overalt, og Vigene desuden efter Beretning ganske reene for Skiær og Banker. Hvad Havnen paa Høfnen eller Hafnarbugten ved Cap de Nord angaaer, da synes den om Sommerdage at være temmelig sikker, hvilket og ikke lidet bekræftes ved Hollændernes Exempel, som ikke sielden siges at ligge sammesteds til Ankers. Inde i Bugten paa den østlige Side høit oppe til Fields, i S. S. Ost fra den saakaldte Flydrukamb ved Hælarvigsbiærget, ligger en temmelig stor Strækning af Klipper med et Huul-

Adelvigs-Havn.

Ankerpladse i Fliotene.

Havnen ved Cap de Nord.

 igien-

igiennem, kaldet Gathyrne, som de Hollandske Fiskere altid rette dem efter, naar det er klart Veir og de gaae ind paa Havnen, da de især passe paa at lade Anker falde, inden Hullet paa Klippen lukker sig til. Aarsagen er, at der fra bemældte Flydrukamb, løber ind en Rende, dybere end Vandet paa begge Sider, og at der midt paa Havnen, hvor samme ligger, skiønt ikkun skraas, ikke komme saa svære Kastvinde, som nær under Hornbiærget, eller Troldkamben, imellem Rekevig og Gaarden Hofn. I Renden selv viiste Loddet Sandbund, og 13 Favne Vand, men 10 noget nærmer mod Troldkamben, endnu nærmer 8, og endelig 5 til 4. Ved den Side, hvor Hornet ligger, er Vandet ikke saa dybt, og man berettede, at nær ved Landet sammesteds laae nogle blinde Skiær, som forvoldt at Hollænderne holdt sig derfra. Ved Strømmene er vel at mærke, at de med tiltagende Vand, eller med Floden, gaae imod Østen, men med aftagende, eller Ebben, mod Vesten; Ellers maae man være betænkt paa strax at lætte Anker og gaae til Seils, naar Drive-Iis ind finder sig, hvilket er den betydeligste Hindring for Skibsfarten, som Hofnen er underkastet. Paa Bardsvigen (§. 22.) synes vel og at kunne være Ankerplads i S. og Vestlige Vinde, da Bugten i Midten har 12, og til Siderne 10 Favne Vand med Sandbund, men derimod ikke i N. N. Ost og Østlige Vinde, formedelst overmaade stærk Brænding, der endog heel langt uden for Kysten skal være i Stand til at bryde, og sætte Vandet i Oprør. Foran Bolungevigen (§. 23.) er Leiligheden i denne Henseende ingenlunde bædre, thi foruden Iraboden, som ligger for ved Strømnæsset, befindes denne Bugt fast overalt at være besat med smaa og store blinde og aabne Skiær, omendskiønt Hollænderne, i paakommende V. S. Vest- og S. Vestlige

Bardsvigen.

Bolungevigen.

lige

lige Vinde, berettes undertiden at betiene sig deraf for en kort Tid. At Furufiorden, som haver fra 11 til 23 Favne dybt Vand med Sandbund, kunde blive en ikke ubeqvem Sommerhavn, synes vel rimeligt, thi Irlænderne og Hollænderne, hine i de gamle, men disse i de nyere Tider, siges ofte at have ankret sammesteds, dog bør man i saa Fald ikke alleene vogte sig for Iraboden, og de Skiær som ligge paa Bolungevigen, men og for et Par, som møde ved Indgangen af Furufiorden selv, ihvorvel Søen ikke skal bryde derpaa uden naar Brændingen er stærkest. Tharelatersfiorden (§. 23.) er baade nær ved Gabet, og ligeleedes imellem Rannen og de saakaldte Hvitsande ved den østlige Side, opfyldt med blinde og aabne Skiær, hvorfor dens Brugbarhed til Havn billigen bør holdes mistænkt, helst da Bunden paa de fleste Steder bestaaer af Steen, skiønt Vandets Dybde er passelig, nemlig fra 12 til 20 Favne. Reykefiorden og Siglevigen agtes i samme Henseende for ligesaa ubeqvemme, som Bolungevigen. (*)

Furufiorden.

Tharelaters-fiords Havn.

(*) Til endnu nærmere Oplysning om hvad her er anført til Veyviisning for Skibsfarten fra Cap de Nord til Geirolfsgnupen, kan jeg ikke undlade at tilføie et Udtog af de Jagttagelser, som Skipper Oluf Nielsen Ancher har giort over denne Kyst i Aaret 1753, da han af Hr. Landfoged Skule Magnussen, som Forstander for de saakaldte nye Indretninger i Island blev sendt til Hornstrandene, for at hente Drivetømmer, og med det samme at forskaffe Underretning om Seiladsen sammesteds. Indholdet af hans Beretning er følgende: „Horn-Fieldet eller Nord Cap er et steilt Field til Søes, og skarpt eller spidst oppe i Toppen. Neden under staae nogle Steene, som muelig ere skredne ud fra Fieldet, hvoraf den eene staaer lige op som en Kegel, og synes at være 34 Favne høi, naar man er paa en halv Miil nær, og saa tyk, som et Oxehoved. To til tre Kabellængder uden for samme Steen er en liden Malstrøm; ellers kan man løbe uden om Nord Cap paa en Fierding Miil

5. Afdeeling
Om Drivetømmeret.

§. 56.

Drivetømmer Sorternes Navne. Naar man undtager een eller anden Stump af Drivetømmer, som nogle enkelte Gange opkastes paa Kysterne fra Dyrefiorden til Adel-

Miil nær Landet, da Dybet er 30 til 40 Favne. Landstrækningen fra Nord-Cap ind ad Steingrims-Fiorden gaaer S. S. Ost, og fra Nord-Cap haves de yderste høie Fielde paa Skagestrand i S. O. en fierdedeel S. paa Skibs-Compasset, som her havde to en fierdedeel Stræg N. V. Misviisning. Frastanden er 12 Miile, saa at man under Nord-Cap, i klart sigtbart Veir, kan see Spaakonefell, tilligemed nogle andre af Skagestrands Fielde, fra Dækket, eller naar man staaer med Øiet 15 til 16 Fod oven for Vandet. Den første liden Indvig sønden for Nord-Cap hedder Latrevig; Der sønden for kommer en temmelig høi Humpel eller Huk kaldet Axarfiall; dernæst er en Indvig, kaldet Rodlofsvik (Hrollaugsvik), ved hvis sydlige Side et Vand falder ned fra Landet og ud over en steil Bakke, som kan sees langt til Søes. Strax sønden for dette Vand er en temmelig høi Huk, som kaldes Biarnanæs. Sønden for Biarnanæs er atter en liden Indvig kaldet Smedievik; Der sønden for kommer Bardsfield, og dernæst Basvik (Bardsvik), som er omtrent 3 til 4 Kabellængder breed, og ligesaa lang, inden Udhukkerne, med en skiøn, reen, sort Sand-Grund, hvor vi laae til Ankers paa 15 Favne Vand; ellers kan man løbe bæder ind paa 12 til 13 Favne. Fra Nord-Cap til denne Bugt kan man løbe langs Landet, saa nær som man vil; thi her er reent og dybt lige ind til Landet. Sønden for Bardsvik er Strømnæs, hvorfra et Rev skyder sig en Fierding Miil til Søes. Dernæst er Bolungarvik, ogsaa ureen. Saa kommer en liden Huk Bolungarvikur-Nober (Nupur), og saa (Fierefiord) Furufiorden; der er en god Havn, men Lods-Farvand. Sønden for er Fiereflælda-Nober (Furufiardar-nupr) dernæst Tharalatrefiord, og der sønden for Siglu-

Adelvigen, kan man sikkert berette, at denne Strækning umiddelbar ikke høster nogen anden Fordeel deraf. Jeg vil altsaa strax vende mig til Adelvigen, hvor jeg blev vaer det første Drive-Tommer, bestaaende efter Indbyggernes Inddeeling af 10 Sorter, som vel ikke vare opdrevne i Vigen selv, men blevne førte didhen, fra de i Forveien (§. 21.) ommældte Vester-Almindinger. De Navne, som man der paa Stedet gav disse Tommer-Sorter, hvori ogsaa Indbyggerne omkring Cap de Nord meget komme overeens, vare disse følgende: 1) **Linfura**, 2) **Tiarfura**, 3) **Raudagrene**, 4) **Espeselia**, 5) **Vindselia**, 6) **Torselia**, 7) **Thynur**, 8) **Girde**, 9) **Norskhøggved-Trie** og 10) **Hvitselia**; men 11) **Hvitagrene**, 12) **Hvitseliubarn** og 13) **Litunarbørkur** fandtes paa andre Steder, hvoraf dog, ligesom af alle de andre Sorter, nogle Prøver bleve efter Befaling medbragte til Kiøbenhavn, for nøiere at undersøges. Vicelavmand **Olafsen** (*) opregner ikke alle forbemældte Sorter, men andre i deres Sted saasom **Bordgrene**, **Grenfuru**, **Birki**, **Kork**, og **Stafa-eyk**; hvorved er at agte, at **Bordgrene** eller **Bordgran** er ingen særskilt Granart, thi Navnet, som ellers er brugeligt i Huusholdningen, betegner ikke andet, end et hvert Slags Gran, som er tienligt til Bredder, Baade- eller Skibs-Planker. **Grenfure** d. e. Granfyrr og **Tiar-Fure** d. e. **Tiærefyrr** ere eenstydige Ord, og bruges vexelviis af Bønderne: **Birke-** og **Korke Træe** ere bekiendte Træe-Arter, som og rigtig nok falde

Sigluvik. Endelig kommer en høi, rund, blaa, Huk (Gerd) Geirholmafiall, som skiller imellem Syslerne. Ved samme Huk er reent, og steildybt, saa at, naar man er 20 Favne fra Landet, har man og 20 Favne Vand. Ellers er her, lige fra Strømnæs og Geirholmafiall, fuldt af blinde Skiær, saa at man maae skye Landet paa 2 smaa Mille nær, uden man haver en god Lods inden Borde." E.

(*) See hans Reise igiennem Island. S. 511.

falde omkring Kysten, men Stafa-Eyk d. e. Stave-Eeg betegner intet andet, end Stave af sonderslagne Eege-Tonder, eller Oxehoveder, thi der drive aldrig Eege-Træer op, med mindre de ere af strandede Skibe. Bemældte Forfatter anfører og Lindefyrren iblant Drive-Tommer-Arterne; Men jeg hørde den ikke engang nævne, og langt mindre fik den at see; om den ellers er nogen særskilt Art fra den fiineste Sort af Tiarfyrren, som har temmelig faste Bestand-Deele. Men da hverken Lov, Frugt-Redskaber paa Træerne, eller andre ligesaa sikkre Kiendemærker kunne haves til at bestemme Sorterne af dette Tommer, vil jeg bestandig herefter kalde de Træer Fyrr, som lugtede meget terebintinagtig, havde en stor Marv, og tykke Knaster, samt gave i Ilden en sort Lue fra sig; men derimod kalde de Træer Gran, som havde sorte smalle Knaster, liden Marv, og ansaaes at være haarde at arbeide udi, hvilket Girdet eller Baandtræet og har tilfælles med Granarterne. Selietræerne skulle indtil viidere beholde deres Navne, ligesom og Litunar, eller Farvebarken ikke behøver fremdeeles at komme i Betragtning, da den er intet andet end en ordentlig Bark, som undertiden findes ved Roeden af den hvide, og undertiden den rode Fyrr, og hvoraf Bonderne betiene sig til at farve Uld og andet Toi Karmosinrodt med, hvilket har givet Anleedning til dette Barkens Fornavn.

§. 57.

Drive-Tømmerets Arter efter Forfatt. Meening.

Hvad en noiere Bestemmelse af Drivetommeret angaaer, da har jeg nylig erindret, at det ere Sædstovvisterne, Barkiukerne eller Fyre-Tappene, Barnaalene, Sædkiærnerne, og andre deslige Kiendemærker, med deres forskiellige Stilling, Sammensættelse, Form og Længde m. v., der have givet de gamle Urtelærere, ligesom

som fornemmelig Bladene, de nyere, noget, skiønt ikkun dunkelt Lys til at anviise andre den liden Forskiel, som der er paa Fyrr og Gran. Men disse Ting manglede, og kunde ikke andet end mangle paa Drive-Tømmeret, saa at man derved ei har kundet komme til nogen Vished; Og om man end vilde bruge Barken til Leede-Traad, da den, næst efter Frugtreedskaber og Blade, vel skulde være det sikkerste Kiendemærke, da er samme ogsaa underkastet Forandringer efter Træernes Alder, Veirliget eller Climatet, og den Jord de voxe i; ikke at tale om, at Barken paa Drivetømmeret, som oftest har tabt i Søen sin naturlige Lugt, samt er bleven forslidt eller og ganske borte, hvorfor disse Træers indvortes Deele, og de Dendrologiske Tegn, lignede med andet bekiendt Træfangs Egenskaber, fornemmelig maae afgiøre Sagen. Efter disse Grunde rettede jeg de Tanker, som jeg for sig selv indgav til Gen. Told-Cammer-Collegium, for nærmere at bestemme Beskaffenheden af de efter Bøndernes Navngivelser nyelig (§. 56.) opregnede Arter af Drive-Tømmer saaleedes som følger:

No. 1. Er ganske rigtig Islændernes **Linfura**; thi den Prøve, som deraf blev medbragt, er af Fyrre-Slægten, og kommer overeens med Nordmændenes saakaldte **Geedefyrr**, hvilket ei alleene Marven, Lugten og Knasterne, men og Træfangets Sammensætnings-Maade tydelig viise.

No. 2. **Tiar-** eller **Tiære-Fyrren** er uden Tvil af samme Art som **Liinfyrren**, men viger dog fra den deri, at Træet er ældre, og overgaaer følgelig Liinfyrren i Fastheden, hvilket, saavelsom at man har seet Tiærefyrren give meere Harpix fra sig end Liinfyrren, ventelig har givet Bønderne Anleedning til at forandre Navnet. Prøven af denne Sort blev ellers savet af et 13 Alne langt Træ, nær ved Toppen.

No. 3. Det Islandske Navn **Raudagreni** eller **rød Gran** synes vel ved første Øiekast at kunne passe sig paa den medbragte Prøve, saavelsom andet Drivetømmer af samme Egenskaber; men naar man giver nøiere Agt paa Træefangets grove Trevler, dets Blødhed, hvori det afviger fra Grannen, samt Barken, der undertiden findes ved Roeden deraf, opfyldt med et overflødigt Træsit, paa Norsk kaldet **Kove**, saa kan jeg ikke tage i Betænkning, at kalde denne Træart en fuldmoden **Rødfyrr**; thi at Indbyggerne ei have saa lige truffet denne Bestemmelse, er ikke at undre, da de meer Naturkyndige have og ofte vaklet, og vakle endnu, i at skiælne Fyrr fra Gran.

No. 4. Har i Island faaet Navn af **Aspe-** eller **Espeselia.** Ordet **Selia** bruges egentlig om den Art af Piil, som kaldes *Salix Caprea* eller **Torselie**, men betegner og, naar nye Fornavne føies dertil, andre Piilearter, eller saadanne Træer, som man troer at være **Selie**, saasom Espeselien, i hvis Bestemmelse jeg dog ikke kan bifalde Bønderne, men meener, at Prøven deraf virkelig er et **Enebærtræe**, hvilket saavel Lugten, skiønt den formedelst Træets lange Omflakken var bleven mat, som og Træets Fasthed i Tømmeret, der ikke passer sig paa **Piileslægten**, synes at give tilkiende. Det er ellers ikke saa ganske urimeligt, at man i Island heller er falden paa, at kalde denne Træart Aspeselie end Enebærtræe; thi da dette Land ikke frembringer andre, end de saakaldte buskede **Enebær-Træer**, der have ikkun en meget liden og ussel Stamme, saa har man ventelig sluttet, at andre Steder ikke heller havde større Arter deraf, hvorimod man vidste, at Piilen var smaall i Træfanget.

No. 5. Vindselia, synes og at være et Enebærtræe, alleene deri forskiælligt fra den forrige, at det er meget yngere. Proven af Torselien (§. 56. N. 6.) blev ved Mistagelse ombyttet af Bønderne, og kom derfor ikke med, som og var ligemeget, thi man er vis paa, at denne Træart er *Salix Caprea Linnæi.* Den bliver hverken anvendt til Baade- eller Huuse-Bygning, deels fordi Træet er af Naturen svampagtigt, og følgelig trækker for meget Vand til sig, om det skulde bruges til Baade, og deels af en gammel overtroisk Mistanke, om dets uhældige Virkninger, ligesom Rønnetræets, om det blev anvendt til Huusbrug. Mig forekom ellers denne Træart, i det den faldt saa tyk paa mange Steder, som om den havde været studset og opelsket med Fliid, forend den ved indfaldende voldsomme Bevægelser i Naturen var bleven oprykket med Roeden, og derpaa bortført og overgiven til det brusende Hav.

No. 6. Den i Stedet for Torselien medforte Prove forer Navn af Brunseliu i Island, men nævnes ikke i Hr. Olafsens Beskrivelse. Den er og rar at finde, hvorfor jeg ikkun fik et lidet Stykke deraf af en Bonde, hvilket jeg troer ikke er andet, end en fuldmoden Birke-Art.

No. 7. Den saakaldte Thynur vil, om jeg ikke tager Feil, blive en Piile-Art, og det især den, som Linnæus betegner ved *Salix fragilis.* Jeg slutter ellers dette deraf, at denne Træart altid findes krum og lader sig ikke lettelig rette; et Kiendetegn, som just passer sig paa ovenmældte Vidie-Art efter Kienderes Tilstaaelse, og ikke paa nogen af de indenlandske Granarter, saavidt mig er vitterligt. Alligevel kan man dog ikke nægte, at jo denne Træ-Art har nogle Egenskaber tilfælles med Grannen, som snart kunde synes gyldige nok til at regne den dertil.

No. 8. Kaldes i Island Girdi, fordi Indbyggerne formedelst Træets Boielighed, betiene sig deraf med megen Nytte, i Stedet for Splitter, til at baande deres Kar og andet Boeskab; hvorfor jeg og troer, at man ikke med Foie kan henføre denne Sort til andre Træarter end ung Fyrr, deels formedelst de lange hvid- og rødfarvede Striber, som derudi findes, og deels formedelst den megen Kove eller Træsit, som dens Bestand-Deele indeholde, og som ikkun sielden have Sted hos Grannen. Men den anden medbragte Prøve, der og kaldes Girdi eller Raudagirdi, kan man ikke antage at henhøre til Fyrre-Arterne, og maae derfor ansee samme enten for at være af en meget skiøn, men ubekiendt, Gran-Træe-Stamme, som er smidig og læt at arbeide, eller, som man snarer skulde troe, et Stykke af den røde Lærketræ-Art fra de Nordamericanske Skove, som ere dennes egentlige Boepæl. I Hr. Grotens Entwurff der Forst-Wissenschaften findes anmærket, at Lærketræet, kastet et halvt Aar i en Mog-Sump, og derefter i Vand, forsteenes lettelig, hvori baade du Hammel og Gmelin i hans *Flora Siberica* stemmer overeens, hvilken Prøve er læt at giøre for enhver som har Træet ved Haanden. Ellers skriver Bomare, at der ikke er megen Forskiel imellem Lærketræet og Grannen, og at denne kiendes ikkun af Bladenes Dannelse; men de fiine Flammer i Træet selv, saavelsom dets grynede, og ligesom oppustede smaa Aarer, give desuden virkelig Forskiellen tilkiende, som og strax ved Foreviisning faldt dem i Øine, der havde seet denne Træart i Engeland.

No. 9. Norskhøggved eller Norskhugget Træ, haver af Indbyggerne faaet dette Navn, af den Tanke, at samme er kommet fra Norge, enten det saa er blevet adskilt fra Tømmerflødene,

eller

eller forliiste Tømmerlaster, eller og ved en Hændelse drevet ud af Elvene i Havet. Træarten, som altid, naar den ankommer, befindes at være fiirkantet, ikkun skiævhuggen for den eene Ende, og ikke saa meget slidt som andet Drivetømmer, synes udvortes meget at ligne Grannen, men indvortes Fyrr, i hvilken Henseende og fornemmelig til Knasternes Størrelse, saavelsom dens giennemtrængende kovagtige Lugt, jeg henfører den til denne sidste Art.

No. 10. Eller **Hvitselien** synes at være et **Eenebær-Træe.** Men

No. 11. **Hvitagrene,** det er hvid Gran (ellers **Liósavidr**), er uden Tvil ret bestemt; og viiser Prøven, at samme ikke er af de sletteste Gran-Arter, hvorfor og Indbyggerne enten udvælge den, eller og den saakaldte røde Gran (No. 3.) til deres Baade-Bygning, men dog især den første for Letheden, og begge for Varighedens Skyld.

No. 12. Som Bønderne kaldede, ligesom No. 10., **Hvitselie** eller **Hvitseliebarn**, vil jeg uden Betænkning henføre til Soppgran; om **Farvebarken** er mældet tilforn.

§. 58.

Disse vare mine Tanker, men da Collegium desuden fandt for godt, at lade foranstalte over de af mig medbragte Drive-Tømmer-Prøver en ordentlig Besigtelse ved 3de Tømmermestere her af Staden, vil jeg tillige tilføie den Betænkning, som de, efterat jeg havde foreviist dem Prøverne, gave over hver af dem. De fandt da Fortsættelse af samme Materie.

No. 1. At være et Stykke ordinair Fyrre-Træe, af omtrent 8 Tomme i Giennemsnit, hvorpaa Spinten, eller den saakaldte Geede omkring Kiærnen, tydelig kunde sees. Den blev ellers agtet at være ringere end

No. 2.

No. 2. Som ei alleene er fiinere, men ogsaa fastere og varigere til Brug. Begge Slags bleve anseete for meget tienlige saavel til Skibs- som Huusbrug, helst naar de kunde findes af nogen betydelig Længde.

No. 3. Blev antaget for et Slags Fyrre-Træ, som formedelst dets Grovhed og Blødhed her kaldes Puff, eller i Norge Geede-Fyrr; den voxer paa sumpige Steder og er ikke varig, uden den bestandig staaer i Torre. Proven var og af Luft og Vand saa udtæret, at den ikke havde megen Fasthed tilbage.

No. 4. Blev erkiendt for et Stykke Enebær-Træ, af Tykkelse som de sværeste Rekværks- eller Indhegnings-Stager, som pleie at hidfores. Træet er ellers bekiendt for at være varigt, saavel i Vand, som i Torre.

No. 5. Syntes at være af Piile-Art, og især af den saakaldte Vidie.

No. 6. Fandtes alt for lidet, til deraf at kunne domme om Træets Storhed. Proven syntes at være Birk.

No. 7. Blev anseet for en Fieldgran. Træfanget fandtes godt til Aarer (*) og Baadsmaster, saa og til Huusbrug, naar det kunde haves af den Tykkelse og Længde som dertil udfordres.

No. 8. Blev characteriseret for fiintrevlet Fyrre-Træ, af god Bonitet, og tienligt til vaadt og tort Arbeide. Om det under samme Nummer anforte andet Stykke Træ, som jeg havde anseet for Lærketræ, vare Tommermesternes Tanker, at, da denne Træart ikke uden Vext (†) var dem bekiendt, og det var at slutte af denne

(*) Alleene at Træet var lige.

(†) Ved Vext have de ventelig forstaaet Forplantning, da deres Sætning uden

denne liden Prøve, at der ikkun fandtes lidet deraf, saa kunde denne Art lige saa lidet, som de under No. 3. 4. 5 og 6. komme i Betragtning, helst da saadanne Træ-Arter ikkun falde enkelte og komme kun sielden til Landet.

No. 9. Fandtes at være af en blød Art der ligner det Finske Træ, og formodes at være enten af en strandet Ladning, eller og bortdrevet fra et Sted hvor Tømmer-Sorter vare blevne forarbeidede.

No. 10. Syntes at være en Piil som No. 5.

No. 11. Blev ansat for en løstrevlet Gran som Fyrren No. 3. og ellers at have været brugt som Knæe i et lidet Skib eller Baad, og maaskee hændelsesviis dreven til Island, uden at man kunde giøre Regning paa fleere deraf. (*) Endelig blev

No. 12. Antagen for en af Orm giennemstukken Fieldgran med sin Roed, af liden Vext, og maaskee saaleedes bleven fortæret af Orm paa en Strandkant, hvor den længe havde ligget.

Tvende af Drive-Tømmer dreiede Bakker, som og bleve dem foreviiste, syntes dem at være af Roed-Stykket af en Ask.

Af alle disse Træ-Arter ansaae de ellers No. 1. 2. 7 og 8. at være de betydeligste, og da de store Skove, som findes ved den hvide Søe, ved Archangel, og paa mange fleere Steder der østen for

uden Tvil er rigtig, thi dette Slags Træ voxer ikke giærne vildt i disse Lande; men hvad Størrelsen angaaer, da findes dette Slags undertiden opdrevet af 16 til 20 Alnes Længde og derover, skiønt meere sielden end de andre Træarter, men man kunde ikke medbringe større Stykker, formedelst Veiens Besværlighed. No. 3. er en betydelig Fyrre-Art for Indbyggerne, men No. 4. 5. 6. just ikke synderlig.

(*) Hvid Gran er snart den almindeligste Drive-Tømmer-Sort, hvoraf falde store Træer, men anførte Knæ-Stump, blev alleene medbragt for at viise Arten.

for i det Russiske Rige, bestaae for den største Deel af samme Slags Træ, saa vare de af den Meening, at dette Drive-Tømmer, som saaleedes mange Aar, meest efter haarde Vintere med Iis, driver til Island, omkring ved Cap de Nord, har sin Oprindelse derfra. (*) Tømmer-Stokkene, eller de runde Træer, agtede de for brugbare til at saves i Bredder og Tømmer, saavel til Skibs- som Huusbrug, naar man alleene kunde faae betydelige Længder deraf, og ei alleene disse, men og alle de øvrige Sorter, hvor ringe de end ere, meget nyttige i et Land, som ikke selv frembringer noget deraf, helst saa længe det kan faaes paa den Maade, som hidindtil er skeet.

§. 59.

Drive-Tømmer-Pladse.

Hvad **Drive-Tømmer-Pladsene**, samt dets Mængde angaaer, da faldt i Aaret 1775 hverken noget deraf omkring Strømnæsset (§. 19.), i **Rekevigen** (§. 20.), **Fliotene** samt **Kagre** og **Hau**.

(*) Denne Tanke bliver og meget bestyrket ved de bekiendte Efterretninger om den Mængde Drive-Tømmer, der falder i de Nordostlige Farvande, saasom ved Spitzbergen, Nova Zembla, samt i Vaigatz-Strædet, og deriblant saa store og tykke Træer, oprykkede med Rod og alt, at de kunde tiene til Skibs-Master og Ræer, endskiønt saavel Capitainerne **Goulden** og **Wood**, som fleere, der have bereist og beskrevet de Steder, have meent, at i det mindste en Deel af dette Tømmer maatte være kommet fra Jedso (rettere de Kurilliske Øer), Japan eller andre sydlige Lande, og altsaa anseet det for eet iblant Beviiserne paa Giennemfart paa den Kant til og fra det sydlige Hav, saasom dette Slags Træer fandtes indtil Marven giennemborede af Søe-Orme, hvilket ikke sædvanligen skeer under de kolde Himmel-Egne. (See Adelungs Geschichte der Nordöstl. Schiffart S. 69. 126). I Island bliver man ellers ofte vaer de Træer, fornemmelig af den hvide Gran, som overalt ere ormstukne. Men man veed og, at Søe-Orme ere ikke usædvanlige i de kolde Egne, endog paa visse Steder paa de Norske Kyster. Det kommer kun an paa, af hvad Slags hine Søe-Orme ere.

Hautgevigen paa Vester-Almindingerne, endskiønt baade Kirfis-baasen og Krosshammersvigen længe have været bekiendte for skiønne Drive-Pladse, ikke heller i Kiarans- Hlødu- og Hælar-vigen, eller udi Høfnen, undtagen hist og her en ringe Deel af de saakaldte **Morkiefler**, det ere smaa Træ-Stumper af 1 til 2 Alnes Længde, samt et rodt Fyrre-Træe, 18 Danske Alne langt, og lidet over ¾ Alen ved Roeden i Giennemsnit, som nyelig var opdrevet i Sandvigen. Det første man fandt i **Látravigen** ved Cap de Nord var en 2 Alen lang, skiønt afbrækket, Hvalfiske-Lænse og en Skibs-Planke af Fyrr, 7 Alne lang og ½ Alen breed, hvori havde været en Hoben Jernbolter, men som alle vare borte. Siet eller Mellemstoppningen bestoed af sort Uld der hængde fast ved Bee-get. Videre blev man endnu vaer paa dette Sted 2 smaa med guult malede Stykker af et Skibsvrag, en Eegestav af et Oxehoved, 2 hvide Fyrretræer, 8te Alne lange og 1½ Qvarteer i Giennemsnit; et andet af samme Sort 11 Alne langt, men smallere end de forrige; item 2 rode Fyrre-Træer, 5 og 9 Alne lange og 1½ Qvarteer tykke, samt 3 Stykker Træe af hvid Gran 5, 6, 7½ Alne i Længden; Det ovrige Tommer, fra 1 til 3 Alne langt, som Vandet nyelig havde opskyllet paa Stranden, og som var vel brugbart, ligesom forbemældte Sorter, belob sig i Tallet til 406 Stykker, foruden en hvid fiirkantet og for Enden skiævhuggen Fyrr, af 3 Alnes Længde, som Indbyggerne kaldede **Norskhugget Træe**, og var noget lidet slidt eller stodt, undtaget i den eene Ende hvor det ikke havde været hugget. Ved Stranden af Holkebæterne laae desuden noget over 30 Stykker Tommer, alle under 2 Alne, undtagen en rod Fyrr, som var 6¾ Alen lang og 1½ Qvarteer i Giennemsnit. I **Smidievigen** (§. 22.) befandtes en temmelig Deel

Fra Adelvig til Hornet.

Iłatrevigen.

Holkebæterne.

Smidievigen. Drive-Tømmer at være opkastet, og deriblant en hvid smuk Liin-fyrre, 17 Danske Alne lang, og lidet over 1½ Qvarteer tyk i Roed-Enden, samt 19 andre Træer fra 9 til 11 Alne, af adskillige Sorter, saasom Rød-Fyrr, Hvid Gran og Hvid-Fyrr, og desuden en Deel Piile- eller Selie-Arter, og et lidet Stykke guult malet Skibsvrag med Bildhugger-Arbeide. Af det øvrige Tømmer, smaat og stort, dog under forbemældte Maal, nemlig fra 1 til 6 Alne, tællede jeg 960 Stykker, men de mindre Stumper og afbrudte Stykker, hvilke syntes at være nok saa mange eller fleere, bleve ikke talte. En Hytte, 3 Alne lang, 2 Alne breed, og ligesaa høi, opstablet Stok paa Stok af Drive-Tømmer, stoed paa dette Sted ved Roeden af Fieldet, af hvilken Øster-Strandenes Beboere betiene sig, naar de om Foraaret ligge her ude paa Haakalle-Fangsten; men denne Bygning formodedes ikke at ville staae længe, thi den stærke Efteraars-Brænding formeenedes snart at ville slaae den omkuld, hvilket vel er rimeligt, da Brændingen her endog har opkastet Molrusten eller Strandgruuset selv til 1½ Alens Høide, og væltet samme oven paa Drive-Tømmeret, som ligger begravet derunder baade fra nye og gamle Tider, skiønt uvist i hvad Mængde eller af hvilken Godhed. Ved Siden af en Bæk, som havde trængt sig igiennem Mølkamben eller denne Strand-Gruusbanke, saae man ellers allevegne Enden af Træerne, der lode til at være meer og mindre beskadigede. Det er og af det foregaaende let at begribe, at ikke andet Tømmer til nogen Bestandighed kan hæfte i Smidievigen, end det som Bølgerne formaae at kaste ind over Strandgruusbanken, ja ikke det engang om Høsten, formedelst Strandbreddens Smalhed, og altsaa at det øvrige, som ankommer der, maae drive bort igien, og det forstødt og forslidt, efterdi

ingen

ingen er tilstede for at biærge; dog var alt det Tømmer, jeg denne Gang saae paa Stedet, det alleene undtaget, som var skiult med Gruus, nyelig opdrevet og ubeskadiget, uden saavidt det var knuset i Enderne, samt tillige hist og her stødt. I Dybevigen og Hvannagrene faldt og noget Drive-Tømmer, men intet længre end 4 til 5 Alne. **Bardsvigen** havde altsaa i Henseende til Tømmerets Mængde, et stort Fortrin for alle hidtil anførte Drive-Pladse, thi da samme ikke feiler meget i at være 1 Miil omkring, og al denne Strækning langs Kysten, og henved 200 Favne op efter ved Bugtens Ende, var bedækket med Tømmer, saa sees lættelig, at deraf ei maae have været en ringe Deel, hvilket og forvoldt, at jeg ei kunde overkomme Tallet, men maalede kun 3 Snese Træer, som vare nyere, samt længere end andre, nemlig fra 9 til 12 Alne, af alle i det foregaaende opgivne Gran- og Fyrre-Sorter, hvoriblant og fandtes en $6\frac{1}{2}$ Alne lang Skibs-Planke af Eeg, overalt igiennemboret m. v. Dersom altsaa Drive-Tømmerets Brugbarhed svarede til dets Mængde, saa var paa dette Sted et godt Forraad at tage af; men da det er bekiendt, at den allerstørste Deel af dette Slags Tømmer er sædvanligen overmaade stødt, forknuset, og fordærvet af Soevand, Soel, og andre Elementer, saa bliver denne Rigdom i sig selv langt mindre end den synes; ja omendskiønt nogle Træer udvendig see temmelig godt ud, saa er dog ofte heele Marven indvendig enten forraadnet eller og spaltet. Naar altsaa det Tømmer, som var skiult med Urter, Mosß og Sand, samt det oven paa liggende fordærvede, undtages, vilde maaskee det øvrige nogenleedes brugbare have udgiort en Ladning for et Skib paa 100 Læster. I Bolungevigen var Drive-Tømmer rigelig nok til Kull, Ildebrand og andet Huusbehov, ligesom paa Kysten imellem

Bardsvigen m. v.

Strømsnæs og Drangsnæs, samt i Furufiorden, og endda neppe nok paa dette sidste Sted, da Tømmeret der meget bruges til Baade, som Indbyggerne i Isefiords-Syssel kiøbe, og trække dem siden over Skorcheeden til Hrappsfiorden i Jøkelfiordene, hvorfra de kunne roe til deres Hiem. Om Tømmerets Mængde i Tharelatersfiorden (§. 23.) giælder omtrent det samme som om Furufiorden; men i Reykefiorden falder en heel Deel deraf, baade indhyllet i Sand, og liggende oven paa samme, skiønt ikke nær saa meget som i Bardsvigen, hvorfor jeg ikke kan anslaae det deraf, som efter Formodning kunde blive brugbart, til meere end omtrent 50 til 60 Læster. Af nye Træer forekom mig ikke fleere, end en Snees Stykker, fra 5 til 10 Alne lange, bestaaende af hvid og rød Fyrr, samt deriblant et 17 Alne langt Hvid-Granne-Træe; de andre lignede det Tømmer, som foran er beskrevet ved Bardsvigen, hvilket ei er at undre, da de saa længe fra Aar til Aar have ligget saaleedes paa Strandbredden. Ved Enden af Bugten laae et 6 Alne langt hvidt Fyrretræe igiennemboret, langs efter Midten, og ventelig bestemt til et Rende- eller Pompe-Træe, dog ikke tilhugget udvendig, item et 13 Alne langt og ¾ Alen i Giennemsnit tykt Torselie-Træe, som er rart at finde af den Størrelse. Vel sandt at Brændingen i Reykefiorden ikke berettes at være fuldt saa svær, som i Bardsvigen; dog viiser Tømmerets Opkastelse og Adspredelse, et godt Stykke Veis fra Søekanten, at den ogsaa der maae have temmelig Magt. Iblant de mærkværdige Ting, som her drive paa Land, ere ellers de af Indbyggerne saakaldte Troldeflaker, der ere et slags Vrag af smaa Fartøier, og drive op, nu med

Troldeflaker. Østlige Vinde, hvilke paa Øster-Strandene ere Paalands-Vinde, nu med de N. og N. Vestlige, som ligeleedes staae paa Landet af

Vester-

Vester-Strandene. Flakerne skal være af 2, og undertiden 3 Tommer tykke Fyrre-Planker, sammenhæftede med Táger d. e. afbarkede Træ-Rødder, og ikke naglede med nogen Jern-Som, men alleene hist og her med nogle smaa Træ-Pinde. De berettes at være af forskiellig Størrelse, nemlig 3 til 4 Favne lange og 2 til 3 Favne breede. Bonderne havde nyelig brugt de sidst opdrevne til Brændsel, hvorfor jeg ikke kom til at see nogen af dem. Man veed og ikke hvorfra de komme; men rimeligviis ere det vilde eller halvvilde Folk, som saaleedes bygge deres Skibe. Dersom man altsaa fandt, paa hvilke Steder saadan en Bygnings-Maade bruges, havde man Aarsag at slutte, at baade Tømmeret og Flakerne komme derfra. (*) I Siglevigen var i Forhold til dens Størrelse langt meere Tømmer

(*) Det er ikke saa let at sige ganske bestemt hvor dette Slags Vrag haver sit rette Hiem, da endog gamle Efterretninger viise, at den Maade at sammenføie Plankerne til Fartøier, deels med afbarkede Vidier eller Træ-Rødder og Træ-Navler, deels og med Seener eller andre Deele af Land- og Søe-Dyr, haver været heel almindelig hos alle Folk, som ikke have kiendt eller havt Jærn til dette Brug, ligesom den endnu tildeels er ved Magt ei alleene paa adskillige Øer i de sydlige Have, men og paa det faste Land, og deriblant paa nogle af de nordlige Kanter af America og Asien. En heel Baad af den her beskrevne Bygnings-Maade har jeg ellers seet i Mule-Syssel, hvorhen Driv-Iisen bragte den 1740 eller 1741, saavidt jeg nu kan erindre, den var af Størrelse som et maadeligt Fiire-Mandefar, dog vel saa breed, og Plankerne deri hæftede sammen med afbarkede Vidier eller Træ-Rødder, der vare snoede sammen som et Tov, omtrent af en Fingers Tykkelse; hvor de skulde ligge var giort i Plankerne et Indsnit eller Fure omtrent paa en Fingers Længde, med Huller paa begge Ender, i hvilket Indsnit dette Tov af Vidier var indlagt, og dets begge Ender fæstede i Hullerne med Kiiler af Træ. Imellem hver Nætning af dette Slags vare Plankerne desuden sammenhæftede med Træ-Navler, med Hovederne udad; indvendig derimod vare de ligeledes fæstede med Træ-Kiiler. E.

Tommer i Siglevigen. mer end i Bardsvigen, opstablet paa hinanden oven for og i Kanten af Molruften eller Strandgruus-Banken, som Brændingen havde opkastet til $2\frac{2}{3}$ Alens Høide, og der dannet store Dynger af sammenblandet Strandgruus, Tømmer og Steene. Det ældste Tømmer, som laae nærmerst ved Fieldfoden, var mestendeels skiult af Jord, og begroet med Mos, *Pulmonaria maritima*, *Hieracium pilosella*, *Myosotis Scorpioides* og andre fleere Urter, hvoraf nogenleedes vil kunne dømmes om dets Beskaffenhed og indvortes Tilstand; dog vil vel ikke slaae Feil, at hvis disse Tømmer-Bunker, og især de forreste ved Stranden, bleve underkastede en ordentlig Sortering, vilde vel findes en Deel nyttigt deriblant. De nyeste Træer vare ikkun 15 i Tallet af 5 til 7 Alnes Længde, og deriblant en mørkerød Fyrr, 14 Alne lang, samt lidet over et Qvarteer i Giennemsnit.

§. 60.

Drivetømmerets Anvendelse. Saavidt om det omflydende Drivetømmers Mængde. Men i Hensigt til Anvendelsen deraf, vil jeg inddeele Land-Strækningen i 2 Parter, nemlig 1) den som ligger imellem Adelvigen og Hornet eller Hofnen, og 2) den som udgiør den øvrige Kyst imellem Hornet og Geirolfsgnupen. Man seer let af det foregaaende, at Drivetømmerets Mængde, paa den første Strækning, ikke overstiger Beboernes egen Fornødenhed, ja slaaer ofte ikke engang til, helst naar Isefiords-Syssels øvrige Indbyggere noget flittig besøge Strandene, hvilket de og pleie at giøre, saasnart de fornemme at det vil lønne Umagen, og det fornemmelig, fordi de finde Drivetømmeret langt bædre til Baadebygning end det Vrags Vrag som de faae fra Kiøbenhavn eller Norge. Altsaa er det egentlig den anden Strækning, som i denne Henseende bør komme i Betragtning, saavidt

vidt sammesteds haves en Forraad af Tommer, som Indbyggerne ikke kunne betiene sig af med synderlig Fordeel. Men naar man skal giore Forslag til dets nyttige Anvendelse, staaer ikke saa meget Tommerets Mængde i Veien, som meere og fast alleene Mistanken om dets Brugbarhed til Forarbeidning, med mindre det er sorteret i Forveien, samt Mangelen af Havne, eller trygge Ankerpladse, nær ved de Steder, hvor det falder. Jeg indseer vel, at det er giorligt, at lade et Fartoi lobe ind paa Hofnen, for at indtage det Drivetommer, som findes i Latra- og Smidievigen, samt langs med Stranden ved Holkebæterne, naar samme blev tilført med store Baade, eller og slaadet til Fartoiet paa den Tid, naar Hornsteenasten var roelig. Iligemaade synes det og at kunne gaae an, ved St. Hansdags Tider, da Veirliget sædvanlig er meest stille, naar Vinden ikke blæser nordlig, og Isen i ovrigt ikke var til Hinder, at lade Fartoier løbe ind paa Bardsvigen og Furufiorden, for i første Tilfælde at indtage Tommer i berørte Bugt, og i det andet at lade sig det tilføre fra Reykefiorden og Siglevigen; men hvo tor uden videre indestaae for, at Fragt og alle Omkostninger kunde blive opvundne, uagtet Udsalgs-Prisen paa Tommer i Landet efter den nye Taxt anseelig er stegen. Nei. Man har meget meere al Aarsag at tvile derpaa; hvorfor det synes raadeligere, at udsende et par kyndige Skibstommermænd eller Baadebyggere for at udsøge det heele Tommer, og inddeele samme, (dog hvert for det første alleene paa det Sted det falder) i 5 Sorter, og udmærke med visse Tegn, hver Sort for sig; og skulde da den Første Sort bestaae af det beste Slags Tommer, dog derhos ikke længere end 4 til 5 Alne og derunder, samt Trærodder og deslige, som kunde agtes tienlige til smaa Knæer og Baandstokker. Deraf skulde de forfær-

færdige Baade, ikke mindre end Fem Mandefarer, for desto fordeelagtiger at kunne drive Fiskeriet. For at spare Transporten, maatte hver Baad bygges der, hvor Tømmeret laae, og ikke noget føres didhen, uden fra de nærmerste Drive-Pladse, da man og maatte være betænkt paa at medtage Verktøi, Søm, og andet som Arbeidet udkræver. Og hvis en beboet Gaard ikke var i Nærværelsen, saasom: i Smidievigen, maatte disse Mænd om Sommeren ligge der i Tælt; om Vinteren maatte de holde sig til de Drivepladse, som ligge nærmerst ved de beboede Gaarde. Om der bleve anlagte Fiskevær i Hofnen eller Furufiorden eller og paa begge Steder, da vilde slige Baade komme ret vel til pas og snart finde Lysthavende; De kunde og enten føres omkring Riten til Isefiorden, eller til Furufiorden, og der enten sælges for den billigste Priis, om de ellers bleve bygte af Handelen, eller deeles ud til dem som boe i Jøkelfiordene, og ikke formaae selv at bekoste Baade, hvorfor baade Fiskeriet og Haakalle-Fangsten standser hos dem, eller og til de meest trængende ved Isefiords-Dybet og paa Strandene selv; eller, om intet af dette fandt Bifald, da uddeeles som Præmier, til dem, som udmærkede sig ved Fiskeriets og Haakalle-Fangstens flittigste Søgning, saavel i Strande- som Isefiords-Sysseler, men dog paa den Maade, at de selv lode Baadene afhente; Og kan man ei andet troe, end at jo den Tilvæxt, som Fiskeriet nødvendig maatte faae ved Baadenes Formeerelse, vilde med Tiden rigelig erstatte Handelen de paa saadan Bygning anvendte Omkostninger; ikke at tale om hvor nyttigt det synes at kunne blive, om Indbyggerne selv paa disse Kanter vilde oprette et Baadebygnings-Sælskab, for at spare de anseelige Udgifter, som medgaae for dem paa at kiøbe fremmed Tømmer. Den anden Sort af Drive Tømmeret skulde

være

være det Slags, som var længere, men ellers deels ligesaa godt, deels af ringere Godhed end den første. Til Samlings-Pladse for denne Sort maatte vel udsees Bardsvigen og Furufiorden, uagtet den første, i Henſigt til Brændingen, har ſine Vanſkeligheder; og naar man da havde ſamlet ſaa meget, deels Veſten deels Øſten fra, men dog imellem Hornet og Geirolfsgnupen, at et par ſmaa Jagter kunde bygges deraf, ſkulde Tømmeret tilhugges, og enten Bygningen fuldføres paa Stederne, eller og Bygnings-Evnet, naar det var tildannet, henføres til et beqvemmere Sted. At man ellers foreſlaaer en ringere Sort Tømmer til Jagter end til Baade, kommer deraf, at det førſte Slags Tømmer maae nogenledes beholde ſin Tykkelſe, og om det end var lidet revnet, kunde det dog paa anden Maade hielpes, men Baadetømmeret derimod maae tildannes i mindre Deele og derfor være bædre. Den tredie Sort Tømmer ſkulde, ſom den første, forblive paa Stederne, for at ſpare Udgift paa dets Førſel, og dertil udvælges det Slags, ſom ikke kunde anvendes til foranførte Brug, men dog tiene til ſmaa Kar og andet Boeſkab, ſom, naar det var færdigt, kunde blive bortført med Baadene til Udſalg. Til den fierde Sort vil man regne alt det Tømmer, ſom kan blive tienligt til at opbygge ei alleene øde Gaarde med igien, men ogſaa Værboder eller Fiſker-Hytter, om Fiſkevær bleve anlagte, ſamt desuden nye Gaarde, om deres Opbyggelſe ſkulde i ſin Tid blive agtet fornøden paa Hornſtrandene, eller der i Nærværelſen; da ſaadant Tømmer ſynes med mindſt Bekoſtning paa Islandſke Baade at kunne føres derhen, hvor man agter at bygge; men at udruſte andre og ſtørre Fartøier dertil, vilde falde for koſtbart, uden maaſkee ved Leilighed, naar de ellers ſkulde løbe ind paa ſaadant et Sted, og havde dette alleene ſom en Bi-

Forretning; Dog maatte Tømmeret først være samlet, da det og formodes ei at ville blive for dyrt at kiøbe for Indbyggerne paa andre fraliggende Steder, hvor Bygnings-Tømmer mangler. Den femte og sidste Sort maatte bestaae alleene af Udskuds-Tømmer, som paa Kysten østen for Hornet visselig udgiør en betydelig Mængde, og er vel den, hvilken Hr. Olaffen (*) haver anseet for at kunne anvendes med Fordeel til Saltvirkning, hvilket og i sig selv ikke kan nægtes; men naar man betænker, at mangfoldige Steder i Isefiords- og Strande-Syssler have stor Mangel paa Kull, hvorfor de smaa og usle Birke-Skove, som falde i disse Herreder (ikke at tale om fleere Steder i Landet) uden mindste Medlidenhed mishandles, saa synes det ei alleene fordeelagtigere, men og meget nødvendigere, at man lod svie Kull af Udskuds-Tømmeret, end at bruge samme til Saltkaagning; thi hvor vilde vel den liden Deel Tømmer, som kan give en Tønde Kull, der efter Lande-Priisen almindelig gielder 7 til 8 Fiske, kunne udbringe saa meget vel uddampet Salt, som kunde sælges til samme Priis, og desuden betale Pander og andre Omkostninger? Men Kullene skulde ved alle muelige Leiligheder føres hen til Hofnen, og, naar der var samlet en klækkelig Forraad, siden føres derfra og sælges paa andre Steder, hvilket let kunde skee, naar disse Kyster havde nogen Skibsfart.

(*) See hans Reise igiennem Island p. 501.

Andet

Andet Stykke
om
Strande-Syssel.

I. Afdeeling
om Landstrækningens Beskaffenhed fra Geirolfsgnupen til Hrutefiorden.

§. 61.

Geirolfsgnupen, et steilt og hoit Forbierg, hvorunder staaer den bekiendte hoie Klippe Bispen kaldet, adskiller Isefiords- og Strande-Sysseler, som for er mældet. Østen for denne Udhuk ligger en breed Bugt Skialldebiarnevig kaldet, som haver en beboet Gaard af lige Navn med Vigen selv, 6 Hundrede i Dyrhed og tilhorende en Bonde. Egnen er heel maver og steenet overalt, naar Hiemmemarken undtages. Skaufarnæsset, en liden Pynt, lober ud imellem denne Bugt og Biarnefiorden, paa hvis Vestlige Side det saakaldte Skaufarsel ligger, hvor Hr. Landfoged Magnussen i sin Tiid lod samle Drivetommer, som skulde have tient til Fartoiers Bygning. Egnen i Biarnefiorden er, ligesom i Skialdebiarnevigen, meget skarp og maver, hvorfor den og berettes aldrig at have været beboet, undtaget for saavidt Meya- og Skaufaselene angaaer, hvor nogle fattige Folk af og til skal have opholdt

Skialldebiarnevig.

Biarnefiord.

 sig

sig for Græsningens Skyld, og som i den Henseende kunde fortiene at beboes. Drangevigen, østen for Drangetindene, er beboet, og tilhører Thingøre Kloster. Samme bestaaer af en steenet og skarp Egn, ligesom Engeneshliden, Engenesbalene, Eyvinde- og Ofeigs-Fiordene, hvilken sidste dog er beboet, og har sin meeste Næring af Faareavling. Ingolfsfiorden derimod, som er henved 2 Miile lang og ½ Miil breed, kan regnes iblant de smukkeste Bugter omkring Hornstrandene, formedelst dens deilige affaldende græsrige Field-Sider, helst paa den østlige Side. Munadarnæsset, en 2 Miile lang og middelmaadig frugtbar Fieldpynt, løber ud imellem Ingolfsfiorden og Nordfiorden, hvilken sidste foran udgiør een Bugt med Trekyllisvigen, men strækker sig siden med Enden meer til N. end samme, og beskiærmes paa den Maade for Havet, af Krossnæsset eller Krossnæstangene. Nordfiordens naturlige Beliggenhed sees ikke vel af Land-Chartet, ligesom og Trekyllisvigen uden Tvil er kortere, end den der findes aflagt. Begge Bugter ere temmelig græsrige, dog især Nordsiorden. Paa Hliden imellem Krossnæs og Veturmyrarnæs, er en Hver, eller heed Kilde, som er temmelig varm, og ligger ikke langt fra Søen, men dog oven for en steil Bakke; der i Nærværelsen findes og et varmt Bad, hvoraf Indbyggerne betiene sig. Reykenæsset, som er henved 1 Miil breedt og ligesaa langt, adskiller Reykefiorden og Trekyllisvigen. Foran paa samme ere 3 Hverer, af hvilke de 2 springe op af den haarde Klippe i Stranden, hvor Søen daglig gaaer over, men den 3die ligger noget høiere, eller henved 110 Skridt fra Vandet. Omkring de første findes ofte Crystalliseret Salt paa Steenene. Reykenæsset kan ikke kaldes synderlig græsriigt, men er dog ligesuldt tienligt til Udegang og Beeteland

Drangevig, Eyvinde- og Ofeigsfiordene.

Ingolfsfiorden.

Trekyllisvig og Nordfiorden.

En Hver.

Reykenæsset og dets Hverer.

land for Faar baade Vinter og Sommer. Reykefiorden, som er henved 2½ Miil i Længden; og hvor man har anlagt et lidet Handelssted, som de Danske Skibe besøge, naar Isen ikke er i Veien, ligger ved Siden af Reykenæsset. Fiorden indvendig skal være græsriig, men bestaae i øvrigt af en skarpere Egn, hvilket tillige skal kunne passe sig paa Veideleysufiorden, Birgis- Kolbeins- og Kaldbagsvigen, samt tildeels paa Biarnefiorden. Reykefiord.

§. 62.

Steingrimsfiorden, som er henimod 4½ Miil lang (*), og altsaa den største og anseeligste Fiord i Strande-Syssel, indbefatter fornemmelig Stads Sogn, der ligger deels norden deels sønden for samme, og grændser til Trølletunge Kirke-Sogn, samt Annexet Kaldranenes, hvilket sidste støder til Arnæs Præstekald i Trekyllisvigen, og dette igien norden til, ved Forbierget Geirolfsgnup, til Stads Sogn i Grunnevigen. Steingrimsfiorden, for saavidt Stads Præstekald angaaer, bestaaer for den største Deel af Fieldsider, som paa sine Steder ere klippeagtige, men paa andre bevoxne med Græs, og giøre, fornemmelig om Vinterdage, betydelig Tieneste, til Faarenes Underholdning. Selaaedal, Farmannsdal, Sunddal, Norddal, Holesindsdal, Aretungedal, Vatnedal, Osdal, Thidrichs- eller Thyrilsvalledal, Smidiuhuse- eller Thvottaaedal og Videdalen, bruges alle til Afret og Beeteland; dog skal Selaaedalen være den fordeelagtigste, i det den ei alleene er bevoxen med en smuk Piile- og Birke-Skov, men giver desuden, ligesom Thidrichsvalledalen, og nogle af de andre, god Hoeavling om Sommeren. I Reykevigen, en liden Steingrims-fiord.

 Bugt

(*) Dens Omkreds fra Biarnenæs til Kollefiordsnæs regnes og af andre omtrent til 9 Miile. E.

Bugt paa den nordlige Side af Steingrimsfiorden, sees endnu Levninger af 4 gamle Kiobmandshuuse, og et af Muursteen opført og runddannet Tranbrænder-Fyrstæd, som man troer tilforn at have tilhørt Irlænderne, ligesom de Spanske Hvalfangere en gammel Steenbod i den saakaldte Spanske Vig, beliggende kort fra Reykevigen. Om Havnen Paradis har man den Tanke, at den og tilforn skal være bleven besøgt af Fremmede, hvorpaa til Bekræftelse blev berettet, at et Fartoi, hvis Mandskab havde fornærmet en fattig Enke i Naboelavet, skulde der have forliist, og noget af Vraget med V. og S. Vestlige Vinde endnu opdrive. Ved Siden af forbemældte Reykevig, og neden under de saakaldte Hvera-Kleifar, springe ud af en Flud, Flure, eller Strandklippe, som med Floden sættes under Vand, men bliver med Ebben ganske tør igien, 3de Hverer eller varme Kilder, noget fra hinanden, som igien give fra sig andre mindre Aabninger, hvilket synes at give tilkiende, at Klippen paa mange Steder maae være huul indvændig. Op af det salte Vand i Bugten selv springer og det varme Vand hist og her, hvoriblant opholder sig ikke en ringe Mængde Foreller, som Indbyggerne ansaae for Hav-Insecter. Den eene Hver har den dybeste Aabning, henimod 5 Alne, hvori man kan stikke en smækker Kiep, da Vandet derved suuser og standser, og deraf betiene Indbyggerne sig fornemmelig til at boie deres Karbaand og Splitter, hvoraf dog ikke følger, som almindelig holdes for, og som Horrebow ligeleedes har troet, at Vandet er nær ved den saakaldte gradum ebullitionis eller den 80de. Forbemældte Hvere-Klippe, hvis naturlige Dannelse og Beliggenhed her findes aftegnet, udgior i Længden, eller den halve Omkreds foran ved Soekanten fra d til b, 96 Alne, og 21 Alne i Breedden, i hvilket Forhold

Varme Kilder.

hold man maatte bygge et Bolværk derfor, hvis man vilde anlægge Salt-Pander over Hverene a og b paa Strandklippen; men da der er et temmelig langt Stykke imellem Kilderne b og c, saa skulde c, for sig selv, have et mindre Bolværk eller Indhegning foran af omtrent 19 Alnes Længde, 8 Alnes Breedde, og 5 til 6 Alnes Hoide, hvilket sidste Maal tillige kunde passe sig paa a og b, om endog Pælene bleve nedrammede foran og i Vandet neden for Fluden, hvis yderste Kant er affaldende, og i saa Fald behovede da Pomperenderne ikke at være længere end 10 til 11 Alne. I Aaret 1775 havde jeg intet Vand-Prove-Glas ved Haanden, men 1777 befandtes Hveren a at lætte Qvægsolvet, som for stoed Kl. 9 om Aftenen paa 3 gr. supr. degel., til 55 Gr. efter Reaumurs Inddeeling, eller 5 Gr. over den saakaldte Sukker-Raffinaderie-Varme; men b fandt jeg ei nær saa varm, hvilket havde sin Aarsag i Aabningens Tranghed, der ikke tilloed at stikke Cylinder-Glasset saa dybt ned som i den forste. Hveren c laae denne Gang under Vandet, og kunde derfor ikke graderes, men ved at boie Karbaand deri, berettede man, at den udviiste omtrent de samme Virkninger, som Hveren a. Ved Enden bestaaer Reykevigen af en fiin og jævn græsbevoxen Sandbund, men Hvere-Kleifene ere temmelig steile og steenede, hvorfor der og skal samles Snee om Vinteren, skiont ikke omkring Hverene selv, som ere frie for alle Slags Hav-Vinde, men ikke for hine, der blæse fra V. og V. S. Vest, mod hvilke altsaa Bolværket eller Dæmningen skulde anlægges, om et lidet Saltkaagerie, efter moednere Overlæg, befandtes at kunne anlægges med Nytte paa dette Sted, ligesom og den eene Hver paa nysanforte Reykenæs ved Reykefiorden i Strande Syssel, maaskee i samme Henseende kunde fortiene at haves i Sigte. Hvad Hensigt ellers de Gamle i de Catholske

tholske Tiider have havt med at udstæde til Geistligheden paa disse Kanter, saavelsom til Bispestolen paa nogle Udhukker paa Langenæsset, Gavebreve paa Saltbrænderier, som noget meget fordeelagtigt, er ikke let at fatte, med mindre dette Salt enten skulde virkes ved Drivetømmer, eller ved Soelens Varme; og hvis saa er, synes Gevinsten deraf ei at have kunnet blive meget stor; thi ellers maatte samme jo endnu staae enhver af disse Steders Eiere aaben. (*) I det saakaldte Bœarfell, Margretarfell, Steckiarmoo, Torffell og Lægrehvam ved Steingrimsfiorden falder nogen Surterbrand, deels med Lag af Leer, og deels af Steen imellem, som paa sine Steder, skiønt ikkun meget sielden, ligger opreist paa Kanten, men er paa andre flad eller horizontal i store Fliiser, hvilke man fører ned til Gaardene ved Soekanten, da Brand-Stederne ere temmelig vel tilgiængelige, og ligge ikke langt derfra. Surterbranden svier man, og forbruger den siden iblant andre Kull; nogle svie den dog ikke først, men lægge den raa paa Ilden iblant de andre Kull, da den skal give en meget bædre og stærkere Heede end i det første Tilfælde. Yderst ved den N. Ostlige Side af Steingrimsfiorden, skraas foran, og kort fra Udhukken Malartiørn, ligger en temmelig stor Øe, Grimsøe kaldet, som er beboet af en Bonde, der nærer sig af Fiskerie og Faareavling, skiønt Øen ikke kan roses for sin Græsriighed. (**) Naar stærk Frost eller Torke indfalder, berettes den at have Mangel paa Vand, uden i den saakaldte Gvendar-

Surterbrands-Steder.

Grimsøe.

(*) Jeg for min Deel skulde troe, at hine Gavebreve, om ikke alleene, saa dog fornemmelig, have havt Henfigt til Saltbrænderier af Soetang, da disse viides at have været i de ældre Tiider temmelig gangbare i de Nordiske Lande. E.

(**) Øen var først faa Aar tilforn bleven besat igien, efterat den i meget lang Tiid havde ligget øde. E.

Gvendarbrunn, en Vandaare, der springer ud af en steil Klippe, som man gav Navn af Hælskør, paa Oens nordlige Kant. I en liden Viig skal være en god Landing, undtaget med S. Ost- og Sydlige Vinde, der staae lige ind af Gabet. Tilforn berettes Æder-Fugle, Tærner, og Teister at have forskaffet Oeboerne en anseelig Fordeel, hvilken Ræven, som paa Isen om Vinteren gaaer over til Oen, og derpaa om Foraaret forurveliger Fuglene, betager dem for nærværende Tid. Arnesøe paa Trekyllisvigen, Hrutøe, Stråkholme, Sultarskiær og Langøe foran Gaarden Eyum, item Oddsøe, Thorderøe og Hrutøe paa Biarnefiorden give alle nogen Fordeel af Ægvær, men fornemmelig de sidste. Paa Gaarden Kalfsnes voxede *Urtica ardens*, som man holdt meget over, og vidste at betiene sig af som et excitans; ligesom og nogle brugte den Maade at farve uldent Toi, samt Hval- og andre Fiske-Been grønne paa, for siden at giore Knapper og andet indlagt Arbeide deraf, at man kom i en Kobberkiæddel koldt Urin tillige med Farvetoiet, og lod samme siden staae deri kort eller lang Tid, ligesom det skulde blive lyst eller mørkt til.

§. 63.

Trolletunge Kirkesogn ligger, foruden en Deel af Stads Præstekald, langs med Steingrimsfiordens sydlige Side, og grændser mod osten til Fells Annex-Sogn i Kollefiorden, men omgiærdes bag eller oven til af lutter Field-Stræfninger, der adskille dette fra Reykhole- og Garpsdals-Sogne ved Gilsfiorden. Egnen er behagelig, temmelig græsriig, og bestaaende oven for Strandkanten, deels af tør Engbund og deels af sumpige Steder med Fieldaase hoier oppe i Boigden. Faare- og Hornqvæg-Avling drives her med Fordeel, men dog meest den forste. Hvalsaaedalen Trolletunge Kirke-Sogn.

dalen bruges til Afret og Beeteland. I Arnkatledalen findes Surterbrand af middelmaadig Fiinhed, nedstyrtet fra et Bierg, som er tilgiængeligt. Hallrune- Trolletunge- og Kollebude-Heede angives her som de fornemste Fieldveie imellem Steingrims-fiorden og Garpsdals- samt Reykhole-Sogne, men den fornødne Rydning, og Veiviisning for Reisende ved Varders Reisning, berettes her, som andensteds, at mangle. Ved Siden, og nær ved den saakaldte Tungu-Grafarvog sees Levninger af 4 gamle Nøst- eller Skibs-Huustomter, af hvilke hver for sig var 70 Fod lang og indvendig imellem Væggene 20 Fod breed. Eet Beviis blant fleere, at de gamle Islænderes Fartøier ikke have været af saa ringe Betydenhed. Svansnøst derimod, som staaer kort fra Gaarden Króaae, og hvor man i sin Tiid forvarede den Fragtbaad, Svanen kaldet, som afg. Lavmand Odder Sivertsen brugte til Transport fra Steingrimsfiorden og omkring Vestfiordene, til Reykhole, var ikkun 25 Alne langt, og 13½ breedt, og endda uvist om den har opfyldt det heele Rum i Nøstet. Fells Kirke-Sogn, som er Annexet til Trolletunge, strækker sig fra den saakaldte Stige, ved Udhukken Skridnesenne paa den S. Østlige Side, men endes ved Smaahamrehals imod N. N. Vest, og indbefatter altsaa Kollefiorden, der løber ind i Landet, imod S. til O., og er, med Kollefiordsnæsset iberegnet, 1½ Miil lang, og yderst omtrent ¾ Miil breed. Kollefiorden, saavelsom de deraf opgaaende Dale: Thruder- Mokolls- Litle- Huse- Deildar- og Steine-Dalen, er een af de smukkeste og græsrigeste Fiorde i heele Landet, besynderlig inden til, og giver ikke Nordfiorden paa Øster-Landet meget efter i Frugtbarhed, hvilket tilskrives den stærke Snee, som berettes at samles paa dette Sted om Vinteren. Øverst oppe i

Gamle Nøst-Tomter.

Fells Kirke-Sogn.

Mo-

Mokollsdalen ligger en meget stor Høi, som er steil paa alle Sider, og hvori man vilde forsikkre, at een iblant Stedets første Beboere, ved Navn Mokoll eller Koll, skulde i sin Tiid være begraven, med hans heele Efterladenskab, under en stor Steenrust eller Banke. Men saadan Beretning synes ikke troeværdig, thi hvor meget stærkere man end vil forestille sig Alderdommens Kiemper at have været, mod disse Tiders Folke-Slægt at regne, saa vilde det dog, uden Hielp af vældige Maskiner, blevet dem umueligt at bevæge saa overmaade store Steene, som denne Høi bestaaer af. Den heele Beretning er altsaa kun en Indbildning, ligesom og ventelig det, at denne Mand just skulde have ladet sig begrave her, paa det han ei skulde forurveliges ved Lyden af Klokkerne i den nærmerste Kirke, og Solen ikke heller komme til at skinne paa Høien, hvilket sidste dog skeer paa sine Tider om Sommeren. Høien frembringer iblant andre Urter den smukke *Veronica fruticula* i Mængde. Broddenæs- og Kollefiords-Øerne ligge nær ved Gabet af Kollefiorden, og give god Græsning og Ægvær, ligesom og den saakaldte Thrudersdalsaa berettes at frembringe paa sine Tider Stykker af Surterbrand, skiønt man ikke veed hvor det virkelige Lag deraf er at finde. Mokolls-Høi. Surtarbrand.

§ 64.

Den saakaldte Bitrefiord er vel 2¼ Miil lang, og ¾ Miil breed, omtrent tvers over ved den Aabning, som løber S. V. til S., fra Havet eller Hunefloen, ind i Landet, imellem Udhukkene Broddenæs, Skridnings eller Skridnæsenne og Gudløgshøfden, ligger altsaa ved Siden af Kollefiorden, og indbefatter Annex-Sognet Ospaksøre, der bestaaer for det meeste af tør Engbund eller middelmaadig græsrige Field-Sider, som især synes tien- Bitrefiord.

lige til Beeteland og Udegang for Faar Vinter og Sommer, ligesom Kroseaae- og Vatnedalene, af hvilke den forste løber imod V. N. Vest op fra Bitrefiorden og fører hen til Gilsfiorden, berømmes for Græsriighed. Prestbakke Hoved-Sogn derimod ligger langs den vestlige Side af Hrutefiorden, under Stikehalsen, som adskiller begge Bugter, og haver tilforn strækket sig hen til Enden af Hrutefiorden, eller Hrutefiordsaaen, der haver sat Grændser ei alleene imellem Vester- og Nordfierdingen af Landet, Skalholts og Hole Stifter, samt Strande- og Hunevands-Sysseler, men og imellem Stads og Prestbacke Kirke-Sogner, hvilket sidste nu har Ende ved Gaarden Bordøre. I Frugtbarhed ligne begge Sogne hverandre. Bæar- og Kolbeins-Øerne, som begge ligge ved den vestlige Side af Hrutefiorden, give efter Beretning temmelig god Græsning, samt Fordeel af Æg og Dun af Ederfugle, Tærner, og Svartbag, men Balholmen, Liotunarstadaholme og Prestbacke-Øen ere ikkun ufrugtbare aabne Skiær. I Land-Chartet har man aflagt disse Øer, som om de laae paa Fiordens østlige Side heel tæt paa hinanden, da de dog virkelig ere meer adspredte. I øvrigt blev man vaer i dette Sogn: En Dansk Vævstoel paa Gaarden Kolbeinsaae, indrettet af en Bonde, som derpaa havde vævet et Stykke Kirsey, som ikke gav det fremmede meget efter, endskiont man, i Mangel af Messing og Jern eller Spanskror-Pinde, der egentlig i saa Fald ere brugelige, havde været nødt til at forfærdige Skeden af Girde eller Lærketræ, hvilket ved sin Seihed og Elasticitæt giorde noget nær den samme Tieneste, som forbemældte Træart. Ellers maatte Læseren let falde paa at tænke, at Danske Vævstole maatte fast være blevne almindelige, og Kundskaben om deres Brugbarhed frem for de Islandske,

Prestbacke-Sogn.

En Dansk Vævstoel.

landske, rigelig forplantet i Landet, og altsaa overflodigt at anføre dette Exempel, da en Fabriqve er indført for meere end 20 Aar siden, men da jeg paa den heele Strækning imellem Dyrefiorden i Isefiords-Syssel og Lonet paa Øster-Landet, ikkun traf denne eeneste Vævstoel af dette Slags, skiønt der vel kunde findes nogle faa andre, hvorpaa jeg dog haver Aarsag at tvile, saa kunde jeg ikke lade saa vigtig en Ting uanmærket. Videre fornam man, at gamle Folk især betienede dem af den saakaldte Graajurt eller *Gnaphalium dioicum* til at lægge under deres Hoved-Puder om Natten, som et Middel mod Søvnløshed, ligesom og at Qvindfolkene brugte suur oplagt Mælk eller Skir blandet med Torsketran til at læge Sprækker og Saar, som Koer og Faar ofte faae paa Yveret eller Patterne, naar langvarig Kulde eller tørt Veir indfalde, hvilket første især ikke er usædvanligt paa disse nordlige Steder. Fiældegræs samles saavel paa Vitrehalsen og omliggende Fielde, som paa Gaflfellsheeden, der ligger imellem Vitrefiorden og Hvammskirke-Sogn. De øvrige Heeder nord efter give og samme Fordeel.

2. Afdeeling
om Jordbruget.

§. 65.

Hvo som giver Agt paa Beliggenheden af den nordlige Deel af Isefiords-Syssel, og ligner den mod Strande-Syssels, samt derhos overveier, at dette fast aarlig er udsat for en skadelig Taage og kuldbringende Drive-Iis, hvortil endnu kommer Mangel paa den fornødne Beseiling til en virksom Handel, den vil let kunne fore- Landvæsenets Tilstand.

stille sig, at Landvæsenets Tilstand i sidstbemældte Syssel, forudsat den samme herskende og langvarige Vanrogt, ikke maae være i bædre Omstændigheder, end for er mældt om hin nordlige Deel af Isefiords-Syssel (§. 24.). Dette er og en Sandhed; thi skiønt man paa de fleeste Steder seer Spor af gamle Giærder (som blant andet uimodsigelig beviise Landbrugets ulige bædre Tilstand i de gamle Tiider), saa ere de dog nu forfaldne af Ælde, hvoraf er fulgt, at Kuld og Blæst have saa meget stærker afsviet Græsset, og giort især Hiemmemarkene, som snarer end hine sædvanlig blottes for Snee, en anseelig Skade. Der findes altsaa de Tuune eller Hiemme-Marker, som alleene i en liden Runddeel omkring Gaardene selv, give noget Græs, men ere i ovrigt saare henvisnede og mavre, ja frembringe undertiden saadanne Urter, som ere sikkre Tegn til Ufrugtbarhed, saasom *Lichen cocciferus*, *pallescens*, *stygius* og saadanne fleere, der høre til øde Fielde. Men ikke destomindre kunde dog slige Steder, ved Giærders Reisning, Jordens Omarbeidning, og mange Slags Giødning, som her kan haves m. v. snart forbædres igien. Udmarkene derimod synes, i dette Syssel, forholdsmæssig at have taget mindre Skade, enkelte Steder undtagne, saasom Egnen omkring Trolletunge, og Gaarden Kalfenes m. f. efterdi Field-Siderne kaste Vandet villigen fra sig. Her behøves altsaa, fornemmelig i første Henseende, en hielpende Haand, og det desto heller, som Strande-Syssels Hovednæring synes at burde bestaae i Faare-Avling, samt tillige i Hornqvægs Opælskning hvor Egnen tillader det, saasom i Ingolfs- og Kolle-Fiordene (§. 63.), helst da Iisen saa tidt kan betage Indbyggerne Nærings-Veien til Søes, samt hindre Undsætning fra Handelen. Paa Præstegaarden Stad i Steingrimsfiorden havde man forsøgt at saae til

Grøn-

Grønkaal og Roer, som efter Beretning voxede got, og videre kan jeg ikke mælde om Havedyrkningens Fremgang i dette Herred, da man overalt nægtede, at der vare fleere Kiøkkenhaver end denne. Jeg agter og ufornødent at opgive de Pladse, som ellers i sig selv maaskee kunde ansees for tienlige til at forsøge Agerdyrkning, da Kulden af Isen neppe vil tillade dette Slags Sædarters Fremvæxt.

§. 66.

De øde Gaarde, som jeg haver kundet faae Oplysning om i Strande=Syssel, viiser følgende Fortegnelse: Øde Gaarde.

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarsager.
Arnæs.	1	Engenes, Kirkejord fra Stafholt	= = =	ødelagt ved Fieldskred)
	2	Midhuus udi Ingolfsfiorden	1750=59.	ødelagt ved Snee- og Steenskreed, men fortienede dog at beboes, men forflyttet.
	3	Nordfiord	1770.	* * *
	4	Glidarhuus, Hial. fra Melum	= = =	* * *
	5	Steinstun, Hial. fra Kross	= = =	* * *
	6	Litlafell	= = =	* *
	7	Ketilshuse, Hial. fra Kamb.	1708.	* * *
Kaldranenæs.	8	Brueraae	1750.	* * *
	9	Tungekot	1766.	* *
Stad udi Steingrimsfiorden.	10	Reykevig	= = =	* *
	11	Kolbiarnestade udi Selaaedalen	1708.	* * * men Veien derhen falder over et farligt Gil eller Bierg=Kløfte.
	12	Aretunger	1757=59.	* *
	13	Breckerun udi Vatnedalen	= = =	* * *

Kirke-

Kirke Sogne.	No.	Ode Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Odelæggels. Aarsager.
Stad udi	14	Ridhuus	= = =	* *
Steingrims-	15	Haldorstade	= = =	* *
fiorden.	16	Et ubenævnt Kot, Hial., som de 2 foregaaende, fra Kalfenes	= = =	odelagt af Moradser *.
	17	Smidiuhuus, horende til Thidrichsvalle	1762. 63.	* * * †
	18	Hofstade, horende til Præstegaarden Stad	= = =	* * om den forflyttes bort fra Staderaaen.
Trolletunge.	19	Hoedal	= = =	* * bruges til Afret og Beeteland.
	20	Rierastein	1756.	* * *
	21	Hlidarsel	= = =	odelagt ved Fieldskreed Ↄ
	22	Efrabol, Hial. fra Trolletunge	= = =	* * *
	23	Haraldstade	= = =	* * *
	24	Gilthrøm	= = =	* * *
	25	Leifstade	= = =	* * *
	26	Skeidshuus, horende til Kirkebol	= = =	* *
Fell.	27	Vite, Hial. fra Annexet Fell	= = =	* * *
	28	Arnehuus	= = =	* * *
	29	Holsland	= = =	* *
	30	End eet Holsland, begge Hial. fra Thorp	= = =	* *
	31	Midhlid	1758. 59.	* * *
	32	Thorsteinstade	1728 = 33.	* * *
Prestbacke.	33	Jonshuus eller Jons-Sel.	1754.	* * †
	34	Rideſtade	1757.	* * *
	35	Feikishole udi Hvalsaaedal	= = =	* * *

Kirke-

Kirke-Sogne.	No.	Ode Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Odelæggelſ. Aarſager.
Preſtbacke.	36	Høedalsſtad, et gammelt Kirkeſted i Gudlogsvigsdalen.	= = =	* * * om Gaarden Gudlogsvig kunde miſte Græsningen.

§. 67.

Evne til Gaarders Opbyggelſe.

Da Stræfningen imellem Geirolfsgnupen og Hrutefiorden ikkun haver meget faa Birke-Skove (§. 62.), og Handels-Tommerets Tilforſel er heel uſtadig formedelſt Skibenes Udeblivelſe, ikke at nævne Priſen, ſaa maae og bør Drive-Tommeret faſt alleene tiene til de odelagte Gaarders Opbyggelſe paa denne Kyſt, ſaavelſom til nye Gaarde, om de ſkulde blive anlagte, enten i Ingolfs- og Nord-Fiordene, eller i Staderdalen, ſamt Kollefiorden og paa fleere Steder, hvor Leiligheden dertil ſynes beqvem, alleene at Jorden dyrkes ſom den bør, og at man ikke anſeer en Overflodighed af udyrkede Stræfninger, der høre til en Gaard, for den ſande Grundvold til Jordbruget, og langt mindre foreſætter ſig at folge de, ſkiont undertiden formuende, Bønders Exempler, ſom efterat have ved Skiodesløshed udpiint deres egne Hovedgaardsmarker, lægge derpaa Huusmandspladſene, eller andre tilgrændſende Gaarde, ſom de raade over, ode efter eget Tykke, for dermed at udviide Gaarden, hvoraf tilſidſt maae flyde, at Giodningen ſavnes, Tunene henvisne, og Huſene paa de forladte Gaarde forfalde, og blive, efter ſaadan en Huusbonds Død, maaſkee aldrig igien opbygte, da baade de og Hovedgaardene ere blevne den ſamme Vanrøgt underkaſtede. Thi hvorfor mon vel de Gamle have ſat Hialeier eller Huusmands-Pladſe, ſamt opreiſt Giærder? om ikke for at frede Tunene og formeere Giodningen og følgelig Græsvexten med, ſamt

at der kunde haves ved Stederne den fornødne Folke-Hielp, naar noget svært Arbeide skulde forrettes.

3. Afdeeling om Fiskerierne.

§. 68.

Fiske-Vær eller Fiske-Leyer.

Paa Strækningen fra Geirolfsgnupen til Hrutefiorden synes følgende Pladser ved Søekanten frem for andre at burde haves i Sigte til Fiske-Værs eller Fiske-Leyers Anlæg, nemlig: 1) Skaufaselet i Biarnefiorden. 2) Eyvindefiorden. 3) Ingolfsfiorden. 4) Nordfiorden eller Trekyllisvigen som ligger ved Siden af samme. 5) Giøgur paa Reykenæsset, eller yderst paa den nordlige Side af Reykefiorden. 6) Kolbeinsvig. 7) Krafle eller Skreflur, imellem denne og Kaldbaksvigen. 8) Birgisvig. 9) Grimsøe, og 10) Broddenes. Ved disse Pladse erindres alleene, at naar Kolbeins- og Birgisvigene samt Skreflerne undtages, hvilke Indbyggerne fra Kolle- Steingrims- og Biarne-Fiordene dog besøge om Foraaret, ere alle de øvrige forsynede med temmelig sikkre Landinger, og ligge beleiligere til Fiskeriets Søgning, end andre Steder paa denne Kyst; de fleeste fattes derimod Mol eller Strand-Gruus til Klipfisk-Virkning, da Strandkanten sædvanlig enten bestaaer af fiin Sand eller af Klipper, hvilket dog vil komme ud paa det samme, efterdi Taagen noget nær vil blive en uovervindelig Hindring for Klipfiske-Virkningen; saa at Haakalle-Fangsten, samt Virkning til Salt- eller Tønde-Torsk vil her blive Hoved-Øiemærket, og den rette Hensigt med Fiskeværes Anlæg.

§. 69.

§. 69.

Fiske-Meed og Fiske-Arter m. v.

Saa lidet, som jeg kunde faae opspurgte ordentlige Fiske-banker i Isefiords-Syssel, i den Meening som for er mældt (§. 30.), saa lidet fik jeg og Spor paa nogen i Strande-Syssel, Enden af Brune-Meedet undtagen. De Stroe-Meed, som bleve opgivne paa den sidste Strækning, vare og ikkun faa mod de første at regne, hvilket ventelig kom af Mangel paa Kundskab, og langt mindre almindelig Sogning fra denne end hin Kyst. Da altsaa Fiskeriet i dette Herred har saa liden Sammenhæng og Orden, ligesom Fiskens eller Haakallenes Opholdsteder selv, omkring dets Kyster, saa maae jeg, for dog at kunne give noget Slags Begreb derom, saasnart ethvert Fiske-Meed er nævnt, tillige strax erindre hvad for Slags Fisk der falder, i hvilken Mængde, og til hvad Tid, og da begynde med det saakaldte Skialdebiarnevigs-Meed, beliggende osten for Geirolfsgnupen, og efter Beretning $\frac{3}{4}$ Miil foran Skialdebiarnevigen (§ 61.) med 40 Favne dybt Vand og Leerbund. Paa dette Meed opholde sig sædvanlig, fra Junii- til Julii-Maaneds Udgang, Torsk og Helleflyndre, fra August til sidst i September, Titlinger og Rokker, samt Haakalle fra Martii Maaneds Begyndelse til sidst i Julii Maaned, men fanges dog ei gierne i større Antall end til daglig Brug, skiønt Haakallen især falder der i stor Mængde. Foran Gaarden Drange, eller der i Nærværelsen, vidste man ikke at sige af nogen bestemte Fiskemeed, og fangede ei heller andet Slags Fisk end Titlinger om Efterhøsten, hvortil blev angiven den Aarsag, at Vandet omkring Kysten, skiønt 20 til 30 Favne dybt, var saa lavt, at Fisken i paakommende Brænding ei kunde vide sig sikker i at gaae nær til Landet. Til Ingolfsfiorden høre fornemmelig 3 Haakalle-Meed: Spenadiup,

Hólar og Audbrandsbrunen, beliggende $2\frac{1}{2}$ Miil fra Landet med 40 Favne dybt Vand. Haakalle indfinde sig der i Mængde, til samme Tid, som paa Skialdebiarnevigs-Meedet, samt undertiden Torsk og Helleflyndre, ligesom og den sidste Art og Titlingerne om Efterhøsten inde i Fiorden selv, hvor alle samtlig fanges efter Fiskernes fattige Leilighed. Som et sikkert Forvarsel for Fiske-Stiimens Ankomst, blev ellers det *molluscum Sepia* anseet paa dette Sted. Videre berettes at ligge fra 2 til 4 Miile fra Kysten uden for Trekyllisvigen samt Nordfiorden, fornemmelig 9 Meed, nemlig Grunneklett, Tange, Store-Sadel, Gialle, Hole, Grunne, Kiep, Horn og Lamberind med 50 til 70 Favne dybt Vand, hvorpaa en stor Mængde Haakalle skal opholde sig, fra Martii Maaned til Julii Maaneds Udgang, og undertiden næsten det heele Aar, da Torsk, Helleflyndre og Titlinger stundum giore Sælskab med, som og om Efterhøsten indfinde sig jevnlig paa Bugten selv, hvor de og blive fangede, skiønt ikke med den Fordeel som Haakallene, naar Jisen ikke betager Leiligheden, hvilket til al Uhæld skeer baade ofte og længe, ja undertiden i samfælde 10 til 12 Uger, i hvilket Tilfælde man har havt Exempler paa, at Fiskerne have givet dem ud paa Jisen 2 til 3 Miile, fanget Haakalle op igiennem samme, og ført dem siden paa Heste til Lands. En Maade som synes ganske sikker, naar ikkun Jisen ligger fast, er tæt sammenfrussen, og man har Compasser, til at veileede sig med til Landet igien, hvilket sidste Middel, hvor ringe det end er, dog fattes overalt, hvorunder Fiskerierne, foruden fleere Næringer, uendeligen lide. Ind efter Hunefloen, foran ved Fiskeleyet Giogur, paa Reykenæsset (§. 68.), som agtes for eet iblandt de sikkerste og beleiligste i sit Slags, samt Birgisvigen, Kolbeinsvigen, Skreflene,

De-

Oehliden, Biarnefiorden og Kaldranenes, ligge desuden Fiske- og Haakalle-Meed hist og her 1, 2 til 3 Miile fra Landet, med 60 til 90 Favne, og mindre dybt Vand, hvilke, og især Klakkene, Hnufene, Thorleifsbrunen, Stranden, Nonfieldet og Skrælingen, Haakallene sædvanlig pleie at besøge, fra April- til Julii-Maaneds Udgang, men Torsk, Langer, Kuller, Rokker, Titlinger og Helleflyndre fra Julii Maaned til førſte Januarii, fornemmelig Randen, Brunene, Tangegrunnene, Holme, Skardshøgg, Østerbrunen og Græsegrunnene. Af Haakallen, hvis Mængde i sig selv skal være meget stor, kan det Antall, som fanges, undertiden være af Betydenhed, men undertiden meget ringe, ligesom Fiskeriet, de fleeste Tider, paa dette Strog. Hollænderne fiske jævnlig paa de længer bortliggende Fiskemeed, hvis Navne ere ubekiendte, ja undertiden, samt i Julii og August Maaneder, tæt inde under Landet foran Reykefiorden, hvilket man i Aaret 1777 tydelig erfarede. I Steingrimsfiorden skal Fiskeriet i næſta følgte 7 til 8 Aar, fornemmelig fra Michelsdag til midt i Januarii Maaned, have været godt, og det af alle nys anførte Arter, endog Haakallen ikke undtagen, der berettes at løbe ind blandt anden Fisk paa Hagergalediupet samt Diupepollen, hvor Vandet siges at være fra 60 til 100 Favne dybt, men derimod lavere inden for Sandrevet, eller, som andre kalde det, Rendingerne, hvor Hvalfiskene undertiden forvildes, og blive til Rov for Hundfiskene, af hvilke de idelig forfølges. Det er let at see, endog af Chartet, at Indbyggerne paa begge Sider af Steingrimsfiorden kunne magelig drive Fiskeriet derinde, helst naar Fisken først er kommen inden for Grimsøen, men i andet Fald søge til samme Øe. Kollefiorden derimod savner saadan Fordeel, men Bitrefiorden ikke om

Efterhøsten, og langt mindre Hav-Meedene, der siges at vrimle af Haakalle, skiønt de kun sielden besøges, formedelst Landingernes Usikkerhed ved Ennes- og Gudløgtshøfdene, samt at Indbyggerne finde sig bæder ved, efter gammel Skik, i Vaar-Vær-tiden, at holde sig til Fiskerleiet Giogur, hvorfra denne Næring drives.

§. 70.

Fiskeriets og Haakalle-Fangstens maadelige Tilstand og Midler derimod.

At Haakalle-Fangsten, som altid vil fortiene at kaldes et Hoved-Fiskerie i Strande-Syssel, uagtet den og understøttes af andet Fiskerie, ikke drives forholdsmæssig til dens store Vigtighed, derom vil man let overtydes, saasnart Aarsagerne dertil lægges paa Vægt-Skaalen. Man maa vel ikke beskylde Naturen for Uret, og følgelig ikke heller for, at have ved en farlig Brænding, som omkring den Nordvestlige Deel af Hornstrandene er saa almindelig, lagt paa Kysten imellem Geirolfsgnupen og Hrutefiorden, naar Skialdebiarnevigen, og nogle faa andre Steder (§. 61.), undtages, nogen synderlig Hindring i Veien for Fiskeriernes Flor, hvilket Indløbene og Landingerne sammesteds noksom udviise. Men derimod ere: Fiskens selvraadige Udeblivelse til sine Tider: Drive-Iisens Besøgelse, og den dermed følgende meget fæle Taage, trende vigtige Hindringer, der ikke kunne roddes af Veien uden ved Almagten selv, skiønt Taagens skadelige Følger meget kunde formildes ved Compassets Brug. Iblandt de andre Forhindringer kunne regnes: Landvæsenets slette Drift og deraf unægtelig flydende Folkemangel, som uden Tvil i Forstningen fornemmelig har reist sig af Mangel paa Aarvaagenhed i at passe paa Bondestandens Huusholdning medens det endnu var Tid, og raade Boed paa de saa lettelig indrykkende Feil inden de toge Overhaand. Thi det er næ-

næsten forgiæves at vente, at Bonden altid skal kunne indsee sit Beste, med mindre de, der have bædre Indsigt, samt Myndighed dertil, jævnlig viise ham Veien. En anden Hindring haver været Handels-Skibenes Udeblivelse fra dette Herred, foraarsaget deels af Isen, deels og af de Handlendes Egensindighed i ikke at lade beseile den bestemte Handels-Havn, og det undertiden i mange Aar i Rad, saasom i Aaret 1764 og nogle foregaaende, hvorfor Indbyggerne have seet sig nødte til at udstyrte deres Tran, samt fiske med Heste-Haars-Reedskaber, og Baade sammenbundne med Træ-Nagler, da Jern og Liiner manglede. Til foranførte Hindringer kunne endnu føies 1) Mangel paa fleere smaa Anlæg til Handel, for de lange og besværlige Veies Skyld, om endog Reykefiorden aarlig blev beseilet. 2) Baadenes alt for ringe Antall og Størrelse, endskiønt de fleeste, som bruges til Fiskerie i dette Syssel, bestaae af middelmaadig store Otte- samt Sexæringer og Fem-Mandefar. 3) Meget for faa Reedskaber til Haakalle-Fangsten, i Forhold til dens Vigtighed, i hvor vel man dog billig bør roese Haakalle-Liinernes, Stiorenes, og Krogenes Styrke, saaleedes som samme befindes for nærværende Tiid. 4) En ildeskikket Seilads og Mangel paa Roerpinde, i det man f. Ex. bruger paa et Fire-Mandefar et Seil af $4\frac{3}{4}$ Alnes Høide, og $1\frac{3}{4}$ Alnes Bredde oven til, men $7\frac{3}{4}$ neden til. 5) Fiske- og Haakalle-Reedskabernes Kostbarhed, og endelig 6) Mangel paa Hurtighed, Drift, og Udveie fornemmelig i den Tiid mellem Juul og Paaske, da Haakallen her, ligesom i Isefiords-Syssel, sværmer saa stærkt, at den eene opæder den anden paa Krogene, hvoraf man skulde tage Anleedning til at samle alle muelige Reedskaber og Mandskab, til ret at angribe Fangsten, hvilket dog ikke skeer. Naar man nu vil overveie forbemældte Hindrin-

dringer, da indsees lettelig 1) at naar Landvæsenet, om end ikke meere end Tunene alleene, var i en ønskelig Drivt, det er at sige, naar disse vare fredede, vel giødede og jævne, da vandtes der ikke alleene Tiid, men og Folk tillige, hvilke begge Søe-Bonden kunde betiene sig af, saasnart hans ringe Høebiærgning var til Ende; thi paa en stor burde han aldrig tænke, ja vel paa ingen, naar det kunde lade sig giøre, men alleene ombytte, i dets Sted, hans Fiskevarer imod de behøvende Landvarer. 2) Falder meget let i Øinene, at det bliver umueligt at drive Fiskeriet, naar ingen Fiske-Reedskaber haves, og dette skeer naar Handels-Skibet ikke naaer eller kommer paa Reykefiorden, deels fordi Indbyggerne ikke formaae at indkiøbe større Forraad ad Gangen end til eet Aar, allermindst, naar noget tillige forliises, og deels fordi de, ved den daglige Forventning om Skibets Ankomst, sædvanligen forsømme at tage deres Tilflugt til de andre Handels-Steder, Isefiorden eller Stichesholm, medens der endnu er noget at faae. Saadanne Reiser ere og fast umuelige at giøre uden følelig Skade, end sige med Fordeel, da Trannen, hvori Almuens Varer paa denne Kant fornemmelig bestaae, falder meget uhandlelig at føres paa Heste-Ryggen, og bliver altsaa i saa Fald ikke sielden til Giødsel for Heederne. Det er følgelig nødvændigt, at Havnen beseiles saa ofte som mueligt, det er at sige, saa ofte Iisen ikke er i Veien, og indsees ikke let, hvorfor Reykefiords-Skibet, da Stedet ikke har synderligt Slagterie, skal just gaae sildiger fra Kiøbenhavn, end andre Vesterlands-Skibe, efterdi Iisen ligesaa vel kan ventes i Julii og August Maaneder som i May og Junio. 3) Er ikke at nægte, at jo et Anlæg til Handel i Steingrimsfiorden kunde være nødvendigt, da baade de fleeste, og meest formuende af Herredets Indbyggere

boe

boe der i Nærheden, naar ikkun denne Fiord befindes at kunne beseiles med Sikkerhed. Men om end dette skedde, behovedes dog tillige et lidet Anlæg af samme Slags i Nordfiorden, for Strandboernes Skyld, thi ellers vilde det falde dem ligesaa besværligt at søge til Steingrimsfiorden, som det hidtil er faldet dennes Beboere at søge Reykefiorden. Ja om der endog vare 2 Handels-Pladser, skiønt ikkun smaa, paa denne Kant, vilde baade Handelen og Fiskeriet saa meget meere derved forsikkres om en stadig og fordeelagtig Fremgang. 4) Hvad Baadene angaaer, kan jeg ikke undlade at erindre Forordningen af 28 Februarii 1758, saavidt samme viiser, at Regieringen har erkiendt de ubehagelige Følger, som ofte flyde af, at Baadene ere alt for smaa, og derfor 1) forbudet Indbyggerne at søge Dybet paa mindre Baade, end Fiire-Mandefarer; samt 2) befalet, at hver Søe-Bonde og Skibs-Eier, som haver to To-Mandefarer, skal lægge sig til en stor Baad, som og 3) at hver Bonde, som holder 2 Sex- eller Ottæringer til Søes, skal være forpligtet til at forsyne een af dem med Haakalle-Reedskaber. Det siger sig selv, at Hensigten er ypperlig, men hvo er, eller kan være, helst paa saadanne viidt adspreedte Steder, Opsyns-Mand over, og passe paa, at Fiskerne ikke overskride det foresatte Maal, eller drage ud at fiske paa mindre end de anbefalede Baade. Dette kan ingen, enkelte Gange undtagne, i et saa vidtløftigt Land, som Island er, og altsaa maatte det være Fiskernes egen Tilbøielighed til at adlyde, der skulde giøre Sagen. Men de fleeste af dem, efterat have maaskee een Gang, og maaskee ikke, hørt Forordningen oplæses af Prædikestolen, vide neppe at den er til. Dernæst kan det undertiden treffe, at en Fisker, som eier to To-Mandefarer eller smaa Baade, er

ikke i Stand til at bekoste en stor, da denne koster vel ⅓ meere, end 2 smaa. Det derimod lader sig vel giøre, helst naar der var gød Opsigt, at en Bonde, som har Formue til at holde to Sex- eller Ottæringer til Søes, anskaffede Haakalle-Reedskaber til den eene af dem, thi her kan man formode Bekostningen at vorde ei alleene hastigen vederlagt, men og belønnet med Vinding af Fangsten. Ingen nægter at Befalinger i slige Tilfælde kunne være meget gode; men det er dog vist, at Belønninger, overtydende Exempler paa Stederne selv om Fangstens muelige Drift, og Reedskabernes Forbædring, samt den for Mennesket saa naturlige indbyrdes Kappen for at vinde Penge og Ære, blive altid de stærkeste Drivehiul i dette, som alt andet. En Præmie af 10 Rdlr., udsat i nogle faa Aar for den største Lot eller Lod af Fiske- og Haakalle-Tran i Isefiords-Syssel, var uden Tvil nok til at sætte den heele Almue i Bevægelse; og een eeneste Forgiænger, der vilde drage længer ud paa Havet, end andre, og med det samme forbædre sine Fiske-Reedskaber og Baade, tilstrækkelig til, endog stiltiende at formaae de andre til at følge efter. I øvrigt synes ikke alleene **Eyvindarosen** og **Nordfiorden**, men og tillige Fiskeleiet **Giøgur** ved Reykefiorden, at være ganske vel skikkede til de Sondmørske eller andre slige store Baade, hvilke og for deres Størrelses Skyld vilde medføre en betydelig Nytte, i Hensigt til Haakalle-Fangsten, ligesom man og ei kan formode andet, end at jo Torske-Garn kunne bruges med Fordeel paa Ingolfs- Nord- Reyke- og Steingrims-Fiordene, paa den Tid som Fisken indfinder sig sammesteds. 5) **Haakalle-Loodene**, endskiønt meget kostbarere, end Stiórefærerne eller Haakalle-Haandsnørerne, som og derfor ikke bør forkastes, synes med al muelig Omhyggelighed at burde indføres; dog maae jeg derved

ved erindre, at Krogenes Antall, efter mine Tanker, best kunde bestemmes noget nær i Forhold til Vandets Dybde, saasom: naar Vandet var 40 Favne dybt, burde der i det mindste være 44 til 46 Favne imellem hver Krog; thi lader os sætte, at man havde fleere Kroge paa en Liine af forbemældte Længde, og at enhver Krog havde fanget en Haakall, hvor vilde da vel Fiskerne kunne faae Magt med dem alle? Hertil kommer den Egenskab hos Haakallen, at den ikke bør tilstædes at standse imedens den optrækkes. Naar der altsaa paa saadant Stykke af Liinen hænge fleere end een eller i det høieste 2 ad Gangen, maae jo de andre nødvændig standse, medens de 2 blive dræbte og fastgiorte til Baadene, og altsaa i nogen Tid lades selvraadige, hvilket neppe vil gaae an, om Liinen skal være i vedborlig Sikkerhed. Men derfor er dog Haakalle-Looden ligefuldt et nyttigt Reedskab. Harpunerne, som bruges til Haakalle-Fangsten overalt i Strande-Syssel, agtes og meget sikkrere, end de saakaldte Jfærur eller store Kroge af Jærn, som man betiener sig af i Isefiords-Syssel. Nogle meene ellers, at Haakalle-Liiners almindelige Brug vil meget forhindres ved Mangel paa Madding, da Krogenes Antal er saa stort, og der ei altid haves Forraad af Sælhunde-Spæk, hvilket Haakallen meest pleier at søge. Men man har Aarsag at troe, at naar dette Slags Spæk ikke anvendes til andet, end just til Lokke-Mad for Haakallen, saa vil Mangel derpaa ikke vel være at befrygte. 6) Den ufuldkomne Seilads vil blive vanskelig at faae ændret, men Styre-Tømmene ikke, da Roerpinde udfordre ikkun en ringe Omkostning; naar alleene Øvrigheden vilde tage sig af Sagen, hvilket synes nødvendigt, da førstbemældte Maade at styre paa umuelig kan andet end udtømme Styrerens Kræfter, saaleedes at han tilsidst maae, og

 det

det ofte naar det giælder meest, saasom i Nærheden af farlige Landinger, give sig tabt fra at regiere Baaden, hvilket kan geraade til dens og Mandskabets Undergang. Ikke at tale om hvor moisommeligt det er, at styre med en Aare i Stedet for Roer, skiønt det er en brugelig Maade især paa Breedefiorden og Øster-Landet. Ellers maae man virkelig berømme Indbyggerne paa Sønder- Nord- og Vester-Landet for, hvor behændig og godt de lande, endog i en fortvivlet og skrækkelig Brænding, og kunde endnu meget bæder, naar der var den fornødne Subordination imellem Haasæter og Formænd, hvori vist feiler meget, som sandelig kan regnes ikke iblant de ringeste Hindringer for Fiskeriernes Flor. 7) Angaaende Kostbarheden af Jærn, Tømmer, og andet som hører til Fiske- og Haakalle-Reedskaberne, følger det af Fornødenhed, at jo dyrere disse Ting ere, jo mindre kunne de fattige Fiskere kiøbe deraf; Derved standses Næringen i mindre eller større Grad, Fiskeren mangler, og Handelen kan ei heller samle nogen Fordeel. Mon det da ei var tienligere, til at befordre baade Næring og Handel, at give godt Kiøb paa disse Nødvendigheder, om det endog var under de rette Indkiøbs-Priiser, og i dets Sted at forhøie i lige Forhold alt hvad der ikkun tiener til Overdaadighed, som Brændeviin, Kaffee, og andet deslige?

§. 71.

Sælhunde-Fangsten. Endskiønt Vadesælen (§. 32.) efter Beretning baade indfinder sig hver Vinter paa Biarne- Ingolfs- Nord- og Reyke-Fiordene, kort for Februarii Maaneds Begyndelse, og forbliver sammesteds til Paaske, saa ansees dog dens Mængde paa disse Steder ikke at være saa stor, som den der løber ind paa Steingrimsfiorden, til samme Tid, hvor den dog ligesaa lidet fanges som i hine Fiorde,

und-

undtagne nogle enkelte Gange med Harpuner, og det dog ikke uden megen Moie, eller naar det træffer, at Hundfiskene, som ere Vadesælens hæftigste Fiender, angribe een eller anden. Alligevel synes dog Steingrimsfiorden just at være det Sted, der i saadan Henseende burde haves i Sigte, frem for mangfoldige andre, og det fordi samme, imellem Sandnes, og Gaarden Kalfenes, neppe er tvers over, breedere end $\frac{3}{4}$ Miil, hvorimod den paa andre Steder ikke er nær saa smal. Man maatte vist onske, at kunne finde Middel til at anholde disse, vel tildeels skadelige, men paa den anden Side meer nyttige Dyr. Men det er ikke saa let at sætte i Værk; dog vil jeg til andres nærmere Overlæg sige mine Tanker, som ere, at man skulde, af Danske Lod-Liiner, spundne paa Hollandsk Maade, forfærdige 20 Garn, som udgiorde een Sætning, hvert 20 Favne langt, og 20 Masker breedt. Hver Maske skulde være en halv Alen i Fiirkant, det er dobbelt saa stor, som til Landsælens Unger, og dog er det Sporsmaal, om saadan en Maske kan være passende; thi en vild Sælhund, hvoraf Spækket ofte veier 120 Pd. og derover, er meget tyk over Bovene. Men til de mindste vil den blive for stor. Garnene maatte forsynes med Flotholt, og desuden med smaa Boier, ikke færre end 6 i Tallet paa heele Garnsætningen, hvilke med korte Reeb skulde hæftes faste til Garnenes overste Kant, men ved begge Ender være 2 stærke nedstaaende Liiner, noie afpassede efter Vandets Dybde, og fastgiorte til den nederste Kant af Garnet, samt hver af dem ved et Anker paa den anden Ende, for at Sælhundene ei skulde kunne lobe bort med Garnsætningen. Men dette vilde ikke engang blive tilstrækkeligt, thi det kunde vel hænde, at 50 til 100 Sælhunde, ja maaskee heele Sværmen, blev paa eengang indviklet i Garnene, og da stoede disse Fare for at

synke til Bunds, uagtet de forommældte 6 smaa Bøier vare faste til Kanten, besynderlig om Sælhundene døde i Garnene. Altsaa synes nødvendigt, at man ved hver Ende skulde have 1 stor Boie, og deri en stærk Trosse, ligesaa lang som Vandet var dybt til, hvormed Garnene kunde hales op igien. Om Natten vilde det, for Sælhundenes Nysgiærrigheds Skyld, blive nyttigt, at man roede ud paa Vandet, og omkring det Sted hvor Garnene vare udsatte, med Fakler. Hvor Steingrimsfiorden er smalleſt, synes denne Fangst at vilde faae best Fremgang, dog kunde den og forsøges paa andre Steder. Til hvert Garn medgik omtrent, Fiotholts-Snoererne iberegnede, 41 Liiner, i Fald Maskene skulde behoves saa store som sagt er, og følgelig til dem alle 820, samt 4 Tolv-Garns-Trosser 50 Favne lange, 8 Boier og 2 Ankere, hvilken Bekostning, naar man regner Snoererne, saavelsom det øvrige, efter Taxten af 1702, omtrent vil komme paa 206 Rdlr. Courant. Fangede man nu den heele Vinter 100 Sælhunde, vare Omkostningerne næsten betalte, thi en saadan Sælhund med Skindet, foruden Kiødet, er i det mindste 2 Rdlr. værd efter Landtaxten. Men da Indbyggerne ikke have Formue til at giøre saadanne Forsøg, om endog Forslaget med visse Forbædringer kunde staae til at anvende, saa vil det ventelig blive uden Virkning, med mindre der var nogen, som giorde Forskuddet, eller Fangsten blev dreven med fælles Hielp. Ellers kan man ikke forestille sig andet, end at jo den Maade at fange Vadesælen, som bruges paa Melrackesletten og Langenæsset, og som paa sit Sted skal beskrives, vilde lykkes i Steingrimsfiorden, da denne, ligesom hine Strækninger, bestaaer overalt af smaa Bugter og Kroge, som Vadesælen endelig maae søge til, alleene at Indbyggerne vilde, og forstoede at udsætte deres Garn saa be-

behændig, som hine Steders Beboere. Hvad Land-Sælhundene angaaer, da have de deres Opholdssteder hist og her omkring denne Kyst, saasom ved det saakaldte Duggusfkiær, beliggende skraaes mod osten, foran ved Skialdebiarnevigen; ved Biarnefiords Skiærene, der til visse ere mange, saavelsom inde i, og omkring Fiorden selv; ved Drangeskiærene, hvor dette Slags Sælhunde, fornemmelig om Sommerdage, naar stærk Taage indfalder, slaaes for Panden med Kieppe; omkring Drangeholmene; ved Engenesbalene; Ofeigsfiords-Skiærene; Ingolfsfiorden; paa mange Steder omkring Trekyllisvigen; ved Oerne foran ved Oehliden; udi Biarnefiorden, ved det saakaldte Thorkielsskiær, som ligger foran ved samme; omkring den ganske Steingrimsfiord, i Mængde, paa begge Sider; ved Broddenes og Kollefiords-Oerne, hvor Vadesælen tillige indfinder sig om Vinteren imellem Juul og Paaske; og endelig ved Udskiærene af Præstbacke-Sogn i Hrutefiorden, hvilket giver tilkiende, at her ei alleene ikke mangler Leilighed til Sælhunde-Fangst, men at den endog kunde blive et meget vigtigt Formaal for Handelen, om den blev dreven med vedborlig Eftertryk, hvilket dog ikke berettes at skee, undtaget noget i Steingrimsfiorden, og paa nogle faa andre Steder, hvor den og giver sine skionne Fordeele. Aarsagen ligger aabenbare i Mangel paa Reedskaber og Indbyggernes Afmagt, ikke mindre foraarsaget ved indvortes end udvortes Aarsager; thi nagtet det Slags Handel, som i de sidste Aarhundrede haver været dreven i Island, ikke har været skikket til at opmuntre Næringen, saa havde den dog ikke vel kundet blive i Stand til at bringe det til den Yderlighed, som det nu er kommet, om Indbyggerne selv havde i Tiide passet paa, at vedligeholde Landets indvortes Styrke, bestaaende i Landvæsenets retskafne og ordentlige Drift.

§. 72.

Hvalfiske-Fangst.

Som Naturen har viist sig godgiørende mod Steingrims-fiorden, i Hensigt til Fædrift, Fiskerie, og Sælhunde-Fangst, saa har den ei heller ladet mangle at danne den saaleedes, at Hvalfiskene jo tør komme inden for Grimsøen, ja undertiden lige ind til Enden af Fiorden, hvilket berettes at skee af og til, det heele Aar igiennem, ligesom de og idelig opholde dem paa Hunefloen uden for samme Øe, imellem den og Kaldbaksvigen. Men her maae det hedde at Lykken er bædre end Forstanden; thi da intet Menneske angriber disse Havdyr, hvortil dog Fiorden unægtelig er meget vel skikket, saa forfølge Hundfiskene dem desto hæftigere og jage dem paa Land, saaat undertiden 3 til 4 ad Gangen blive Indvaanerne til Bytte, omendskiønt Talgen, og den Tran, som smæltes deraf, ved Fiskens indvortes Varme, forend den kan afflænses, ikke synderlig kommer til Nytte, formedelst Mangel paa Kar. Reykefiorden bliver og undertiden deelagtig i Hvalfiskenes Besøgelse, skiønt ikke nær saa ofte som Steingrimsfiorden, men de fanges der heller ikke. Atter et Formaal for Næring og Handel, som ligger ganske i Dvale!

§. 73.

Mindre Saltvands-Fiske-Fangst.

Efterat man saaleedes har beskrevet Haakalle- og Torske-Fangsten i Strande-Syssel, hvilken første ikkun drives med Stiører, ligesom den sidste almindeligst med Haandsnører, samt tillige med Liiner i Steingrimsfiorden, staaer alleene tilbage, med et par Ord at nævne de Sorter, som slet ikke fanges her, som ere Sild, Rundemaver, og smaa Flyndre. Men at dog Silde-Sværmen til sine Tider indfinder sig paa Hunefloen, derom kan ikke tvivles, naar adskillige Beretninger forsikkre, at man under-

ti-

tiden endog har kundet øse den ind i Baadene med Kar. Ligesaa viiser Svartbagen, som optrækker Rundemaven levende paa Land, hist og her omkring Kysten, fornemmelig i Kolle- Ingolfs- og Steingrimsfiordene, saavelsom begge Biarnefiordene, denne Fisks Nærværelse; da derimod Flynder-Arterne ikke skal være meget almindelige. Aarsagen ellers, at man ikke her fanger disse Slags Fiske, kan ikke være anden, end Mangel paa Garn eller Vaad, samt Kundskab om at gribe Fangsten rettelig an, endskiønt der synes at være den ypperligste Leilighed til Rundemave-Fiskeriet, især paa Kolle- og Biarnefiorden ved Kaldranenes, formedelst en Mængde af Skiær, samt Thare og Thang, hvoriblant Fisken opholder sig i Lye for Vindene, og hvor Garnene altsaa kunde med Sikkerhed udsættes, ligesom man paa nogle Steder skal have begyndt med i Hrutefiorden. Graasey og Steenbider ere ikkun lidet bekiendte paa denne Strækning.

§. 74.

De fornemste Elver og færske Søer i Strande-Syssel, hvori Foreller falde, skal være disse efterfølgende, nemlig: 1) nogle middelmaadig store Aaer, der løbe ned fra Joklene til Enden af Biarnefiorden, kort fra Skialdebiarnevig. 2) Eyvinde-Aae eller Eyvinde-Oos udi Eyvindefiorden. 3) En Elv som falder ned i Enden af Ingolfsfiorden. 4) Giøgurvand paa Reykehalsen. 5) Reykefiords-Aae, ved Enden af Reykefiorden. 6) Et stort Vand eller Søe inderst i Kaldbaksvigen, hvor og tillige skal opholde sig smaa rød Torsk eller Titlinger, som undertiden besnæres i Garnene tillige med Forellerne, hvilket uden Tvil kommer deraf, at denne Søe i forrige Tiider har ligget i eet med Havet, men er siden bleven næsten skilt fra samme, dog ikke anderleedes, end at jo

Forelle-Fangsten.

Torsken kunde løbe bort igien igiennem Elven, med Floden, om den vilde, eller ikke fandt sig vel ved at være naturaliseret i Søen tillige med Forellerne. 7) Biarnefiordsaaen, en smuk Elv, som synes at have alle de Beqvemheder, som udfordres til Forelle-Fangst. 8) Ørridevand, beliggende paa Kleifehalsen, som for sin Størrelses Skyld udkræver smaa Baade, om Fiskeriet sammesteds skulde have Fremgang. 9) Staderaaen i Steingrimsfiorden, ikke mindre betydelig end Biarnefiordsaaen. 10) Selaae i Selaaedalen. 11) Hrobergs- og Videvalle-Vande eller Søer, formodes og at indeholde Foreller, efterdi man undertiden bliver denne Fiskeart vaer i Vatnsdalsaaen. 12) Thidrichsvalle-Vand, en stor og fiskeriig Søe, hvor man tilforn skal have drevet Fangsten med Baad og Garn. 13) Hoped eller Hro-Aae-Osen. 14) Langevatn i Trolletunge Kirke-Sogn. 15) Thruderdalsaae og Fellsaae, hvilke stode sammen eller udgiore begge een Elv oppe til Fields. 16) Vatnedals-Vand i Bitrefiorden. 17) Krossaae og Krossaae-Vand. 18) Tunge- og Backe-Aaerne. 19) Prestbacke-Aae, og endelig 20) giver det salte Vand Foreller, fornemmelig inde ved Enden af alle forbemældte Fiorde, saavelsom andre mindre Bugter, hvor Grunden er jævn og færskt Vand tillige falder i Havet; men til stor Skade bliver denne Fangst ikke dreven, uden til Mundsmag paa nogle Steder, saasom i Staderaaen med Garn om Sommeren, og paa Dorg eller Haandsnører igiennem Isen i Thidriksvalle-Vandet om Vinteren, men paa de fleeste aldeeles ikke. I Elven ved Præstbacke i Hrutefiorden blev jeg en liden Forelle-Kiste vaer, som dog ikke havde bragt nogen Fordeel; alligevel synes dog slige Kister at være de visseste til at kunne naae Øiemeedet, ligesom Laxe-Kisterne paa sin Maade, naar ellers Elverne ei ere alt for store.

4. Af-

4. Afdeeling
om Kystens Beskaffenhed i Hensigt til Søefarten.

§. 75.

Paa Skialdebiarnevigen (§. 61.), som er den første Bugt af Betydenhed, der moder osten for Geirolfsgnupen, eller Forbierget Geirholmen (som det af andre kaldes, skiont der ingen Holme er i Nærheden, hvorfra dette Navn kunde udleedes) siges ingen, som nu lever, at kunne erindre noget Fartøi at have vovet at kaste Anker; thi foran, omkring og osten for Duggufkiæret, skal være fuldt af blinde Skiær, og Bugten, som ligger aaben for Havet, især med N. Ostlige Vinde, blive saaleedes oprørt, at Vandet, som er 10 til 14 Favne dybt med Steenbund, kan fast overalt staae i eet Skum som en Brænding, hvoraf let kan dømmes om Landingernes Usikkerhed paa dette Sted. Hvad Biarnefiorden angaaer, da er der vel neppe nogen Bugt, som har fleere blinde Skiær end denne; thi bekiendte Folk paa Stedet forsikkrede, at der lige fra Duggufkiæret ost efter laae en Række deraf, og en anden, som hartad stodte imod denne, vesten for de saakaldte Drangeholme, hvorimellem alleene skulde ligge en smal Rende, som gaaer, dog kun kroget, ind paa Fiorden, hvor der atter moder et Rev, som strækker sig fra Øen Svalbarde, og lige til Bugtens ostlige Side. Fra Skaufarnæsset (§. 61.) ind efter, midt imellem denne Øe, og det faste Land, til Skaufaselet, befandtes ellers Vandets Dybde bestandig at være 8 til 9 Favne med Steenbund, men imellem Holmene, et aabent Skiær, og Øen Svalbarde, 15 Favne med Sandbund, ved Pynten af Skaufaselet, 7 Favne med grov Sandbund, samt midt paa Bugten 6, med fiin Sandbund. Vel

Skialdebiarnevigen og Skaufefelsbugt.

er denne Efterretning ikke nær saa oplyselig som den burde; dog seer man vel deraf, at der udfordres særdeeles Bekiendtskab, forend man sikkert kan vente, at gaae med et Fartøi ind paa Biarnefiorden, enten det nu var for at lade afhente det der liggende Drivetømmer, eller i andet Oiemærke; men naar et Skib først var kommet ind, synes Havnen paa Skaufasels-Bugten ganske god; thi der kommer hverken stærk Søegang, Kastvinde, eller andet, som

Drangevig. kan være til Hinder. **Drangevigen** er derimod besat med blinde Skiær.

§. 76.

Hvor Eugeneshliden slipper, begynder **Eyvindefiorden**, som er en meget liden Bugt. Den gamle Historie mælder om **Ey-**

Eyvinde-Os. **vinde-Osen**, (der danner et temmelig stort Hop eller en rundagtig Vand-Samling, ved Enden af Eyvindefiorden, ikkun adskilt fra Soen ved et Stykke af Eyvinde-Aaen), som en Havn, hvor Skibe skulde have ligget, hvilket om saa er, da have de ventelig styret V. S. Vest, og havt Ofeigsfiords-Skiærene om Bagbord, men Engeneshliden om Styrbord. **Iraboden**, et blindt Skiær, skal ligge i N. Ost fra nysbemældte Ofeigsfiordsskiær, og det langt til Soes, hvori dog Beretningerne ikke vare eenstemmige. Imellem **Engenesbalene** og **Ofeigsfiords-Skiærene**, er Vandet ind efter heele Veien igiennem 8 Favne dybt, men inde paa Eyvindefiorden, ved den N. Vestlige Side (thi den modsatte bor man skye formedelst blinde Skiær) aftagende, fra 7 til 6 Favne, med Steenbund overalt. Kort fra Gabet eller Udlobet af Eyvinde-Aaen er Vandet 5 Favne dybt, og da fornemmes først Sand paa Loddet; siden tager Vandet af lige til 2 Favne, som dog skal være Forandringer underkastet, formedelst de svære Brændinger, som, naar

de

indfalde om Vinter, For- eller Efter-Aar, enten bortrive det Sand, der samles for Mundingen af Aaen, eller og forøge samme. Osen selv, hvorinde de Gamles Fartøier ventelig have ligget, undergaaer og sluttelig nogen Forandring, dog er samme dyb nok, nemlig 16½ Fod, paa den østlige Side; saa at, dersom Fartøierne først passede Flod-Tiiden, samt dernæst havde Anstalter til at hale dem op mod Strømmen i Elven, som er temmelig stridig, og man desuden kunde muddre op i Aabningen, naar Sandet samlede sig til nogen Hinder, tviler man ikke paa, at Havnen eller Osen jo kunde være brugbar for middelmaadig store, og smaa, Skibe at ligge i, baade Sommer og Vinter; thi Brændingen synes ikke at kunne her forvolde nogen Uroe, undtagen foreſt i Elvemunden. Foran ved Ofeigsfiorden, ligesom inde paa samme, ligge hist og her farlige blinde Skiær. Blinde Skiær paa Ofeigsfiorden.

§. 77.

I Aaret 1759 kom eet af de Islandske Handels-Skibe uformodentlig ind paa Ingolfsfiorden, hvor det laae mod 14 Dage. Havn paa Ingolfsfiorden. Det havde bundet Landtovet fast om en Steen ved Stranden, inden for Gaarden Munadarnes, og ladet tillige Anker falde paa 11 Favne Vand, med Sandbund. Tvers over fra samme Sted, til henimod midt i Farvandet, har Fiorden ikke dybere Vand end 17 til 25 Favne, og selvsamme Bund, men nærmer mod Havet kun 17 til 18, og hvid Sandbund. Havnen er rummelig, og synes tryg for store og smaa Skibe; dog maae man lave sig paa O. S. Østlige Kastvinde, som Naboerne berettede at give svære Stød imellem, saavelsom den Grønlandske Drive-Iis, for hvilken ingen Bugt omkring Hornstrandene kan være frie, naar Eyvinde-Osen undtages. Efter Beretning skal Indløbet her ikke være ganske reent

 for

for Skiær, dog meene Fiskerne at saadant ikke kunde blive til Hinder for Skibene, naar man styrede V. S. Vest ind imellem Ofeigsfiords- og Sæluskiærene, til man kom forbi Polleskiæret, som er næsten Landfast til Munadarnæsset, og derefter midt ind paa Fiorden. Viidere blev forbemældte Handelsskib samme Aar atter nødt til at kaste Anker paa Nordfiorden, en Bugt som har det Fortrin for alle andre paa denne Kant af Landet, at slet ingen blinde Skiær ligge i eller uden for samme, saa at Indløbet er ganske reent. Vandet omtrent midt efter Fiorden er jevnlig 7 til 8 Favne dybt med Steenbund, men langt inde henimod Enden af samme, og nærmer mod Krosnæs-Siden, hvor dette Skib havde ligget, 10 Favne, med temmelig fast Sandbund. Kastvinde skulle her meest være at befrygte af S. Vest, Vest, og V. N. Vestlige, samt undertiden og af Nordlige Vinde. Denne noget nær indelukte og rummelige Havn er ellers ret fornøielig og har beqvemme Lodse- og Lade-Pladse; dog er den ikke meer end andre frie for den Grønlandske Drive-Iis, som kan uden Modstand trænge sig lige ind i Bugten, hvor Grunden bestaaer af fiint Sand; men Skibene kunde dog ligesuldt ligge sikkre, hvilket bekræftes derved, at Hollænderne tidt oplægge deres Fartøier sammesteds, naar de have taget Skade. Ellers beretter man, at Irlænderne, da de fordum besøgte denne Fiord, have lagt deres smaa Jagter, naar Iisen var i Vente, tæt op til en Klet eller Klippe ved Stranden, og derpaa bundet samme fast, og skudt Bredder imellem. Reykefiords-Havn, som af de Farende agtes for meget tryg til Sommerleie, uden naar Driv-Iisen ankommer, er allereede bekiendt. Jeg besaae den og ikke. Ellers skal der neden for Gaardene Kios og Reykefiorden være en blød Sandgrund, hvor man i Nødsfald kunde sætte Skibene

(Nordfiords-Havn. — Reykefiords Handels-Havn.)

paa

paa Land, uden nogen Skade. I Veideleysefiorden meenes der og at være en tienlig Ankerplads i paakommende Tilfælde, med 8 til 16 Favne Vand og leerblandet Sandbund, hvorved dog maae agtes, at det saakaldte Midfiardarskiær berettes at ligge omtrent midt foran ved Gabet paa Fiorden, som ellers altid har sikkre Landinger og andre til Havfiskeriets Søgning henhørende Beqvemmeligheder. Kaldbaksvigen fortælles at have fordum været brugt til Ankerplads af Hollænderne og andre fremmede Nationer, men uagtet saadant kan være skeet een eller anden Gang i Nødsfald, saa er dog Bugten ei alleene ganske aaben for de Vinde, der blæse fra Havet, men og, som tydelig sees af Fieldenes Dannelse, underkastet stærke Kastvinde fra N. og N. Vest, hvorfor den og synes meget usikker, helst naar dertil lægges, at Vandet yderst er ikkun 10 til 12 Favne dybt, men længer inde meget lavt, saa at det af Bølgerne let kan sættes i Oprør. Biarnefiorden har indvendig ved Kaldranenæs nogle smaa Øer, men uden for og i Gabet er den besat med slemme blinde Skiær, hvoriblandt Biarnefiords-Revet og Bruaraaeskiæret ere de betydeligste; altsaa kan derinde ei være nogen Leilighed til Havn. Men Raster eller stridige Strømme skal ikke være at befrygte fra Geirolfsgnupen til Steingrimsfiorden eller andenstedds paa Hunefloen, naar alleene det sædvanlige Sønder- og Nord-Fald, eller Havets Træk ved tilvoxende Flod og Ebbe, undtages. (*)

Ankerplads paa Veideley-fiorden.

Kaldbaksvig.

Blinde Skiær paa Biarnefior-den.

§. 78.

(*) Om Strækningen fra Geirholms-Fieldet til Steingrimsfiorden har Skipper Ancher givet følgende Efterretning: „Sønden for (Gierd) Geirholmafiall er (Scialdarvik) Skialldabiarnarvik, og dernæst Biarnefiorden, som er en god Havn for alle Slags Vinde. Der sønden for er Drangeskiær, en Huk, som toner sig ligesom 3 smaa Humple,

eller

§. 78.

Havne i Steingrims-fiorden.

Ved den nordlige Side af Steingrimsfiorden berettedes Skibe tilforn at have ligget, og det ei alleene inden for de saakaldte Hafneholme, men og foran ved Skáruklettene. Det første Sted udgiør en liden Bugt, med 2 lave Skiær foran, omtrent 6 Favne vidt fra hinanden, der med Floden sættes under Vand, og imellem hvilke, paa den Tid, er 10 Favnes Dyb, samt oven for, og nærmer ved Landet igien 5, med fiin Leerbund; men naar Ebben kommer, bliver denne Bugt meestendeels tør, og oprøres da af de Vestlige Vinde, som staae paa Landet, hvoraf følger, at man paa dette Sted ikke kan tænke paa Ankerplads, og langt mindre paa et stadigt Skibsleie, hvilket tillige bør gielde om Bugten ved Skáruklettene, formedelst stærke Paalands-Vinde. Foran ved Akranæsset synes og Ankerpladsen ligesaa usikker, uagtet en Jagt fra Flandern for omtrent en Snees Aar siden, skal have ankret der, medens den tilkiøbte sig nogen Forfriskning. Reykevigen, der ligger omtrent midtveis inde i Fiorden, paa samme Side som Hafneholmene, bestaaer af en kort Bugt, som her sees aftegnet, og er vel aaben, fra S. S. Ost til V. S. Vest, men beskiærmes dog for Havet, af Akranæsset og Hverekleifene, samt paa den

Havnehol-me.

Skaruklette-bugt.

Reykevig.

eller sorte Klipper. Der sønden for igien er Drangeviik, dernæst (Krendervik) Eyvindarfiord; derpaa viidere Rudianæs (maaskee Raudanæs), og endelig Ofeigsfiorden; Sønden for (Jelianæs) Selianæs er (Jnals-) Jngolfsfiorden og (Velfermira-Næs) Veturmyrar-Næs. Dernæst er Nordfiorden, der er en god Havn for alle Vinde, hvor ogsaa Hollænderne meget løbe ind. Der Sønden for er Reykenæshyrna, og saa Reykefiord, som beseiles af de Danske. Sønden for igien er Kambur, og saa Veideleysefiord, og siden adskillige smaa Indvige indtil Bunden af Steingrimsfiord, som er meget stor, men ureen." E.

den modsatte Side af de saakaldte Stráketange, hvor de Irske og Islandske Drenge meenes at have i forrige Tider ovet dem om Kapp i Svommekunsten, og andre Legems-Bevægelser, hvilket alt for længst er nedlagt, ligesom Skieloben, Dands, Musik, og Knatleege eller Bold-Spill. Ja Geistligheden har endog i de seenere Tider anseet det for en Pligt, i Stedet for at hæmme muеligen indlobende Misbruge, reent at afskaffe alle saakaldte Glæder eller Lystigheder, uagtet disse virkelig i og for sig selv ikkun vare uskyldige, ja nyttige, Fornoielser, i det de, hvor simple end disse Leege vare, kunde tiene Almuen til en opmuntrende Bevægelse og Vederqvægelse et par Gange om Aaret eller ofter, fra det vedholdende og suure Soe- og Land-Arbeide. Men monne vel og Religionen virkelig haver bundet Mennesket til stedsevarende Moie og Traurighed, eller nægtet samme al forlystende Tiids-Fordriv? Og mon ikke en Deel Sygdomme i Island hos begge Kion, og helst hos det svagere, nedstamme fra Mangel af Bevægelse og Sælskab, samt deraf flydende Opmuntring for Sindet? Men jeg kommer igien til Reykevigen, ved hvilken viidere falder at anmærke, at Vandet midt i Gabet, imellem de Skiær, der ligge ved begge Sider, er 16 Favne dybt, med Steenbund, ligesom kort oven for, men endnu nærmer mod Enden af Bugten 8, 4, til 2, med Sandbund overalt. Kort foran ved Indlobet, det er at sige, naar Alfholen paa Grimsoen ligger i eet med de saakaldte Drangsnesbrecker, er en Bode eller et blindt Skiær, hvorpaa Vandet ved Ebben befandtes at være 6 Alne dybt. Reykevigen maae altsaa agtes tienlig til Ankerplads, og Spanskevigen ikke mindre, da denne foran ved Siderne Spanskevig. er beskiærmet af 2 Skiær; men i Midten er den aaben for Vestlige Vinde, og har ellers 3 Favne dybt Vand med Sand og Skiæl-

Paradis-Havn. Sand-Bund overalt. Havnen Paradis derimod, (som den blev kaldt paa Stedet), er aaben lige fra S. O. til V. N. Vest, og altsaa for de Vinde, som staae tvers over Fiorden; men for Havet har den Lye af Reykenæsset, som er en steil Klippe-Pynt, nær ved hvilken, og øverst oppe imod Bugten, Vandet befandtes $3\frac{1}{4}$ Favne dybt, men henimod Gabet 9, og midt paa Bugten 5 med Steenbund, og hvid Skiæl, overalt, hvor altsaa neppe noget Anker kan fatte, med mindre der er Leer neden under Skiællen, hvilket dog paa Loddet ei kunde fornemmes. Foran ved Bugten er Vandet 15, 20 til 30 Favne dybt, med Sandbund, hvor man altsaa i fornødne Tilfælde, synes at kunne ankre. Den saakaldte Skeliavig. Skeliavig, ligger omtrent midt ved den sydlige Side af Steingrimsfiorden, vender med Gabet mod S. O. til Osten, og bedækkes foran af det saakaldte Sandskiær, samt endeel andre aabne og blinde Skiær, ligesom af det faste Land paa begge Sider, og bag til, som bestaaer ved Søekanten af Sand med lavt Vand foran. Gaarden Skeliavig ligger kort derfra. Ved denne Sand, eller det inderste af Vigen, falder Brænding om Efterhøst og Vinterdage, naar Vinden blæser fra Havet, men formodentlig dog ikke saa stærk, at den kan forurolige Havnen selv. Oven for Skipevigen, en liden Afkrog i Skeliavigen, er en nogenleedes tienlig Plads til at bygge Huse paa, endskiønt samme ligger neden for et Holt eller lav Klipperad, hvoraf man maaskee kunde befrygte noget Slags Uleilighed af Snee om Vinteren. Der synes og at være den beqvemmeste Ladeplads, eftersom det inderste af Vigen, hvor Ladepladsen ellers kunde være og Husene staae, er udsat for Brænding, om ikke desuden Grunden, saavel der, som nær ved Lækiarosen, og paa fleere Steder ved Strandkanten, var alt for blød,

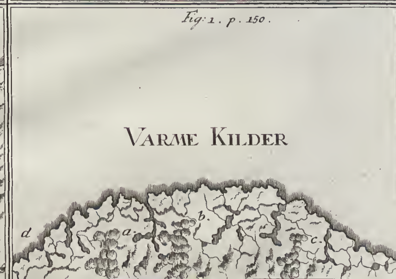
saa-

Tab. I. p. 187.

S. M. Holm. del.

Haas.

saasnart Søen falder bort eller aftager, fornemmelig med laveste Ebbe. Bugten, hvor man især kan befrygte vestlige Kastvinde, er ellers heel rummelig, og har med største Flod midt i Indlobet 3 og 3½ Favnes dybt Vand, midt paa Bugten 3, og ved den østlige Side 2½ inden for Skiærene, hvor egentlig Sætteriet skulde være, men nærmer mod Enden 2 Favne dybt Vand, med grov Sand og Skiæl-Sandbund overalt. I forberorte Lækiaros falder vel ferskt Vand, men det er ikkun maadeligt, da Bækken har Tilløb af de fugtige Enge, som ligge under Fieldsfoden oven for. Naar Hav-Iis ankommer, er Havnen ikke frie, uden for de store Skotser, som nødvendig uden for maae staae paa Grund, formedelst Vandets ringe Dybde. Af Skeliavigen følger en Tegning. Kort fra den ligger en anden liden Bugt Holmarifsvig kaldet, som vender med Gabet imod S. Vest, og har altsaa Mundingen eller Indløbet af Steingrimsfiorden paa Siden, men dens S. Vestlige Deel eller Videdalsaaehøfden for ved sig, skiønt et godt Stykke borte. Bugten, som er rummelig for et par Skibe, beskiærmes temmelig vel for Havets Overlast, af Holmerifshøfden, og et aabent stort Skiær, omkring hvilket Sælhunde opholde sig, Holmerifs-Klack kaldet, samt imod N. Vest af Holmerifskleifen eller det faste Land. Ved Enden af Vigen, som bestaaer af fiint Sand og jævn Grund, bevoxen med Græs, hvorfor den er vel skikket til Bygningers Anlæggelse, sees endnu Levninger af en Labyrint, samt 2 runde Ildstæder og 5 Huustomter, som enten Irlændere eller Hamborgere tilforn maae have betient dem af, og altsaa ventelig her, som paa andre Steder, drevet deres Handel. Stedet synes og nok saa beqvemt dertil i alle Henseender, som Skeliavigen; thi Holmerifsvigen haver ei alleene en bædre Bygnings-Lodse-

Holmarifsvig.

og Lade-Plads, samt sundere Vand, til fornødent Brug, end Lækiarosen, udi et Kildevæld, som berettes aldrig at tilfryse; men Havnen er desuden saa sikker, med 3½ Favne dybt Vand inden for Holmerifsklacken, og siden 2½ til 2 Favne nærmer imod Enden af Bugten, med hvid fast Sandbund overalt. Holmerifsvigens Beliggenhed sees endnu tydeliger af hosfølgende Tegning. Videre bliver man vaer ved den sydlige Side af Steingrimsfiorden, en heel lang og smal Canal eller Vaag kort fra Gaarden Zroaae, Tungegrafarvaag kaldet, som løber ind i Landet, og er indlukket for alle Vinde, undtagne de fra N. O. og N. N. O. som staae ind af Aabningen, men som dog ikke, formedelst sammes Snæverhed, kunne foraarsage nogen svær Søegang. Inderst i Vaagen er Bunden opfyldt med skadelige Steene for Ankertovene, men uden for Midten berettes Bunden at bestaae alleene af Leer, og Vandets Dybde at være 6 til 8 Favne, hvoraf følger at Stedet i det mindste maae ansees tienligt til Ankerplads, ja vel og til Sommerhavn for ligesaa store Skibe, som de Gamle her have lagt ind med. Inden for og i Lye ved den saakaldte Zroárholme, synes og at være Ankerplads i Nødsfald, ligesom i Zroár-osen selv et Tilholdssted for smaa Fartøier, om ikke Indløbet, efter Beretning, var idelige Forandringer underkastet, og foran bespændt med et Sandrev, der tager af og til, ligesom Iisskreed eller Brænding forandre Grunden. I øvrigt skyde sig ud omkring Fiorden hist og her smaa Skiær-Odder, som krydsende Skibe vel maatte tage sig vare for, ikke at komme for nær; men andre Hindringer eller blinde Skiær ere ikke Søefarten i Veien inden for Grimsøen. Slutningen falder altsaa derud paa, at Skelia- og Holmerifsvigen kunde uden nogen Fare eller videre Betænkning blive beseilede, alleene at Indseilingen

Tungegrafarvog.

uden

uden for Grimsoen var saa reen, som inden for samme, hvori der feiler meget; thi efter det, som bekiendte Folk paa Stedet berettede, skal der ligge en heel Række af blinde Skiær lige fra Gaarden Eyum, som staaer langt norden for Biarnefiorden, og forbi samme, saavelsom Biarnenæsset og Grimsøen, ind efter Hunefloen, lige til Skridnesennet og Kollefiorden, en smal Rende alleene undtagen, som siges at løbe ind paa Steingrimsfiorden Sonden for Grimsoen, der er adskilt fra forbemældte Malarhorns-Udhuk eller Næspynt, ikkun ved et middelmaadig smalt Sund, som er frit for blinde Skiær, saa nær som eet eeneste. Men for dog noget tydeligere at vise Indseilingens Beskaffenhed, vil jeg opregne de vigtigste af disse blinde Skiær, ligesom samme af de meest bekiendte Fiskere omkring Kysten bleve angivne; og ligger da for det første en Mængde af samme oven for Fiskemeedet Sveinbiarnargrunn, henved 1 Uge eller Miil til Soes, og foran ved Gaarden Eyum, der strækker sig nord efter forbi Kaldbaksvigen, og udbreeder sig imod det faste Land, men ikke længer ud til Hunefloen, end nu er mældt. Sonden for Sveinbiarnargrunn igien ligger et andet Fiskemeed, Oræfegrunn kaldet, $1\frac{2}{3}$ Uge til Soes, imellem hvilket og det faste Land skal være en Hob blinde Skiær, Oræfebode kaldte, som Vandet bryder paa naar haardt Veir indfalder. Det aabne Thorkelsskiær, foran ved Biarnefiorden, er ikke langt fra Oræfebodene, sonden for hvilke igien, og omtrent paa samme Strøg, eller $1\frac{1}{2}$ Uge mod Østen fra Gaarden Biarnenæs, atter begynder en Række af blinde Skiær, oven for Fiskemeedet Østerbrunen, ligesom og imellem det faste Land og Biørnsgrunnen, der ligger meer mod S. end Østerbrunen; fra hvilken mod østen, og altsaa længer ud paa Floen end samme, 2de ubenævnte blinde Skiær findes,

Blinde Skiær uden for Grimsøen.

des, med en dyb Rende imellem, hvorigiennem Skibene skulde gaae, da kort Sønden for disse igien, og 1½ Uge fra Biarnenæsset, Dagmaalegrunnen begynder, hvorpaa Vandet undertiden bryder, uagtet den og bruges til Fiskemeed, ligesom Geitafells-grunnen nærmer mod det faste Land, imellem hvilke Grimsøe-Sundet løber, der, som før blev mældt, er frit for Skiær, Kongstadeboden undtagen. Endelig ligge Sønden for Hoved-Renden, som berettes at være henved ¾ Miil breed, de saakaldte Ennesboder, saasom Helgeskiær, Stapegrunn, Skotte, samt endeel andre blinde og aabne Skiær foran ved Kollefiorden. Men endskiønt denne Efterretning ikke er saa oplyselig som jeg gierne ønskede, ligesom den ei heller var anderleedes at faae, med mindre Veirliget havde tilladt ordentlig at opmaale og aflægge Grundene, saa viser den dog, at man aldeeles ikke, uden at være forsynet med en tilstrækkelig bekiendt Lods, som dog vil blive vanskelig at faae, med mindre han opholdt sig paa Giøgur ved Reykefiorden, og gik der om Bord, bør lade noget Skib vove sig ind paa Steingrimsfiorden; thi det ere ei alleene forbemældte blinde Skiær som staae i Veien, men og den ofte indfaldende Taage, der paa sine Tider ei kan agtes for mindre farlig, helst da ingen Havn haves i Nærheden, at løbe ind paa i paakommende Tilfælde, saa nær som Bitre- og Hrutefiorden, og dog dette ikkun naar en velbekiendt Lods var inden Borde. I øvrigt viser den gamle Historie, at det dog ikke maae være ugiørligt at beseile Steingrimsfiorden; men ind paa Kollefiorden er aldrig noget Fartøi kommet, efterdi samme fast allevegne er besat med aabne og blinde Skiær, som ei alleene ere farlige for store Skibe, men og for Baade, især den saakaldte Rifgerdingebode. Ellers skal Fiorden paa nogle Steder i Midten have 30 Favne dybt

Kollefiord.

Vand,

Vand, men meget lavere ved begge Sider. Bitrefiorden berettes tilforn at have været besøgt af Hollænderne, som skal have ankret inden for Ospaksøren, paa en rummelig Bugt, der tillukkes af bemældte Odde eller Pynt, og har 15 til 20 Favne Vand med Sandblandet Leerbund overalt, hvoraf følger, at Bitrefiorden, dersom ellers Indseilingen er, efter Forlydende, ganske frie for blinde Skiær, og de S. Østlige Kastvinde ikke ere til Hinder, kan agtes for en paalidelig Sommerhavn. Ospaksøre.

§ 79.

Bordøre-Havn, som Historierne bekræfte i forrige Tider at have været beseilet af fremmede Handlende, ligger paa den Vestlige Side af Hrutefiorden heel langt inde, og inden for Bordøre-Odden, hvilken noget nær tillukker samme for Havet, saa at ingen Søegang kan være der at befrygte, uagtet Havnens Rummelighed; derimod berettes temmelig stærke Kastvinde fra S. og S. Øst at falde sammestedes. Vandet midt paa Bugten, hvor Skibene fordum have ligget, er 10 Favne, med sandblandet Leerbund, men foran ved Odden 19 Favne dybt. Lodse- og Lade-Pladsen bestaaer af jævn Møl eller Strand-Gruus ligesom Ospaksøren udi Bitrefiorden og Bordøren selv, paa hvilken endnu sees Levninger af de gamle Kiøbmands-Huse; Der er og Vand i Nærværelsen, som dog, i langvarig Tørke, siges at staae Fare for at formindskes. Paa Stupøren, som ligger kort Sønden for Bordøren, have tilforn staaet Nøster eller Skibs-Huse, hvoraf de 2 befandtes 67 Fod lange, men det eene kun 64, og alle 20 Fod i Breedden. Ud fra den østlige Side af denne Fiord skyder et Rev af Møl eller Steengruus, Reyketange kaldet, som siges at være 300 Favne langt, og staaer op af Vandet i Ebben, samt naar stærk Brænding Bordøre.

ding

Ketøre-Odde. ding indfalder, men imellem samme og Ketøren vesten til er dog et smalt Sund, dybt nok for alle slags Skibe at løbe igiennem. For Hav-Jis er Hrutefiorden ligesaa lidet frie, som de øvrige Bugter paa Nord-Landet. Indseilingen er og lige ind forbi Hrutøen heel snever og vanskelig, og udfordrer en velbekiendt Lods; thi foruden at Renden gaaer kroget ind efter, ligge og endeel blinde Skiær paa den vestlige Side, Skalholtsvigsbode kaldte, foran og østen for Skalholtsvigen, saavelsom ind efter ved Landet, samt paa den østlige Side ligesaa mange, og det noget nær lige ind til Hrutøen. Vandets Dybde fra denne Øe og ud efter Renden skal ellers være 30, 40 til 60 Favne, men lavere til begge Sider. Inden for Reykefangen saavelsom Ketøren ere gode Ankerpladse. Indbyggerne ønske meget at Bordøren maatte beseiles, da samme kunde magelig søges af Hrutefiords, Midfiords, Bitrens, Laxaaedals og Haukedalens Beboere, der alle have en lang Vei, saavel til Spaaekonefellshofden, eller Skagestrands, som Stickesholms Handelssteder; I det mindste staaer Havnens Tryghed ikke derfor i Veien, naar det i andre Henseender blev fundet nyttigt; dog var det godt, om Fiorden først blev ordentlig aflagt, for nøiere at forsikkres om Skiærenes Beliggenhed.

Blinde Skiær paa Hrutefiorden.

5. Afdeeling
om Drivetømmeret.

§. 80.

Tømmerplads i Skialdebiarnevigen. Den nærmerste Drivetømmerplads, østen for Geirolfsgnupen, er Skialdebiarnevig, hvor man blev vaer 49 Stykker, som Søen nyelig havde opkastet, fra 4 til 10 Alne lange, af forskiellige Sorter,

ter, og desuden en stor Mængde gammelt Tømmer, som deels laae oven paa, og deels var indviklet i Sandet, langs heele Strandkanten, baade nær ved og længer fra Vandet. Det er læt at slutte, at en Hoben deraf maae være raadent, revnet af Solen, og forstødt ved Brændingen; dog findes deriblandt af og til brugbart Tømmer som jeg vil ansætte for 100 til 130 Læster; naar saa meget var fraskilt, vilde det viise sig hvortil Resten var tienlig. Paa Skaufaselet bestoed den der værende, og efter Landfoged Magnussens Foranstaltning i sin Tid opstablede Tømmer-Samling af omtrent 130, fra 6, 7 til 12 Alne lange, utilhugne Stykker af forskiellige Slags, foruden en Slump Morkiebler, tienlige til Ildebrand alleene. Iblant dette Tømmer var et hvidt saakaldet Norskhugget Fyrretræ, som var ret smukt, af 12 Alnes Længde, og fuldkommen en ½ Alens Tykkelse i Giennemsnit; men det øvrige syntes ikke af megen Værd, da det naturligviis maae være i saa lang Tid revnet og udtæret, som andet Tømmer, der ligger under aaben Himmel, om det endog af Forstningen har været brugbart. Ved Biarnefiorden paa begge Sider, men dog fornemmelig paa den østlige, saavelsom paa heele Kysten indtil Udhukken Drangetinde, falder adspredt Drivetømmer, skiønt den største Deel deraf er gammelt, efterdi det nye deels bliver afhentet fra fremmede Herreder, og deels forbrugt af Stedets Beboere til Baade, Kar, Øser, Skaale, mindre og større Fade, Æsker, Skrine, Truge, Kander og Aske, af hvilket alt jeg har medbragt nogle Prøver. Strandboerne drive og, næsten hver Sommer, Handel paa Sønder-Landet, endog paa Altinget selv, med anførte Boeskab, som de føre paa Heste over Dale, Elver og Fielde, i Mangel af Transport-Skibe, og finde dog deres Regning derved, skiønt det skeer med saa megen Møie.

Paa Skaufaselet.

Biarnefiord og Drangetinde.

Hiemme paa Stedet koster et Tondekar med behørige Baand 67½ Sk. Courant. En Øse 9 Sk., et middelmaadig stort dreiet Fad med Dyppekar udi 13 Sk., et Trug 11¾ Sk. o. s. v. Men naar saadant føres til andre Steder, stiger Prisen forholdsmæssig.

Kysten imellem Drangetinde og Eyvindefiorden.

Imellem Drangetindene og Udløbet af Eyvindefiorden befandtes intet videre Drivetømmer end til fornøden Huse-Bygning og Ildebrand, hvilket tillige gielder om Eyvinde-Osen, naar alleene 2 nye 7 og 9 Alne lange hvide Gran-Træer undtages. I Sandet var og intet nedsiunket, saavidt man kunde mærke, og altsaa maae det Tømmer, som Vicelavm. Olafsen (*) beretter, den Tid han reiste, at have ligget lodret opstablet langs med Indløbet dybt ned og høit over Vandet, siden være bortført af Folk eller Brænding, som vel kan være rimeligt. I Ofeigsfiorden, hvor man ei fik landet, laae en Hob Tømmer, heelt omkring ved Strandkanten, men i Ingolfsfiorden, omkring Veturmyrenæsset, i Nordfiorden og Trekyllisvigen saare lidet, da Reykenæsset derimod var meer riigt paa nyt Strøetømmer, hvoriblant Søen havde opkastet en Skibsplanke af Eeg 8 Alne lang, samt en forslidt Boie. Kolbeinsvigen havde og nyelig faaet en temmelig Slump bestaaende omtrent af 137 Stykker, hvoraf dog den største, en Tiærefyrr, var ikkun 9 Alne, men de øvrige 4 til 3, og derunder, i Længden.

Videre Øster efter.

Foran ved Øehliden og omkring Biarnefiorden befandtes intet Drivetømmer at regne paa, ligesaa lidet som noget af Betydenhed i Steingrimsfiorden, ved Galmestranden, Broddenæsset, Ennæs- og Gudløgshøfden, eller i Hrutefiorden; men Kaldrananæs og Biarnenæsrekerne, som ansees for de vigtigste og beleiligst liggende Driveplادse paa denne Kant, kunde omtrent komme

(*) Reise igiennem Island, S. 496.

komme i Ligning med Reykenæsset, da sammesteds laae adspredt Drivetømmer hist og her, og deriblant nogle faa Stykker af 10 Alnes Længde, samt desuden nogle faa Norskhugne og fiirkantede Stokke, som Sysselmændene i den Tiid tilegnede sig som Vogrek, ligesom de vare Vrag af strandede Skibe. (*) Angaaende Tømmerets Mængde, vare alle eenige i, at det paa Kysten imellem Adelvigen og Cap de Nord, fra Julii Maaneds Begyndelse 1774 til samme Maaneds Udgang 1775, opdrevne Tømmer, var mindre end i de næstafvigte 15 Aar tilforn, og om en længere Tid blev sat i Ligning dermed, da endnu langt mindre. Paa den anden Strækning imellem Cap de Nord og Geirolfsgnupen, samt paa Kysten imellem denne og Drangetindene, skal selvsamme Forhold kunne have Sted, men derimod blev berettet, at Tømmerets Mængde fra Drangetindene og til Steingrimsfiorden, kunde, i Forhold til foranførte Tidsrum, holdes for middelmaadig, uagtet Levningerne deraf paa denne sidste Strækning ikke vare saa betydelige, da det her daglig forbruges, ligesom det der opdriver imellem Steingrims- og Hrutefiorden, som i Aaret 1775 ikke skal have været saa lidet, uagtet det i Aaret 1777 var blevet borttført, og Kysten altsaa sammesteds ganske bar for Tømmer. I Henseende til Anvendelsen af dette Tømmer, kan man, som tilforn, inddeele disse Strandbredder i 3 Parter, og regne til den første Strækningen imellem Geirolfsgnupen og Drangetindene; til den anden, Kysten imellem samme og Ingolfsfiorden eller Vetermyrenæsset; og til den tredie det øvrige indtil Hrutefiorden eller Hrutefiordsaaen. Det er mældt til-

(*) Saavel denne anførte, som andre Mistydelser af de ældre Tiders Anordninger om Strand-Rettigheden i Island, ere nu blevne hævede ved Forordningen af 4 Maji 1778. E.

tilforn (§. 75.), at Skialdebiarnevigen er meget usikker, saavel til Ankerplads, som Havn, samt haver slette Landinger; og deraf vil følge, at Tømmeret paa det Sted ei vil kunne indskibes. Det skulde altsaa opgraves af Sandet, sorteres, og bestemmes til en vis Brug, samt tilhugges og forarbeides, enten ganske, eller tildeels, inden det blev henført til Skaufasels-Bugten i Biarnefiorden, hvorfra det siden videre kunde føres omkring, saavelsom det, der befandtes paa sidstbemældte Sted, naar Indseilingen til denne Fiord var i Forveien undersøgt og befunden sikker. Om den anden Part af Kysten troer jeg bør gielde det samme, da Ingolfsfiorden vil blive den beleiligste Ladeplads. Men det Tømmer, som falder paa den sidste Part af Kysten, synes dens Beboere selv magelig at kunne bruge, ja endog Udskudet til Huustømmer, Kull og Brændsel, for at spare paa Birke-Skovene. Overhoved er ellers at mærke, at hvad man end vil foretage sig med Drivetømmeret, saa maae man altid dertil have deres Minde, der eie Strand-Rettigheden, hvilke deels ere Selveiere, og deels Beneficiarii, da de efter Lovene kunne tilholde dem Tømmeret, som deres Eiendom.

Tredie

Tredie Stykke
om
Hunevands-Syssel.

I. Afdeeling
om Landstrækningen imellem Hrutefiordsaaen og Skagen.

§. 81.

Balkenes, en temmelig steil Landpynt, som løber Nord efter
fra Hrutefiords-Halsen ud imod Hunefloen, en heel stor Hrutefiord.
Arm af Havet, beliggende imellem Hornstrandene og Skagestran-
den, adskiller Mid- og Hrutefiorden, hvilken sidste, fra det in-
derste indtil Pynten af Gudløgshøfden, er henimod 6 Miile lang,
men derimod kun 1½ Miil breed foran ved Indløbet, og paa nogle
Steder endnu smallere. I denne Fiord, fornemmelig paa den øst-
lige Side, ligger Stads-Sogn, som grændser imod Norden til Stads
Melstade Præstekald, men støder mod Sønden til Ospaksstade- Sogn.
og Fosodalene, eller Holtevardeheede. Vesten for er Hrutefiords-
Aaen, men østen for Hrutefiords-Halsen, en Fieldvei, opfyldt
med slemme Moradser, som meget opholde de Reisende, men kunde
dog, ved Udgravning og Broers Anlæggelse, meget forbædres, saa-
velsom endeel slette Veie i Skagefiords- og den øvrige Deel af Hu-

nevands-Sysseler. Sognet er paa mange Steder, men dog især nær ved Enden af Fiorden, smukt og græsrigt, bestaaende deels af tør, deels af fugtig Engbund, som, formedelst den gode Udegang om Vinteren, uagtet man klagede meer over dens Strænghed her, end i Naboe-Sognene, dog heller anvendes til Faare- end til Hornqvæg-Avling. **Ospaksstadedal** og **Fosedal**, som og Heederne foran ved samme, bruges især til Afret og Beeteland; og de sidste give desuden **Fiældegræs** samt Svanefangst til sine Tider. Nær ved Gaarden **Reykium**, vælder op en kaaghed Hver, et godt Stykke oven for Søekanten, med en deilig græsriig Egn omkring, hvorfra løbe 2 Bække, som, om man vilde, kunne bruges til varme Bade, til Tieneste for syge Folk. Der synes og at være en særdeeles god Leilighed til Kiøkkenhaves Anlæggelse, da Urterne sammesteds, som i et Drivehuus, kunde opælskes ved den underjordiske Varme, men til Saltkaagerie er denne Hver alt for langt fra Søen, til at det salte Vand enten kunde pompes eller føres derop. **Hrutøen**, som ligger ved den østlige Side af denne Fiord, og tilhører Kirken paa Melstad, er bevoxen med smukt Græs, samt Cochleare, og giver desuden Dun og Æg af **Æderfugle**, **Tærner**, og **Svartbag**. Paa nogle Steder i Stads-Sogn havde man begyndt med at reise Tungiærder, og deriblant eet paa Gaarden Thoroddsstade, med Grønsværen udad, i Følge Forordningen af 13de Maji 1776, som fra om Foraaret og til midt i August, ved Græsrøddernes bindende Kraft, havde alt hæftet sig ligesom i eet. Man havde og til selvsamme Tid slættet et lidet Stykke af Tunet, som dog, formedelst den Uroe man derved maatte giøre Grønsværen, gav, efter Bondens Sigende, $\frac{1}{4}$ mindre Høe end sædvanlig. Naar altsaa denne priselige Forordnings Iværksættelse geleides, og læmpes

Reykehver.

Hrutøe.

efter

efter Omstændighederne, med det fornødne Overlæg og Omsorg, er ikke at tvile paa, at Island jo for den alleene vil blive sin Allernaadigste Konge en uendelig Tak skyldigt, om der endog ikke vare tusinde andre Ting at takke for. Gid alleene Indbyggerne havde Kræfter nok til, at efterkomme deres Pligt i dette Tilfælde, og Indsigt til at kiende Nytten deraf!

§. 82.

Midfiorden, som løber, noget nær jævnsides med Hrutefiorden, mod S. ind i Landet, er afsagt i Chartet for $3\frac{1}{2}$ Miil, hvori den dog synes at feile meget, men i Breedden foran, og ikke inden til, vil den neppe feile i hvad der er opgivet. Balkenæsset og Vatnsnæsset ligge paa dens begge Sider, det første mod Vesten, men det sidste mod Østen. Melstad er her det betydeligste Præstekald, og indbefatter i sig Balkestadenæs eller Balkenæsset, som og kaldes Heggstadenæs eller med det rette Navn Midfiordsnæs, midt ind til Hrutefiordens Øster-Side, og grændser altsaa mod V. til Hrutefiords-Halsen, mod N. til Havet eller Hunefloen, mod S. til Staderbacke Præstekald, men mod Østen til Midfiordshalsen, og har paa dens Nordøstlige Side Annexet Kirkehvam, der strækker sig langs med Midfiorden imellem Melstads- og Tiørns-Sogn paa Vatnsnæsset. Hoved-Sognet er meget smukt, og langt græsrigere end Annex-Sognet, men derhos meer, end dette, underkastet Vand paa sine Steder. Formedelst den gode Udegang om Vinterdage pleier man dog her at lægge meer Vind paa Faare- end Hørnqvæg Avlingen. Mioedal og Goddal paa Vatnsnæsset bruges til Afret, ligesom der paa Vatnsnæs-Fiældene samles Fiældegræs. Bunden, eller det inderste af Fiorden, bestaaer af lutter Flyve-Sand, der uden Tvil med Tiden, ligesom og Bru-

Midfiord.

Kirke-Sogne.

det

det af Elven ved Præstegaarden Staderbacke, vil foraarsage Egnen en betydelig Skade. Imod det første kunde den bekiendte *Agrostis stolonifera* giore en god Virkning. Imellem Præstegaarden Melstad og Strandkanten er en gammel Kiempe-Grav, som kaldes Kormakshaugr, 212 Fod i Omkreds, men derhos meget lav. Man skal, for at søge den Begravnes Efterladenskab, have gravet deri 3 Gange, endskiønt forgiæves. Andre give Stedet Navn af Ormshaug eller Ormshøi, i Tanke, at den Ormr, som Thord Hrædes-Saga (*) mælder om, er bleven der begraven, hvilket synes rimeligere, da Kormak, efter Historien, maae være jordet i Skotland. Udi en Kiøkkenhave, anlagt paa foranførte Præstegaard, 20 Favne i Omkreds, voxede Grønkaal, Jord-Æbler og May-Roer, skiønt ikkun lidet over Jorden, formedelst det indfaldne kolde Veir, som en naturlig Følge af Hav-Isen. Staderbacke Kirkesogn ligger noget høier oppe i Midfiorden end Melstade Præstekald, til hvilket det grændser mod Norden, ligesom mod S. til Nups Annex, mod V. til Hrutefiords-Halsen, og mod Østen til Midfiords-Halsen, som iblant andre Urter frembragte en Mængde af det bekiendte *Geum rivale*. Nups Annex derimod har paa sin Nordlige Side berørte Hoved-Sogn, mod S. de vidtløftige og øde Fieldstrækninger Tvidægre og Arnarvatnsheede, hvilke begge støde til Borgerfiorden, mod V. bemældte Hrutefiordshals, men mod O. Tungeheede, og indbefatter 3 Dale: Østeraaedal, Nupsdal og Vesteraaedal, som alle ere beboede. Begge Sogne have overflodig Græsning, og bestaae meer af tør end fugtig Engbund, og ere altsaa tienligere til Faare- end Hornqvæg-Avling, uagtet der dog holdtes en Hob af begge Deele

Kiæmpe-Grav.

Kiøkkenhave.

Beboede Dale.

(*) Isl. Oplag, 7. Cap. p. 68.

Deele inden Faarepesten begyndte. Midfiords-Halsen er ligeleedes heel græsriig overalt, skiont derhos meget bedærvet af hæslige Myrer og Moradser. Paa Tvidægre og Arnervatnsheede ere Afretter af stor Betydenhed, som for den Skyld burde benyttes. Nær ved Gaarden Reykium ligger en Laug, eller et smukt, varmt og sundt Bad, som Indbyggerne meget betienede sig af i forrige Tider, og som endnu bruges af de i Nærheden boende, som derved, efter Beretning, ei alleene blive skilte ved det saakaldte hvide Flod, men og andre Sygdomme, og især saadanne, som komme af Forstoppelse. *Gentiana Verna*, *Vicia Cracca*, samt en Deel *Monoecister* af Stør-Slægten, voxede meget vel omkring dette Bad. Reykelaug.
Midfiordsaaen er en temmelig stor Elv, som oven til er adskilt i 3 Arme, løber, ned efter Midfiorden, fra Arnervatns- og Tvidægre-Heederne, igiennem Vester- Øster- og Nupsdalen, samles i eet neden til, og danner ved sit Udløb en Oos eller Munding. Midfiordsaae. Paa dens østlige Side, hvor den bekiendte Thord Hræde, som levede i det 10de Aarhundrede, havde sit Skibs-Værf, sees endnu klarlig Mærke til de gamle Nøst eller Skibs-Huustomter, af hvilke den eene, som blev maalt, var 7½ Alen inden Væggene i Breedden, men 15 Alne lang, skiont Midfiordsaaen, siden den Tid, kiendelig har meget forkortet bemældte Nøst-Tomter, som Elve-Brudet selv udviser. Gammel Skibsværft. I øvrigt forekom intet mærkværdigt i disse Sogne, uden at Beboerne med et Slags Iver, som og paa nogle Steder tilforn var skeet, spurgde efter Forordningen af 14de December 1775, ligesom om den ei endda havde været bekiendtgiort, hvilket dog upaatvilelig er blevet foranstaltet. (*)

§. 83.

(*) Det er og skeet i Landstings-Acterne for 1776, hvor denne Forordning, som

§. 83.

Tiørns Sogn. Tiørns Præstekald ligger deels ved den vestlige og deels ved den østlige Side af Vatnsnæsset, grændser altsaa til Kirkehvamms Annex-Sogn paa den eene, men til Vestare- eller Vesterhops-hole-Sogn paa den anden Side, og har følgelig Søen, eller Hune- og Midfiordene, uden for sig paa begge Sider. I Henseende til Field-Siderne, er Tiorns Sogn græsrigere end Vesterhopshole Præstekald, men bestaaer derimod i Bøigden af en mindre frugtbar Engbund, nogle faa Steder undtagne, saasom Arnbiarnestade- og Karadalen. Om Vinteren leve Faarene her meest af Thare og Thang ved Søekanten, men gaae i den modsatte Tid paa Asgards- og Ambattardalene, skiønt den sidste hører til Breedebolstade-Sogn, da begge ere tienlige til Afret og Beeteland især for Faar, saavelsom Egnen overhoved paa Vatnsnæsset.

Hunefiord. Hunefiorden, som er 2¼ Miil lang, og 3 Mile breed, løber mod S. ind i Landet, imellem nysbemældte Vatnsnæs og Blandeosen, og har altsaa mod Vesten Vesterhopshole Kirke-Sogn, der strækker sig langs med Vatnsnæs-Fieldene, imellem Tiorns- og Breedebolsstade-Sogne, men grændser mod O. til Thingøre-Klosters Sogn, hvorfra det afskiæres ved Midhoped og Videdalsaaen, samt Midhops-Osen, der løber ud til Hunefiorden.

Vesterhops-hole-Sogn. Til Fiælds er dette Sogn ufrugtbart, men i Bøigden middelmaadig græsrigt, og bestaaende deels af tør og deels af fugtig Engbund, som bruges deels til Hornqvægs- og deels til Faare-Avling; skiønt man derhos dog klager over en Mængde Snee, som sædvanlig skal falde der paa Stedet om Vinteren, og følgelig hindre fra

som handler om Ægteskabs-Sager, findes heel aftrykt fra S. 29 til 33. E.

fra at underholde noget stort Antall af sidstbemældte nyttige Dyr. Paa Præstegaarden havde man saaet til Grønkaal i nogle Bede udi en liden Kiøkkenhave. **Breedebolstade- Kirke-Sogn**, der ligger oven for nysanførte Præstekald, i **Hoped**, grændser mod S. til Annex-Sognet **Videdalstunge**, mod Vesten til Midfiordshalsen, og mod Østen saavel til **Hoped** som **Videdalsaaen**, men Annexet derimod grændser mod N. til Hoved-Sognet og Melrackedalen, mod S. til Tungeheede, som er en vidtløftig og øde Fiældstrækning, mod V. til Vatnsnæs-Fieldene, og mod O. til Videdals-Fieldene, som adskille denne og Vatnsdalen. Begge Sogne ere forsynede med en Mængde Græs, men derhos bestaaer Egnen af Vand og moradsig Engbund, undtagen den Deel deraf, som ligger nærmerst ved Aabredden. Piil og Krat giver dog Faare-Avlingen paa dette Sted Fortrinnet for Hornqvæg-Avlingen, skiønt begge Deele synes at kunne drives til en anseelig Høide. **Ormsdal**, **Heededal**, **Bødvarsdal** og **Linakredal**, (hvilken sidste Dals Navn lader som det giver tilkiende, at man der tilforn har lagt Vind paa Hør-Avling, som og i de nyere Tider, efter giorte Forsøg, skal have gelinget paa Nordlandet) item **Tungeheede** og **Breedebolstade-Field**, bruges overhoved til Afret og Beeteland især om Sommerdage, tillige med andre fleere ubenævnte Dale og Field-Strækninger. Paa Tungeheeden fanges desuden Svaner og samles Fieldegræs paa sine Tider. Ved Siden eller neden for et Holt, og norden for Gaarden Videdalstunge, hvilken i Aaret 1756 omtrent blev udviist en Jydsk Agermand, som paa Kongelig Bekostning skulde giøre Prøver med Korn-Avling, blev man vaer Levningerne af en Ager, hvis Jordsmon bestoed af en suur og okker-blandet rød Jord, som den mindste Kiender af Plovbrug strax kunde have

Breedebolstads Sogn.

Forsøg til Ager- og Havedyrkning.

have forudseet, at vilde blive ufrugtbar, som Udfaldet og endelig udviiste. En Kiøkkenhave, som samme Agermand ligeleedes havde ladet anlægge, var vel heel stor i Omkreds, men derhos ikkun forsynet med et elændigt og snævert Giærde, og anlagt paa lige saa ubeqvemt et Sted, som Ageren, hvor Grunden ei alleene var fugtig, men Haven tillige udsat for de kolde og østlige Vinde, tvertimod alle Regler, hvilket og for denne Gang kunde være ligemeget; thi Tuerne, som stoede i heele Kredsen indvendig, gave tydelig tilkiende, at den aldrig var bleven brugt til Madurter, skiønt Hensigten var, at den skulde bruges dertil. Heraf sees ellers med hvilken Fliid dette Slags Forsøg ere blevne giorte, og paa hvilke Regler de ere blevne grundede. Dersom altsaa forbemældte Bonde haver havt Forstand paa Agerdyrkning, saa maae han og tillige have mærket, at det just ikke gialdt for ham om Livets Ophold her, som i Jylland, at fylde i Skieppen, og at det altsaa kunde være ham ligegyldigt, enten hans Forsøg udviiste, at Island var beqvemt til at frembringe Korn, eller ikke. Siden Aaret 1774 og indtil 1777 havde man faaet Faarepesten udroddet i de Sogne, som ligge imellem Hrutefiords- og Videdals-Aaerne, en Strækning af omtrent 5 Miles Breedde. Fire Kiøkkenhaver berettedes at skulde være opbygte i Breedebolstade- og Videdalstunge Sogne, men endda intet at voxe i samme.

Kiøkkenhaver.

§. 84.

Hunefiords Sanden.

Strandkanten, eller det Land, som ligger ved Enden af Hunefiorden, bestaaer af heel vidtløftige Sand-Strækninger, hist og her bevoxne med Meel eller vild Havre, hvis Nytte er bekiendt i Huusholdningen, men i andre Henseender medfører den ikke synderligt Gavn, da disse Sande, formedelst de skarpe Vinde, heller for-

formeeres end aftage. Ellers inddeeles de, for Strandrettighedens Skyld, i visse Skifter, som kaldes Reker eller Drivepladse, og hvoraf den østligste tilhører Hialtebacke Præstekald, der stoder til Giliaae-Reken, og denne igien til Geirestade-Reken, som atter har Vesten for sig **Underfells- og Hvammsrekene**, bestaaende af 600 Favne, 3½ Alen beregnet paa hver Favn. **Kerlinge-Reken** strækker sig til den saakaldte **Hóps-os**, og berettes at tilhøre Thingøre Kloster, i Følge et Gavebrev, hvor det hedder: "Thor-"gerdur husfreyia á Gunnsteinsstödum gaf Kerlingar-reka allann "Þingeyra-Claustri med gögnum og giædum, og goda Silfur-rós," **d. e. Hustrue Thorgerd paa Gunnsteinsstade, gav heele Kerlinge-Reken til Thingøre-Kloster, med alle dertil hørende Herligheder, samt en kostbar Sølv-Rose.** Asbiarnestade-Reke berettes at strække sig til det saakaldte Brandslon, og Staur-Reken paa Sigridestade-Sand, men **Mela-Reken** derfra igien, til Sigridestade-Os, hvor bemeldte Gaards Strand-Rettighed begynder. Kort oven for forbemældte Sand, ligger Thingøre Kloster, og dertil hørende Sogn, som vel ikke er meget stort i Begreb, men grændser dog mod O. til Laxaaen, mod V. til Videdalsaaen, mod S. til **Marstade-Annex**, men mod Norden til forbemældte Reker eller Hunefiorden, og deeles ligesom i 2 Parter, ved **Hune-vandet**, hvorfra Hune-Osen løber ud i Søen. Sognet er meget græsrigt, skiønt paa mange Steder besværet med Vand og fæle Moradser, men bruges dog baade til Faare- og Hornqvæg-Avling, af hvilke Creature det synes at kunne føde en langt større Mængde, end der holdes for nærværende Tid. I Sysselmand Biarne Halldorsens Tid bleve paa Kloster-Gaarden anlagte 3de temmelig store Kiøkkenhaver, som siden hans Afgang have staaet udyrkede, uden

Thingøre Klosters Sogn.

Havedyrkning.

den eene, saavidt deri voxede nogle faa Grønkaals-Planter. At dette vigtige Gods var reiskaffens dyrket var meget at ønske.

§. 85.

Underfells og Marstade-Sogne.

Kirke-Sognet Underfell eller Undinfell, som det i Pergaments-Skiøder findes benævnet, strækker sig imod S. til Grimstunge Præstekald, mod N. til Marstade Annex, mod V. til Videdals-Field, og mod O. til Vatnsdals-Fieldet, som ligger i lige Linie med Saudedalen, og adskiller samme fra Vatnsdalen. Marstade Annex derimod, støder til Hoved-Sognet mod S., men har mod O., V. og N. Thingøre Præstekald. Paa den vestlige Side ere begge Sogne meget smukke og græsrige med fugtig Engbund i Bøigden, men mod Østen baade oppe til Fields og neden for Field-Rodderne, er Egnen meer tør, skiønt ligesuldt bestaaende af deilige Græsmarker, hvorfor og Vatnsdalen almindelig ansees for at udgiøre Hiertet eller ligesom Kiærnen af heele Hunevands-Syssel, hvilket dog paa mange andre Steder fortiener at roeses for sin Græsrigheds Skyld. I Aaret 1720 den 8de October opkom i Vatnsdalen et stort færskt Vand, efter Beretning, 14 Favne dybt, som aldrig for havde været sammesteds, og det ved den Anleedning, at en overhaands stor Skreede, som faldt ned fra Fieldene paa den østlige Side af Dalen, løb tvers over, og tilstoppede, for den største Deel, Vatnsdalsaaens Løb, samt ødelagde Gaarden Biarnestade, tillige med 6 Mennesker. Vand-Samlingen blev kaldet Vatnsdals-Flod, som vel siden efter Haanden, ved tilvoxende Sand og Gruus, er bleven formindsket, men ikke destomindre har Egnen derved lidt en betydelig Skade.

Mærkeligt Fieldskred.

Grimstunge Sogn.

Grimstunge Kirke-Sogn, som ligger øverst i ovstbemældte Vatnsdal, indbefatter 2 Dale, Kárdal og en anden ubenævnt, hvori Gaarden

den Forsæludal staaer, samt noget af Vatnsdalen selv, og grændser imod Norden til samme, imod S. O. til Dals- og Kuleheede, imod S. og S. V. til Arnervatnsheede, der fører hen til Kalmanstunge, men mod V. til Videdalstungeheede. Paa den vestlige Side især er Egnen smuk, tør og græsrig, og følgelig især skikket til Faare-Avling. Heederne bruges til Afret, ligesom man og sammesteds fanger Svaner, ved den Tid de fælde deres Fiædre. **Hialtebacke Præstekald** vender mod S. imod Svine- og Saudedalene, hvilken sidste er ubeboet, skiønt der findes ypperlige Græsgange; mod N. til Huneflorden, mod O. til Blande-Elv, og mod V. til Hunevandet, som ligger imellem dette og Thingøre-Klosters Sogn. Egnen sammesteds er fugtig paa de fleeste Steder, og middelmaadig græsrig, hvorfor den og meest anvendes, synes ogsaa tienligst, til Hornqvægs Underholdning. Ved de 2 øvrige Kirke-Sogne, Vesten for Blande-Elven, mærkes ikkun, at Audkule- eller Audkulestade-Sogn, som **Landname-Saga** kalder det, grændser imod S. til Kuleheeden, en Fieldvei der stoder til Kiolveien; mod V. til Svinedals-Fieldet, der adskiller Vatns- og Svinedalen, men mod Østen til Svinevatnet. **Annexet Svinevatn** derimod, indsluttes mod S. af Blandedalen, mod N. af Hialtebacke Kirke-Sogn, ligesom Hoved-Sognet, mod V. af samme, men mod Østen af Elven Blande, og ligge saaledes begge 1 Miil omtrent oven for Søekanten og videre op efter. Egnen i begge Sogne er besværet med en Hob Vand, men derhos dog meget græsrig, samt paa sine Steder bevoxen med Krat ved Field-Siderne, og paa Fieldaasene, hvorimellem ligge en Deel Myre-Strækninger. Men alt dette kunde anvendes til Nytte, alleene at Vandet blev afleedet, hvilket og kunde skee paa endeel Steder i disse Sogne med ringe Møie, formedelst Grun-

Hialtebacke Sogn.

Audkule Præstekald.

Svinevatns Annex.

Grundens hældende Beliggenhed. Paa forbemældte Kuleheede, henved 10 Mile fra Bøigden, oppe til Fields, som man beretter, ligge de saakaldte Hveravelle, eller Strækning af varme Kilder, som findes beskreven og aftegnet i Olaffens Reise (S. 637. o. f.) Fieldegræs samles overalt paa Heederne i Mængde. Kort oven for Foden af den saakaldte Reykenibbe, et middelmaadig hoit Field, som ligger vesten for Kulestad, voxede *Pedicularis Sylvatica*, som jeg ikke for havde seet i Landet. *Alchemilla Montana* blev kaldet paa dette Sted, baade Liónslumma og Ovcrkagras, hvilket sidste Navn den har faaet deraf, at Indbyggerne bruge samme med Lykke imod Inflammationer i Halsen, ligesom *Rhodiola* deri gior Nytte paa sin Maade. I ovrigt kan jeg ikke holde mig fra at anmærke, at man ikke alleene i nysbemældte Sogne, men og fast overalt i Hunevands-Syssel, klagede meget ynkelig over Mangel paa Folk, samt over Tieneste-Folkenes Opforsel, i uden Skye at udviise al optænkelig Trodsighed, saa at Karlene især endog gaae saavidt, at Hosbonden maae, hvis de skulle blive i Tienesten, forpligte sig til ikke at holde fleere Faar eller Heste end i Forhold til deres Tall, med mange andre Urimeligheder, som Rummet ikke engang tillader at anføre.

Hverevelle.

Fieldegræs.

Urter.

§. 86.

Øverst oppe og østen for Elven Blande, ligger det saakaldte Bergstade Sogn, paa begge Sider af Svartaaedalen, som strækker sig noget imod S. O. og har Samfund neden til med Langedalen, omgiven med lave Fielde paa begge Sider. Op fra Svartaaedalen løber en anden ubeboet Dal, Fossdal kaldet, der støder til øde Fielde, hvis østlige Deel har faaet Navn af Haatunger. Til Bolstadehlids Annex høre de 2 sydligste Gaarde i Lange-

Bergstade Sogn.

Bolstadehlids Annex.

gedalen, 4 i Svartaaedalen, og nogen Deel af Laxaaedalen, som giver fra sig andre mindre Dale, nemlig: Trange- Kalfaae- og Mioe Dalen, ligger altsaa østen til ved Langedalen, og adskilles fra samme ved en lav og smal Fiæld-Strækning. Begge Sogne berettes at være græsrige, og Hoved-Sognet paa den østlige Side at bestaae af tørre, men det øvrige af fugtige Marker. Haatungene bruges til Afret, og give desuden Fieldegræs, ligesom de omliggende Fielde. **Blande- eller Bløndudalshole Sogn** ligger i en smal Dal, **Blandedal** kaldet, som strækker sig noget mod S. V. og har neden til Samfund med Langedalen. Egnen er deilig, deels med flade og græsrige, skiønt fugtige Marker, paa begge Sider af Elven **Blande**, og deels med tørre og med Krat bevoxne Field-Sider. Det øverste af Blandedalen grændser ellers til øde Fiælde, og deriblant til **Eyvindarstadeheede**, hvorigiennem den bekiendte **Kiølvei** falder. For Faare-Sygen kom, ansaae man Faare-Avlen som den fornemste Næring, men siden har Bonden lagt sig meer efter Hornqvæg. Egnen er og skikket til begge Deele. Blandedals-hole Sogn.

Hialtestade Sogn, som er Annex til Blandedalshole, indbefatter **Langedalen**, 2 Gaarde undtagne, og strækker sig lige imod S. og N. Denne Dal er for det meeste tør, behagelig, og græsrig. Hialtestade Annex.

Paa den østlige Side af Langedalen, som vel ikke feiler meget i at være 4 Mile i Længden, og midt efter hvilken, ligesom Blandedalen, den store melkefarvede Elv **Blande** falder ned, der, efter Sigende, har sit Udspring, høit oppe til Fields, fra Hofs-Jøkelen og rinder imellem Eyvindarstade- og Kuleheederne, sees Levninger af et gammelt **Vørdslu-** eller Skredgiærde af Steen, der løber langs med samme oven for Tune og Enge, for at beskiærme disse for Sand- og Skredfald fra Field-Siden (*), men er for nærværende Tid Elven Blande. Vørdslugard eller Skredgiærde.

(*) Videre see Olafs. R., S. 628.

 ganske

ganske forfaldet. Paa den vestlige Side af Elven, eller langs med Bakaasen, er derimod intet Giærde, og samme synes ei heller der at have været eller at være nødvendigt. At ellers det ommældte Skredgiærde er et haandgribeligt Beviis paa de ældre Indbyggeres Agtsomhed, i deres Huusholdning og Jorddyrkning, kan ingenlunde nægtes, og altsaa ikke heller, at disse Gamle have bæder vidst at holde deres underhavende Folk i Lydighed og Orden. Man skulde kun prøve i nærværende Tider at reise slige Giærder, saa vilde maaskee Forskiellen mærkes. Thi uden Tvil have ogsaa andre end de saakaldte Trælle, i hine Tider, lagt Haand paa dette Slags Arbeide. Man maae vel tilstaae at Frihed er den ædelste Ting i Verden, men naar den er udartet til Ulydighed og Selvraadighed, endog i at drive de nødvændigste Næringer og Arbeide, saa kan den ikke meer fortiene hint ædle Navn. Laxaaedalen, som er meget græsrig, skiønt derhos sumpig, har 5 Gaarde, hørende til Hialtestade-Sogn, ved hvilket i øvrigt ikke falder her andet at erindre, uden at jeg hos Sysselets Forstander blev en Kiøkkenhave vaer, 14 Favne lang og 4 i Breedden, besaaet med Grønkaal, Roer, og Kartofler, der tegnede sig temmelig godt.

Havedyrkning.

§. 87.

Høskuldstade Præstekald.

Efter de forbemældte følger Høskuldstade-Præstekald, som ligger ved den østlige Side af Hunefiorden, imellem Blande-Osen og Hallaaedals-Aaen, og grændser imod østen til Nupe- og Slettedalen, men med den modsatte Side til bemældte Fiord, og indbefatter 3 beboede Dale, nemlig Hallaaedalen, Norderaaedalen, og tildeels Laxaaedalen. Saavidt disse Dale gaae, angives dette Sogn at være meget græsrigt, men den Deel deraf, som ligger ved Strandkanten, er meer steenet, og bestaaer deels af tør og

deels

deels af fugtig Grund. Sonden for Laxaaen lægger man meer Vind paa Faare-Avlingen, end i den ovrige Deel af Sognet, som er tienligere til Hornqvæg. Hos Stedets Præst var en Kiokken-have, hvori man havde saaet Gronkaal, Roer, og Jord-Æbler, der syntes at ville lykkes. I ovrigt klagedes her, ligesom paa fleere Steder i Hunevands-Syssel, meget over Mangel paa Vindemænd eller Tieneste-Karle, og deraf flydende store Tab i Næringen, da i heele Sognet ei skulde findes fleere end Fiire. Aarsagen hertil blev angiven at være, at det unge Mandskab skyede fast Tieneste, for at være Løse- eller Friemænd, og strømmede derpaa alle hen til Jokelen eller Snæfieldsnæs-Syssel, hvor de ved Fiskeriet kunde vinde langt meere, end ved at tiene Bonden, helst siden Prisen paa Fisken var bleven forhoiet efter den nye Taxt, og de der kunde blive i Sikkerhed, imod at de betalede en liden Afgift under Navn af Losemands-Skat til Stedets Sysselmand. Men forholder Sagen sig saaleedes, og Losemændene aarlig foroges, hvor vil da Bonden tilsidst kunne faae Tienestekarle, eller Landet kunne bestaae? Paa den saakaldte Skagestrand, eller langs med samme, ligge endnu 2 Kirke-Sogne: Hof, og Annexet Spaakonefell, af hvilke det forste grændser i Nord mod Kete-Sogn, og stoder med den modsatte Side til Spaaekonefells-Annex, som ligger inderst ved den ostlige Side af Hunefloen, imellem Hoskuldstade og Hoved-Sognet, men här osten for, eller bag sig, middelmaadig hoie Fieldstrækninger, hvoraf Spaakonefellsborgen er meest bekiendt. I Boigden, eller imellem Field-Siden og Soen, bestaae bemældte Sogne af steenig og maver Grund, naar nogle faa Steder undtages; men paa Skageheeden, hvilken dog tillige er opfyldt med Moradser, skal falde en Mængde Græs. Hrafndalen saavelsom denne

Hof og Spaakonefells Sogne.

Heede bruges til Afret, Sæter, og Beeteland. Men Hafnarøerne give nogen Fordeel af Æg og Duun af Ederfugle og Tærner. I disse Sogne vare anlagte 3 smaa Kiøkkenhaver, hvori man havde forsøgt at saae Grønkaal og May-Roer, skiønt ikke med synderlig Fremgang. Hunevands-Syssel, som saaleedes bestaaer af 23 Kirke-Sogne, har ellers mod østen ikke Ende saa nær ved Blande-Osen som Land-Chartet udviiser, men ved den saakaldte Deildarhammer kort inden for Skagepynten, imellem Gaardene Hraun og Asbuder, hvoraf følger, at dette Herred ikke alleene indbefatter Hune- Mid- og Hrutefiorden østen til, men og tillige Vatnsnæsset, samt Bøigden oven for bemældte Fiorde, som er heel vidtløftig.

Kiøkkenhaver.

2. Afdeeling
om Jordbruget.

§. 88.

Landvæsenets Tilstand overhoved.

Landvæsenets Tilstand i Hunevands-Syssel, synes overhoved, uagtet Tunene feile vedborlig Giødning, samt ere tuede og fattes Giærder, som paa andre Steder, ligesom Udmarkerne ere meget beskadigede af syrligt Vand og Myrer, som Videdalen, Mid- og Hrutefiords-Halsen med fleere Steder udviise, ikke at lægge Vanrøgtens Spor saa aldeeles tydelig for Dagen, som Strande-Syssel, hvilket kommer af den førstbemældte Egns naturlige og medskabte Græsrighed, som holdes for at være saa stor, at den endog til Overflod kunde ernære Herredets Beboere, ja endog tilveiebringe meget til nødvendig Omsætning i Handelen, naar Landvæsenet blev drevet med Omhyggelighed, uden at man behøvede

vede at giore sig Udveie for andre Nærings-Midler, og allermindst i fremmede Herreder. Vel er sandt at Iis og Taage ofte giore Hinder i Græsvæxten og Hoebiærgningen paa denne Kant af Landet, men hvor meget mindre vilde denne ikke føles, naar man i de frugtbare Sommere samlede det meeste Hoe som muligt, og siden giemmede noget deraf til Forraad, samt brugte alle Hænder til at understøtte og forøge Faare- og Hornqvæg-Avlingen, uden videre Udflugter eller Jagt efter Fiskerie i langt bortliggende Herreder, som sielden lønner Udreedningen eller den lange og besværlige Forsel, og langt mindre levner nogen stadig Fordeel. Aldrig er, eller har Landvæsenet været, saa ustadig en Skiæbne underkastet, som Søebruget, og hvorfor mon man da ikke vælger det visse, i Stedet for det uvisse? Det maae og synes underligt, at Beboerne af Hunevands-Syssel, som er saa overflødig græsrigt, og har desuden, som man siger, 2 Jern i Ilden paa eengang, det er, baade søger Fiskeriet i Snæfellsnæs-Syssel (thi at fiske i Vaarværtiden inden Herredet selv, tales her ikke om) og attraaer tillige at drive Landbruget hiemme, som oftest blive udtømmede og lide Mangel i paakommende haarde Aar, førend andre Herreder. Mon det ikke kommer af nogen Slags Uorden i disse 2 Næringer? eller, at man taber Fordeelen af dem begge ved deres sædvanlige fælles Drift; eller med andre Ord, at man tager sig meere for, end man kan overkomme, besynderlig da Mangelen paa Folk trykker paa den eene Side, og Mangelen paa Subordination i Huusstanden ikke mindre paa den anden. Det er ikke sagt, at Geirmund Heliarskinn, som greb saa umaadelig vidt om sig i Landets første Bebyggelses Tid, har samlet sine store Midler derved, og ligesaa lidet kan man troe, at den nogen Tiid bliver vel holden eller riig, som flagrer uden

Regler imellem Soe- og Land-Næring, saa meget meer uvis om, hvilken af dem der vil slaae an, som han ikke har giort noget ordentligt Anlæg til nogen af Deelene. Naar man dyrker Jorden, som man bor, giver den altid noget af sig, og naar man idelig ploier Soen, har man og et rimeligt Haab om at vinde, men naar begge Næringer tillige behandles losligen, kan man let miste Fordeelen af dem begge. Men hvad hielper at afmale Jordbrugets Nytte i Island, da enhver, som har Kræfter dertil, ligesom flyver til Soekanten, for der at gabe over de hoie Fiske-Priser, og lader imedens sin Jord være som den er, indtil Udfaldet endelig lader ham fole sin Daarlighed i en trykkende Armod. Om den liden Fremgang, som Havedyrkningen her har giort, er mældt tilforn (§. 82. 83. 84. 86.) Men hvortil tiener det at indrette Kiokkenhaver, medens saa saare faa forstaae at saae eller plante? og hvortil at saae eller plante, saa længe Mængden ikke vil spise Kiokken-Urter? mon det ikke vil her alleene komme an paa at forbædre Smagen? Men da denne neppe vil hos de Gamle lade sig forbædre, saa vil det blive Ungdommen saavel hiemme, som siden i de offentlige Skoler, man bor soge at danne og omdanne hertil. Og derpaa kan man ikke tvile, at jo den verdslige og geistlige Øvrighed i Landet, som og er baade nærmedst og beqvemmest dertil, anvender al sin Fliid. Sættes altsaa saadanne Midler i en virksom Bevægelse, vil visselig Havedyrkningen ingenlunde mangle at blomstre i sin Tid. Men skulde man nogen Tid tænke paa Agerdyrkning i Hunevands-Syssel, da synes Egnen omkring Thingore-Kloster, som sandig, best tienlig til Kartofler, saavelsom Korn- og Rug-Avling paa sine Steder, samt desuden Langedalen og Hoskuldstade-Sogn i sidstbemældte Henseende.

§. 89.

§. 89.

De gamle, nu forladte, Boeliger eller øde Gaarde, som jeg enten selv har fundet eller kundet udsporge, ere disse folgende:

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggels. Aarsager.
Stad udi Hrutefiorden.	1	Stadarfløt, Hial. fra Præstegaarden	1773.	* * *
	2	Biskaler, Hial. fra Balkestade	1707 = 10.	* *
	3	Artun, Hialeie fra Brandegil	= = =	* *
Melstad og Kirkehvam.	4	Vallnakot	1752.	* * *
	5	Endnu et Vallnekot	1757.	* * * Begge ødelagte formedelst Hungersnød.
	6	Reykekot	1759.	* * *
	7	Tungekot, ved Melhole Thorp i Afdalene	= = =	* *
Staderbacke og Nup.	8	Grænedal, Hialeie fra Fitium	1757.	* * * af samme Aarsag ødelagt som No. 4 og 5.
	9	Hátun, Hialeie fra Nedre-Nup	1757. 58.	* * *
	10	Dalestade, Hialeie fra Store-Nup	1740 = 48.	* * *
	11	Bárdarstade, Hial. fra samme Gaard	1750.	* * *
Tiørn.	12	Egilsstade, beliggende i Katadal	1748.	* * *
Vesterhopshole.	13	Meltun	= = =	oversvømmet af Flyve-Sand D)
	14	Hringstade, Klosterjord som den foregaaende	= = =	ødelagt ved Vand og Mangel paa Græs *
Breedebolstad og Videdalstunge.	15	Storehlid	1756.	* * *
	16	Rambhol	1768.	* * *

Kirke-

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggels. Aarsager.
	17	Lækiarkot, oppe til Fields	1758.	* *
	18	Giatun	1759.	* * *
	19	Egilsstade	1774.	* * *
	20	Jonshus, Hial. fra Videdalstunge	1773.	* * *
	21	Hornkot, hos Asgardsaae	1757.	* * *
	22	Thoreyarnupskot	1765.	* * *
	23	Dans	1765.	* * *
	24	Skerpil, Hial. fra Breedebolsstad	1766.	* * *
	25	Ormstade, en betydelig stor Gaard med mange Qvilder	= = =	* * *
	26	Flóakot	1748.	* * *
	27	Asgard	= = =	* *
Thingøre-Kloster.	28	Ranhole	1772.	* * *
	29	Arabia, Hialeie fra Breedebolsstad	1707.	* * *
Underfell og Márstade.	30	Skambeinskot	1722.	D
	31	Skulekot, Hial. fra Marstade	1722.	* *
	32	Hvammskot	= = =	ødelagt ved Fieldskred, men har overflødig Græsning, alleene Gaarden blev forflyttet.
	33	Groestade, Hialeie fra Hof i Vatnsdal	1777.	* * *
	34	Hringhol, Hial. fra Underfell	1766.	* * *
	35	Oddnyarkot	= = =	D
	36	Biarnestade	1720.	ødelagt ved Fieldskred D (*)

Kirke-

(*) Besørget igien opbygt og besat ved afg. Sysselmand Biarne Halldorsen 1753, og siden,

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarſager.
Grimstunge.	37	Breckekot	≈ ≈ ≈	* * forflyttet, da en Aae gior Tunet Skade.
	38	Holkot	1760.	* *
	39	Saudeneskot	1764.	* * *
	40	Hialtebackekot	1717.	* *
	41	Kleyfekot	1707.	* * *
	42	Skilde, eller Skildubrandsſtade	≈ ≈ ≈	* * *
	43	Backekot	≈ ≈ ≈	ødelagt af Blande-Elven D
	44	Manekot	≈ ≈ ≈	D
Audkuleſtad og Svinevatn.	45	Litlèdalskot	1758.	* * *
	46	Kulekot	≈ ≈ ≈	* * *
	47	Holkot, i Snæringsſtade Land eller tilhørende Marker	≈ ≈ ≈	* * *
	48	Hagekot, i Storedals Marker	1757.	* * *
	49	Svinevatnskot	1707.	* * *
	50	Haudnekot, i Burfells Marker	≈ ≈ ≈	* * *
Bergſtade og Bolſtadehlid.	51	Aſekot, i Aſe-Marker	≈ ≈ ≈	* *
	52	Kongsgard, Hial. fra Stafn i Svartaaedalen	≈ ≈ ≈	* *
Bløndudalshole og Hialteſtade.	53	Staureyerde	≈ ≈ ≈	* * *
	54	Karleſtade	≈ ≈ ≈	ødelagt ved Fieldſkred D
	55	Mikels- eller Mikolsſtade	≈ ≈ ≈	af ſamme Aarſag D
Høſkuldſtade.	56	Ketilsaaegrund, imellem Gaardene Hafursſtade og Ytreaae	≈ ≈ ≈	* * *

Kirke,

ſiden, efter Gen. Toldkammerets Foranſtaltning i Aarene 1777 og 1778, paa nye ſat i Skyld for 40 Alen, hvilken Skyldſætning ved Kongel. Reſolution af 13 April 1779 er approberet. E.

Kirke Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarſager.
Hof og Spaakonefeld.	57	Steinkot	1707.	* * *
	58	Fitiakot, Hialeie fra Præſtegaarden	1702.	* * *
	59	Drafleſtade, i Krapetunge Marker	ſ ſ ſ	* * *
	60	Nyelende, ved Gaarden Nedremyre	ſ ſ ſ	* * *
	61	Kirkebaygerde	1756.	* * *
	62	Neekot eller Steckiarkot, Hialeie fra Maane-Skaal	1707.	* * *
	63	Backekot, hos Blandebacke	ſ ſ ſ	* * *
	64	Aasſel, ved Laxaaen	ſ ſ ſ	* * * meenes at have været beboet.
	65	Et ubenævnt Kot ved Skageſtrands Handelsſted	ſ ſ ſ	* * *
	66	Jørve	ſ ſ ſ	* * meenes af nogle at være forflyttet derhen hvor Gaarden Tiørn nu ſtaaer.
	67	Gullkelde	ſ ſ ſ	ødelagt ved opſtigende Vand D)
	68	Vagle, i Hallaaedalen	ſ ſ ſ	* *

§. 90.

Bygnings-Evne til øde Gaarde.

Da Hunevands-Syſſel ei har nogen Birke-Skov, og man vel ikke ſaa haſtig, ſkiønt det kunde ſynes nødigt i et ſkovløſt Land, for at ſpare paa Tømmeret, vil beqvemme ſig til at bygge af Steen og Leer, ſaa maae her, til de øde Gaardes Opbyggelſe, enten bruges Drive- eller Handels Tømmer. Men af det førſte levnes endog i de Aar, der ere frugtbare derpaa, neppe ſaa meget, at noget ſynderligt kan blive tilovers, ja ofte erholdes ikke engang det fornødne

nødne til at vedligeholde nærværende beboede Gaarde, samt Baade og Boeskab; hvorfor det sidste Slags vil blive uundværligt; men hvor kostbart falder ikke dette? og hvorledes vil vel en Landbonde kunne opveie samme, med de Producter, som han kan tilveiebringe, naar Prisen paa begge Deele lignes mod hinanden, uden Kongelig Understøttelse, hvilken og derfor er tilsagt Vedkommende ved en særdeeles Resolution (*), som det haver behaget H. K. M. Allernaadigst at føie til Forordningen af 15de April 1776. Thi vel er Skatte- og Tiende-Frieheden, og endnu meere Eiendoms-Retten, en stor Opmuntring for saadan en Nyebygger, men derved sættes han dog ikke i Stand til at opbygge en nye Gaard, samt besætte, røgte, og indhegne dens Tuun med nye Giærder, helst forudsat, som sædvanlig, at Mængden er fattig og desuden frygtsom for at vove saadanne Anlæg, med mindre den ei alleene veileedes, og ligesom føres ved Haanden til Maalet, men og hielpes med Forskud, som den ikke selv kan giøre. De af dette Slags Lysthavende, som boe omkring Langenæsset, eller i Mule-Syssel og andre slige Afkroge, have og ikke en liden Vanskelighed, formedelst deres Fraliggenhed og Veienes Længde, inden de kunne faae bragte tilveie de Beviiser og Rigtigheder, som nye Gaarders Optagelse udfordrer. Angaaende Pladse til nye Gaarders Anlæggelse i Hunevands-Syssel, synes ellers ei alleene Midfiords-Halsen, Vide-Vatns- og Svinedalene, men og fleere andre Steder formedelst deres Græsrighed o. m. at kunne underholde en langt større Mængde Kreaturer end hidindtil, naar ikkun Jorden faaer sin tilbørlige Røgt.

(*) Denne findes og allereede aftrykt i de Isl. Maaneds-Tid. 3 Aarg. S. 168. E.

3. Afdeeling
om Fiskerierne.

§. 91.

Fiskerleier. Som Fiskeriene i Hunevands-Syssel ikke kunne siges at være i nogen retskaffen Drift, saa findes der og ikke egentlige Værstader eller Fiskerleier, Rifet, yderst paa Skagastranden, for saavidt undtaget. Jeg vil dog opgive de Pladse, hvilke om Sommeren, og især om Efterhøsten, samt undertiden i Vaarværtiden, tiene til Fiskernes Opholdsteder, ved Stranden eller Udhukkene, og ansees sikkrere end andre. Disse ere: 1) Balkestade, imellem Hrute- og Midfiorden. 2) Hegg- og 3) Bessestade, sammestæds, skiønt de ikke besøges saa ofte som den første, formedelst Landingernes Usikkerhed. 4) Grøf. 5) Ytrestape. 6) Illugastade og 7) Bergstade, alle beliggende paa Vatnsnæsset, imellem Mid- og Hunefiorden. Grøfen roses for at have en god Landing, ligesom der og paa disse Steder skal falde Møl til Klipfiskvirkning. 8) Rif og 9) Maanevig kort inden for Skagepynten, som begge have Forraad af Møl og trygge Landinger. Fra Skagestranden hist og her drives ogsaa Fiskerie, da den ligger beleilig dertil, men fornemmelig er det dog Rifid, som Indbyggerne søge i denne Henseende om Foraar og Efterhøst, og som i Tiden burde haves i Sigte, ligesom Maanevigen og Grøfen, til Fiskeværs Anlæggelse. Man synes og at have Aarsag at formode, at Søndmørske Baade, under vedborlig Opsigt, kunde bruges med Nytte i Hune- Sigridestade- og Midfiordsaae-Osene, formedelst disse Steders meget trygge Landinger, naar Fersk-Vands-Isen ikke staaer i Veien, samt Beqvemhed til Ankerleie. Herfra skulde man giøre Forsøg med Torske-

Torske-Garn paa Midfiorden, og ellers fornemmelig drive Haakallefangst. Men omendskiønt mangfoldige Steder ved Soekanten saaleedes ere beqvemme til Fiskeværs Anlæggelse, vil dog altid blive Spørsmaal, hvo der skal anlægge Fiskeværene? og hvor man skal faae Folk fra til slige Anlægges Fuldbyrdelse? da Egnen neppe kan bestyre de nærværende Næringer for Mangel paa Folk? Uden-Herreds Folk drage vel nødig dertil, og ere desuden kostbare. Vel derfor, om Jagtfiskeriet for det første kunde slaae ret faste Rødder, ved Handelens Hielp, og Indbyggerne derved lære at regiære Fartøier, hvilket visselig er til en sand Fordeel for alle Vedkommende. Ved Rifed, Maanevigen og Vatnsnæsset eller Grøfen, falder ellers at erindre, at samme ligge alt for langt fra Handelsstedet Skagestrand, til at den blode eller færske Fisk kan føres derhen, uden at bedærves, og altsaa maatte Handelen, hvis Fiskeriet tiltog paa disse Steder, anlægge Salterier sammestedds til Klipfiskvirkningens Befordring, i Fald Taagen ikke blev til Hinder, men i andet Fald til at nedlægge Tønde-Torsk, da den virkede Fisk siden kunde langt mageliger henføres med smaa Fartøier til Handelsstedet. I Bugten ved det saakaldte Hundsnæs paa Skagen ere Landingerne ikke alt for trygge, men sikkrere derimod i Havnerne, paa Saurum og Kalfshammersvigen, hvilke første og derfor vexelviis besøges af Indbyggerne, ligesom Rifet og Maanevigen, skiønt Rifet oftere.

§ 92.

Jeg har mældt i Forveien (§. 69.) at der, omtrent $1\frac{1}{2}$ Miil til Soes, mod Ø. fra Biarnenæsset i Strande-Syssel, men norden for Steingrimsfiorden, ligger iblant andre et Fiskemeed kaldet Østerbrun, ligesom foran ved Reykenæsset Thorleifsbrunen, og uden for Ingolfs- Fiskebanker og Meed.

golfsfiorden Audbrandsbrunen. Til disse Brune, det er steile eller hastig dybgaaende Meed, fandt man atter Spor, foran ved Bitre- Mid- og Hrutefiorden, omtrent 3 Miile fra Landet, hvor Navnene paa disse Fiskens Opholdssteder vare forandrede, til Stråkebrun, Heggstadebrun, og saa fremdeeles, efter Fieldenes foranderlige Udsigt fra Havet af, samt andre Steders omvexlende Beliggenhed, hvoraf Benævnelsen nødvændig maae tages. Naar man videre østen for Hunefloen, fra Fiskeleiene Rif og Høfnum paa Skagen, efterspurgde Fiskemeedenes Navne, da fik man navnlig opgivne Svidsbrun, Svartebrun, Nyebrun og Albogabrun, (ventelig formedelst dette Meeds Snæverhed), med fleere andre saadanne Brune, som ere for mange at opregnes, samt Vatneslod, beliggende 3 Miile fra Landet, som Indbyggerne søge naar Veirliget er meest roeligt. I de saakaldte Hafnabude- og Rifsleitum kaldes Meedet endnu Svids- og Albogebrun, men foran ved Skagen selv, hvor det løber nærmerst til Landet, Haakallebrun. Heraf maae da sluttes, at forbemældte Bruner eller Brunemeed maae strække sig lige fra Biarnenæsset, samt Reyke- og Ingolfsfiordene, tvers over heele Hunefloen, og skraaes forbi Skagen til Skagefiorden, hvor de maaskee støde imod Hrísëyarrifet, og udgiøre paa den Maade 12 til 13 Danske Miile i Længden, men i Breedden vesten til 3, paa andre Steder en ½ Miil, men derimod paa nogle: saasom, efter Beretning, paa Albogebrunen ikkun 20 til 25 Favne, med 30 til 40 i Midten, og strax ved begge Sider med 80 til 100 Favne dybt Vand og derover. Paa disse Brunemeede skal man sielden mangle Helleflyndre, Torsk, Titlinger og Rokker, ligesaa lidet som Haakall, naar som helst om Aaret samme kunne søges, og allermindst fra April til December Maaneds Udgang,

gang, i hvilken Henseende det venteligt er, at Hollænderne saa meget flittig indfinde sig paa denne Kant af Landet; hvorfor jeg og troer, at oftbemældte Bruner fortiene Navn af en ordentlig Fiske-Banke, og at samme folgelig bor haves i Erindring, naar Fisker-Kartet i sin Tid bliver aflagt, som tillige er Hensigten af den priisværdige Anstalt, som nu er foiet til de Islandske Kysters Havnes og Strommes Opmaaling. Tingen er og i Sandhed ikke af saa ringe Værd, som nogle i Landet, formedelst deres Uerfarenhed, maaskee kunne tænke.; thi, uden at nævne andet, gior det jo storste Forskiel for en Fisker at have Kundskab om hvor Fisken haver stadige Opholdssteder, og hvor ikke, og altsaa strax at kunne med et temmelig vel grundet Haab gaae lige til, imod at flakke forst vidt og breedt omkring, for at leede og opsoge ubestemte Fiskebanker; En Sag som de Fremmede for længst have indseet, og rettet sig efter.

§. 93.

Det falder af Fornødenhed, da Baadene ere alt for smaa, Reedskaberne maadelige, og man ikkun bruger den korte Tiid, fra August eller September Maaneds Udgang til noget ud paa Efterhosten, til at drive Fiskeriet hiemme i dette Herred, at samme ikke kan være af meget stor Betydenhed, helst i Hrute- og Midfiordene, hvorfra Stråkebrúnen eller andre længer bortliggende Fiskebanker ikkun sielden soges, men enten Balkestademeedet, Fiordene selv, eller andre Indmeede nærmer ved Landet, hvilke dog i næstafvigte 10 Aar skal have givet storre Fangst af de sædvanlige Fiskearter, Torsk, Helleflyndre, Titlinger og Rokker, men ikkun sielden Langer eller Steenbidere, end i de foregaaende 30 Aar lignede mod hinanden. Huusholdningen trækker vel nogen Nytte af dette

Fiskeriets Tilstand.

Indfiords-Fiskerie.

dette Slags Fiskerie, men Handelen kun saare liden. Om Fiskeriets Drift paa Vatnsnæsset, hvor Hunefiordens Beboere om Efterhøsten ligge ude til Fiskerie, enten ved de for (S. 91.) navngivne Gaarde, i de saakaldte Viker udi Kroshammersland, som tilforn skal have været et Fiskerleie, eller paa Hammer og Anestade, gielder det samme som om Hrute- og Midfiordene, uagtet Vatnsnæsset, i Betragtning af dets Nærhed ved Brunene, ikke synes at burde give Skagen meget efter. Liiner bruges ikke i Midfiorden eller Hunefiorden, men alleene Haandsnorer, samt undertiden Lagvad eller Sættekroge for Haakall. Paa det sidste Sted foregiver man og, uagtet Strømmene ere kun svage, og Vandets Dybde ikkun 30 til 40 Favne, at Liiner ei kunne bruges med Nytte, formedelst Grundens leeragtige Blødhed, der i en Hast besmitter Maddingen, saaat Fisken ikke kan see den, mod hvilket Garnbruget synes at kunne blive et saa meget meer nødvændigt Middel. Paa Skagestranden, og især i Udværene paa Skagen, nemlig Rifet

Havfiskerie. og Høfnum, drives Fangsten bæder, og det tillige i Foraaret, fornemmelig for at fange Haakall, for hvilken man bruger Stiore, men ikke sædvanlig Lagvad, efterdi den eene ofte opæder den anden paa Krogene, naar Reedskabet ikke kan optrækkes i rette Tid, hvilket er et Beviis paa Mængden af denne Fisk, og hvor stor dens Fangst vilde blive, naar den ret blev angreben. I nærværende Forfatning levner og Fiskeriet paa Skagen noget til Handelen, foruden hvad Indbyggerne selv fortære; og Spørsmaal om ikke Indvaanerne i Hunevands-Syssel paa fleere Steder, især ved Søekanten, fandt bæder deres Regning ved at drive Fiskeriet, og især Haakalle-Fangsten paa Skagen, fra den første Tid af Aaret som Fisken ankommer der, med samme Frighed, som saadant skeer i

Flio-

Fliotene paa Nordlandet, eller i Isefiords-Syssel, end at udruste Folk til Jokelen eller Snæfellsnæs-Syssel paa Fiskerie, med største Bekostning og Moie? Dog, da de beklagelige Udvandringer til Sonderlandet og Jokelen fra Nordlandet ere blevne ligesom en Arve-Syge, saa vil det falde vanskeligt at faae samme hævede, endskiont de uden Tvil, iblant andre, ere een Aarsag med til Fiskeriets maadelige Drift i dette Herred, endog i de Aar, som man har Fisk ved Kysten selv, hvilket omkring Skagen skal være skeet i næstafvigte 20 Aar, meer end tilforn i lige lang Tid. Fliotene i det mindste have saa langt fra ikke den ringeste Fordeel frem for Skagen, i Hensigt til Beqvemhed til Fiskerie og Haakalle-Fangst, da man dog der, især af denne, hoster store Fordeele, at Skagen tvertimod haver meget forud for Fliotene, baade i Hensigt til Landingerne, Molen, og Fiskebankernes Nærhed. Den Indvending, hvormed Huusfædrene paa Nordlandet soge at besmykke Fiskernes Udvandring, nemlig denne, at hvis de ikke skikkede deres Tienestekarle til Jokelen i Vinterværtiden, eller indtil Fisken indfinder sig paa Hunefloen, maatte man jo fode dem hiemme til Unytte: siger ikke meget. Thi, naar man holdt ret Huus, blev der altid nok for dem at bestille hiemme i den Tid. I Onunde- og Sugandefiordene, og fl., soges aldrig Fiskerie om Vinterdage; og mon da Mandfolkene ere derfor orkeslose imidlertid? Nei, intet mindre. De forrette alle Slags Uldarbeide ligesom Fruentimmerne, de bevogte og skuffe Sneen af for deres Kreature paa Marken eller Beete-Stederne, samt passe de ovrige hiemme, og derved leve de vel og ere bæder i Stand, end Soe-Bonderne i Almindelighed; endskiont de dog, om de vilde, kunde om Vinteren magelig drage hen til Isefiords-Dybet, da dette ligger dem tæt ved Siden, og vrimler

ler fast det heele Aar med Fisk og Haakall. Jeg for min Deel troer, at Landbonden i Hunevands Syssel, naar Faarepesten forst er overstaaet, vil finde sig vel ved samme Huusholdning. Vist nok, at Uldarbeidet, saa længe 1 par Enkelbaands Stromper ikkun betales med 9¾ Sk., er ikke fordeelagtigt, men naar man kan tilveiebringe Mængden deraf, og man ikke regner paa Ulden, som sit eget Tillæg, saa vil man vel ikke feile meget i at holde Balance, og videre er ikke at tænke paa med denne Handelsgreen. Fiskeriet i Snæfieldsnæs-Syssel har og vel ikke heller indrentet Nordlandet nogen stor Fordeel, naar det eene Aar lignes imod det andet. Men disse Tanker fremsættes, meer for at give Anleedning til, at tænke paa den indvortes Huusholdnings Balance, som man saa lidet synes at være bekymret for i Island, samt overlægge, paa hvilken Maade Næringerne kunde med storste Fordeel drives, end at jeg skulde opkaste mig til Dommer i en saa hoist vigtig Sag. I ovrigt maae jeg ogsaa her henviise til de Hindringer, som jeg for har anmældt at staae i Veien for Fiskeriernes Flor i Strande-Syssel, og de Midler, som jeg har troet at være tienlige derimod. Rundemave-Fangsten skal tilforn omkring Skagen, og paa fleere Steder, have været dreven med Garn, men for nærværende Tid hviler den næsten ganske.

§. 94.

Sælhunde-Fangsten.

Ligesom Vadesælen opholder sig paa Bitrefiorden, efter Beretning, sædvanlig fra Juul til Paaske, saa skal den og besoge Hrutefiorden, som oftest forst i September i stor Mængde og forblive sammesteds til April Maaneds Udgang, ei alleene sværmende efter Sædvane paa Vandets Overflade, men og fornemmelig lægge sig op paa de Iisbredder, der vende imod Havet; saa at man skulde

troe

troe at ikkun faa Steder kunde give en bædre Leilighed, end dette, til at fange den, da Fiorden paa sine Steder er meget smal, helst inden for Hrutøen imellem Ketsøren og Reyketangene, som ikkun adskilles ved et snævert Sund. Men denne Fangst drives dog ligesaa lidet paa Hrute- som paa Midfiorden, hvor Vadesælen dog indfinder sig i lige saa stor Mængde, og til samme Tid, nogle enkelte Gange, med Harpuner, undtagne. Land-Sælhunde-Fangsten lykkes derimod bæder paa det første Sted, da man ei alleene om Vinteren slaaer Sælen for Panden med Kieppe, hvor den gior Huller paa Iisen, ved Enden af Fiorden, men og desuden fanger den om Foraaret med Garn hist og her paa begge Sider af Fiorden. I Udløbet af Midfiords-Aaen, Sigrideſtade-Os i Vesterhopshole Kirke-Sogn, Midhopet og Hóps-Osen selv, (hvilke deels høre til Thingøre-Kloster og deels til Videdalen), samt Hune-Osen, (som udgior en heel lang Canal), opholder sig idelig, især om Sommeren, en talrig Mængde Land-Sælhunde, fornemmelig i den sidste, hvor man og slumper til at fange 30 til 40 Stykker om Aaret, men sædvanlig ikke saa mange i de andre Ose eller Elve-Munde; saa at Sælhunden næsten maae ansees, at giore meere Skade end Nytte, i det den forhindrer Laxens og Forellernes Gang op i de bekiendte Lax-Elver. Man kan let forestille sig, at ingen Steder kunne være beqvemmere til Sælhunde-Fangst, end disse Elve-Munde, da Hune-Osen for Ex., op i hvilken, ligesom de andre, Sælhundene gaae, ikke er i det høieste over 30 Favne breed; hvortil kommer at Strømmen deri ingenlunde er stærk, allermindst imod Flodtiden, og Sælhundene desuden lægge sig op paa Sandet for at bade dem i Solen. Jeg indseer altsaa ikke, hvad der kan hindre Sælhundefangstens fordeelagtige Fremgang paa disse Ste-

Ff 2 der,

der, uden alleene Mangel paa Snedighed og Mod paa Indbyggernes Side til at gribe Fangsten alvorligen an; thi naar man med voxende Vand udsatte tilstrækkelig stærke Sættegarn tværs over Gabet af Osene foran, afpassede efter deres Breedde og Dybde, samt 2 til 3 Drivegarn oven for, og omspændede samme dermed, er det neppe mueligt at nogen Sælhund kan være i Stand til at undgaae. Fangsten i Hune-Osen tilhører Giliaae, Thingøre og Hialtebacke for nærværende Tid, men tilforn efter Biskop Auduns Maaldag af 1318, den sidste Gaard alleene. Ved Udløbet eller Gabet af Blande-Osen, fanges og om Foraaret Land-Sælhunde i temmelig Mængde, ligesom man og tilforn skal have fanget dem sammesteds med Garn, hvilket nu ikke meere bruges, fordi man sparer paa Garnene, da de om Vinterdage ere større Forraadnelse underkastede end de ere om Foraaret. Den saakaldte Insteøe i Høskuldstade-Sogn, Zafnarøerne foran ved Skagestranden, Kaldranenæs og Tiørnen, ikke at mælde om Skagehukken selv paa mange Steder, give desuden en fordeelagtig Landsælefangst om Foraaret.

§. 95.

Laxe-Fiskeriet. I en liden Elv, kaldet Laxaae, beliggende ved den vestlige Side af Hrutefiorden i Præstbacke Kirke-Sogn, skal man tilforn have fanget Lax, men nu ikke i næstafvigte 20 Aar eller længer, da Vandet i Elven efter Haanden siges at have aftaget. Imellem Pindse- og Michelsdag indfinder Laxen sig ofte i Hrutefiordsaaen i betydelig Mængde, men fanges for nærværende Tid ikkun fra 2 Gaarde med Trækgarn, da dog Elven, som ikke kan kaldes noget synderlig stærkt Vandfald, giver paa fleere Steder god Anleedning dertil. Midfiords- Øster- Vester- og Nupsdalsaaerne, hvilke

3 sidste

3 sidste foreene sig med den første, have ligeleedes, fra Fardag om Foraaret, og lige til den Tid Elvene igien tilfryse, en temmelig Mængde af Lax, hvoraf en Deel bliver Indbyggerne til Bytte, saa at man i Staderbacke- og Nups-Sogne kan efter et Middel-Tall regne paa 5 til 600 om Aaret, men ved det at Førselen til Handelsstedet falder alt for bekostelig, anvendes denne Lax ikkun til Huusbrug. Melstade-Sogn, som ligger nærmer ved Søekanten end hine, foregives ikke at kunne, formedelst Elvens Sværhed ved Udløbet, betiene sig af denne Fordeel, hvilket lader noget mistænkeligt, helst hvor Elven og dens Udløb støde sammen. Elvernes Styrke giør ingen Forhindring paa saadanne Steder, thi jo sværere en Elv er, des bæder kan man fange, alleene at Bunden er jævn og frie for Klipper, eller de saakaldte Fester, der kunne giøre Drivegarnene Skade. Høit oppe, eller nær ved Gaarden Videdalstunge, havde man, i Videdals- og Fitaaerne, hvilke Laxen ogsaa aarlig besøger, og hvoraf den første er dog en heel stor Elv, sat 2de Laxe-Kister, der gave Eieren langt større Fordeel end Garnbruget, hvilket Exempel er saa meget meer værdigt at følge, hvor Lovene tillade at det kan skee, som man ikke finder Mage dertil, uden paa eet Sted i Landet, nemlig i Helleraaen kort fra Vedøe-Kloster, og saadanne Laxe-Kister dog uden Tvil, ligesom Forelle-Kister, paa mangfoldige Steder, kunde medføre en stor Nytte. Strømmen skal ellers, besynderlig i Videdalsaaen, være saa stridig, naar den er i Væxt, at Garnbruget derved ofte forhindres; hvortil kommer at man ikke kan faae Leilighed til at afsætte Laxen, saasnart man fanger meget deraf, efterdi Handelsstedet ligger saa langt borte, og dette især formedelst den Forhindring, som Elven Blande lægger i Veien, for alle dem, der boe Vesten for samme, naar de Laxekister.

 skulle

skulle søge Spaakonefellshofden; i hvilken Anleedning man maatte ønske at have en Broe over samme ved det saakaldte Nedraklif, hvor den er smallest. Størrelsen af forbemældte Laxekiste i Vide-dalsaaen var ellers 3 Alne i en Trekant og ligeleedes i Høiden, men den i Fitaaen var eet Qvarteer mindre, med et 40 Favne langt Steengiærde tvers over den største Elv, der holder Kisten fast, men kortere i den anden Aae. I den saakaldte Kolgliufrefoss, oven til i Videdalsaaen, opholder Laxen sig som oftest i allerstørst Mængde om Sommeren, men kan paa ingen Maade der blive fanget formedelst Strømmens Styrke og Stedernes Utilgiængelighed; i Burhilen derimod i den mindre Elv, lokkes Laxen frem af Fossen, og altsaa lykkes Fangsten sammesteds bæder. Vesterhoopet, som er et stort ferskt Vand, har neden til Samfund med Videdalsaaen, ligesom Elven, der løber ud til Hopsoosen, med samme igien, saa at Laxen maae opholde sig paa det heele Strøg af omtrent 3 til 4 Miiles Længde, lige ind til Kolgliufrefossen, over hvilken den neppe kan komme. I Vatnsdalsaaen fanges ofte Lax, efter Beretning, i betydelig Mængde, af Grimstunge Kirke-Sogns Beboere, men ikkun meget sielden af deres Naboer, hvilket unægtelig maae være en blot Efterladenhed paa deres Side, da denne Fisk nødvendigen maae løbe fra Havet, igiennem Huneosen og Vatnsdalsflodet, der ligge tæt ved Siden af Gaardene, op i nysnævnte Vatnsdalsaae. Laxaaen i Hialtebacke Kirke-Sogn, som har sit Udspring fra Svinevatnet, imellem Audkulestads- og Annex Sognet, og løber ud i Søen imellem Huneosen og Elven Blande, kan ikke siges at være noget betydeligt Vandfald, er ikke heller mudret og melkefarvet, som de store Elver, men har dog ligefuldt temmelig stærk Besøgelse af Lax, hvoraf man betiener sig

fra

fra Præstegaarden Hialtebacke og Thingøre-Kloster (*), som efter gamle Adkomster skal kunne lade Bønderne paa Klosterets Gods fange

(*) Dette Fiskerie haver i lang Tiid været ret et Tvistens Æble imellem Hialtebacke Kirke og Thingøre-Kloster. Ved Biskop Auduns Kirkestoel af 1318, som paa en vis Maade er Allernaadigst confirmeret ved Biskoppernes Instruction af 1 Jul. 1746 16 a. findes den halve Deel deraf at være tillagt Kirken, hvilket og er igientaget ved Biskop Olaf Røgnvalldsens af 1461, der ligeledes er confirmeret ved bemældte Instruction. Derimod har Biskop John Erichsen af Holum ved en Dom Mand. næst efter Festum Petronillæ Virg. 1359 (Hist. Eccl. Isl. T. II. p. 206-8.) tilkiendt Thingøre-Kloster det heele Fiskerie, hvormed og hans Kirkestoel af 1360 (der ligeledes er confirmeret paa foranførte Maade) stemmer overeens, i det den ikke mælder om nogen Rettighed for Hialtebacke Kirke i denne Henseende. Efterat Hialtebacke Gaard, (hvilken imidlertid var kommen under Thingøre-Kloster, og indlemmet blandt sammes Gods) var bleven af K. Friderik den Anden 1575 Allernaadigst skiænket, og derefter igien udlagt fra Klosteret, til et Beneficium eller en frie Præste-Boelig (Hist. Eccl. T. III. p. 21.), opvaagnede denne Stridighed paa nye, i det da værende Præst Hr. Finnboge Gisleſen vilde tilholde sig Fiskeriet for Hialtebackes Grund. Men da Lavmand John Johnsſen, som den Tiid havde Klosteret i Forlæning, tiltalede ham derfor, blev Fiskeriet 1593 atter frakiendt Hialtebacke, og derimod tilkiendt Thingøre-Kloster til ævindelig Eiendom. Og da Præsten Hr. Biørn Thorlaksen for nogen Tiid siden fornyede denne gamle Paastand, havde det samme Udfald, ei alleene ved Underrets-Dommen af 9 Sept. 1756, men og ved Lavtingets af 12 Jul. 1758, og endelig ved Over-Rettens af 12 Jul. 1762. Men da Præsterne siden have beklaget sig, at de ikke kunde undvære Fiskeriet, er Sagen endelig, efter Kammerets Forestilling, bleven saaledes afgiort ved Kongel. Allernaad. Resolution af 27 Mart. 1775: „At endskiønt Thingøre-Kloster var befundet at have fuldkommen Adkomst til den hidindtil øvede Herlighed over Laxe-Fiskeriet i Laxaaen, saa skulde dog Præsterne til Hialtebacke, i Betragtning af Kaldets Ringhed, efterdags være tilladt, af besynderlig Kongelig Naade, at

fange i Elven St. Laurentii Dag eller næste Dag efter. Fra Fardag om Foraaret til midt i August gaaer Fangsten i Laxaaen best for sig, naar Vandet ikke alt for meget formindskes ved indfaldende stærk Torke, og beregnes i middelmaadige Aar omtrent til 3 til 400 Laxe. Præsten paa Hialtebacke, og Bonden paa Hniukum drive ogsaa Laxefangst i Blande-Elven paa samme Tid som i Laxaaen, saavelsom de andre Bønder fra Enne, Hlid og Tunge, og regnes Middelfangsten i denne Elv til 3 til 4, ja vel til 500 aarlig, og det af større Lax, end i Laxaaen, fordi Vandets Mængde er meer overflodig i Blande-Elven, helst i de Sommere, naar vest- og sydlige Vinde have overhaand. Fra Langedalen eller Svinevands-Sogn fanges kun sielden Lax i Blandeaaen, formedelst dens Styrke, og Bundens Ujevnhed paa den Strækning, hvortil kommer, at man, naar Hoe-Slæts Tiden tilstunder og medens den varer, er idelig i Arbeide dermed, da Fisken imidlertid gaaer sin Vei igien. Med Laxefangsten i Svinevandet selv, og Laxaaen i Hoskuldstade-Sogn forholder det sig paa samme Maade. Men derfor er dog dette Slags Næringsvei i Hunevands-Syssel, eller burde i det mindste være, af megen Betydenhed; og folgelig vilde blive nodvændigt til Fangstens Befordring og for Afsætningens Skyld, at man anlagde Salterie paa et beqvemt Sted for alle vedkommende, som just synes at vilde blive Sigridestade-Osen, da samme ligger omtrent midt imellem alle disse Elver, saaleedes at ei alleene de, der boe i Hrute- og Midfiordene, samt omkring Vi-

de-

at nyde dette Fiskerie i Elven for Præstegaardens Grund; dog at de ikke maae giøre nogen saadan Indretning dertil, som kan være til Hinder for den Herlighed, som Klosteret haver, og fremdeeles skal beholde, derover, i Følge derpaa havende usvækkede Adkomster." E.

dedalsaaen, men og hine fra Midhopet, Laxaaen, Huneosen og Elven Blande, magelig paa een Dag kunne søge derhen; og skulde de fra Laxaaen og Elven Blande heller have Lyst til at gaae til Skagestrands Handelssted, lader det sig ogsaa giøre, da Veiens Længde og Forsinkelsen derved, naar alle Omstændigheder tages i Betragtning, kan komme ud paa eet og det samme. Men skulde Salteriet anlægges i Hune-Osen, da blev det for besværligt for dem i Hrute- og Midfiordene, samt øverst fra Videdalen, at naae dertil, og følgelig endnu vanskeligere at føre Laxen til Skagestrand, hvilket de fra Blande og Laxaaen indtil videre alleene kunne have sig forbeholdet. Sigridestade-Os er og af den Beskaffenhed, at Tønde-Gods magelig kan overføres derfra paa Fragtbaade til Handelsstedet Skagestrand.

§. 96.

Iblant Forellers og Ørreders Opholdssteder i Hunevands-Syssel ere følgende meest bekiendte, nemlig a) Hrutefiordsaaen, b) Holtevardevand, paa Holtevardeheeden. c) Midfiordsaae, og de øvrige som have Samfund med samme. d) Gauksmyrevand, paa Midfiordshalsen, samt mangfoldige andre færske Vande oppe til Fields. e) Videdalsaae. f) Fitaae. g) Vesterhopet. h) Hópsoos, og det saakaldte Midhoop. i) Sigridestade-Vand, hvori man og om Foraaret ved Ebbe-Tiden kan fange Rognkelse med de blotte Hænder. k) Alle de forbemældte Oose overhoved. l) Vatnsdalsaaen. m) Paa Dals- Kule- og Arnarvatnsheederne, Galtar- og Svinevandene, 2de Thorarensvande, Gedda eller Geddevande, Syrsvande, og Gilsvande, item Eyiavand, Skútutiarner og Ulfkel. n) Vatnsdalsflod. o) Blande. p) Laxaae. q) Svinevand, som mee-

Ørrede- eller Forelle-Fangsten.

nes at være henved 80 Favne dybt i Midten, og er derfor heel ubeqvemt til at sætte Garn udi, uden naar Vinden blæser sydlig, og Forellerne formedelst Varmen, og for at fange Fluer eller Myg, begive sig op til Landet, saavelsom til Vandets Overflade. r) **Grundertiarner**, i Audkulestade Sogn, som deri ere mærkværdige, at de ligge paa en Halle, eller oven for en breed Fieldbrink, høit oppe ved Siden af Fieldet selv, som er heel rart i Island, og give dog en meget god Fangst besynderlig af de saakaldte Bleiker. s) **Eystre- og Vestre Fremundarvande**, item **Mióe- og Gilsvand**, samt **Galtarbol- og Thristiklavand**, (saaleedes benævnet fordi det er trekantet), alle beliggende oppe til Fields og paa Heederne, tilhørende Audkule- og Svinavatns Sogne. t) **Vatnskardstiørn** og 2 andre ubenævnte Vande paa Eyvindestadeheeden, hvor man skal have bemærket, at Hanforellerne i Leegetiden tage Ravnene i Munden, og holde dem der nogen Tid, men slippe dem siden ud igien, og gyde Melk derpaa, hvilket synes rimeligere, end at de æde samme; thi da vilde Slægten snart forgaae, efterdi ingen Ravn kan undgaae Hannernes Nærværelse og Frugtbargiørelse. u) **Langevatn**, i Hoskuldstade Sogn. v) **Holmevatn**, ved Gaarden Vatnehverfe. x) **Laxaae**, som fornemmelig giver Ørreder og Bleiker, hvilke sidste kaldedes paa Stedet Liose-Silungur. y) **Reke- Thordals- Laxaae- og Skialdbreidarvand**, samt **Rangaaetiarner** i Hofs Sogn, og paa Skageheeden, om hvilken man har fattet den Tanke, at den skulde være forsynet med lige saa utallig en Mængde af Forelle-Vande, som Øerne paa Breedefiorden holdes for at være, hvilket giver tilkiende, at de nu opregnede og herefter opregnende Vande, paa bemældte Skageheede, maae ikkun være faa, imod hine at regne, hvis Navne jeg

ei

ei fik at vide; og altsaa, hvis Forellefangsten deri blev vedbørlig dreven, kunde Skagboerne aldrig savne Føde til daglig Underholdning. Endelig z) gives og Leilighed til Forellefangst i salt Vand, baade ved Enden af Hrute- og Midfiorden, samt ved Thingøre-Sanden og omkring Udløbet af hver Elv; men samme drives ligesaa lidet der, som i de fleeste af Field-vandene, da man i dets Sted i Bøigden hist og her, lægger meer Vind derpaa, saasom i Vatnsdalen, Høskuldstade, Hialtestade, Audkule- og Breidebolstade Sogne og fl. Men at Fangsten, efter Beretning, ikke nær drives saa stærkt som i forrige Tider, deri maae Mangel paa Garn og Tiid, fornemmelig i Hoe-Slæts Tiden, være Skyld, da Tuer, Ujævnheder, og andre Uleiligheder, skiønt Jorden i øvrigt paa mangfoldige Steder er den allerbeste og feedeste, ikke tillade Bonden at komme fort med Hoebiærgningen.

4. Afdeeling
om Ankerpladse, Havne, og andet Skibsfarten vedkommende.

§. 97.

Det er bekiendt af Historien, og især af Thord Hrædes Levnet, at Midfiordsaae-Osen er i forrige Tider bleven brugt til Skibsleie, hvilket og Levningerne tydelig udviise; men ellers befindes den nu saaleedes, at den danner et langt Indløb, som foran ved Søen er tilstrækkelig breedt, men oven til ikke over en Snees Favne. Tvers for Gabet ligger et Sand-Rev, hvorpaa Vandet bryder med Ebben, og som er underkastet store Forandringer formedelst Brændingen, der berettes undertiden at kunne føre det ganske Rev bort. Midfiords-aae-Os.

 Den

Den Gang jeg opholdt mig paa Stedet, befandtes Vandets Dybde paa Revet ikkun en halv Alen, men strax der inden for 1, og der, hvor Elve-Mundingen er smallest, $2\frac{1}{2}$ Alen ved største Ebbe. Altsaa om Vandet, med største Flod, voxer 5 Foed, som den Gang blev maalt, og ikke derover, som det vist ikke giør, saa bliver dets Dybde med samme 6 Foed, paa bemældte Rev, hvoraf det øvrige kan sluttes. Bunden i Osen, som oven til er rummelig for mange Fartøier, og ganske sikker om Sommerdage, naar ikkun Vandet paa Revet var høit nok, bestaaer overalt af fiint Sand, lige som Oosbredderne paa begge Sider. Om Vinteren skal Elven give fra sig en Mængde Iis, men Oosen dog kun sielden fryse til, uden naar den Grønlandske Drive-Iis kommer og besetter heele Bugten.

Ankerplads ved Gaarden Grøf. Paa den østlige Side af Midfiorden neden for Gaarden Grøf, og den saakaldte Káréstadeborg, beretter man, at Skibe have ligget i forrige Tider, og de Tydske Kiøbmænd der at have havt deres Tilhold, hvilket endnu skal kunne tydelig sees af Levningerne af Kramboden, som ligge oven for en høi Melbakke, foran ved hvilken, og inden for et lidet Skiær, Skibene meenes at have ankret paa 15 til 25 Favne Vand og Sandbund, endskiønt Stedet er aabent for S. S. V., V., V. N. V. og Nordlige Vinde, men for de øvrige er det i Lye. Stranden oven for Havnen berettes at bestaae af Møl og Lade-Pladsen at være beleilig. Ved den vestlige Side af Midfiorden, omtrent i lige Linie med Heggstadenæsset, berettes at ligge en Række af blinde Skiær, der strækker sig heel langt imod østen, og en anden foran ved Stapen eller Stapekot, som løber imod Nord, og har ikke Ende forend i lige Linie med Krossnæs paa Vatnsnæsset, foran ved hvilket, skiønt ikkun kort fra Landet, i N. Ost, Illugastade- og Tiarnebodene ere

Blinde Skiær.

meest

meest bekiendte. I øvrigt skal Vandets Dybde paa denne Fiord til begge Siderne være henved 30, men i Midten jævnlig 40 til 60 Favne.

§. 98.

Fra Sigridestade-Vandet, paa den vestlige Side af Hunefiorden, og i Vesterhopsshole Kirke-Sogn, løber Sigridestade-Osen ud i Søen, hvor man fordum skal have ligget med Skibe, heel langt oven for Udløbet, og fæstet samme ved den saakaldte Legukleт eller Leie-Klippe, der staaer ved den østlige Side af Osen nær ved Legumyren, og kort neden for Sigridestade-Vandet selv. Dette meenes at være skeet i næst forrige Aarhundrede af Englændere og Hamborgere, som skulde have havt deres Kramboder staaende neden for bemældte Legumyre, hvilket, uagtet Sagen kan have sin Rigtighed, dog ikke var at slutte af Tomternes Levninger, som meget meer lignede Skibshuse end Kramboder, hvilke sidste altid ligne hinanden i Hensigt til Inddeelingen. I Osen gaaer ikke meget stærk Strøm; den skal ikke heller, uden sielden, lægge til om Vinteren med Iis, men Vandet derimod, eller den færske Søe, hastig, formedelst den høie Grund. Indvendig i Oosen befandtes ellers Vandet med mindste Ebbe, at være 7 Fod dybt, og Bunden at bestaae af fiint Sand. Men foran ved samme, og tvers over gaaer et Sandrev, hvorpaa Vandet, under lige Omstændigheder, paa den vestlige Side, og nær ved en høi opstaaende Klippe i Oosgabet, Hvidserk kaldet, var 5 Fod, samt endnu lavere ved den modsatte Side; lægger man hertil Vandets Tilvæxt med Floden, vil Stedet ei alleene kunne give Plads til nogle, men og Indløb for smaa Fartøier, der ikke stikke dybere end henved 7 til 9 Foed. Brænding falder vel ved Gabet af Oosen, men bemældte Sigridestade-Os.

 Sand-

Sandrev betager den sin Kraft, saa at den ei kan komme til at bryde høier oppe i Oosen selv. Uden for kan man baade i Hensigt til Grundens Beskaffenhed og Vandets Dybde, vel kaste Anker, men da ligge Skibene for den aabne Søe, som staaer især ind af Fiorden, der berettes at være frie for al slags blinde Skiær og Boder.

Hops-Oos. Hópsoosen synes ikke at være saa beqvem til Skibsleie, som den nysanførte, deels fordi Egnen omkring samme bestaaer af lutter Flyve-Sand, som idelig forandres ved Vand og Iis-Skreed, og deels formedelst det lave Vand, som eenstemmigen berettedes, at være mindre, end i Sigrídestade-Osen, hvilket jeg dog ikke kunde faae maalt, af Mangel paa Baad, men besaae Stedet alleene ved Søekanten.

Hune-Oos. Hune-Oosen derimod, som er heel lang, løber ind fra Hunefiorden imod O. S. O., og adskilles fra Havet eller Fiorden ved en Odde, har dybere Vand, og det kort oven for Ind- eller Udløbet, (hvilket man vil kalde det), samt temmelig langt op efter, nemlig med mindste Flod $3\frac{1}{2}$ Alen, men paa den østlige Side af Sandrevet, der, som sædvanlig, skyder sig tvers ud for Mundingen, $3\frac{1}{4}$, og paa den vestlige Kant af samme $3\frac{3}{4}$ Alen, og følgelig høiere med største Flod, nemlig i det mindste 3 Foed, hvilket Vandets Falden ved Stranden ogsaa gav tilkiende. Strømmen i Oosen er, ved høieste Flod og Ebbe, temmelig stærk, men i den øvrige Tid ikkun ganske svag, saa at, dersom den Beretning er sandfærdig, at Oosen ikkun sielden lægger til med Iis, og at Iisskreed oven fra ei heller er at befrygte, synes man at have Aarsag til at ansee Stedet for en brugbar Havn baade Sommer og Vinter for smaa Fartøier, der ikke stikke over 6 til 7 Fod dybt; Det er og bekiendt, at det er blevet beseilet i gamle Dage, hvilket ei alleene bekræftes af Historien, men og af de Levninger af Handels-

Huu-

Huusene, som endnu sees Mærke til at have staaet ved Siden af Osen, og skraaes neden for Gaarden Geirestade. Det samme giælder ligeleedes om Blandeosen; men enten Skibene have fordum halet ind i Hopet selv, eller ligget ude ved, og inden for, Gabet i samme, veed man nu ikke, og ikke heller, hvor Kramboderne have staaet. For nærværende Tid befindes ellers Udlobet af Elven, at bestaae af et Hop eller en halvrund, og oven til temmelig stor Vand-Samling, som ved middelmaadig Flod har 2 Alne dybt, og nogenleedes stille Vand, men ved Soekanten er Oosen ikkun snever, og 5 Alne dyb i lige Omstændigheder, paa den N. Vestlige, men 4 ved den modsatre, Side. Foran ved og tvers for Gabet ligger et Sandrev, som ved Ebben kommer tilsyne, og underkastes idelige Forandringer, ligesom enten Iis eller Brænding angriber samme, hvorfor man og neppe kan giøre sig Haab om nogen Havn i denne Oos formedelst Vandets Lavhed paa Revet, som Loddet gav tilkiende ei at overgaae 2 Alne; og er det slutteligt, at Udlobet, fra forrige Tider af, meget maae have forandret sig, endskiont de Tiders Skibe derhos have været meer fladbundede, end nu omstunder. Blands-Oos.

§. 99.

Den saakaldte Skagestrands Havn, som beseiles af de Danske, ligger paa den østlige Side af Hunefloen, inden for Spaakonefellshøfden, og uden for en liden Holm, Høfdeøe kaldet, og er hverken sikker for den Gronlandske Drive-Iis, naar den ankommer, eller for Hav-Soe og Stormvinde; thi den er aaben lige fra S. V. til N. V., og alleene beskiærmet for de ovrige Vinde af Høfdenæsset og det faste Land, skiont Skibene dog meget sielden komme der til nogen Skade, fordi man, naar Iisen kommer, Skagestrands Havn.

stöder den til Side saavidt mueligt er, og Anker-Bunden er desuden snart den allerbeste, nemlig fast blaae Leer, saa at man endog ofte har ondt ved at faae Ankerne löse igien, hvoraf kastes 2de, det eene for S. S. V. og det andet for N. Vestlige Vinde. Vandets Dybde er 7 til 9 Favne. Lodse- og Lade-Pladsen bestaaer af en liden Bugt med lavt Vand ved, og Sand i, og er følgelig ikke med de beste. Veien fra Skibet til Lodse-Stedet er og temmelig lang, hvilket ofte, naar Veiret er uroeligt, forvolder, at Baaden med Godset maae bogseres i Land. Derimod ere Landingerne trygge, saavel i Hoved- eller Kiøbsted-Bugten selv, som i den saakaldte **Bustevig** kort fra samme. **Kalfshammersvig**, kaldes en breed, men derhos meget kort Bugt, som løber ind i Landet, omtrent midt paa den vestlige Side af Skagen imod N. O., og er aaben lige fra S. S. V. til V. N. V. og altsaa for de Vinde, der blæse fra Hune- Mid- og Hrutefiorden samt Bitren, men for de øvrige er den beskiermet, deels af det faste Land, og deels af et lidet Næs, kaldet **Kalfshammersnæs**. Baad var ikke at faae paa Stedet, og derfor kunde jeg ikke maale Vandets Dybde eller randsage Grunden, men efter Sigende, skal Vandet midt paa Bugten være 8 Favne dybt, og Bunden bestaae af Sand. I Aaret 1770 fortaaldes, at nogle Hollandske Fisker-hukkerter skulde have kastet Anker foran ved Kalfshammersnæs, imedens Folkene opsamlede paa Stranden noget smaat Drivetømmer til Brændsel, men derpaa strax igien at være gangne til Seils. Ligeleedes blev og berettet, at omtrent for 40 Aar siden henimod en Snees Hukkerter og Hvalfangere skulde have lagt sig til Ankers, i nordlige Storme, foran ved den saakaldte **Skogermannevig**, en Bugt, der ligger noget nær i eet med den forrige, paa

Kalfshammersvig.

Skogermannevig.

14

14 til 15 Favne dybt Vand og Sandbund. At der i øvrigt paa dette Sted maae være dreven Handel tilforn, enten af Hamborgere eller af Irlændere, eller og af begge, synes at kunne sluttes deraf, at man endnu, foran paa Næsset, seer nogle faa Levninger af de gamle Kiøbmands-Huse, foruden at Lodse-Pladsen har beholdt dens gamle Navn, og kaldes Varningsvaag. Men om end alt dette forholder sig saaleedes, er det dog derfor ikke sagt, at Kalfshammersvigen er sikkrere, end Skagestrands-Havnen selv, men vil omtrent fortiene at sættes i Ligning med den, undtaget for saavidt Kalfshammersvigen er noget bæder beskiærmet imod Havets Bølger; sammesteds falder og overflødig Mol til Klipfiskvirkning, som Skagestrands Handelssted ikke har i Nærheden. I øvrigt ligger foran ved Gaardene Hraun og Maanevig, kort fra Landet, en lang Række af blinde Skiær, som dog ei vil blive til nogen Hinder for Seiladsen; men andre Skiær eller Grunde omkring Skagen, skal ikke være at befrygte.

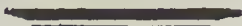
§. 100.

Angaaende Drive-Tømmeret falder ikkun følgende at erindre paa dette Sted, at ligesaa lidet, som man i Aaret 1777 blev Drivetømmer vaer, nogle faa, alleene til Brændsel tienlige, Morkiefler undtagne, i Skalholtsvigen, en bekiendt stor Bugt og Driveplads, der ligger heel langt ude ved den vestlige Side af Hrutefiorden, paa Thambaaevallerekene i Bitrefiorden, eller paa Galmestranden ved Steingrimsfiorden, ligesaa lidet forekom mig deraf omkring Kysten i Midfiorden, paa Hunefiordsrekene (hvor ikkun fandtes 4 gamle Stykker Fyrr), paa Skagestranden eller paa Skagen selv, som ellers altid har havt Berømmelse for denne Herlighed, hvilket og naturlig flyder af dens Beliggenhed.

Om Drivetømmeret.

 Men

Men uagtet denne Strækning denne Gang saaleedes var bar for Tømmer, saa skal dog en temmelig Deel deraf, fornemmelig i Aaret 1775, være opdreven, og efter Haanden forbrugt til Baade, Kar, Boeskab og Husebygning, da Drive-Pladsene ligge saa nær ved Bøigden. Ellers holder man for, naar de sidste 2 Sneese Aar sættes i Ligning med hinanden, at den sidste haver været, saavel paa Skagen, som i den øvrige Deel af Hunevands-Syssel, frugtbarere paa Drivetømmer, end den første, ihvorvel ogsaa denne, efter Beretning, ikke skal fortiene andet end at roeses i denne Henseende.

Fierde

Fierde Stykke
om
Skagefiords-Syssel.

I. Afdeeling
om Landstrækningen imellem Skagen og Forbierget Straker eller Daletaaen.

§. 101.

Skagen, en betydelig breed, skiønt derhos flad, Næspynt foran ved Søe-Siden, hvoraf Skagefiorden har sit Navn, adskiller, eller løber ud imellem denne og Hunefloen. Deildarhammeren sætter begge Herreder, Hunevands- og Skagefiords-Syssel, Grændser, som for er mældt. Skagen, helst foran, kan siges at være mestendeels bar for Græs, og bestaaer af en Mængde Holt eller steenede Høie med smaa Myre-Sunde imellem, men derimod er Udsigten behagelig. Om Foraaret skal Taagen ikke nær saa ofte indfinde sig paa dette Sted, som paa andre Tider af Aaret, hvilket er en Fordeel, om Fiskevær med Tiden skulle blive her anlagte. Skagefiorden, en Arm af Havet, som tvers over, imellem Skagen og Fliothornet, udgiør 5 Miile i Breedden, og 6 i Længden, fra Skagetaaen til Hegrenæsset, der ligger midt for Enden af samme, løber noget nær fra N. til S. ind i Landet, Skagen. Skagefiorden.

og fortiener i mange Henseender ikke mindre at roeses end Oefiorden. Denne Fiord, som udgiør den største Deel af Sysselet, der har sit Navn af den, indbefatter 22 Kirke-Sogne, nemlig: 1) Hvam og Annexet Kete. 2) Fagrenes og dertil hørende Annex Siafarborg. 3) Reinestade-Kloster. 4) Glømbæ, og Annexet Videmyre. 5) Mælefell, og Reyke-Annex. 6) Goddale og Annexet Aabæ. 7) Miklebæ og Annexet Silfrastade. 8) Flugumyre, og Hofstade Annex. 9) Rip og Annexet Vidvik. 10) Holum Domkirke Sogn. 11) Hof og Annexet Miklebæ. 12) Fell og Annexet Høfde. Alle disse Kirke-Sogne vil jeg, for at give des tydeligere Begreb om denne Strækningss Vigtighed, betragte hver for sig, og da begynde med Hvam, og Kete Annex, hvoraf den første ligger i Laxaaedalen og har Tindestolen mod Ø., mod S. øde Fielde, mod V. Skageheeden, men mod Norden det vilde Hav. Annexet Kete derimod grændser til Hoved-Sognet imod Sønden, imod Ø. til Havet, imod V. til Hofs Sogn, og imod Norden til Søen eller Pynten af Skagen, undtagne tvende Gaarde, Sognet tilhørende, som ligge Vesten for Skagen. Hvammis Præstekald er, saavidt Laxaaedalen selv angaaer, temmelig græsrigt, skiønt Engene derhos befindes fugtige paa mange Steder, men Annex-Sognet har kun lidet Græs paa Hiemmemarkene, saavelsom den der omkring liggende Egn, der baade er steenet og sandig, og maae derfor betiene sig af Heederne, skiønt disse og ere opfyldte med Vand og Moradser, samt desuden langt affides. Paa Faare-Avl lægges her større Vind end paa Hornqvæg; thi ihvorvel Egnen og Fieldene ere ikkun mavre, saa give de dog kraftigt Græs. Torve-Skiær falder, efter Beretning, paa mange Steder i disse Sogne, men man foreder dog ikke desmindre,

Kirke-Sogne.

Hvams og Kete Præstekald.

mindre, baade Faare- og Koemøg til Brændsel. En Plage for Landet, som agtes ringe, hvor stor den end er i sig selv! Paa den østlige Side af Skagen, som regnes for at være 4 Miile i Længden, bestaaer Strandkanten, fast heele Veien igiennem, af middelmaadig hoie og steile Klipper med et snævert Fiæremaal eller Forstrand under neden, hvorfor Drivetømmeret ikke læt kan hæfte paa disse Steder; men oven for disse Klipper ligger Veien ud til Skagen, som ingenlunde kan kaldes vanskelig. Skageheeden giver Fieldegræs.

§. 102.

Fagrenæs Præstekald, hvortil hører Annexet Siafarborg, ligger paa den vestlige Side af Skagefiorden, og grændser, paa hin Side af Tindestolen eller Eylifsfieldet, til Hvams Kirke-Sogn, mod Østen til Skagefiorden selv, og mod Sønden til forbemældte Annex, som igien ligger tæt ved Enden af Fiorden, og grændser mod S. til Reinestade Klosters Sogn, mod Østen til Herreds-Sandene, mod Vesten til Molduxa-Field, og mod Norden til Hoved-Sognet Fagrenæs, hvilket bestaaer af en skarp og maver Grund, men Annex-Sognet derimod af smukke og meget græsrige, skiønt fugtige Marker, hvoraf følger, at sidstbemældte Egn er beqvem til Hornqvæg, men hin til Faare-Avling. Herreds-Sandene, eller Egnen inderst ved Fiorden, som for en Snees Aar siden skal have været bevoxen med deiligt Græs, forværres aarlig ved tiltagende Brænding, hvorved Annex-Sognet tager Skade. Foran ved Fagrenæs Sogn ligger en liden Øe eller Holm, Ingvelldestadeholme kaldet, som er smukt bevoxen med Græs samt Cochleare, og giver desuden Æg af Ederfugle, Tærner, Lunder og Teister. Neden for Gaarden Reykium er et Bad eller

Fagrenæs og Siafarborgs Sogne.

Ingvelldestadeholme.

Reykelaug.

eller varmt Kilde-Spring, hvori Kiempen Gretter badede sig fordum, da han havde svømmet i Land fra Drangøen, som ligger nærmerst ved bemældte Gaards Forstrand, og er af afg. Vicelavmand Olafsen (*) saa tydelig og noie beskreven, at dertil ikke synes

Drangøe. at kunne lægges noget af Betydenhed. Øen tiener ellers til Opholdssted for Fiskere, samt dem, der om Foraaret ligge ude paa Svartfuglefangsten, og er i den Henseende meget nyttig for Skagefiordens Beboere, hvilke og tilforn, medens den var en Alminding, betienede sig tilfælles af dens Herligheder, og deriblant Græsning til 40 Faar, som den berettes magelig at kunne forsorge; men siden den kom til at hore under Holum Bispestol, har den ikke været saa nyttig for andre. Kort fra bemældte Reykegaard findes desuden et lidet varmt Kiær, som ikke fryser til om Vinteren, og

Odenshaner. hvor en Mængde Odenshaner opholde sig, ligesom paa Helgaaen i Reykehverfet, hvoraf maae sluttes, at det er disse Fugles Natur, at soge de heede Kilders Vand, i Stedet for at samme skyes af Heste og nogle andre Dyr, saasnart den mindste Damp eller

Sævarlandsende-Stape. Rog deraf staaer dem i Næsen. Den saakaldte Sævarlandsende-Stape, beliggende neden for Forbierget Landsende giver Æg af Svart- og Ædersugle, uagtet samme næsten er utilgiængeligt, men Sævarlands- eller Laxaaevigen adskiller Eylifsfieldet og

Tindestol. Skagen, hvilket første, eller som det almindelig kaldes Tindestolen, er et af de hoieste Fielde paa Nordlandet, med lutter steile og utilgiængelige Bierge, samt usikkre Landinger ved Soekanten, og strækker sig imellem Gøngumanna-Skardet, og Landsenden inden Fagrenæs Sogn, eller den nordligste Pynt af samme ved

Baalebaas. Hvams Præstekald. Bolebaas kaldes en Heller eller Huule, som gaaer

(*) Reise igiennem Island, S. 623. 706. sqq.

gaaer ind i Bierget kort norden for Glerhallevigen under Tindestolen, og er paa den eene Side 26 Favne lang, men paa den anden 25, og 2 Favne breed inderst, men yderst tvers for Indgangen 8, samt heel høi, især foran, maaskee henimod 12 til 16 Favne. Man har meent, at denne Huule gik heelt igiennem Tindestolen, samt i hine ældre Tider, at den egentlig var dannet til Boelig for Søegespenster. Nu er den ved Enden ganske tilstoppet af Strandgruus, som Søegang og Brænding ideligen fører derhen. I øvrigt blev man vaer i disse Sogne en liden Kiøkkenhave, hvori befandtes Grønkaal og Roer af ringe Vext, som den dertil udsøgte Jords Suurhed meest havde Skyld i. Men paa Præstegaarden Hialtebacke (§. 85.), som i Forveien er glemt at erindre, stoede Næperne sig, uagtet Kuldens Vedvarenhed, temmelig vel, og bæder end andensteds paa Nordlandet. Kiøkkenhaver.

§. 103.

Reinestade Klosters Kirke-Sogn ligger, lige som foregaaende Siafarborgs Annex, vesten for Herreds Vandene, og støder til samme med Nordkanten, men grændser imod S. til Glombæ Præstekald, samt ved den vestlige Side til det Field Reinestadarøxl kaldet. Klosterets Egn bestaaer for den største Deel neden til, eller ved Bredden af Herreds-Vandene, af en jævn og sumpig, men derhos overflødig græsriig Engbund, samt oven til af lidet hældende og temmelig frugtbare Field-Sider, der give Faarene Ophold baade Vinter og Sommer, ligesom Hornqvæget, især i sidstbemældte Tid, finder sin Føde paa den fugtige Mark. Den saakaldte Rangale, samt Videdal og Middal, hvoraf de 2 sidste fornemmelig berettes at være meget græsrige, bruges til Sæter, Beeteland og Afretter. Sæterbolene ere ellers paa mangfoldige Steder Sætere.

Reinestade Klosters Sogn.

i Lan-

i Landet nedlagte, virkelig til Skade for Huusholdningen saavelsom for Tunene; saa at det endog neppe er at vente, at de komme igien i almindelig Brug uden Øvrighedens Bistand; thi om den eene Naboe end vil, saa vil dog ikke altid den anden, og altsaa bliver Sagen ikke bragt til Virkelighed. Men neppe vil dog Nogen vel være saa ubillig at paastaae, at de Gamle, fra hvilke Tiden har bevaret en Deel gode og vigtige Levninger af adskillige skrevne, skiønt desværr meget forglemte Boe-Love eller Huusholdnings-Regler, have uden Overlæg, og uden at finde Regning derved, løbet til at betiene dem af saadanne fra Haanden liggende Strækninger. Thi Erfarenheden selv fremviser adskillige deraf flydende Fordeele: Saaledes a) fredes jo Tunene og de dertil grændsende Marker herved i en lang Tid. b) Anvendes de længer bortliggende til Nytte, da de ellers vilde give enten slet ingen eller dog ikkun en meget ringe Fordeel, efterdi Sneen lægger sig der langt hastiger til, og gaaer sildiger op, end paa andre Steder, hvilket uagtet Jorden ligesuldt er beqvem til at bære saftige Urter; og c) giør denne Afvexling, at man saavel hiemme som til Fields faaer baade meere og smorrigere Mælk end sædvanlig, da saavel *Festuca Ovina, Poa, Alopecurus, Phleum* og *Arundo*, som en Deel *Carices*, efter hvilke Koerne især hige, voxe ligesaa fuldt, ja snarer, i Afdalene end hiemme; Ikke at nævne hvor vel en ubeetet Mark i Nærheden af Gaardene kommer tilpas om Efterhøsten i en svag Huusholdning, hvor ikkun en ringe Forraad af Levnetsmidler er for Haanden, inden Kalve-Tiden kommer. En betænksom og erfaren Huusmoder vil let kunne dømme i denne Sag. I en **Kiøkkenhave** paa Reinestade-Kloster voxede nogle faa Planter Grønkaal, men ved Leilighed sagde man at ville reise Tungiærder.

Kiøkkenhave.

§. 104.

§. 104.

Glømbæ Kirke-Sogn ligger imod Norden i eet med Reine- Glømbæ og Videmyre-Sogne.
stade Klosters Præstekald, men har sønden for sig Annexet Videmyre, mod Østen Herreds-Vandene, og paa den vestlige Side de saakaldte Vatnsskards-Fielde. Videmyre-Sogn derimod ligger imellem dette og Reyke-Annex, og indsluttes paa den østlige og vestlige Side af nysnævnte Vatnsskards-Fielde og Herreds-Vandene. Hoved-Sognet ligner fuldkommelig i Smukhed, Græsrighed, og øvrige Egenskaber, den nys (§. 103.) beskrevne Egn, hvori Annex-Sognet Videmyre ogsaa for den største Deel kommer dermed overeens. Man kunde ellers let falde paa, at Engbunden i disse Sogne magelig kunde befries fra dens overflødige Vand, men det synes dog visselig ikke, formedelst at Grunden ikke er hældende eller giver Leilighed til Vandets Afløb. Og om man end kunde udtappe samme ved konstige og kostbare Vandmaskiner, saa vilde dog Herreds-Vandene i paakommende Regnveir, baade Sommer og Vinter, oversvømme igien den største Deel af de flade Marker. Det synes og ikke at være til nogen sand Forbædring i Landvæsenet, at afleede Vandet fra de Egne, hvor det saakaldte Stargrese voxer, da Kørene ei alleene malke bæder efter dette, end efter andet Foder, men blive ogsaa feede; men naar Vandet afleedes, kvæles og visne disse Urter, i det de ikke taale at miste den naturlige Næring, som Vandet giver dem; og deraf kommer det at *Carices* sielden voxe uden paa sumpige Steder. Smukke og græsrige Afretter haves her paa Reykeskardet, Vatnsskardet og i Videmyredalen. I dette Annex-Sogn findes ellers 3 Hverer eller varme Hvere.
Kildevæld, nemlig Hornehver og Reykerholshvere, i hvilken første Qvægsølvet, i Vand-Prøve-Glasset, steeg i 3 Minuter fra

10 til 25 Grader, derefter i andre 3 til 35, eller den Russiske Badstue Varme, efter Reaumurs Inddeeling, og siden ikke høiere, men i de andre var Vandet koldere. Mælefells Præstekald grændser imod S. til Goddale-Sogn, mod V. S. Vest til Herredsdalen, Svartaaen og Hamreheede, men mod N. til Reyke-Annex, som ligger imellem denne, og Videmyre Sogn, paa den vestlige Side af oftbemældte Herreds-Vande. Begge Sogne skal være forsynede med overflødigt Græs, og bestaae deels af tør og deels af fugtig Engbund, tienlig saavel til Faare- som til Hornqvæg-Avling. Afretterne ere Mælefellsdal og forbemældte Hamraheede.

Mælefells og Reyke-Sogne.

Goddale-Sogn.

Goddale Kirke-Sogn ligger deels vesten for den vestre Jøkelsaae, og deels østen for samme, i de saakaldte Vester-Skagefiordsdale, og grændser mod Norden til Mælefells eller Melafells Præstekald, men mod S. til ubeboede Fielde og Iisbierge. Mod Vesten støder det til Goddale-Fieldene og Svartaaedalen, men indsluttes paa den modsatte Side af den østre Jøkelsaae. Den største Deel af Tungen, som omgives af begge Jokels-Aaerne, hører til bemældte Sogn; men det øvrige hører til Annex-Sognet Aabæ, som ligger østen for den østre Jøkelsaae, og grændser mod Østen til Merkegilsfieldet, mod S. til Øræfe, og imod S. V. og V. til Afretten Sperdil. Begge Sogne skal omtrent være af den samme Beskaffenhed, og ikkun give lidet, men kraftigt Græs, da Egnen er tør og noget maver, skiønt ligefuldt beqvem til Faare-Avling, som man og her lægger meest Vind paa. Surterbrand falder, efter Beretning, i Vestre-Jøkelsaaegilet paa den sydlige Side, imellem Gaardene Hof og Goddale, hvoraf nogle Stumper falde ned i Elven. Undertiden udgraves noget deraf, skiønt med Møie, til Brændsel og til at svie Kull af. Man bruger og i

Annexet Aabæ.

Surterbrand.

Nods-

Nodsfald Fliiser deraf, som varmes ved Ild, til at lægge paa udvendig mod Sidesting eller andre hidsige Værke, eller stikkende Smerter, som ofte derved fordeeles og lindres. Den mig fra dette Sted tilstillede Prove var af middelmaadig Finhed, og henhorde til den saakaldte Fiællebrand. Miklebæ-Sogn og Annexet Silfrastade strække sig op langs Herreds-Vandene paa den ostlige Side, og boies mod O. N. O. ved Norderaaedalen, som endes ved øde Fielde og Heeder, nemlig Øxnedals- og Hørgaaedals-heederne. Skagefiordens saakaldte Østerdale bestaae af Nybæs Afret, Keldedalen, Aabædal og Tinnaaedalen, fra hvilken sidste en Vei lober til Oefiorden over Nybæfieldet. Miklebæ-Sogn siges at have jævne, sumpige, og meget græsrige Marker, men Annexet derimod mindre Græs, men derhos mindre Uleiligheder af Vand. Faare- og Hornqvæg-Avling er altsaa Bondens fornemste Næringsvei, til hvilken Ende man og bruger nysbemældte Dale til Afret og Beeteland. Jøkelsaaerne ere tvende betydelige Elver, der springe ud fra Hofsjokelen, men forandre deres Navn i Boigden til Herredsvande. Miklebæ og Silfrestade-Sogne.

§. 105.

Nærmer ved Soekanten end nysbemældte Sogne, eller omtrent midt i dette vidtloftige Skagefiords Boigdelav, og langs op ved Siden af Herreds-Vandene paa den ostlige Kant ligge Kirke-Sognet Flugumyre, og Hofstade Annex, imellem Vidvigs Sogn og Miklebæs Præstekald. Neden til bestaae disse Sogne af smukke, store, vidtloftige, og græsrige, skiont fugtige Enge, men oven til er en Hals, eller lav Field-Side, som er mindre frugtbar, langs med hvilken Gaardene staae. Vandet kunde vel afleedes fra Field-siderne, men neppe fra de flade Enge, formedelst Grundens Beskaf- Flugumyre og Hofstade-Sogne.

 fen-

fenhed, der snarer hælder opad mod Fieldfoden, end fremad mod Herreds-Vandene, hvor det skadelige Vand dog skulde have sit Udløb; saa at enten Vandskruen, Vandmøller, eller andre slige Vandlednings Redskaber maatte her komme til Hielp. Thver-Aaedal, samt en Afdal, der løber ud fra Thveraaedalen, Trid-aaedal kaldet, og bekiendt af Biskop Mortens Flugt derhen, i Reformationens Tiid, samt Hvamsdal, Dalsdal og Glinfraaedal, bruges til Beeteland og Afret. I disse Sogne berettedes at være anlagte 2 Kiøkkenhaver, hvoraf den eene, besaaet i Aaret 1776 med Kartofler, skulde have frembragt 16 Gange saa mange, som der bleve satte, skiønt de fleeste ikkun meget smaa, men i den anden voxede Grønkaal og Næper. Det er ellers en almindelig Feil ved Jord-Æbler, fornemmelig paa nys optagne Steder, hvor Jorden er geil, at Væxten sætter til Top eller Stængel, men Roeden eller Æblerne blive smaa og usle, i hvilket Tilfælde man enten pleier at skiære Toppen af, eller brække og træde den ned, som er meer paalideligt. I Miklebæ- og Silfrastade Sogne (§. 104.) blev berettet at skulde findes 4 smaa Kiøkkenhaver med Grønkaal og Næper. Man havde og hist og her begyndt at reise Giærder; men i Stedet for at følge Forordningens Forskrift, som udtrykkelig bestemmer Jordgiærders Maal, saa nær som Breedden oven til, havde man, endog i Henfigt til Jordgiærder, udvalgt til Rettesnoer, enten som lettest, eller maaskee som meest bekiendt, det Kongelige Danske Landhuusholdnings-Sælskabs Præmie-Liste, saavidt denne lover Belønninger for 5 Qvarteer breede Steengiærder, da Forordningen derimod udfordrer det dobbelte Maal, naar Giærderne ikke ere af Steen. (*) Og da jeg af og til i heele Nordlandet har beseet de nys-

Havedyrkning.

Giærders Reisning.

(*) Dette kan ventes at ville for Eftertiden rette sig, da Cammeret haver 1778

nysbegyndte Giærder, som Almuen, overbeviist om den deraf flydende Nytte, loed til at være villig til at sætte, synes jeg med Rimelighed at kunne slutte, at Giærde-Reisningen i Island ikke vil blive regelmæssig, med mindre dermed bliver holdt et nøie Opsyn, hvilket dog neppe kan overkommes af Sysselmændene, da deres Forretninger og Districter ere alt for vidtløftige, til at de skulde kunne indfinde sig paa hvert Sted, for at paaagte dette Arbeides Fremgang. Deres Besoldning strækker og ikke til den af saadanne Reiser flydende Bekostning.

§. 106.

Rips Sogn ligger i det saakaldte Hegrenes, der forestiller ligesom en stor Øe, ved Enden af Skagefiorden, og er omringet eller indsluttet af Herreds-Vandene, og Søen neden til, men Annexet Vidvig har Hialtedalen mod østen, Skagefiorden paa den vestlige Side, og grændser imod Sønden til Hialtedals-Fieldene eller Hrishalsen, samt mod Norden til Kolbeinsaaen, eller Miklebæ, som er Annexet til Hof. Hovedsognet Rip eller Hegrenæsset be- Rips og Vidvigs Sogne.

1778 føiet den Anstalt, at enhver Sysselmand, paa et beqvemt Sted i sit Syssel, hvor de fleeste Reiser falde, skal lade opsætte et Stykke Giærde til Prøve og Modell. Ellers haver Stiftamtmanden og Amtmanden været af den Tanke, at det, at Almuen ikke har af Begyndelsen fulgt Forordningens Forskrift heri, ikke saa meget er kommet af Mangel paa Kundskab om dens Indhold, som af Vanen, og den Meening, at Giærder af Tørv og Steen om hverandre skulde være ligesaa varige, som de, der ere anordnede. Mangel paa Kundskab om Forordningens Indhold kan og saa meget mindre nu finde Sted i Island, som ei alleene det meeste af det Danske, saavelsom det heele Islandske Oplag, som blev giort af Forordningen, den Tiid den kom ud, blev oversendt til Uddeeling, men Cammeret ogsaa desuden 1778 har overdraget Stiftamtmanden og Amtmanden at lade besørge et nyt Oplag deraf der i Landet, om saadant fandtes fornødent. E.

bestaaer af mindre og større Fieldaase, med Myrer imellem, samt Klipper, der ere bevoxne med Krat paa sine Steder, men **Vidvigs** Sogn derimod af meget fugtig Engbund, skiønt ikke des mindre frugtbar paa Græs, paa hvilket Hegrenæsset ei heller har nogen Mangel. Begge Sogne, som tilforn ere meer blevne anvendte til Faare- end Hornqvæg-Avling, formedelst den gode Udegang om Vinteren, adskilles ved de østre Herreds-Vande. Hole-Afret bruges til Beeteland. **Lundøe** hører til Annexet Vidvig og er vel ikkun liden i Begreb, men giver dog deiligt Græs, samt nogen Duun og Æg. **Tvende Kiøkkenhaver** blev man vaer i disse Sogne, hvoraf den eene, paa Gaarden Vidvig, besaaet med Grønkaal, Roer og Kiørvel. Indretningen her, i hvor liden den end var, viiste Prøver paa Indsigt, frem for paa mange, om ikke de fleste, andre Steder paa disse Kanter. Fierdings Chirurgus Petersen, som beboede Gaarden, forstoed, og havde meget vel taget i Agt, at man maatte kiæle for disse spæde fremmede Planter, og opvarte dem paa den omhyggeligste Maade; det var altsaa at ønske, at Havernes Antall paa Nordlandet maatte ved hans Hielp blive forøget. Urterne *Cardamine pratensis*, og *Cerastium vulgare* voxede heel hyppig i disse Sogne, ligesom *Bunias cakile* ved Enden af Skagefiorden, samt en Hob andre Vegetabilier, hvoraf ikke mindre end af Thangarterne selv, kunde, ved Chemiens Hielp, udtrækkes de Saltarter, som samme indeholde, til Lættelse og Gavn for alle vedkommende. Hvor næt har ikke Hr. Doctor König (*) udført og beviist, at Forsynet ikke har efterladt, endog i de kolde Egne, at opamme de Væxter, som endog de spæde Børn kunne behøve til deres Helbreds Vedligeholdelse, afførende Urter end ikke undtagne?

Lundøe.

Kiøkkenurter.

§. 107.

(*) See hans Disputats de remed. indigen. efficacia.

§. 107.

Holum Domkirke-Sogn grændser imod Norden til Miklebæ Annex, mod O. til Svarfadedals-Fieldene, mod S. til Hørgaaedalen, men mod V. til Skagefiorden, og indbefatter baade Kolbeins- og Hialtedalen, hvilken forste i Bøigden er meget græsrig, da Fieldene derimod ere meer ufrugtbare; det samme gielder for det meeste om Hialtedalen. Men især berømmes Egnen omkring Bispestolen for sin Græsrigheds og Behageligheds Skyld, som den og i Sandhed fortiener. Udi Kolbeinsdalen er Egnen fugtig paa den N. og vestlige, men torrere paa den modsatte Side, og i Hialtedalen vexelviis tor og fugtig, og altsaa baade skikket til at holde Hornqvæg og Faar. Fieldene saavel i dette Sogn, som fast overalt i Skagefiorden, ikke at tale om Tunge- og Kulehee-derne, med fleere udi Hunevands-Syssel, samt en Deel, ja de allerfleeste Heeder paa Vesterlandet, give, efter Beretning, en Mængde af den saakaldte Reensdyr-Mos eller *Lichen Rangiferinus*, hvoraf følger, at Island ikke mindre end Finn- og Lapmarken, samt Grønland, kan blive deelagtigt i den af disse Dyr flydende Fordeel, helst da man vel ikke kan formode, at Bremserne her ville giøre dem den Uroe som hisset. (*) En liden Elv, nær ved Bispe-Gaarden, giver god Leilighed til Vandmøllers Anlæg, hvilket ellers ikke er rart, thi der ere vel ikkun faa Sogne i Landet, som mangle denne Beqvemmelighed. I nogle foregaaende Aar skal paa Holum have været en liden Kiøkkenhave, som havde frembragt Grøn- og Hvidkaal, samt Roer af middelmaadig Størrelse; men for nær-værende Tid er den bleven udvidet til 8 Favne i Længden samt 5 i Breed-

Holum Domkirke-Sogn.

Havevæxter.

(*) See Car. Linnæi Abhandlung von den Bremsenbeulen in den Häuten der Renntiere in Lapland.

Breedden, og var besaaet med forbemældte Urter samt desuden med Siberiske Bønner, og Urtica Siberica, men man kunde endda ikke see Udfaldet. Haven var vel ellers ganske smuk i sig selv, men derhos anlagt paa et alt for koldt og fugtigt Sted. Paa en anden Gaard i Sognet blev og i Aaret 1777 anlagt en anden Kiøkkenhave 6 Favne lang og 3 breed, hvori der alleene var giort Forsøg med Potatos. Man havde og begyndt paa en Deel Steder at reise Tungiærder, skiønt disse, som for er mældt, ikke syntes at være rettede efter Forordningens Forskrift. En Bygning, som i Sandhed kan siges at ziire Bispestolen er Domkirken, opført af en forhærdet, leeragtig, og derhos rød Sand-Steen, fra Holebyrde-Fieldet. Den er baade smuk og saa vel indrettet, at den vil blive nok til at vedligeholde Hr. Biskop Magnussens Erindring, og deres Berømmelse, som have befordret dette Værk.

§. 108.

Hofs Sogn og Annexet Miklebæ.

Hofs Sogn ligger paa den østlige Side af Skagefiorden og støder til Hofde Sogn mod Norden, men har Miklebæ Annex paa den modsatte Side, der igien grændser til Holum Domkirke-Sogn. Disse Sogne indbefatte Høfdestranden og Oslandshliden, hvilken første er ikkun maadelig frugtbar, men den sidste langt meer græsrig, skiønt underkastet en Mængde Vand, der mågelig synes at kunne paa mange Steder afleedes. Seliardal og Sydre-Aaedal i Unedalen bruges til Afret. Kolbeinsaaen eller, som den kaldes i Kartet, Kolbeinsdalsaae, en meget stor Elv, som springer ud høit oppe til Fields nær ved Langejøkelen, adskiller Oslandshliden og Vidvigs Sogn neden til, men Hialtedalen og Miklebæ Sogn oven til. Foran, eller kort fra Udløbet af denne Elv, ligger en liden Øe, Elenarholme kaldet, som er be-

Elenarholme.

vo-

voxen med Græs, og giver om Foraaret Duun og Æg af Æder-fugle og Lunder.

§. 109.

De sidste Sogne i Skagefiorden kaldes Fells og Høfde Sogne, og ligge langs med Søekanten yderst paa den østlige Side af denne Fiord, og grændse mod Norden ved Enden af Fells Sogn, til Bards Sogn i Fliotene, men paa den sydlige Side af Hofde Sogn til forbemældte Hofs Sogn. Strømnæsset, og den Strækning i Fells Sogn, der ligger ved Søekanten neden for Heidarfloen, og kaldes Backer, er ufrugtbar og steenet, ligesom det nederste af Bøigden, og Floen selv, der er opfyldt med Vand og fæle Moradser, men derimod er Fellet bevoxet med Birk og Krat, som dog i næstafvigte 20 Aar meget skal være formindsket. Den mellemste Deel af Field-Siderne, baade i dette og Hofde-Sogn, er temmelig græsrig, og følgelig skikket baade til Faare- og Hornqvæg-Avling. Hrolleifs- og Høfdedalene ere begge frugtbare, og bruges derfor baade til Afret og Beeteland. Thorderhøfden er et temmelig høit og steilt Forbierg, som ved tvende smalle Strandgruus-Rev hænger sammen med det faste Land, og indslutter, tillige med disse, et stort færskt Vand, Hofdevand kaldet. Efter denne Hofdes første Anseelse skulde man næsten have antaget for vist, at samme bestoed af lutter Qværn- eller Mollesteen, men da man rundt omkring havde med Fliid undersøgt Steenarten i Bierget, befandtes den at bestaae af et graaeagtigt Moberg, og det saa blødt, at det paa nogle Steder kunde gnides i Stykker med de blotte Hænder, men paa andre skrabes op med en Kniv. Noget deraf var og opfyldt med en gemeen, haard, og sort Steenart, saa at det Haab, man havde giort sig derom, blev skuffet. Kort fra Gaarden Bæ

Fells og Høfde Sogne.

Thordarhøfde.

blev man en stor Mængde vaer af den saakaldte Geitnaskov eller *Lichen proboscideus*, som voxede oven paa Strandgruus-Banken, og de Steene, som Brændingen havde kastet oven for samme, hvilket er rart at treffe, da denne Væxt gierne pleier at holde sig til Fieldskred, eller og til store Steene som staae paa Landjorden. Urten bruges ellers paa nogle Steder i Landet, smaahakket og kaagt i Mælk, til Grod, at spise med Syrup over, og ansees tillige for et Brystmiddel eller Antithisicum. I Hrolleifshøfden voxer Skeeurt i Mængde. Malmøen, der udgior en temmelig Strækning i Længden, men i Breedden, efter Beretning, ikkun 200 Favne, hvor den er smallest, ligger en Islandsk Soemiil fra det faste Land, tilhorer Fells Sogn, og bestaaer af steile Bierge rundt omkring. Bergarten er Moberg, noget blødere end den i Thorderhøfden, med sorte Fliiser imellem af gemeent *Saxum*, samt hist og her indsprængt med Qvarts, som man har givet Navn af Sølvberg, fordi Steenarten er glindsende. Landingerne kaldes Skirklif osten, og Jardfall vesten paa Øen, og ere begge heel usikkre i Paalands-Vinde, ligesom Opgangen til Øen meget steil og besværlig, saa at en Fremmed maae krybe paa Hænder og Fødder, for at komme op, og fare igien ned i en Fæste eller paa Haandvad, men Øens Beboere, som ere opfødte paa Stedet, bære endog tunge Dragter op og ned paa Ryggen, i Mangel af Anstalt til at hidse dem op, hvilket man fast skulde troe at være umueligt. Paa Øen, hvis Overflade bestaaer af en jævn og sandig Grund, bevoxen med lidet lavt Græs, fordi Egnen er alt for tør, findes ikkun een beboet Gaard, men Hialeien eller Huusmands-Pladsen dertil er øde. Til Huusholdnings Brug har man 2 Brønde, af hvilke den eene dog næsten er bleven borte, men i den anden saa lidet Vand, helst naar

Malmøe.

stærk Frost eller Torke indfalder, at det, efter Beretning, maae uddeeles i smaa Portioner. Ederfugle, Teister og Svartbager give vel nogen Fordeel om Foraaret, men meest tiener dog Fiskerie og Landsælhunde-Fangst til Bondens Underholdning.

§. 110.

Foruden de allereede beskrevne Kirke-Sogne høre til Skagefiords-Syssel, de saakaldte Fliot, bestaaende af tvende smaa Bugter, samt en oven for samme beliggende temmelig vidtløftig Landstrækning, som udgiør 3 Kirke-Sogne, nemlig Bards, Holts og Knapstade Sogn. Holt er Annex til Bard, men Knapstade ligge for sig selv høit oppe i Dalen. Baade Hoved-Sognet Bard og Annexet Holt ere meget græsrige, og bestaae deels af tør, deels fugtig, men derhos dog behagelig Engbund, tienlig til at holde baade Faar og Hornqvæg. Paa de førstes Røgt lagde man dog heller Vind, efterdi Faarepesten endda ikke havde indsneget sig i disse Sogne, der ligge ligesom affides fra Skagefiorden, hvor Faarene ere blevne smittede, alleene ved Omgang med hinanden, og ikke af nogen Gift i Luften, thi ellers maatte jo Fliotene ogsaa være blevne angrebne af denne fordærvelige Landeplage. Over en stærk, og sædvanlig længe vedholdende Vintersnee, hørdes her megen Klage, skiønt dette dog just er det Middel, som beskiærmer Jorden fra Kuldens hæftige Angreb, og giør den beqvem til at kunne frembringe det Græs, den giver, i rette Tide. Ubenævnte store Field-Strækninger, foran ved Knapstade, saavelsom Holts- og Skeidsdalene bruges til Afret og Beeteland. Hos Præsten paa Bard var en Kiøkkenhave 5 Favne lang og 3 Favne breed, hvori denne Gang voxede Grønkaal og Roer, som efter hans egen Forsikkring vare blevne dyrkede med Fordeel, og til hans Helbreds Befordring og

Fliotene.

Bards- og Holts-Sogne.

Havedyrkning.

Knapstade-Sogn. Vedligeholdelse i næstafvigte 20 Aar. Knapstade-Sogn, eller, som det med et andet Navn kaldes, Stiflen, ligger overst i Fliotene, som for blev mældet, og grændser der til de saakaldte Hvarfdals-Fielde, men neden til, eller paa Nord-Siden, til Holts-Annex. Stiflen er fast allevegne bevoxen med deiligt Græs, ligesom nysbemældte Sogne, og betiener sig om Sommeren af samme Afret som de, samt desuden af Tunge- og Mioefellsdalen, der lober imod Vesten fra Boigden. Flokedals Afret skal og heller ikke være af ringe Betydenhed i saa Fald. Ved Forbierget Strákar, eller den saakaldte Feste, som er et Gil eller Bierg-Klofte med en Vandbæk, der ligger foran paa Daletaaen, adskilles Skagefiords- og Vadle- eller Oefiords-Sysseler, ligesom Sigle- og Skagefiordene. Daledalen og Engedalen, som ellers med eet Navn kaldes Ulfsdale, og gaae op fra denne Næspynt, kunne virkelig fortiene at kaldes frugtbare, men siges derhos at besværes af megen Snee om Vinteren. Den sidste frembringer Surterbrand. Imellem Daledalen og Fliothórnet er et lidet Indsnidt i Landet, der seer ud som en Lehnestoel, og har tilforn været bevoxet med smukt Græs, hvilket haver givet Anleedning til, at kalde det Kongsfæte eller Kongesædet. Fliothornet selv eller Daletaaen, ligesom Egnen omkring Laken, samt den, der ligger vesten for samme, er bevoxen med smaa Birke-skov og Krat, og altsaa særdeeles tienlig til Beeteland for Faar og Geeder. Smidiebacke kaldes en udmærket Plads, vesten og oven for Fliothornets Strandkant, hvor man tilforn skal have fundet Raude eller jernhaltig Ertz, og en Smed, for at være i Nærheden, der have opbygget en Smælte-Hytte. Levningerne af samme sees og endnu, oven for en hoi Bakke, ligesom Rauden selv, eller Ertz Arten, iblant

(Margin notes: Det Forbierg Strakar. — Fliothorn. — Smidiebacke.)

en

en Hob rødt Leer; men samme var saa svag, at den neppe kunde bevæge Magnet-Naalen, hvoraf det er at slutte, at bemældte Smed ikke maae have fundet sin Regning ved Jernsmæltning paa dette Sted.

2. Afdeeling om Jordbruget.

§. 111.

Hvor jeg i denne Beskrivelse haver nævnt Græsrighed uden nogen videre Bestemmelse, haver jeg derved ikkun forstaaet den naturlige, og ikke den kunstlede, og altsaa ikke den, som Giødning og Rogt kan frembringe paa Hiemmemarkene, men alleene den, hvilken Naturen selv, uden mindste Hielp og Tilsyn, forskaffer paa Udmarkene, enten disse nu ere af lidet eller stort Begreb; og i denne sidste Henseende er det, at Skagefiorden med Billighed bør roeses, ligesom nogle af de i Forveien beskrevne Strækninger, iblant hvilke Hunevands-Syssel fortiener ikke den ringeste Plads. Det var et virkeligt Bedragerie imod det Almindelige, at ville roese offentlig hvad der ikke var roesværdigt, men ligesaa var det og, at laste de Ting, som ikke fortiene at lastes. Over det første har Island hidindtil ikke havt Aarsag at klage, men vel over det sidste. I det mindste kan jeg ingenlunde tvile paa, at jo de Skribenter, der have bekiendtgiort for Verden, at dette Land bestoed blot af forbrændt Lava, Huuler, og ufrugtbare Klipper, om de havde nogensinde kundet kaste et Øie paa de vidtløftige Strækninger, som Hunevands- og Skagefiords-Sysseler bestaae af, samt tillige giort, om det ikkun havde været et lidet Spring til Oefiorden, havde igien om- Jordbruget overhoved.

omstødt og udslettet saadanne deres Beretninger. En anden Sag er det, om man i Landet forsømmer at betiene sig rettelig af Naturens Goddædighed, hvorudi Skagefiorden, i Hensigt til Hiemmemarkenes Rogt, ligesaa lidet kan undskyldes, som andre Steder i Landet, da alle, i det foregaaende opgivne, Feil ved Jorddyrkningen have ogsaa indsneget sig der, skiønt deres onde Virkninger altid føles mindre paa saadanne gode Steder, end der, hvor Græsrigheden er ringere. Men denne Mangel, eller de politiske Hindringer i Landbrugets Drift, staae meget vel til at ændres, kunne og i Tiden ventes at vorde ryddede af Veien ved Hans Kongelige Majestæts naadige Hielp og Omsorg. Man skulde alleene jo før jo heller lægge Haand paa Landvæsenets Istandsættelse, hvortil fornemmelig synes at udfordres: 1) En vel overlagt og stadig Plan til dets Forbædring. 2) Et flittigt og vedvarende Opsyn af kyndige og drivende Mænd. 3) Nogen Understøttelse af Penge, samt 4) en rigtigen afpasset Politie-Forordning eller Lov, som dog vel aldrig med eet vil kunne affattes saa fuldkommen, som den burde, og langt mindre blive almindelig for det heele Land, ja neppe for en Fierding deraf, formedelst Omstændighedernes Mangfoldighed og Omvexlinger. Men naar disse Ting samles og bringes saavidt, at man kan komme til at giøre stadige Anlæg i det Store, kan man med Vished forudsee en ønskelig Frugt. Til Forsøg i Agerdyrkning, om de ellers skulde giøres i dette Herred, synes Hialtedalen at være best skikket, ja maaskee vel og nogle fleere Steder, som mig dog, for saavidt Erfarenheden angaaer, under denne Himmelegn ere ubekiendte.

§. 112.

§. 112.

De øde Gaarde, som have kundet opdages i Skagefiords-Syssel, ere disse folgende: Øde Gaarde.

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarsager.
Hvam- og Kete.	1	Atlestade, Hial. til Hvams Pr. Gaard	1757.	* * *
	2	Grundegerde	; ; ;	* * *
	3	Backekot	; ; ;	* * *
	4	Lágmúle	1757.	* *
	5	Oddshvam, Hial. til Selaae	; ; ;	* *
	6	Gierde	; ; ;	D
	7	Maanevig	1755 ; 53.	* * *
	8	Maanevigskot	1728 ; 33.	* * *
	9	Høgnegerde	; ; ;	* *
Fagrenæs- og Siafarborg.	10	Brúarland	; ; ;	* * *
	11	Steile, Hialeie i Tunet til Gaarden Heide	; ; ;	* * *
	12	Fannlangarstade	; ; ;	* * *
	13	Breidstade	; ; ;	ødelagt ved Fieldskred D
	14	Støpull, Hialeie til Tunge	; ; ;	* *
	15	Kerlingestade	; ; ;	* *
	16	Fossaateig, liggende under Reinestade Kloster	; ; ;	omkastet af Fieldskred D
	17	Steinkot, tilhørende Ingvelldestade	1767. 68.	* * *
	18	Reykekot	1769. 70.	* *
	19	Besoakot	; ; ;	D
	20	Hlidarende, beliggende i Saudaae-Marker	; ; ;	* * *
Reinestade Kloster.	21	Strábeinsgerde, Hialeie til Klosteret	; ; ;	* * *
	22	Thufnavelle	; ; ;	* * * men bor forflottes.

Kirke-

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarſager.
	23	Helgeſtade, i Videdalen	= = =	* * *
	24	Hvamstun, kort fra Kloſteret	1714 = 20.	* * *
Glømbæ og Videmyre.	25	Páronsgerde	= = =	* *
	26	Paradis	= = =	D af Mangel paa Græs.
Mælefell- og Reyke.	27	Steinſtadekot	1767.	* * *
	28	Reykekot, det Fremre.	1750 = 52.	* * *
	29	Reykekot, det Ytre	1751 = 53.	* * *
Goddale- og Aabæ.	30	Tinnaaſel	1756.	* * *
	31	Guttabu	= = =	* * *
	32	Halſekot, Hialeie til Goddale	1730 = 35.	* * *
	33	Paradis	= = =	* * *
	34	Vite, ligeſom den foregaaende, Hial. til Gilhage	= = =	* * *
	35	Dyreſtade, paa Grændſerne af Mælefells og Goddals Sogne	= = =	* *
	36	Asgrimsſtade, kort fra Helleland	= = =	* * *
	37	Rein	1762. 63.	* * *
	38	Hendilkot	= = =	* * *
	39	Et ubenævnt Kot nær ved Gaarden As	= = =	* *
	40	Brunkluckeſtade, imellem Kareſtade og Helleland	= = =	* *
	41	Aaſtape	= = =	D
	42	Grænegerde	= = =	D

Kirke-

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarſager.
	43	Haagerde	꞉ ꞉ ꞉	* * * ſkriftlig tilſpurgt opgav Stedets Præſt ikkun Tinnaaeſelet, men Bønderne de øvrige, paa hvis Sigende Beretningen beroer.
Miklebæ og Silfraſtade.	44	Halfdanartunge, høit oppe til Fields	꞉ ꞉ ꞉	* * *
	45	Miklebækot	1710 ꞉ 15.	* * *
	46	Jader	1707.	* *
Flugemyre og Hofſtade.	47	Foſsabreckur	1712 ꞉ 15.	* * *
	48	Thveraaegerde, Hialeie til Thveraae	꞉ ꞉ ꞉	* * *
	49	Hialteſtadehvam	1714 ꞉ 20.	ødelagt ved Fieldſkreed *
	50	Torfmyre	1725 ꞉ 30.	* * * endſkiønt Tunet er udſat for Vand.
Rip og Vidvig.	51	Feriehammer	1707.	* * *
	52	Hegreſtade	꞉ ꞉ ꞉	* *
	53	Holekot	1708.	* * naar Vand anſkaffes.
Holum Domkirkes Sogn.	54	Heliaraae	꞉ ꞉ ꞉	ødelagt ved Sneeſkreed *
	55	Endnu en Gaard af ſamme Navn	꞉ ꞉ ꞉	ødelagt ved Vand D
	56	Bygghol, nordlig i Kolbeinsdalen	1707.	* * *
	57	En ubenævnt Hialeie til As i Hialtedalen, men dog beliggende i Kolbeinsdalen	꞉ ꞉ ꞉	* * *
	58	Endnu een	꞉ ꞉ ꞉	* * *
	59	Hof, hørende til Biſpeſtolen	꞉ ꞉ ꞉	* * * tienligt til Agerdyrknings Forſøg.
	60	Herpiomo	꞉ ꞉ ꞉	* * * endnu tienligere til ſamme Slags Forſøg.
	61	Kalfſtade	꞉ ꞉ ꞉	* * *
	62	Skufſtade	꞉ ꞉ ꞉	* * *

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarſager.
	63	Ingialdsaae	≠ ≠ ≠	* * * men det vides ei, enten den har været en Gaard, eller et Sætterbol, bør dog forflyttes.
	64	Saudeſel og	≠ ≠ ≠	* * *
	65	Nauteſel	≠ ≠ ≠	* * * vides ei, om have været beboede, eller alleene brugte til Sæter.
Hof og Miklebæ.	66	Griotaae, paa Unedals Afret	1402.	D af Mangel paa Tuun.
	67	Studle	≠ ≠ ≠	* *
	68	Boleſkride	≠ ≠ ≠	* *
	69	Midhuſegierde	1752.	* * *
	70	Hornbrecke	1768.	* * *
	71	Thorgeirsgerde	1770.	* * *
Fell og Høfde.	72	Myre	1707.	* * *
	73	Midholt	1709.	* *
	74	Skogargerde, Hialeie til Skalaae	≠ ≠ ≠	* * * †
	75	Tiarnekot	1707 ≠ 9.	* * *
	76	Holkot, Hialeie til Fell	≠ ≠ ≠	* * *
	78	Hornkot	≠ ≠ ≠	* *
	79	Melkot	≠ ≠ ≠	* *
	80	Paulshus	≠ ≠ ≠	* *
	81	Hrolleifsvirke	≠ ≠ ≠	ødelagt ved Fieldſkreed D
	82	Malmøekot	≠ ≠ ≠	* *
Knapſtade Bård og Holt.	83	Knapſtadekot	1765.	* * *
	84	Hrolfsveller	≠ ≠ ≠	* * *
	85	Strita, Hialeie til Hraun	1707.	* * *
	86	Brenneſtade, Hial. til Lambenes	≠ ≠ ≠	* *
	87	Solheime	≠ ≠ ≠	* *
	88	Illugeſtadekot	≠ ≠ ≠	D

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggels. Aarsager.
	89	Brunastadekot	= = =	D
	90	Lækiarbacke, Hial. til Holt	= = =	* * *
	91	Reykiarholskot	1707.	* * *
	92	Foss, tilforn 20 Hun-dr. Dyrhed	1708.	* * *
	93	Minneslette	= = =	* * *
	94	Riøkur, Hialeie til Griller	1710.	* * *
	95	Gard	= = =	* *
	96	Kallstade, Hialeie til Bard	1707.	* * *
	97	Krakhuus	= = =	* * *
	98	Askot	1707.	* * *
	99	Reykekot	1707.	* * *
	100	Borgargerde	= = =	* *
	101	Steinhol	1712.	* * *
	102	Sydstamoskot	= = =	* * *
	103	Mosgerde	= = =	* *
	104	Laugalandskot	1707.	* *
	105	Minnebacke	= = =	* * *
	106	Skinnbrok, i Reykiarhols Mark	= = =	* * *
	107	Uppheimar	1715.	* * *

§. 113.

Til at faae foransorte øde Gaarde reiste, har man ikke andet at giøre Regning paa, end tilført Handels-Tømmer, formedelst at Skagefiorden ei har nogen Birke-Skove, er og desuden for nærværende Tid ganske bar for Drivetømmer, uagtet man tilforn, af og til, skal have havt nogen Nytte deraf, saavel paa Herreds-Sandene, som omkring Strømnæsset, og især i Fliotene. Men skulde man ellers faae i Sinde at anlægge nye Gaarde, synes dertil god Leilighed paa mange Steder i dette Herred, fornemmelig i Egnen Bygnings-Materialier

 ved

ved Nauteselet, hvor man tilforn om Sommeren skal have holdt 100 Køer og derover paa Græsning. Til Veienes Forbædring i Skagefiords-Syssel saae man alleene Spor paa eet Sted, paa den vestlige Side, men ikke paa fleere.

3. Afdeeling om Fiskerierne.

§. 114.

Fiskevær og Landinger. Naar Gaarden Reyker i Fagrenæs-Sogn, som vel har en Mængde af Møl, men derhos heel maadelig Landing, beliggende inden for et kort Næs, Reykedisk kaldet, for saavidt undtages, især saa længe Fuglefangsten ved Drangøen staaer paa, kan man ikke sige, at den, ellers saa betydelige Skagefiord, har nogen ordentlige Fiskevær eller Fiskeleier; thi uagtet Vester-Sidens Beboere om Efterhøsten, af og til, besøge Keldevigen paa Skagen ved Gaarden Asbuder, saavelsom Maanevig og Viker, der ellers roeses for deres beqvemme Landinger, saa berettes dog saadant ikke at skee om Foraaret, eller paa andre Aarets Tider, da Fiskerne blive hiemme ved deres egne Boeliger, og altsaa længer inde langs med Siden af Fiorden. Saudekrogen, Indsteland, og Selvig, have temmelig trygge Landinger, ligesom især den første Bugt, Overflødighed af Møl, men paa andre Steder gives Skagefiordens vestlige Side ikkun liden Berømmelse i den første Henseende. Fra Gaardene Hof, Bæ, Fell og Høfde, samt fleere paa den østlige Side, drage Indbyggerne om For- og Efteraaret ligeleedes ud at fiske, og betiene dem i saa Fald af Landingerne, i den saakaldte Aros, Lónkotsmøl, Høfdekrog og Giávig, hvoraf den sidste skal være noget

sikkrere,

sikkrere, end de andre, men ingen af disse Steder fortiene dog Navn af Værstæder eller betydelige Fiskerleier, og det for Mangel af Søgning. I Fliotene kaldes den sikkerste Landing Hageneovig, men i visse Tilfælde er man dog nødt til, at søge andre, som Hrønskále, Mósvig, Lambhagevig og Reykiarhólsvig. Paa Hrønskále og ved Hagenæs, saavelsom hist og her paa den østlige Side af Skagefiorden, falder Mængde af Mol til Klipfiskvirkning.

§. 115.

Jeg har mældt i det foregaaende, at hvor Albogebrunen, og de andre Brune paa Hunefloen slippe, der tager Haakallebrunen sin Begyndelse, 3 til 4 Miile foran ved Skagen, nær ved hvilken igien ligge de saakaldte Leir- og Ulfsmeede, med 50 til 60 Favne dybt Vand; men nærmer mod Landet, Borg, Giá og Grunnaskard, der ikke have saa dybt Vand, som de første. I Skagefiorden paa den østlige Side, i Fells og Hofde Kirke-Sogne, fik man atter fat paa ostbemældte Brunemeed, hvor det berettedes at ligge 3 til 4 Miile fra Landet, eller omtrent i N. O. foran ved Drangøen, med 40, 70 til 80 Favne dybt Vand, men havde der igien forandret sit Navn til Sigurdarbrun, Hraunsbrun, Fiallsbrun og Haakallebrun, hvoraf sluttes, at samme maae holde ved at løbe fra Skagen mod Østen, tvers forbi Skagefiorden til Fliothornet. Men i Fliotene selv blev man ikke Navnet vaer, skiønt Vandets Dybde berettedes at være den samme, som for blev mældt; thi Fiske- og Haakallemeedene sammestæds, beliggende, efter Sigende, fra $1\frac{1}{2}$ til 8 Miile uden for Kysten, kaldedes Halser, Samside, Qvisl, Malmøehlid, Latrabacke, Fiske, Digrehnink, Hvanndalebierge, Leirdalsheede og Snøs m. fl. Heraf kan man da mærke, i hvilken Hensigt det er, at fremmede Na-

Fiskemeed.

Brunemeedets Fortsættelse.

Andre Meed horende til Fliotene.

 tio-

tioners Fiskere løbe ofte saa nær til denne Kyst, nemlig for at faae fat paa denne Fiskebanke, som ikkun sielden, uden nu og da, om Foraaret, besøges af Skagefiordens Beboere, uagtet adskillige Fiske-Slægter og Arter meget ofte skal opholde sig sammesteds, hvilket ogsaa Fiskeriet i Fliotene noksom beviser. Det vilde altsaa ikke blive en liden Ziir for det Danske Fisker-Charte, om det i sin Tiid, efter en ordentlig Opmaaling, kunde oplyse Vedkommende, om Bankens bestemte Grændser og Beliggenhed. Østen for Fliotene, og omtrent 2 Miile til Søes, berettes at ligge i Vandet en liden Klippe, med 5 Favne dybt Vand midt paa, og 30 rundt omkring, hvor de rødfarvede Titlinger fast aldrig skal slaae Feil. Klippen kaldes Skafl. Tæt under Landet ved Drangøen, angives desuden at ligge et Fiskemeed, kaldet Poll, hvor man i Midten ikke finder Bund, men paa begge Sider skal Vandet være 40 Favne dybt. I øvrigt haves Fiskemeed hist og her inde paa Skagefiorden, og det ikke alleene inden for Drangøen, saavelsom imellem samme og Gaarden Reykium, hvor Vandet skal være 40 til 60 Favne dybt, men og fornemmelig i den saakaldte Malmeyar-Aal, eller det Sund som løber ind imellem begge Øer. Havmeedene vesten og uden for Drangøen besøges kun sielden, og ere altsaa mindre bekiendte, men derimod berømmedes især endnu 2de Indmeede, det eene kaldet Hol, og beliggende foran ved Gaarden Bæ, paa en Klippe med 15 Favne dybt Vand midt paa, og 90 rundt omkring, hvor Fisk sielden skal søges forgiæves; det andet kaldet Høfde foran ved Hvalnæsset, bestaaende i Bunden, efter Beretning, af Sand og Hraun, eller en Lava-Strækning, til hvilket Lange-Slægten skal holde sig, hvilken ellers er rar at træffe, saavel i Skagefiorden, som ved den gandske Kyst fra Steingrimsfiorden til Østerhorn i Loonet

Polls-meed.

Indmeede.

net i Østfiordene, hvortil man dog ikke kan udfinde nogen grundig Aarsag.

§. 116.

Uagtet Skagefiorden, i Hensigt til dens Beliggenhed, Breedde og Dybde, synes vel dannet og beqvem til Opholdssted for Fisk, samt, efter Beretning, jævnlig, fra April- til December-Maaneds Udgang, bliver besøgt ikke alleene af Haakalle, men og tillige af Torsk, Helleflyndre, Titlinge og Rokker, ja vel, skiønt ikke saa ofte, af Steenbider, saa kan dog Fiskeriet sammesteds ikke blive drevet med saadan Eftertryk, som denne Næring udfordrer, da en stor Deel af Mandskabet ikke alleene søger til fremmede Fisker-leier, men og øder en lang Tid for og efter St. Hans Dag paa at hiembringe Fangsten over vidtløftige Field-Strækninger, hvilken Huusholdnings-Maade er meget forunderlig. Efter Hiemkomsten om Sommeren forlader Mandskabet Herredet igien, ligesom flokke-viis, for at giøre Dagløñer-Arbeide eller Løsemands-Tieneste, hos de Bønder, som, i Mangel af stadige Tienestefolk, nødes til at betale alt hvad saadanne Daglønnere ville fordre. Man søger og kun sielden Udmeedene eller de meer fordeelagtige Fiskebanker, hvilket deels foraarsages af alt for smaa Baade, og deels af Mangel paa Reedskaber, som ellers bestaae af Liiner og Haandsnører, samt Lagvad for Haakalle inde paa Fiorden, men Stiore paa Havet, eftersom det første Reedskab ikke kan der bruges med Sikkerhed, formedelst Haakallens Mængde. Men alt dette uagtet skal Fangsten dog i Almindelighed have været bædre i næstafvigte 15 Aar, end en Snees Aar tilforn, hvori den bekiendte Pest iblant Faarene, fornemmelig i nogle forbigangne Tider, rimeligviis har havt megen Indflydelse, i det man, siden Faarene døde, har været nødt til

Saltvands-Fiskeriets Tilstand.

til at beflitte sig meer end ellers paa Fiskeriet. Dog kan ikkun lidet af denne Fangst, naar Tran alleene undtages, levnes til Handelen. Aar 1730, saavelsom noget før og efter den Tid, imedens Kiøbmændene Engelbreth, Platfod, og Triers bestyrede Handelen paa Hofsøs Havn, skal man have brugt baade Torske- og Silde-Garn paa Skagefiorden med megen Fordeel, men siden er det ikke skeet. Hvad angaaer Fiskeriet, og især Haakallefangsten i Fliotene, da mærkede man af alle Omstændigheder, at samme drives der med saadan Eftertryk, som neppe paa noget andet Sted i Landet, thi Baadene ere temmelig store, vel byggte, og Reedskaberne stærke, hvorfor Formændene endog kappes om at gaae som længst til Søes, især naar det er om Haakallefangsten at giøre, da de endog drage ud paa Snøesmeedet, som regnes at ligge henimod 8 Miile fra Landet, saa at det var at ønske, at enhver kiæk Formand vilde følge saa gode Exempler, ved alle givne Leiligheder. Ellers meenes sidstafvigte 30 Aar, lignede med lige lang Tid tilforn, at have været mindre frugtbare paa Fiskerie og Haakallefangst i Fliotene end hine, hvilket dog ikke hindrer, at de jo kunne regnes for meget fordeelagtige. Haakallen berettes sædvanlig at indfinde sig paa Meedene i Martii-Maaned, og at forblive sammesteds til sidst i December. I øvrigt synes Fiskeriets ringe Drift i Skagefiorden, ligesom paa fleere Steder (§. 70. 2c.) at have sin Oprindelse fra Landbrugets mislige Behandling, Land- og Søebrugets uordentlige Blanding, en ufuldkommen og forvendt Seilads, Mangel paa Compasser, og meere, som før er opregnet, samt ikke alt for sikkre Landinger eller beqvemme Fiskerleier, hvorfor jeg og paa dette Sted ikke indlader mig i at foreslaae disses Anlæggelse; i det mindste findes ved Udhukkene ingen Leilighed til Ankerplads, eller Havn for Søndmørske Baade.

§. 117.

§. 117.

Sælhunde-fangsten.

Foruden Vadesælen, som imellem Juul og Paaske indfinder sig paa Skagefiorden, skiønt, efter Beretning, ikke saa tidt, eller i saa talrig en Mængde, som i de smalle Fiorde vesten og østen for, have og Land-Sælhundene noget nær deres bestemte Pladse og Tilholdsſteder omkring denne Kyst, og det fornemmelig følgende, nemlig a) Sævarlandsendestapen i Fagrenæs-Sogn. b) Osene, eller Udløbet af de østlige og vestlige Herreds-Vande, hvor Sælhunden den heele Sommer strømmer til, og lægger sig deels op paa Aaebredderne, og deels paa smaa Øer og Holme, som ligge heel langt oven for Strandkanten, omgivne med Vand paa alle Sider, da Indbyggerne samles 40 til 50 Mand stærke, og paa smaa Baade indsperre Sælhundene med Garn, indtil de omsider blive fangne, endog paa sine Tider i temmelig Mængde. Maaden at fange paa kaldes at fare i Selasafn, eller at sankes for at samle Sælhunde. En roesværdig Eendrægtighed, som burde være almindelig i det heele Land. c) Lundøe. d) Brimnæs østen for og inderst ved Fiorden. e) Den forberørte Oslandshlid. f) Omkring Malmøen, hvor en temmelig Mængde af Land-Sælhunde skal indfinde sig om Foraaret, naar den Grønlandske Drive-Iis ikke kommer til Landet, men naar dette skeer, forlade de Kysten og søge Iisen. En Fortræd, som denne Fiende, iblant andre, foraarsager i Island. g) De saakaldte Fells- og Fiallsvoge i Fells Kirke-Sogn. h) Hrolleifshøfde. i) Hagenæs i Fliotene. k) Hraunbót. Og endelig l) Miklavatn, hvorhen Sælhundene krybe over et Molrev for at jage efter Lax og Foreller. I dette Vand eller Søe er man dog ikke i Stand til at fange nogen Sælhund, men paa alle de øvrige Steder fanges fleere eller færre deraf efter Omstæn-

dighederne, og det, efter Beretning, omtrent i samme Mængde som i forrige Tider.

§. 118.

Laxefangsten. Skagefiords-Syssel har vel ikke saa mange laxrige, og allermindst saa beqvemme, Elver til at fange i, som Hunevands-Syssel, dog fortiene følgende at nævnes, nemlig: 1) Laxaae i Laxaaedalen og Hvams-Kirke-Sogn, der berettes, at blive af og til besøgt af denne Fisk i temmelig stor Mængde. 2) Husøe- eller Huseyiar-Qvisl, en Arm af Svartaaen, inden Videmyre Annex-Sogn. 3) Svartaaen selv, eller den saakaldte Reykefoss. 4) Hofs og Jøkelsaae, inden Goddale Sogn. Og 5) begge Herredsvandene. Ved disse Elver er ellers at mærke: a) at udi Laxaaen, for nærværende Tid, aldrig skal blive fanget Lax, hvilket alleene tilskrives Mangel paa Reedskaber, og ikke Elvens Ubeqvemhed til Vaad- eller Garnsætning. b) Skal man i Svartaaen eller Reykefossen ikke være i Stand til, formedelst Grundens Ujevnhed, at angribe Laxen, med mindre Laxe-Kister bleve der indrettede, ihvorvel Reykefossen, især paa sine Tider, skal blive hyppig besøgt af denne Fisk. c) Drives Fangsten i Husoe-Qvislen ikkun fra 5 Gaarde inden Videmyre-Sogn, til Huusholdningsbrug, og ikke videre, da Hoeslæts-Tiden om Sommeren giver vedkommende nok at bestille ved andre Forretninger. d) Tilskrives Laxefangstens Mislingelse i Hofs- og Jokelaaene, deels disse Elvers Styrke, og deels den steenede eller klippagtige Bund; hvilken første Aarsag ogsaa angives for. e) at Laxen ikke kan fanges, eller dog kun i ringe Antall, i Herredsvandene neden til, eller i Bøigden, hvilket dog synes at kunne lykkes med Drive-Garn, naar ikkun disse Elver ere frie for Fester, det er Steene i Bunden, eller og Jordklumper,

som

som pleie at falde ned i Elvene fra Aarbredderne, og som giore stor Hinder i Garnbruget. Man kan altsaa ikke i nærværende Forfatning, og indtil Fangsten drives med bædre Fremgang, ansee noget Anlæg til Laxe-Salterie i Skagefiorden at være nodvendigt, eller at kunne give Handelen, eller Indbyggerne, nogen synderlig Fordeel.

§. 119.

At Skagefiords-Syssel, ikke mindre end andre Herreder i Landet, er rigelig forsynet med færske Soer, Elver og Vande, der give Foreller, kan tydelig sees, naar man kaster Oie paa efterfølgende Fortegnelse, som indeholder de meest bekiendte af det Slags, i hvert Sogn for sig. Heraf findes da 1) udi Hvams- og Kete-Sogne: a) Ølvesvatn, en fiskerig, og ellers stor og betydelig, færsk Soe, hvori ligger en Oe, Ølvesøe kaldet, som Ænder og Tærner bygge deres Reede i om Foraaret. b) Sel- Kollusáta- Diupa- Ara- Stiflu- Hraun- og Alftavatn. c) 2de Biarnarvatne. d) Reidartiarner. e) Holknár- Kelduvigs- og Thingskálavatne. f) Rangártiarner. g) Skale- og Selvatn, adskilt fra det forrige. h) 2de Kelvatne. i) Skialdbreid oven for Gaarden Malland, og k) Nedranes- og Thorgeirsvatn, m. fl. 2) Udi Siáfarborgs-Sogn, Mikle og Ashildarholsvatn, af hvilke det forste især er heel stort i Omkreds. 3) Staderaae ved Reinestade-Kloster. 4) Huseyiar-Qvisl og Videmyreaae. 5) Forbemældte Svartaae. 6) Hofs- og Jøkelsaae. 7) Norderaae i Silfrestade-Kirke-Sogn. 8) Herredsvands-Kiilene, d. e. nogle smaa Canaler, som disse Elver give fra sig. 9) Herredsvandene selv. 10) As- Gards- og Vatnskotsvatn, inden Rips-Sogn. 11) Kolbeinsaae-Os i Annex-Sognet. 12)

Forelle Vande og Fangst.

Fremstholavand og en Deel andre mindre Vande beliggende paa Unedals Afret, item Hofsaae ved Hofsoshavn. 13) Slettehlide- Rambstade- og Høfdevatne, inden Fells- og Høfde-Sogne, hvilket sidste, som er heel stort, har den Fordeel, at en Elv løber derhen, som taber sig i Vandet. 14) Ytra og Fremra Stifluvatn i Knapstade Sogn, samt tvende andre færske Vande beliggende paa Tungedalen. 15) Flokadalsvatn. Og endelig 16) Holms og Miklavatn i Fliotene, hvilket sidste er henimod $1\frac{1}{2}$ Miil langt og $\frac{3}{4}$ Miil breedt, samt nærmerst ved Søekanten, efter Beretning, 35 til 40 Favne dybt. I disse Vande falder og Lax, men fanges ikkun sielden, uden i og ved en Foss eller Vandfald, som er omtrent 30 Alne høit, og ligger nær ved de Holt eller Hoie, der adskille Holts- og Knapstade Sogne. Foreller opholde sig ligeleedes paa adskillige Steder ved Strandkanten i det salte Vand, saasom foran ved Herreds-Sandene, Kolbeinsaae-Osen, Oslandshliden, Hofsaaen, Hofde-Krogen og fl. Angaaende Forellefangstens Drift og deraf flydende Fordeele, da mærkes a) at samme i Olvesvatnet ikke skal endnu være af saa ringe Betydenhed, men derimod i de andre, og fornemmelig Vandene til Fields, mindre end tilforn, hvilket berettes at reise sig af Mangel paa Redskaber og Sogning, og ikke af Fiskens Formindskelse, enkelte Vande undtagne, hvor Yngelen siges at være uddøet af Frost, som og tidt skeer i andre Lande. b) Berømmes Miklevatnet ved Siafarborg, samt Flædetiørnen og Ashildarholsvatn, for fordeelagtig Forellefangst, som dog skal tage noget af i det sidste, formedelst *Zostera maritima*, som deri er begyndt at voxe meget hyppig. c) Om Herreds-Vandene, samt Svarte- Hofs- og Jøkelsaaen, giælder det samme om denne Fangst, som før (§. 118.) blev mældt om Laxefangsten.

d) Fan-

d) Fanges baade Sommer og Efterhøst i Kolbeinsdalsaaen Ørreder og Bleiker, hvilke og meenes at besøge Hialtedalsaaen, dog ikke i den Mængde som tilforn. e) Gior man kun sielden Forsøg med at fange Foreller i Vandene til Fields paa den østlige Side af Skagefiorden, men derimod ofter i det salte Vand ved Oslandshliden, og i Hofsaaen. f) Give Slettehlide- Kambsstade- og Høfdevatnene om Sommeren og ligeleedes om Efterhøsten lige hen til Juul en stor Hob Foreller, dog især det sidste, hvor man, ligesom paa nogle fleere Steder i Nordlandet, bruger en Maade at fange denne Fisk paa, som kaldes at fange paa Rid, og skeer saaleedes, at man tager et smækkert Stykke Træ 1½ til 2 Alne langt, stikker samme igiennem en Forelle, fra Ryggen af og ud igiennem Bugen, hvor en liden Pind skydes for, paa det Forellen ei skal kunne falde af igien. Saasnart da Vandet fryser til, i November Maaned, som maaskee deraf har faaet Navn af Ridtidsamaaned, farer man ud paa Isen tæt ved Landet, gior et Hull paa samme, og hænger Stangen, med den døde Forelle paa, ned i Vandet, hvorhen de levende da strax søge, og gnide sig paa samme, da man, imedens dette skeer, har endnu een Stang i den anden Haand med en Snare af Heste-Haar i Enden, og fanger Fisken dermed, som ikke kan tage sig vare derfor. Aarsagen hvorfor fornemmelig Hængene eller Hannerne gnide sig paa den paa Stangen hængende Forelle, meenes deels at komme af Lyst til at æde Rognene (§. 96.) som Hunnerne paa den Tid udgyde, og deels af Begiærlighed til at frugtbargiore samme, enten saa Hannen først giver Mælken fra sig, og Hunnen lægger Æggene deri, som nogle Ichthyologer meene, eller Hunnen, som andre paastaae, skiller sig først ved Rognene, og Hannen siden, ved Mælkens Paakastelse, gior dem frugtbare.

Han-Forellernes Forretning i Rid-Tiden.

Vist nok synes det rimeligt, at Fisken, ved Mundens Hielp, maae giøre noget til denne Sag; thi man finder jo ofte ved Strandkanten, naar Vandet uformodentlig løber fra, en Forsamling af **Rundemaver**, der alle vende Mundene til Qvap-Soe-Rognene, hvilke da sædvanlig ere haarde i Skallen, mælkagtige i Kiærnen, samt alle sammenhængende i en Klynge og ubeskadigede, men derhos dog forandrede til en meer cirkelformig Skikkelse, end de have i Moders Liv. Ligesaa vel kunde jo Hannerne vende Halen, som Munden, til Rognene, eller i det mindste, uden at iagttage nogen vis Stilling, ligge ved samme, hvilket dog ikke fornemmes at skee, naar deres forbemældte ordentlige Stilling ei havde nogen Nytte; og var det deres Agt at opæde Rognene, da vilde saadant snart blive opdaget. Iblant de **Bleiker** eller **Foreller**, (hvilket sidste Ord, som bekiendt i det danske Sprog, bruges her om al Slags **Silung**, saa ofte man ikke har kundet faae at vide, hvilken Art især ethvert Vand indeholdt), som bleve fangede i Hofdevandet, og foreviiste, var een besynderlig og meget smuk, skiønt ikkun liden, *Salmo maxilla inferiore longiore, maculis 13. prope & pone pinnas pectorales rubris.* Endelig berettes g) at **Sliotevandene**, og fornemmelig **Miklevatnet**, Foraar, Sommer, og Efterhøst have en stor Mængde Foreller, hvoraf fanges en Deel, men dog ikke saa meget som tilforn, da Garnene vare fleere. Paa denne Fiskeart er ingen Afsætning, men den forbruges alleene i Huusholdningen, skiønt den, ligesom Silden, og kunde udbringes til Fordeel. Begge behøve Salt og den rette Omgangsmaade, m. v.

4. Af-

4. Afdeeling
om Ankerpladse, Havne, og andet Søefarten vedkommende.

§. 120.

Ved den vestlige Side af Skagefiorden, temmelig langt ude, ligger en breed og rummelig Bugt Selvig kaldet, der løber N. N. West ind i det faste Land, og beskiærmes oven til af høie Bakker, som hist og her afvexle med jævne Klipper, men mod N. O. og Østen, af et lige dannet Næs. Med Gabet vender den ud imod Drangøen, og er følgelig aaben for de Vinde, som blæse fra S. S. O. lige til S. V., hvilke dog ei ere Havvinde. Vandets Dybde omtrent midt paa Bugten befandtes 7 Favne, og siden aftagende op efter imod Landet, men i Gabet selv 8, med Sandbund og deriblant smaa Mol eller Gruus overalt. Ud fra Sælnæsset gaaer en Boderange eller Spidse af sammenhængende Skiær, som dog er landfast med Næsset selv, der dæmper Brændingen, og især den Dynning, som vil vælte sig ind paa Bugten fra Havet. Havnen synes nok saa sikker som Hofsosen, om Sommerdage, baade for store og smaa Skibe, men frie for den Grønlandske Drive-Iis er den ikke, naar samme ankommer. I fordum Tid, da de Tydske handlede i Landet, forsikkres Selvigen at have været beseilet, hvilket er vel troeligt, da man paa Stedet endnu finder Spor til ikke mindre end 9 gamle Kiøbmandshuse, og desuden et Gravsted kaldet Þydska eller Tydskemands-Leide, med et Træ-Kaars, hvilket sidste dog maae være opreist, eller i det mindste fornyet i de seenere Tider. Lodse- og Lade-Pladsen, som ei synes at have kundet været paa noget andet Sted, end ved Enden af en liden Vaag, be-

Havn udi Selvigen.

beliggende meestendeels foran, og paa den sydlige Side af forbemældte Selnæs, er noget vel steil. Til Bygninger findes her overflødig Plads, og sluttelig ligeleedes Vand oppe i Bugten, som jeg dog ikke gav agt paa. Foruden nysnævnte Selvig i Hvams Kirke-Sogn ligger endnu paa samme Side, men dog langt nærmer mod Enden af Fiorden, en rummelig Bugt, som paa den nordlige Kant skiules af en liden og kort Ørepynt, Gønguskardsaaenæs kaldet, men er derimod aaben for alle de Vinde, som staae tvers over Fiorden, og meestendeels ogsaa for dem, som blæse fra Havet, og især

Saudekrog. fra N. N. O. Bugten, som har faaet Navn af Saudekrog, skal tilforn have været beseilet af Engellænderne eller andre Fremmede, hvilket og ikke vel kan nægtes, da man kort oven for Gruusbakken ved Stranden seer Mærke til Tomtene af gamle Handels- eller Kiøbmands-Huse, hvis foresatte holdes for at have ladet deres Skibe ankre, baade i Gønguskardsaae-Osen, og ligeleedes paa Saudekrogen selv, af hvilken sidste Hollænderne ogsaa, i de seenere Tider, siges at have betient dem til samme Brug, da Vandet omtrent midt paa Bugten er 5 Favne dybt, og nærmer mod Landet 3, med Sandbund paa begge Steder. I Fald man ellers skulde med Tiden betiene sig til Ankerplads af Saudekrogen, som endog synes at torde kappes om Fortrinnet med den nu beseilede Hofsóshavn,

Indstelands-Skiær. maatte man alleene have i Agt det saakaldte Indstelands-Skiær, der ligger midt for, eller inde i, Gabet af den vestlige Deel af Skagefiorden; Men det kan være ligemeget, enten samme lægges om Styr- eller Bagbord, thi Indseilingen er paa begge Sider reen,

Gønguskardsaaeos. og i øvrigt, efter Beretning, frie for blinde Skiær. Gønguskardsaae-Os, som ligger nærmer mod Enden af Fiorden, end Saudakrogen, er endog efter Historien fordum bleven brugt til

Skibs-

Skibsleie; men den er nu bleven ganske ubrugbar dertil, efterdi den ei alleene ved Jisskreed, samt svær Strom og Brænding, underkastes idelige Forandringer, men bespændes og desuden foran tvers over af et opkastet Sandrev, hvorpaa Vandet med Floden ikkun voxer til 3 til 4 Fod. I ovrigt sees, ved Siden af en Hals eller en liden Fieldvei oven for Saudekrogen, men dog temmelig langt fra Soen, Levninger af de saakaldte Hærings-Buder, som foregives at være opnævnte efter den Hæring som Grettis-Saga mælder om.

§. 121.

I Osen eller Udlobet af de vestlige Herredsvande, som tillige med de ostlige ere iblant de betydeligste Elver paa Nordlandet, og udfordre paa de fleste Steder Færger til Overfart, meene nogle at kunne blive baade Vinter- og Sommer-Havn for smaa Skibe, til hvilket Stedets Beliggenhed har givet Anleedning, saavidt der fra Soen, op igiennem den Sandbanke, der udgior Strandkanten, gaaer en snever Rende, hvorigiennem Elven har sin Fart; men inden for Sandbanken gaaer ind mod Vesten en temmelig stor Bugt eller Hóp, som Elven deels falder ned i, og deels løber forbi. Vandet i denne Bugt berettes at være 10 Fod dybt, men i Udløbet selv med storste Flod ikkun 3, og paa Revet, som ligger tvers foran Gabet, 2 Favne, i lige Tilfælde. Da jeg var paa Stedet, tillod Veirliget ikke at komme ud for at kaste Loddet, men med storste Ebbe brød Soen paa heele Revet, da dog Vandet baade i Udløbet og Bugten var heel dybt at see til. Om altsaa det foranførte om Vandets Dybde er rigtigt, hvilket en paa Stedet længe bekiendt Mand forsikkrede om, og Herreds-Vandene om Vinteren ikke skrue alt for megen Jis ind i Bugten, da synes her at kunne Herredsvandenes Udløb.

 være

være et taaleligt Leie for nogle smaa Fartøier; thi formedelst Sandbanken kan Brændingen ikke giøre nogen Hinder i Bugten selv, og Strømmen med Floden ikke heller forbyde, at man jo kan varpe ind igiennem Renden, hvortil dog stille Veir maatte udvælges, og Saudekrogen imidlertid bruges til Ankerplads. I Oosen eller Udløbet af Kolbeinsaaen har tilforn været Havn, som Historien beretter. Dette er og sandfærdigt; thi man seer endnu paa den sydlige Side af Elven Levninger af de gamle Kiøbmands-Huse, men det er nu gaaet med dette Udløb, som med en Deel af de andre, at nemlig Aaen, tvers for Gabet, har opkastet et Sandrev, som naturligviis maae være idelige Forandringer underkastet af Strøm og Brænding. Med halvvoxen Flod befandtes ellers Vandet derpaa at være 3 Fod, men paa den sydlige Side gik dog et Sund eller Rende igiennem samme, tæt ved en Klippe eller en liden Næspynt, ind til Elven, som var 11 Fod dybt; Man fandt og 18 Fods Dyb imellem Elenarholmen og det faste Land, hvor Stedet ikke syntes ubeqvemt for Skibe at ligge, da denne Holm temmelig godt kan beskiærme samme for de Vinde, som staae ind fra Havet, eller tvers over Fiorden. Bunden bestaaer af Sand med lidet Leer imellem. Ved Gabet af Kolbeinsaaen falder svær Brænding, og i Elven selv en vældig Strøm, naar den er i Væxt, saa at man umuelig med en Baad kan komme op i samme, hvilket og forvoldte, at jeg ikke kunde faae Dybet maalt i den Krog, som gaaer ind i Aaebredden paa den sydlige Side kort oven for Udløbet, og hvor man troer at Skibene tilforn have ligget, ved Siden af en lav græsbevoxen Klipperad eller Flud. Vel blev berettet, at Vandet i denne Afkrog skulde være 10 Fod dybt, men efter Omstændighederne loed det neppe til at kunne have den Dybde, da en

Kolbeinsaae-Oos.

Øre

Ore eller Molrev løber ned efter Elven, og næsten, skiønt ikke lige, til forbemældte Klipperad, over hvilket Rev Vandet ikke flyder uden naar Aaen er i dens fulde Vært; og altsaa synes denne Oos heel vanskelig, om ikke ganske ubrugbar, i nærværende Forfatning.

§. 122.

Den bekiendte, og af Handels Skibene aarlig beseilede, Hofsos-havn, som ligger i Hofs-Sogn og neden for Gaarden Hof, er aaben for alle Vinde fra S. V. til N. O., men skiules for de øvrige af den saakaldte Nøf og det faste Land. Vandets Dybde hvor det N. ostlige Anker pleier at staae, er 12 til 14, men ved det sydvestlige, hvilket bør kattes, 15 til 17 Favne. Grunden bestaaer af Skylpebund, eller blod, løs, samt muslingblandet Leer, og er afgaaende. Den stærkeste Vind siges her at blæse fra S. V., men den farligste Søegang at komme fra N. og N. O. Havnen er desuden udsat for den Grønlandske Drive-Iis, som sædvanlig gaaer ind paa Fiorden ved den vestlige Side, men ud igien ved den modsatte, hvori Strømmene have Skyld. En Mængde Ankere, som have været kappede, saavel i ældre som nyere Tider, og ligge i Grunden, siges idelig meer og meer at giøre Havnen usikker, ja vel at kunne giøre den ubrugelig med Tiden, om de ei igien optages. Formedelst Hofsaaens Forandringer er Lodse- og Ladepladsen ligeledes temmelig vanskelig; men uagtet alt dette, saa haves dog kun faa Exempler paa, at Skibe paa Havnen selv ere komne til nogen Skade. I Henseende til Indseilingen, eller de Hindringer, som i saa Fald kunde blive i Veien for Skibsfarten paa Skagefiorden, da berettes, fra Thorderhøfden til Malmøen, at løbe ud et Rev, hvorpaa Vandet med middelmaadig Flod siges kun at være 4 Favne, men med største Ebbe kommer Revet næsten op af Vandet, hvilket giør, at den korte Reise til Malmøen ofte bliver farlig for Indbyggerne, ligesom Grunden og vilde blive skadelig for fremmede Skibe, om de uformodentlig i taaget Veir kom den for nær; thi i andre Tilfælde,

Hofsos-havn.

Indseiling.

fælde bor de holde dem derfra. Den saakaldte Halfdaneklett skal og ligge midt for Malmoe-Sundet paa den Nordlige Side, med 10 Favne dybt Vand, hvoraf følger, at samme just ikke er farlig, uden med de sværeste Brændinger om Efterhøsten, da den siges at komme til Syne. Foran ved Strømnæsset er ligeleedes lavt Vand, men i det breede Sund imellem Malm- og Drangøen, lige ind til Hofsos-Havn, skal ingen blinde Skiær eller andre Hindringer ligge i Veien, hvorfor man og bestandig bør følge samme, da de bekiendte Qvisleskiær, ved den vestlige Side af Fiorden, som Skibene ingenlunde behøve at komme nær, haves om Styrbord, naar man løber ind; og af fleere Boder eller Skiær vidste man ikke at sige paa denne Strøm, undtagne nogle faa, kort fra Landet og vesten for Malmøen. Sonden for og i Lye ved Hrolleifshøfden, som Hollænderne kalde Klipbai, kaste fremmede Fiskere ofte Anker, paa 10 til 15 Favne Vand med fast Leerbund. Man kan gaae derfra igien med alle Slags Vinde, men de vestlige ere dog meest til Hinder. Den gamle Handels-Havn, forend Hofsos blev beseilet, beliggende kort sønden for Thorderhøfden, er aaben for Vest- og nordvestlige Vinde især, men ikke destomindre kaste Hollænderne der dog undertiden Anker, saavelsom, naar Vinden blæser fra Landet, paa Hagenæs og Hrønvigen ved Fliotene, hvor Vandet siges at være 10 til 12 Favne dybt, og bedre Holdebund end paa Mosvigen, der bestaaer af Heller eller glatte flade Steene, for hvis Skyld Skibene og undertiden ere drevne paa Land. I øvrigt falder med V. N. V. og nordlige Vinde svær Brænding i foranførte Bugter, men for blinde Skiær berettes Fliotene at være ganske frie.

Blinde Skiær.

Klipbai.

Ankerplads ved Thorderhøfden o. s. v.

